

ВЛАДИМИР ГЕОРГИЕВ

ТРАКИТЕ
И ТЕХНИЯТ
ЕЗИК

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

ВЛАДИМИР И. ГЕОРГИЕВ

ТРАКИТЕ И ТЕХНИЯТ ЕЗИК

София • 1977

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ПРЕДГОВОР

Историята на траките, предшественици на славяните в източната част на Балканския полуостров, е за нас, българите, важна проблема: в етногенезиса на нашия народ траките са една от съставните части, а техният език е оказал известно въздействие върху развоя на нашия език. Ето защо изучаването на историята, културата и езика на траките има за нас голямо значение.

*

Тази книга е замислена като синтез на днешното състояние на изследванията върху тракийския езиков материал. Тя се отличава съществено от моята книга, публикувана през 1957 г., понеже през последните двадесет години бе натрупан нов материал и бяха направени редица изследвания, които хвърлят нова светлина върху представата за тракийския език. Особено важно бе разграничението между тракийски, дакийски и фригийски, което през 1957 г. все още не беше така ярко разкрито. Тъкмо това положение даде възможност да се определи истинската същност на тракийския език.

Понеже тракийският езиков материал се състои главно от собствени имена, въз основа на които се гради характеристиката на тракийския език, тук е обърнато особено голямо внимание на принципите на етимологичното тълкуване на такива названия. „Коренните етимологии“ нямат никаква научна стойност. Тук са взети пред вид само такива етимологични обяснения, при които има някаква възможност да се определи приблизителното значение на съответното собствено име или поне съществуват генетично точни съответствия с думи от други индоевропейски езици.

Данните от тълкуването на надписите, които тук са разгледани подробно, не са взети пред вид при определяне на характеристиката на тракийския език. Въпреки моето убеждение, че те са добре изтълкувани, все пак поради липсата на повече такива надписи, които биха дали възможност за комбинаторни съображения и за проверка на тълкуването, за сега е по-добре те да се разглеждат отделно от другите данни.

В тая книга подробно е разгледано положението на тракийския език спрямо другите древни езици на Балканския полуостров, а също така и отношението на споменатите езици към албански, румънски, арменски и гръцки. Освен това, понеже тези въпроси са тясно преплетени с проблемата за произхода на траките, тук е отделено доста място на проблемата за етногенезиса на траките.

Поради оскъдния материал, с който разполагаме относно траките и техния език, хипотетични предположения са неизбежни. Все пак авторът се е старал тия предположения да не излизат извън рамките на научната правдоподобност и да отговарят на съвременното състояние на тракологията и на индоевропейското езикознание.

ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД

За пръв път тракийски (с фригийски) бе разграничен като особен индоевропейски език от А. Фик (A. Fick) в неговата книга *Die ehemalige Sprach-einheit der Indogermanen Euroras* (Гьотинген, 1873, стр. 408—423). Дотогава тракийски (заедно с фригийски) се смяташе за ирански език или поне неговият езиков облик не беше ясен. Въз основа на един до голяма степен правилен анализ на глосите Фик показва, че тракийски (с фригийски) не принадлежи към иранската езикова група. Като се има пред вид, че едва през 1875 г., т. е. две години по-късно, на Х. Хюбшман (H. Hübschmann) се удаде да докаже, че арменски е особен индоевропейски език, а не ирански диалект, постижението на Фик е значително. И преди Фик някои езиковеди, като Я. Грим (J. Grimm), К. Лео (K. Leo), П. дьо Лагард (P. de Lagarde; до 1854 г. неговото име е Bötticher), Р. Рьозлер (R. Roesler), проявяваха интерес към тракийски (или фригийски), но те се занимаваха само с отделни глоси или имена.

Основателят на проучванията върху тракийския език е виенският професор В. Томашек (W. Tomaschek, 1841—1901). Томашек бе започнал да проявява интерес към тракийски още от 1868. В своя основен труд *Die alten Thraker*, издаден от Виенската академия на науките (*Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Kl., I, Übersicht der Stämme*, 128, 1893, IV, стр. 1—130; II. *Die Sprachreste. 1. Glossen aller Art und Götternamen* 130, 1893; II, стр. 1—70; II. 2. *Personen- und Ortsnamen*, 131, 1894, I, стр. 1—103) той събра целия дотогава известен материал относно тракийския (и фригийския) език и даде много сполучливи етимологии не само на някои глоси, но и на редица собствени имена. Днес ние откриваме в този труд много недостатъци както относно етимологичните предположения, така и по отношение на точността на самия материал. Но несъмнено е, че Томашек извърши огромна работа и създаде истинската научна основа за по-нататъшната работа върху тракийския език.¹

Въз основа на Томашековите изследвания П. Кречмер (P. Kretschmer) разработи главата върху трако-фригийския език в своята бележита книга *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache* (Wien, 1896, стр. 171—243), като прибави нов материал, предложи редица нови етимологии и уточни доста въпроси. Тази блестяща за своето време езиковедска раз-

¹ Статията *Zu den thrakischen Glossen* на Г. Майер (G. Meyer) в *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen*, XX, 1894, стр. 116—124 представя в същност до голяма степен рецензия на Томашековия труд.

работка на материала за тракийски и фригийски език остана дълго време меродавното мнение по този въпрос. Редица по-сетнешни обобщения върху езика на траките и фригите като тях в книгите на Х. Хирт (H. Hirt, *Die Indogermanen*, Strassburg, I, 1905, стр. 128—136, II, 1907, стр. 591—594), Ж. Дотен (G. Dottin, *Les anciens peuples de l'Europe*, Paris, 1916, стр. 156 и сл.) и статиите в лексикона на Шрадер-Неринг (O. Schrader и A. Nehring, *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*, 2 изд., Berlin-Leipzig, 1929) са съставени въз основа на споменатите два главни труда на Томашек и Кречмер. Освен това обнародвани бяха и някои статии върху отделни въпроси на тракийски и фригийски като тях на Ф. Золмзен (F. Solmsen, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, XXXIV, 1897, стр. 36—80), Ст. Младенов (Списание на БАН, X, 1915, стр. 41—70 и XVI, 1918, стр. 65—104; Годишник на Пловдивската библиотека, 1924, стр. 41—54 и 1927, стр. 295—309: върху произхода на някои тракийски названия на реки) и др.

Нова систематизация на фактите за тракийски (и фригийски) както въз основа на предишните проучвания, така и със свой принос бе дадена през 1927/9 г. от виенския албаниолог Н. Йокл (N. Jokl) в неговите обширни студии в *Reallexikon der Vorgeschichte* (Thraeker, XIII, 1929, стр. 278—298; Phryger, X, 1927, стр. 141—153). Обобщаващата статия на В. Бранденщайн (W. Brandenstein) върху тракийския език (*Realenzyklopädie der Altertumswissenschaft*, VI, A, 1936, кол. 407—414) използва данните главно на Томашек, Кречмер и Йокл.

За изучаването на тракийския език допринесоха много и някои историци, археолози и епиграфисти, които разработваха разни проблеми на историята и археологията на древна Тракия, както и на гръцките и латински надписи, съдържащи тракийски имена. Най-големи заслуги в това отношение има видният наш историк Г. Кацаров. Приноси имат също французинът Ж. Сьор (G. Seure), румънците Дж. Матеску (G. Mateescu), А. Филипиде (A. Philippide), Т. Капидан (Th. Capidan), В. Първан (V. Pârvan), Р. Вулпе (R. Vulpe), българите Д. Дечев, Ст. Младенов, В. Бешевлиев.

Нов етап в изследванията върху тракийския език откри основният труд на Д. Дечев *Die thrakischen Sprachreste* (Wien, 1957). В резултат на почти половинвековна упорита работа в областта на тракологията (първата му работа върху тракийския език датира от 1914 г.)¹ видният наш учен съумя да събере и обнародва целия материал върху тракийския език. Независимо от някои недостатъци, които се свеждат главно в единични опущения или неточности, в определяне на имена (и глоси), които не са тракийски, като тракийски, особено в неубедителни етимологии, тази книга дава солидната база за всички по-нататъшни изследвания. Въз основа на този материал Д. Дечев се опита да хвърли нова светлина върху същността на тракийския език в своята книга „Характеристика на тракийския език“ (София, 1952).² Ако последната излезе от печат по-рано, това се дължи само на обстоятелството, че отпечатването на *Die thrakischen Sprachreste* продължи повече от петнадесет години. В същност,

¹ Вж. библиографията от Т. Сарафов в Изследвания в чест на акад. Д. Дечев, София, 1959, стр. IX—XXIV.

² Вж. посмъртното второ издание (с някои поправки) D. Dečev, *Charakteristik der thrakischen Sprache, Linguistique Balkanique*, II, 1960, 147—213.

макар и обнародвана пет години по-рано, книгата „Характеристика“ е замислена като заключителна глава на *Die thrakischen Sprachreste*.

Моята работа „Тракийският език“ (София, 1957) представя опит да се даде характеристика на тракийския език въз основа на събрания от Д. Дечев материал, както и въз основа на най-новите данни на индоевропейското сравнително-историческо езикознание за древните езици от Балканския полуостров и Западна Мала Азия. Освен това в специални глави в моите книги „Въпроси на българската етимология“ (София, 1958, стр. 89—119) и „Българска етимология и ономастика“ (София, 1960, стр. 76—130) бе посочено въз основа на особеното разпределение на географските имена в Тракия и Дакия (и то без оглед на етимологията на тия имена), че тракийски и дако-мизийски са два различни езика, макар и сродни помежду си.

През 1959 излезе нова книга върху тракийския изик: I. I. Russu, *Limba traco-dacilor* (Езикът на трако-даките, Букурещ, 1959).¹ За съжаление тая работа представя връщане назад, и то дори в предийоклевския етап, към схващанията на траколозите в края на миналия век, изрично подчертано от автора на няколко места в неговата книга (ср. стр. 93, 98, 151—152). Историк, авторът не е могъл да се ориентира, нито дори да се запознае (както личи от библиографията му) с новите постижения на индоевропейското сравнително-историческо езикознание, което през последните тридесетина години бележи съществени придобивки, особено в областта на древните балкански и малоазийски езици. Изобщо тая книга представя един анахронизъм: историческите сведения, дадени тук, са кратко изложение на известните статии в *Realenzyklopädie der Altertumswissenschaft*, а езиковите данни са почерпени главно от работи на Фик, Томашек и Кречмер от края на миналия век с наивната вяра, че тук всичко е вече казано. Разбира се с това аз не отричам изцяло книгата на И. И. Русу: в нея има и добри сведения за траките и техния език. Обаче езиковедската част на тая книга е под равнището на съвременното езикознание.

През последните двадесетина години публикуваха изследвания върху тракийския език В. Бешевлиев, В. И. Георгиев, Б. Геров, И. Дуриданов, Г. Михайлов, И. Гълъбов, Б. Симеонов, В. Велков, К. Влахов, Т. Сарафов, Ж. Велкова в България, И. И. Русу, А. Врачу, Ч. Погирк, Д. Берчу, К. Дайковичу, Г. Брънкус в Румъния, Н. П. Андриотис в Гърция, М. Будимир, Ф. Папазоглу в Югославия, Б. И. Надел, Л. В. Гиндин, В. П. Нерознак в СССР, В. Пизани, Дж. Бонфанте в Италия, З. Ташликлиоглу в Турция и др. Пълна библиография на всичко публикувано досега върху историята и езика на траките бе съставена от Ж. Велкова.²

*

И така, през първата половина на XX век характеристиката на тракийския език се базираше единствено върху трудовете на виенския учен В. Томашек, който се беше опитал да събере целия материал за тра-

¹ Немско издание според второто румънско издание: *Die Sprache der Thrako-Daker*, București. 1969.

² Velkova 1967 и 1972.

кийския език, известен до края на XIX век. Между това бяха открити голямо количество гръцки и латински надписи и папируси, съдържащи тракийски имена, което чувствително допълни, а отчасти и коригира до известна степен събрания от Томашек материал. Дори бяха намерени няколко кратки надписа на тракийски език. Освен това бяха отбелязани някои постижения също и в областта на проучванията на географските названия из източната част на Балканския полуостров, и то както древните, така и по-късните. Най-сетне споменатият по-горе труд на акад. Д. Дечев „Die thrakischen Sprachreste“ окончателно замени остарелите вече работи на Томашек и откри нови възможности за изследвания върху тракийския език.

Тракийският езиков материал, с който ние разполагаме, е следният:

1. Ограничен брой глоси.
2. Около 1500 географски названия и лични имена, някои от които са многократно засвидетелствувани.
3. Няколко кратки надписа.
4. Някои думи, запазени в лексиката на балканските езици.
5. Някои изводи, които могат да се направят въз основа на балканските езици.

ТРАКИЙСКИТЕ ГЛОСИ

Най-достоверен материал за тракийската лексика и изобщо за тракийския език са така наречените глоси¹, т. е. споменатите у антични автори думи, чието значение е посочено и за които изрично е указано, че са тракийски. Тракийските глоси са около 40 на брой.

I. ГЛОСИТЕ

ἄλογχον δόρυ τὸ σιδήριον, Θρακικῶς Et. M.; ἀλογχόν, δόρυ τὸ αἰσίδηρον Hes. В Et. M. τὸ σιδήριον вместо τὸ αἰσίδηρον: касае се за гръцка заемка, ср. гр. ἄλογχος буквално „без (металическо) острие“, ср. гр. λόγχη „копие“. Д. Дечев (1957: 13) с право не смята тая дума за тракийска.

ἄργιλος „мишка“: St. Byz. 112, 13: Ἄργιλος, πόλις Θράκης, ὡς Θουκυδίδης εἰ καὶ Φαβωρίνος ἐν παντοδαπαῖς. Ἄργιλος ἢ πρὸς τῷ Στρουμόνι ποταμῷ πόλις. ὀνομάσθη δὲ ἐπειδὴ ὑπὸ Θρακῶν ὁ μῦς ἄργιλος καλεῖται. σκαπτόντων δὲ εἰς θεμελίους καταβαλέσθαι, πρῶτος μὲν ὤφθη. Първоначалното значение на думата е „белезникав, сив“: тя е сродна с гр. ἀργός „бял, бръз“, ἀργής „белезникав“, ἄργιλλος (-ίλος) „бяла глина“, макед. ἄργελλα οἰκημα Македоникόν, блер θεομαίνοντες λούονται, ἀργίλλαι κατάγειοι οἰκοί, δούγματα τῶν Κυμμερίων Erphog. у Strab. 5, 4, 5 и др.² Запазеното -у- показва обаче, че ἄργιλος не е тракийска, а македонска дума: това личи, както от наличието на сродната македонска дума ἄργελλα, така и от факта, че тя е спомената във връзка с името на града Ἄργιλος при (долното течение на) р. Струма, т. е. на границата между Македония и Тракия.

ἀσᾶ „подбел (растение)“. Diosc. 3, 112 RV (W. 2, 124): βήχιον ἢ βήχιον... οἱ δὲ πετρίνη, οἱ δὲ πετρώνιον,..., οἱ δὲ ἀκρόφυλλον..., Βέσσαι ἀσᾶ. Въз основа на характерните островърхи (остри, назъбени) листа на това растение, ср. гръцкото му название ἀκρόφυλλον, ἀσᾶ се извежда от *ak'-ya: то е сродно с англосакс. *eggja* ж., ствнем. *ekka* „врѣх, острие“ от *ak'-ya, швед. *ag* „блатна трева“ от *ak'o-, лат. *aciēs* „острие“, гр. ἀκίς ж. „острие, бодил“, ἀκμή „острие“, арм. *asetn* „игла“, бълг. *осил*, латв. *ass* (= лит. *ašus)

¹ За материала вж. Detschew 1957; за допълненията или поправките е указано специално на съответното място.

² Вж. Detschew 1957: 22—3; Pokorny 1948—59: 64—5.

„остър, островърх“, лит. *ašys* „хвош“ и др.¹ От същия произход е вероятно и тракийското местно име *Asai*.

Βασσάρης *bassares*, οὗς ἐφόρουν αἱ Θράκαι βάκχαι Hes. Схол. към Pers. 1, 101: *Bassarides omnes bacchae dictae sunt, sed et ipse Liber pater ab ea veste talari qua utitur, quam Thraces bassarin vocant. quidam a vulpibus, quarum pellibus bacchae succinguntur. vulpes Thraces bassares dicunt.* Et. M.: *Βασάρα* σημαίνει κυρίως τὴν βάκχην ... λέγεται βάσαρος ἡ δλώπτης κατὰ Ἡροδότου ἐπὶ Κυρηναίων. Тук има смесване с една египетска дума (ср. ἐπὶ Κυρηναίων: *Κυρήνη* е гръцка колония на брега на Североизточна Африка), ср. копт. *bašor* „лисица“. В същност трак. *βασσάροι* е идентично с лидийската дума *βασάρα*: Pollux VI, 50 *Λυδῶν χιτῶν τις βασάρα διονυσιακὸς ποδήρης*, ср. и Aeschyl., fr. 50 (Nauck) *βασάρας Λυδίας*. Понеже лидийски е близко сроден с хетски, лидийската дума *βα(σ)σάρα* е несъмнено сродна с хет. *wassuwar* с. (r/n- основа) „обличане; облекло“², произведено от *was(s)-*, *wassiya-* „обличам, покривам“, което е сродно със стинд. *vaste* „облича се“, лат. *vestis* „дреха“ и пр. Тракийската дума *βασάρα*, *bassari-* от **was-(u)war-* би могла да бъде сродна със споменатите лидийска и хетска думи, обаче по-вероятно тя е заемка от лидийски език.

βόλινθος „див бик“. Aristot. de mirab. ausc. 1, p. 830 a 5: *ἐν τῇ Παιονίᾳ φαίν ἐν τῷ ὄρει Ἡσαίνῳ* (вместо *Μεσσαπίῳ*) *καλούμενῳ, ὃ τὴν Παιονικὴν καὶ τὴν Μαυδικὴν ὁρίζει, εἶναι τι θηρίον τὸ καλούμενον βόλινθον*, ἐπὶ δὲ Παιόνων *μόνατον* (v. l. *μόνατον*). τοῦτον λέγουσι τὴν μὲν ὅλην φύσιν *παρὰ πλῆθειον εἶναι βοῖ, διαφέρειν δὲ τῷ μεγέθει καὶ τῇ εὐρωστίᾳ...*

Майдите са били тракийски племе, което е живяло в областта на средна Струма (Gerov 1960). Тракийската (майдската) дума *βόλινθος* „див бик“ произлиза от по-старо **buln-inth-* < ие. **b^hln-ent-* (или *-nt-*) и е сродна със стисл. *boli*, англосакс. *bula*, нем. *Bulle* „бик“ от ие. **b^hln-en* (или *-on*), гр. *φαλλός* „penis“ от **b^hln(y)os*: ие. *l* > трак. *u/ol*, ие. *-ent-* (или *-nt-*) > трак. *-inth-*. Изчезването на първото *n* може да се обясни като асимилация *ln* > *ll* > *l*, както в гръцки, обаче може да се касае и за дисимилаторно изчезване по следващото *n* (*n — n* > *0 — n*), тъй като съчетанието *ln* е чуждо на гръцкия език. Наставката *-ινθ-* съответствува точно на стбълг. *-ат-* в думи като *тела* (род. пад. *телате*) от ие. **tel-ent-* (или *-nt-*), ср. бълг. *биче* от **b^huk-ent-* (или *-nt-*) от *бик*, вж. гл. IX.

βόναςος, *βόνναςος*, *βόναςσος*, *βώ(ν)να(σ)σος*, *bonusus* „див бик“. Aristot. de anim. hist. B 1, p. 498b 31: *ὁ βόναςος* (v. l. *βόναςσος*); B 15, p. 506b 30: *ἔχει δὲ καὶ ὁ βόναςος* (v. l. *βόνναςος*, *βόναςσος*) *τὰ ἐντὸς ἅπαντα ὅμοια βοῖ*; I 45, p. 630a 18: *ὁ δὲ βόναςος* (v. l. *βώνναςος*, *βόναςσος*) *γίνεται μὲν ἐν τῇ Παιονίᾳ ἐν τῷ ὄρει τῷ Μεσσαπίῳ, ὃ ὁρίζει τὴν Παιονικὴν καὶ τὴν Μαυδικὴν χώραν, καλοῦσι δ' αὐτὸν οἱ Πάιοιες μόνατον*. τὸ δὲ μέγεθος ἐστὶν ἡλίκον ταῦρος... Aristot. de part. anim. Γ 2, p. 663a 14: *τοῖς βονάσοις* (l. v. *βοννάσοις*, *βωννάσοις*). Plin. NH 8, 15: *tradunt in Paeonia feram quae bonusus vocetur, equina iuba, cetera autem tauro similem...* Трак. **bo(n)nas(s)-* c

¹ Вж. Detschew 1957: 29.

² Ср. Gusmani 1964: 272.

асимиляция от по-старо **bulnas(s)*- произлиза от ие. **b^hlⁿ-ak-yo-*, производно с наставка за образуване на *nomina agentis* от същата основа, от която е трак. *βόλινθος* от **b^hlⁿ-ent-*; за образуването ср. бълг. диал. *рог-ач*, производно от *рог* с наставката *-ач* от *-āk-yo-*.¹

βορία „град“. Strab. 7, 6, 1: *Μεσημβρία... τῆς δὲ πόλεως βορίας καλονμένης θρακιστί...* St. Byz.: *Μεσημβρία ... βορία γὰρ τὴν πόλιν φασὶ Θραῖκες*. Hes.: *βορίαν τὴν ἐπ' ἀγροῖς κόμην*. Трак. *βορία* от **wriyā* е сродно с тох. A *ri*, B *riye* „град“, от **wriyā*, стинд. *vr̥ti-* ж. „ограда“, стбълг. (за-)вѣрѣн, -вѣрѣн „затварям“. Среща се често като втора съставна част на сложни имена като *Μεσημ-βορία*, *Σηλυμ-βορία*, *Σκελα-βορία* и под. *βορία* и нов герм. *Rain*, диал. *Raia*.

βορίζα „вид житно растение, лемец, ръж (Emmerkorn, Roggen, Einkorn)“. Gal. de alim. facult. 1, 13 (6, p. 514 Kühn): *ἰδὼν δ' ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ πολλὰς ἀρούρας ὁμοίωτατον ἔχουσας οὐ μόνον τὸν στάχυν, ἀλλὰ καὶ τὸ φυτόν ὅλον τῇ παρ' ἡμῖν ἐν Ἀσίᾳ τίτῃ, τὴν προσηγορίαν ἡρόμην ἦντινα ἔχει παρ' ἐκείνοις τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μοι πάντες ἔφησαν αὐτὸ τε τὸ φυτόν ὅλον καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ καλεῖσθαι βορίζαν*. Dioclet.: *centenum sive secale*. Трак. *βορίζα* от **wriḡ^h-ya* е сродно със стинд. *vr̥hi-h*, перс. *birinj*, афган. *vrize* „ориз“. Според Г. Майер и Х. Хирт тракийската дума произлиза от *(w)*rug^h-ya*, ср. стбълг. *ръжъ*.² Предположението на Г. Кацаров и Д. Дечев за сродство с бълг. *брица* „вид бяла пшеница“ е погрешно: *брица* произлиза от по-старо **бърица*, производно от прасл. **bъrъ* > срхр. диал. *бар* „вид дребно жито“, словен. *bār* „диво просо“, рус. *бор* „просо, ечемик“, вж. Георгиев, Гълъбов, Заимов и Илчев 1971: 79.

βρυγχός „киθара“. Hes.: *βρυγχόν киθάραν, Θραῖκες*. A. Fick (1873: 417) правилно определя, че тракийската дума е сродна с пол. *brzek* „звън, звънтеж“, укр. *бряк* „звън, звук“ от ие. **b^hr̥mko-s*, *бряцать* „звънтя, издавам металичен звук; свиря на струнен инструмент“, стбълг. *бръцати* „звънтеж на струнен инструмент“, *бръцати* „бръмча“, *бръцало* „някакъв инструмент“, бълг. диал. *брецам* „свиря (за гайда); бръмча“, *брецало* „свирка (ручило) на гайда“, рус. *брякать* „бръмча“; от същия корен е и гр. *φόρμιγξ* „киθара, гусла“ (с еол. *-ог-*) от ие. **b^hr̥m-i-*. Трак. *βρυγχός* произлиза с изместване на съгласните и *η* > *un* (пред *kh*) от ие. **b^hr̥mko-s*.

βρυτός, *βρυτον*, *βροῦτος* „(ечемичено) пиво, бира“. Athen. 10, 447b: *τὸν δὲ κρίθινον οἶνον καὶ βρυτόν τινες καλοῦσιν, ὡς Σοφοκλῆς ... καὶ Αρχίλοχος. „ὥσπερ < παρ' > αὐλῷ βρυτόν ἢ Θρηῖς ἀνῆρ ἢ Φοῦς ἔβρουζε ...“ с: *μνημονεύει τοῦ πάματος Αἰσχύλος ... Ἑλλάνικος δ' ἐν Κτίσει ... „πίνουσι δὲ (οἱ Παίονες) βρυτόν ἐκ τινων ῥιζῶν, καθάπερ οἱ Θραῖκες ἐκ τῶν κριθῶν ...* Hes.: *βροῦτος* „тὸ ἐκ κριθῶν λόμα. Думата е тракийска, пеонска и фригийска: произлиза от ие. **b^hruto-* и съответствува на англосакс. *brod*, ствнем. *prod* „супа“, лат. *de-frutum* „мъст“ (Томашек). Тая дума е била заета доста рано в гръцки.*

¹ Вж. по подробно Георгиев 1960: 947—8.

² За различните етимологии на тракийските думи вж. Duridanov 1969: 85; предположението за родство с лит. *brizdis* не е убедително.

γέντον „месо“. Eust. ad Odys. T 2³, p. 1854: καὶ ὁ γράψας δὲ γέντα τὰ κρέα κατὰ γλῶσσαν Θρακῶν ἔγραψεν; ad Il. N 25, p. 918: γέντα δὲ δηλοῖ Θρακιστὶ τὰ κρέα, ὡς τὰ τῶν γλωσσῶν ἰστορήσαντιές φασι. Herodian. 1, 390, 4 (L.): γέντον τὸ κρέας. Suid.: γέντα τὰ μέλη γέντα βοὸς μέλδοντος, Καλλιμάχος. Hes.: γέντα κρέα, σπλάγγνα. Трак. γένтон произлиза от ие. *g^{wh}en-to- буквально „(кѣс) отрязано (месо)“ (Томашек).

δελκανός „риба, която се въди в реката Δέλκων и езерото Δέλκος, разположени под Byzantion“. Athen. 3, 118 b: Εὐθύδημος ἐν τῷ περὶ ταρίχων τὸν δελκανόν φησιν ἰχθὺν ὀνομάζεσθαι ἀπὸ Δέλκωνος τοῦ ποταμοῦ, ἀφ' οὗπερ καὶ ἀλλίσκεται. Hes.: Δέλκος λίμνη ἰχθυόφορος ἐπὶ τὴν Θράκην. Съществителното δελκανός е производно от Δέλκος.

δέβa „град“. Hes.: λέβα πόλις ἐπὶ Θρακῶν с Δ вместо Λ, ср. Pulprudeva; ср. Iord. Rom. 221: Pulprudeva, quae nunc Philippopolis; 283 Philippus (Arabs) ... urbemque nominis sui in Thracia, quae dicebatur Pulprudeva, Philippopolim reconstruens nominavit. Думата е дакийска (вж. гл. X): тя е била заета в тракийски така, както в североизточни български диалекти и в сърбохърватски е заета от унгарски думата varos „град“; същинската тракийска дума за град е βoία.¹

dinupula, sinupyla „дива тиква, μήλωνθρον“ (бесийска дума). Diosc. 4, 182 RV (W. 2, 329): βρωνία λευκή οἱ δὲ μάδον (= ? ΜΑΔΟΝ = μάλον „ябълка“) ... οἱ δὲ μήλωνθρον („дива ябълка“) ..., Ῥωμαῖοι νότια, οἱ δὲ κουνουόβιτα ἡρώατικα („дива тиква“), Λάκοι κινούβοιλα. Pseudoap. 67 (HS. 124): A Graecis dicitur brionia, ... Itali vitis alba, alii coriaria, alii apiastellum..., Bessi dinupula... Pseudoap. 8 (HS. 39—40): A Graecis dicitur botracion..., Romani apiastellum..., Bes(s)i sinupyla... Тракийската (бесийската) дума dinupula, диал. sinupyla съответствува на дакийската κινούβοιλα. В. Томашек и Н. Йокл показаха, че дакийската дума κιν-ούβοιλα произлиза от *kun-ābōlo- и съответствува на литовско название на растение šun-obiulas, šun-obelė „дива (кучешка) ябълка“, производно от šun- (им. пад. šuō) „куче“ и obuolys „ябълка“ от *ābōl-. Тракийската дума din-upula и диал. sin-upyla с k' > s или p > d (озвучено в началото на думата пред гласна), a > ē > i и ō > u (y) в неударено положение и изместване на съгласните (b > p) съответствува точно на дакийската и литовската дума.² Ударението на тракийската и дакийската дума е било на първата сричка, както в литовски, поради което следващите гласни са били редуцирани.³

ζαλμός „кожа“. Porphyry. Vita Pythagor. 14: τὴν γὰρ δορὰν οἱ Θραῖκες ζαλμόν καλοῦσι. Трак. ζαλμός с s > ζ (= z) в началото на думите пред гласна (както в немски език) от ие. *k'olmo-s съответствува на стинд. śarman- „покрив, покров, закрила, защита“ от ие. k'elmen-, гот. hilms „шлем“, англосакс. helm „шлем; покровител, закрилник, защитник“ от ие. *kelm-
„германски“

¹ Вж. Georgiev 1966 а : 175.

² Вж. Georgiev 1966 а : 147.

³ Трак. dinupula / sinupyla произлиза вероятно с метатеза от *p/sinupula- < *p/sū-nēpōla- < ие. *k'un-ābōlo-.

(Томашек, Кюкл, Дечев)¹. Тая дума („покрив(ка), покров > кожа“) е запазена вероятно и в името на гетското (дако-мизийското) божество *Zálmoxis*, *Σάλμο-ξίς* „покровител-господар (цар)“, дето -ξίς произлиза от **ksey-*, ср. авест. *xšaoya-* „господар, владетел, цар“. От същия корен е втората съставна част на много лични имена -*ζελμης(-ις)*, -*σελμυς* от ие. **k'elm-es* или -*i-s* „покровител, закрилник, защитник“, вж. гл. V.

ζεῖρα, ζῖρά „вид горна дреха“. Hdt. 7, 75: *Θρήκες δὲ ἐπὶ μὲν τῇσι κεφαλῇσι ἀλωπεκᾶς ἔχοντες ἐστρατεύοντο, περὶ δὲ τὸ σῶμα κητῶνας, ἐπὶ δὲ ζεῖρας περιβεβλημένοι ποικίλας*. Xen. Anab. 7, 4, 4: *καὶ τότε δῆλον ἐγένετο, οὗ ἔνεκα οἱ Θρᾷκες τὰς ἀλωπεκᾶς ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φοροῦσι καὶ τοῖς ὤσι καὶ χιτῶνας οὐ μόνον περὶ τοῖς στέροσι, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῖς μηροῖς καὶ ζεῖρας μὲχρι τῶν ποδῶν ἐπὶ τῶν ἵππων ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ χλαμύδας*. Hesyh.: *ζεῖρά· οἱ μὲν εἶδος χιτῶνος, οἱ δὲ ζώνην βέλτιον δὲ ἄλλο τι ἐπιβόλαιον („наметало“) κατὰ τῶν ὤμων φερούμενον, εἰκόδς ἐφάπτει („палто, наметало“).* καὶ *Ἡρόδοτος μαρτυρεῖ ἐν ζ' καὶ Θεόπομπος ὁ Χίος*. Poll. 7, 60: *Μασσαλιωτῶν δὲ ὁ χορταῖος ὡς ἡ ζεῖρά Θρακῶν, εἴτε περιβλημὰ ἐστίν, εἴτε ζῶμα ...* Hes.: *ζεῖρα· χιτῶνες ἀνάκωλοι*.

От цитираните пасажи личи, че *ζεῖра* е връхна дреха (наметало, палто), която се носи върху раменете над хитона и достига до краката. Трак. *ζεῖра* от ие. **g^he(s)r-yā* (или -*yā*) е производно от **g^hesr-* „ръка“, ср. фриг. *zeir*, арм. *jeṛn*, гр. *χείρ* „ръка“. Буквалното значение на думата е „това, което се намята върху ръцете (раменете)“: в семантично отношение тя съответствува точно на бълг. диал. *ръкавница* „дреха, която се носи върху раменете“, производно от *ръка*. Д. Дечев (1957:179) прибавя тук и гласата *ζουρά*: Du Cange s. *ζουρά*, *chlamus*: *ζουράς τὰς χλαμύδας λέγουσιν τινες ἢ χιτῶνας ἀνακεκολλημένους*. Последната не е ясна във фонетично отношение: вероятно се касае за друга дума, чието първоначално значение е „пояс“ или „превръзка“.

ζεῖραῖа „гърне“. Pollux 10, 95: *ζεῖραῖαν δὲ τὴν χύτραν οἱ Θρᾷκες καλοῦσι*. Hes.: *ζεῖραῖα ἢ χύτρα Θρᾷκες*. В. Томашек и Г. Майер извеждат тракийската дума от ие. **g^hew-* „лея, изливам“. Ако *ζεῖраῖа* произлиза от ие. **g^hewtr-* с *ew*, тя е от дако-мизийски произход, заета в тракийски. Но понеже тази дума е предадена от твърде късно време — Pollux е живял към 180 год. от н. е. — то *ζεῖраῖа* (с *ai* = *ε* и *ι* = *υ*) = **ζεῖρεα* < **ζιτρεα* с асимилация² произлиза от **ζυτρεα*, ср. гр. *χύτρα* „гърне“ от **g^hu-trā*.

ζήλας м., *zelās*, *zeilá*, *zilai* „вино“. Cobeti excerpta e cod. Marciano 489: *ὁ ζήλας τοῦ ζήλα. οὕτω δὲ λέγεται κατὰ Θρᾷκας ὁ οἶνος ...* Choerob. 124, 11 Gaisf.: *ἔστι ζελᾶς τοῦ ζελᾶ τῷ ζελᾷ (οὕτως δὲ λέγεται κατὰ Θρᾷκας ὁ οἶνος)*. Phot. Lex.: *zeilá· τὸν οἶνον οἱ Θρᾷκες*. Hes.: *zilai· ὁ οἶνος παρὰ Θραξί*. Тракийската дума *ζήλας* = *zelās* (по-късно *η* > *ει* > *ι*) произлиза от ие. **g^helo-* и съответствува на стинд. *hāla* „ракия“, гр. *χάλις* „(чисто) вино“, макед. *káliθος* „вино“ (В. Томашек, Д. Дечев): трак. *ε* > *ει* > *ι*.

¹ Duridanov (1969: 85) привежда стпрус. *salmis*, лит. *šalmas* „шлем“ като съответствия на трак. *ζαλμός*, обаче споменатите балтийски думи са най-вероятно заемки от славянски.

² Ср. трак. *Ζευδορη[νος] = Ζυμεδορη[νος] от Ζυμδορη[νος]*.

ζιβυθίδες „благородните тракийки или траки“. Hes.: ζιβυθίδες αἱ Θράκῃσαι ἢ Θράκες γῆραιοι. Ср. лит. *žibūtė* „огън, светлина; светещо нещо (Leuchtendes)“ производно от *žibėti, žibū* „блестя, сияя, светя“ (Fick 1870: 418); за значението ср. лат. *illustris* „блестящ; знатен“; ие. *t* > трак. *th*; *-ides* е вероятно гръцка наставка. Вж. Георгиев 1960 г: 500. Обаче тая дума може да се изведе и от *ζιβυθ-* (с гръцка наставка *-ides*) = гр. **διό-φυτος* „διο-γενής, роден (син) от Зевс“, ср. гръцкото лично име *Ἡρό-φυτος*. В такъв случай трак. *ζιβυθ-* съответствува точно на тракийското лично име *Διβυθος*, вж. Georgiev 1974: 16.

καλαμίνδαρ „платан“, едонска дума. Hes.: *καλαμίνδαρ* *πλάτανος*. *Ἦδωνεύς*. Това дърво достига голяма височина (30—50 м.) и се характеризира с „крона шатрова... достигающа огромных размеров...“¹ От ие. **kelomh-dori* (или **ko-*) с асимилация *e — a* > *a — a*, *h* > *in*, *nt(h)* > *nd* и синкопа, ср. лат. *columen* (> *culmen*), *-inis* „врѣх, било, гребен на покрив, теме, заоблен врѣх“ и гр. *δόρυ* „дърво, копие“, хет. *taru* „дърво“. Обаче не е ясно дали едонците са тракийско или македонско респ. мигдонско (дако-мизийско) племе.

κῆμος „вид шушулков плод (растение)“. Phot. Lex.: *κῆμος* ... ὁσπρίον τι παρὰ Θράξιν. Трак. *κῆμος* е сродно с лат. *squama* „люспа“ от ие. **skwāmā*.

κόλαβρος песен, която съпровожда *κολαβρισμός* „танц с оръжие“. Poll. 4, 100: καὶ κολαβρισμός Θράκιον ὄρχημα καὶ Καρικόν, ἣν δὲ καὶ τοῦτο ἐνόπλιον. Athen. 14, 629d: ... Θράκιος κολαβρισμός. Athen. 4, 164e: ... κολάβρους ... 15, 697c: τοιούτων ἁματίων αὐτοῦ (на Philon) πάσα πλήρης ἡ Φωνίχη, ἐν ἣ καὶ αὐτὸς περὶ αἰ καλαμίζων μετὰ τῶν τοὺς κολάβρους καλουμένους συντιθέντων... „Κτησιφῶν ὁ Ἀθηναῖος ποιητὴς τῶν καλουμένων κολάβρων...“ Ср. още Hes.: *κολαβρίζειν* *σκιρτᾶν*. Hes.: *κολαβρευομένη* *ἀλλουμένη*. Hes.: *κολέα* (или *κολᾶ*) *εἶδος ὀρχήσεως, ὃ καὶ ξιφισμός*. Hes.: *κολία* *ὀρχήσεως εἶδος*. Hes. *κολάσαι* *ὀρχήσασθαι*. Трак. *κόλαβρος* произлиза от **g^welos-wrt-s* букв. „копиевъртещ“, а *κολαβρισμός* от **g^welos-wrt-smo-s* букв. „копие-въртене“: ие. *g^w* > трак. *k-*, *el* > *ol*² както в латински, ие. *o* > трак. *a*, *r* > трак. *ru* (*ro*)/*ri* (или *ri* вместо *ru*), наставка *-smo-* както в лит. *lañk-smas* „извиване, свиване“, гр. *σεισμός* „земетръс“, *δισμός* „разпределение, част“, *θεσμός* „поставяне, божествен закон“ и под. Думата е сродна с гр. *βέλος* с. „копие“ от **g^welos* и стбълг. *врътъгъ*, бълг. *въртя* от ие. **wrt-*. Обаче думите *κολέα* > *κολία* „вид танц“, за които не е указано от какъв произход са, биха могли да бъдат фригийски: в такъв случай те могат да произлизат от **k^wol(es)-* и да бъдат сродни със стбълг. *коло*, -есе с. „колело, кръг“, срхр. *коло* „колело, кръг; хоро“.

κτίσται „безбрачни тракийски монаси (светии)“. Strab. 7, 3, 3: ... εἶναι δὲ τινὰς τῶν Θράκων, οἱ χωρὶς γυναικὸς ζῶσιν, οὓς κτίστας καλεῖσθαι, ἀνερωσθῆναι τε διὰ τιμὴν καὶ μετὰ ἀδείας ζῆν. От ие. *(s)*keyd-to-* = стбълг. *чнстѣ*,

¹ Вж. Большая советская энциклопедия, при думата.

² Ср. *Φίλλπος* > трак. *Pulpu-*, вж. гл. IX.

повлияно от гр. *κτίστης* „основател, създател“, ср. местното име *Κιστί-διζος*, вж. гл. VII. Обаче тая етимология не може да се смята за сигурна.

λέβα, вж. δέβα.

μάραδις „триъгълен струнен инструмент, подобен на арфа“. Athen 636f: Δούρις δ' ἐν τῷ περὶ Τριχῶδιος ὀνομάσθαι φησὶ τὴν μάραδιν ἀπὸ Μάρδιος Θρακὸς γένος ... 637a: ... μάραδιν ... οἶδα δὲ καὶ ἄλλο ὄργανον (= φοίνικα), ᾧ τῶν Θρακῶν οἱ βασιλεῖς ἐν τοῖς δειπνοῖς χρῶνται, ὥς φησιν Νικομήτης ἐν τῷ περὶ Ὀρφέως. Pollux 4, 61: μάραδιν δ' ὀνομάζει μὲν Ἀνακρέων, τὴν [δ'] εὗρησιν αὐτῆς Θραξὶ Κάνδαρος προστίθεισιν. Обаче Athen. 14, 634c: „Λυδὸς τε μάραδις αὐλὸς ἡγείσθω βοῆς“; 634f: ἡ γὰρ μάραδις ὄργανόν ἐστι ψαλτικόν, ὥς Ἀνακρέων φησί, Λυδῶν τε εὗρημν. Според В. Томашек меонско-фригийска дума (?). Производно от *μαράς*, -άδος ж. „магаренце на струнен инструмент“, което според Е. Боазак и Д. Дечев е от азиатски произход.

μανδάκης „превръзка за сноп“. Eust. ad Il. K 465 (p. 818): *μανδάκη* δὲ ἔοικεν ὁ ῥηθείς δεσμὸς τῶν φυτῶν, ὅς δὴ *μανδάκης* κυρίως, ὥς φησι καὶ Χοιροβοσκὸς Γεώργιος, δεσμὸν χόρτου δηλοῖ κατὰ τινα γλῶσσαν καὶ φυλάσσεται ἡ τοιαύτη λέξις παρὰ τοῖς κατὰ Θράκην. ad Il. Σ 553 (p. 1162): ἔλλεδανοὶ δὲ οἱ *μανδάκη*, οἷς δεσμοῦνται τὰ δρόγματα. От ие. **bʰondʰ*-, ср. стинд. *bandhati* „връзва“, *bandhā-h* м. „връзване, връзка“, нем. *Band* „връзка“ (В. Томашек); за *b — n > m — n* ср. *Béndis > Méndis*, което е от същия корен. Обаче предположението на Tomaschek (1893: 15), че тук се касае за иранска заемка чрез арменско посредничество у византийците е основателно.

πάρμη, *parma* „малък кръгъл щит“. Hes.: *πάρμη* Θράκιον ὄπλον. CGL 2, 142, 19: *parma*, Θρακικὸν ὄπλον. Обаче Clem. Alex. Strom. 1, 16, 75, 6: Ἰλλυριοὶ τὴν καλουμένην *πάρμην* ἐξεύρου. Заемка от келтски (Д. Дечев).

πέλεκυς „двойна бравда“. Pollux 1, 149: *μάχιμα* Κελτική, *πέλεκυς* Θράκιος. Гръцка заемка или изобщо гръцко название за тракийско оръжие (Д. Дечев).

πέλιτη, *пелѣтис*, *пелѣтон* „лек щит“. Hes.: *пелѣтис* Θράκιον ὄπλον καὶ εἶδος ταρίχου, също *пелѣтис*, *пелѣтон*. Clem. Alex. Strom. 1, 16, 75, 5: καὶ μὲν Θράκες ... *πρωῖτοι пелѣтис* ἐπὶ τῶν ἵππων ἐχρήσαντο. Max. Tyr. Philosoph. 13, 1a: *пелѣтисται* Θράκες, 17, 2b: ... *пелѣтίζουσιν* Θράκες... Д. Дечев правилно изтъква, че тая дума е гръцка: гръцка заемка в тракийски.

πιτύη „съкровище“. Schol. Apoll. Rhod. 1, 933: *Θράκες* γὰρ τὸν *θησαυρόν* *πιτύην* λέγουσι. От *(*e*)*pi-du(w)ā*, ср. гр. *δύω* „потопявам, закривам; непрех. потопявам се, потъвам, скривам се, залязвам“, *δύσις* „потопяване; убежище, скривалище; залез“, *ἐπι-δύω* „залязвам (=скривам се)“, вед. *iprā-du-* „обличам (=покривам)“ и стинд. *pi-* = *apī-* „към, при“, ср. *pi-dhāna-m* „покриване, покривка, похлупак“, арм. *h-* от **pi-*; ие. *d >* трак. *t*. В семантично отношение ср. бълг. *съкровище*, което е от същата основа, от която са и *скривалище* и *скривам*.

πόλτυς или πόλτυν „дървена крепост“, Et. M.: πόλτυν ... σημαίνει δὲ τὸ ξυλοκάστρον. Тая дума не е посочена като тракийска, но въз основа на факта, че Полтум-βορία е тракийско местно название, то πόλτυν би могло да се смята за тракийска дума. В. Томашек сравнява лит. *piltas* „насипан“ от **pl-to-*, арм. *holem* „натрупвам“: първоначалното значение би било „насип“. (Обаче значението подхожда по-скоро за ие. **plk-tu-*, ср. стбълг. плотъ „ограда“, струс. плотъ „ограда, зид“ от ие. **plok-to-*, бълг. плет от ие. **plek-to-*). Същата дума е първата съставна част на местното име Полтум-βορία (Аполодор у St. Byz., Strab.) „градът с дървените крепости (Holzburg-Stadt)“. Местните имена Полтум-βορία, Σηλυμ-βορία, Μεσημβορία от по-старо Μελοσημ-βορία не произлизат от фиктивните лични имена Πόλτυς, Σηλνυς и Μέλοος (или -ης), както смятат Страбон и Стефан Византийски. Това са наивни народни етимологии, понеже античните автори, които нямат никаква представа за научната етимология, обикновено търсят в местните названия името на някакъв виден властелин или герой. В същност полтум- (с *μ* от *ν* пред *β*) е вероятно родителен падеж множествено число с -*υμ* от -*ιιμ* < -*ιϋμ*, ср. лат. *fructuum* род. пад. мн. ч. от *fructu-s* „плод“; Σηλυμ- с -*υμ*- от ие. -*ϋμ* е род. пад. мн. ч. от племенно име, ср. Σελλοί (от ие. **sed-lo-*) племе в Северозападна Гърция, Σελλητική (Σηλητική) област в среден Хемус. За Μελοσημ-βορία вж. Георгиев 1967:5—6.

ρομφαία, *rumpia*, *romphaea*, *romphea*, *romfea* „хвъргателно копие; меч“. Plut. Aem. Paul. 18: πρῶτοι δ' οἱ Θράκες ἐχώρουν... ὁρθὰς δὲ ρομφαίας βαρυσιδήρους ἀπὸ τῶν δεξιῶν ὥμων ἐπισειόντες. Eustath. ad Il. H 166: Ἀρριανὸς γοῦν ἱστορεῖ, ὅτι ἐλθὼν Ἀρης εἰς τὰ τῆς Θράκης χωρία... ὁ Ἐννάλιος πίπτει ὑπὸ τῷ Ἀρεῖ, πληγείς ὀπλῳ τῇ ρομφαίᾳ... Hes.: ρομφαία Θράκιον ἀμυντήριον, μάχιστον, ξίφος ἢ ἀκόντιον μακρόν. Ascon. ad Mil. 28: ... *rumpia*... Liv. 31, 39, 11: *Thracas... rumpiae... impediabant*. Gell. 10, 25, 4: *item rumpia genus teli est Thraecae nationis*... От **rump-* с *p* > *ph*, ср. лат. *rumpo* „чупя, троша, разкъсвам, наранявам“. Тракийската дума е запазена днес в бълг. диал. *рофѣя*, *руфѣя*, алб. *rufeje*, *rëfeje* „копие, светкавица“, вж. гл. XVI.

σάλτυς „βρύον (бликаш)“. Acta SS. Sept. 5, 35: Σάλτυς τῇ κόμῃ ὄνομα Ἑλλήν γλῶσσα βρύον ἂν αὐτὴν μεταφράσεται καὶ γὰρ ὑδάτων βρύουσι ἄφρονες πηγαί. Касае се за селище на около 40 км. от Pulpudeva—Philippopolis—Пловдив по пътя за Hadrianopolis—Одрин. От ие. **sal-tu-s* сродно с лит. *sal-ti* „тека“, стпрус. *salus* „дъждовен поток“, лат. *salio* „(под)скачам“ (Д. Дечев).

σανάπη „пиян, пияница“. Schol. ad Apoll. Rhod. 2, 946: ὁ δὲ Τήιος Ἀνδρῶν φησὶ μίαν τῶν Ἀμαζόνων φρυγούσαν εἰς Πόντον... πίνουσαν τε πλεῖστον οἶνον ὀνομασθῆναι Σανάπην, ἐπειδὴ μεταφραζόμενον τοῦτο σημαίνει τὴν πολλὰ πίνουσαν... ἐπεὶ δὲ οἱ μέθυσοι σανάπαι λέγονται παρὰ Θραξίν... Ср. Hes. *σανάπην οἰνολόπην*, Σκύθι. Иранска (скитска) заемка в тракийски, ср. осет: *sān* „вино“ и стинд. *pātā* м. „пияч“, *pā-ti* „пие“ (В. Томашек, М. Фасмер).

σάροπος „дървена къща“. Hes.: σάροπος κῆρωτός. Βυθινοὶ δὲ ξυλίνους οἰκίας. Вероятно от **tworpo-*, ср. гр. *τάπη* „голяма кошница (плетена)“

c *tw* — *p* > *t* — *p*, лит. *tveriu*, *tvėrti* „(об)хващам, ограждам“, *ap-tvaras* „плет“, *tvārtas* „ограда“, *tvarā*, латв. *tvāre* „ограда“. Обаче думата би могла да бъде и гръцка, ср. Cyrill. *κλωτός, ἄρκα, ἑλληνιστὶ δὲ σάρκος*, Du Cange: *σάρκος κελάριον ἐν ᾧ οἱ σάρκοι βραχὺ ἔχοντες ἄλευρον ἵσταντο*, вж. Detschew 1957: 425. В такъв случай тя произлиза от ие. **twerp-*.

σκάλη „нож, меч“, ср. Hes.: *σκάλη μάχαιρα Θρακία*. Вж. също Soph. y Pollux 10, 165, Marcus Anton., In semet ipsum 11, 15, Phot. Lex. От ие. **skolmā* = стисл. *skqlm* ж. мн. „ножици“.

σάρκη „сребърни монети“; Hes.: *σάρκη. Θρακιστὶ ἀργύριον*. Phot. Lex.: *σάρκη. ἀργύρια Θρακιστί*. A. Fick правилно обяснява *σάρκη* като „klingende Münze“ от корен **sk^(h)erg-*, ср. в семантично отношение рус. *звонкая монета* от *звонкий* „звънлив, звънящ“: тракийската дума произлиза от ие. **(s)k^(h)orgā* и е сродна със стнорд. *skark* „шум“ от **sk^(h)orgā*, стбълг. *скръгътати, скръжътати* „скърцам“, *скръжътъ* „скърцане“, бълг. *скръж, скреж* „насекомо жетвар, circula ogni“ от **skrg-i-*, стинд. *khārjati* „knarrt (скърца, скрибуца)“, гр. *κράζω* „грача“, арм. *karkac* „шумолене, шум“.

σπίνος „камък, който гори, когато се полива с вода“. Aristot. Mir. ausc. 833a, 23: *φασὶ δὲ τὸν ἐν τῇ Θράκῃ λίθον τὸν καλούμενον σπίνον διακοπέντα καίεσθαι, καὶ συντεθέντα πρὸς ἑαυτὸν, ὥστερ' τὴν σμιρῶλην, οὕτως καίεϊνον εἰς ἑαυτὸν τεθέντα, καὶ ἐπιρραϊνόμενον ὕδατι καίεσθαι· τὸ δ' αὐτὸ ποιεῖν καὶ τὸν μαρμαῖον* (v. l. *μαρμάρων*). Неясно.

τορελλῇ „траурна песен“, Hes.: *τορελλῇ ἐπιφώνημα θρηνητικὸν σὺν αὐλῇ Θρακικόν*. От **dar-el-ya*, ср. гр. *δίρομαι* „оплаквам“; за образуването ср. гр. *θύελλα* „ураган, буря“ от *θύω* „бушувам“, *ἄελλα, ἀέλλη* „буря“ от *ἄημι* „духам“ и под.

II. НЕТРАКИЙСКИ ДУМИ

Изброените по-горе тракийски глоси са само такива думи, за които изрично е посочено, че са тракийски.

Тук не са дадени многобройните дакийски глоси, почти изключително названия на растения, понеже те не са тракийски, вж. гл. X и XI.

Освен това тук не са включени и редица други думи, които мнозина или поне някои определят като тракийски, понеже за тях не е указано, че са тракийски. Такива глоси са:

ἄγουρος „ἐφῆβος“, ср. Etym. Gud. 307, 10: *ἐν δὲ Κυρήνῃ τοὺς ἐφήβους τριακιδίους καλοῦσιν, ἐν δὲ Κρήτῃ ἀποδρόμους...*, *Ἀχαιοὶ δὲ κούρους, ἱκάδες* (Ruhnken: *᾿Αρ᾿κάδες*, Eust... *Θράκες*) *δὲ ἀρούρους, ὡσαύτως καὶ Ἀττικοί*. Както и сам Д. Дечев отбелязва, тая глоса не може да се смята за тракийска; това е по всяка вероятност гръцка дума.

᾿Αδάμ, *ἄδᾱμα, ἄδᾱπα* (Hippolytos), *ἄδᾱμα τὸν φίλον* Hes., *᾿Αδᾱμα* (химн в чест на Атис: *᾿Ατι... σὲ καλοῦσι Σαμοθράκες ᾿Αδᾱμα σεβάσιμον*),

ἀδανείν τὸ φιλεῖν Hes., новогр.-капад. ἀδαμασίτῃ ἀγάπη, φιλία, Diosc. ἀδάπτα. Не е указано, че се касае за тракийска дума.

ἀλοῖτις „γεντιανή“ (Diosc.), *aloitis* (Pseudoap.) е дарданска дума, вж. Detschew 1957: 13.

βέδν „вода“ (Clem. Alex.) е фригийска дума, вж. Detschew 1957: 46 и 165.

βησσιάκη ἡ ἀπὸ Βησσοῶν τῶν ἐν Θράκῃ (Gal.) название на едно целебно растение, наречено по името на тракийското племе беси: не може да се смята за истинска тракийска дума, начинът на образуването е гръцки.

βρίλων ὁ βαλανεύς (Theogn., Hrdn.). Не е указано, че е тракийска дума.

γαγύλα, γαγίλα „чавка“. Du Cange 223: Βιθυνοὶ γὰρ καὶ Θράκες καὶ Λυδοὶ γαγύλας καὶ κολοιοὺς καὶ τρυγόνας καὶ χειρσαίους ἐχίνους ἐσθίουσιν. Вж. Detschew 1957: 97.

γάνος ... ἡ βαινα ἐπὶ Φρυγῶν καὶ Βιθυνῶν. Hes. Не е ясно дали думата е фригийска или битинска.

Γιτύστορα. Passio S. Polyeucti (X в.): χωρίον γιτύστορα προσαγορευόμενον τῇ ἐγχορίῳ διαλέκτῳ, ὃ μεθερμηνεῖται ἑλληνιστῇ κλητόρων τόπος. *Gestistyron*, l. v. *Gestistyron*. Passio S. Philippi: in villa, quae sermone patrio *Getistyron* (l. v. *Gestistyron*), *interpretatione vero Latinae linguae locus possessorum vocatur*. Касае се за селище или местност (χωρίον, villa), разположена на р. Хеброс—Марица на петнадесетина километра от гр. Hadrianopolis—Одрин. Тракийската принадлежност на това име не е сигурна, а от друга страна формата на името и неговото тълкуване в гръцкия и латинския текст са различни. Вж. напоследък за това име Велков (1971: 37—39) и Lochner-Hüttenbach (1972).

ἐβῆνος ἀλωπεκίδες Hes., вж. Detschew 1957: 162.

ἐξεποίτης. *ξεπίτης* ὁ περιχύτης (Hes.), *ξεποίτης* ὁ ἐπερχύτης (Cyrill). *ξεπήτης* (*ξεποίτης*, *ξεποίτης* (Zon.)). Понеже в къснотракийски ие. *и* преминава в *y > i* (= *ει*) и началното *s* пред гласна се озвучава, то тая дума би могла да бъде тракийска и да произлиза от **sūp-itā*-, ср. рус. *сыпать* бълг. *сипя*, но не е указано, че е тракийска.

Θρακίας (Diosc., Gal.), *Thracius* (Isid.) „вид кафяви каменни въглища“. Названието е гръцко: букв. „тракийски (камък)“.

Θράιτης ὁ λίθος ἐπὶ Θρακῶν Hes. Вж. *Θρακίας*.

καμολής „προσφιλής (P)“ в надпис от Кизик и Καμολής лично име от о. Тасос; ср. арм. *katot* „amans, desideratus“. Думата е вероятно фригийска.

καπρῶντες οἱ ὀρμητικῶς ἔχοντες πρὸς συνουσίαν ἐκαλοῦντο οὕτως οἱ Θράκες Hes. Подигравателно (гръцко) означение за траките, вж. Detschew 1957: 226.

κέρασος „череша“ (Xenoph., Theophr. и др.), вж. Frisk s. v. Не е указано, че се касае за тракийска дума.

κόνυζα (Hecat., Arist., Theophr. и др.), σκόνυζα (Pherecr.), κνύζα (Theoc.) „едно силно миришещо растение“, вж. Frisk s. v.

μαριθάν, μαριέλ, μαριζεύς (вин. пад.), вж. σπίνος.

μόσσυν πύργος Hes., μόσσυνες ἐπάλξεις, πύργοι καὶ ἔθνος Σκυθικόν Hes. μόσυν ... σημαίνει δὲ τὴν ξυλίνην οἰκίαν. Et. M. Не е указано, че думата е тракийска.

πάπραξ „вид риба в езерото Прасиас“ (Hdt.). Думата може да бъде македонска или фригийска.

παράβιη „вид пиво от просо“. Athen. 10, 447 c, d: Ἐκαταῖος... ἐν δὲ τῇ τῆς Εὐρώπης περιόδῳ Παίονάς φησι πίνειν βοῦτον ἀπὸ τῶν κριθῶν καὶ παρὰ βίην (κυρηβίην Kaibel) ἀπὸ κέγχρου καὶ κόνυζαν (κονύζης Mus.). Пеонска дума.

πεπραδίλαι εἶδος ἰχθύων (Hes.); πεπραδίαι (Phot.). Не е указано, че думата е тракийска.

πεπρίλος ἰχθὺς ποίος (Hes.). Не е указано, че думата е тракийска.

πῖνον „κρίθινος οἶνος“ (Aristot. ad Athen.). Не е указано, че думата е тракийска.

σιρπάρι „главорези“ (Strab.). Иранска дума, вж. Detschew 1957: 423.

σίκιν(ν)ις, -ιδος „танц на сатирите в чест на Дионис“ (Eur. и др.; вж. Frisk s. v.). Fick (1872: 413) правилно свързва σίκιν(ν)ις с лит. *sukinis* „въртележка (Kreisel)“, производно от *sūk-ti* „въртя“, ср. лит. *suktinis* „един народен танц“; буквалното значение на σίκιν(ν)ις (с асимилация $v-i > i-i$) е „въртене, въртележка“. Тази дума би могла да бъде тракийска, но за съжаление това не е посочено; от друга страна тя би могла да бъде и от пеласгийски произход. В полза на тракийския произход на тая дума може да се приведе тракийският етникон Σικιν(ν)υστυρηνοи в надпис от с. Трапоклево, Сливенско. Този етникон е произведен от местно име *Σικιν(ν)υστυρη, което би могло да се тълкува като „голяма(та) въртележка (водо-въртеж, въртоп)“, понеже в тракийски прилагателното стои след съществителното, вж. гл. IX; за *στυρη*- вж. гл. VII s. v. Στουρουλεω.

τίλωρες „вид риба в езерото Прасиас“ (Hdt., Aristot.). Думата може да бъде македонска или фригийска.

φοῖνιξ музикален инструмент у траките (Athen.)? Вж. при μάραδς.

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Във всички езици има заемки от други езици. Заемки е имало и в тракийски, главно от гръцки, от който са заети много „културни думи“, но също и от дако-мизийски, фригийски, македонски, келтски, скитски (ирански) и др. Такива заемки са думите: ἄλογον, ἄργιλος (ако действително тая дума може да се смята за тракийска), βασσάρι, δέβα (погрешно написано λέβα с Λ вместо Δ), μάραδς, πέλεκυς, πέλιη, σανάτη, σάπη, σ(ε)ρός.

Понеже през средата и втората половина на първото хилядолетие пр. н. е. се е образувал един езиков съюз, който е обхващал тракийски, дако-мизийски, фригийски, македонски, илирийски и гръцки, подобно на по-късния балкански езиков съюз, то такива заемки са напълно естествени.

Заемките не могат да се вземат пред вид при установяване на сравнително-историческата фонетика на тракийския език. За тая цел могат да се използват само такива тракийски думи, които са наследени от индоевропейския праезик и чиито етимологии са сигурни или твърде вероятни. Според степента на своята правдоподобност етимологиите на думите се разпределят в няколко категории (вж. гл. III). За да може да се установи сравнително-историческата фонетика на тракийския език, трябва да се вземат под внимание само сигурно засвидетелствувани тракийски думи, и то такива, чиято етимология е сигурна или твърде вероятна. Затова от изброените по-горе 40-тина тракийски думи тук ще бъдат взети пред вид само следните:

ἄσα, βόλυνθος, βό(ν)ρασ(σ)ος, βοία, βοίζα, βουνχός, βο(ο)ῦτος, γέντον, dinupula (sinupula), ζαλμός, ζ(ε)ρά, ζήλας, (καλαμίνδαρ), κῆμος, (κόλαβρος), πιτύη, ρομφαία, σάλνς, σκάλη, σκάκη, τορελλῆ.

ПРИНЦИПИ ЗА ТЪЛКУВАНЕ НА СОБСТВЕНИ ИМЕНА

1. УВОД

За тракийския език има твърде оскъдни данни, освен 40-тина глоси, които бяха разгледани по-горе, приблизително 1500 собствени имена,¹ т. е. названия на селища, местности, реки, планини, лица, божества и племена, и 4 кратки надписа. Ограниченият брой глоси не са достатъчни, за да си съставим ясна представа за тракийския език. Значително по-голям брой тракийски думи се извеждат чрез тълкуването на многобройните тракийски собствени имена.

Оскъдните сведения за лексиката на тракийския език се допълват с думи, изведени от тракийската ономастика. Както е известно, названията на селищата, местностите, реките и планините, личните имена и племенните (народностните) названия на дадена област представляват обикновено думи (нарицателни) от езика на съответния народ, например в нашата страна:

Селища: *Бяла, Бряст, Висока, Габаре, Две могили, Добри дол, Елша, Земен, Котел, Леска, Малина, Могила, Оряхово, Падина, Разград, Трявна, Търново, Урвата, Червен бряг* и пр.

Реки: *Белица, Бистрица, Блато, Крива бара, Лява река, Мътивир, Потока, Реката, Стара река, Тополница* и пр.

Лични имена: *Борислав, Богдан, Веселин, Живко, Камен, Радослав, Светла(на), Светослав, Стоян, Цветан(а)* и пр.

Същото се отнася и за древна Тракия.

В пределите, ограничени между Дунав (без северна Добруджа), Черно море, Проливите, Мраморно море, Егейско море, долините на Струма и Тимок, т. е. приблизително територията на днешна България, Гръцка и Турска Тракия, са засвидетелствувани в древността (до VI в. от н. е. включително) около 1500 тракийски собствени имена, разпределени по следния начин: над 400 топонима, шестдесетина речни имена, двадесетина оронима, над 700 лични имена, някои от които се срещат многократно, около 160 имена и епитети на божества и около 80 племенни названия. В пределите на България, както и в Гръцка и Турска Тракия почти всяка година се откриват нови гръцки и латински надписи, които често съдържат тракийски собствени имена, главно лични имена и имена на божества. Така броят

¹ Понеже в редица случаи не може да се определи с абсолютна сигурност дали дадено собствено име е тракийско или не, то цифрата 1500 е приблизителна. Ако се включат и имената, чиято тракийска принадлежност е съмнителна, броят им би бил към 1800.

на тракийските собствени имена постоянно се увеличава. Разбира се траки са живеели и в разни други съседни области.

Тракийски поселения е имало на запад от посочената по-горе територия, а също и в Северна Гърция, по някои острови в северната част на Егейско море, в Северозападна Мала Азия; тракийски колонии е имало на отделни места дори и по северния черноморски бряг. Но все пак компактно тракийско население е обитавало в определена по-горе област.

Очертаната по-горе територия не е била херметически затворена. Още твърде рано в пределите на днешна Северна България са се заселили дако-мизийски племена: мизи, идвайки от северозапад, а по-късно трибали; на изток — гети. В днешна Добруджа (Scythia Minor) твърде рано са се заселили скитски (ирански) племена. Още през II-то хилядолетие пр. н. е. от югозапад през Южна Тракия са преминали фриги, а по-късно в Югозападна Тракия са се поселили пеонци и македонци. През III в. пр. н. е. в Тракия са проникнали келтски племена. Затова в очертаната по-горе територия могат да се срещат и нетракийски имена.

Тракийските собствени имена имат голямо значение за проучването на тракийския език. Но за да може въз основа на тия имена да се възстанови лексиката на тракийския език, те трябва да се изтълкуват, т. е. да получат една добра етимология.

Така наречените „коренни етимологии“, т. е. просто причисляване на дадено тракийско собствено име към някакъв индоевропейски корен, без да се определи предварително приблизителното значение на разглежданото име и без да се обясни неговото образуване, нямат научна стойност. Много такива „коренни етимологии“ намираме в книгата на Й. И. Русу (I. I. Russu) върху тракийския език, например:

Местното име **Eδεσσα* в Македония вече отдавна е изведено от ие. **wed-es-u-* „воден (град)“ въз основа на факта, че днес градът се казва *Воден* поради своето многоводие. Това тълкуване е сигурно, понеже значението на името е изведено по комбинаторен път, а освен това образуването е свършено ясно от гледна точка на един индоевропейски език, ср. гр. *ἵδω* ср. род (*es*-основа) „вода“. Обаче Русу се съмнява в тая етимология, той предпочита да изведе това име от ие. корен **ed^h-* (стр. 67), което няма никаква научна стойност.

П. Кречмер беше извел свършено правилно имената *Καρδαύλης* (име на меонско божество, епитет на Хермес) от ие. **k^wu-* (или **k^won-*) и **d^haw-la(-s)*, т. е. „кучедавец“, и то въз основа на факта, че у Хипонакт (fr. 1, Bergk) на меонското име *Καρ-δαύλης* е дадено гръцкото съответствие (превод) *κυν-άρης* „куче-давец“. Русу пренебрегва тая безспорна етимология, като предпочита несъстоятелна „коренна етимология“ (от ие. **skand-* „блестя“, стр. 61).

Въз основа на факта, че градът *Ἀνάδραμος* се е наричал също и *Ἐννέα ὁδοί* (ср. St. Byz. s. *Ἀντίπολις*), т. е. „девет пътя (пътища)“, Н. Йокл (1929: 285) правилно определи, че гръцкото название „девет пътя (пътища)“ е превод на по-старото название и че *ανα-* значи „9“ от по-старо **en(w)a* = гр. *ἐνα-* „9“ < ие. **enw-*, а *-δραμος* „път“ от ие. **drom-yo-s* или **dr̥m-yo-s*, ср. гр. *δρομος* „път“ от ие. **dromo-s*, *δρομεῖν* инф. „бягам“ от ие. **dr̥m-*. Етимологията на Йокл е сигурна, понеже тя почива на комбинаторни съображения (принципа на превода, вж. по-нататък). Историкът Й. Русу

отхвърля тая етимология (стр. 41 и 46) без сериозни основания, и то без да може да даде свое обяснение. Друг е въпросът дали *Ἀναδόριμος* е действително тракийско название, както предполагат мнозина. Steph. Byz. пише: *Ἀμφίπολις, πόλις Μακεδονίας κατὰ Θράκην, ἥτις Ἐννέα ὁδοὶ ἐκαλεῖτο. κεκληῖσθαι δὲ Μυρίκην καὶ Ἠϊόνα, Ἀμφίπολιν δὲ διὰ τὴν περιόρουσαν τοῦ Σιτυμόνος... ἐκαλεῖτο... καὶ Ἀναδόριμος*. От пасажа у Стефан Византийски личи, че се касае за македонски град. Името е македонско: *Ἀνα-δοριμος* се тълкува добре от *ἐνα-* „9“ (по-старо от *ἐννέα* в композита) < ие. **enwǵ* (с асимилация $\varepsilon - a > a - a$) и *-δοριμος* от ие. **dǵm-yo-s*.

Ненаучният начин на етимологизиране у Й. Русу личи и от следните примери. Племенното име *Θράκες* се извежда от ие. корен **dʰr̥e-* от **dʰer-* „държа“ (стр. 17) — наивна „коренна етимология“ без всякаво научно значение. Подобни псевдоетимологии на племенни имена са чести в тая книга: *Bistones* се извежда от ие. корен **weys-* (стр. 59—60), *Costoboci* от ие. корен **kʷekʰ-* (стр. 62—63), *Daci* от ие. корен **dʰē-* (стр. 63). От същия род са етимологиите на лични имена като: *Aptasa* от ие. корен **ep-*, **op-* (стр. 57), *Bistes*, *-bistas*, *(Byre-)bistas* от ие. корен **weys-* (стр. 59—60), *Cosingas*, *Cosenis* от ие. корен **kʷekʰ-* (стр. 62), *Delas* от ие. **del-* (стр. 64), *Gerbes* от ие. корен **gʷer-* „хваля“ (стр. 69), *Potazis* от ие. **poti-* „могъщ“ (стр. 73), *Σεῦθης* от ие. корен **sew-* (стр. 77), *Soia*, *Soianus* от ие. корен **kʰey-* (стр. 77). Името на божеството *Sabazius* се отнася към ие. корен **kʰew-* (стр. 75). За глосата *διέσεμα* е посочен ие. корен **dekʰ-* (стр. 94), за *κινούβοιλα* корен **ken-*, **kenebʰ-* (стр. 62), за *κονδάμα* корен **kʷed-* (стр. 62), за *riborasta* корен **rebʰ-* или **bʰren-s-* (стр. 74) и т. н., и т. н. Такива „етимологии“ нямат никаква научна стойност.

Също така неубедителни са и етимологии като даденото у Русу тълкуване на племенното име *Apuli*: дакийското племенно име *Apuli* и местното име *Apulum* се извежда от **apel-*, **apol-* „мощ, сила“. Но кое е доказателството, че това е правилното тълкуване, а не *Apulum* = **ap-ulo-* „рекичка“, умалително от **apa* „вода, река“, ср. старопрус. *ape* „река“, *Apilas*, река в Пиерия, *Arus*, *Ap(p)ion* днес река Караш в Банат, *Μεσολάσιον* (ὄρος) между Пеония и Майдика и пр., а за наставката ср. *Βεργυοῦλη* покрай *Βέργη*, *Σερυοῦλη* покрай *Σέρμη* и под. Племенното име *Apuli* може добре да се изведе като етнично име, производно от местно (или речно) име с наставка *-yo-*.

Й. Русу не вижда оня *circulus vitiosus*, в който се е заплел. Той предетерминира историческата фонетика на „трако-дакийския“ език и сетне търси въз основа на ненаучни „коренни етимологии“ да я илюстрира. Научният път е следният: въз основа на сигурни етимологии, установени по комбинаторен път, се определят главните особености на историческата фонетика на тракийския език, а сетне въз основа на така определената сравнително-историческа фонетика може да се търси обяснение и за други случаи (вж. по-нататък).

Ненаучни етимологии има за съжаление и в работите на К. Влахов. Въз основа на тракийското племенно име *Τραυτοί* П. Кречмер правилно беше предположил, че гръцкото название хом. *Νδτ. Θρήκες*, ат. *Θράκες* произлиза от заетото тракийско название **Τραυο-ιες*: трак. **Τραυοιες* > гр. **ΤραΦιες* > **Θράιες* > хом. *Θρήκες*, ат. *Θράκες* са гръцки фонетични промени. Според Влахов (1968) обаче тракийското име било **Δρασιες*, което произлизало от **dʰrs-*, но било изменено под влияние на прилагателното ат. *τραχύς*, йон. *τρηχύς* „грапав, неравен, каменист“ (?). Преди всичко от ие. **dʰrs-* не може да се получи трак. **Δρασ-*, понеже ие. *r* преминава в трак. в *ur* / *or*, а не в *rā*; освен това за предпо-

ложено то удължение няма никакви основания; най-сетне предположението за въздействие на гръцкото прилагателно *τραχὺς*, йон. *τρηχὺς* върху погрешното трак. **Λοῖσιμης*, за да се получи *Θρηίμης*, е неправдоподобно.

К. Влахов (1971 в) обяви латинското име *Vellicus* = *Bellicus* (*v* вместо *b* в късния латински е обикновено явление), което се среща в една латинска войнишка диплома от началото на III век от н. е., за славянско = бълг. *Велико* (??).

Въз основа на своето предположение, че името на град **Οδησσός*, засвидетелствувано от VI век пр. н. е., произлизло от **Fodā*, Влахов (1966 б) обяви, че „още в началото на VI в. пр. н. е., някои от и. - е. племена, от които по-късно се образували славянските, са живеели вече и южно от р. Дунав.“ (??) Обаче няма никакво комбинаторно съображение, за да се изведе **Οδησσός* от **Fodā*: позоваването на името *Варна*, съпоставено със стинд. *vari* „вода“, е недопустимо, тъй като тая етимология е неправдоподобна. **Οδησσός* може да се съпостави с *Σαῶν-ὀδησσός*, за чиято етимология има комбинаторни съображения, но в такъв случай тия две имена съдържат ие. **id-* „вода“. От друга страна една етимология на едно местно име не може да докара праславянците на юг от р. Дунав 10—11 века по-рано. Такива „етимологии“ и изводи от тях не могат да се смятат за научни.

II. ПРИНЦИПИ ЗА ТЪЛКУВАНЕТО НА СОБСТВЕНИ ИМЕНА

Според степента на вероятност етимологиите на думите могат да се разпределят в следната низходяща градия:

- 1) сигурна
- 2) твърде вероятна
- 3) вероятна (правдоподобна)
- 4) възможна или несигурна
- 5) неубедителна (неправдоподобна, невероятна) или погрешна.

Като база за определяне на характеристиката на тракийския език, както и изобщо за всякакви други предположения, могат да се вземат пред вид само сигурни и твърде вероятни етимологии.

*

За повечето тракийски глоси могат да се дадат добри етимологии, т. е. да се обяснят като тракийски думи от индоевропейски произход. Както е известно, сравнително-историческият метод може да се прилага добре само тогава, когато се знае значението на думата. Обаче значението на повечето тракийски собствени имена е обикновено неизвестно. Следователно, за да се даде една добра етимология на някое собствено име, трябва преди всичко да се установи по комбинаторен път, т. е. чрез комбинаторния метод, приблизителното значение на съответното собствено име. Основните положения за етимологията на тракийските глоси и собствени имена са:

1. Една дума може да получи сигурна етимология само когато е известно нейното значение. Понеже при собствените имена обикновено значението не е дадено, то тук етимологичното изследване работи с вероятности. Следователно най-важно значение за езиковата характеристика на един език като тракийския имат глосите, и то ония от тях, които са етимологично свършено ясни.

Така например произходът на фригийската глоса *βένος* „хляб“ може да се смята за сигурен, тъй като: а) тая дума и нейното значение са засвидетелствувани у Херодот (II 2), Хипонакт (fr. 80 Bergk, fr. 75 Diehl) и Хезихий; б) същата дума се среща и във фригийските надписи, дето

тя по комбинаторен път също се тълкува като „хляб“; в) като дума от среден род *es*-основа с *e*-степен на коренната гласна тя има добри съответствия в старонордски *baka*, англосакс. *bacan*, старовисоконем. *bahhan* „пека“ от ие. **bʰogō*, старовисоконем. *bacchan*, нем. *backen* „пека“ от ие. **bʰogno*, гр. *φάω* „пека“ от ие. **bʰogō*.

2. Етимологията може да се смята за сигурна само ако е обяснена думата изцяло, т. е. ако може да се намери точно съответствие на цялата дума или поне да се обясни словообразуването ѝ. „Коренни етимологии“ (Wurzeletymologien) нямат научна стойност.

3. Голяма част от дакийските глоси се състои от названия на растения. Тоя тип нарицателни обикновено се тълкуват по-трудно, отколкото обикновените нарицателни. Етимологията на едно название на растение може да се смята сигурна или правдоподобна само ако то намира точен еквивалент в семантично отношение в други езици или пък се основава на най-характерния белег на растението. Ето един пример за тълкуване на една дакийска глоса:

Дакийското название на растение *διέσσημα* у Диоскорид (4, 103 W. 2, 258) се явява у Pseudoap. (72 HS. 129) като *diesapter* (v. l. *diessathel*, *diessachel*). Тая дума следователно представя един двусловен композитум, при което първият член трябва да е *διεσ-*, тъй като той се явява и при двете названия на същото растение (*διεσ-* = *dies-*), а *-ημα* и *-apter* трябва да са синонимни по значение в дакийския език. Гръцкото название на това растение е *φλόμος* = *φλογμός* „пламък“ (с късна промяна *γμ > μ*) или *λυχνίς*, производно от *λύχνος* „лампа; факел“, немското — *Himmel-brand*, *Königskerze*, *Marienkerze* или *Fackelkraut*, българското — *свещилка*, производно от *свещ*, или *богородична свещ*, румънското — *lumînare*. Въз основа на тия названия N. Jokl (1929: 287) съвършено убедително изтълкува дакийската дума *διέσσημα* като „Himmel-brand“ от ие. **di(y)ǵs* = лат. *diēs* (имен. и род. пад.) „светлина, ден, Зевс“ и **ews-mǵ*, производно (*nomen actionis*) от ие. **ews-ō* „горя“, ср. лат. *urō* = гр. *εῖω* „горя“ от ие. **ewsō*, при което промените *ew > e*, *sm > m* и *ǵ > a* са засвидетелствувани и другаде в дакийски. В такъв случай синонимът на *-ημα*, а именно *-apter* представя *nomen agentis* към глагола, който съответствува на гр. *ἄπτω* „запалвам“, ср. и *ἄφῃ* „запалване“, *ἄπτρα*, *ἄπτριον* „фитил на лампа“.¹

4. За да може да се смята етимологията на едно собствено име сигурна, неговото значение трябва да се установи по комбинаторен път, независимо от етимологични съображения.

5. Имената на реките, и то особено на по-големите от тях, се подават по-лесно на етимологизиране, понеже тяхното значение е до известна степен определено: в тия имена се крият обикновено нарицателните *вода*, *река*, *поток*, *блато*, *мочур* и под. Освен това имената на реките, особено на по-големите от тях, са най-устойчиви, те се пазят най-дълго време (вж. гл. IV).

¹ Вариантите *diessathel*, *diessachel* представят по-късни форми с *pt > t* и *te > t'e > k'e*.

6. Особено важен за тълкуването на речните и местните имена е *принципът на превода или на мнимия превод*. Населението, което обитава (продължително време) дадена област, дава названия на географските обекти въз основа на техните най-характерни белези. Ако по-старото (първоначалното) население изчезне, то новото население дава названия на същите географски обекти по същите техни най-характерни белези, тъй че новите названия изглеждат като преводи на предишните (мним превод), а в известни случаи може да се касае и за истински превод на по-старите имена (вж. гл. IV).

7. Тълкуването на лични имена е трудно. Преди всичко обикновено тяхното значение е неизвестно и това не дава възможност да се определят сигурни етимологии. Но това, което създава най-голямата несигурност при предположения, изведени въз основа на такива тълкувания, е, че личните имена често отмират и се заменят с нови, а освен това те често се заемат от други езици. Така например най-характерните български имена днес *Иван, Петър, Георги*, румънските *Ion, Petre, Gheorghe* представят заемки — първото от еврейски чрез гръцки, а другите две от гръцки. И така е у всички народи. Ако български или румънски език бяха известни приблизително така, както тракийски, т. е. главно чрез ограничен брой лични имена, ние лесно бихме изпаднали в заблуждение относно тяхната езикова принадлежност.¹ Пред вид на това необходимо е добре да се разграничат същинските тракийски лични имена от заетите.

8. Един принцип, общ за тълкуването на топонимите и антропонимите, е съпоставянето с генетично идентични съответствия от други езици, при което 5 и повече следващи една след друга фонемни са генетично идентични. Така могат да се тълкуват топоними като *Αἰζική* (= гр. *aiḡnḡ*), *Balzēna* (= лит. *Balžienas*), *Βορδης* (= рус. *бред*), *Δράβος* (= *Dravos*), *Καβύλη* (= стпрус. *Cabula*), *Κύψελι* (ср. лит. *kupsėlis* „хълмче“), *Κουρπίσος* (ср. б. *Кърпец*), *Μέδεκα* (дак, ср. лит. *medėkas* „горичка“), *Πείριπτος* (= стинд. *parvata-h*, *Σχαιοί, Σχαιόβι* (= гр. *σχαιFoi*), *Στρούβα* (ср. стпрус. *strambo* „стърнище, тръстика“) и др. Този принцип бе нашироко използван от Ив. Дуриданов в неговата работа *Thrakisch-dakische Studien I*, обаче не всички такива етимологии могат да се смятат за съвсем сигурни.

9. При личните имена също така има доста случаи, когато може да се даде сигурна или твърде вероятна етимология. Такива са етимологиите на тракийски лични имена, които имат точни генетични или типологични съответствия в други индоевропейски езици, особено в гръцки език, дето начинът на образуването на личните имена е доста добре проучен, вж. гл. V.

¹ Основната слабост на споменатата по-горе книга на Й. Русу се състои именно в това, че той гради своите изводи за „трако-дако-фригийски“ език въз основа на „коренни етимологии“ главно на лични имена и на второ място на местни имена, което изрично е изтъкнато в книгата (вж. стр. 51—54). Твърдението на стр. 102, бел. 1: „Numele proprii (in primul rînd cele de persoane, triburi, zei, care sînt anterioare, mult mai vechi decît toponimele)...“ е погрешно. Изобщо по своите езиковедски концепции авторът стои на позициите на индоевропейското езикознание от края на XIX в.

10. Тълкуването на имената на божествата се основава на приписваните им особени характерни черти, дейности или качества, например бог(иня) на земята, бог-гърмовержец, бог-спасител (закрилник) и под., вж. гл. VI.

Най-трудно се поддават на етимология племенни названия.

*

И така прилагайки такива принципи, в особено благоприятни случаи съчетавайки данни на 2—3 от тях, ние можем да установим около 200 тракийски думи (вж. гл. VII).

ТРАКИЙСКИТЕ МЕСТНИ ИМЕНА: ОБРАЗУВАНЕ И ТЪЛКУВАНЕ

От древна Тракия (в очертаната по-горе област) са засвидетелствувани над 400 тракийски местни имена, от които петдесетина имат сигурна или твърде вероятна етимология.

Тракийските хидроними са около 60 на брой, от които половината имат сигурна или твърде вероятна етимология.

Известни са петнадесетина тракийски названия на планини (и хълмове), от които няколко имат сигурна или твърде вероятна етимология.

Ето най-важните принципи за тълкуването на местните имена.

1. ПРЕВОД И МНИМ ПРЕВОД

За да може сигурно да се изтълкува едно антично име, трябва да се знае неговото значение. Има няколко начина за определяне значението на географските имена. Един от тях начини, важещ особено за определяне значенията на древни географски названия от отмирели езици, е преводът и особено така нареченият мним превод.

Географските обекти се назовават обикновено по някой техен най-характерен белег (на местността или на реката). Затова ако едно население се смени от друго, то новото население именува обикновено географските обекти по същите техни най-характерни белези. Така новото название изглежда като буквален превод на старото. Това може да се определи като *мним превод*. Разбира се, в отделни случаи може да се касае и за истински превод, но поне за Балканския полуостров, дето старите езици са изчезнали почти напълно по времето около идването на славяните, мъчно би могло да се предполога истински превод.

За илюстрация на изложеното по-горе принципно положение за тълкуването на тракийския, дакийския и фригийския езиков материал ще приведа няколко примера.

1. На 70—80 км североизточно от София се намира един забележително красив голям карстов извор, разположен всред богата растителност; неговата водна повърхност има зеленикаво-червеникава (златиста) отсянка и затова той се нарича *Златна Панега*. Освен това той носи името *Глава Панега*, дето *глава* значи „глава“ и „извор“. Селото до тоя извор се нарича също *Златна Панега*: то е наречено по извора. От тоя извор води началото си една река, десен приток на

р. Искър, която се нарича също *Златна Панега* или *река (Златна) Панега*.¹

В древността тоя извор е бил център на прочуто светилище, посветено на Асклепий, а също и на Хигия, Артемида и Силван.

В два латински надписа изворът се нарича *Saltecaput*-, *Saldaecaput*-.² Също както *глава* в днешното българско название на извора *Глава Панега*, лат. *caput* значи „глава“ и „извор“. Това название на извора е следователно отчасти латинизирано (полупревод) — често явление при местни имена. В такъв случай *Sald/t(a)e*-, което се среща в двата латински надписа от Златна Панега и само като *Σαλδη*, трябва да съответствува точно на българското название *Златна Панега*, т. е. трак. *sald/t-* значи „злато“ или „златен“ и произлиза от ие. **g^hólto-* „злато, златен“, което съответствува точно на рус. *зѳлѳо*, бълг. *злѳто* от ие. **g^hólto-* или на рус. *золѳой*, бълг. *злат* „златен“ от ие. **g^hólto-*.

В гръцките надписи от Златна Панега се срещат други две имена на същия извор, а именно *Σαλδο-κελη*- и *Σαλδ/τουιση*- (или *Σαλδ/το-βυ(σ)η*- и под.). Това са тракийските названия на същия извор. В такъв случай *-κελη* и *-ουιση* (= *-βυση*) са тракийските съответствия на лат. *caput* (в *Sald/t(a)e-caput*) и бълг. *глава* (в *Глава Панега*), които означават „извор“, и на бълг. *река* или *вода* (ср. *река [Златна] Панега*). Така трак. *κελη* „извор“ се извежда от ие. **g^welnā* като точно съответствие на нем. *Quelle* „извор“, а *ουιση* = **Ficη* съответствува на староинд. *viṣa-m* „вода“. Следователно *Σαλδο-κελη*- значи буквално „Златен извор“ = *Sald/t(a)e-caput*-, а *Σαλδ/τ(ο)-ουιση*- „Златна вода (или река)“.

Покрай епитета (етникона) *Σαλδηνος* се среща и формата *Σολδηνος*, а покрай епитета (етникона) *Σαλδοβυ(σ)ηνος*, *Σαλδοουινηνος* се среща и формата *Σολδοβοουινηνος*, т. е. о покрай *α*. Това различие е също обяснимо. В същност името *Σαλδη* трябва да има *α*, което произлиза от ие. *ǵ*, т. е. *Σαλδ-* от ие. **g^hólto-* „злато“, а етниконът (и прилагателното, ср. рус. *зѳлѳо* „злато“, но *золѳой* „златен“) трябва да гласи *Σολδηνός* от ие. **g^hlt-ānó-s* с *ol* (= *ul*) от ие. *l³* ср. рус. *зѳлѳо*, бълг. *злѳто* от ие. **g^hólto-m*, обаче гот. *gulþ*, нем. *Gold* „злато“ от ие. **g^hltó-m*. Разбира се, съществителното *σαλδ/τ-* „злато“ е влияело върху производното прилагателно *σαλδ(ηνος)* и затова тук постепенно се е наложила гласната *α*.

Такова тълкуване на речно или местно име е сигурно, понеже значението на името е определено въз основа на комбинаторни съображения (днешното название и характерния цвят на водата) и понеже то има точни етимологични съответствия в други индоевропейски езици.

Това име не може да се тълкува, както смята Й. Русу (стр. 75 и сл.), нито от корен **sal-* „сол“, нито от корен **k^hel-* „топъл“, понеже водата на тоя извор не е нито солена, нито топла. Друг е въпросът за дакийското племе *Σαλδίνιοι* (Ptol. 3, 8, 3), което е обитавало на север от Дунав приблизително между река Апус и горното течение на р. *Ραβών* (днес Жиул). Племенното название *Σαλδίνιοι* представя етникон от местно име *Salda(e)*, което, както правилно изтъква Н. Ъокл (1929: 284), може

¹ Вж. Велев, Пенков, Динев и Ъорданов 1955: 245; Чанков 1958: 337.

² Тия местни имена, както и следващите, са изведени въз основа на етничните имена, образувани с наставката *-ηνος*, вж. гл. IX.

³ За застъпването на ие. *l* в тракийски вж. гл. IX.

да се изведе от ие. **sald-* „сол“, ако действително в тая област има солни залежи.

2. Днешното селище рум. *Cernavoda* = бълг. *Черна вода*, което е разположено на Дунав западно от Кюстенджа, се е наричало в древността *Ἀξίολα* (Proc. aed. 4, 11 [H. 149, 9]) или *Ἀξιοῦπολις* (Ptol. 3, 8, 2; Hierocl. 637, 9 и др.). Това селище е наречено по името на реката *Черна вода*, която в древността се е наричала *Ἀξιος* (Ael. hist. anim. 14, 15). Следователно дакийското име трябва да има същото значение, и то по законите на образуването на индоевропейските двuosновни имена *Ἀξи-* трябва да означава „черен“, а *-опа*, *-οῦπολις* „вода“.

В такъв случай етимологията на това местно име е ясна. Втората съставна част *-опа* (= **ура*), *-οῦπολις* (= **upeli-*, умалително от **ура*, отчасти погърчено по гр. *πόλις* „град“, ср. местните имена *Βέγγα* : *Βεγγούλη*, *Σέριη* : *Σεριώλη*) съответствува точно на лит. *upė*, латв. *upe* „река“, лит. *upėlis* „рекичка“.

Първата част дак. *αξ(ε)ι-* „черен“ съответствува на гръцкото название на *Черно море* *Ἀξεινος* (по-късно по евфемизъм *Εὐξεινος*) *πόντος*, което съответствува на иранското (авестийското) прилагателно *axšaēna-* „тъмен, черен“ от ие. **h-ksey-no-* и което следователно е от (ирански или) дако-мизийски произход. Това се потвърждава и от факта, че най-големият приток на дардано-македонската река *Ἀξιος* (*Ἀξιός*) се нарича днес *Црна река*, както и от факта, че същата река се нарича в древността още *Βαρδονάριος*, *Οὐαρδάριος*, *Βαρδάριος* (schol. към Ptol. 3, 13, 14), което също така се тълкува като ие. **(s)word(o)-worī* „черна вода“, ср. гот. *swarts*, нем. *schwarz* „черен“ от ие. **swordo-* и староинд. *varī* ж. „вода“ от ие. **worī*. Първото от тия две названия е несъмнено дако-мизийско (дарданско), а второто — дако-мизийско или тракийско, но тяхното значение е едно и също.

3. *Γέρμας* или *Γέρμαι* (Proc. aed. IV 4 [H. 122, 6]): *ὑπὸ πόλιν Γέρμεννε Γέρμας*) топлите бани при *Γέρμεννε*, днес *Сапаревска баня*; градът при тая баня в областта на Пауталия — Кюстендил се нарича *Γερμανία* (Proc. aed. III 11, 21), *Γερμανή* (Proc. aed. IV 1, 31; Hierocl. 654, 5), *Γερμανός* (Constant. Porphyrog. de them. 56, 6b). Това място се характеризира със своите горещи извори. Името е запазено и до днес като *Джерман*, *Германъ* 1479 (*Германица*, 1378 г.). Освен това *Γέρμη* (Steph. Byz.), *Γέρμαι* (Hierocl. 663, 2) е град при Хелеспонт. Птолемей (5, 4, 5) споменава фригийското местно име *Γέρμα* ἢ *Θέρμα* в Галатия (Мала Азия), засвидетелствувано и по надписи. Фактът, че *Γέρμα* се нарича и *Θέρμα* = *θερμά* мн. ч. от *θερμός* „горещ, топъл“ и че първият град се характеризира с горещи извори, показва, че трак. и фриг. *γερμ-* значи „горещ, топъл“ и съответствува точно на гр. *θερμός* от ие. **g^{wh}ermo-s*.

4. *Asamus* (Plin.), *Ἀσημοῦς* (Priscus), *Ἀσημα* (ж. ед. ч. или с. мн. ч., Theoph. Simoc.), нбълг. *Осъм*, приток на Дунав в Северна България. Съвременното българско название показва, че изходната форма е била **Asm'-*. *Ἀσημα*, *Ἀσημοῦς* има *-η-* по народна етимология във връзка с гр. *ἄσημος*. Коритото на р. Осъм в горното ѝ течение е каменисто; под Ловеч до с. Александрово реката влачи камъни и по-нататък

пясък; освен това десният ѝ стръмен бряг на много места е скалист. В съседство с р. Осъм (под с. Угърчин) тече р. *Каменица*. Такива названия са присъщи на реки с каменисто корито или влачеши камъни. Названието на реката *Asamus* е идентично с името на града *Asatum* в Далмация, което се тълкува като „каменисто място“ въз основа на средновековното му име *Lapida* (> хърв. *Lapad*) от лат. *lapis, -idis* „камък“, ср. Mayer 1952: 57—8. Следователно *Asamus* и *Asatum* произлизат от ие. **ak'(a)mo-* „камък“ или **ak'(a)myo-* „каменист, каменен“, ср. стинд. *ašman-* „камък“ и пр.

5. *Σουητ[ουλ]ηρος, Σουιτουληρος* е епитет на тракийския Херос; той се среща върху два надписа: [*Πι*]οτους Θεῷ Σουητ[ουλ]ηρω εὐχήν (от Акчакайрак, днес Бели пласт, Кърджалийско); *Κυρίῳ ἡρώι Σουιτουληρω Παοδαλας Λουπον εὐχήν* (с. Бобораци, Радомирско). Тоя епитет представя производно чрез суфикса *-ηρος* от местно име.¹ Първият надпис е намерен в с. Акчакайрак, букв. на турски „бяла плоча“. Следователно *Σουητ[ουλ-, Σουιτουл-,* т. е. **swetul-* или **switul-* съответствува на стбълг. свѣтълъ „светъл“ от ие. **k'woyt-ulo-s*. Епитетът на тракийското божество съответствува точно на етруското божество *Sedlans „Volcanus“* (бог на огъня).

6. Македонският град **Εδεσσα* се нарича днес *Воден*. Градът е наречен *Воден* поради изобилните си (карстови) извори: *Воден* е производно от *вода*. Това дава възможност и **Εδεσσα* да се обясни като **wedes-ya* „водна“, производно от **wedos* „вода“, толкова повече, че това обяснение е дадено за сирийския град **Εδεσσα*, наречен по името на македонската **Εδεσσα*: **Εδεσσα, πόλις Συρίας, διὰ τὴν ὑδάτων ῥύμην οὕτω κληθεῖσα* („поради изобилието на води така наречена“) *ἀπὸ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ* (St. Byz. 260, 20). Славянското (българското) название *Воден* не може да бъде истински превод на **Εδεσσα*, тъй като македонският език е отмрял още преди нахлуването на славяни в Македония. Славянското название, както и македонското са дадени независимо едно от друго въз основа на най-характерния белег на местността. Така славянското название изглежда като превод на македонското: това е един добър пример за мним превод.

7. **Ὀρβηλος* или **Ὀρβηλον* се нарича днешната планина Беласица. Името се явява под следните форми:

**Ὀρβηλος* м.: Hdt., Arr., Plin.

**Ὀρβηλον* с.: Diodor., Pomp. Mela.

**Ὀρβήλον* род. пад. м. или с.: Strab., Ptol.; **Ὀρβήλοιο* Suid.

Днешното название на тая планина *Беласица*, производно от диал. **белас(и)* = чеш. *bělasý* „белезникав“, което от своя страна е производно от *бел* = *бял*, показва, че **Ὀρβηλον* произлиза от фриг. или макед. (пеон.) *ὄρος* **βηλον* „бяла планина“: фриг., макед. (или пеон.) *-βηλον* е точното съответствие на бълг. *бял* от ие. **b^helo-*.

Стефан Византийски пише: **Ὀλβηλος, πόλις Μακεδονίας. Βάλακρος Μακεδονικῶν* (v. l. *Μακεδονικῇ*)... *τὸ ἐθνικὸν Ὀλβήλιος. Ὀλβηλος* с асимилация *ο—λ > λ—λ* е идентично с **Ὀρβηλος*. От тоя текст личи, че македонското

¹ Вж. обаче и гл. IX.

название на *Ῥολβηλος* = *Ῥοβηλος* е гласяло *Báλακρος*, което добре се тълкува като *Bál-акрос* „бял връх“, ср. гр. *φαλός* „бял“, *φαλ-ακρός* „плешив“, лит. *bālas* „бял“ и пр.

8. *Corsulae* или *Porsulae* е названието на по-късния град *Maximiano-polis*, визант. *Μοσυνόπολις*, днес тур. *Misiné-kale* на реката *Караджа-су* близо до Гюмюрджина. Името е засвидетелствувано под следните форми:

Corsulis абл. мн. ч. GR 183, 6.

Porsulis абл. мн. ч. TP 8, 4, IA 312, 5.

Pyrsoali им. мн. ч. IA 331, 6.

Porsolis абл. мн. ч. Guid. Geogr. 537, 17.

Градът е разположен на река *Караджа-су*, което значи на турски „възчерна (черничка) вода“. Въз основа на това трак. *Corsuli* (или *-ae*) се тълкува от ие. **k^(w)rhs-ulo-* „черничък, възчерен“, умалително от ие. **k^(w)rhso-* „черен“, ср. бълг. *чер* от ие. **k^(w)rhso-s*, лит. *kėršas* „с черни и бели петна“ от ие. **k^(w)erhso-s*. Промяната *r > or* (или *ur*) е характерна за тракийския език.

Подобно значение има и названието *Porsuli* (или *-ae*), *Pyrsoali*: то произлиза от **purs-ulo-* умалително от ие. **purswo-*, ср. гр. *πυρός*, *πυρός* „жълточервен, риж“ от ие. **purswo-*.

9. Името на река Тимок е засвидетелствувано в древността най-рано у Плиний (I в. от н. е.) под формата *Timachus*. Освен това там се споменава и името на племето, което е обитавало Тимошката долина, а у други антични писатели (Птолемей от II в. от н. е. и др.) се среща названието на селище, разположено на р. Тимок, под името *Τίμακον*, *Τίμασι* и др. Най-големият (ляв) приток на Тимок се нарича бълг. *Черни Тимок*, срхр. *Црна река*. Следователно *Tim-achus* произлиза от ие. **tm-akwā* „тъмна (черна) река“, ср. стбълг. *тъма* „тъма“, *тъм-ънъ* „тъмен“ от ие. **tm-* „тъмен, черен“, българските речни имена *Tempsca* (1689) от **tym-yskā*, днес *Темищица* (ср. *Височица*) от **tym-ysk-ikā*, *Темна река*, *Темното дере*, сръбското речно име *Тъмнава* (ср. *таман* „тъмен“) и лат. *aqua* „вода“, гот. *ahwa* ж. „река“ и пр. Преходът *a > o* е характерен за старинните заемки в български от балканския субстрат. Етимологията е сигурна; името е от тракийски или дако-мизийски произход.

10. *Ῥαρινθος* река (Dion. Perieg. 575) в Югоизточна Тракия, наричана още *Mélas*, днес тур. *Kavak-çay* „тополова река“ и селище (St. Byz.: *Ῥαρινθος*) в областта на племето *Ῥαρινθιοι* (Hdt. 6, 34; 9, 119); областта се нарича *Ῥαρινθίς* (Strab., St. Byz.). Дечев (1957: 39—40) съпоставя името с илирийското речно име *Apsus*. Въз основа на днешното турско название на реката *Kavak-çay* „тополова река“ Дуриданов (1972: 236) извежда тракийското име убедително от ие. **apsā*, ср. латв. *apse*, стпрус. *abse*, пол. *osa*, нем. *Espe* „трепетлика“ (*Populus tremula*). *Ῥαρινθος* произлиза следователно от ие. **aps(ā)-went-* или **wənt-*: този суфикс има значение на „снабден с, богат с“.

11. *Ballanstra* е споменато като име на едно селище (*mutatio* „спирка“) между *Meldia* и *Translites* в *Itinerarium Burdigalense* или *Hierosolymitanum*, съставен през 333 г. от н. е. *Translites* се отождествява с Цариброд —

Димитровград; селището Мелдия е било разположено някъде между Сливница и Драгоман. Въз основа на това *Ballanstra* се отождествява със с. Ярловци при гара Драгоман¹.

Ballanstra може добре да се изтълкува от **Bal(l)ana *strava* (или *-ā*) от ие. **b^hel(y)āno-s *srowo-s* (или **b^hel-, -ā*) „бяла река“: промените $e > a^2$, $sr- > str-$, $ava > a (=ā^3)$ са характерни за дако-мизийския език. Синкопата на *-a-* е обикновено явление. Така това селище може да се идентифицира с *Бела река*, което се среща в същата област.

В названието *Ballan-stra* се крие следователно прилагателното бълг. диал. *balán* = рум. *bălân* „рус; бял (за животно)“. Досега се смяташе обикновено, че румънската дума е заета от бълг.: *бял* + наставка *-ан*⁴. Обаче наличието на *Ballan-* = рум. *bălan* в дако-мизийски от първата половина на IV в. показва, че румънската дума е наследена от дако-мизийския субстрат. В такъв случай бълг. *балán* „с бяло на челото“, което Ст. Младенов (1941: 15) определя „вм. *бъланъ*“, трябва да се обясни като румънска заемка в българския език или като дако-мизийски субстрат в български.

II. ГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА

Географските обекти се наименоуват обикновено по някой техен най-характерен белег. Когато знаем най-характерното за дадена местност, ние имаме опорната точка за определяне значението на древното название и въз основа на това можем да дадем неговото тълкуване. Ето няколко примера:

1. *Tápiu* (Cass. Dio 67, 10, 1), *Tapae* (Iord. Get. 63) е дако-мизийското название на днешните Железни врата на Дунав⁵. Името е засвидетелствувано от II/III в. от н. е. Железните врата представят една тясна долина на р. Дунав между Карпатите и Стара планина: „в русле много быстрин, затрудняющих судоходство“⁶. Ето какво описание се дава за Дунав при Железните врата в една статия във вестник „Известия“ (8. VII. 1965): „У Дуная в принципе спокойный и мирный характер, ... но в районе Железных Ворот река круто меняет свой нрав. Стиснутая высокими скалами, она мчится с огромной скоростью, бурлит и бушует.“

Най-характерното за Железните врата следователно са бързеите („быстрины“), т. е. бързото течение на Дунав на това място. Този характерен факт дава опорната точка за етимологията на името.

Една от особеностите на румънския език в сравнение с другите романски езици е, че тук латинските *qu*, *gu* (= *k^w*, *g^w*) преминават пред *e*, *i* в *c* (= *č*), ср. лат. *aquila(m)* > рум. *acera* „орел“, обаче пред *a* в *p*, ср. лат. *quattuor* > рум. *patru* „4“, лат. *aqua(m)* > рум. *apă* „вода“, лат. *equa(m)* > рум. *iapă* „кобила“.

¹ Вж. Извори за българската история, II, София, 1958, стр. 40.

² Вж. гл. XI.

³ Ср. лат. *lavātrīna* > *lātrīna* и под.

⁴ Вж. Dicționarul limbii romine moderne, București, 1958, под думата; Георгиев, Гълъбов, Заимов и Илчев 1971/4: 28.

⁵ Ср. Detschew 1957: 489.

⁶ Большая советская энциклопедия, 15, II изд., 1952, стр. 639.

Промяната $k^w > p$ пред a може да се смята за дакийски (или дако-мизийски) субстрат в румънския език¹.

И така, понеже ие. o преминава в дакийски в a и ие. k^w пред a в p , то *Táπu*, *Tapaε* от ие. $*tok^wou$ (мн. ч.) означава „бързеи, бързи течения“ и съответствува точно на стбълг. токъ, бълг., рус. *ток* 'течение', авест. *taka-* (м. р.) 'бяг' от ие. $*tok^w-o-s$.

2. Както неотдавна бе установено, Абрит е Хисарлъкът при гр. Разград². Името е засвидетелствувано под следните форми³:

Abritanor(um) (ген. plur.) етникон в надпис от Аквилея от 99 г. от н. е.

Abrito (abl.?) надпис от Разград от средата на II в. от н. е.

Αβριτων (ген.) надпис от околностите на Преслав⁴.

Ἀβριτω (dat.) Дексип Атински (250 г. от н. е.).

Abritto (abl.) Cassiod. Chron. 147 (252 г. от н. е.).

Bruti (вместо *Abruti* ген.) Aur. Vict. Caes. 29, 4.

Abritto (acc.; Iord. Rom. 284 и Get. 103) от средата на VI в.

Ἐβριαντος Hierocl. 636, 8.

Ἀβριαντος Proc. aed. 4, 11 [H. 148, 10] от средата на VI в.

Понеже градът е разположен на една стръмнина (Хисарлъка), то названието може да се изтълкува като = лат. *abruptus* „стръмен“, *abruptum* „пропаст“, произведени от *ab-rumpo* (перф. *abrūpi*, прич. *abruptus*) „откъсвам, разкъсвам, разрушавам“.

Първоначалната форма на името е била *Αβριττος* с асимилация $pt > tt$, което по-късно е било опростено в t ; i (вместо y) е вероятно гръцкото произношение на v (= $ü$?).

Това название е от латински (народнолатински) или, което е малко вероятно, от дако-мизийски произход. В Мизия и Дакия се срещат често латински местни имена, ср. например *Ἀγγοποτία*, град в Дакия на пролома на р. Alutus (Ptol. 3, 8, 4; II в. от н. е.), = лат. *angustiae* „теснини“, *Montana, ad Putea* в Мизия и др.

Ако би било от дако-мизийски (или тракийски) произход, това име може да се сравни по своето образуване с *Ἀβ-δηρα* (с. мн. ч.; от Херодот насам), град в Южна Тракия, което се тълкува като *Ἀβ-δηρα* в значение на „от-лом, от-къс“, ср. стинд. *dāra-s* „откъс, процеп, дупка“ от ие. $*dēro-s$, гр. *δήρις* (ж. р.) „раз-дор, борба, спор, състезание“ и др.

3. *Ἀθως* (II. и пр.) или *Ἀθων* род. пад. *-ωνος* (Strab. и др.) се нарича най-високото възвишение в най-източния от трите полуострова на Халкидика. Според Тукидид (IV, 109, 1 и сл.) и Диодор (XII, 68, 5) то се нарича още *Ἀκτὴ* = гр. *ἀκτὴ* „(висок, стръмен) морски бряг“. Въз основа на това *Ἀθως*, *Ἀθων* може да се изведе от ие. $*akt-ō(n)$ с промяна $kt > tt^c > t^c = θ$.

¹ Понеже името е засвидетелствувано от II/III в. от н. е., може да се предполага, че промяната $k^w > p$ се е извършила в диалекта на едно вече романизирано население, говорещо източнобалкански латински диалект, т. е. прарумънски.

² Вж. Заимов 1961: 252; Иванов 1965: 14—5.

³ Вж. Detschew 1957: 3.

⁴ Вж. Mihailov 773 bis.

От друга страна, полуостровът завършва с една огромна мраморна пирамида (1935 м), която се вижда далеч в Егейско море. Въз основа на това *Ἀδως*, *Ἀδων* може да се изведе от ие. **ak'ō(n)* „камък, острие“ с промяна *k' > трак. (пел.) p = θ*, ср. гр. *ἄκων* „копие“, стинд. *ašani-ḥ* „острие“. Това название може да бъде тракийско или пеласгийско.

4. Древното название на днешната планина *Рила* (което е от славянски произход) се явява под следните форми:

Δούνακα вин. пад. ед. ч. у Страбон (I в. пр./I в. сл. н. е.).

Δονίσα у Ливий (I в. пр./I в. сл. н. е.).

Първоначалната форма е *Δοννακ-*. У Ливий името е предадено неточно.

Dān-āx е сродно с англосакс. *dān* (м. и ж. род) „височина, планина“ англ. *down* „пясъчен хълм, дюна“, нем. *Düne* „дюна“ от ие. **dʰino-*, гал. *Doñvon*, *dūnit* „крепост“ и др. (вж. Pokorny 1948—59: 263), вж. гл. VII.

5. *Ἀθύρας* е име на приморска река, пристанище и кастел (*ἐπί-νειον καὶ ποταμός* St. Byz.), западно от Бизантион. Името е предадено под следните форми:

Ἀθύρας (Евфорион у Стефан Византийски, Птолемей, *Propyl. ad Acta SS. Nov. 20, 5*).

Athyras (Плиний, Амиан Марцелин).

Atyras (Помпоний Мела).

Като название на приморска (крайбрежна) река *Ἀθύρας* може да се изтълкува от **akt-uro-s*, производно от **aktā > гр. ἀκτὴ* „висок, стръмен“ морски бряг“. За образуването ср. гр. *ἄλυ-υρός* „солена“, производно от *ἄλμη* „морска (солена) вода; саламура“. Вж. и гл. VII, стр. 63: **uro-* „вода“?

6. Древното тракийско название на р. Марица *Ἐβρος* е засвидетелствувано за пръв път у Алкман (VII в. пр. н. е., fr. 90 in schol. Theocr. 7, 112, ср. и Pgos. b. Go. 3, 38), и то като *Εἰβρος*, а от Херодот нататък като *Ἐβρος*. Рядко и по-късно се среща и формата *Εβρος* (надп.), *Ebrus* (TP, Iord.).

Досегашното обяснение чрез гласата *ἔβρος* „козел“ не е твърде убедително. Най-вероятното предположение е, че в тракийски названието е гласяло *Ebru-s* (или **Ebru-s*) от ие. **ewru-s* „широк“, гр. *εὐρύς* „широк“. За промяната *wr > br* (или *br*) в тракийски ср. *βοῖα* „град“ от ие. **wriyā*. Понеже в йонийско-атически *v* в V в. е гласяло *ū*, а *ov* вероятно още е било дифтонг, то Херодот и Тукидид са предавали тракийското *u* на гръцки с *o* (субституция). Названието „широка (река)“ напълно подхожда за Марица. Вж. гл. XVI.

Това предположение намира потвърждение в двуосновните тракийски лични имена *Εβρου-ζηνς* (надпис от Глава Панега), *Εβρου-ζελμς* (надпис, цар на одризите, 386—385 г.), *Efri-zelmus* (надпис, Драма), *Efri-poris* (надпис, Никополс ад Иструм), дето *Εβρου-*, *Efri-* е = гр. *εὐρύς*, както добре личи от трак. *Εβρου-ζηνς* = гр. *Εὐρυ-γέρης*.

7. Тракийското местно име **Οδοῦσα* (Strab., St. Byz.) се идентифицира с по-късното *Uscudama* (Ruf., Eutrop., Amm. Marc., Iord.), наречено по-

късно *Hadrianopolis*, днес *Одрин*, разположен на мястото, дето *Tonzos-Тунджа* и *Арда* се вливат в *Неброс-Марица*. У Страбон се споменава според Хекатей Милетски една река в Северозападна Мала Азия *Ὀδρὺς*. Етимологията на *Uscu-dama* е ясна: *Uscu-* от ие. **ud-sk(o)-* „вода, воден“, вж. гл. VII s. v. Въз основа на това името на тракийския град *Ὀδρυσσα*, разположен на споменатите три реки, произлиза от ие. **udr-wnt-ya* „воден“ и съответствува на гръцкото местно име *Ὀδρῶσα(σ)α*.¹

8. *Σαλμ-υδης(σ)ος* (Soph., Hdt., Xen. и др.) е название на една приморска местност, на една река и един град, днес Мидия на Черно море в Турска Тракия. Като се има пред вид, че се касае за приморска река и че у Ptol. 3, 11, 4 названието е *Ἀλμυδισσὸς ἤτοι Σαλμυδησσός*, при което *Ἀλμ-* представя частичен превод на трак. *Σαλμ-*, то *Σαλμ-υδης(σ)ος* произлиза от **salm-udes-yo-* или **salm-udes-* „солена вода“, ср. гр. *ἄλμη* „солена, морска вода“ от **salma* и *ὑδός, -εος* с. „вода“. Въз основа на запазеното *d* може да се определи, че името е от мизийски произход.

III. Обикновено в названията на реките и изобщо на водите се крие някакво нарицателно със значение:

вода

река, течение, поток, ручей, бара

приток

извор (кладенец), слатина

езеро, блато, мочур, мочурище, локва, тиня, влага

Това е най-старият тип на речни или водни названия, ср. например трак. *Utus*, днес *Bum* от ие. **udō(r)* „вода“, вж. гл. XVI. Старинни са също така и названия като:

водопад, водоскок

бърз(а), бързей

крив(а), кривуличи, лъкатуши

бял(а), черен(а), червен(а)

сух(а), пълноводен(а)

каменист(а), малк(а)

голям(а), песъчлив(а)

ляв(а), десен, дясна

Така се тълкуват с голяма вероятност речни имена като: *Ἄθρος*, *Ἀτλας*, *Ἀῦρας*, *Ἀχελῷος*, *Iuras*, *Ἰοιστος*, *Κόμρατος*, *Λύγιος*, *Νέοτος*, *Ῥοσμος*, *Panisas*, *Σέριμη*, *Στρυμών* и пр., вж. гл. VII s. vv.

IV. В старинните названия на планините и височините се крият най-често означения като:

планина, височина, хълм, рид

върх, било, верига

скала, камък, скалист

гора, горист

Така се обясняват названия на планини като *Δούναξ* (ср. англосакс. *dun*), *Καρπάτης* (ср. алб. *karpë*), *Πυрин* (*Phorunna*).

¹ Вж. подробно Georgiev 1972: 1, 5—7.

V. Съвременната българска, гръцка, румънска и турска топонимия има извънредно голямо значение за обяснението, тълкуването и отъждествяването на древните географски названия. Обикновено тя дава паралели за тълкуването на старите местни имена, а в известни случаи тя определя значението на названията, което дава възможност да се даде сигурно тълкуване на името, например:

Asermos е местност в Тракийски Херсонес. Названието произлиза от **an* **sermo*- „на река(та)“, ср. стинд. *sarma-h* „течение“, трак. *Σέρμη* > бълг. *Стряма*, име на река и пр. Предлогът и представката *a(n)* „на“ съответствува на гр. *ἀν(ά)*, гот. *ana*, стб. на „на, върху“. Тя е засвидетелствувана в тракийските местни имена *Ἀν-γισός* букв. „на камъка“ и *Αν-asamus* селище на р. *Asamus*, днес *Осъм*. За образуването могат да се сравнят българските местни имена от Севлиевско *На камъка*, *На върби*, *На друма*, *На пороя* и под. Впрочем може да се допусне и **ad* **sermo*- „при река(та)“. Предлогът и представката *ad* се лъва във фригийски, македонски, латински, германски и др. За названието ср. местното име *Astibus* от **ad* **tib^{ho}*-, *Ἀπ-τίαρα* и под., както и латинските географски названия от Балканския полуостров, споменати в итинерариите и у Прокопий, като *ad Aquas*, *ad Novaq*, *ad Statuas*, *Ἀ-σίλβα* = *ad Silvam*. Ср. и българските местни имена от Севлиевско *При гераня*, *При дряна*, *При крушата*, *При моста*, *При осените* и под.

ТРАКИЙСКИТЕ ЛИЧНИ И ПЛЕМЕННИ ИМЕНА: ОБРАЗУВАНЕ И ТЪЛКУВАНЕ

От древна Тракия са известни над 700 лични имена. Някои от тях се срещат многократно като имена на разни лица, например: *Αυλουζεις*, *Β(ε)ιδυς*, *Διζας*, *Επτακενθος*, *Μουκαλορις*, *Μουκατραλις*, *Ραοκουπορις*, *Ρομιηταλκας*, *Σενθης*, *Σουρα*, *Σπιριτακος*, *Ταρουλας*, *Τηρης* и др. Освен това почти всяка година се откриват нови гръцки и по-рядко латински надписи, в които понякога намираме непознати досега тракийски лични имена, а по-рядко и други собствени имена. От личните имена около 100 имат сигурна или доста вероятна етимология.

По начина на своето образуване тракийските лични имена могат да се разделят на три категории:

1. Двус основни лични имена, например: *Αυλου-δενθης*, *Δια-ζεις*, *Διζα-κενθης*, *Επτα-πορις*, *Μουκα-παυθης* и под.; те са около една трета от всички лични имена.

2. Съкратени двус основни лични имена (хипокористични, гальовни), например: *Δαλις* от *Δαλα-ζελυς* и под.; *Δειζεζες* от *Δειζε-ζεις*; *Δεντους* от *Δεντου-πης* и под.; *Επιτερας* от *Επιτε-τραλις*; *Μεσις* от *Μεσι-κενθος* и под.; *Μουκας* от *Μουκα-ζεις* и под. Такива са около 30—40% от всички тракийски имена.

3. Първоначални (същински) едноос основни лични имена, например: *Βιοτρας*, *Βουζης*, *Αρενς*, *Σεύθης* и пр.; те са по-малко от 20%.

1. ТЪЛКУВАНЕТО НА ДВУСОСНОВНИ ЛИЧНИ ИМЕНА

По своето образуване и по своето значение много тракийски лични имена са твърде подобни на гръцки лични имена, например трак. *Δια-ζεις* е очевидно генетично идентично с гръцкото лично име *Διο-γένης*. Понеже образуването и значението на гръцките лични имена са много добре изследвани и могат да служат изобщо като образец на индоевропейската антропонимия, то данните на гръцката антропонимия могат да се използват за обяснение на тракийските лични имена. Разбира се тук помагат и личните имена от други индоевропейски езици.

По своето образуване гръцките двус основни лични имена представят сложни думи, които се подразделят на следните категории: сложни думи, означаващи притежание, при които сложната дума значи „имащ или притежаващ това, което изразяват нейните членове“, напр. *Μεγα-κλῆς* „имащ голяма слава“, ср. бълг. *Свето-слав*; определителни сложни думи, при които вторият член се определя по-точно от пър-

вия, напр. 'Hρό-δοτος „даден от Хера, дар на Хера“, ср. бълг. Бог-дан; и глаголни сложни думи, т. е. такива, при които първият член е глаголна форма, напр. 'Aγέ-λαος букв. „води народ(а)“, ср. бълг. Бори-слав. Такива имена означават нещо добро, похвално, славно (epitheta opanantia) и дават някакво добро предзнаменование за бъдещето на детето: мъжественост, храброст, мощ, величие, власт, чест и слава, благочестие и под.¹

Относно тълкуването на тракийските имена въз основа на гръцката антропонимия (и изобщо антропонимията на другите индоевропейски езици) особено важно значение имат типологично подобните и най-вече генетично идентичните лични имена в двата езика. Ето някои примери:

а) Генетично идентични лични имена в тракийски и гръцки:
Δια-ζενis = гр. Διο-γένης: ие. *o* > трак. *a*, ие. *g'* > трак. *z*.
Διζα-ζενis = Θεο-γένης: διζα = гр. θεός „бог“ от ие. **d^h(w)eso-s*.
Δειζε-ζενis = гр. Θεᾶ-γένης: ει = *i*; ие. *a* > трак. *e*.
Δειζε-ζες хипокористично съкратено от *Δειζε-ζενis*, ср. гр. Θεο-γῆς съкратено от Θεο-γένης.

Diso, Dizo (хипокористично съкратено от *Διζα-ζενis*) = гр. Θέων.
Diszas, Διζας (род. пад. Διζαδος; хипокористично съкратено от *Διζα-ζενis* и под.) = гр. Δίας, Διάς (-ᾱδος).

Διζουλας = гр. Θέυλλος умалително от Θεο-.

Διζα-λας = гр. Θεό-λας.

Εβρου-ζενis = гр. Εὔρου-γένης

Ζενης = гр. Γένης.

Zerula = гр. Γερούλος, Γέρυλλος.

Λα-ζενos = гр. Λα-γένης.

Ταρου-λας = гр. Δορύ-λας: ие. *d* > трак. *t*, ие. *o* > трак. *a*.

Δε[ρ]ει-ζενis, ср. гр. Θυραι-γένης: ие. *d^hw* > трак. *d*.

Κετρε-ζε[ρ]ς = гр. τετρά-χειρ: ие. *k^w* > трак. *k(h)*.

Βαστυ-κειλ[α]ς (Βαστα-μιλας) от **wostu-g^welso-s*, ср. гр. Ἀστό-βουλος от **-g^wolso-s*: ие. *o* > трак. *a*, ие. *g^w* > трак. *k*, ие. *els* > трак. *eil* > по-късно *-ил-*.

б) Типологично подобни лични имена в тракийски и гръцки:
Βισι-ζεν[η]ς „οἰκο-γενής“: Βισι- = стинд. *vis-i* лок. ед. ч. от ие. **wik'-*: ие. *k'* > трак. *s* (*z*).

Βοια-ζενis, Βρι-ζενis „Ἀστυ-γένης“: Βοια-, Βρι- (синкопа) = трак. βρία „град“.

Δενθα-βαρις „Λεω-φορεύς, Φερέ-λαος“: Δенθα-, Dentu-, Δινu- = лат. *gens* (*gentis*) „род“, стинд. *jantū*-м. „създание, човек, лице“, авест. *zantu*-м. „област“, стнорд. *kind* ж. „същество, род, потомък“ от ие. **g^ent-*.

Δεσα-κενθης, Διζα-κενθης, Disa-centus, ср. гр. Θεό-τεκνος (Θεό-τοκος, Θεό-γνητος).

Δια-ζελμις „Θεο-φυλάκιος, Θεο-φύλακτος“, трак. -ζελμις „покровител, закрилник, защитник“, вж. гл. II s. v. ζαλμός.

Διασ-κενθος, ср. гр. Διόσ-κουρος.

Δια-πυρος, ср. гр. Θεό-τεκνος, Θεό-τοκος.

Δι-βυθος, ср. гр. Ἡρό-φνυτος.

¹ Вж. Solmsen и Fraenkel 1922:111—37.

Λιζα-ζελιυς, ср. гр. Θεο-φύλακτος, Θεο-φυλάκιος
Λιζα-πης, ср. гр. Διό-παις
Λιζα-πορις, *Diza-por*, ср. гр. Διό-пαις
Λιζ-аοτης, ср. гр. Θεό-πολις
Λиυ-кейлас, ср. гр. Θεό-βουλος
Λи-πυρος, *Zi-pyros*, ср. гр. Διό-пαις
Επτε-ζениς, ср. гр. Ήρο-γένης, Μοιρη-γένης
Ζει-βιζης, ср. гр. Θεи-σόα от *θε(о)-(F)иFā „богоподобна“
Ζи-παιβης, *Zi-paibes*, ср. гр. Διό-пαις, Θεό-τεκνος, Θεό-τοκος
Ζи-περ (миз.), ср. гр. Διό-пαις
Ζει-βουρις, ср. гр. Αί-ανδρος
Μεστι-κενθος, ср. гр. Σιγυμο-γένης
Μεστιου-пαιβης, ср. гр. Σιγυμο-γένης
Μουκα-βουρ, *Μουκα-βουρις*, ср. гр. Αί-ανδρος
Μουκα-ζениς, *Μουκα-сениς*, ср. гр. Δημο-γένης, Δα-γένης
Τι-παις, *Zi-παις*, ср. гр. Διό-пαις

Във всички тези случаи етимологичното тълкуване се основава на генетичната или типологичната идентичност на тракийските и гръцки лични имена. Такива етимологии могат да се смятат за сигурни или твърде вероятни. Ето един пример за начина, по който могат да се тълкуват двусловни тракийски лични имена:

а) Едни от най-честите тракийски двусловни лични имена са тия, които са образувани с първа съставна част *Δεσα-*, *Disa-*, *Λιζα-*, ср. *Λισα-κενθης* (-ος), *Disa-centus*, *Λιζα-κενθης* (-ος), *Λιζα-ζениς*, *Δειζε-ζениς*, *Δειζε-ζες* (εi = i), *Λιζα-ζελιυς*, *Λιζα-λας*, *Λιζα-пης*, *Λιζα-πορις*, *Λιζ-аοτης*, *Disza-[t]raflis*.

б) Едни от най-честите двусловни гръцки лични имена са тия, чиято първа съставна част съдържа думата *θεός* „бог“, например: *Θео-γένης*, *Θео-γνητος*, *Θео-δοτος*, *Θео-δωρος*, *Θео-δότης*, *Θέ-οινος*, *Θео-μένης*, *Θео-ξενος*, *Θео-σθένης*, *Θео-τιμος*, *Θео-φάνης*, *Θео-φίλος* и пр. Тая дума се явява рядко и като втора съставна част в лични имена, ср. *Καλλι-θεος*, *Φανό-θεος*.

в) Гръцката дума *θεός* „бог“ произлиза от ие. **d^h(w)eso-s*.

г) Арменската дума *di-k^c* „богове“ се извежда от ие. **d^hes-es* мн. ч., обаче тя може да се изведе по-добре от **d^h(w)es-*, при което *i* се обяснява под влияние на ие. **diw-ós* род. пад. от **dyewos* „Зевс“.

д) Следователно тракийската дума *desa-*, *disa-*, *diza-* може да се определи като генетично идентична с гръцката *θεός* „бог“ от **d^h(w)eso-s*: *d^h(w)* > трак. *d*, *e* или *i* както в арменски, *s* в интервокално положение > *z*, ие. *o* > трак. *a*. Тракийските лични имена *Λιζα-ζениς*, *Δειζε-ζениς*, *Δειζε-ζες*, *Λιζα-λας* са генетично идентични с гръцките *Θео-γένης*, *Θεᾱ-γένης*, *Θео-γῆς* (хипокористично съкратено име), *Θео-λας*, а *Δεσα-κενθης*, *Λιζα-ζελιυς*, *Λιζα-пης*, *Λιζα-πορις*, *Λιζ-аοτης*, *Disza-[t]raflis* са типологично идентични с гръцките *Θео-τεκνος*, *Θео-φύλακτος*, *Διό-пαις*, *Θео-πολις*.¹

Въз основа на тълкуването на тракийските двусловни лични имена се установяват сигурно или с голяма вероятност следните тракийски думи: *-βουρ*, *-βυρα* = алб. *burrë* „мъж“.

¹ Вж. подробно Georgiev 1974: 5—14.

-δενθης, *dentu-* = стинд. *jantū-* м. „творение, човек, лице“, авест. *zantu-* м. „област“, стнорд. *kind* ж. „същество, род, потомък“, лат. *gens* (род. пад. *gentis*) „род“, вж. гл. VII s. v.

-ζανος = гр. -γονος, вж. гл. VII s. v.

-ζελμис, -σελμис „φυλακιος, φυλακτος“ от ие. **k'elm-es* или *-i-s*, ср. стинд. *śarman-* с. „защита, закрила, покров, покрив, убежище“ от ие. **k'elmen-*, вж. гл. VII s. v.

-ζενης = гр. -γενης, вж. гл. VII s. v.

-ζερα-, -ζερης = гр. *γέρας* „чест; дар“.

-ζητα(-ης), -зета от ие. **seto-* „посят“, ср. лат. *satus* „посят“ (*love satus*) от ие. **səto-*.

-κεлас, -кейлас (-ης, -ος) от ие. **gʷelso-s*, ср. гр. -βουλος от ие. **gʷolso-s*, вж. гл. VII s. v.

-кенθης (-ος) „τέκνον“, ср. стбълг. чадѡ, бълг. чедо, вж. гл. VII s. v.

-cutus, -κυθης, -κονθης = (?) гр. *κῆδος* „славен“, вж. Georgiev 1974: 7 и 17.

-λα-, -лас = гр. *λαός* „народ“, вж. гл. VII s. v.

-μα-, -μη- (με-) = стинд. *mā*, дор. *mā* „майка“.

-μουка- = осет. *muggag* „семе, род, потомство“, вж. гл. VII s. v.

-παβης „рождба“, ср. гр. *παῖς* „момче“ от **paFi-*, вж. гл. VII s. v.

-per (-pel) от ие. **pʷero-* = лат. *puer* „момче“, вж. гл. VII s. v.

-paus, -πους (-puis), -πους (-pus), ср. гр. *παῖς* „момче“ от **paFi-*, вж. гл. VII s. v.

-πης (-pes), ср. гр. *παῖς* „момче“; -πης, -paus, -πους, -πους са разни диалектни форми, както гр. *παῖς*, ат. *παῖς*, *πους*, кипър. *лас*, вж. гл. VII s. v.

-πορις, -por-, -πορας, -π(ο)υρις, -pur от ие. **puri-s*, ср. лат. *puer* „момче“ от **pʷero-s*, вж. гл. VII s. v.

-ρασκυ- (ρησκου-, ρεσκου-) = нем. *rasch* „бърз“ от ие. **ras-ko-*, вж. гл. VII s. v.

-σακος, -zaces (иран. ?) = стинд. *śáci-* ж. „сила, мощ, помощ“, вж. Georgiev 1974: 8.

-сукис (-суикис), -suci (-суикос, -соикос) от ие. **sukā* „момиче, дъщеря“, ср. кимр. *hog-en* „момиче“ от ие. **sukā*, вж. Дуриданов 1976: 82.

-суора-, суоро- = стинд. *śūra-* м. „герой, войн“, авест. *sūra-* „герой, владетел“, вж. гл. VII s. v.

-tittha, -θειθης, -θις = стинд. *diti-* „блясък, сияние“, вж. гл. VII s. v.

-turma, -τουρμα (-τορμα, -η, -ος) от ие. **dʷrmo-* „бяг“, ср. гр. *δραμειν* „бягам“, вж. гл. VII s. v.

-тралис, -ης вероятно „издънка, потомък“, вж. Georgiev 1974: 8 и 13.

II. СЪКРАТЕНИ ЛИЧНИ ИМЕНА

Тълкуването на съкратените (умалителните, гальовните, хипокористичните) лични имена се основава на съответните двуосновни имена, като се подкрепя с генетично идентични или типологично подобни паралели от гръцката антропонимия.

Diso, Dizo, Dizzo (род. пад. *Dizones*) е съкратено име въз основа на двуосновните лични имена *Disa-centus*, *Δίζα-ξενис*, *Δίζα-ζελμис* и под. По произход и по образуване то е генетично идентично с гр. *Θέων*, което представя съкратено име въз основа на двуосновните гръцки лични имена *Θεο-γένης*, *Θεό-δωρος*, *Θεο-μένης* и под.

Auluzon съкратено от *Αυλου-ζενις* с наставка -*σ(η)*, както при *Dizo*, род. пад. *Dizones*. Подобно *Σαλαζων* от **Σαλα-ζениς*; *Κοσων* вероятно от *Κοζι-βιθους*, *Κοζει-κενθος* и под.; *Βειθων* вероятно от *Βειθι-πης* и под.

Diszas, *Διζας*, *Διζα*, *Δ(ε)ζης*, ср. гр. *Δᾶς*, *Δίας*. Подобно *Μουκας* от *Μουκα-ζениς*, *Μουκα-κενθος* и под.; *Σουρα* от *Σουρα-τραλις* и под.; *Βιοτης* м., *Βιοτα* ж. от *Αυλου-βειστας* и под.

Diszio, ср. гр. *Δίων*, *Διΐων*.

Δειζεζες съкратено от *Δειζε-ζениς* (*ει* = *i*, *ε* от ие. *ā*), което е генетично идентично с *Θεᾶ-γένης*, ср. гр. *Θεο-γῆς* съкратено от *Θεο-γένης*. Подобно: *Αυλουζεις* от *Αυλου-ζениς*; *Μουκαζεις*, *Μουκαςης* от *Μουκα-ζениς*, *Μουκα-σениς*; *Durazis* от *Δουρα-ζερις*; *Κετροζεις*, *Κετροζης* от *Κετρε-ζερις*.

Επιετρας съкратено от *Επε-τραλις*. Подобно *Μουκατρα*, *Mucatrus*, *Mucatrio* от *Μουκα-τραλις*, *Muca-tralus*; *Aulutra*, *Aurotra* от *Αυλου-τραλις*.

Τηρις съкратено от *Τηρε-πης*, *Τηρε-τιθος*, *Συρο-τερης*; то е генетично идентично (ие. *d* > трак. *t*) с гръцкото лично име *Δῆρις*, което е съкратено от *Δηρι-μένης* и под.; *δῆρις*, -*ιος* ж. значи на гръцки „бой, сражение, битка“. От същия произход са и тракийските съкратени лични имена *Τηρεύς*, *Τήρης*. Подобно: *Δαλις* от *Δαλα-ζεimus* и под.; *Μεσις* от *Μεσι-κενθος* и под.; *Πορις* от *Δαλη-πορις*, *Δενδου-πορις*, *Επτα-πορις* и под.; *Τραλις* от *Αυλου-τραλις* и под.

Ζερης, *Ζερις* съкратено от *Ζερα-ζениς*, *Βριγκα-ζερης*, *Λα-ζερις* (-*ης*) и под.; то е генетично идентично с гр. лично име *Γέρης*, което е съкратено от *Γερ-άνωρ*, *Γερά-στρατος* и под. Подобно: *Εζβεω* (род. пад. от **Εζβις*) съкратено от *Ezb-enus*, *Autl-esbis* и под.; то е генетично идентично с гръцките лични имена **Ἰπλις*, *Ἰπλεύς* (или *Ἰπλιάς*), които са съкратени от **Ἰπλό-θοος*, *Ἰπλο-κλῆς*, *Ἰπλο-κράτης* и под.; *Παιβης*, *Παιβις*, *Raibes* съкратено от *Ζι-παιβης*, *Μουκα-παιβης* и под.

Δεντους съкратено от *Δέντου-πης* и под. Подобно *Κεντους* от *Λεσα-κεντος* и под.; *Σουκος*, *Συκος* от *Δεντου-συκος*, *Μοκα-οοκος* и под. *Β(ε)ιθους* от *Βειθν-κειλης*, *Βειθν-τραλις* и под.

III. СЪЩИНСКИ (ПЪРВОНАЧАЛНИ) ЕДНООСНОВНИ ЛИЧНИ ИМЕНА И ПЛЕМЕННИ НАЗВАНИЯ

В сравнение с другите собствени имена най-трудно е тълкуването на същинските (първоначалните) едноосновни лични имена и особено на племенните названия. Но все пак и тук се откриват възможности за комбинаторно тълкуване.

Преди всичко името на тракийския цар **Ρῆσος*, споменато в Илиадата е в същност нарицателното *ρησ-* „цар“ от ие. *reg-* = лат. *rex* „цар“, род. пад. *reg-is*. Тази етимология е отдавна установена, тя е сигурна.¹ Такова смесване на името с титлата на лице от чужд произход се констатира и в други случаи у древни автори, ср. *ἀνὴρ ὄνομα Δοκόμων* (Dion. Hal.) „мъж по име Лукумон“, когато в същност *lucito* е титла на благородници у етруските. От същия произход са: *Ρησ-κύνθιον* (*δρος*) буквално „царски връх (планина)“ и *Resist(h)os* = **Ραιδεστός* = стинд. *rājiṣṭha-h* „най-царски“, вж. гл. VII s. v.

¹ Името на реката **Ρῆσος* в Троада е случайна омонимия.

Също такава титла е било първоначално името *Σεύθης*, което обаче рано се е обособило като лично име.

Σεύθης (*Σευθας, Σευθис, Σευθευς, Σευθος, Seutha, Seuthas, Seuthes, Seuthens, Seuthus, Seutus*) е едно от най-честите тракийски лични имена; то се явява повече от 150 пъти, и то най-често в Тракия, сетне в Западна Мала Азия (Битиния, Троя, Йония и др.), северните егейски острови (Тасос, Лемнос и др.), отчасти в Македония и Гърция. От Дакия има само един единствен случай (от Клуж, военна диплома). Има също така по един пример от Олбач и Танаис. От това разпределение личи, че името трябва да се определи като тракийско.

Понеже се среща често като име на царе, етимологията на Р. Рьозлер (Roesler 1873: 114) е напълно уместна: *Σεύθης* произлиза от ие. **g^heu-tē(r)* или *-tā(s)* и съответствува точно на авест. *zaotar-* = староинд. *hotā* „жрец“. Географското разпределение подхожда напълно към звуковия облик, който е характерен за тракийски: *g^h > z*, предадено чрез *σ*, тъй като името е засвидетелствувано още от V в. пр. н. е.; запазено *ew; t > th*.

Първоначалните едноосновни имена са отчасти по-старинни от двоосновните, особено тотемните имена, т. е. названия на лица по имена на животни, птици, растения и др. като тотеме на рода или племето. Така се тълкуват тракийските лични имена:

Βύζας, Βουσᾶς, Βο(ύ)ζης, Βυζος = авест. *buza-* „козел“.

Δρενς = алб. *drë, drëri* „елен“, ср. бълг. *Елен*.

Дак. *Dāos, Dāvus* = фриг. *dāos* „вълк“, ср. бълг. *Вълко*.

Някои от едноосновните лични имена представят *epitheta ornantia*, в същност добри пожелания (*omina*) за новороденото дете:

Αρσα женско име от ие. **arg'-uə* „бяла“ ср. гр. *ἀργός* „бял“, ср. бълг. *Бяла*.

Βαστας = гр. *Φαίστος* от **φαΐστος* „най-блестящ“.

Βίστρας = стбълг. *бѣстръ* „бръз“ от ие. **b^husro-*, ср. бълг. *Бистро, Бистра*.

Βρυζος = лит. *Bružas*, бълг. *бръз*, ср. бълг. *Бързо, Бързю, Бърза*.

Γυδρεους (род. пад.), ср. гр. *Φαίδρος* = *φαιδρός* „светъл, ясен, радостен“.

Ζολτης от ие. **g^hlt-ā-s* „злат(ен)“, ср. бълг. *Злати, Златан*.

Κερσης(-ος), Cerzus от пие. **k^(w)erhso-s* „черен“, ср. бълг. *Черню*.

Ρασχος = нем. *rasch* „бръз“ от ие. **ras-ko-*.

*

Известни са около 80 имена на тракийски племена, от които само десетина имат сигурна или твърде вероятна етимология.

Най-старинните племенни названия произлизат от нарицателни, които означават някакво животно — тотема на съответното племе. Ср. илир. *Λαῦτοι* и *Βρέντοι*, племена в Южна Италия, от ие. **d^hawno-* „вълк“ и **b^hrento-* „елен“, вж. Krahe 1955: 113. Такъв произход имат следните тракийски и дакийски племенни названия:

Δᾱοι (*Δάοι, Δαῖος, Davus*) „вълци“ (дак.), ср. фриг. *dāos* „вълк“, бълг. *давя*.

Λάκοι (Λακοί, Λάκσι, Λάκσι, Λάκεις; името е известно от II в. пр. н. е.) се смята като по-късно название на племето Λάοι, ср. Detschew 1957: 116—7. То произлиза от ие. *d^hāw-ko-s „вълк“, производно от *d^hāwo-s „вълк“: преходът aw > a е характерен за дакийски и албански, вж. гл. X и XI.

Βέβρυγες народ във Битиния, който е живял отсам и отвъд Босфора (Ар. Rh., Theocr., Ард. и др.) „бобри“, ср. лит. *bėbrus*, ствнем. *bibar* от ие. *b^heb^hru-s, нбълг. местно име Беброво. Формантът (суфиксът?) -ж- в Βέβρυ-ж-ες, Λά-ж-ες, Λά-ж-οι покрай Λάοι, Θροῦγες от *T^hrovo-ж-ες е вероятно същият, който се употребява в арменски (-k^c) за образуване на множествено число, ср. и гр. γυνή „жена“, мн. ч. γυναικες, вж. по-нататък при Μυσοί = *muški*, гл. XII.

Βουναίοι, едно племе от бибриците (St. Byz.), „кози, козли“, ср. циг. *buzni* „коза“, нем. *Bock* „козел“ от ие. *b^hug^hno-.

В Βυζάντιοι (Hdt., Thuc. и пр.) етнимон и Βυζάντιον „Византия“ се крие изчезналото племенно име *Βύζαντες (ср. личното име Βύζας, -αντος) „козли“, ср. авест. *būza-* м. р. „козел“ от ие. *b^hug^ho-s, арм. *buz* „агне“. Суфиксът (или морфемата) -(a)nt е вероятно идентичен с хет. -ant-, вж. гл. IX.

Μυσοί (вместо *Μύσες, ср. Λάκεις покрай Λακοί, Λάκοι) название на племена в Северна България и Северозападна Мала Азия, вероятно „мишки“, ср. гр. *mūs*, лат. *mūs*, стбълг. *мышь* „мишка“ от ие. *mūs.

ТРАКИЙСКИТЕ ИМЕНА НА БОЖЕСТВА: ОБРАЗУВАНЕ И ТЪЛКУВАНЕ

Известни са от ок. 160 имена и епитети на тракийски божества.

Една малка част от тях са засвидетелствувани в произведения на антични гръцки и латински автори, много повече такива имена се срещат в гръцки и латински надписи от пределите на древна Тракия, а някои се извеждат от тракийски двуосновни лични имена. Тези имена са разгледани подробно в моята студия *Die thrakischen Götternamen, ein Beitrag zur Religion der alten Thraker* (Балканско езикознание, XVIII 1, 1975, 5--64). Тук те ще бъдат разгледани по-накратко.

1. ИЗВОРИТЕ

1. Сведения на антични автори

В разни произведения на антични гръцки и латински автори са споменати следните имена на тракийски божества:¹

"Αβα нимфа (Harpocr., IV век от н. е.).

'Αξιέρος „Αημήτηρ“ (Mnaseas schol. Apoll. Rhod. 1, 917; II век пр. н. е.; самотрак.).

'Αξιόκερσος „Αιδης“ и 'Αξιόκερσα „Περσεφόνη“ (Mnaseas schol. Apoll. Rhod. 1, 917; II век пр. н. е.; самотрак.).

Βάλις „Διόνυσος“ (Etym. M.).

Βένδις (Βενδῖς, Μενδῖς; Hipponax, VI век пр. н. е., и др.).

Βιστύρας (Βισσύρας; ἥρως Θοῶξ Hes.).

Βούσβατος „Αρτεμις“ (Hes.).

Μενδηῖς нимфа (Conon paragr.; трак.?).

Πλειστότορος (Hdt., V век пр. н. е.).

Σαβάδιος (Artem., Appul., Theophr. v. 1), Σαβάζιος (Orph. h., Aristoph. и др.; VI/V в. пр. н. е.).

Σεμέλη (Илиадата и пр.).

Σεμέστορη (Hes.), Σήμεστορη (Dion. Byz. Per.), Σεομήτηρ (Georg. Codin.) нимфа.

Τιῖς (-ῖδος, -ῖν; Theodos. Alex., IV век от н. е.).

Τοῖς (-ῖδος, -ῖν; Hrdn., Choerobosc., II век от н. е.).

¹ Тракийската принадлежност на следните имена е несигурна или неправдоподобна: („Αρης), Ζηρυνθία, Ζερυνθίος, Θρακία, Κάβειροι, Κόντις ж., Μοῖς, Πάλας, (Παλλῶς), вж. Georgiev 1975 s. vv.

2. Данни от гръцки и латински надписи в Тракия

Главният извор за тракийски имена на божества са гръцки и латински надписи от древна Тракия (и някои други области). За съжаление епиграфският материал е главно от късноелинистичната епоха, и то най-вече от римско време (Михаилов 1972: 214). Тракийският народ се е делил на многобройни племена и затова той според Г. Кацаров не притежавал една единна система от богове, но главно местни култове. Така той обяснява големия брой местни епитети на божества, които имат в римско време най-много почитаните божества (Kazagow 1937: 475).

Многобройните тракийски имена и епитети на божества, които се срещат в гръцки и латински надписи, могат да се разпределят в следните групи:¹

А) Гръцки богове с тракийски епитети

а) Епитети на Зевс

Βαλῆος (битинско)
Ζβεργουρδος
Κερσουλλος
Μηδυζις
Παππρος (трак. ?)
Σδαλειτης (трак. ?)
Συργάστης (битинско ?)
Συροτερης
Τιλθαζις

Етнични имена

Αλαιβρινος
Αρσιλῆνος (Δὴ Σεβαζίω Αρσ.)
Αιμερανος
Ζινοβαστηνος
Ζινδροуμηνος
Καριστορηνος
Cernenus
Κυμιστηνος (трак. ?)
Οκ(κ)ολ/νηνος
Παισουλῆνος
Σαρδενδηνος
Στορηνος (етнично име ?)
Tamitenus

б) Епитети на Аполон

Γενιακος
Γικεντηνος
Dysprus (?), вероятно вместо **Dysyrus* (?)

¹ *Μεναστηνω* (дат. пал.; от Кизик) е фригийско име = гр. *μεγά-σθενος*, *μεγα-σθενής* „с голяма сила“.

Εστρακενος
 Ζγουλαμνος
 Ζελαμνος
 Καραβασμος? ([Θεῶ Ἀπόλ]λονι [Καρ]αβα[σμου])
 Κενδρο(ε)ισος, ср. Κενδρεισηνος
 Raimullus
 Σπινδεηνος

Етнични имена

Αλσινος (гр. ?)
 Ανθιηνος
 Βερακεληνος (Ἀπόλλωνι καὶ Ασκληπιῶ Β.)
 Δορταζηνος
 Εισηνος (θεός)
 Θο --- σηνος
 Ζεοδηνος, Ζαιρδαиnos
 Κασηνος
 Κενδρεισηνος, ср. Κενδρο(ε)ισος
 Κερμυλλ[ηνος] = Κυρμυληνος
 Cicanus
 Κρελληνος
 Λατομηνος (гр. ?)
 Λιβυτηνος (трак. ?)
 Vergulesis
 Ουρδηνος
 Ρανισκεληνος
 Σικερινος
 Σκοδρηνος
 Σταρασκηνος
 Ταδηνος
 Τηραδεηνος
 Τορω[ναος?]

в) Епитети на Дионис-Сабазий¹

Σαβάζιος, Σεβαζιος

Етнични имена

Αθυνασηνος (Σαβάζιος)
 Αρσικηνος (Διὶ Σεβαζίῳ Αρσ.)
 Βαταλδε-ουηνος (Διόνυσος)
 Ηληνειτης (Διόνυσος)
 Μυτοργηνος (Διόνυσος)
 Ουηρζελ[ηνος] (Διόνυσος)
 Tasibastenus (Liber)

¹ За Силηνός и Πρίαλος не може да се докаже, че са от тракийски произход.

г) Епитети на Асклепий

Ζυμ(λ)υ(ζ)δρηνος, Ζυμυ(ζ)δρος
Σπινθοπυρηνος

Етнични имена

Βερακεληνος (Ἀπόλλωνι καὶ Ἀσκληπιῷ Βερακεληνοῖς)
Κεϊλαδεουηνος
Κεϊλαισκηνος
Κεμπτηνος
Κουλκουσσηνος
Ρασυπηρηνος
Σαλδηνος (етнично име?)
Σαλδοβυσσηνος
Saltecarutenus
Σαλδοκεληνος
Σκαλπηνος (лат.?)
Στραμυνηνος (лат.?)

д) Епитети на Херакъл

Βεσσαλητηνος
Λιαρζιος (лично име?)
Ζουσυρειδας

е) Епитет на Арес

Κανδαῖος, Κανδάων (трак.?)

ж) Епитет на Хефест

Λαβατοπειος, Λαβατοπιηνος (дак.?)

з) Епитети на Хера

Τιδιτη[νη?]
Τουρμη

Етнични имена

Αλααβρινη
Αρμουληνη
Αριτακηνη
Βυαιπαρηνη
Ηδεωνηνη (?)
Καριστορηνη
Καρσιμηνη
Σκαρσηνη

Σονκητηνη
Στορηνη (етническо име?)

и) Епитети на майката на боговете

Μαμουζηνη (μήτηρ θεῶν)
Κυψελείη (μήτηρ)
Σκελεντηνη (μήτηρ θεῶν)
Τολυπιανη (μήτηρ; гр.?)

й) Епитети на Диана

Germetitha
Plestrensis
Scoptitia
Totobisia

к) Епитет на Артемида (— Хеката)

Σαλδηνη

л) Нимфи

Βουρδαπηναι

м) Епитет на Пития

Κενδρεισει, Κεντρεισεια (Πνθία, 248 от н. е.)

Б) Тракийски божества

Βαργιδενθης
Βληκονρος
Γεσιηνος (?)
Δερζελας, Δερζαλας, Δαρζαλας (θεός μέγας, κύριος) (миз. ?), вж. Δερζис
Δερζис (θεός ἐπὶ κροός) (миз. ?)
Ἀηλοπιτης
Διν
(Κυρίω) Ὁ Εβρω (дат. пад.)
Ειτισσαρος
Ζρεβδис (-ης), Σρεβδηνος
Ζηνδης (ἀρχηγέτης)
Ιαμβαδουλη(ς ?)
Myndry[to ?]
Μωλουδισης
Ραισκοντορμη(ς ?)
Rincaleus (dominus, deus magnus)

В) Имена или епитети на тракийския бог-конник,
т. е. имена, споменати при образа на бога-конник,
или епитети на тракийския Херос¹

Ασδηνος (? четенето е несигурно)

Ασδουλη(ς) (θεός)

Βασκιδιθια(ς)

Βετεσπιος = Ουετεσπιος (миз.)

Βημιακος

Βορκηθια(ς)

Εβιστιθια(ς)

Ζαμαξ[ις]

Ζειβιζη(ς)

Ζυδεηνος

Ιθιοσθλια

Ιθουσι (?) или К(?)ουидω ? (четенето е съвсем несигурно)

Καραβασμος, -ζμος, -σζμος

Ἦρωσ Κελλων (?)

Κυρραινη(ς)

Μανιμαζος (миз. ?)

Μεζηναι (зват. пад.)

Μυρσωνη(ς)

Ουετεσπιος = Βετεσπιος

Ουτασπιος

Περκος, Περκων(ις ?)

Πυρ(ου)μηρουλα(ς)

Σεινουλαζη(ς)

Σουιτουληνος, Σουητ[(етническо име ?)]

Σουρεγεθ(ς)

Στουρουлеос

Ταρσαζε-

Τασαγис

Τοτοηт (дат. пад.)

Етнически имена

Αρζηνος

Ζ(ε)νδρουμηνος

Κανζουρηνος или Λυκανζουρηνος (?)

Καρδιβρηνος

Κελληνος (?)

Κορδηνος

Παλαδεινηνος

Πουρδ[

Seietovien[us]

Σκοπιη[(?)

Σωληνος (ἦρωσ или θεός; етнично име ?)

Ωρδιανος

¹ Κυνός[ουρος], Ὁρνυ(ος или ιων), Πέλωρος, Σκῦρος (Mihailov 318) не са тракийски имена.

3. Тракийските лични имена като извор за тракийски имена на божества

Друг важен извор за тракийски имена на божества са тракийските *двуосновни лични имена*. В първите съставни части на многобройните двуосновни тракийски лични имена се крият имена на тракийски божества. При това имената на божествата, които се явяват в такива лични имена, са особено важни, понеже те обикновено са старинни. Това личи добре от гръцката антропонимия: Зевс, Хера, Аполон и др. принадлежат към древния пласт на гръцката религия и затова те често се явяват като първи съставни части на многобройни двуосновни гръцки лични имена, напр. *Διο-γένης*, *Διό-δοτος*, *Ἡρό-δοτος*, *Ἡρά-κλης*, *Ἀπολλό-θεμις*, *Ἀπολλο-φάνης* и т. н. Обаче *Ἄδωνις* например едва късно е възприет от гърците (от времето на Хезиод и Сапфо, т. е. VII в. пр. н. е.) и затова неговото име не се среща в двуосновни гръцки лични имена.

В гръцките (и латински) надписи от Тракия често се срещат гръцки теофорни лични имена (отчасти при погърчени траки; Beševliev 1970: 23—4). Чрез теофорните имена детето се представя като дар, като потомък на определено божество и с това то се поставя под неговата закрила (Beševliev 1970: 23). Така е било и в древнотракийско време, но тогава теофорните имена са били тракийски.

В надписите от Тракия се явяват многобройни гръцки двуосновни лични имена, които съдържат името на някакво божество, например: Зевс (*Διογένης*, *Διόδοτος*, *Διόδωρος*, *Διοκλῆς*, *Διομήδης*, *Διοτρέφης*, *Διοφάνης*), Хера (*Ἡρόδοτος*, *Ἡρόδωρος*, *Ἡράκλειτος*, *Ἡρόξενος*, *Ἡρότιμος*, *Ἡρόφιλος*), Аполон (*Ἀπολλόδοτος*, *Ἀπολλόδωρος*, *Ἀπολλοφάνης*), Артемида (*Ἀρτεμίδωρος*), Дионис (*Διονυσογένης*, *Διονυσόδοτος*), Хермес (*Ἑρμογένης*, *Ἑρμόδοτος*, *Ἑρμοκράτης*, *Ἑρμόφιλος*), Асклепий (*Ἀσκληπιόδοτος*, *Ἀσκληπιόδωρος*), *μήτηρ θεῶν* (*Μητροδωρος*, *Μητροφάνης*) и др. Има и случаи, когато бащата носи тракийско име, а синът гръцко, което представя явно указание за постепенното погърчване, например:

Ἀπολλόδωρος Αὐλουξενος (Mihailov 830),

Ἀπολλόδωρος Ρησκουπορεος (Mihailov 1829),

Ἑρμογένης Αὐλουξενος (Mihailov 1703).

Обаче в надписите от Тракия *няма* такива двуосновни лични имена, които да са съставени от име на гръцко божество като първи член и тракийска дума като *-ξενος* „родом“, *-γενής* „чедо“, *-πορις* „син“ и под. като втори член. Този факт показва недвусмислено, че тракийските двуосновни имена датират от времето преди гръцкото влияние в Тракия, т. е. че те са старотракийски.

В личните двуосновни имена [*Βενδίδωρος* (Бизантион), *Βενδιφάνης* (Атина, 400 пр. н. е.) вторите съставни части са гръцки: това са гръцки образувания, понеже култът на тракийската богиня Бендиде е преминал у гърците твърде рано. *Νεστοκράτης* (Тасос) и *Στρουμόδωρος* (Аристоф., Демост.) са също гръцки образувания: както е известно, южното крайбрежие на Тракия, дето са устията на реките Струма и Места, е било колонизирано от гърците твърде рано.

Относно образуването на двуосновните лични имена трябва да се вземе пред вид следният важен факт: в древността двуосновни лични

имена не могат да бъдат фамилни или патронимични имена. В гръцки например първата съставна част на едно двусосновно лично име може да бъде всякаква дума (съществително, прилагателно, глагол, наречие и др.) или име на божество, обаче тя не може да бъде име на лице, например: Θεό-τεκνος, Ἀνδρο-σθένης, Θρασύ-βουλος, Ἀλέξ-ανδρος, Εὐ-μένης, Διο-γένης, Διό-γνητος, Διό-παις, Ἡρο-γένης, Ἡφαιστο-γένης, но не † Αἰσχυλο- или † Πλατωνο-παις, -τεκνος, -γενής, -γνητος, -γονος и под.

От това следва, че ако в едно тракийско двусосновно лично име първата съставна част не е съществително, прилагателно, глагол, наречие и под., а втората съставна част е тракийска дума със значение „син, чедо, дете, потомък“, то първата съставна част е име на божество. Следователно както първата съставна част на двусосновните лични имена *Derzi-zenus*, *Δια-πυρος* = *Δι-πυρος* = *Ζι-πυρος*, *Heptaporis* = *Επτε-πυρις* и под. са имена на тракийските божества *Δερχις*, **Δις* = **Ζις* „Зевс“, *Hepta-* = *Επτε-*, така и в имена като *Bithi-centus*, *Δαλη-πορις*, *Dula-zenus* и под. първите съставни части *Bithi-* = *Βιθυ-*, *Δαλη-*, *Dula-* трябва да бъдат имена на старинни тракийски божества. Така се установяват имената на много старинни тракийски божества:

Αρης (гр.?), ср. *Αρη-πυρος*, вж. Georgiev 1975: 21.

Αυξα-, ср. *Αυξα-κενθος*.

Αυλο(v)- (*Αβλου-*), ср. *Αυλου-ζενις*, *Αυλου-κενθος*, *Αυλου-πυρις* и под.

Βιθυ-, ср. *Bithi-centus*, *Βεθι-πης* и под.

Βενδι-, ср. *Βενδι-ζητα*.

Δαλα-, *Δαλη-*, ср. *Δαλη-πορις* и под.

Derzi-, ср. *Derzi-zenus*.

Δη-, ср. *Δη-λοπιης*.

Δι-, ср. *Διτι-ζητης* „love satus“, *Διτι-κενθος* „Διό-пαις“ и под.

Dula-, *Δυλα-*, *Δουλη-*, ср. *Dula-zenus* = *Δυλα-ζενις*, *Δυλυ-πορις* и под.

Επτα-, *Επτε-*, *Hepta-*, ср. *Επτε-ζενις*, *Επτα-κενθος*, *Heptaporis* и под.

Ζηли-, *Zeli-*, ср. *Ζηλι-κινθιος* = *Zeli-cintius*.

Ζιμι-, *Ziemī-*, ср. *Ζιμι-κενθις*.

**Ζις*, **Δις*, род. *Διασ-*, ср. *Ζι-πυρος* = *Δι-πυρος*, *Δια-πυρος*, *Δια-ζενις* = гр. *Διο-γένης*, *Ζι-πας* „Διό-пαις“, *Διασ-κενθος* „Διόс-кourος“ и под.

Μα-, *Μη-* „μήτηρ θεῶν“, ср. *Μα-κεντις*.

Μεστος, *Νέστος* (обоготворено име на река), ср. *Μεστι-κενθος*, *Μεστυ-παιβης*, *Νεστο-πορις*.

Ρασκ(ο)ν-, *Ρησκον-*, ср. *Ρασκν-πορις*.

Ρωμη-, *Ροιμη-* = *Ρυμη-*, ср. *Ροιμη-ζенης*.

Σουρα-, ср. *Σουρα-τραλις*.

**Τις* (= **Δις*, **Ζις*), ср. *Τί-πας* „Διό-пαις“.

По същия начин се установява и тракийската дума *δεσα-*, *disa-*, *diza-* = гр. *θεός* „бог“ от ие. **d^h(w)eso-s*, ср. *Δεσα-κενθος* „Θεό-τεκνος“, *Διζα-ζενις* = гр. *Θεο-γένης*, *Διζα-πης*, *Διζα-πορις* и др., вж. гл. V, стр. 42 и Georgiev 1974: 10—14.

Въз основа на двусосновните тракийски лични имена се установяват следователно повече, и то много по-важни имена на тракийски божества от онези, които са споменати в произведения на антични автори. Името на главното тракийско божество **Ζις* (**Δις*, **Τις*), род. *Διαс-*,

което съответствува на гръцкото Зевс, е запазено само в тракийската антропонимия. Освен това тук са запазени и други старинни тракийски култови имена.

II. СТАРИННИ ТРАКИЙСКИ ИМЕНА НА БОЖЕСТВА

Въз основа на всички гореизложени съображения с голяма вероятност могат да се определят като старинни следните тракийски божества:

*Ζεύς, *Δις (род. Διас-), *Τις, Διу „Зевс“

Αρης (гр.?)

Αυζα-

Αυλο(v)-/Αβλου-

Βιδυ-

Βένδις (V в. пр. н. е.)

Δαλα-, Δαλη-

Δεοζις

Δη-

Δυλα-, Δυλα-, Δουλη-

Επτα-, Επτη-, Ηεpta-

Ζελυ-

Γαμβαδουλη(ς), ср. Δουλη-

Μα-, Μη- „μήτηρ θεῶν“

Μετηραι (V в. пр. н. е.)

Μέστος, Νέστος обоготворено речно име

Πλείστωρος (V в. пр. н. е.)

Ρασκον-, Ρησκον-

Ρωμη-, Ροιμη- = Ρυμη-

Σαβάδιος, Σαβάζιος (от VI/V в. пр. н. е.)

Σεμέλη (от Илиадата насам)

Σουρα-

Τι- вж. Ζι-ς

Тук трябва да се причислят вероятно и самотракийските:

Ἀξίερος „Δημήτηρ“ (II в. пр. н. е.)

Ἀξιόκερσος „Ἀδης“, Ἀξιόκρσα „Περσεφόνη“ (II в. пр. н. е.).

За съжаление относно приведените по-горе (стр. 48-52) имена и епитети на тракийски божества не може да се установи със сигурност дали са старинни или са от по-късно време. Все пак, ако се съди по начина на образуването, много от тях принадлежат най-вероятно също към старинния слой на тракийската религия.

III. ТЪЛКУВАНЕТО

Известни са многобройни имена на тракийски божества.¹ За да се изясни до известна степен същността на религията на древните траки, трябва тези имена поне отчасти да могат да се тълкуват. За тяхното тълкуване помагат главно гръцките култови имена, а отчасти и латинските, келтските, германските, славянските и индоиранските.

¹ Вж. Georgiev 1975: 19—55.

Всички имена на божества са възникнали от обикновени думи (нарицателни). Обаче думите, които са използвани за имена на божества в религиите на разните индоевропейски народи, са обикновено различни по своя произход. Сравнението на гръцките 12 „олимпийски“ богове с римските показва ясно, че техните имена съвсем рядко са генетично идентични:

Гръцки: Зевс-Хера, Посейдон-Деметра, Аполон-Артемида, Арес-Афродита, Хермес-Атина, Хефест-Хестия; по-късно е прибавен и Дионис.

Латински (според Ений): Юпитер-Юнона, Нептун-Минерва, Марс-Венера, Аполон-Диана, Вулкан-Веста, Меркурий-Церера.

Само имената *Zeús* и *Ia-piter*, *Ἥστια* и *Vesta* са прасродни; Аполон е заето от гръцки. Другите гръцки и латински имена са от различен произход. Подобно съотношение трябва да се очаква и при сравнение на тракийските и гръцки имена на божества. В същност една общоиндоевропейска религия не е съществувала. Индоевропейските племена са се разделили твърде рано, вероятно в епохата на тотемизма или шаманизма (анимизма, култ на природни сили, на животни и растения). Различните имена на божества са се създали постепенно в историята на отделните племена и народи, и то въз основа на вече диференцирана лексика. Обаче развоят на религиозните представи в първобитнообщинния строй е вървял приблизително по едни и същи пътища.

Имена на божества са възникнали главно в обсега на следните словесни групи:

1. Светлина, ден, нощ, небе, земя, слънце, месец, зора, звезди.
2. По-важни природни явления: гръм, мълния, дъжд, буря; (пролетно) разцъфтяване.
3. Баща, майка; закрилник, покровител; спасител; целител.
4. Мощ, сила, величие, храброст, дързост, кураж.
5. Блясък, сияние, красота, слава.
6. Особени епитети.
7. Производни от местни имена според мястото на култа.

По своето образуване култовите имена в индоевропейските езици могат да се разпределят в следните категории:

1. Обоготворени едноосновни думи, например: гр. *Zeús* = стинд. *dyauh* „небе, ден“, лат. *dies* „ден“; хом. *Ἥως* = *ἡώς* „зора, зорница“; стинд. *Agni* = *agni* „огън“; лат. *Venus* = *venus* „любов, прелест“.

2. Производни от едноосновни думи с помощта на разни наставки, главно субстантивирани прилагателни (*epitheta ornantia*), например: гр. *Κραῖντος*, *Οὐράνιος* (*Zeús*).

3. Двусловни *epitheta ornantia*, които по своето образуване и значение са почти идентични с двусловните лични имена, например: *ἑρμιόμηντης*, *τερεν-κράντος* (*Zeús*); *λενιάλενος* (*Ἥρᾱ*).

4. Етнични имена, т. е. производни от името на селището, дето се е намирало главното светилище на божеството, например: *Ἐλευσινία* (*Δημήτηρ*), *Ὀλύμπιος* (*Zeús*).

5. Заети имена на божества, например: гр. *Ἄδωνις*, *Ἀθήνη*, *Παλλάς* (*Ἀθήνη*), лат. *Bacchus*.

В гръцките и латинските надписи от Тракия се срещат следните гръцки епитети на божества, които помагат до голяма степен да се установи етимологията на тракийските им съответствия:

κύριος, κυρία, δεσπότης; *regina, rector*
 πατήρ, πάτριος, πατῶνος, μήτηρ, μήτηρ θεῶν
 μέγας, μέγιστος; ὑψιστος; οὐράνιος
 ἰσχυρός, ἀνίκητος, δυνάκατος, *invictus; victoria; ἥρω*
 περικαλλής, ἐπιφανής, ἐπιφανέστατος, *praestantissimus*
 ἄγνός; εὐλόγητος; ὁσιος; μάκαρ, μακάριος; ἀθάνατος
 σωτήρ, σῶζων; ἑλευθερεὺς
 ἱατρός, ἰητὴρ κακῶν, δωτήρ ἐγείης, ἀκεσῶδυνος, ἀφωσικάκη = ἀπωσίκακος
 θαυμάσιος, πανθοποιός
 κεραῦνιος (Ζεύς)
propitius, ἐπηκόος, ἴλεως; εὐχάριστος; δίκαιος; *optimus*
 δώτεωρα ζωῆς
 ζυγία (Ἥρα)
 φωσφόρος
 εὐκαρπος
 ἀγλαόδωρος; ἀγλαομεδής
 πολιάς (Ἀθηνᾶ); προάστιος, προπυλαῖος
 χθόνιος, καταχθόνιος

Както гръцките култови имена, така и тракийските се състоят от имена на божества, епитети на божества, при което последните често не могат строго да се разграничат от първите, имена на херои и нимфи, т. е. второстепенни божества (*di minores*). Обаче често няма съществена разлика между бог и херос: в гръцките надписи от Тракия „херосът“ често носи и титлата „бог“.

За да може да се даде добра етимология на едно собствено име, трябва преди всичко по комбинаторен път да се определи приблизително неговото значение. Имена на божества могат да се тълкуват по-успешно отколкото лични и племенни имена, понеже значенията на имената на божествата могат често да се определят от известна степен. Когато се касае например за епитетите на Зевс, Аполон, Асклепий и пр., то техните значения могат приблизително да се определят въз основа на приписваните качества или атрибути на съответното божество. Затова етимологиите на редица имена на божества като например *Zberthurdos* (Зевс), *Geniakos* (Аполон), *Zym(l)u(z)drenos* (Асклепий), *Sabadios* (Дионис), *Semele* (богиня на земята), *Asdules* (бог-конник), *Betespios* (бог-конник) и под. са съвършено сигурни.

Ето един пример за приложението на комбинаторния метод при тълкуване на имена на божества:

Тракийско-фригийското божество *Σαβάκιος* (Orph. h. 48, Aristoph. Vesp. 9 и др.), *Σαβάδιος* (Artem. 2, 13 и др.) се идентифицира с Дионис-Бакх, по-точно това име е един от епитетите на Дионис-Бакх. Един от най-важните епитети на Дионис-Бакх е гр. ἑλεύθερος (ἑλευθέριος, ἑλευθήρ) = ἑλεύθερος „свободен“, лат. *Liber* = *liber* „свободен“. Въз основа на това Grégoire и Bonfante установиха, че името *Σαβάδιος* > *Σαβάκιος* (преход *di* > *zi*, който е характерен за тракийски и дакийски) съответствува точно на старобългарското прилагателно *свободъ* „свободен“ от не. **swobʹodʹi*-(y)o-s (вж. Pokorny 1948—59: 883).

Това са основните положения относно тълкуването на тракийските култови имена. Добрата, т. е. сигурната или твърде вероятната етимология на такива собствени имена поставя следните изисквания:

- 1) името трябва да представя съвсем обикновена индоевропейска дума;
- 2) значението на тази дума трябва да съответствува на приписваните качества или атрибути на божеството;
- 3) значението трябва да има добри паралели в гръцката религия или в религиите на други индоевропейски народи.

*

Тракийски собствени имена са засвидетелствувани от времето на Илиадата и Одисеята, т. е. от края на микенската епоха, до VI век от н. е. включително. Този дълъг период от време може да се раздели на две: старотракийски (до IV/III в. пр. н. е.) и къснотракийски от началото на елинистичната епоха нататък. Тракийски собствени и нарицателни имена, които са споменати преди IV/III век пр. н. е., или такива тракийски имена на божества, които се срещат в двусловни тракийски лични имена, могат да се определят като старотракийски.

За установяване същността на тракийската религия са особено важни същинските тракийски названия на божества, а не етничните имена, които указват само на мястото, дето е било почитано съответното божество. Характерна за етничните имена е наставката *-ηνος* (*-avos*). Обаче както латинската наставка *-ānus*, така и тракийската *-ηνος* (*-avos*) служи за образуване не само на етнични имена, но и за производни (при тежатели) прилагателни, ср. лат. *Romānus* „римски; римлянин“, но *montānus* „планински“ от *mons* (род. *montis*) планина, вж. гл. IX.

IV. ТРАКИЙСКИЯТ ПАНТЕОН

Тълкуването на тракийските имена и епитети на божества дава възможност да се установи, че траките са имали своя собствена оригинална религия, която първоначално е била съвсем независима от гръцката. Тук са дадени имената и епитетите на тракийски божества, които имат сигурна или твърде вероятна етимология.¹

**Zis*, род *Διασ-*, **Δις*, **Tis*, *Δι*, *Ziv-* (диалектни различия) „Зевс“ с неговите епитети:

Βαλῆος („*Zeús*) *βασιλεύς*“ (phryg.?), ср. фриг. *βαλ(λ)ήν* „цар“.

Ζβερ-θουρδος „гърмо-държец“ или „гърмо-вержец“, (*Zeús*) *Κεραύνιος*, ср. лит. *žiburys* „светлина, факел“ и *turėti* „държа“ или нем. *stürzen* „сгромолясвам“.

Κερασούλλος („*Zeús*) *κελαυνεφής*“, ср. лит. *kėršas* „с черни (и бели) петна“, бълг. чер.

Μηδν-ζις „*Zeús* *μέγας*“, ср. гр. *μέγας* и алб. *madh* „голям, велик“, вж. **Zi-s*.

¹ Те са разгледани подробно в студията Georgiev 1975: 16—55.

Παπας „πατήρ“, Παππρος „πατρός“ (тракийската принадлежност на тия имена е съмнителна).

Συρσ-τερης „герой в боя“, ср. Συρρα- и гр. δῆρις „бой, битка, сражение“
Τιλθα-ζις „Ζεὺς ὑψιστος“, ср. лат. (sub-)latus „възвишен“ и вж. *Zi-с.
Ἀξι-ερος (самотрак.) „Δημήτηρ“, букв. „страшната земя (подземният свят)“, ср. гот. agis с. (es-основа) „ужас, страх“ и гр. ἔρα „земя“. Етимологията не е сигурна.

Ἀξιώ-κερσος (самотрак.) „Ἄιδης“, букв. „черният ужас“, Ἀξιο-κέρσα (самотрак.) ж. „Περσεφόνη“, ср. ? гот. agis и лит. kėršas „с черни (и бели) петна“, бълг. чер. Етимологията не е сигурна.

Ἄρης (гр. ?).

Ἀρσα- „Ἥως“ от *āwso/ā- „зора, зорница“.

Ἀνλου-/Ἀβλου- „propitius, благосклонен, закрильник“, ср. стинд. avi- „благосклонен“, авест. avaiti „грижи се, помага“. Това е вероятно тракийското божество, което съответствува на гр. Ἀπόλλων /Ἄπλουν. Ето тракийските епитети на възприетия от гърците Ἀπόλλων/Ἄπλουν, който вероятно е изместил трак. Ἀνλου-/Ἀβλου-:

Γενι-ακος „ἀπωσι-ακος“ (който прогонва, отблъсква злото)“, ср. лит. genū (ginti) „гоня, карам“, стинд. han-ti „бие, убива“, гр. θείνω „бия“ от ие. *g^{wh}en- и авест. akō „лош, зъл“ от ие. *ak^wo-.

Γικεντινος „закрилящ, спасяващ, Σώζων“, ср. лит. ginū (ginti) „защипавам, закрилям“.

Εοτρακενος „звездо-ок“, ср. гр. ἀστερ-όμματος „звездо-ок“, ἄ-στρον „звезда“ и арм. akn „око“.

Ζ-γουλαινος „утешаващ, зарадващ“, ср. стнорд. gōla „задоволявам, утешавам“, бълг. галя.

Ζελανος „Οἰνίας“, ср. трак. ζελās „вино“.

Σπινδερος „блестящ, сияещ“, ср. лит. spindūs „блестящ, бляскав“.

Τηρα-δενης „чудо-деен“, ср. гр. τέρας с. „чудо“ и стбълг. -ДѢННЪ, бълг. деен.

Βάλλς „Διόνυσος“, вероятно епитет на трак. Σαβάδιος, ср. (?) гр. Φαλλήν епитет на Дионис.

Βαρυ-δενθης „закрилящ (пазещ) племето (хората)“, ср. стбълг. врьгж (врьштн) „грижа се“, рус. берегу (беречь) „пазя“ от ие. *b^herg^h- и лат. gens (gentis) „племе“, стинд. jantu- „човек“ от ие. *g^hent-u-.

Βένδς „ζυγία“ („Ἦρα, която свързва, обединява“), ср. нем. binden „свързвам“ от ие. *b^hend^h .

Βιδν- божество на растителността, растежа, раждането = гр. φῖτνς „създател, родител“, ср. и гр. φῖν „зародиш, издънка, произведение, потомък, чедо, син“ от ие. *b^hwitu-.

Βληκωρος = гр. φλεγυρός „горящ, пламтящ, възпламеняващ“ от ие. *b^hleguro-, вероятно епитет на божество.

Βούσ-βατος „Ἄρτεμς“, букв. *φωσ-φαντος „светло-сияйна, блестяща“ от ие. *b^hos- и *b^hant-, ср. стинд. bhās- с. „светлина, сияние, величие“ и гр. φάντα λάμποντα („блестящ“).

Germe-titha, ср. трак. γερμ- „горещ“ и стинд. diti- „блясък, сияние“, вероятно тракийското название на Диана с нейния епитет:

Toto-bisia, ср. гр. Λοιτά „(раз)даваща“ и φύσις „произвеждане, раждане, природа“.

Δαλα-, Δαλη- „Flora“, ср. гр. *Θαλλώ, Θαλία* = *thalía* „цвет, цъфте не“, *Θάλεια* от ие. **dʰal(n)-*.

Δερξ от **dʰersi-s*, също *Δερξελας, Δαρξαίλας*, ср. мак. *Дарров* име на божество от ие. **dʰrs-ōn*, *Δερξ* и *Δερξελας* са вероятно мизийски божества.

Δη-, Δα- (? V/IV пр. н. е.) = гр. (пел.) *Δη-μήτηρ*, дор. *ḍā*, алб. *dhe* „земя“. *Δη-λοπιης* „любовник на Δη-“: *-λοπιης* от ие. **lubʰ-tā-*, ср. бълг. любя и вж. Δη-.

Δυλα-, Δυλα-, Δουλη- „буря“, ср. гр. *θύελλα* „буря“, вж. *Ιαμβά-δουλη(ς)*.

Εβρος обоготворена река.

Επτα, Επτη-, Ηεpta- = *Hēbat* хуритско-хетска богиня, заета от Северозападна Мала Азия.

Ζει-βιζη(ς) „*Δι(Fi)-FισF-ιz-*, равен, подобен на Зевс“, вероятно епитет на тракийския бог-конник, ср. гр. арк. *ΦισFος*, ат. *ἴσος* „равен, подобен“.

Zely-, Ζηλυ- „*Οἶνος*“ (епитет на Дионис), ср. трак. *zelās, ζήλας* „вино“.

Zim-, Ziemī-, вж. *Σεμέλη*.

Ζυμ(λ)-υ(ζ)δρηνος „воден змей“ от ие. **gʰm̥yu-* **udr-āno-*, ср. стбълг. змнн „змей“ от **gʰm̥iyu-*, бълг. диал. *зъмй* от ие. **gʰm̥iyā*; това е вероятно тракийското съответствие на гръцкото божество Асклепий; следните имена са епитети на Асклепий:

Σαλδρηνος = бълг. *Златан* от ие. **gʰolt-āno-s* (обаче *Σαλδρηνος* може да бъде етнично име от предполагаемо местно име *Σαλδη*), вж. гл. IX.

Σπινθο-πυρρηνος „който принадлежи на свещения огън“, ср. стбълг. сватъ „свят“ и гр. *πῦρ* „огън“.

Ιαμβά-δουλη(ς) „(дъждовна) буря“, ср. стинд. *ambhas-* „вода“, арм. *amb* „облак“ и вж. *Dula-*.

Μα-, Μη- „*μά, μήτηρ* (θεῶν, бого-майка“).

Μα-μουζηνη „*mater montana*“ от *Μα-* и *-μουζηνη* от ие. **m̥ti-ānā* „планинска“.

Μέστος, Νέστος обоготворена река.

Myndry[sto?], ср. стбълг. *мъдръ*, бълг. *мъдр*, рум. (дак.) *mîndru* „горд; хубав“.

Πλείστωρος „(*Ζεύς*) *μέγιστος* (величайши)“, ср. гр. *πλείστος* „най-голям, най-велик“.

Ρασκου-τουρμη(ς) „бръз бяг“, вероятно име или епитет на тракийския бог-конник, вж. *Ρασκου-* и *Τουρμη*.

Ρασκου-, Ρησκου- = нем. *rasch* „бръз“, ср. гр. *ῥεμῆς θεός, ὥκῆς* „бръз“, вероятно име или епитет на тракийския бог-конник.

Ρωμη-, Ρομη- = *Ρωμη-*, ср. гр. *ῥώμη* „мощ, сила“ и *ῥῶμα* „закрила“.

Rincaleus (*dominus, deus magnus*) = гр. *ῥιμφαλέος* „бръз“ от ие. *(w)*rengʷh-aleo*, вероятно име или епитет на тракийския бог-конник.

Σαβάδιος, Σαβάζιος „Дионис, лат. *Liber* (= *liber* „свободен“)“ = стбълг. *свободъ* „свободен“ от ие. **swobʰodʰio-s*.

Σεμέλη = стбълг. *земля*, бълг. *земя* от ие. **gʰm̥iyā*; вж. *Zim-, Ziemī-* без епентетичното *l* (диалектна или късна форма).

Σουρα- „*Ἡρώς*“ = стинд. *śura-* „герой, юнак, войн“.

Τιτς = стинд. *diti-* ж. „блясък, сияние“.

Toiis = гр. *Δωίς* „(раз)даваща“, *Τούριη* „бегачка = вестителка“ и *Τιδιτη[ρη]* (дат.), епитети на Хера, ср. гр. *Δρόμιος* (*Ερμῆς*) и *τιθήνη*, *τίτθη* „дойка“.

Имена и епитети на тракийския бог-конник:

Ασδουλη(ς) „ездач“, ср. бълг. *яздя* и лит. *jõju*, *jõti* „яздя“.

Βασκιδιθια(ς) „ἐλήκοος (вслушващ се)“, ср. гр. *φάσκω* „говоря“ и стинд. *dhti-* „схващане, възприятие“.

Βετ-εοπιος, *Ουετ-εοπιος*, букв. „сам кон“, ср. алб. *vetë* „сам“ и авест. *aspa-* „кон“. Това име е вероятно мизийско.

Βη-μαρκος „ἐφ-ίπιος („на кон“)“, ср. ствнем. *bī-* „при, на“ и ирл. *marc* „кон“.

Βιστ(ί)ρας = стбълг. *бъстръ* „бръз“, епитет на тракийския бог-конник.

Ebis-tithia от ие. **auwes-diti-* „ἀειφανής („вечно сияещ“)“, вж. *Τιῖς*.

Ζαμα-ζ[ις], букв. „сам Зевс“, ср. стинд. *sama-* „равен, сам“ от ие. **somo-*, стбълг. *самъ* от ие. **sōmo-*; вероятно епитет на тракийския бог-конник; за образуването ср. бълг. *само-дива*.

Καρα-βασμος, *Καρα-βα(σ)ζιμος* букв. „планински (горски) дух“, ср. стбълг. *гора* „планина“ от ие. **g^worā* и гр. *φάσμα* „призрак, дух“.

Μανι-μαζος букв. „добрият жребец“ (миз.?), ср. лат. *māni-s* „добър“ и рум. (дак.) *mînz* „жребец“.

Μεζηναι (зват.) „ездач“, ср. месап. *Menzana*, алб. *mez* = рум. (дак.) *mînz* „жребец“.

Ουετ-εοπιος, вж. *Βετ-εοπιος*.

Ουτ-ασπιος „ἐφ-ίπιος („на кон“)“, ср. гр. *ὕ-* „на“ = гот. *ut-* „навън“ и авест. *aspa-* „кон“.

Περκος, *Περκων(ις)* „дъб“ или „буря, светкавица“ (миз.?), ср. лат. *quercus* „дъб“ и стлит. *perkūnas* „бог на бурята (гърма), светкавица“.

Σεινον-λαζιη(ς) „унищожаваш злото“, ср. стинд. *kṣinóti* „унищожаваш, разрушава“ и бълг. *лош* от ие. **lasyo-s*.

Σουιτουλνος, *Σουητ[ουλνος]* = бълг. *Светлан* от ие. **k^woytul-āno-s*, етр. *Sedlan* „Volcanus“; (или етнично име?), вж. гл. IX.

Σουρε-γεδης „геройски удар“ (или „убиващ герои“), вж. *Σουρε-* и ср. авест. *janti-* „удряне, удар“ от ие. **g^when-ti-*.

Στουρουλεος „μέγας, велик“ (миз.?), ср. осет. *stur*, стшвед. *star* „голям“

*

Усилващото се гръцко влияние в Тракия е довело постепенно до отмиране на тракийската религия, като имена на гръцки божества са заменили до голяма степен тракийските имена. През късноелинистичната, особено през римската епоха трак. **Zis* (род. *Διασ-*) и трак. *Αυλον-/Αβλον-* са били заменени напълно съответно с гр. *Ζεύς* (род. *Διός*) и гр. *Ἀπόλλων/Ἄπλων*. Трак. *Ζυμ(λ)υ(ξ)δρηνος* е бил заменен с гр. *Ἀσκληπιός*: тракийското название само отчасти е било запазено като епитет на гръцкия бог. *Διόνυσος* не е могъл да измести напълно трак. *Σαβάδιος/Σαβάζιος*: последното име е запазено отчасти главно в Западна Тракия, дето гръц-

кото влияние е било по-слабо; това име често се явява под формата *Σεβαζιος* с *ε* под влияние на гръцкия глагол *σέβω* „почитам“. Тракийският бог-конник, който е нямал съответствие в гръцкия пантеон, е бил запазен с многобройни локални названия, при което той е получил гръцката титла *ἥρωας*. Гр. *ἥρωας* „господар, херос, герой“, изглежда, е заменил тракийското име *Σουρα* = стинд. *sūra* „герой, войн“. Епитетите на тракийския бог-конник *Βημαρχος* и *Ουνάσιος* са били частично заменени с гр. *ἐπίπιος* = *ἐφίπιος* („на кон“). Тракийското име или епитет на божество *Γενιακος* „ἀπωσίμακος“ е било погърчено като гр. *γενικός* „родов, принадлежащ на рода“. През същата епоха са изчезнали редица старинни тракийски имена на божества като *Αυζα* „Auza“, *Δαλα/η*-, *Dula/e*-, *Epta/e*- и пр.

ТРАКИЙСКАТА ЛЕКСИКА

1. ТРАКИЙСКИ ДУМИ, ИЗВЕДЕНИ ОТ ОНОМАСТИКАТА

Главната част на тракийската лексика се извежда от ономастиката. Принципните положения за тълкуване на тракийските собствени имена бяха изложени в предходните глави. Тук са дадени по азбучен ред (на гръцката азбука) изтълкуваните собствени имена. Повече от половината от тези имена имат сигурна, а около една четвърт твърде вероятна етимология. Етимологията на останалите се доближава до това, което може да се определи като твърде вероятна етимология. В случаите, дето вероятността на тълкуването е по-малка, това изрично е отбелязано. Разбира се при тия преценки има известна субективност.

Αβρο-, *Αβρον-* = може би гот. *abrs* „силен, мощен, буен“ в следните двуосновни мъжки лични имена:

Αβρο-ζελμης (Хеп., IV в. пр. н. е.) „мощен закрильник“ (?), вж. *-ζελμης*.

Αβροῦ-πολις (Polyb., App. Мас., Diod., Paus.), *Abro-polis* (Liv.) цар на сапеите, съвременник на Персей: „мощен син“?; с дисимиляция и по народна етимология нагледно към гр. *πόλις* „град“, вж. *-πορις*.¹ Тази етимология обаче е несигурна, понеже *Αβροζελμης* е вероятно (с дисимиляция) = *Αβλονζελμης*, *Αυλονσελμης*, а *Αβροῦπολις* (с метатеза) = *Αυλονπορις*.

Ἀθρυς (Hdt.), *Ieterus* (Plin.), *Iatrus* (Iord.), днес *Янтра*, в най-горното си течение *Етър*; кастел при устието на реката *Ἰατρών* (Pрос.), *Ἰατρών* (Theoph. Simoc.), *Iatris* (написано *Latris* ND or.). Първоначалната форма е **ethru-s* „бръз“: в горното си течение Янтра е бързотечаща планинска река. Промяната *ē > ā > a* е характерна за дако-мизийски. Първоначалната, тракийската форма е запазена в днешното название на най-горното течение на реката (на юг от Габрово) *Етър* от трак. **ethru-s*. Началното *j* в Янтра (и *Iatrus*) е от същия вторичен произход, както бълг. диал. *ягне* = *агне*, *ябълка* = диал. *абълка*, *ягода* = диал. *агода*.²

Ἀθύρας, *Athyras*, *Atyras* крайбрежна река, пристанище и кастел западно от Бизантион. Името произлиза от **akt-uro-s* „крайбрежна река“, композитум от **aktā* = гр. *ἀκτή* „нос (геогр.), скалист бряг, полуостров“, *ἄκτιον* „бряг, крайбрежие“ и **uro-s* (или **urā*) „вода, мочур“, ср. стпрус. *wurs* (**ūras*) „езеро, блато“, *iurin* вин. пад. „море“, латв. *jūra*, лит. *jūrės* „море“, лат. *arina* „урина“ и др., вж. *Iuras*. Промяната *kt > (t)th* е характерна за тракийския език. Вж. гл. IV, стр. 37. Същата дума

¹ Името *Αβροζεως* в надпис от Танаис е иранско.

² Вж. гл. IX и XVI; обаче *ja* може да предава *ā*.

αθ(ι)- се съдържа в *Anthium* (Plin.), **Ἀνθεῖα* (St. Byz.) с -n- по народна етимология от *ἄνθη* „цвете“, днес бълг. *Атия* скалист полуостров западно от Созопол, вж. *Anthium*.

**Ἀθωας*, **Ἀθων*, вж. гл. IV, стр. 36.

**Αἰδε-ζυρις* женско лично име в надпис от Гърмен, Гоцеделчевско: *αιδε* = гр. *αἰθε* императ. 2 л. от *αἰθω* „паля; горя“ (или = *αἰθής* „горящ“) и -*ζυρις* (*v = i*) = арм. *ser* „любов“, *sirem* „любя“ от **keyrō*, букв. „гори-любов“, ср. гръцките лични имена *Αἰθύλλα*, *Αἰθί-οψ*, *Αἰθίων*, *Αἰθουσα*, *Αἰθων* и под.; вж. -*σιρος*, -*σιра*.

**Αἰζική* (Hecat. у St. Byz.) част (област) от Тракия: от ие. **ayg'-ika* „козя (област)“ = гр. *αἰγικός*, -ή „кóзи“ прилагателно от *αἴξ* (род. *αἰγός*) арм. *aic* „коза“.

-*αἶνος*, вж. *Βορκ-αινος*.

αν- = гр. *ἀν(ά)* „на“ в *Anasamus* (TP), *Ansamus* (GR, ND), **Ἀσημα* с. мн. и **Ἀσημος* (Theoph. Simoc.) кастел при устието на *Asamus*: сг *αν-* = гр. *ἀνά* „на“ и *Asamus*, ср. **Ἀν-γισσός*, *Asermos*; вж. гл. IX.

**Ἀν-γισσός* (Pap.) град в Тракия, вероятно идентичен с **Ἀγγοσός* (Theopomp., St. Byz.) град в Тракия вместо **Ἀγγισσός*. От *αν-* „на“ и -*γισσός* „камък“, ср. гр. *ἀνά*, гот. *ana*, стбълг. на „на, върху“ и карийски (или фригийски) *γίσσα* „камък“, нем. *Kies* „чакъл“ от ие. **giso-*. За образуването ср. *An-asamus* селище на р. *Asamus*, *A-sermos* селище в Херсонес и под.; бълг. местни имена *На-речен*, производно от *река*, *На камъка*, *На върби*, *На гола*, *На друма*, *На ливадама*, *На пороя* (Севлиево) и под.; ср. също с предлога *ad* макед. *Astibus*, *Απ-λίαρα*, лат. **A-silβα*, *ad Aquas*, *ad Novas*, *ad Statuas*.¹

-*ара* „вода, река“ в местните имена: *Burd-apa* (надп.) село с едно светилище на нимфите, днес Саладиново, Пазарджишко, етникон *Βουρδαληνος*.² За *Βουρδ-* вж. *Burd(o)-*; -*ара*, ср. стинд. *āp-* „вода“.

Μοῦνδ-ελα кастел в Родопите (Pрос.), вероятно с *ε* от ие. *ā*. *Μοῦνδ-* вероятно от **mut(h)-* „мътен“, ср. стбълг. *мътънъ*, бълг. *мътен*. Несигурно.

Μεσο-άλιον (*δρος*) планина на границата между майди, пеонци, букв. „междуречие“, ср. гр. *μέσος* „среден“ от ие. **med^hyo-s*.

Думата е също и дако-мизийска, ср. *Záld-αλα*, -*αβα*, *Zéld-ελα*. Обаче **Ἀξί-οла*, *Βουρδ-οπες* с етникон *Βουρδ-οπηρος*, които са от дардански (дако-мизийски), а *Scen-opensis* от дакийски произход, произлизат от ие. **urā* вж. гл. III, стр. 32.

Anthium (Plin.), **Ἀνθεῖα* (St. Byz.), днес бълг. *Атия*, скалист полуостров западно от Созопол; от трак. **atthi(y)a-* < ие. **akti(o)-*, ср. гр. *ἄκτῃ* „стръмен бряг; полуостров, нос“, *ἄκτιον* „бряг, крайбрежие“, *ἄκτιος* „крайбрежен“, местни имена **Ἀκτῆ*, **Ἀκτιον* полуостров в Акарнания (= *Anthium*), пел. **Ἀνθίς* и др.; -n- в **Ἀνθεῖα*, *Anthium* е под влияние (народна етимология) на *ἄνθειον*, *ἄνθος* „цвете“: бълг. название *Атия* пази същинското тракийско име без -n-. Старите имена *Anthium*, **Ἀνθεῖα* са идентифицирани с днешната *Атия* от Венедиков 1948:9 и Гълъбов 1957:408—9.

¹ По подробно за **Ἀγγισσός* вж. Георгиев 1967:7—8.

² [*Βουρδελήναις*] в надпис от Урогли, Ямболско не е сигурно, а от друга страна се отнася вероятно за друго селище.

Arđ(i)- = *Arđa*, приток на Марица: името е засвидетелствувано в древността в *campus Ardiensis* (Аноним. Velesius, IV в.) и по-късно като *lum d'Arte* (Villardhuen, XIII в.), вж. Velkov 1968. Според В. Велков 'Αρδιήκος (Hesiod., VII в.) и 'Αρδιήκος (v. l. 'Αρτιήκος, 'Αρτίοςκος, 'Αρτικός; Hdt., V в.) са названия за същата река. Според Д. Дечев (1957:535) 'Αρζος (Theophan. contin. 387, 19, ed. Bonn.) е също название на Арда. Вж. гл. XVI.

Αρζος, днес *Сазлъдере*, приток на Марица (Ptol., Passio S. Alexandri); кастел при устието на реката (Ptol., Proc.), *Arzo* (IH), *Arso* (IA), *Arzum* (TP). Названията *Αρζος* и *Arđa* произлизат от трак. **arđ-* = **arz-* „бял“, което съответствува на гр. *ἀργός* „бял“, тох. А *arki*, В *arkwi* „бял“, хет. *harki-s* „бял, светъл“, стинд. *arj-una-* „бял, светъл“. Тази етимология се определя от названието на най-горното течение на Арда *Бяла река*, тур. *Ak-dere* „бяла река“. Изобщо названието „Бяла река“ се явява твърде често в топонимията на всички страни. От същия произход са и следните имена:

Αρσα женско лично име (надпис от III в. пр. н.) от **arg'-uə* „бяла“, вж. *Αρζος*, ср. бълг. лични имена *Бела*, *Бело*, *Бельо*, *Белчо* и под.

Αρζηνος епитет на Херос в надпис от Стара Загора (II в. от н. е.).

Αρσίληνος епитет на Сабазий (надпис от Nicopolis ad Istrum), етникон от местно име *Αρσίλη*, образувано с умалителната наставка *-ίλη* от *Αρζος*, *Arsus*, ср. бълг. *Белица* и *Бяла*.

'Αρης, вж. гл. VI и Georgiev 1975:21.

'Αρτάκης (или -ος; Theophan. contin.) приток на Хеброс.

'Αρτάνη (Hdt.) южен приток на Истрос; също и река в Битиния (Scyl. и др.).

'Αρτιήκος (Hdt.) река в земята на одризите.

От ие. **ar(e)d-* (< пие. **her-ed-*), ср. гр. *ἄρδα* „оросявам“, стинд. *árdati*, *rdáti* „тече“.¹

Asamus (Plin.) от трак. **as(a)mu* > ие. **ak'mō(n)* „камък“ или **ak'm(n)-yo-* „каменист, каменен“, вж. гл. IV, стр. 32.

Ασδουλή(ς)? в надпис от Мелник (Mihailov 2319): *Κλαυδιανός, Πυρρός καὶ Πυρρός Λαυρόρου καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς [σ]αλτάριοι θεῶν Ασδουλή, τῷ σμς' (= 246) ἔτι*. Надписът е под един образ на божество, яздещо на кон, обградено с лози (с обилни гроздове) и придружено от Пан и Силен, спътниците на Дионис. Въз основа на това *Ασδουλή(ς)?* се извежда от *(y)ezd-ulo- или *(y)ā- „ездач“, ср. бълг. *яздя*, струс. *ѣздѣ* „път, пътуване, поход“, бълг., рус. *ездá*; -(u)lo- е суфикс за образуване на деятелни имена, ср. гот. *sak-uls* „каваджия“, лат. *cred-ulus* „доверчив“, *tremulus* „треперещ“ и под.² *Asdula* е засвидетелствувано като лично име в един латински надпис от Grumetum: то означава буквално „ездач“.

¹ Pokorny 1948—59:334 **ered-*, за което няма доказателства.

² Ср. Leumann и Hofmann 1928:217.

Asermos (Acta SS; IV век от н. е.), селище в Херсонес, композитум от *an-* = гр. *ἀν(ά)* „на“ или **ad* = лат. *ad* „до, при“ и **sermo-* „река, течение“, ср. *Σέρμη* = *Стряма*, стинд. *sarma-h* „течение“, ср. *Ἀν-γισός*, *An-asamus*,¹ вж. гл. IV, стр. 39.

Ἀσται, *-астаи*, *-аотс*, вж. *Βαστο-*.

Ἀτλας (Hdt.) южен приток на Истрос-Дунав в днешна Северозточна България между Черно море и *Ἀθρως*-Янтра, вероятно днешната река Русенски Лом.² От по-старо **Atula(s)* < ие. **adu-l(y)a* = нем. *Attel* (от **Adulya*) приток на [Дунав в Бавария, латвийско речно име *Adula*, ср. авест. *adu-* „течение, поток, канал“. Отпадането на неударени (кратки) гласни, както в съвременни български диалекти (вероятно тракийски субстрат), е характерно за тракийския език, ср. трак. *Σκαβαλαῖοι* > *Σκαβλαῖοι*, *Πάταρος* > *Patrus*, *Σπαράδοκος* > *Σπάρδοκος* и под.

Αυζα-κενθος мъжко лично име (надпис от Устина, Пловдивско): „чедо (потомък) на Зората“ от *αυζα-* „зора, зорница“ от ие. **āws-o-* (или *-ā*), ср. гр. *ἡ-κανός* „петел“, букв. „който пее рано (сутринта)“, от **aus-i-*, *ἔως*, йон. *ῥώς*, дор. *ἄFώς* ж., лат. *aurōr-a*, стинд. *uśās-* ж., лит. *auš-r-ā* „зора, зорница“, стинд. *uś-r-a-* „утринен“, вж. гл. VI; за *-κενθος* вж. по-нататък, стр. 83. Подобно [*Αυζα-τραλς*].³

Αυλον-, *Αβλον-*, *Ανίλο-*, вж. гл. VI и Georgiev 1975:23.

Αυλον-δεα женско лично име в надпис от Родосто, букв. „Авлова дева“: *-δεα* = стбълг. *дѣва*, ср. *Δεβα-βενζис*, *Κελα(υ)-δευνηος*.

Αὔρας приток на Истрос, извиращ от „върховете на Хемус“ (Hdt.), = стнорд. *aurr* „влага, вода“, *Aura* река в Галия, гр. *Ἀν-αυρος* „без-воден“ реки в Тесалия и Аркадия.

Autlesbis (v. l. *Autlesbius*), име на тракийски цар (Liv.), от **awdāl(o)-ek'w-i(o)s*, ср. рус. *удалой* „дързък, храбър“ от ие. **awdālo-*, *удаль* „дързост“, укр. брус. *удалый* „надарен, годеи“, укр. *удаль* „способност“, лат. *audeo* „смея, дръзвам“, *audāx*, *-ācis* „дързък“ и ие. **ek'wo-* „кон“, стинд. *āśv(i)ya-*, авест. *aspya-*, гр. *ἵπλιος* „конски“. За названието ср. гръцките лични имена *Θάρο-ιπλος*, *Θράσ-ιπλος*, *Θέρσ-ιπλος*, *Σθέν-ιπλος*, *Ἀγάθ-ιπλος*, *Ἀλκ-ιπλος*, *Τάχ-ιπλος* и под. Синкопа на неударени гласни е обикновено явление в тракийски, както и в много днешни източнобългарски диалекти (тракийски субстрат?). За названието ср. трак. *Εζβενis*, *Ezbenus*, *Εζβεω* (род. пад.).

Ἀχελῶος, *Ἀχελῶν*, *Ἀχελον* (Leo Gramm., Georg. Amartol., Georg. Mop., 917 год.) река при Анхиало, днес Поморие. От ие. **akwel-* = фриг. *αχала* „вода“, лат. *aqua* „вода“, ср. (пел.) *Ἀχελῷος* название на пет реки в Гърция, фриг. *Ἀχέλης*, *Αχέλης* река в Лидия, *Akēlē* река в Литва. Вж гл. IV, стр. 38.

Ἀψινθος (Dion. Perieg. 575) река в Югоизточна Тракия, *Ἀψινθος* (St. Byz.) название на град при тая река; *Ἀψινθίς*, *Ἀψινθίς* (Strab., St. Byz.) название на областта; *Ἀψινθιοι* племе при тая река (Hdt.), вж. гл. IV, стр. 34

¹ Вж. по-подробно Георгиев 1968:19.

² Вж. Георгиев 1958:15.

³ Вж. Georgiev 1975:22.

⁴ Вж. Георгиев 1960в.

Βαιστας мъжко лично име (надпис от Черна гора, Чирпанско) = гр. *Φαῖστος* мъжко лично име от **φαF-ιστος* суперлатив от *φά(F)ος* с. „светлина, блясък“.

Βαλζηνα (надпис) селище в Южна България близо до днешната българо-турска граница.¹ Тракийското име е идентично със словен. *blazina* „гредя“, рус. диал. *бблочно* „дебела дъска“ от ие. **b^holg'(e)ino-*, лит. *balžiėnas* „гредя“, латв. *bālziēns* „подпор(к)а“.

Βαλῆος епитет на Зевс (надпис от Чардак, Битиния), вж. гл. VI и Georgiev 1975:24.

Βάλιν τὸν Διώνυσον. Θεῶνες. Et. M. Вж. гл. VI и Georgiev 1975:24.

Βαρυδενθης вж. гл. VI.

Βασκι-διθια (ς?), вж. гл. VI.

Βαστο-, *Βαστα-* (-*αστης*, **Ασταί*) = гр. (пел.) *ἄστυ* „град“ от ие. **wos-tu* в следните лични и племенни имена:

Βαστο-κειλ[α]ς, *Βαστα-κίλας* (II в. пр. н. е.), *Βασστα-κίλεω* род. пад. в надпис от Apollonia Pontica (V—IV в. пр. н. е., ср. гр. **Ἀστό-βουλος*, вж. -*κ(ε)ύλας*. *Βαστ-αρεος* (род. пад.) цар на бизалтите, ср. гр. **Ἀστ-ασίς*.

Διξ-αστης, ср. гр. *Δι-ασταί*, вж. *Διξ(α)-*: ие. -*o-wo-* > трак. -*a(w)a-* > -*a-*.

Βαστας, *Βαστος* = гр. **Ἀστος* лично име.

**Ἀσταί* племе в областта на Странджа = гр. *ἄστοι* „граждани, местни жители“, **Ἀστική* тяхната област = гр. *ἄστική* „градска“.

Πι-ἄσται племе, съседно на **Ἀσταί*, ср. стинд. *pi-*, латв. *pie* „при, към, до“.

Липсата на началното *w* може да се дължи на гръцкото предаване, обаче тук може да се касае за различно застъпване на началното ие. *w* в разни тракийски диалекти — едно явление, което е добре известно от гръцките диалекти.

Βέβρυκες народ в Битиния, който е живял отсам и отвъд Босфора (Ar. Rh., Theocr., Ard. и др.) „бобри“, ср. лит. *bėbrus* „бобър“. Вж. гл. V, стр. 46.

-*β(ε)ιστας* = гр. *πιστός* „верен“ от ие. **b^hid^h-tó-s*. Тази дума е тракийска (ср. лично име *Αυλου-βειστας* от Rapidos), дако-мизийска (ср. *Βοιγε-βιστας* = *Βυργ-βειστας* име на дакийски цар) и илирийска (ср. личното име *Διτυ-βιστος*); ср. също дак. мъжко лично име *Βιστης* (от Пантикапайон) и трак. женско лично име *Βιστα* (от Хиос).

Βειθυς, вж. *Βιθυς*.

Βένδης, *Βενδῖς*, *Μενδῖς* име на богиня, която се идентифицира с гр. Артемида (Хезихий и Палайфатос) или с Хеката (Хезихий). В. Томашек правилно тълкува името като „Verbinderin, Einigerin, Zuyia (свързваща)“, т. е. „Schutzgöttin der geschlechtlichen Vereinigung und des Zusammenwohnens“ (покровителка на половата връзка и на съжителството) от ие. **b^hend^h-* „свързвам“. *Βενδῖς*, *Βενδω*, *Bendi(s)*, *Βενζεις*, *Μενδῖς*, *Οενδῖς* (o = v) се среща и като женско лично име.

¹ Вж. Beševliev 1959.

Βερακεληνος епитет на Аполон и Асклепий, етникон от **b^helo-gwelnā* „бял извор“, вж. Georgiev 1975:25—6.

Βεργε-πολις (St. Byz.) селище в областта на Абдера; тракийско-гръцко хибридно име: *Βεργε-* от ие. **b^herg^h(ā)* „планина, хълм, бряг“.

Βεργούλη (Ptol.), *Bergule* (IA), *Virgolis* (IH) днес Люле-Бургас в турска Тракия; етникон *Vergule(n)si* (надпис), умалително от *βεργ-* „планина, хълм, бряг“ = стбълг. *врѣгъ*, нем. *Berg* „планина“.

Bersamae (GR) селище между Анхиало и Кабиле, днес Айтос, стбълг. *Карновъ*: от *bers(a)-* = стбълг. *врѣза* от ие. **b^herg^hā*. За образуването ср. *Περγαμος* от ие. *-o-mo-*. *Бреза(ма)*, *Брези(ме)* и разни производни са чести топоними в пределите на България.

Βετ-εσπιος, *Ουετ-εσπιος* (надп.), вж. гл. VI. Епитет на Херос, вероятно мизийски.

Βημαρκος, вж. гл. VI и Georgiev 1975:26.

Βησοοί (Hdt. и др.), *Βέσσοι* (Strab. и др.), *Βεσσοί* (St. Byz.) племе в областта на Родопите, чието име е било възприето и от племената около Орбелос и Хемус, а сетне и от останалите племена в Тракия. Името е сродно с алб. *besë* ж. „вяра, религия; дума, обещание“, *njeri i besës* „верен, надежден човек“, стирл. *bës(s)* „навик, нрав“ от ие. **b^hend^h-so-*.

-βιζος (в личното име *Δεο-βιζος*), *-βιζιης* (в името на божеството *Ζευ-βιζιης*) от ие. **wiswo-* = арк., крит., беот. *ΨιωΦος*, ат. *ἴσος* „равен, подобен“. От същия произход е вероятно и местното име *Βύζη* (Strab., Ptol. и др.), *Βύζη* (Acta SS), *Bizzis* (Iord.), *Bize* (надп.), днес *Vizzé* в Турска Тракия, ср. бълг. селищно име *Равна*.

Βιθυ-, вж. гл. V и VI.

Βιθυς, *Bithys*, *Bithus*, *Bitus*, *Βειθυς*, *Βειθας*, *Βειθης*, *Beitus*, *Vithus*, *Vitus* е едно от най-честите тракийски лични имена. П. Кречмер (1896:239) сравнява келтските имена *Bitu-rix*, *Dago-bitus*, ирл. *bith* „свят“, които се извеждат от ие. **g^wey-* „живея“, обаче в тракийски *g^w* се застъпва с *k*. От друга страна тракийските имена не могат да бъдат заети от келтски, понеже те се срещат извънредно често в цялата тракийска област: *Βιθυς* е засвидетелствувано повече от 300 пъти (вж. Detschew 1957:66). Освен това името е засвидетелствувано още от III в. пр. н. е. (от Делос). То се явява в различни двусосновни лични имена, от което личи, че *Βιθυς* е съкратено двусосновно име:

Βειθυ-κειλης, ср. гр. *Ἀνδρο-βουλος*, вж. *-κειλης*.

Bithi-centus, *Bitu-centus*, ср. *-γενθος* „чедо“.

Biti-pel, ср. *-per* „момче, син“.

Vitu-paus, *Vitho-pus*, ср. *-paus*, *-pus* „момче, син“.

Βειθυ-τραλις, *Biti-tralis*, *Byty-tralis*.

Βειθυ-πης, ср. *-πης* „дете, син“.

Ασα-βιθυς.

Bul-bita „чедо на племето“, вж. *Bul-bita*.

(*Δι-βειθυς*, вж. *-βυθος*).

Κελαι-βειθυς, вж. *Κελη-*.

Κοζι-βιθους.

Vi-bithus.

Ρεσκο-βιτος, вж. Ρασκο(v)-.

Sua-vithus.

Trai-bithus.¹

Βιθους, Βειθων са съкратени двuosновни имена, вж. гл. V.

Βισι-ζε[νις], Βιση-ζεν[ις] в надписите от Амфиполис: Δουλη Βισιζε[.] и Βισηζεν[.]; ср. гр. οἰκο-γενής „роден в дома“; Βισι- локатив от *Fiσ* = алб. *vis* „място, селище“, авест. *vis-* „къща, село, клан“, стинд. *vis-* „жилище, къща“, стбълг. *вьсь* „село“. Ср. *Ἰσ-μαρος*.

Βισιτύρας ἥως Θραῖς (Hes.), вж. гл. VI и Georgiev 1975: 27, = Βισιτύρας мъжко лично име (Hes.) = стбълг. *вьстръ* „бърз“: *и* > *ι*, ср. бълг. *Бистръ*, *Бистро*, *Бистра*, *Бързъ*, *Бързо*, *Бързе*, *Бърза*.

Βληκουργος тракийско божество (надпис от с. Дъждец, Ивайловградско) = гр. *φλεγυρός* „горящ, блестящ, светещ“, вж. гл. VI.

Βοσ-βας мъжко лично име от Бизантион = гр. *Φωσ φα(ν)ς, ср. гр. Ἀντί-φας, Ἀγλώ-φαντος и стинд. *bhās-* „светлина, величие, мощ“, гр. *φώς*, *φωτός* м. „човек“; вж. *Βοσ-βατος*.

Β(ο)υζα- = авест. *būza-* м. „козел“ в следните лични и местни имена (вж. гл. V):

Βούζης (Proc.), Βουζᾶς (Theoph. Симос.) мъжко лично име, вж. гл. V, стр. 45.

Βυζας-(αν)τος, Βυζης, Βυζος (надп.; често) мъжко лично име.

Βυζάντιον (Hdt. и др.) гр. Бизантион.

Βυσilas (надпис от Чумаковци, Белослатинско), Βουσειλας (надпис от Амфиполис) мъжки лични имена: -ilas хипокористична наставка.

Βουσι-παρι селище в надпис от Пизос.

Βυла женско лично име в надпис от Серес—Сяр, ср. гр. Φῦλος, Φυλέας, Φύλης производни от *φῦλον* „племе, род“, вж. *Βουλο-γαίσης* и *Bul-bita*. *Bula* е съкратено двuosновно име, както и цитираните гръцки лични имена.

Bul-bita женско лично име от Митровица, буквално „чедо на рода (племето)“, вж. *Bula* и *Βιθους*.

Βουλο-γαίσης Dio 54, 34: Βουλογαίσης (погрешно Οδολογαίσης Reim.) Θραῖς Βησσός Ιερεὺς, τοῦ παρ' αὐτοῖς (= Βησσοῖς) Διονύσου (11/10 пр. н. е.). От ие. **b^hūlo-g^{wh}ayso-s* „блясък (сияние) на племето“, ср. гр. *φῦλον* „племе; род, вид“, *φυλή* „племе, род“ и лит. *gaišas, gaisà* „сияние (на небето)“, латв. *gaišs* (от **gaisus*) „ясен, светъл“, *gāisma* „светлина“. За названието ср. гръцките лични имена Φύλ-αρχος, Φυλο-σθένης, Ἀγλώ-φυλος, Ἀριστό-φυλος. Ср. *Bula* и *Bul-bita*.

-βουρ, Βυρα- трак. и дак. = алб. *burrë* „мъж“ (от ие. **bhr̥-no-s*?) в двuosновни лични имена:

Βουρ-γείλος в надпис от Ρίζοз (Чирпанско), вж. -γείλος.

¹ Σαντοβιθους име на египетски стратег от II в. пр. н. е. не е от тракийски произход.

[B]ουρ-θειδης в надпис от Разград, вж. *tithi*.

Βουρειας мъжко лично име (надпис от Серес — Сяр), ср. гр. *Ἀνδροέ-λας*, *Ἀνδρό-δαμος*.

Βουρ-κέντιος (Proc.), ср. гр. *Ἀνδρο-γένης*.

Δαρου-βυρα женско лично име в надпис от Чирпанско; от **d^horu-*, ср. гр. *δοῦρος* „бурен, буен“ от **d^horw-o-s*.

Ζει-βουρις в надпис от Амфиполис, ср. гр. *Δι-ανδρος*.

Μουκα-βουρ, *Μουκα-βουρις*, *Μουκα-βορις* в надписи от Чирпанско, Новазгорско и Харманлийско, „мъж на племето (рода)“, вж. *Μουκα-*, ср. гр. *Ἀρόρ-ανδρος*.

Si-burr-inus, [*Si?*]-*burr-enus* (надп. от Селани при Филипи) производно от *Si-bur(r)-* = *Ζει-βουρις*, ср. гр. *Δι-ανδρος*.

Burrenus мъжко лично име в надпис от Philippi, *Burrena* женско лично име в надпис от Драмско, ср. гр. *Ἀνδρέων*, *Ἀνδρίων*, *Ἀνδρων*.

Βουραδης, *Βουραειδης*, *Βουρι-ειδεις*, *Buraïdus*, *Βουραϊδης* имена на траки в надписи от разни места.

Подобни имена се срещат и в дакийски, ср. *Βυρα-βειστας*, *Burvista*, ср. гр. *Πισι-ανδρος*, *Duto-boris*, в македонски¹ *Διο-βουρος* и *Διό-βορος*, ср. *Δι-ανδρος* (илирийски *Κορέ-βωρ*); произходът на *Azbora*, *Piroborus* и *Tilliboras* е неизвестен.

Burd(o)-, *Burdi-*, *Βουρδ-*, *Burto-*, *Βουρτον-* от ие. **b^hrd^(h)o-*, ср. лит. *birdà* „мочур“, стпрус. *Birdaw* езеро от ие. **b^hrd^hā-*, бълг. рус. *брод*. Тракийската дума се явява в следните двусловни или производни думи:

Burd-apa (надп.) село със светилище, посветено на нимфите, днес Саладиново, Пазарджишко; етникон *Βουρδατληνους*; [*Βουρδετλη[ναις]* в надпис от Урогли, Ямболско; букв. „мочурлива вода (река)“.

Burdenis (Proc.), *Βουρδεπιο* (IA), *Burdipta* (IH), *mansio* на левия бряг на Хеброс, днес Хисар срещу моста при Свиленград.

Burtu-dizos (Cod. Iust., IA), *Βουρτου-δυς* (Proc.), *Βουρτου-δεζον* (Passio на св. Александър), *Burdi-dizon* (IA), *Βουρδιζος* (надп.), *Burtizon* (TP) *mansio* на р. Erginias, днес Бабаески. За *-dizos* вж. по-нататък.

Βούσ-βατον την ἹΑρεμν. Θοῖχες (Hes.): с *ō > u* и изчезване на назала пред дентал от ие. **b^hds-b^hant(o)-* = гр. **φωσ-φανт(o)-*, ср. *νυκί-φαντος* „който се появява нощем“, *φάντα λάμποντα* „блестящ“ (Hes.), стинд. *bhā-ti* „свети, сияе“, *bhās-* с. „светлина, величие, мощ“, вж. *Βοσ-βας*. Вж. гл. VI и Georgiev 1975:28.

Βρεδας кастел в Хемимонт близо до *Burdipta* (Proc.), ср. рус. *бред*, *бредина* „пасище“, *бреду* „бродя“, бълг. *брод*, алб. *breth* (аор. *brodhi*) „(под)скачам“, лит. *bristi*, *bredù* „преброждам“.

Βρέναι племе в областта на долния Хеброс (Strab.), букв. „рогачи, елени“, ср. алб. *brī*, *brīni* „рог, еленови рога“. Ср. (дакийското?) лично име *Brinus* (надпис).

Brentice (GR), *Brendice* (IA), *Brindice* (GR), *Brenzici* (TP), *Brizice* (IA), *Prindize* (Geogr. Guid.), *Berozicha* (IA) селище близо до Porsulae, днес Капджилар. Производно от ие. **b^hrento-s* „сърна, елен“, ср. месап. *brén-*

¹ Вж. Georgiev 1974:17.

δον ἑλαφον (Hes.), βρέντιον κεφαλὴ τοῦ ἐλάφου (Hes.), алб. *brī, brīni* от **b^hrent-no-*, калабр. *Врентѣсион, Врендѣсион, Brundisium* местно име.

Вренто-пар[ω]ν (род. пад. мн. ч.) местно име от Хисар (Карловско) в надпис от 222—235 год. от н. е. За *Вренто-* вж. *Brentice*; *-пара* се среща в многобройни двусловни тракийски местни имена, вж. гл. X и XI.

βρία „град“ (вж. гл. II, стр. 13), често в двусловни местни имена: *Алааи-βριη-, Βολβα-βριη-, Κώμβρεια (Κωβρία), Μασκιο-βρι[α], Μεσαμ-βρία, Μεσημ-βρία (= Μελοσημ-βρία), Πολυμ-βρία, Σαλε-βρίες (?)*, *Σηλυμ-βρία, Σαλαμ-βρία, Σκελα-βρία, Σομ-βρία*, вж. гл. X и XI.

Ври-зенис, Вреи-зенис мъжко лично име често в надписи от Тракия; *Brizanus* в надпис от Палмира. От *βρία „град“* и *-зенис*; за названието ср. гръцкото лично име *Ἀστυ-γένης*.

Вринк-аинос мъжко лично име в надпис от Пловдивско: *-аинос =* гр. *αῖνος „разказ; (по)хвала“*, вж. *Вринка-зерис*. Етимологията не е сигурна.

Вринка-зерис мъжко лично име в надписи от Пизос и Стара Загора. Букв. „(който) носи чест“, ср. гот. *briggan*, нем. *bringen* „нося“ от **b^hrenk-* и гр. *γέρας „чест“*; ср. гръцките лични имена *Φερέ-τιμος, Γεο-άνωρ, Καλλι-зерис*, вж. *-зерис*. Другояче Дуриданов 1972: 233.

Вринка-зеис, Brincasus в надписи от Пизос, Зорница (Ямболско), Рупките (Чирпанско) и *Rannonia superior*: хипокористично (съкратено) от *Вринка-зерис*, вж. гл. V.

Врузос мъжко лично име (надп.) = лит. *Bružas*, латв. *Bružis*, лични имена, лит. *bružas „der immerfort wischt, ohne Zweck und Ziel hin und her geht“*, стбълг. *връзъ*, бълг. *бърз* от ие. **b^hrg^ho-s* (или *-g^h-*), лични имена *Бързо, Бързъо, Бързе, Бърза*.

Вуснаѳои едно племе от бебриките (St. Byz.), букв. „кози, козли“, ср. циг. *buzni* „коза“, нем. *Bock* „козел“ от ие. **b^hug^hno-*, вж. гл. V.

-βυθος в мъжкото лично име *Λι-βυθος* (тракийски войник в надпис от ок. 300 пр. н. е.); за образуването ср. гр. *Ἡρό-φυτος*, а за значението гр. *φυτόν* „растение; издънка, потомък, дете“. От същия произход е и *Λι-βειδус* (*ει = ι = v*)¹ мъжко лично име в надпис от Pizos (Чирпанско).

Γάζα „τείχισμα Θράκης (тракийско укрепление)“ (Phlegon от Tralles, St. Byz.): въз основа на *τείχισμα „укрепление“* името може да се изведе от ие. **g^hod^hyo-* (или *-yə*) и да се съпостави със стинд. *gádhyā-* „което, се държи здраво“ от *gadh-* „държа здраво, скопчвам“, стфриз. *gadia* „съединявам“, англосакс. *gadrian*, англ. *gather* „събирам“.

Γαιδρεους (род. пад.) мъжко лично име в надпис от Амфиполис (III в.), ср. гр. *Φαῖδρος = φαιδρός „светъл, ясен, радостен“, Φαιδρίας, Φαιδρέας* от *g^{wh}aydr(o)-*.

-γείθης, вж. *Σοурε-γείθης*.

-γ(ε)ίστας, вж. *Δρινγ(ε)ίστας*.

-γείλος = арм. *jil* „жила, въже“, стбълг. *жнла*, лит. *gýsla* „жила, вена“ в личното име *Βουρ-γείλος „мъжка жила“*, ср. гр. *Ἀνδρο-σθένης*. Етимологията не е съвсем сигурна.

¹ Поради смесване с честото лично име *Βειδус = Βιδус*, ср. гр. *φῑтυς „родител“, φῑтν „издънка, потомък, чедо, син“, вж. гл. V и VI.*

Γενι-, ср. стинд. *hán-ti* „удря, убива“, гр. *θείνω* „удрям, бия, убивам“ от ие. **g^{wh}en-* в следните имена:

Γενι-ακω (дат. пад.) епитет на Аполон в надпис от Сливен: от ие. **g^{wh}eni-ak^{wo}-* „който убива болката (скръбта, злото)“, ср. стинд. *ákā-t* „болка, скръб, страдание“, авест. *akō* „лошо, зло“ от ие. **ak^{wo}-*, вж. гл. VI и Georgiev 1975:28.

Γενι-κελας, Γενι-κευλας „който удря (убива, улучва) (на)далеч“, дето втората съставна част съответствува на първия член на *Κελη-γενθης* (вж. там).

Γενε-μης, чиято втора съставна част е сродна вероятно със стинд. *māyā* „измама, илюзия“.

-γενθης, вж. *Κελη-γενθης*.

Γερμ(α)- „горещ“, вж. гл. IV, стр. 32.

Germe-titha епитет на Диана, богиня на ясното небе, на луната и на раждането, в надпис от Кайлъка при Плевен, дето е имало светилище на Диана: *Deanae Germetithae* (дат. пад.); от **g^{wh}erma* „гореща“ и -titha (вж.).

Γεσινηω (дат. пад.) епитет на Херос в надпис от Борец, Пловдивско: *Γεσι-* от **Γενθι-*, вж. *Γικεντινηος*, *Γεικεσινηος*.

Γικεντινηος, Γεικεθινηος, Γεικα[τινηος], Γεικεσινηος, Γικιονηος, Γικα[τινηος] епитет на Аполон и на *θεός Σώζων* в надписи от Лозен, Харманлийско, ср. особено надписа *θεῷ Σώζοντι Γικεντινηω*. Въз основа на гръцкия епитет *Σώζων* „спасител“ тракийският епитет се извежда от ие. **g^{wh}i-g^{wh}en-t(i)-* „закрила, защита“ или „защитник“, ср. лит. *ginù, ginti* „защитавам, закрилям“: *gik-* с дисимиляция от **g^{wh}ig^{wh}-*; *ei = i*; *ai = e*; *θ/τιη > ση*; изчезване на назала пред *s* или пред дентал; *Γικ-* антиципация на назала. Вж. гл. VI и Georgiev 1975:29.

Gygemeros (Plin.) планина в Тракия: композитум от *gyge-* = рум. *ghiu* „стар“, алб. *gjysh* „дядо“ и -meros от ие. **mēro-* „голям, велик“, ср. ствнем. -mār, стбълг. -мѣръ от ие. **mēro-* в лични имена като нем. *Volk-mar*, стбълг. Влaдн-мѣръ и рум. (дакийски субстрат) *mare* „голям, велик“ от ие. **mēr(o)-* (ие. *e >* дак. *a*) или **māro-*. За названието ср. *Старец* (каменна чука в Пирдопско), *Дядова могила* (Пирдопско), *Дяда могила* (Севлиевско) и под. За реда на съществителното и прилагателното ср. рум. *Satu mare* „голямо село“ и под., *Ίο-μαρος*, вж. гл. IX.

Δαλα-, Δαλη- „Flora“, вж. гл. VI и Georgiev 1975:29.

-dama, вж. *Uscu-dama*.

Δαρου-τουρμης (род. пад.) женско лично име в надпис от Гюмюрджина — Комотини. От ие. **d^horu-d^hmā* „буен бяг“, ср. гр. *δοῦρος* „бурен, буен“ от **d^horw-o-* и *δραμεῖν* „бягам“, вж. -turma. За названието ср. българските лични имена *Бежан*, *Бежана*.

Δάτον, Δάτος (Hdt. и пр.), *Datos* (Plin.) едонско селище близо до дн. Кавала, днес Берекет = алб. *dhatë* „място, селище“ от ие. **d^ha-to-*. Името може да бъде и фригийско или пеонско; тракийската принадлежност на едонците не е сигурна.

Δεβα-βενζις женско лично име (в надпис от Ласкарево, Санданско): *Δεβα-* = стбълг. *ДѢВА*, бълг. *дева* от ие. **dʰē(y)wā* и *-βενζις* = *Βενζεις*, *Béndis* тракийска богиня (вж.); вж. *-δε(ου)ηνος*, *Αυλου-δεα*.
-δεηνος, *δεουηνος*, вж. *Κελαδεουηνος*.

-δενθης, *Δεντου-*, *Δντι-* и под. от ие. **g'en-ti-*, **g'en-tu-* (и **g'n-ti-*), ср. лат. *gens*, *-tis* „род“, стинд. *jantū-h* „творение (Geschöpf)“, авест. *zantu-* „окръг, област“, стнорд. *kind* ж. „род, потомък (Wesen, Geschlecht, Nachkomme)“, лат. *nātus* „роден; син“, стнорд. *kundr* „син“, гот. *-kunds* „произхождащ от“, вж. гл. V. Тая дума се явява често в двуосновни лични имена *Αυλου-δενθης* в надпис от Черна гора, Чирпанско.

Βαρυ-δενθης в надпис от Бачковския манастир, Асеновградско.

Βεσ(ο)-δενθης в два надписа от Пизос, Чирпанско: „(от) бесийски род“

Δερο-δ[ε]νθης в надпис от Пизос (Чирпанско).

Ζαυχε-δένθης (Phlegon от Tralles).

Καρ-δενθης, *Cardentes* (често в надписи), вж. *Καρ-ωσσος*.

Δενθα-βαρις в надпис от Брезнишко, ср. гр. *Δεω-φορεύς*, *Φερέ-λαος*.

Dentu-brisa (надп.).

Δεντου-πης в надпис от Драмско: „момче (син) на рода“.

Δενδου-πορις, *Δνδι-πορις* (надп.) „син на рода“.

Dentu-suci, *Δεντου-ουκος*, *Δενту-ουκος* женско лично име в надписи от Пазарджишко, Ямболско и Търновско: „дъщеря на рода“, вж. *ο(ο)υκο*.

D[ε]ntu-staina женско лично име в надпис от Севлиево: „зид (крепост) на рода“: *-staina* = стбълг. *стъна*, гот. *stains* „камък“. Тълкуването е несигурно.

Dento, *Δέντους* женско лично име (хипокористично име).

Δ[ε]ρ[ε]ι-ζενις мъжко лично име (в надпис от Пизос) от **dʰwerēy-genēs(-is)*, ср. гр. *Θυραι-γένης* лично име, ср. алб. *derë* „врата“ от ие. **dʰwerā* и стбълг. *ДВРЬ* „врата“ (*i*-основа); **dʰwerēy* е местен падеж ед. ч.

Δερζις име на божество в надпис от Плѣстина, Омуртажко: *θεῶ ἐπιχώριῳ Δερζεῖ Αἰλῖος Διογένης εὐξάμενος ἀνέθηκα*. *Δερζις* = гр. *Θέρσις* лично име от *θέρσος* „смелост, дързост“, ср. *Δάρρων* македонско божество = гр. *Θάρρων* лично име, вж. гл. VI, стр. 60. Вероятно мизийско.

Δερζελα(ς) (с асимилация) име на божество = *Δερζελας* (*ει* = *i*) лично име = гр. *Θερσίλος* лично име. Вероятно мизийско.

Δαρζαλας (с асимилация) име на божество = *Δερζελα(ς)*.

Δερσαῖοι (Hdt.), *Δερραῖοι* (St. B.), *Δάρσιοι* (St. B.) племе, съседно на сапентите и едоните: от **dʰers-*.

Derzi-zenus в надпис от Търново, с хаплогения *Derzenus* мъжки лични имена.

Хипокористично съкратени лични имена:

Dorses от **dʰrs-ēs* (или *-ent-s*), ср. гр. *Θάρο(ς)ης*.

Dorsus = гр. *Θράσους*, *Θάρονς* от ие. **dʰrs-u-s*.

Δορσας, *Δορζας*, ср. гр. *Θρασέας*, *Θέρσας*.

Durze от ие. **dʰrs-ent* (с умалителен суфикс), *Δορζενθης*, *Δορζινθης*, образувано въз основа на косвените падежи, вж. гл. IX.

Δεσα-, *Disa-*, *Διζα-*, *-δαισης* = гр. *Θεο-*. Едни от най-честите гръцки двуосновни и съкратени лични имена са тези, образувани с думата *θεός*

„бог“, която произлиза от ие. **d^h(w)eso-s*. На тая гръцка дума в тракийски съответствува *Δεσα-*, което се явява много често, но обикновено с *i* вместо *e*: *Disa-* > *Διζα-*. Обяснението е следното: още в пратракийски ие. **d^hweso-* > трак. *desa-* и ие. **deuwo-* > трак. **teiwa-* > *tiwa-* респ. ие. **diw-ós* род. пад. > трак. **ti(w)-as* са се контаминирали в *disa-* > *diza-*, а от друга страна ие. **deuwo-* и **diw-os* се явяват в тракийски обикновено с *d* (респ. *z*), а рядко с *t*. Тук намираме същото явление, както в арменски, дето *di-k^c* мн. ч. „богове“, извеждано от ие. **d^hes-es* (ср. Pokorny 259), в действителност представя същата контаминация: *d^hweso-* + **diw-* > *d^his(o)-*, вж. гл. V.

Ето тракийските имена и техните гръцки съответствия:¹

Δεσα-κενθης, *Disa-centus*, *Διζα-κενθης*, *Διζε-κενθης*, ср. гр. *Θεό-γνητος*, *Θεό-τεκνος*, *Θεό-τοκος*.

Δειζε-ζενις = гр. *Θεᾶ-γένης*: *ā* > *e*; *ei* = *i*; ср. *Διζα-ζενις*.

Δειζε-ζες, *Διζου-ζος*, ср. гр. *Θεο-γῆς* хипокористично съкращение.

Διζα-ζελμις (често) „бог-закрилник“, ср. гр. *Θεο-φυλάκιος*, *Θео-φύλακτος*.

Διζα-ζенис = гр. *Θео-γένης*.

Diza-por, ср. гр. *Διό-παις*.

Διζα-πολις = *Διζα-πορις*.

Διζα-πης, *Δισου-пης*, *Διζου-пης* (*Διζου-* по *Δиου-* от **diw-*), ср. гр. *Διό-пαις*.

Δиζа-πορις, вж. *-πορις*.

Δиζ-аотис (мак.?), ср. гр. *Θεό-πολις* и *Ἀρι-αοτис* (от *ἄστυ* „град“).

Disza-[t]ra[tl(is)], [*Δиζа-тралис*].

Δиζа-лас, *Disa-la*, *Dizsa-la* (често) = гр. *Θεό-лас* или *Θεолλος* (хипокористично).

Ζηλυ-δηζη (?)², ср. гр. *Οινό-θεος* и трак. *ζήλας* „вино“, ср. *Δηζας*.

Ζυκου-δαισης, ср. гр. *Λαμπρό-θεος*, *Καλλι-θεος*, *Φανό-θεος*, вж. *-σνικς*.

Съкратени (хипокористични) имена:

Diszas, *Διζας* (род. пад.: *Δиζа*, *Διζαδος*, *Διζανος*), *Disza*, *Diza*, *Δиζа*, *Dizza*, *Δειζης*, *Δиζης*, *Δиζας*, *Δηζας* (много често), ср. гр. *Διᾶς* (*-ᾶδος*), *Δίας*.

Diso, *Dizo*, *Dizzo* (често) = гр. *Θέων*.

Diszio, ср. гр. *Δι-ΐων*.

Διζουлас = гр. *Θεύλλος*.

Dizias, ср. гр. *Δίας*.

Δεσ-ιλοι (St. Byz.) племенно название, ср. *Δίτοι*, *Διό-βεσσοι* названия на тракийски племена и гр. лично име *Θεύλλος*;

Desu-daba местно име (дак.-миз.), ср. гр. *Θεό-πολις*.

Δη-, *Δα-*, вж. гл. VI.

Δη-λόπιης име на божество от Самос, вж. гл. VI и Georgiev 1975:30.

Δια- = гр. *Δио-*, *Διασ-* = гр. *Δиос-*, *Δι-* = гр. *Δι(Fi)-*, *Δио v-*. Както бе посочено по-горе (вж. *Δεσα-*), в пратракийски са се контаминирали индоевропейските думи **d^hweso-*, **deuwo-* и **diw-* (**dyews*), поради което ие. **d^hweso-* е преминало в *Δиσα-*, *Δиζα-*, а ие. **diw-* в *διу-* и **deu-* = *deo-*.

¹ Вж. по-подробно Georgiev 1974:12—4. *Δεσσηπολις* (Detschew 1957:128) е погрешно четене вместо *Δεσπ(ο)τη*.

² Според Русу погрешно.

Ето тракийските лични имена, образувани с тия думи, както и техните гръцки съответствия:¹

Δια-ζελμις, ср. гр. *Θεο-φνλάκιος*, *Θεο-φύλακτος*, вж. *-ζελμις*.

Δια-ζениς, *Dia-zenus*, *Δια-σενης* = гр. *Διο-γένης*.

Δια-πυρος, ср. гр. *Διό-παις*.

Dia-tr[alis], вж. Georgiev 1974:13 и 15.

Διασ-κενθος, *Dias-centus*, [*Dia*]s-cinthus, ср. гр. *Διόσ-κο(ν)ρος*, *Διόс-ζотος*.

Dia-giza (в надпис от Рим); тракийската принадлежност на това име не е твърде вероятна.

Δι-βυθος.

Δι-βειθус, вж. *-βιθус*.

Δει-γηп[ис].

Δι-πορις, *Δι-пυρος*, ср. гр. *Δι-φίλος*, *ΔιFi-μένης*, *Δи-στέφης*, *ΔиFi-δωρος*.

Δи-сυρος, *Δи-сoras*, *Δει-сoras*, *Zи-сyρος*, вж. *-сyρος*; племенни названия:

Δи-сoras, *Δι-ζυροι*.

Следните форми съответствуват на формите, които се явяват в староиндийските композита, а именно *div-* и *diyu-*:

Diu-zenus, съкратено *Δиου-ζης*.

Δиου-κίλας, *-ης*, *Δиου-κίλας*, *-ος*.

Δио[v-πο]ρις.

Δ[иου ?]-τ[ρα](λ)ис): четенето е съвсем несигурно.

Dio-bessi племенно название (*o = u*).

Δео-βίζος, ср. гр. *Θεισόα* от **Θео-FисFā* женско лично име и *ισό-θεος* „равен на бог“: *Δео-* от *иe. *d^hweso-* + **deуwo-* и **diw-*; *-βίζος* от *иe. *wiswo-*.

Deo-pus, ср. гр. *Διό-παις*.

Dio-gyris (? = *Διήγυλς*?) е несигурно.

Dios-cuthes, *Dios-codus*: четенето е несигурно.

Δиоскorus (род. *-ουτος* или *-ουνος*) е вероятно гръцко име, съкратено от *Διόсکورος*.

Deos-por, *Δеоо-пouρις* са македонски, фригийски или илирийски имена.

Δиос, *Dius*, *Δеиос* са гръцки имена.

Δίγγιον (Proc.), кастел в областта на Хеброс, ср. стпрус. *Dinge*, название на гора, латв. *Diņgas* местно име, *dinga* „растение; плодородна земя“ от *иe. *d^hŋg^h-*, стисл. *dyngia* „бунице, къща в земята“, лит. *den-giū*, *deņgti* „покривам“, *dangà* „покрив“, нем. *Dünger* „тор“, вж. Durida-pov 1969:26—7.

Διζα-, *Disa-*, *Δειζε-*, вж. *Δεσα-*.

-dizos, *-on*, *-διζος*, *-διζα*, *-διζη*, *-disza*, *-dison*, *-δεζон* = стперс. *dida* „крепост“ от *иe. *d^hig^hā*, гр. *τειχος* с. „стена, крепост“ в следните местни имена:

Be-dizos, *Beo-dizos* (IH) mutatio между *Resisto* и *Apris*, днес Бунарлъ.
Burtu-dizos (Cod. Iust., IA), *Βουρτου-δριζ* (Proc.), *Βουρτου-δεζон* (Passio на св. Александър), *Burdidizon* (IA), *Βουρδιζон* (надп.), *Burtizon* (GR), *Burtizon* (TP) mansio на р. Erginias, днес Бабаески.

Δοκι-διζη (Propyl. ad Acta SS), *Δακί-διζος* (Socr. Hist. eccl.), *Δακί-διζα* (Theophan. Chronogr.), *Daci-dizus* (Niceph. Call. Hist.), битински емпориум на Астакенския залив.

¹ За тези имена вж. подробно Georgiev 1974:14—7.

**Δρα-διζα* в етника на *Δραδιζανοί* в надпис от Никомедия.

Κιστί-διζος (Proc.) кастел в Moesia inferior.

Oru-disza (v. l. *Orudiza*; IH) mansio на източната страна на *Tonzos*.

Osti-dizo, Ostu-dizo, Osto-dizo (IA) mansio по-късно *Νίκη*, ἡ μικρὰ *Νίκη*, визант. *Ni tiza*, днес Хафса.

Tarpo-dizo (IA), [*Tarpu-dizo* (TP), *Tarpu-dison* (GR) mutatio на 13 км северно от Къркклесе. *Tarpo-*, *Tarpu-* е сродно с бълг. *тпан*.

Τυρό-διζα (Hdt., St. Byz.; надп.) град в Югоизточна Тракия.

Διν „Зевс“ (самотракийско).

Δορξας (надпис от Nicopolis ad Istrum), *Dorses* (надп.), вж. *Δερξис* и гл. IX.

Δορξενθης, Δορξινθης (надписи от Пизос, Пловдив, Стара Загора, Bizye, Меричлери при Чирпан, Серес-Сяр), вж. *Δερξис* и гл. IX.

Durze мъжко лично име (надпис от 205 от н. е.), вж. *Δερξис* и гл. IX.

Δουλη-, Dula-, Δυλα-, вж. гл. VI и Georgiev 1975: 31.

Δούνακα (вин. пад.; Strab.), *Donuca* (Liv.), днес Рила. Д. Дечев 1957: 153) прибавя тук и *Dinace* от латинския надпис от Карнунтум: *M. Mogetius M. f. Pudens dom. Dinace... mil. leg. XIII gem.* Обаче идентифицирането на *Dinace* с *Δούνακα* не е вероятно. *Δούνακα* (вин. пад.) е сродно с англосакс. *dūn* м. ж. „височина, планина“, нем. *Düne* „дюна (хълм от пясък)“ от ие. **dʰuno-* (-ā); -*ак(а)* може да е суфикс, но *Δουν-ак(а)* може да е сложна дума със значение „планинска река (Berg-fluss)“ и да означава Рилската река, по-старо *Рыло*, по която е дадено славянското название на планината. Вж. гл. IV, стр. 37.

Δουρα-ξερис мъжко лично име (надп.), ср. стинд. *dhurā* „gewaltsam (насилствено)“ и вж. -*ξερис*. Етимологията не е съвсем сигурна.

Durazis лично име в надпис от Врачанско, хипокористично съкращение на *Δουραξερис*.

Doro-turma женско лично име: *Doro-* е вероятно идентично с *Δουρα-* вж. -*turma*.

Δράβος (Strab.), селище в Югоизточна Тракия, (с *tr > dr*) от ие. **drowo-s* „течение, река“, вж. *Τρανος*, ср. Драва.

Δραβησικός (Thuc.: v. l. *Δραβισικω, Δραμисικω, Δρασβησικω*; Strab., App., Paus., St. Byz.), *Daravescos* (TP), визант. *Δράμα*, днес Драма. Производно от *Δραβ-* във връзка с големия карстов извор в селището. *Δραμ-* вероятно под влияние на гр. *δραμεῖν* „тичам, бягам“. Вж. *Δραβος*.

Δρενις мъжко лично име (в надпис от Pizos) = алб. *drë, drëri* „елен“. За названието ср. българското лично име *Елен*, вж. гл. V.

Δριν-γειςτας, Δρινγιστας мъжко лично име в надпис от Пизос (Чирпанско); *δριν-* (с *t(h)r > dr*) от *tri-no* = стисл. *prennr* „трикратно“ и -*γειςτας* = беот. -*φειστος*, ат. -*θεστος* от ие. **gʷhedʰ-s-to-* в *πολύ-θεστος* „много-желан“, беот. *Θιό-φειστος*, ат. *Θεό-θεστος*. Ср. гр. *τρισ-άβλιος* „три пъти (= твърде) нещастен“, *τρισ-άμενος* „който прави нещо най-охотно“, *τρισ-ευδαίμων* „твърде щастлив“, *τρισ-κίχρατος* „три пъти (= много) проклет“, *τρισ-μαχαρ* „много щастлив“ и под. Етимологията не е сигурна.

-δρ(ο)υμηνος, вж. Ζω-δρουμενος.

Ebis-tithia (дат. пад.) епитет на Херос в надписа от Гагово, Поповско: *Heroni Ebistithia*. От **aywes-altiā(s)* „вечно сияещ, *ἀει-λάμπης, ἀει-φύγῃς*“ или „вечен блясък“, ср. гр. *αἰῆς* = *aiēi*, диал. *aiFei*, *ἄει* „вечно, винаги“, вж. *Τιθα*. За *i* в *Ebis*- вж. гл. IX.

Eβρυ- = гр. *εὐρύς* „широк; просторен, който се простира надалеч“, в личните имена:

Eβρυ-ζενις мъжко лично име в надпис от Глава Панега = гр. *Eὐρυ-γένης*.

Eβρυ-ζελις цар на одризите (надп., IV и III в. пр. н. е.), *Efri-zelmus* (надпис от Драма), вж. -*ζελις*.

Efri-poris (надпис, Никополис ад Иструм), вж. -*poris*. Същото прилагателно се крие и в речното име **Eβρος, Eβρος* (надп.), *Ebrus, Eύρος*. Най-вероятното предположение е, че в тракийски названието е гласяло *Ebru-s* или **Eβru-s* от ие. **ewru-s* „широк“ = гр. *εὐρύς* „широк“. За промяната *wr > br* (или *ḫr*) в тракийски ср. *βρία* „град“ от **wriyā*. Понеже в йонийско-атически *υ* в V в. е гласяло *ū*, а *ou* вероятно още е било дифтонг, то Херодот и Тукидид са предавали тракийското *и* на гръцки с *ο* (субституция). Названието „широка (река)“ напълно подхожда за най-голямата река в Тракия. Това предположение намира потвърждение в двусловните тракийски лични имена *Eβρυ-ζενις* и *Eβρυ-ζελις*, вж. по-горе.¹

εζβ- = стинд. *aśva-*, лат. *equus* „кон“ в личните имена:

Εζβενις (род. пад. -*εος*; надпис от Гърмен, Гоцделчевско, от Nicopolis ad Mestum), *Hezbenus* (надп. от Гюмюрджина — Комотини), *Esbenus* (надп. от долното течение на Alutas и от Wiesbaden); от ие. **ekʷe-yuno-*, ср. лат. *equūnus* „конски“ или (*ay > e*), ср. гр. **Ἰππ-ανος*, вж. *Βοινκ-ανος*. За образуването ср. *Επτενις* от *Επτα-*.

Εζβεω (род. пад.) мъжко лично име в надпис от Враца: *Κοτνος Εζβεω*. Ср. гр. лични имена *Ἰππεύς, Ἰππυς, Ἰππῆς, Ἰππίας*, производни от *ἵππος* „кон“.

[*E*]νκιρισουλῆ селище в областта на Родосто; надпис от Чорлу: *ἄρος ἀρού [E]νκιρισουλῆς*. Буквално „в планинската гора (im Bergwald)“: *en „в“, κρι-* = стинд. *giri-h* „планина“ и *ο(ο)υλῆ* = гр. *ὄλῆ* „гора“.²

Επτα-, Επτη-, Hepta-, вж. гл. VI и Georgiev 1975: 32.

Εργῖνος (Apoll. Rhod.), *Erginus* (Plin.), *Erginos* (Pomp. Mela), **Eργῖνας* (Passio S. Alexandri), днес тип. *Ergené*. У Херодот (IV, 90) **Ἀργιάνης* под влияние на пеонското племе **Ἀργιᾶνες* и на гръцките думи *ἀγρός* „поле, нива“, *ἄγριος* „див“ и *ἀργαῖνω* „подивявам“. Визант. **Ριγνία* под влияние на гръцката дума *ῥίγος* „студ“; франкски *Regina* под влияние на лат. *regīna* „царица“. Със синкопа, *rk > rg* и *esn > ein > in* от **eregʷes-no-s* = еол. *ἐρεβενός* „тъмен, мрачен“, производно от *ἐρεβος* с. „мрак“.

¹ Вж. Георгиев 1966: 14—16 и гл. IV и XVI.

² Вж. Георгиев 1966: 8.

арм. *erek* „вечер“, гот *riqiz* с. „тъмнота, разсвет“. Ср. фриг. *Ἐρίγων*, днес Царна, от **ereg^w*.

Εστρακεηνος епитет на Аполон (надпис от Сливен), вж. гл. VI и IX, Georgiev 1975: 32.

Ζαμα-ζ[ις], вж. гл. VI и Georgiev 1975: 32.

-ζανος, -zanus, -sanus, -ζανης, -ζανис в двуосновни имена = гр. -γονος, ср. гр. *Θεό-γονος*, *Λαό-γονος*, *Χρυσό-γονος* и под.; вж. -ζηνης, -ζенис = гр. -γενης; отглас ие. *e/o* > трак. *e/a*. Тази дума се среща в следните тракийски имена:

Αυλου-ζανος, *Aulu-zanus*, *Aulu-sanus*, *Αυλου-ζανης*, *Αυλου-ζανис* (често), ср. *Αυλου-ζηνης*; -ζανης, -ζανис по -ζηνης, -ζенис;

Bri-zanus (надпис от Палмира), вж. *Βρι-ζенис*;

Muca-zanus (Cod. Iust.), вж. *Μουκκ-ζεν.с*.

ζβεο- „светкавица, мълния“, вж. *Ζβεο-θουρδος*.

Ζβεο-θουρδος, *Zberturdus*, *Ζβελ-θουρδος*, *Ζβελ-θιουρδος*, *Zbeltiurdus*, *Ζβελσουρδος*, *Svelsurdus* в многобройни надписи, обикновено *Δι Σβελθουρδω*, по-рядко *θεῷ Ζβεοθουρδω*, един път и *κυρίω θεῷ προγονικῷ Ζβελσουρδω*. Касае се следователно за епитет на върховното божество (= гр. *Ζεύς*). Н. Йокл правилно тълкува името като „който държи мълнията“ (*Blitzhalter*“), ср. лит. *žiburys* „светлина, факел“, латв. *zibele* „святкаш“, *zibelēt* „святкам, блеста“ и *turēti* „държа“: синкопа, дисимилация, *θ* > *σ*, *-rt(h)* > *rd*. Обаче втората съставна част може да е сродна с нем. *stürzen* „повалям, сгромолясвам“, *storten*¹ в такъв случай името означава „гърмовержец“.

Zburulus село (vicus) в областта на Philippopolis (надп.): със синкопа, ср. литовското местно име *Žiburiai* от *žiburys* „огън, светлина, светещо нещо, факел“; -ulus е вероятно умалителна наставка. Етимологията е несигурна.

Ζγουλαμηνω (дат. пад.) епитет на Аполон в няколко надписа от тракийски светилище в местността Бончови храсти северозападно от с. Труд, Пловдивско. Касае се за медиално (или пасивно) причастие *ζ-γουν-λαμηνω* от ие. **eg'h(s)-g^holomenōu* (дат. пад.), което означава приблизително „утешаващ, радващ“, ср. стнорд. *gōla* „задоволявам, утешавам“, бълг. *гaля*, рус. *гaлитъ* „усмихвам се“ от ие. **g^hol-*; за префикса ср. бълг. *из*, слав. *iz-*, *z-*, лат. *ex* и пр.; *θ* > *ι* (в безударно положение); -ηνω с η вероятно под влияние на етничните имена на -ηνος, които се срещат често в тракийски надписи. Вж. гл. IX.

Ζει-βιζιη(ς) име на божество в надпис от Пловдив, вж. гл. VI.

Ζελαηνος епитет на Аполон (надпис от София), производно от *zelās* „вино“; -ηνος = -ινος; за образуването ср. гр. *λάινος*, *γήινος*, *δρυϊνος*, производни от *lās*, *γῆ*, *δρυς*. За названието ср. гръцките лични имена *Οἰνεύς*, *Οἰνάς*, *Οἰνείδης*, *Οἰνίς* и др., производни от *οἶνος* „вино“, вж. гл. IX.

¹ Вж. Георгиев 1960: 500; Duridanov 1972: 241.

-ζελμης, -ζελμης, -zēlmis, -ζελμος, вж. -σελμης.

-ζενης, -ζениς, -ζενεις, -senes, -zenos, -zenus, -senus като втора съставна част на многобройни двусловни лични имена = гр. -γενης:¹
Ατα-zenes, ср. Ατα-δοκος, 'Αμμάς название на божество.
Αυλου-ζენης, Αυλου-ζениς, Αυλου-ζενεις, Αυλου-ζηνις, Aulu-zenus, ср. Αυλος, вж. гл. VI.

Βισι-ζε[ν]ις; за названието ср. гр. οἰκο-γενής; вж. Βισι.

Βρι-ζениς, Βρειζениς (често) = Βρια-ζениς: Βρι- = βρία „град“; за названието ср. гр. 'Αστν-γένης.

Δειζε-ζениς = гр. Θεᾶ-γένης, вж. Δεσα-.

Δια-ζениς, Dia-zenus, Dia-zenes = гр. Διο-γέννης, вж. Δια-.

Δ[ερ]ει-ζениς, ср. гр. Θυραι-γένης, вж. Δερεи.

Derzi-zenus, ср. Δερζις.

Dula-zenus, вж. Δουλη-.

Εβру-ζениς = гр. Εὐρου-γέννης.

Επι-ζениς, ср. Επι-κενθος = Επιη-κενθος, вж. Επτε-ζениς,

Επτε-ζениς, Επτεи-ζениς, Epte-zenus: Επιτε-. Επτα- (често в двусловни лични имена) е име на богиня (от малоазийски произход);² за названието ср. гр. 'Αθανο-γένης, 'Ηρο-γένης, Μοιρη-γένης.

Ζερά-ζениς, вж. Ζερα-.

Λα-ζениς = гр. Λα-γέννης.

Μουκα-ζениς, Muca-zenus, Muca-senes, Μονκα-сениς, Muca-senus; за названието ср. гр. Δημο-γέννης, вж. Μουκα-.

Ρομη-ζениς.

Ζερα-, Ζερε-, Zaere-, -ζερης, -zaeres, -ζερις. В тая дума са се съвпаднали две различни по произход думи: едната е = гр. γέρας „чест, почит; (почетен) дар“, ср. гр. Γερ-άνωρ, Καλλι-γερις, Καλλι-γερος, Γέρης, Γέρυλλος, Γερούλος; а другата = гр. χεῖρ „ръка“, ср. гр. Χειρι-κράτης, Χειρί-σοφος, Χειρό-βουλος, Χερσί-διμος, Χερσι-κλίδης, Εὐ-χειρος, Χῆρις, Χειρύ-λος. Те се явяват в няколко двусловни лични имена:

Βριμκα-ζερις „който носи (по)чест (дар)“, вж. Βριμκα-.

Centō-zaeras „чест (или дар) на рода“, вж. -κενθος.

Λα-ζερις(-ης) „чест (или дар) на народа“.

Δουρα-ζερις „със силна ръка“, вж. Δουρα- или с асимилация от *Δουла-ζερις „дар на (божеството) Δουла-“.

Κετρε-ζερις „с четири ръце“, вж. Κετρε-.

Ζερχ-ζениς, вж. -ζениς.

Z[er]se-du[lis], вж. Δουла-, гл. VI; несигурно.

Zaera-zistes: -zistes от *g^hey-s-t(o)-, ср. авест. zaēša- „ужасен“, zdižd-isto „най-страшен, най-страхотен“, стинд. heḍa- „гняв“. Тълкуването е несигурно.

Съкратени (хипокористични) имена:

Ζερης = гр. Γερης.

Zerula = гр. Γέρυλλος, Γερούλος.

¹ Bazosenus епитет на Юпитер в надпис от Нумидия не е тракийско име.

² Вж. гл. VI.

Zηλι-κίνθιος, *Zeli-centius*, *Zely-centius*, *Zili-centius* мъжко лично име (Propyl. ad Acta SS), ср. трак. *ζήλας*, *zelās*, *zilas* „вино“, *Zilēs* и гр. *Οἶνο-γέννης*, вж. *Ζελαηνος*.

ζήρουνθ- и *ζηρυνθ*- от ие. **g^hwer-nt-* „звер(ч)е“ или **g^hwer-went-* „обилен със зверове (дивеч)“ в името на града и пещерата (на Хеката) *Ζήρουνθον* (St. Byz.: *Ζήρουνθος*, *πόλις καὶ ἄντρον Ἐκάτης ἐν Θράκῃ. Λυκόφρων* „*Ζήρουνθον* ἄντρον τῆς κυνοσφαγοῦς [θεᾶς]“; ср. и Suid.: ... τὸ *Ζήρουνθον* ἄντρον, ἢ κύνας ἔθνον); сродно със стбълг. звѣрь, лит. *žvėris* „звяр“, вж. гл. IX.

-*ζητα*, -*ης*, -*ζετα* „*saïus*“, вж. гл. V, стр. 43.

Zi- = *Δι-*, *Zi-* = *Δια-*, *Zio-* = *Διου-*. Имен. пад. *Zi-*, род. *Διας*-, ср. гр. *Ζεύς* и *Διός*, вж. Georgiev 1974: 19. Ето тракийските лични имена с първа съставнач аст *Zi-*:¹

Ζει-βουρις, ср. гр. *Δι-ανδρός*; вж. -*βουρ*.

Ζει-γедης, вж. *Σουρε-γедης*.

Ζει-μαρχος, *Zi-marcus*, *Ζη-μαρχος* (често).

Ζει-πιυβης, *Zi-raibes*, вж. -*πιυβης*, ср. гр. *Διό-παις*.

Ζει-πης, *Zi-ra*, *Ζει-πας* (често) = *Τί-παις*, ср. гр. *Διό-παις*; вж. -*πας*.

Σειπilis патронимикон от *Ζει-πης*, вж. гл. IX.

Zi-per, *Ζει-περ* (мизийско), ср. гр. *Διό-παις*, вж. -*per*.

Ζει-πυρος (папирус от III в. пр. н. е.), *Ζει-πυρος* (папирус от III в. пр. н. е.; надпис от Тасос и от областта на Pangaion), *Zi-pyrus* (надпис от Коба-лице при Philippi), *Zy-pyr* (надпис от Albano) = *Δει-πυρος*, вж. -*пυρις*.

Zi-parus, ср. *Zi-per* и *Zi-pyrus*.

Ζει-πυρων (надпис от Philippi), *Ζει-πυρων* (надписи от Атон и Bisaltia при Philippi), ср. *Ζει-πυρος*.

Ζει-πυς (надпис от с. Обединение, Търновско), ср. гр. *Διό-παις*; вж. -*πυς*.

Ζει-σελμιος (или -*β*-?), вж. -*σελμις*.

Ζει-σкаωρις.

Ζει-суρας, вж. *Σουρα*-.
Ζει-тралис, ср. *Διου-тралис*.

Ζει-μαρκη женско лично име, ср. *Zi-marchos*.

Zie-pyr(us) (надпис от с. Габаре, Белослатинско) с промяна *ia* > *ie* или дат. падеж, ср. *Δει-пυρος*; вж. -*пυρος*.

Ζιο-пυρος, *Zio-[π]ορος*, ср. *Διου-πορις*.

Ζιω-πης (-*ηνος* род. пад.), вж. -*пης*, ср. гр. *Διό-παις*.

Ζιλης мъжко лично име в надпис от с. Долни орман, Сандански от *ζίλας* „вино“, ср. гр. *Οἶνεύς*, *Οἶνις* от *οἶνος* „вино“; ср. *Ζηλι-κίνθιος*.

Zi-m, *Zietni*-, вж. *Σεμέλη*.

Ζιν-δρουμηνος епитет на Зевс в надпис от Истанбул, *Ζειν-δρουμηνω* (дат. пад.) епитет на Херос в надпис от Пловдив, етнимон от *Ζιν-δρ(ο)υ-μη-* = (макед.?) *Διν-δρῦμη* местно име, буквално „гора (посветена) на Дин (= Зевс)“, ср. *Διν* (о. Самотраки) = етр. *Tin* „ден; Зевс“, йер. лув.

¹ Вж. по-подробно Georgiev 1974: 17—9.

tin(a)- „бог“, стбълг. дѣнь „ден“ и гр. *δρυμός* „гора“, стинд. *druma-h* „дърво“, бълг. диал. *дрѣм, дрѣма* „храсталак; шубрак“, *дѣрма* „непроходима гора, пущинак“ от **drumā*, рус. *дром* „гъсталак, гъста гора“ от **drumo-s*. *Zw-δρυμῆνος* може да бъде заето от македонски (или фригийски).

Zilmissus название на хълм (Macrobian) от ие. **g^helm-īś(y)o-* (или **g^hlm-*), ср. лит. *Zilmā* речно име, *želmis, -eīs* „растение“, латв. *zēlme* „зелена трева или нива“, вж. Duridanov 1969: 33. Тая етимология не може да се смята за съвсем сигурна.

-*zistes*, вж. *Zaera-zistes* при *Zera-*.

Ζολιτης тракийски архонт (в надпис от III/II век от Истрия) от ие. **g^hlt(ā)-*, вж. *Σολδηνος = Σαλδηνος, Σολδο-βουσσηνος = Σαλτο-βουσσηνος*, ср. българските лични имена *Злат-и, Злат-ко, Злат-ан* от ие. **g^holt(o)-*, покрай нем. *Gold* „злато“ от ие. **g^hltō-*.

Zouρα-, Zouro-, Zuro-, вж. *Σουρα-*.

Ζυδεηνος епитет на Херос в надпис от с. Варвара, Пазарджишко, (мизийски) „грижещ се“, ср. латв. *zudītis* „грижа се“.

Ζυμυ(ζ)δρηνω, [*Zv*]μυζρηνω, *Ζυμ(ε)δρηνω, Zimidreno, Ζυμλ[υδρηνω]*, *Ζυλμυζ(δ)ρηνω* (дат. пад.) и под. епитет на Асклепий в надписи от с. Баткун, Пловдивско. Един от атрибутите на Асклепий и на тракийския Херос е змията. Следователно разглежданият епитет произлиза от ие. **g^hny(u)-*udr-āno-* „воден змей“, ср. стбълг. змнн „змей“ от ие. **g^hmiyu-*, бълг. диал. *змя* от ие. **g^hnyā* и гр. *ῥδωρ* „вода“, *ἄν-υδρος* „без-воден“, *ῥδρα* „водна змия“: *g^h* > трак. *z, n* > трак. *um, ny* > трак. *ml, m* (= *m'*) както в славянските езици, *dr* > трак. *tr* > *dr* означено със *ζδρ, ζρ* или *δρ* (= *dr*). *Ζυμ(ζ)δρηνω* не е етникон, произведен от местно име, а съществително и прилагателно, което е било субстантивизирано, както например гр. *ἱπλό-ποταμος* е хипостаза от *ἵπλος πατάμος* „речен кон“. Изобщо в тракийски прилагателното се е поставяло обикновено след съществителното, както в румънски и албански, вж. **Is-maros*, гл. IX. На тракийски тая дума е гласяла **zym(y)-ydrēna(s)* и **zyml(y)-ydrēna(s)* „воден змей“; при *Ζυλ-μυζ(δ)ρηνω* има метатеза; ср. *Σεμέλη* = стбълг. *ЗЕМЛЯ* от **g^hemuyā*.

Θιθι-σαττα женско лично име (надпис от Хасанча при Томи) от **tīthi-satya* < **dīti-k'adyā*, ср. гр. (пел.) *τιτώ* „зора, утрин, ден“, алб. *dītë* „ден“, стинд. *dītiḥ* „блясък“, *śad-* „отличавам се“, гр. *κέ-κασ-μαι* „отличавам се“, прич. *κεκασμένος* = дор. *κεκαδμένος* (или авест. *sāti-* „радост, щастие“). Ср. *Τιθα, Θιθα, Tīthi, Θιθθη* женско лично име „Зора, Зорница“, *Germe-titha, Nusa-tita*.

-*θουρδος, -turdus, -θιουρδος, -tiurdus, -σουρδος, -surdus*, вж. *Ζβερ-θουρδος*.

Ιαμβα-δουλη(ς?) име на божество в надпис от Рим, вж. гл. VI и IX, Georgiev 1975: 37.

**Iðη* (Scyl.) град в тракийския Херсонес = предгр. (пеласг.) *ἰδῆ* „гора, дърво“ от ие. **widʰw-ā*, ср. староирл. *fid* „гора, дърво“, ствнем. *witu* „дърво“ от ие. **widʰu-*.

**Iðακος* (Thuc.) местност или селище в тракийския Херсонес; производно (със суфикс -*āko-*) или композитум от *ἰδῆ* и ие. **akwā* „вода, река“.

Ivva* извор в граничната област между майди и пеонци (Athen. 2, 45c) от (isnā* или) **isnyā*, ср. *ἰνάω*, *ἰνέω* „изливам“, стинд. *išnāti* „раздвижва, изхвърля; кара; бърза“. Името би могло да бъде и пеонско.

Iuras крайбрежна река в *Thynias* (Plin.) от ие. **uro-s* (*iu = ü*) или **yūro-s*, ср. латв. *jūra* „езеро, блато“, лит. *jūrės* „море“, арм. *jur* „вода“, стпрус. *wurs* (**aras*) „езеро, блато“, *iārin* вин. пад. ед. ч., стнорд. *ūr* „лек дъжд“, лат. *urina* „урина“. Ср. **Ad-ūras*.

**Ισ-μᾶρος* (Od., Hdt., Strab. и др.), **Ισμάρα* (Strab.), *Ismārus*, *Ismara* (Verg.) град и планина в областта на киконите: *πόλις Θράκης τῶν Κικόνων* (St. Byz.). От ие. **wik'-s* **mārā* „голямо село“, ср. алб. *vis* „място, селище“, стбълг. *вьсь* ж. „село“, авест. *vis-* „къща, село, клан“, стинд. *viś-* ж. „жилище, къща“, рум. (дак.) *mare* „голям“ от **mēr-* или **mār-*, стирл. *mōr*, *mār*, кимр. *maŵr*, гал. *-maros* „голям“, ствнем. *-mār* в лични имена, ствнем. старосакс. *māri* „славен, блестящ“, стбълг. *-мѣръ* в лични имена от ие. *mērō-*. Отсъствието на началното *w* се дължи на гръцкото предаване. За названието ср. рум. *Satu mare* „голямо село“; за образуването вж. *Zuvv(ζ)δερνω* и гл. IX.

**Ιστρος* (Hesiod. и пр.) е тракийското название на р. Дунав: от ие. **isāro-* = стинд. *išira-* „силен, буен, стремителен“, дор. *iaρός*, ат. *ieρός* „силен, мощен, буен“. Първоначалното название на Дунав е било (пие.) **dehnu-* *(*h*)*ishro-* „мощна (буйна, голяма) река“, ср. авест. *dānuš* ж. „река, течение“, осет. *don* „вода, река“, стинд. *dānu* с. „течност, капка, роса“. От това първоначално название са произлезли тракийското **Ιστρος*, келтското (> латинското) *Dānuvius* и дако-мизийското название *Dānavis* или **Dānu varī* > рум. *Dunăre*.¹

Καβύλη (Theopomp., Harpocr. и др.), *Cabyle* (Eutrop., Amm. Marc. и др.), *Cabula* (S. Hilar.) град на около 7 км. северозападно от Ямбол при завоя на р. Тунджа. Тракийското име е = стпрус. *Cabula* (= **Gabula*) речно име от **gʷəbʰulā* (Duridanov 1969: 35 и 89), ср. лит. *Gabys* название на езеро, англ. *quab* „мочур“, стпрус. *gabawo* „жаба“ от **gʷəbʰ-*, (ст)бълг. *жаба* от ие. **gʷəbʰā*.

Καραβαζμος, -*ασμος* епитет на тракийския конник в надписи от Варна, вж. гл. VI и Georgiev 1975: 38.

¹ Вж. Георгиев 1963: 87—90 и гл. XVI.

Καρωσσος (надпис от Пизос), Καρωσης (надпис от Селани при Philippi) мъжко лично име от ие. *kār-ōk^w-yo-, ср. лат. cārus „мил, скъп“, латв. kars „похотлив“, стирл. caraim „обичам“ и гр. ὤπ-α вин. „око“, ὄσσε дв. „очи“; за названието ср. гр. Εὐ-ωπίδης, Μελάν-ωπος, Ἀστέρ-ωπος. Етимологията не е съвсем сигурна.

-κεῖλας, -κεῖλης, -κελος, -κίλας, -κίλος от ие. *g^wels(o)- съответствува на гр. тес. βέλλομαι, беот. βειλομη, дор. δήλομαι, локр. δέλομαι от ие. *g^wels-, йон.-ат. βούλομαι „желая, искам“, βούλη „воля, решение; съвет“ от ие. *g^wols-: ие. *els* > трак. *eil* > *ēl* > *il*, както в гръцки. Тракийската дума се явява в следните двусловни лични имена:

Βαστο-κεῖλ[ας], Βαστα-κίλας (II в. пр. н. е.), ср. гр. Ἀστό-βουλος, вж. Βαστο-.

Βειθν-κεῖλης, Κελαῖ-βειθνς, ср. гр. Ἀνδρό-βουλος, Δημό-βουλος, вж. Βειθν-.

Βι-κίλς, ср. гр. Ἀμφί-βουλος, ср. гот. *bi* „около“, нем. *bei* „при“.

Διου-κεῖλας, ср. гр. Θεό-βουλος.

Σί-κελος, Σι-κίλος, Σει-κίλος, ср. гр. Θεό-βουλος, вж. Σι-.

Κελη-γενθης мъжко лично име в надпис от Аптера на о. Крит: Βιδυς Κεληγενθου Θοῤῥξ πρόξενος αὐτὸς καὶ ἔγγονα. От *k^wzle-g^wen-tā(s) или -tē(r), ср. гр. Τηλε-φόντης „който улучва (удря, убива) (на)далеч“. Трак. κελη- вместо *kēle- = гр. τῆλε „(на)далеч“ от ие. *k^wzle; -γενθης от ие. *g^wen-tā(s) или -tē(r), ср. авест. *jantar-* = стинд. *hantār-* „удрящ, убиващ“ от ие. *g^wen-ter-. Вж. Γενι-κελας, Γενι-κεῖλας, Γενι-μης.

κελλη- (мн. ч. ? κελλαι, κ(ε)λαι) = нем. *Quelle* „извор“ от ие. *g^welnā (вж. гл. IV) в следните местни имена:

Κελλαι (надпис: Κελλων род. пад. мн. ч.), Κελλη- в Κελληνος (надпис), Cillis (IA), Cillio (IH) селище до Чирпан; ср. местните имена *Syracella*, *Τζιονοῦ-κελλος* (*Zion-cellus*). Ие. *eln* > трак. *ell* и диал. *eil* > *il*, както в гръцки.

Κ(ε)λαι-δεουη-, вж. Κελα(ι)δεουηνω.

Syra-cella, вж. там.

Τζιονοῦ-κελλος (*Zion-cellus*), вж. там.

Κελα-δεουηνω, Κελαῖ-δεουη[νω] (Κίλε-δεουηνω, Κεῖλα-δεουη[νω]), Κ(ε)λα-δεуηνω (дат. пад.) епитет на Асклепий в надписи от с. Даскалово, Пернишко. Тракийското светилище на Асклепий е било разположено при устието на р. Рударница, вливаща се в Струма, дето преди е имало минерален извор, който сега е изчезнал поради изменение на коритото на реката.¹ Името произлиза от *g^welnā *d^hewānā (или -au мн. ч.) „девин(и) извор(и), вж. гл. IX; ср. нем. *Quelle* „извор“ от ие. *g^welnā и стбълг. дъва „дева“.² За названието ср. бълг. *Момин кладенец*, *Момина вода*, *Момичи вир*, *Момински дол*, вж. κελλη- и Δεβα-βενζис.

-κενθος, -centhus, -centus, -cintus, -κενθς, -cintis, Κεντον-, Cento-, Cente- произлиза от ие. *(s)ken-to-, което означава приблизително „чедо, потомък“ и е сродно със стбълг. чадло, бълг. чедо, стбълг. за-чатн, за-

¹ Вж. Gerasimova-Tomova, Sofia News, VI, 1972; 1974.

² Тълкуването „извор-град“ е по-малко вероятно.

чѣнж „започвам, зачевам“, срирл. *cinim* „произлизам, произхождам“, келт. *cinto* „пръв“. Среща се в многобройни лични имена:

Αυζα-κενθος „чедо на Зората“ („на *Αυζα-*“), вж. *Αυζα-*.

Αυλου-κενθος, *Aulu-centus*, *Aulu-centius* „Авлово чедо“, вж. гл. VI.

Βειθυ-κενθος, *Bithi-centhus* „чедо на *Βειθυ-*“, вж. гл. VI.

Βουρ-κεντιος „мъжко чедо“, вж. *βουρ-*.

Δεσα-κενθος, *Disa-centus*, ср. гр. *Θεό-γνητος*, вж. *Δεσα-*.

Διασ-κενθος, *Dias-centus*, *Dias-cinthus*, ср. гр. *Διό-κο(υ)ρος*.

Δι-κενθος, *Dini-centus*, *Din-centus* „чедо на *Δι-*“.

Επται-κενθος, *Επτα-κενθος*, *Επτα-κεντιος*, *Επτε-κενθος*, *Επτη-κενθος*, *Ετει-κενθος*, *Epta-centus*, *Epta-centus*, *Epta-cens*, *Ipta-cens*, *Epte-centus*, *Epte-cens*, *Eti-centus*, *Efta-centus*, *Efte-centhus*, *Επτα-κινθιανός* „чедо на (богинята) Епта“.

Zely-centius, *Zili-centius*, *Ζηλι-κινθιος*, *Zeli-cintius*: ср. трак. *ζήλας*, *zēlās*, *ζίλαι* „вино“, вж. гл. VI.

Ziemi-ce(n)s, *Ζιμ-κενθις*, вж. *Ziemi-*.

Zipa-centhus „чедо на божия син“, вж. *Ζιπας*.

Κοζει-κενθος.

Μα-κεντις, *Μα-κεντιος* „чедо на (богинята) *Μα* (= майка)“.

Μαρ-κέντιος „велико чедо“ (?), вж. *Ἰσ-μαρος*, *Μάρων*.

Μεσι-κενθος, *-κεντιος*, ср. гр. *Στυμιο-ρένης*.

Μουκα-κενθος, *Muca-centus* „чедо на племето“, вж. *Μουκα-*.

Ursu-centhus: трак. *ursu-* от ие. **r̥kto-* = лат. *ursus* „мечка“. Етимологията не е сигурна.

Rabo-centus, *Rabu-centus*, *Raebu-centus*, *Ρηβου-κενθος*.

Reti-[cen]tis (род. пад.) несигурно.

Σατρο-κένται племенно название „чеда на (племето) сатри“, ср. *Σάτραι* племенно название.

Σουδι-κενθος, *Σουδι-κενθος*, *Sudi-centius*, *Sudi-cintis*.

Trai-centus.

Τρι-κεντιος „който има три чеда“ (?).

Cento-zaera, вж. при *Ζερα-*.

Cente-tra хипокористикон от *-tralis*, вж. гл. IX.

Изобщо характерни за тракийския език са двусловните лични имена, образувани с думите *-κενθος* „чедо“ и *-πυρας*, *-π(ο)υρος*, *-πορος* „син (момче)“, които се срещат извънредно често. Много по-рядко намираме и различни други (вероятно диалектни) двусловни лични имена, образувани с думите *-πυις*, *-π(ο)υς* „дете (син)“ от ие. **puwi-s*, *-πης* = беот. *πης* от *πῆς* < **παFis* „момче (син)“ и съвсем рядко *-πας* = кипър. *πας* „дете (момче, син)“. Подобни са имената, образувани с *-παιβης* „рождба“, *-τραλις* „потомък“, *-βυθος* „φυτος“. Рядко се явяват и двусловни лични имена, образувани с думата *per* = лат. *puer* „момче (син)“ от ие. **p(u)-wero-s*, които по всяка вероятност са от дакийски произход.

Κερσης мъжко лично име в надпис от Самос, *Κερσος* надпис от Abydos, *Cerzus* мъжко лично име в надпис от Кобалище, *Κερζα* (женско) лично име в надпис от Ново село, Пловдивско, *Cers(a)* от Салона, ср. стипрус. *Kerse*, *Kerso* лично име, лит. *kėršis*, *kėršas* „с (бели и) черни петна“ от пие. **k^(w)erhs(o)-* „черен“, стчеш. *Črch* лично име, бълг. *чер* „черен“ от ие. **k^(w)rhso-s*.

Умалителни или хипокористични:

Cerzula мъжко лично име в надпис от *Zikhna*.

[*Κε]ρ[σ]ου[λ]ας* мъжко лично име в надпис от *Pizos*.

Κερσουλλος епитет на Зевс в надпис от Константинопол, вж. *Κερσης*, *Cerzula*, ср. гр. (*Ζεύς*) *κλειανερής* „чернооблачен; черен, тъмен“, вж. гл. VI и Georgiev 1975: 40.

Κετρε-, *Κετρη*-, *Κετρι*- = стбълг. четъре, бълг. разг. *четри* със синкопа и редукция (или под влияние на *три*) в следните лични имена:

Κετρε-ζεο[ις] мъжко лично име в надпис от Одесус—Варна, ср. гр. *τετρά-χειρ* „четирирък“.

Κετρη-ζειδος (род. пад., в надпис от Драма) от **Κετρη-ζεις* хипокористично от *Κετρε-ζεο[ις]*, ср. *Μουκα-ζεις*, -*σης*, -*σις*, вж. гл. V.

Κετρι-πορις династ в бизантийската или синтийската област при-р. Струма, близо до езерото Прасиас, ок. 360 пр. н. е.: „който има 4 момчета (сина)“. Идентично с името на тракийския наемник *Κεδρη-πολις*: *t(h)r > dr* и дисимиляция.

Хипокористично: *Cetrilas* мъжко лично име в надпис от Кобалище.

Κιστί-διζος (Прос.) кастел в Долна Мизия: композитум от *κιστι* „бял“ = стбълг. чнстъ от ие. *(s)*keyd-to-* и *-διζ(ος)* „крепост“, вж. *κίστα* и *-διζα*.

Κόμψατος, v. l. *Κόμψαντος*, *Κόψανθος* (Hdt.) река, която се влива в Бистонското езеро, от **gm̥bʰ-s-oto-* „крив“ или *-ont-* причастие „криволичещ“, ср. гр. *γαμψός* „крив“. Названието Крива река (бара) е един от най-честите хидроними в България.

Corsulae, *Porsulae*, *Porsolae*, *Pyrsoali*, днес *Misiné-kale* на реката *Καραджа-су* близо до Гюмюрджина—Комотини. Въз основа на турското название *Καραджа-су* „възчерна (черничка) вода“ *Corsulae* се извежда от пие. **k^(w)rhs(o)-* „черен“ с умалителен суфикс *-ulo-* „черничък, възчерен“, ср. бълг. *чер* от **k^(w)rhsō-*, вж. *Κέρσης* от **k^(w)erhs(o)-*. *Porsulae* от **pursu-lo-*, ср. гр. *πυρός*, *πυρόος* „жълточервен, риж.“¹ Вж. гл. IV.

Κουλκουσ(σ)ηνος епитет на Асклепий, вж. гл. IX.

Κουρπισος село (*κόμη*) в надпис от *Pizos* (в Чирпанско). Според Ив. Дуриданов² от **kurpiko-* или **kurpis(y)o-*, ср. литовските местни имена *Kurp-ikai*, *Kurpai*, лит. *kuĩpti*, *kurpiù* „ровя“, бълг. местно име *Κάρпец* от **kurpiko-*, рус. *корпачь*, укр. *корпати* „ровя“. Етимологията не е съвсем сигурна, понеже не е подкрепена с комбинаторни съображения.

-κυθης, *-cutus*, *-κουνθης*, вж. гл. V.

Κύψελα с. мн. (Ptol., Polyaeon., Strab., St. Byz.), *Κυψε(λα)* надпис върху монети от 400—350 пр. н. е., *Κύψελλα* с. мн. (Not. episc., Аппа

¹ Вж. Георгиев 1966: 10.

² Duridanov 1969: 41—2.

Comn.), *Cypsela* с. мн. (Liv., Plin., Pomp. Mela), *Κύψαλα* с. мн. (Nova Tact. Georg. Cypr., Not. episc.), *Cypsala* ж. (Serv. Aen.), *Κύμψαλα* с. мн. (Not. episc., Const. Porphyrog.), *Chympsa* (Gesta Tancred.), *Cypsala* (IA), *Gipsila* (IH) град в Югоизточна Тракия, днес Ипсала. Ср. лит. *kupsēlis* м., умалително от *kūpsas* „куп; хълмче“, местно име *Kupsellai*, латв. *Kupšeli*, вж. Duridanov 1969: 43—4.

Λα-, Λη-, -λας в двусловни мъжки лични имена = гр. *Λα-, Λεω-* от *λα(F)ός* „народ“:

Λα-ζενος (трак.?) = гр. *Λα-γένης*.

Λη-ζελμис, ср. гр. *Λά-αλκος, Λᾱρχος, Ληγέτης, Λεω-κήδης*, вж. *-ζελμис*.

Λα-ζерης, вж. *-ζерης*.

Ταρου-λας, Taru-la (надп.) = гр. *Δορύ-λᾱς*, вж. *Ταρουλας*.

Μα-, Μη-, -μα-, -με-, -Με- = стинд. *mā*, дор. *mā* „майка“ в двусловни лични имена:

Μαι-σιρα женско лично име (надпис от Делфи: ... τὸ γένος Θοράκια), *Με-σιρος* мъжко лично име (Acta SS, Propyl. ad Acta SS) от Бизантион, ср. арм. *sirem* „обичам“, вж. *-σιρα, -σιρος* и *Αιδε-ζυρις*. За названието ср. гр. *Μητρο-φίλη, Μητρό-φίλος*.

Μα-μουζηνη „μῆτηρ θεῶν“ в надпис от Бизантион, вж. гл. VI.

Μαρι-μαζος епитет на тракийския конник в надпис от Варна, вж. гл. VI и Georgiev 1975: 42.

Μάρων име на жрец (титла?) на Аполон от Исмарос (Od.) и на други лица от Тракия = лат. *maro, -ōnis* „титла на най-висшия магистрат у умбрийците“, етр. *maru* титла на сановник, лат. *Maro, -ōnis* лично име. Производно: *Μαρόνια* (Hdt. и др.) град на южния бряг на Тракия, *Μαρόνιτα*: етникон (надп. 454—424 пр. н. е.), *Μαρόνεις* (надп. 447—446 пр. н. е.). Вж. **Ιο-μαρος*.

Μεζηναι, вж. гл. VIII.

Μηδυζις (надпис от Пловдивско), вж. гл. VI и Georgiev 1974: 20.

midne „vicus“: *cives prov. Tracie reg. Serdicens. midne Potelense* (надпис от Рим от 266 от н. е.). Със синкопа и *t(h)n > dn* = латв. *mitne* (*mitne, mitne*) „местопребиваване, подслон (Aufenthaltort, Behausung, Unterkunft)“ от по-старо **mitinē* или *-enē* ж. (*ē*-основа) от ие. корен **mē(y)t(h)-* или **māy-t(h)-*, ср. още авест. *maēdanam* с. „местопребиваване, жилище (Aufenthaltort, Wohnung, Haus)“, *miθnāiti* „пребивава, живее, остава“, лит. *mižtas* „кол“, стинд. *mēthī* ж. „стълб“, *mitā-* „закрепен“, стисл. *meidr* „дърво, гредка, прът“ и др., вж. Duridanov 1969: 86 и 98.

Μουκα-, Μισα-, Μισσα-, Μοκα-, Μοκκα- извънредно често в двусловни лични имена = осет. *mukkag, tuggag* „семе, род, потомство“ от иран. **muka-*:

Μουκα-βεσος.

Μοκκα-βιδυρις.

Μουκα-βουρ, Μουκα-βουρις, -βουρις „мъж (човек) на племето“; за названието ср. гр. Λά-ανδρος.

Μουκα-σης, Μυσα-sis, Μουκα-ζεις, Μουκα-σος, Μωσα-ssus (често) хипокористично съкратено от Μουκα-ξενις, -σενης, Μυσα-zanus.

Μουκα-ξενις, Μουκα-σενης, Μυσα-senes, Μυσα-senus, Μουκα-ξινις, ср. гр. Δημο-γένης, Λα-γένης.

Μουκα-ξιοση, вж. Αιδε-ξυρις и -σιρα, -σιρος; за названието ср. гр. Λά-φιλος, Δημό-φλος.

Μουκα-κενης.

Μουκα-κενθος, Μυσα-centus (често), вж. -κενθης.

Μουκα-παβης, Μυσα-raibes „рожда на племето“, вж. -παβης.

Μουκα-пυρεις, Μουκα-πορις, Μυσα-por, Μωκα-πορις, Μωκα-πορις, Μωσα-por, Μωκα-πορος (извънредно често) „момче (момиче), син на племето“, вж. -пυρις; Μυσα-pora женско лично име.

Μουκα-пυις, Μυσα-puis, Μυσα-pus „дете (син) на племето“, вж. -пυις.

Μουκα-тра, Μυσα-tra, Μυσα-trus (често) хипокористично съкратено от Μουκα-τραλις, ср. Cente-tra, вж. гл. V.

Μουκα-τραλις, -τραλης, Μυσα-tralis, Μυσα-tralus, Μυσα-traulis (извънредно често).

Съкратени (хипокористични): Μωκας, Μωκος, Μωκα, Μυσα, Μωκας, Μωса, Μωκας, Μωκος (често); Μωκκιων, Μυско, Μυсо, Μωско, Μωсо (с гемината в хипокористични имена); Μωκαλας, Μυcala, Μυccala, Μυcalus и др. са патронимика.

Myndry[to?], вж. гл. VI и Georgiev 1975: 43.

Νέσσος (Hesiod., VII в. пр. н. е., Aristot., Theophr. и др.), по-старо название на р. Νέστος (Hdt. и пр.), през римско време наричана и Μέστος, днес. р. Места. Късното название Μέστος е възникнало под влияние на гръцката дума μεστός „пълнен (пълноводен)“. По-старото название е запазено днес в Нέσценица. Двете названия Νέσσος и Νέστος произлизат от ие. *ned-to-s и са сродни със стирл. nes „река“ от *ned-tā, стинд. nada- м. „който бучи, бик, река“, nadī- ж. „река, порой“, nádati „шуми, бучи“, гр. Νέδα, Νέδων названия на реки. Νέσσος и Νέστος с -ss- и -st- представят две различни застъпвания на ие. dt (tt). Както е известно, ие. tt, dt, d^ht са застъпени в старохиндийски с tt, в ирански, гръцки, балтийски и славянски със st, а в италийски, германски и келтски със ss. В дадения случай се касае за диалектно различие или пък Νέσσος с dt > ss е същинската тракийска форма, а Νέστος с dt > ss е македонската, фригийската или гръцката форма, заета от пратракийски *Netta- и редовно изменена (през II или III хилядолетие пр. н. е.) в Νέστος или пък нагодено по гръцкото име Νέστος. Същото име Νέστος като название на река се среща в Далмация, дето се определя като илирийско, и на о. Парос, дето то е гръцко. Вж. гл. XVI.

Nusa-tita в надпис от Hispania Tarraconensis: d. m. s. Nusatita puer serve pronatus natione Tracie. Вероятно букв. „блясък на нимфа“, ср. гр. νύσα „нимфа“, вж. Τιθα.

**Ὀδρύσα* (St. Byz.) град, който се идентифицира с *Uscu-dama*, по-късно *Hadrianopolis*, днес Одрин, разположен на р. Марица при вливането на Тунджа и Арда. Името е идентично с названието на реката **Ὀδρύσης* (Hecat. Mil., Strab.), приток на Rhyndakos в Северозападна Мала Азия. Племенното название **Ὀδρύσαι* (Hdt. и др.) със -*σαι* < ие. -*tyou* е етникон от името на града. От ие. **udr-wnt-ya* „воден“, ср. гр. местни имена **Υδροῦσα(α)*, **Υδρουσα* от ие. **udr-o-went-ya*.¹

Ὀυετ-εσπιος, вж. *Βετ-εσπιος*.

Ουτ-ασπιος епитет на тракийския конник в надпис от с. Момино Варненско, вж. гл. VI и Georgiev 1975: 45.

**Ὀσκιος* (Thuc.), **Σκίος* (Hdt.), **Οίσκος* (Ptol.), **Oescus* (Plin.), **Uscus*, **Hiscus* (Iord.), **Ισκός* (Procop.), **Yscos* (Cod. Theod.) от ие. **ud(e)s-kyo-*, ср. стирл. *u(i)sce* „вода“, старокипр. *uisc*, ирл. *esc* „вода, мочур, блато“ от ие. **ud(e)s-kyo-*, алб. *ujë* „вода“ от **ujhe* < **u(d)s-kyā*, гр. *ῥδος* с. „вода“, стинд. *utsa-h* „извор, кладенец“ от **ud(e)s-o-* и др.² Днешното название *Искър* е възникнало по народна етимология, понеже е било свързано с *изкърт* „подхлъзната, свлечена, изровена местност“.

**Ὀσταφος*, град в източен Хемус (Ptol.), от ие. **o(w)st-apu-s*, ср. лит. *uostas* „устие“ и стипрус. *ape* „река“ (Duridanov 1969: 50, 90 и 93).

Ostu-dizo (IA), *Osto-dizo* (IA), *Osti-dizo* (IA), селище, днес *Hafsa* в Турска Тракия. Duridanov (1969: 51 и 90) правилно извежда *Ostu-* от ие. *ostw(u)-* и сравнява лит. *uostas*, *uostà* „устие, пристанище“ и др.

Uscu-dama (Ruf. Fest., Eutrop., Amm. Marc., Iord.) град *Hadrianopolis* бълг. *Одрин*, разположен на мястото, дето се сливат трите реки Марица, Тунджа и Арда: *Uscu-* = ирл. *usce*, *uiscce* „вода“ и *-dama* = стинд. *dhāman-* с. „обиталище, жилище“, авест. *damān-* с. „място, творение“.

Utsurgae (TP), *Usurdas* (GR), днес *Bunar-hisar* „кладенец-крепост“ в Турска Тракия: от ие. **ud(e)s-rd-* „водолей“, ср. гр. *ῥδος* с. „вода“, стинд. *utsa-* „извор, кладенец“ от ие. **ud(e)s-o-* и стинд. *rdāti* „тече“; -*g-* вероятно под влияние на лат. *surgo* „издигам се“.

Utus (Plin.) — *Bum*. В древността името е засвидетелствувано и като название на селище при устието на р. Вит: *Οὔτως* (Proc.), *Uto* (IA, ND, TP, Iord.), *Utus*, *Οὔτως*, *Uto* произлиза от ие. **udo(r)* или **udo(n)* „вода“.³

-*παῖβης*, -*παῖβες*, -*paibes*, -*paibis* „рождба, син“ от ие. **prəw-ibʰa*, ср. гр. *παῖς* от ие. **prəw-i-d-*; за наставката ср. бълг. *рожд-ба* с *ба-* от ие. -*ibʰa*. Думата се явява в много двусосновни лични имена:

Αἰών-παῖβες (в надпис от околностите на *Philippi*), ср. *Ἄλλος* = *Av-λος*, вж. гл. VI.

¹ Вж. по-подробно Georgiev 1972: 5—6 и гл. IV.

² Вж. Георгиев 1960: 28—29 и гл. XVI.

³ Вж. Георгиев 1960: 34 и гл. XVI.

Διου-παυβις (в надпис от Амфиполис).
 Zi-παυβις (в надпис от Драмско), Zi-paibis (в надпис от Кобалище),
 ср. гр. Διό-παυς, вж. Zi-
 Μεστον-παυβις (в надпис от Русенско), ср. Μέστος име на река, Mestus.
 Μεστας, Μέστος лични имена, вж. гл. VI.
 Μονα-παυβις, Mosa-paibes (в надпис от Поповско), вж. Μονα-
 Τορκον-παυβις (в надпис от Сяр), ср. Τορκους, Torkos (често) лично име.
 Производни: Παυβιλας (от околностите на Philippi), Παυβινη (от Созопол).

Panis(s)a(s) (Plin.; v. l. Panisos) крайбрежна река в Thynias.
 Pannisis (v. l. Pannysis, Panysis, Panysus; Plin.), Πάνυσος (v. l. Πανυσσός; Ptol.) крайбрежна река в областта на кробизите, днес Камчия;
 Panniso (TP) селище на тая река.

Πάναξ (Cantac.) поток в Пангейската област.
 Πάνιον град на Пропонтида (Suid., Const. Porphyrog.).
 От ие. *pon(i)-, ср. гот. fani „мочур“, стпрус. rannean „мочурище“,
 стинд. ran-ka- „тиня, блато“.

-πας, вж. Τι-πας.

-παυς, -paus = йон.-ат. надп. παῖς „дете, син“ от ие. *pəw(o)-s в личното име Vitu-paus (в надпис от Pautalia); вж. -πους, -pus, -πης.

-περ, -per = лат. puer „момче, син“ от ие. *pewero-s в много двуосновни лични имена:

Epta-per (в надпис от Търновско) „син на (богинята) Епта“.

Zi-περ, Zi-ver име на мизиец, ср. гр. Διό-παυς.

Olu-per.

Reci-per.

Seici-per, ср. Σικς, Sici лични имена.

Biti-pel „син на Βιδυ-“.

По всяка вероятност per е дако-мизийска дума: тя се среща в единствения дакийски надпис, вж. гл. XI.

Πέργαμον (Ptol.) селище в областта на бистонското племе ксанти; Πέργαμος: Hdt. 7, 112 τεῖχεα τὰ Πιέρων, τῶν ἐνὶ Φάργης ἐστὶ οὐνομα καὶ ἑτέρῳ Πέργαμος. Тракийско или пеласгийско название, сродно с гр. (пеласг.) πέργαμον с., πέργαμος ж. „крепост, замък“, местни имена Πέργαμος крепостта на Троя и град в Мизия, Πέργαμον град в Мизия и на о. Крит от ие. *b^herg^ho-mo-, ср. нем. Berg „планина“ и др.

Πέρινθος (Hdt. и др.), Πείρινθος (Anal. Boll.), по-късно град Негаклеа, тур. Ерегли на брега на Мраморно море в Турска Тракия; етникон Περίνθοι (452—429 пр. н. е., надпис). Градът е разположен на един стръмен полуостров, на височина (хълм), която пада отвесно към морето, ср. Diodor. XVI, 76: 'Η... Πείρινθος κεῖται παρὰ θάλασσαν ἐπὶ ἰσὺς ἀχένος ὑψηλοῦ χερσονήσου...; ср. и Robert 1974:61—2. Въз основа на това Πέρινθος, Πείρινθος (с erw > ei) се тълкува добре от ие. *perw^h-io- = стинд. pārvata-*h* м. „планина, скала, камък“, авест. pa^ur-vata- ж. „планина“, хет. pi-e-ru (peru, дат. пад. ед. ч. perw-i) „скала“.

Περκος, Περκων(ις)? епитет на тракийския Херос в надпис от Галата (Варна), вж. гл. VI и Georgiev 1975:46.

Πιζος селище в Чирпанско (надпис от Чирпанско), *Pizo* (TP, IA), *Πινζος* (Pрос.; с *ν* поради свръхстарателност в писането) = лат. *pirus*, гр. *ἄπιος* „круша“ от **piso-*. Ср. българските местни имена *Круша, Крушата, Крушка, Крушето* и под. Обаче етимологията не е съвсем сигурна, понеже не е подкрепена с комбинаторни съображения.

-πης, -pes диалектно от **παις < *παFις* (*αι = η*) или от **πᾱς < ие. *pawo-s*, ср. гр. *παFις > παῖς* „момче“ в двусловните лични имена (вж. Georgiev 1974:7 и 13):

Βειθι-πης „син на *Βειθι*“.

Λιζα-πης, Δισου-πης, ср. гр. *Λιό-παις*, вж. *Λεσα*.

Δεντου-πης „син на племето“, вж. *-δενθης*.

Δουδου-πης.

Zio-pes, Ziω-πης, ср. гр. *Λιό-παις*, вж. *Zι*.

Πλείστωρ (надп.; Demosth.) мъжко лично име; *Πλείσταωρος* (Hdt.) божество на апсинтийците. Името е сродно с гр. *πλείστος* „най-вече, най-дълъг, най-голям“, ср. гръцките лични имена *Πλείστ-αρχος, Πλειστό-λας, Πλειστό-σθένης, Πλειστόναξ, Πλειστέις, Πλείστος, Πλίστων*. Името е сродно с дакийската дума *πλείστοι* (Fl. Ioseph), означение за жреците на Залмоксис и на аскетите, които са били на голяма почит у даките.

Πολτυμ-βρία (Strab., St. Byz.) название на гр. Енос. От **poltuōm* (род. п. мн. ч.) *bria* „градът на дървените крепости (кули)“ с късна промяна *o > u* и контракция, вж. *πόλτις*, гл. II. Обяснението на някои древни автори (Strab., Apd., St. Byz.), че *Πολτυμ-βρία* означавало „градът на *Πόλτις*“ е народна етимология; в тракийската ономастика не е засвидетелствувано такова лично име.

Porsulae, вж. *Corsulae*.

-πovις, -ποovις, -puis, със синкопа *-πους, -πυς, -pus* „дете, син“ от ие. **pu(w)-i-s* (вж. *-πavς*) в двусловните лични имена (вж. Georgiev 1974:7 и 19):

Μουκα-ποovις, Μουκα-ποovις, Μυσα-puis, Μυσα-pus, вж. *Μουκα*.

Deo-pus, ср. гр. *Λιό-παις*.

Επη-πους „син на (богинята) Епта“.

Zι-πυς, ср. гр. *Λιό-παις*, вж. *Zι*.

Mau-pus.

Vitho-p[us], вж. *Βειθι*.

-πvρας, -ποovις, -ποovεις, -πυρις, -πυρος, -pyrus, -pyr, -por, -πορας, -πορος, -porus, -πολις, -polis от ие. **pu-ro-s* „син, момче“ в многобройни двусловни лични имена:

Αβρού-πολις, Abru-polis (с дисимиляция), цар на сапенте, ср. **Αβρο-ζέλμυς*, вж. *αβρο*.

Αυῖλου-πολις (III в. пр. н. е.), *Αυλου-πορις* (често), *Aulu-por, Αλλου-πορις*, вж. гл. VI.

Δαλη-πορις, Δαλε-πορις, вж. *Δαλη*, гл. VI.

Δενδου-πορις, Δινδι-πορις, Διντι-πορις, вж. *-δενθης*.

Δεοσ-πορις, *Deos-por* (мак., фриг. или илир., вж. Georgiev 1974:16), ср. гр. *Διό-παις*.

Διασκου-πορις, ср. *Diascula* лично име.

Diza-por, *Διζα-πολις*, ср. гр. *Διό-παις*, вж. *Δεσα*.

Διου-πορις, *Δι-πυρος*, ср. гр. *Διό-παις*.

Διλι-πορις, *Διλυ-πορις* (тр.?), *Δορυ-πολις*, [*Δ*]ωλε-πορις(?), вж. *Δουλη*, *Δυла*, гл. VI.

Δντου-πορις, ср. *Δντου-тралис* лично име.

Επτα-πορις, *Hepta-poris*, *Επτη-πορις*, *Epti-poris*, *Επτη-пυρις*, *Επτε-пυρις*, *Efte-pir* „син на (богинята) *Επτα*“, вж. гл. VI.

Efri-poris.

Ζεινω-πορις, ср. *Ζειν-δρυμηνος*.

Zesaep[o]r.

Ζι-пυρος, *Ζει-пυρος*, *Zi-pyrus*, *Zy-pur*, *Zie-pyrus*, ср. гр. *Διό-παις*.

Ζιο-[π]ορος (238 пр. н. е.), *Ζου-пυρας*, ср. гр. *Διό-παις*.

Κετρι-πορις (*Κεδρει-πολις*, *Κεδρο-πολις*) династ (ок. 360 пр. н. е.) в би-залтийската или синтийската област при р. Струма близо до езерото *Prasias*, *Κεδρη-πολις* (надп.) „който има четири сина“, вж. *Κετρε*.

Lipor (тр.?).

Μουκα-пυρις, *Μουκα-πορις*, *Muca-por*, *Μοκ(κ)α-πορις*, *Μοκα-пυρος*, *Moca-por* (много често); *Muca-pora* женско лично име; вж. *Μουκα*.

Nato-porus.

Ρασκου-πορις, *Ρασку-πορις*, *Ῥασκού-πολις*, *Rascu-polis*, *Rhascy-polis*, *Ῥησ-κου-πορις*, *Решку-πορις*, *R(h)escu-poris*, *Раиску-πορις*, *Раисκη-πορις*, вж. *Ρασκου*.

Съкратени (хипокористични) имена: *Πορις*, *Poris*; *Πυρουλας*, *Pyryla*.

Rabo-centus (Cic.), *Raebuc[en]tus* (в надпис от Драмско), *Ῥηβου-κενθος* (в надпис от Софийско), ср. стинд. *rabhas* „буйност, сила“, лат. *rabies* „бяс, дързост“. Етимологията не е сигурна.

Ῥάσκος владетел в областта над *Philippi* (App.) = нем. *rasch* „бърз, пъргав“ от ие. **ras-ko-*; думата се среща в няколко двусловни имена:

Ρασκου-πορις, *Ῥασκού-πολις*, *Ῥασκύ-πορις*, *Rascu-polis*, *Rhascy-polis*, *Ῥησ-κού-πορις*, *Раиску-πορις*, *Раисκη-πορις*, *Решку-πορις*, *R(h)escu-poris* „син на *Ῥάσκος*“, вж. гл. VI; формите с *η* = *αι* = *ε* вероятно под влияние на *ρησ-* „цар“, вж. *Ῥῆσος*.

Решку-βιτος „потомък на Р.“. вж. *-βιδυς*.

Rescu-turme, *Ῥησκου-τορμη*, *Раиску-τουρμη* женско лично име „бърз бяг“ вж. *-turma*.

Ῥήσιον (Propyl. ad Acta SS) местност при Константинопол: от **reg'-i-on*, вж. *Ῥῆσος*; по своя произход *Ῥήσιον* е идентично с лат. местно име *Rēg-ium* и значи буквално „царско (село)“¹, ср. *Василико* = гр. *βασιλικός* „царски“. Етимологията не е съвсем сигурна.

Resist(h)os (Plin., IA), *Редестос* (надп.), *Ῥαιδεστός* (Proc.), днес *Родосто* в Турска Тракия, = трак. **red-ist(h)a-* = стинд. *raj-iṣṭha-* „*βασιλεύατος*, най-царски, най-царствен“: *-s*, *-d* предават трак. фонема *ḍ* (интердентален спираント); вж. *Ῥήσιον*. Етимологията не е съвсем сигурна.

¹ Вж. Георгиев 1966:7.

Ῥησκύνθιον ὄρος планина в Тракия (Schol. Nicandr. Ther. 459—460) Ῥησκυνθίς епитет на там почитаната Хера (Nicandr. Ther. 459—460). Ῥησκυνθ- означава „царски връх“, ср. тр. Ῥῆσος от ие. *rēg'- „цар“ и кύνθος „(заоблен) връх, планина“ в пеласгийските названия като Кύνθος, Ἀράκυνθος, Ζάκυνθος¹

Ῥῆσος (Il. etc.), име на тракийски цар, е = лат. rex, reg-is „цар“. Същото име е засвидетелствувано като име на тракийски цар в един надпис от Делфи (261 т. пр. н. е.): Κοτὺς Ραιζδov, Θορῶν βασιλεύς. Ραιζδov е с αи = η и ζδ = d,² вж. Resist(h)os = Ρεδεστός = Ριδεστός. Името на реката Ῥῆσος (Il.) в Трояда обаче произлиза от ие. *res(o)- и е сродно с стнорд. ras ж. „течение, бяг“, срнсконем. ras с. „буйно течение“ и пр. от ие. *res- (вж. Pokorny 1948—59:336—7). Тук има случайна омонимия. От друга страна името на реката не може да се определи със сигурност като тракийско, понеже тая река не се намира в Тракия.

Ῥινκαλεὺς име на божество в надписи от Просочани и Филипи = гр. ῥιμφαλέος „бръз“ от ие. *wreng^{wh}-, ср. гр. ῥίμφα „бързо, живо“, вж. гл. VI и Georgiev 1975: 47.

Ῥοδόπη (Hdt. и др.), днес планината Родопи. У Georg. Cedrenus се споменава и една река Ῥοδόπη, вероятно днес Доспат или Доспатска река, ляв приток на Места, която тече през западните Родопи. Тракийското име Ῥοδόπη е = лит. речно име Rud-ūrė, сложна дума от rūdas „(червено) кафяв, червеникав, жълточервен, тъмножълт“ от ие. *rud^ho-s и ūrė „течение, река“. Предаването (от Херодот насам) на трак. и чрез о в гръцки, понеже в йон.-ат. и се е изменило в ū, е добре засвидетелствувано. Следователно планината е назована по името на реката, както Рила по името на р. Рила.³

Ῥωμη-, Ροιμη-, Ρυμη-, вж. гл. VI и Georgiev 1975:47.

Σαβάδιος, Σαβάξιος (Orph. h., Aristoph. и др.) тракийско (Σαβάξιον τὸν Διόνυσον οἱ Θοῤῃες καλοῦσιν schol. Aristoph. Vesp. 9) и дако-мизийско божество, възприето и от фригите, епитет на Дионис; от ие. *swob^hod^h-io-s „Liber“ (епитет на Дионис у римляните), ср. стбълг. свобода „свободен“, вж. гл. VI.

Σαῖοι (Strab. и др.) племе, което някога е обитавало о. Самотраки и насрециния бряг. Вероятно сродно с авест. xšaya- „владетел, княз“ = стинд. kšaya- „власт“, стинд. kšayati = авест. xšaye'ti „владее, притежава“. Етимологията не е сигурна.

Σαλδηνος, Σολδηνος епитет на Асклепий, Хигия и Артемида в надписи от Глава Панега, вж. по-горе, гл. VI и IX.

Σαλδοκεληνος епитет на Асклепий и на Херос в надписи от Глава Панега, вж. гл. IV.

Saltecapu[tenu]s, [Sal]daecapute[nus] епитет на (Херос и на) Силван в надписи от Глава Панега, вж. гл. IV.

¹ Вж. Georgiev 1966:179.

² Вж. Георгиев 1966:7.

³ Вж. подробно Georgiev 1966:83—5.

Σαλτοβυσ[ο]ηνος, Σαλτουσηνος, Σαλδοβυ(σ)ηνος, Σαλδοουσηνος и под., Σολ-
δο-βοунσηνος в надписи от Глава Панега, вж. гл. IV.

Σαπαῖοι (Hdt. и др.), *Sapaei* (Ovid., Plin.), Σάπιοι (St. Byz.) племе,
което е живяло на егейския бряг срещу о. Тасос. Вероятно сродно със
стинд. *kšapayati* „разрушава, унищожава“. Етимологията не е сигурна.

Σάτραι (Hdt. и др.) племе, което е живяло в Пангей между Струма
и Места; Σάτρης (надп.) мъжко лично име. Вероятно сродно със стинд.
kšatrā-m „власт, мощ“, авест. *xšaθm* „господство, държава, власт“,
стинд. *kšatriya-h* „господар, княз, благородник“. Етимологията не е сигурна.

Σεινοῦ-λαζιη(ς?) име на тракийския Херос в надпис от Пловдив,
вж. гл. VI и Georgiev 1975:49.

-σελμις, -ζελμις, -zelmis, -ζελμης, -ζελμος, -σελμος, -selmius от не. **k'el-*
mi-s (или -*es*) „защитник, закрилник, покровител“, ср. ζαλμός „кожа“ от
по-старо „покрив, покрив(ка)“, стинд. *śárman-* с. „покрив, покривка, за-
крила“, гот. *hilms* „шлем“, ствиснем. *helan* „кривя“. Среща се в много-
бройни двuosновни лични имена:

Αβε-ζελμις, ср. Ἄβα име на нимфа.

Αβρο-ζελμις, Αβλου-ζελμις, Αυλου-ζελμις, Αυλου-σελμις, вж. по-горе.

Δαλα-ζελμις, вж. Δαλα.

Διζα-ζελμις, ср. гр. Θεο-φυλάκιος, вж. Διζα.

Δουλη-ζελμις, Διλι-ζελμις, вж. Δουλη.

Εβρου-ζελμις, [E]fri-zelmis, вж. Εβρου.

Ζι-σελμις, ср. Διζα-ζελμις и гр. Θεο-φυλάκιος.

Αη-ζελμις, ср. гр. Αά-αλκος, Ἐρουξι-λαος, Σωσί-λεως.

Μεστον-ζελμις, вж. Μέστος, Νέστος река Места, вж. гл. VI.

Σελμοντας.

Σεμέλη (Il. и пр.) име на тракийска богиня на земята, заето и у
фригите: от **g^hemya*, ср. стбълг. зѣмля „земя“. За *my* > *ml* ср. Ζυμω(ζ)-
δηνω = Ζυμλ[υδηνω] (или **g^hem-ela*?). Вж. гл. IX.

Σέρμη (Passio S. Alexandri), *Syrmus* (Plin.), днес Стряма, ляв при-
ток на Марица. Името е идентично с литовското речно име *Sérmas*,
полското местно име *śrem* = стинд. *śárma-h* „течение“. Същото название
се явява и като местно име: Σέρμη селище с минерални извори югоиз-
точно от Солун, Σερμύλη град в Халкидическия полуостров. Вж. гл. XVI.

Σεύθης (Thuc. и др.), Σενθās (надп. от V в. пр. н. е.), Σενθις, -εις,
-ος, *Seutha(s)*, -es, -ens, -us, *Seutes*, -us е едно от най-честите тракийски,
лични имена. Етимологията на Ръозлер Σεύθη(-ς) = **g^hew-ta(-s)* или **g^hew-*
tē(r) = авест. *zaotar*, *zaoθr-* „жрец“, стинд. *hótar-* „жертвоприносител,
жрец“, е твърде вероятна, вж. гл. V. Производно Σενθείλας (надп.)
мъжко лично име.

Si-burrinus, вж. -βουρ.

Σίλτα (Strab.) местно име, ср. латв. *Siltais*, *Siltie* местно име, лит.
siltas „горещ, приятен“ от не. **k^lto-* (Duridanov 1969:63). Етимологията
не може да се смята за напълно сигурна.

-σινας, -θιν(ν)ας, -τινος в личните имена Ταρου-σινας (надп.), Ταρου-θινας (надп. от III в. пр. н. е.), Ταρου-θιννας (надп.); от ие. *twi-n-, ср. гр. οἶνομαι „грабя, опустошавам, повреждам“, οἶνος с. „повреждане, вреда, нещастие“, οἶντης „опустошител, разбойник“, англосакс. *brēnan* „омекчавам се, чезна“, вж. Ταρου-.

-σιρος, -σιρα, вж. Μα-, Με-.

Σι-τάλκης (V в. пр. н. е.) мъжко лично име, вж. -ταλκας.

Σκαίοι (Strab., St. Byz.), Σκαίβοι (Polyaen.) тракийско племе = гр. σκαί(Ф)ός „ляв, западен“, лат. *scaevus* „ляв“.

Σκαπτο-παρη- в етника на Σκαπτοπαρηνοι (надпис от Грамада при Благоевград), вж. гл. X.

Σκαπτη-σύλη (Theophr., St. Byz.); етн. Σκαπτησὺλται (St. Byz.); по-гърчено: ἐκ Σκαπτῆς Ὑλῆς (Hdt.), ἀπὸ Σκαπτῆς ὕλης (Marcell.), също и ἐν Σκαπτῇ ὕλῃ (Marcell.), τῇ Σκαπτῇ ὕλῃ (Plut.); *Scaptensula* (Lucr.); златна мина в планината Пангайон. Трак. σκαпτη = гр. σκαπτή ж. от σκαπτός „разкопан, разровен“. Вж. -σύλη.

Scretisca (IH) местно име, ср. лит. *Skrėtiškė, skretė* „(кръгъл) диск“, *skritė* „кръгова линия“ (Duridanov 1969: 66). Етимологията не може да се смята за напълно сигурна.

Σομ-βρία (надпис от 428—421 пр. н. е.) град при Пропонтида: с контракция от Σα(ι)ων βρία „град(ът) на саите“, ср. Σαῖοι племе, което някога е обитавало Самотраки и срещуположния тракийски бряг, и Σαόν-νηρος (D. Sic.) по-старо название на Самотраки „остров(ът) на саите“ от Σα(ι)ων-.

Σουιτουλ-, Σουη[ουλ]- в епитета на Херос Σουιτουληνωι (надпис от Бобораци, Радомирско), Σουη[ουληνωι] (надпис от Акча-Кайрак, днес Бели пласт, Кърджалийско). От ие. *k'w(o)it-ulo- = стбълг. свѣтълъ, бълг. светъл, вж. гл. IV и VI.

Σουρα-, Ζουρα-, Σουρε-, Sure-, Συρο- = стинд. *śūra-*, авест. *sūra-* „силен, храбър, мощен, могъщ; герой“ в следните двусосновни имена:

Δι-συρος, Δι-σορρας, Δει-σορας, Ζι-συρας, ср. гр. Διο-κρέων; племенни названия: Δι-σορι, Δι-ζυροι.

Συρο-τερης, вж. Τήρης.

Σουρα-τραλις.

Съкратени (хипокористични) имена:

Ζουρα-ζεις, -ζης, -ζιος, Ζουρο-ζις, Ζυρο-зис, Ζουρο-ζιος, ср. Θεο-γής съкратено от -γενής, вж. гл. V.

Σουρα, Sura, Συρας, Συρος, Syras, Surus, Suro мъжки лични имена (често); Συρα женско лично име.

Σουρε-γεθης, Sur(e)-gethies име на божество в надписи от Баткун, Пазарджишко, Philippi и Дуросторум; *sare-ge(n)thi- < k'ura-g^{wh}en-t(i)-, ср. стинд. *śūra-* „силен; герой“, авест. *sūra-* „силен, мощен“, гр. κῆριος

„силен, мощен; господар“ и стинд. *hân-ti* „бие, убива“, *hati-* „биене, удар“, *hatyǎ* „убиване“, авест. *janti-* „биене, убиване“, стнорд. *gudr, gunnr* ж. „бой, сражение“, лит. *ginčią* „сражение“.

Σπαρ-τακος (Diod. и др.), *Spartacus* (Cic. и др.) е двусосновно име, съставено от **spara-* = лат. *sparus, sparum* „късо копие“, стисл. *sparr*, нем. *Speer* „копие“ и *-τακος* (вж.): „славен с копието (си)“.

Σπινδεηνε (зват. пад.) епитет на Аполон в надписа от Пеливун, Ивайловградско: *Αἰῶνε μακαροῖ[ε] χρυσότοξε καὶ Σπινδεηνε Ἀ[πολλ]λον*. Въз основа на епитета *χρυσότοξος* „със златен лък“ *Σπινδεηνε* се тълкува като „блестящ, сияен“, ср. лит. *spindėti, spindū* „блестя, светя“, *spindūs* „блестящ сияен“. Вж. гл. IX.

Σπινθο-πυρηνος епитет на Асклепий в надпис от Кюстендил, вж. гл. VI.

Σταρασκηνος епитет на Аполон в надпис от Елховско, вероятно етникон от *Σταρ-αση-*, ср. стбълг. *стаъ* и ствиснем. *ask* „ясен (дърво)“.

Στουρ ουλεω (дат. пад.) епитет на Херос от с. Априлово, Поповско. Производно от **stur-*, ср. осет. *stur* „голям“, стшвед. *stūr* „голям“, ствнем. *sturi* „силен, значителен“.

Στράμβαι (St. Byz) местно име в Халкидическия полуостров, ср. стпрус. *strambo* „стърнище“, латв. *strūobs* „слама, тръстика“, *Strūobs* местно име (Duridanov 1969:68). Етимологията не може да се смята за напълно сигурна.

Στραῦος, вж. *Τραῦος*.

Στρούμη (Hdt., Demosth., Harpocr. и др.) град на планината Исмарос: от **srumā* „течение, поток“, вж. *Στρουμών*.

Στρουμών, *-όνος* (Hesiod. и др.) от ие. **srumō(n)*, ср. пол. *strumień* „поток“, нем. *Strom* „течение“ от ие. **srow-mo-s*, латв. *straume* „течение“. В стиховете на Хезиод *υ* е дълго, което е по всяка вероятност поетическа волност.

-συλη, -σουλη „гора, планина“, вж. *Σκαπτη-σύλη* и *[Ε]γκρι-σουλη*.

Syracella (IA), *Syrascele* (IA), *Syrascelle* (TP), *Sirogellis* (IH), *Syrascele* (GR), *Syrasele* (GR) селище в Югоизточна (Турска) Тракия: композитум от ие. *sūro-* „кисел, солен, горчив“, ср. стисл. *sūrr*, нем. *sauer* „кисел“, лит. *sūras* „солен“, рус. *сырой* „влажен, суров, кисел“, и *cel(l)e* от ие. **gʷel-na* = нем. *Quelle* „извор“, ср. *Σαλδο-κελλη*, *Zion-cellus* (Τζιορί-κελλος) северен приток на р. Ергене, вж. *κελλη*, *κειλη*. Формата *Syrascel(l)e* е вероятно остатък от вин. пад. мн. ч. **ad *syra(n)s *kel(l)a(n)s*.

-συχίς, -συχίς, -σ(ο)υκος, -suci от ие. *suka „момиче, дъщеря“¹, ср. стирл. *hog-ein* „дъщеря“ от ие. *suka, се явява в редица двуосновни лични имена: *Δεντου-συνκος*, *Δεντου-συνκος*, *Dentu-suci* женско лично име: „дъщеря на рода“, вж. *Δεντ(ο)υ*.

Ελλη-συχίς, *Ελλη-συνκος*, *Επτε-συνκος* женско лично име „по род от (богинята) Επτα“.

Μοκκ-σοκος женско лично име: „дъщеря на племето“, вж. *Μο(υ)κα*.
Ρυμη-συχίς женско лично име.

Съкратени (хипокористични) имена:

Συκος, *Συνκος*.

Συρο-τερος епитет на Зевс в надпис от Малкотърновско, вж. гл. VI и при *Τήρης*.

-τακος в тракийското лично име *Σπάρ-τακος* (Diod. и др.), *Spar-tacus* (Cic. и др.) е тракийското съответствие на фриг. -τοκος и гр. -δοκος „славен, прочут“, вж. *Spar*.

-ταλκας, -talca, -thalcas, -thalcus, -ταλκης, -talces, -δαλκης в мъжките лични имена *Ρομη-ταλκης*, *Rom(a)e-talca*, *Roeme-talces*, *Rumi-talca* (вж. *Ρομη*-) и *Σι-τάλκας*, *Si-thalcus*, *Σι-ταλκης*, *Si-talces*, *Σει-ταλκας*, *Σι-ταλκος*: -thalcas, -ταλκας произлиза вероятно от ие. *tolko- и *tolka(-s) „който тласка, удря, блъска“ и съответствува на струс. *толочу* „удрям, блъскам, стъпквам“, рус. *толочь*, *толкú* „блъскам, стъпквам“ от прасл. **tlkq*, **telkti*, латв. *nuo-talcit* „набивам (durch-prügeln)“ от ие. *tolk-, бълг. *тласкам* от ие. *tolk-sk-.

Ταρου- = гр. *δόρυ* „копие“ от ие. **doru* в личните имена:

Ταρου-σινας (вж. -σινας), *Ταρου-θιν(ν)ας*, *Ταρου-τινος*.

Ταρου-λας (надп.), *Tarula* (надп.) мъжко лично име = гр. *Δορύ-λας*, вж. гл. V; форми с асимилация или метатеза *Ταλονλας*, *Ταλονλας*; погърчени и романизирани форми: *Ταρολλος*, *Ταρουλ(λ)ος*, *Tarul(l)ius*; *Ταρουλα*, *Ταλουρα* женско лично име. Вж. *Ταρου-*.

Τζιουρι-κελλος (Acta SS), *Zion-cellus* (Acta SS) северен приток. на р. Ергиниас, вж. *Τζουρουλός* и *Κελλα*.

Τζουρουλός (Proc., App. Comn., Theoph.), *Τζορολλός*, *Τζουρουλλός* (Suid.), *Τζουρουλόη*, *Τζόруλλος*, *Τζώруλλος*, днес гр. Чорлу, разположен на р. Чорлудере. *Τζουру-ουλός* е умалително с наставка -ulo- от *Τζουру-* = арм. *jur* „вода“ от **yūr-*, ср. *Tzur-ta* (v. l. *Zurta* Marcell.), *Tzorta* (Iord.) погрешно вместо **Tzurla* = Чорлудере. Етимологията е несигурна.

Τηραδεηνος, *Τηραδεεινος*, -μενος епитет на Аполон в надписи от с. Крън, Казанлъшко, вж. гл. VI, IX и Georgiev 1975 : 53.

Τήρης (Hdt. и др.), цар на одризите и често лично име, *Teres* (надп.), *Τήρις* (Propyl. ad Acta SS); *Τηρεός* (Thuc. и др.) митичен цар на траките, които са обитавали Давлида и Фокида. От ие. **dēr-i-* = гр. *Δήρις*, лично име, *δήρις* „борба, състезание“, ср. гр. *Δηρι-μένης*, *Ἀ-δήριτος*,

¹ Вж. Дуриданов 1976 : 82.

Τήρης, Τηρεός, Τήρις съкратени (хипокористични) имена, ср. следните двусловни лични имена:

Τηρη-πης, вж. -πης.

Τηρε-τιδος лично име в надпис от областта на средна Струма: „блестящ в борбата“, вж. -τιδα.

Συρο-τερης епитет на Зевс в надпис от с. Звездец, Малкотърновско: *Δεὶ ἐλθὼν Συροτερη θεῷ*. От **k'uro-dēri-* „храбър (мощен) в боя“, вж. *Σουρα-* и *Τήρης*.

Ср. също *Τηριλος* мъжко (патронимично) лично име в надпис от Саладиново, Пазарджишко, вж. гл. IX.

Τιλθα-ζις име на божество, вж. гл. VI и Georgiev 1974:20.

Τιθα, Τιθλ, Τιθθη, Thithi женско лично име, *Τιῖς, -ῖδος* (Theodos. Alexandr.) божество у траките; същото име се явява като втора съставна част в двусловните имена *Germe-titha* епитет на Диана (вж. там), *Ebis-tithia* епитет на Херос (вж. там), *Nusa-tita* лично име (вж. там), *Τηρε-τιδος* мъжко лично име (вж. *Τήρης*), [*B*]ουρ-θειθης „мъжки блясък“. От ие. **diti-* и **dīt(i)u-*, ср. стинд. *dīti-* ж. „сияние, блясък“, *su-dīti-* „красив блясък; красиво блестящ“, *dīdeti* „свети, сияе“, алб. *ditë* „ден“, гр. (пел.) *τιώ* ж. „зора; ден; слънце“.

Τιου-τα (в надписи от Пловдив и Саладиново, Пазарджишко), *Τιου-τη* (в надпис от Пловдив), *Τουτα* (в надпис от Варна) женско лично име вероятно от **diwo-dota* (или **diw-*) или **deuwoḍ-dota* със синкопа или хипокористично съкращение, ср. *Διο-δῆς* и *Θου-δῆς*, *Θευ-δᾶς*, *Διό-δοτος* и *Θεο-δότης* (*Θεό-δαρος*, *Θεό-δημος*). Етимологията е несигурна.

Tiutiamenus (vicus) село (*vicus*) в областта на Philippopolis (в надпис от 227 год.) със синкопа от **diwo-diotmeno-s* „богобоязлив“, ср. гр. *δίωμι* „боя се“, *διόμενος* „прогонващ“. За значението ср. гр. *θεουδῆς* „набожен, благочестив“ от **θεο-δFῆς* < *(*θεο*)-δ*Fειῆς*, производно от **δFειός* > *δέος* „страх“, бълг. *бого-боязлив*. Селищното име е в същност название на род или племе. Етимологията не е съвсем сигурна.

Τί-πας княз на майдите (в надпис от Lete от 117 год. пр. н. е): *Τι-* (от **diwī?*), ср. гр. *ΔιFί-δαρος*, *Δι-στέφης*, *Δί-φίλος*, и *πας* = гр. кипър. *πας* „момче, син“, ср. гр. *Διό-πας*; вж. *Ζι-πας*, *Ζει-πας*.

Τιῖς, -ῖδος (Theodos. Alexandr.) име на (женско) божество; вж. *Τιθα*

Το τῖς, -ῖδος, (Hrdn., Choigob.) име на (женско) божество у траките ср. гр. *Δωῖς*, *Δῶτις* женски лични имена, *Δωτώ* епитет на богиня.

Toto-bisia епитет на Диана (надп.), вж. гл. VI и Georgiev 1975:54

Τίβισις река, извираща от Хемус, която се влива в Истрос-Дунав (Hdt. 4, 49), от ие. **tibʰ-*, ср. гр. *τίφος* с. „мочурище, блато“, дак. *Tibisia*, *Τιβίσκος*, днес рум. *Тимши* речно име. Местоположението на тая река е неизвестно, вж. Георгиев 1958:15. Името би могло да бъде и дакомизийско.

Τιδιτη[ν?] епитет на Хера в надпис от Пловдив, ср. гр. *τιθήνη*, *τίτην* „дойка“, вж. гл. VI и Georgiev 1975:54. Етимологията не е сигурна.

Timachus, днес р. *Тимок*, вж. гл. IV, стр. 34.

-*τραλῖς* „издънка; потомък“(?), вж. Georgiev 1974:13.

-*turme*, -*turma*, -*τῦμος*, -*τουρμη*, -*τουρμα*, -*τορμος* от ие. **d̥rma* или **d̥rmo-s* „бяг“, ср. гр. *δραμεῖν* „бягам“ от **d̥rm-*, *δρόμος* „бяг“ от **dromo-s*, стинд. *drámati* „бяга“ от **drem-e-ti*. Думата се явява в няколко двусловни лични имена:

Bou-torua женско лично име в надпис от Халос.

Δαρου-τουρμα женско лично име в надпис от Гюмюрджина—Комотини, букв. „буен, бяг“ (вж. там), ср. гр. *Πολύ-δρομος*, *Εὐ-δρομος*, *Ἀριστό-δρομος*.

Doro-turma женско лично име (надпис от Tricorinium), ср. (?) стинд. *dhurā* „насилствено (gewaltsam)“.

Dotu-turma, ср. *Δοντα*, *Δωτους* лични имена.

Ρησκου-τουρμη, *Rescu-turme* женско лично име „бърз бяг“, вж. *Ρασκου*, ср. гр. *Πολύ-δρομος*, *Εὐ-δρομος*.

Σμορδο-τορμος, ср. *Σμέροδης*, *Σμερτης* (*Σμερτος*) лични имена.

Τουρμη епитет на Хера и женско лично име в надпис от Търново, ср. гр. *Δρόμος* лично име или *Δρόμος* епитет на Хермес.

Τραῦος или *Στραῦος* река в областта на бистоните (Hdt.) от ие. **dro-wo-s* или **srowo-s* „течение, река“, ср. стинд. *drávati* „тича, разлива се“, *Dravos* „Драва“ или стинд. *sraua-h* „течение“, гр. *ῥοῦς* м. „течение“ от ие. **srowo-s*.

Τρηῆρος (St. Byz.) тракийско местно име = гр. *Δρηῆρος* от **drew-eros* „лесист, обрасъл с дървета“, производно от **drewo-*, ср. гот. *triu* с. „дърво“. За тълкуването на *Δρηῆρος* вж. подробно Georgiev 1948: 12. Етимологията не е съвсем сигурна.

-*υδρηνω*, -*υζδρηνω*, -*υζηνω* дат. пад. = трак. **yδren(a)-* „воден“, вж. *Ζυμν(ζ)δρηνω*.

**Υρρας*, **Υρράδιος*. Suid.: *Πιπταχός Μυτιληναῖος, υἱὸς Καῖκοῦ ἢ *Υρράδιου Θοραχός, μητρὸς δὲ Λεοβίας*. Suid.: **Υρρα παῖς ὁ Πιπταχὸς καὶ *Υρράδιος ὄνομα*. От ие. **rsō-s* или **rs-ont-s*, ср. хом. *ῥρην*, -*ενος*, атт. *ῥρην*, лак. *ῥρης* „мъжки“ от ие. **rs-*, авест. стперс. *aršan-* „мъж“. **Υρρ-άδι-ος* вероятно от **rs-ont-* с -*anth-* > -*ανδ-* и изчезване на назала пред дентал. Етимологията не е сигурна.

II. ТРАКИЙСКАТА ЛЕКСИКА

Въз основа на ономастиката могат да се изведат със сигурност или с голяма вероятност следните около 200 тракийски думи:

aid- = гр. *αἶθω* „паля, горя“.

aiz- = гр. *αῖν*, арм. *aic* „коза“; *aizike* = гр. *αἰγική* „кóзя“.

ak-, ср. арм. *akn* „око“, бълг. *око*.

- ak(a)- = авест. *ako* „лошо, зло“ от ие. **akwo*.
 akhel- „вода“, ср. фриг. *axala* „вода“.
 an- „на“, ср. гр. *ανά, ἄν*, гот. *ana* „на“.
 aphu-, ara „вода, река“, ср. стинд. *ap* „вода“, стпрус. *ape* „река“.
 art- = стинд. *ardati* „тече“.
 arz(a)-, ard(a)- „бял“, ср. гр. *ἄργος* „бял“.
 as(a)m(u) „камък“, ср. стинд. *ašta* „камък“.
 asdulē „ездач“, ср. бълг. *яздя*.
 askē- = ствнем. *ask* „ясен (дърво)“.
 atla-s „течение“, ср. латв. *Adula*, нем. *Attel* речни имена от **adu-l(y).a*.
 ath(i)-, ср. гр. *ἀθή* „скалист бряг, нос, полуостров“.
 athru- (*etru*-), ср. ствнем. *atar* „бръз“ от ие. **etro*-, лит. *ātrus* „буен“, латв. *atrs* „бръз“.
 aura- = стнорд. *aurr* „влага, вода“.
 autl-, ср. рус. *удалой* „дързък, храбър“.
 auza-, ср. лат. *auroa*, лит. *auš-r-à* „зора“.
 baista-s = гр. *Φαῖστος* „най-светъл, най-сияен“.
 balzena- = словен. *blazina* „греда“.
 -bas = гр. *-φα(ν)ς* „блестящ“.
 (b)ast(u)- = гр. *(F)άστυ* „град“.
 ba(s)zm(o) = гр. *φάσμα* „призрак, дух“.
 bebru- = лит. *bėbru-s* „бобър“.
 bela-, ср. стбълг. *бѣлъ*.
 bend- = стинд. *bandhati* „връзва, свързва“.
 berg(a)- „планина, бряг“ = стбълг. *врѣгъ*, нем. *Berg* „планина“.
 berg-ulē „планинка“.
 bers(a)- = стбълг. *врѣза*.
 bess(a)- (*bē*-), ср. алб. *besë* „вяра, религия“, *njeri i besës* „верен, надежден човек“.
 bi- „при, на“, ср. нем. *bei* „при“.
 bis- = (*vis*-), *is*- = стбълг. *вьсь* „село“.
 bista-s = гр. *πιστός* „верен“ от ие. **b^hid^h-to-s*.
 bistra-s = стбълг. *вѣстръ* „бръз“.
 bithu-s = гр. *φίλος* „създател“, *φίλυ* „издънка, потомък, чедо, син“.
 biz(a)-(b = v) = арк., крит., беот. *FioFos*, ат. *ἴσος* „равен, подобен“.
 blekur(a)- = гр. *φλέγγος* „горящ, блестящ“.
 bos-, bus- = стинд. *bhas*- „светлина, величие, мощ“ от ие. **b^hōs*-.
 breda-s = рус. *бред* „пасище“ от ие. **b^hred^ho-s*.
 bren(a)- = алб. *bri, brini* „рог, еленови рога“.
 breni(a)- = месап. *bréndon* „елен“.
 bria „град“ = тох. В *riye* „град“ от **wriya*.
 brink-, ср. нем. *bringen* „нося“.
 bruz(a)- = стбълг. *врѣзъ*.
 bul(a)- = гр. *φῦλον* „племе, род“.
 bur(a)- = алб. *burrë* „мъж“.
 burt/d(a)- = лит. *birda* „мочур“.
 buth(a)- = гр. *-φυτος*, ср. *φυτόν* „растение, издънка; потомък, дете“.
 buza-s, buza- = авест. *bāza*- „козел“.
 bysn(a)- = нем. *Bock* „козел“ < **b^hug^hno*-.

- da-*, *dē-*, ср. алб. *dhe* „земя“.
dala-, *dale-*, ср. гр. *Θαλλώ* „богиня на растежа, разцвета“.
dama, ср. стинд. *dhāman-* „обиталище, жилище“.
daru-, ср. гр. *θοῦρος* „бурен, буен“ от ие. **d^horw-o-s*.
dat(a)- = алб. *dhatë* „място, селище“.
dea, *deba* (*b = v*) = стбълг. *Дѣва*; *deuzn(a)-* „девин(а)“.
deñn(a)- = стбълг. *-Дѣннъ*, бълг. *деен*.
denth(i)- = лат. *gens (-ntis)* „род“.
derz- „смел, дързък“, ср. гр. *θέρος* „смелост, дързост“.
desa-, *disa-*, *diza-* = гр. *θεός* „бог“ от ие. **d^hweso-s*; *deize-* = гр. *θεῖν*.
Di-, *Zi-* „Zeús“, *Dia-* = „Дио-“, *Dias-* = *Διός* (род. пад.).
ding(a)- = лит. *dinga* „растение, плодородна земя“.
diz(a)- = стперс. *didā* „крепост“.
drab(a)- = *drav(a)-* „течение, река“, ср. стинд. *drāvati* „тича, раз-
лива се“.
dreni- = алб. *drê*, *drêri* „елен“.
drin- = стисл. *prennr* „трикратно“ от ие. **tri-no-*.
drumē-, *drymē*, ср. бълг. *дрѣма* „храсталак, шубрак“.
dulē, ср. гр. *θύελλα* „буря“.
dun(a)- = англосакс. *dūn* „височина, планина“.
durz-, *dorz-* „дързък“ = гр. *θραύς* от ие. **d^hrs-*.
ebis (*b = v*), ср. гр. *αἰές* „вечно“ от **aiFes*.
ebru-, *euru-* = гр. *εὐρύς* „широк“.
ergin(a)- = еол. *ἐρεβεννός* „тъмен, мрачен“ от ие. **ereg^wes-no-*.
esb-, *ezb-* = стинд. *aśva-* „кон“.
estr-, ср. гр. *-αστήρ* „звезда“.
gaza „укрепление“ = стинд. *gádhya-* „което се държи здраво“.
gaidr(a)- = гр. *φαιδρός* „светъл, ясен, радостен“.
gaisē-, ср. лит. *gaĩsas*, *gaĩsà* „сияние“.
geil(a)- = арм. *jil* „жила, въже“, стбълг. жнла, лит. *gýsla* „жила,
вена“.
geista-s = беот. *-φειστος* „желан“ от ие. **g^whed^hs-to-s*.
gen(i)- = стинд. *hán-ti* „удря, убива“ от ие. **g^when-*.
genth(a)-, ср. гр. *-φοντης* „убиващ“.
germ(a)- = гр. *θερμός* „горещ, топъл“.
gikent(i)- „защитник, спасител (*Σώζων*)“, ср. лит. *ginù*, *ginti* „защища-
вам, закрилям“.
gulamēn(a)- „утешаващ, радващ“, ср. стнорд. *gōla* „задоволявам,
утешавам“, бълг. *гaля*.
gyge- = рум. *ghiuj* „стар“, алб. *gjysh* „дядо“.
iamba- „вода, дъжд“, ср. стинд. *ambhah* „вода“.
idē = гр. (пел.) *ἰδῆ* „гора, дърво“ от ие. **wid^hw-ā*.
inna „извор“, ср. гр. *ἰνάω* „изливам“ (трак. или пеон.).
istr(a)- = стинд. *iśira-* „силен, буен, стремителен“.
iura-s, ср. латв. *jūr'a* „езеро, благо“.
kabylē, ср. англ. *quab* „мочур“.
kara- = стбълг. *Γορ* от ие. **g^worā*.
kar(a)-, ср. лат. *cārus* „мил, скъп“.

- k(e)ila-s* „желан“, ср. гр. тес. *βέλλομαι* „желая“ от **g^wels-*.
kelē = гр. *τῆλε* „(на)далеч“ от **k^wēle*.
kellē (*kellai*, *keilai* мн.) = нем. *Quelle* „извор“ от ие. **g^welnā*.
kenth(a)- „чедо, потомък“ от ие. *(s)*ken-to-*, ср. стбълг. чедо,
 бълг. чедо.
kers(a)- = бълг. чер.
kersula- „черничък, възчерен“.
ketri- = бълг. четири.
kist(a)- = бълг. чист.
komps-at(a)- „криволичещ, крив“, ср. гр. *γαμψός* „крив“.
korsul(a)- „черничък, възчерен“ умалително от ие. **k^(w)rhs-* „черен“.
kupsel(a)-, ср. лит. *kupsėlis* „купче, хълмче“.
kynth- „връх“, ср. пеласг. *Κύνθος*.
kut(h)ēs = гр. *κῦθος* „славен“.
la-s, lē- = гр. *λαός* „народ“.
lazi- = бълг. лош от **lās-yo-* или **lās-i-* (или *-a-*).
ma-, mē- = стинд. *mā*, дор. *mā* „майка“.
mani- = лат. *māni-s* „добър“.
marā-, mer(a)- = рум. *mare* „голям“.
mark(h)- „кон“, ср. келт. *marca* „кон“.
mez-, maz- = алб. *mëz* „жеребец“; *mezēn(a)-* „конник“, ср. месап. *Men-*
zana епитет на Зевс, на когото са принасяли в жертва коне.
muka- = осет. *muḱḱag* „семе, род, потомство“.
nest(a)- = стирл. *nes* „река“ от **ned-tā*.
nusa- = гр. *νύσα* „нимфа“.
paibēs, -is „рожда, син“, ср. гр. *παῖς* „дете, син“.
pani- = гот. *fani* „мочур, блато“.
pas, paus „дете, момче, син“, ср. кипър. *pas* „παῖς“.
per (дако-миз.) = лат. *puer* „момче“.
pergam(a)- (пел.?) = гр. (пел.) *πέργαμον* „крепост, замък“.
perinth- = стинд. *pārvata-* „планина, скала, камък“ от ие. **perwnto-*.
pēs „момче“, ср. гр. *παῖς* „дете, син“.
pī- „при“, ср. стинд. *pī-, apī-* „при“.
pleist-, ср. гр. *πλεῖστος* „най-вече, най-голям“.
por „дете, момче, син“, ср. лат. *puer* „момче“.
porsul(a)-, ср. гр. *πυρός* „жълточервен, риж“.
pui-s, pu-s „момче, син“, ср. гр. *παῖς* „дете, син“.
pur(i)-, pyra-s = *por*.
rask(u)- = нем. *rasch* „бръз“.
rēs- = лат. *rēx* „цар“ (род. *rēg-is*).
rincaleu- = гр. *ῥιμφαλέος* „бръз“.
sabadi(-zi)- = стбълг. свобода „свободен“.
sak(a), zak(es)- (иран.?) = стинд. *śāci* ж. „сила, мощ, помощ“.
salt/d(a)- = бълг. злат(ен).
salty-s „извор“, ср. лит. *sāl-ti* „тека“, лат. *salio* „(под)скачам“.
sauzu- = стбълг. соухъ от ие. **sa^wso-s*.
selmēs, -is, zelmi- „защитник, закрильник“, ср. стинд. *śārman-* с.
 „покрив, покривка, покров, закрила“ от ие. **k^lelmen-*.
semele = стбълг. земля от **g^hem^{yā}*.

- sermē*, ср. стинд. *sārma-* „течение“.
seuthē-, ср. авест. *zaotar* „жрец“ от ие. **g'hewter-*.
sin(a)-, *thin(n)a-*, ср. гр. *σίνωμαι* „грабя, опустошавам, повреждам“ от ие. **twin-*.
sinu-, ср. стинд. *kṣiṇóti* „убива, разрушава“.
sir(a)-, ср. арм. *sirem* „любя“.
skaiw(a)- = гр. *σκαίω(F)ός* „ляв“.
skapt(a)- = гр. *σκαπτός* „разкопан“.
spar(a)- = лат. *sparus* „копие“.
spindein(a)- или *-eēn(a)-* „блестящ, сияен“, ср. лит. *spindù, spindėti* „блестя, светя“.
spinth(a)- = стбълг. *сѣтъ*.
stara- = стбълг. *стаѣъ*.
strymē, strymōn „течение, поток“, ср. пол. *strumień* „поток“, нем. *Strom* „течение“.
stur(a)- = осет. *stur*, стшвед. *stär* „голям“.
sulē = гр. *ὄλη* „гора, лес“.
suetul(a)-, suit- = стбълг. *сѣтълъ* от ие. **k'woyt-ulo-*.
sura-, syra- = стинд. *śūra-*, авест. *sūra-* „силен; герой“.
sur(a)-, syr(a)- = лит. *sūras* „солен“.
sychi-s, syki-s, suk(a)-, ср. стирл. *hog-ein* „момиче“ от **sukā*.
-tak(a)- = -*δοχος* „славен, прочут“ (в лични имена).
tarp(a)- = бълг. *тѣпъ*.
taru- = гр. *τόρυ* „копие“.
t(h)alka-, ср. рус. *толку* „блъскам“, бълг. *тласкам*.
tēra-, ср. гр. *τέρας* „чудо“.
teri-, ēs, ср. гр. *δῆρις* „борба, състезание“.
Ti-, вж. *Zi-*.
tiamen(a)- = *διόμενος* от *δίωμαι* „боя се“.
tib- = гр. *τίφος* „мочурище, блато“.
t(h)iithi-, titi-s = стинд. *dti-* „сияние, блясък“.
thurd(a)-, surd(a)- „държещ“ (или „хвърлящ“), ср. лит. *turėti* „държа“ (или нем. *stürzen* „повалям, сгромолясвам“).
toti-s „раздаваща“ = гр. *Δωτίς*.
trēr(a)- „лесист“ от **drew-ero-* = гр. *Δρῆρος*.
turm(a)-, torm(a)- „бяг“ от ие. **d̥r̥m-*, ср. гр. *δραμεῖν* „бягам“.
uet-, bet- (*b = v*; мизийски) = алб. *vëtë* „сам“.
udrusa „воден“, ср. гр. *ὑδροῦσα*.
uis(ē)- (*u = v-*), ср. стинд. *viṣā-* „течность“.
usku- „вода, река“, ср. стирл. *u(i)sce* „вода“.
uski-, usk(a)- „воден, вода“ от ие. **ud-sk(i)o-*, ср. ирл. *usce, uisce* „вода“.
ut- (представка) = гр. диал. *ὕ-* „на“, гот. *ut* „из“ от **ud-*.
utu = гр. *ὕδωρ* „вода“.
yāren(a)- „воден“, ср. гр. *ὕδωρ* „вода“, *ἄν-υδρος* „без-воден“.
z-, ср. бълг. *из*, лат. *ex*.
zama- = стинд. *sama-* „еднакъв“, ср. стбълг. *самъ*.
-zan(u)- = гр. *-γενος* (в лични имена) „родом“.
zber- „мълния“ = лит. *žiburys* „светлина, факел“.

zelmēs, -is, вж. *selmēs*.

-zenēs, -is = гр. *-γενής* (в лични имена) „родом“.

zer(a)-, ср. гр. *γέρας* „чест, дар“.

zēr- = стбълг. *зѣръ*; *zērīnth-* = бълг. *зверѣ* (умалително).

zēta-, ср. лат. *satus* „посят“.

Zi- = *Δι-* „Зевс“, *Zin, Din* „Зевс“ = стбълг. *дѣнь*, бълг. *ден*.

zolt(a)-, sold(a)- = нем. *Gold* „злато“ от **g^hltō-*.

zura-, вж. *syra-*.

zydeīn(a)- „грижеш се“, ср. латв. *zudīties* „грижа се“.

zymy-, *zymly-*, ср. стбълг. *змнн* „змея“.

*

Както видяхме по-горе (гл. II), у антични автори са запазени около 40 тракийски глоси. Те са:

ἀλορχον „вид копие“ : заемка от гръцки.

ἄργιλος „мишка“ : македонска дума или заемка от македонски.

ἀσᾶ „подбел (растение)“ = англосакс. *eggja* ж., ствнем. *ekka* „врѣх, острие“ от **ak'-yā*.

βασσάρα „вид хитон“ : заемка от лидийски.

βόλυνθος „див бик“ от ие. **b^hln-ent-* или *-ūt-*, ср. нем. *Bulle* „бик“ от ие. **b^hln-ēn*.

βόνασος, βόννασ(σ)ος, βών(ν)ασ(σ)ος „див бик“ от ие. **b^hln-āk-yo-s*, вж. *βόλυνθος*.

βοία „град“ = тох. В *riye* „град“ от ие. **wriyā*.

βρίζα „вид житно растение, лимец, рѣж“, ср. стинд. *vrīhi-h* „ориз“.

βρυνχός „китара“ = пол. *brzech* „звѣн, звѣнтеж“ от ие. **b^hrṃko-s*.

βρο(ο)ῦτος „(ечемичено) пиво, бира“ = англосакс. *broð* „супа“ от ие. **b^hru-to-*.

γέντον „месо“ от ие. **g^{wh}-en-to-* „(кѣс) отрязано (месо)“.

δελκανός „риба, която се въди в реката *Δέλκων* и езерото *Δέλκος*“.

δέβα „град“ : заемка от дако-мизийски.

dīnupula, sinupula „дива тиква“, ср. лит. *šūn-obelė* „дива (кучешка) ябълка“.

ζαλμός „кожа“, ср. стинд. *šarman-* „покрив(ка)“ от ие. **k'elmen-*.

ζ(ε)μρά „вид горна дреха“ от ие. **g^he(s)r-yə*, ср. гр. *χείρ* „ръка“.

ζετραία „гърне“ = **zutrēa*, ср. гр. *χύτρα* „гърне“.

ζήλας, ζελās „вино“, ср. стинд. *hālā* „ракия“ от ие. **g^helā*.

ζιβυθίδες „благородните траки(йки)“, ср. лит. *žibūte* „огън, светлина; блестящо нещо“ или от *Zi-* „Зевс“ и гр. *-φντος*, ср. *Ἡρόφντος*.

καλαμίνδαρ „платан“ (едонска дума) от ие. **kelom̥y-doru* (трак.?).

κῆμς „вид шушулков плод“, ср. лат. *squāma* „люспа“.

κόλαβρος „песен, която съпровожда танца с оръжие *κολαβρισμός*“ от ие. **g^{wh}elos-wrt-s* „копие-въртещ“.

κίσσαι „безбрачни тракийски монаси“ = (?) стбълг. *чнстѣ*.

μάγαδς „вид струнен инструмент“ : азиатска заемка.

μάριμη „малък кръгъл щит“ : заемка от келтски.

πέλεκυς „двойна бравда“ : заемка от гръцки.

πέλητης „лек щит“ : заемка от гръцки.

πιτύη „съкровище“ от ие. **pi-duwā*, ср. гр. ἐπι-δύω „залязвам (= скривам се)“.

πόλτις „дървена крепост“, ср. лит. *piltas* „насипан“.

ῥομφαία, *rumphia* „вид копие“, ср. лат. *rumpro* „чупя, троша“.

σάλτις „бликащ“, ср. лит. *sál-ti* „тека“.

σανάπη „пиян(ица)“: заемка от ирански (скитски).

σάροπος „дървена къща“: заемка от гръцки.

σκάλη „нож, меч“ = стисл. *skqlm* ж. мн. „ножици“.

σκάροχη „сребърни монети“, ср. стнорд. *skark* „шум“.

σπίνος „вид камък“: неясно.

τορελλῆ „траурна песен“, ср. гр. διόρομαι „оплаквам“.

Следователно тракийската лексика е представена с ок. 40 глоси и ок. 200 думи, изведени от тракийската ономастика. Тези около 240 тракийски думи са достатъчни, за да си съставим представа в общи черти за облика на тракийския език.

ТРАКИЙСКИТЕ НАДПИСИ

Известни са следните тракийски надписи:

- I. Надписът върху златния пръстен от с. Езерово, Първомайско.
- II. Надписът върху златния пръстен от с. Дуванли, Пловдивско.
- III. Надписът върху четирите сребърни съда от с. Дуванли, Пловдивско.
- IV. Надгробният надпис от с. Кьолмен, Преславско, който обаче би могъл да бъде на мизийски или гетски.
- V. Надписът върху сребърното тасче от с. Александрово, Ловчанско, който обаче е може би на гръцки език.
- VI. Надписът върху сребърния съд от с. Браничево, Шуменско, който обаче би могъл да бъде на гръцки език.
- VII. Освен това за няколко кратки надписа, считани за гръцки, би могло да се предположи, че са на тракийски език. Но това не е сигурно.
- VIII. В приложение тук ще бъдат разгледани и самотракийските надписи, за които обаче не може да се установи дали са на тракийски или на някакъв особен индоевропейски език.
- IX—X. Накрай ще бъдат дадени и сведения за двата пиктографични надписа, намерени в Караново и Градешница.

I. НАДПИСЪТ ВЪРХУ ЗЛАТНИЯ ПРЪСТЕН ОТ ЕЗЕРОВО

През 1912 г. в местността Пържинака на югоизток от с. Езерово Първомайско, е била разкопана една тракийска надгробна могила, в която са били намерени редица предмети, отнасящи се до погребение: златен пръстен, златна диадема, малка златна лъжичка, две триъгълни пластинки от злато, строшен бронзов съд, кръгло бронзово огледало и строшена бронзова гривна.¹

Златният пръстен, на тегло 31.30 гр., се състои от една отворена халка (най-голям диаметър 27 мм.) и от една елипсовидна плочка с размери 17×20 мм., която се върти свободно около една ос, прикрепена към двата края на халката. Плочката отдолу е малко издута: дебелина по средата 5, а по краищата 4 мм. На равната горна страна се чете следният текст, разпределен в 7 реда, отчасти извити съответно на периферията на елипсовидната плочка, които в края стават съвсем кратки (обр. 1):

¹ Вж. Филев 1913.

ΡΟΔΙΣΤΕΝΕΑΣΝ
ΕΡΕΝΕΑΤΙΑ
ΤΕΑΝΗΣΚΟΑ
ΡΑΖΕΑΛΟΜ
ΕΑΝΤΙΑΕΖΥ
ΠΤΑΜΙΗΕ
ΡΑΖ

и на ръба като продължение, понеже не е останало място върху плочката

НАТА

Четенето е съвършено сигурно. Ясно е, че се касае за scriptio continua. На долната страна на плочката се намира графаво петно (10×10 мм.), образувано вероятно при отливането на формата. Въз основа на археологически данни и палеографския характер на надписа (начертанието на буквите Ν, Σ, Π, Υ) пръстенът се датира не по-късно от V в. пр. н. е., най-вероятно от първата половина на V в.¹

За разлика от другите тракийски надписи текстът върху езеровския пръстен е бил подлаган досега на многократни опити за дешифриране. Обаче никое от досегашните тълкувания не се смята за напълно убедително².

За тълкуването на тоя надпис могат да се изтъкнат следните данни:

1. Златният пръстен и другите златни и бронзови предмети, намерени заедно с него в тракийската надгробна могила, показват, че там е бил погребан знатен тракиец.

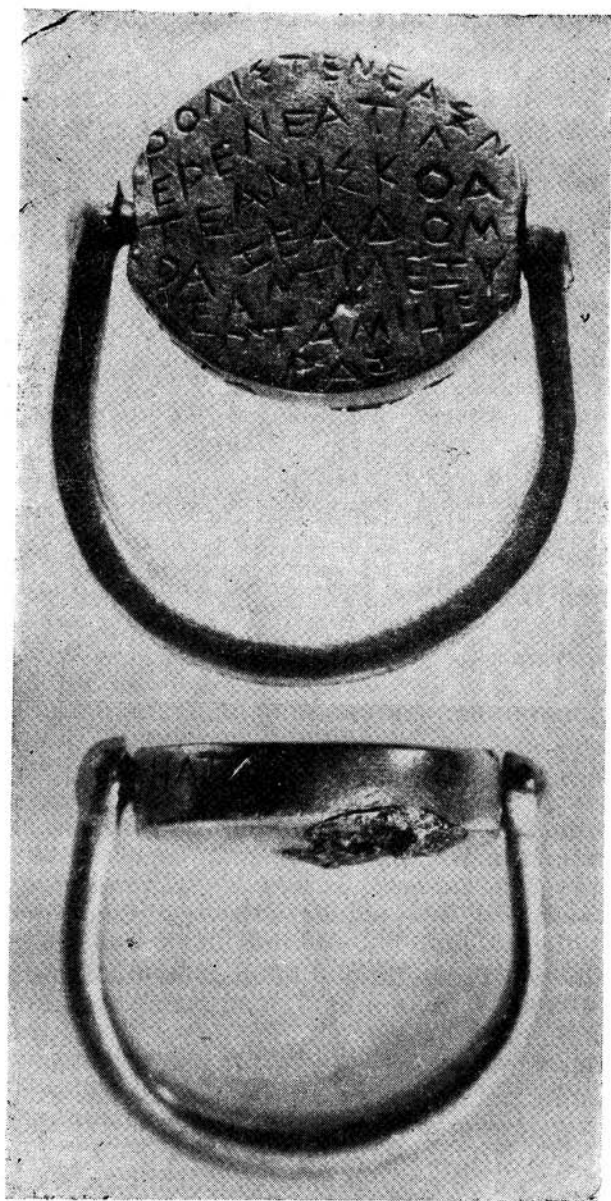
Херодот разказва следното за погребалните обичаи у знатните траки (V 8): *ταφαὶ δὲ τοῖσι εὐδαίμοσι αὐτῶν εἰσὶ αἵδε· τρεῖς μὲν ἡμέρας προτιθεῖσι τὸν νεκρόν...* (Богатите се погребват така: трупа държат изложен три дни наред; колят разни жертвени животни и се угощават, като понапред оплакват умрелия; след това го погребват, като го изгарят или просто заравят в земята. После издигат могила и устройват разни състезания или игри...). Въз основа на намерените в надгробната могила предмети Д. Дечев правилно показва, че всички те се отнасят за тържественото (тридневно) излагане на покойника (протезис). При това той сравни една подобна находка от с. Требенище в Македония, дето покрай другите предмети е намерен също един златен пръстен, чийто кръг не е напълно затворен. Въз основа на тоя факт Дечев правилно определи, че споменатият пръстен е бил направен специално за тържественото излагане. От това може да се заключи, че и езеровският пръстен, който не е подходящ нито за носене, нито като печат, е имал същото предназначение.³

2. У траките е бил разпространен обичаят заедно с покойния мъж да се погребва и неговата любима съпруга. Ето какво разказва Херодот за погребалните обичаи на знатните траки у някои тракийски племена (*οἱ κατὰ πλερὸν Κρησιωναίων*): *ἔχει γυναῖκας ἑκαστός πολλὰς· ἐπεὶ δὲ τις αὐτῶν ἀποθάνῃ, καί τις γίνεται μεγάλη τῶν γυναικῶν καὶ φίλων σπονδαὶ ἰσχυραὶ*

¹ Вж. Филов 1913: 216.

² Досегашните тълкувания са разгледани накратко у Detschew 1957: 566—82.

³ Вж. Detschew 1930/31.

Обр. 1. Златният пръстен от Езерово

περὶ τοῦδε, ἥτις αὐτέων ἐφιλέετο μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἀνδρός· ἥ δ' ἂν κριθῇ καὶ τιμηθῇ ἐγκωμιασθεῖσα ὑπὸ τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν σφάζεται· ἐς τὸν τάφον ὑπὸ τοῦ οἰκησιότου ἐωνιῆς, σφραγθεῖσα δὲ συνθάπτεται τῷ ἀνδρὶ. αἱ δὲ ἄλλαι συμφροῇν μεγάλην ποιεῦνται. ὄνειδος γάρ σφι τοῦτο μέγιστον γίνεται. (Тия, които живеят над крестонците, постъпват така: всеки има много жени; когато някой от

тях умре, става голям спор между жените му и приятелите му полагат големи усилия да узнаят коя от жените му е била най-любима. И тази, на която се признае тая чест, се чествува тържествено от мъже и жени, а след това се посича на гроба от най-близкия си роднина и се погребва заедно с мъжа си. Останалите пък жени скърбят твърде много, защото това е за тях най-голям позор). Тоя жесток и странен обичай не е могъл да не остави следи в тракийските надгробни могили, в които откриваме толкова скъпоценни (златни и сребърни) предмети. В подготовката на погребението е вземала дейно участие и самата съпруга, която е знаела, че ѝ предстои да бъде погребана заедно със своя съпруг.

3. В надписа от Езерово могат да се отделят въз основа на окончанията лично име от мъжки род (-ε: *Ρολιστενε*) и лично име от женски род (-α: *Νερενεα Τιλτεα*?).

Въз основа на всичко това може да се предположи, че пръстенът и надписът са били направени специално за погребението, за тържественото излагане, и че съдържанието на надписа стои в тясна връзка със споменатите погребални обичаи у траките.

Тия съображения водят до следното разделяне и тълкуване на текста.¹

Тракийски текст:

ρολιστενεασνερενεατιλτεανησκοαριζεαδομεαντιλεζυπταμηεραζηλτα

Ρολιστενε, ασ(ν?), νερε (ε?) νεα τ(ι), ιλτεα, (? или: Νερενεα Τιλτεα?) ησκοα ριζεα δδ μεαν τιλεζυπταμ, η εραζ ηλτα.

Превод:

„Ролистене, аз, младата ти съпруга, избраната (? или: Неренеа Тилтеа?) умирам наред до (теб) моя блажено-почивши, (аз) която децата отхрани (отгледа).“

Коментар:

Ρολιστενε е звателен падеж от двусосновно лично име. Формално това е ясно; освен това подобни обращения към покойния се срещат често по гръцките надгробни надписи (епиграми), ср. например Kaibel, Epigr. Gr., № 289: *Ἀπολλωνίδῃ ἐσθλῆ, σὲ μὲν γοῶντε γονῆς [μυρομένω θάψαν...*, ср. и № № 56, 57, 475, 476, 482, 489, 649 и др. Първият член на двусосновното име *Ρολи-στενε* съответствува на дакийското лично име *Рóλѣс* и на местното име *Ролли-γερoάς*, а вторият на местното име *Στενε-κόρτα*; за о вж. по-натък.

ас или *асн* (вж. гл. VIII, стр. 126) е = стбълг. *азъ*, лит. *ас* (и *еš*), авест. *azət* „аз“ и пр. Личното местоимение *ἐγώ* „аз“ се среща често в гръцките надгробни надписи (епиграми), ср. Kaibel, там, № 171 *Σώζων ἐνθάδε ἐγὼ κείμε...*, № 617 *υἱὸς ἐγὼ λεγόμεν Ἀγαπωμενοῦ...*, № 22 *...ἐγὼ...* *Ἀντιστάτης υἱὸς Ἀτάρβου / κείμε τῇδε θανών...*; и пр. Много такива примери дават и античните гръцки надгробни надписи (епиграми) от нашите земи, ср. Михайлов 1944: № 3 *Ἐνθάδε ἐγὼ κείμε Κλύτη Ἀφρία τὲ Φιλίππου...*, № 56 *Ἐνθάδε ἐγὼ κείμε Ἐκάτη θεὸς ὡς ἑσορᾷς...*

νερενεατιλτεα

Тук разделянето на думите не е сигурно. Може да се предположи *νερε (ε?) νεα τ(ι)* „младата ти жена“:

¹ Вж. Georgiev 1938: 184—92.

νερε или *νερε(ι)* = хотански *nara* или *nari*, стинд. *nārī* „жена, съпруга“ ср. *nar-* „мъж“, алб. *njeri* „човек“; или пък *νερε(ι)* ε *νεα*: ε = ? алб. *e* „копулативен“ член, ср. алб. *grua(ja) e re*, рум. *soția cel tânără* „младата жена (съпруга)“.

νεα = гр. *νέα* „нова; млада“ от ие. **newa* ж. Ср. в цитирания от Херодот текст; *ἔχει γυναῖκας ... πύλλας ... κοῖσις γίνεται μεγάλη τῶν γυναικῶν ... ἥτις αὐτέων ἐφιλέετο μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἀνδρός* „има много жени (съпруги)... става голям спор между жените... коя от тях е била най-много обичана от мъжа си“.

t(i) или *t'* (с апостроф пред следващата гласна) = алб. *ty, t', tē*, рум. *ti*, бълг. *ти* лично местоимение в дателен притежателен.

ilte-a „избраната“ от **wltē-ya* минало страдателно причастие женски род със задпоставна членна форма = стинд. *vṛta* ж. от *vṛta-* „избран“: в тракийски началното *w* и интервокалните *w* и *y* са изчезнали, а ие. *a* е преминало в *ē* (>*e*), но след *e* е запазено, както и в атически. Ср. в текста у Херодот *κοῖσις* „спор, избор“ и *ἡ δ' αὖ κοῖτῃ* „която би била избрана“. Трак. *ilte-a* „избрана-та“ би съответствувало по своето образуване на рум. *aleas-a* „избраната“ от *aleasă* „избрана“, *carte-a* „книга-та“ от *carte* „книга“ и на алб. *e zgjedhur-a* „избрана-та“ от *zgjedhur* „избран“, *folë-ja* „гнездо-то“ от *folë* „гнездо“.

Обаче посоченият по-горе текст може да се раздели и по следния начин: *Νερενεα Τιλτεα*. В такъв случай *Νερενεα* би било име на жена, ср. лат. *Nerienē(s), Nerienis, Νερίνη, Nerio, Neria*: *-ea* = *-ea* (както в румънски от *-ia*¹ или *-ya*, вж. по-нататък).

Τιλτεα, с *-ea* = *-ea* от *-ia* или *-ya* би било патронимикон, ср. тракийското име *Τιλθα-αἴς*. Името *Νερενεα Τιλτεα* (*-ea* = *-ia*) би било от същия тип, както гр. *Αἴας Τελαμώνιος* или лат. *Marcus Tullius*. Тия патронимични имена са присъщи и на фригийски.² *Νερενεα Τιλτεα* е съпруга на покойния *Ρολιστενε*: *Τιλτεα* е нейното бащино име, ср. подобни означения у *Kaibel*, там, № 505 (тесалийски надпис от III в. пр. н. е.) *Ποντάλα Πονταλεία κόρα, Τιτυρεία γυνά* (със същия патронимичен суфикс *-ιος*), № 62 (атически надпис от VI в. пр. н. е.)... *Νικ]οπτολέμη Ν[κο]κ[ράτου] Κεφαλῆθεν, [Πο]λνάρου Κρωέως γυνή...*

νησκό = гр. ат. *νήσχω* „умирам“. Както показва дорийската форма *νήσχω*, в тракийски *a* е преминало в *ā* = *η*, също както в йонийско-атически, което се потвърждава и от други случаи, вж. при *μεζηναι*. Както личи от македонските съответствия *dānos* = *θάνατος* и *δαῶν* *κακοποιῶν, κτεῖων*. *Μακεδόνες* (Hes.),³ тракийското *νησκό* произлиза от по-старо **dḥwnō*. Следователно началното консонантно съчетание ие. **dḥwn-*, което в гръцки е преминало в *dn-*, в тракийски е преминало в *dn-*, от което по-сетне чрез асимилация се е получило *n-*. Промяната *dn* > *n(n)* се наблюдава в различни наши диалекти, ср. бълг. диал. *неска* = *днеска*, *ино* = *едно*, *ши пани* = *ще падне* и под.⁴ В тоя надпис не се среща буквата *Ω*. Понеже в тракийски ие. *ō* е преминало в *a*, то *O* означава тук само *ō* (= *ω*).

¹ *i* пред гласна е било произнасяно отворено и затова то се предава и с *e*, ср. *Πιάσαι* и *Pehastí*, ср. Дечев 1952: 31.

² Ср. *Jokl* 1929: 150–51.

³ Ср. *Hoffmann* 1906: 75–6.

⁴ Ср. *Mladenov* 1929: 150.

$a(r)$ *raze-a* = $a(n)$ *raze-a* „наред“: предлог $a(n)$ „на“, ср. *An-asamus* „градът на р. Осъм“, *Ἀν-υσοός*, *A-sermos* „градът на р. Стряма“, вж. гл. IX. Трак. *ραζε-α* от ие. **rogʷ(y)* местен падеж ед. ч. от **rogʷi* = вед. *rāji-* ж. „ред, линия, насока“ = срвнем. *reke* ж., нем. *Reihe* „ред“ и задпоставната членна форма *-a* както в *ilte-a*. За падежната форма ср. вед. *agnā* местен падеж ед. ч. от *agni-* „огън“, гр. надп. *πόλη*, хом. *πόλη* да-телен (в същност местен) падеж ед. ч. от *πόλις* „град“.

$\delta\delta$ = лат. *dō*, лит. *do*, англосакс. *tō* „до, при“ от ие. *(*d*)^h*ō*, стбълг., новобълг. *до* от ие. **d*(^h)*o*: отглас \ddot{o} : \ddot{o} .

μεαν е = лат. *meum* от ие. **meu-o-m* винителен падеж „мой“. Както показва следващата дума *υλεζυπται*, изгласното ие. *m* е запазено в тракийски; *-y* в *μεαν* се явява поради асимилация със следващия дентал (*μεαν υλεζυπται*). Това явление се наблюдава често по гръцките надписи, ср. *τῆμ πόλιν, ἐστὶμ περὶ, τὸν κήρυκα, νῦμ μὲν, ἐρ Ῥόδω, ἐλ λίμνας, τὸλ λόγον, τὼς συμπάντων* и под.¹ От *μεαν* трябва да се заключи, че ие. интервокално у в тракийски е изчезнало, но след съгласна то е било запазено (или е преминало в *i* респ. *e*), ср. подобно лат. *meus* от ие. **meu-o-s*, обаче *medius* от ие. **medʰyo-s*.

υλε-ζυπται „блажено-почивши“ представя сложна дума, съставена от *υλε* „спокойно, тихо, блажено“, ср. лит. *tylūs* „спокоен, тих“, и *-ζυπται* = стинд. *suptá-m* вин. пад. „заспал“ от ие. **sup-tó-m*. За образуването ср. гр. *τηλε-κλυτός* и под. Въз основа на *μεαν* и *υλεζυπται* трябва да се заключи, че ие. \ddot{o} е преминало в тракийски в *a*, интервокалното *s* е преминало в *z* (= *ζ*), а изгласното ие. *-m* е било запазено (поне пред гласна или у). Преходът на ие. *s* в *z* в тракийски е засвидетелствуван с много примери, вж. гл. IX. Сложната дума *υλε-ζυπται* буквално „спокойно-заспал“ или „тихо-заспал“ е била подобен евфемистичен израз за мъртвеца, както нашето *блаженопочивши*, руското *у-соп-ший* „починал“ от същия корен **sup-* „спя“, както и трак. *υλε-ζυπται*, нем. *der sanft Entschlafene*, гр. *κοιμημένοι* или *κοιμηθέντες* буквално „заспалите“ = бълг. *покойници*, *починали* и под.

η (т. е. *yā*) = гр. *ἡ* „която“ от ие. **yā*, ср. старофриг. *ως* „който“ = гр. *ὅς* от ие. **yo-s*. Както личи от *νησθ* = ат. *νήσσω*, дор. *νήσσω*, *η* = гр. *ἡ* от ие. **yā* и *μεζηται* от ие. **mendyan-*, в тракийски *a* е преминало в *ā* = *η*. Тогава в *Νερενεα, Τιλτεα* *-εα* произлиза от ие. **yā*, а вокативът *δα* в надписа от Дуванли е с първоначално *ā*, ср. бълг. *жена*, вокатив *жено* с отглас ие. *-a:ā* (или *a*).

εραζ е = *ἐρεας* *τέκνα*. *Θεσσαλοί* (Hes.), ср. още *ἐρέεσφι τέκνοις* (Hes.) и фриг. *εἰροι* „деца“. Трак. *εραζ*, което е вин. пад. мн. (или ед.) число, може да произлиза от ие. **ero-n̥s* (о-основа) или от ие. **eros* (es-основа), или с контракция *a* от *εα²*, или с асимилация **ερεα* > **ερεα* > **ερε(ε)α*. Както в *υλε-ζυπται* така и при *εραζ* *ηлта* интервокалното *s* е преминало в *z*.

ηлта „алуи, възпита, отхрани, отгледа“ произлиза от ие. **al-to* медна-лен аорист 3 л. ед. ч. от **al-*, ср. лат. *alo* „възпитавам, отхранвам, отглеждам“. Преход *ā* > *η* както в *νησθ* = *νήσσω*, *η* = *ἡ* и преход *ō* > *a* както в *μεαν* = лат. *meum* и (*υλε*)-*ζυπται* = стинд. *suptá-m*.

¹ Ср. Buck 1955: 75—6.

² Ср. ат. *βορέας* > *βορρεās*, йон. *βορεῖς*.

II. НАДПИСЪТ ВЪРХУ ЗЛАТНИЯ
ПРЪСТЕН ОТ ДУВАНЛИ

Върху един златен пръстен с изображение на конник, намерен до лявата ръка на скелета, погребан в Арабаджийската могила при с. Дуванли, Пловдивско, се чете следният текст (вж. обр. 2).¹

НУΣ ΙΗ. ΔΕΛΕ
MEZHNAI

Обр. 2. Надписът върху златния пръстен от Дуванли

За надписа се дават следните сведения²: Надписът, който обикаля цялото изображение на конника, не е добре запазен: той е особено много изтрит в горната си половина, дето на някои места изобщо не личат вече никакви букви, а на други се забелязват само остатъци от букви. Това се дължи на обстоятелството, че пръстенът, който изглежда да е бил носен продължително време, е изтрит в горната си част много повече, отколкото в долната. От горния надпис пред главата на коня личат буквите НУΣ или НΨΣ. Над главата на коня изглежда да не е имало букви. След това между главите на коня и на конника се забелязват само две вертикални чертици, от които първата е сигурно Ι, а втората е само част от друга някаква буква. В дясно от главата на конника е имало букви, от които няма запазени почти никакви следи; едва в края, над задната част на коня, се забелязват четири знака, от които първият изглежда да е горната част от Α или Λ, вторият и четвъртият са вероятно долна част от Γ или (Ε = Σ), а третият е вероятно Λ, т. е. ΔΕΛΕ или ΔΕΛΕ (или Ε вместо Ε). По-добре е запазен долният надпис, който

¹ Вж. Филов 1934:127—8. Филов чете ΔΕΛΕ или ΔΕΛΕ вместо ΔΕΛΕ и MEZHNAI вместо MEZHNAI, вж. по-нататък.

² Филов 1934:129—30

Погребението се датира от втората половина на V в. пр. н. е.

Моето тълкуване на този текст е следното:

MEZHNAI вместо *MEZHNAI*. Консонантното съчетание *NI* е много странно: твърде вероятно е, че предпоследната буква *Λ* стои вместо буквата *Α*, на която средната чертица е била изтрита. Както бе изтъкнато по-горе, много букви в този надпис са отчасти или изцяло изтрити (заличени) поради продължително носене на пръстена, и то буквите от горния ред — отгоре, а тия отдолу (дето е и разглежданото *Λ*) — отдолу; сам Филев предполага, че началната буква на предходната дума може да бъде *Λ* или *Α*. От друга страна напълно правдоподобно би било и предположението, че се касае за грешка: *Λ* вместо *Α*. Следователно думата трябва да се чете *MEZHNAI* = *μεζηναι* (*I* = *Z*).

Тая дума е написана под конника: тя несъмнено стои в тясна връзка с изображението конник. *MEZHNAI* е почти идентично с името (епитета) на месапийското божество (*Iuppiter*) *Menzana*, едно божество, на което са били принасяни в жертва коне („конско божество“). Последното име — *Menzana* — е отдавна изтълкувано като сродно с албанската дума *mes, mezi* (основа *mez-*) м. „жеребец“ и румънската дума от дакийски произход *mînz* „жеребец“, илир. *mandos* „малък кон“, от което с асимилация *nd > nn* произлиза лат. диал. *mannus* „малък галски кон“, ср. и илирийското лично име *Menda*, буквално „кобила“ и др.¹ *Mežavna* е тракийско женско име²

И така *Meζnva* е идентично с месапийското божество *Menzana*. Липсата на първото *ν* в тракийски *Meζnva* се обяснява с дисимила- торно изчезване поради въздействието на второто *ν* или пък като изчез- ване пред *ζ* (= *z*), както и в албанската дума *mez-* „жеребец“. Тракий- ската дума *Meζnva* и месапийската *Menzana* представят производно (ие. **mendyana*³) от ие. **mend(i)-* „кон“ и означават буквално „конник“. Преходът на *d* в *z* пред (*i* и) *y* е добре засвидетелствуван в тракийски (и в дакийски), ср. трак. *Bevdiς* и *Bevzeis* и под.⁴ Преходът на *a* в *e* (ши- роко отворено *e* = гр. *η*) е също така засвидетелствуван в тракийски, вж. гл. IX.

Следователно *Μεγνραι*, което значи буквално „конник“, е името на добре известното тракийско божество-конник, изобразено върху стотици релефи, намерени в източната част на Балканския полуостров. Конникът, изобразен върху разглеждания златен пръстен, е богът-покровител на притежателя на пръстена, а думата, написана под конника *Μεγνραι* „конник“, е името на този бог-покровител.

Както ще видим по-нататък, от общия смисъл на текста личи, че *Meṣṇva* е звателен падеж. Следователно в тракийски звателен падеж при *a*-основи е завършвал на *-ai* също както в ирански или староиндийски, ср. стинд. *ásve* зв. пад. ж. р. (ие. **ekʷay*) от *ásva* „кобила“ (ие. **ekʷa*).⁵

¹ Ср. Pokorný 1948—59:729. Ако трябва да се чете *μενηλι*, то тоя вокатив би представлял деноминативно производно от трак. *μενην* „кон“ със суфикса *-li-s*, ср. лат. *aedi-lis* „едил“ от *aedes* „храм; дом“, *sodālis*, *erīlis* и под.

² Ср. Detschew 1957 : 291.

³ \bar{a} -основа от м. род като стбълг. владѣка и под.

⁴ Вж. гл. IX.

⁵ За това окончание вж. Georgiev 1975в : 107—8.

ΔΕΔΕ (четенето ѝа Б. Филов) трябва да се чете ΔΕΔΕ или ΔΑΔΕ: долната чертица на буквата Δ е изтрита и поради това буквата изглежда като Λ. По всяка вероятност δελε е идентично с δαλε „пази, закрилай, защити“, което се среща в тракийския надпис, разгледан по-нататък.

ΙΗ. Втората буква е предположена въз основа на обстоятелството, че тя представя, както изтъква и Б. Филов, една вертикална чертица като част от някаква изтрита буква. ΙΗ е = гр. ἰή, което се употребява обикновено като радостно култово възклицание в чест на Аполон (ἰή πσιών Aristoph. Pax 453; ἰή πσιήον Call. H. Ap. 21, 97, 103, Hec. 1, 1, 10; ἀλλὰ καὶ ἰή πσιήον Aristoph. Lys. 1291; ἰή ἰή ἰή Aristoph. Pax 195), обаче се среща и като възклицание за изразяване на скръб (Aesch. Pers. 1004, Supp. 114, Agam. 1485). Вж. гл. XIII.

Необясненото до сега култово възклицание ἰή може да се обясни като тракийско или предгръцко: в такъв случай ἰή със запазено у (> гр. ι) и контракция след изчезването на ω между еднакви гласни произлиза от ие. *yewē „помози, помагай, пази, закрилай“, императив от ие. *yewō, ср. лат. iuvo „помагам“ и стинд. yu-yō-ti „отстранява, отдалечава, отбранява, пази, запазва“ от ие. корен *yew-. Следователно ἰή (πσιών) представя култова формула от типа на нашата божие помози, помози бог или лат. di iuvent. Лат. iuvo (перф. iuvi, но Catull. iuv(er)int) произлиза от *iuvō, ср. фал. iuvent и лат. надп. adiuvento. Лат. iuvo, iuvare е възникнало под влияние на композита като ad-iuvo, -are¹ и под.; първоначалното iovo (< ие. *yewō), *iowēre е преминало в iuvo, iuvare, както sternere: consternare, fligere: profligare, capere: occupare, pellere: compellare, rapere: usurpare, lavere: lavare и др.² Стинд. yu-yō-ti произлиза от ие. *yu-yew-ti, глагол с презентна редупликация. Както ще видим по-нататък, други форми от същия тракийски глагол са запазени в гръцките култови възгласи εῖοι = фриг. *yewoi(t) сегашен опатив „помози“ и εῖς = трак. и фриг. *yuys аористен опатив „да помогнеш“. Вж. гл. XIII.

ΗΥΣ е идентично с хомерическото прилагателно ἥυς „деен, могъщ, крепък, добър, благороден“, чиято етимология не е съвсем сигурна. Както за хомерическата, така и особено за тракийската дума най-подходящо съответствие е старондийското ауић „жив, подвижен; м. божество на жизнената сила (Genius der Lebenskraft)“: в хом. εὔς „добър“ и ἥυς „деен, жизнен, крепък, могъщ“ са се смесили две първоначално различни думи: ие. *esu-s и *ayu-s. Трак. ηυς, хом. ἥυς и стинд. ауи- произлизат от ие. *ayu-s: преходът на а в е = η (широко отворено е), характерен за хомерическия и йонийско-атическия диалект, е засвидетелствуван и в тракийски език.³

По общия смисъл тук се очаква звателен падеж като обръщение към божеството. От гледна точка на гръцки език имена от типа Ζεὺς, βοῦς, ναῦς, οὐς имат звателен падеж Ζεῦ, βοῦ, ναῦ, οῦ, обаче в старондийски звателен падеж при имена като dyah, gauh, nauh, rah, ahuh, dhuh е идентичен с именителен. Същото трябва да се приеме и за тракийския език от V в. пр. н. е.

¹ Ср. luo вместо lavo, вж. Walde и Hofmann 775; вж. гл. XIII.

² Вж. Leumann и Hofmann 1928: 317.

³ Вж. гл. IX.

Следователно текстът върху златния пръстен от Дуванли с изображение на конник има следното значение:

Трак.: *HYΣ IH. . . . ΔΕΔΕ* (или *ΔΑΔΕ*) *MEZHNAI*

ης, η, δελε (или *δαλε*) *μεζηναι*

Гръцки: *ἦν, ἦ, ἄλενε, ἰππία.*

Бълг.: „Могъщи¹, помагай, закрилай, коннико“.

Надписът върху златния пръстен от Дуванли представя един особено благоприятен случай за тълкуване на текст от непознат или слабо познат език. Той е една така наречена квазибилингва — термин, употребяван при тълкуването на крито-микенските надписи за означение на текст, съпроводен с образ или пиктограма, която предава образно смисъла на самия текст. Въз основа на това, което се знае за тракийски, думата *μεζηναι* може успешно да се тълкува като „конник“. Тая дума е написана под едно изображение на конник. Изображението конник потвърждава значението на думата „конник“ и затова такова тълкуване може да се смята за сигурно.

III. НАДПИСЪТ ВЪРХУ ЧЕТИРИТЕ СРЕБЪРНИ СЪДА ОТ ДУВАНЛИ

При разкопаването на Башова могила при с. Дуванли, Пловдивско, са били открити редица предмети, които се отнасят до погребението, извършено в тая надгробна могила. Между тях са едно сребърно блюдо без дръжки (обр. 10), друго сребърно блюдо с две дръжки (киликс, обр. 3 и 9а), един сребърен ритон (обр. 4) и една сребърна чаша (обр. 5)², върху всеки от които се чете един и същ текст, а именно (обр. 6—8, 9а):

ΔΑΔΑΔΕΜΕ

Погребението в Башова могила се датира към края на V или началото на IV в. пр. н. е. Някои смятат *ΔΑΔΑΔΕΜΕ* за тракийско лично име, обаче такова тракийско име е неизвестно, а освен това и завършектът не подхожда добре за лично име в именителен или родителен падеж.

Тракийският надпис от с. Езерово представя *scriptio continua*: също така са написани тракийските и гръцките надписи от о. Самотраки, по същия начин е съставен и надписът от с. Александрово. Надписът върху сребърните съдове представя също *scriptio continua*: в *ΔΑΔΑΔΕΜΕ* се съдържат три тракийски думи. Тракийският текст може се раздели и преведе по следния начин:

Тракийски: *ΔΑΔΑΔΕΜΕ*

Δα, δαλε με.

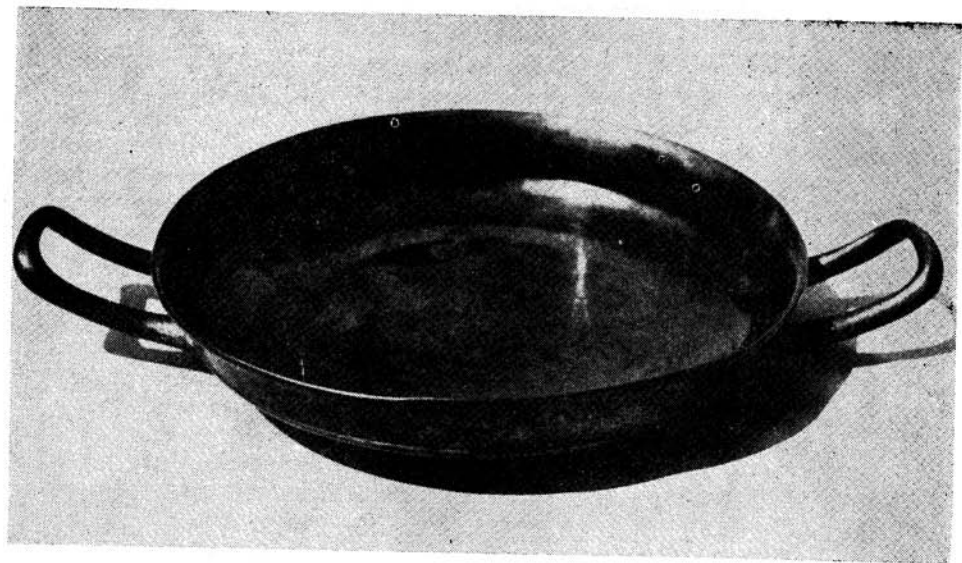
Гръцки превод: *Δᾶ, ἄλεν(ε) με.*

Български превод: „Земьо (Деметро), пази (дръж, закрилай, защити) ме“.

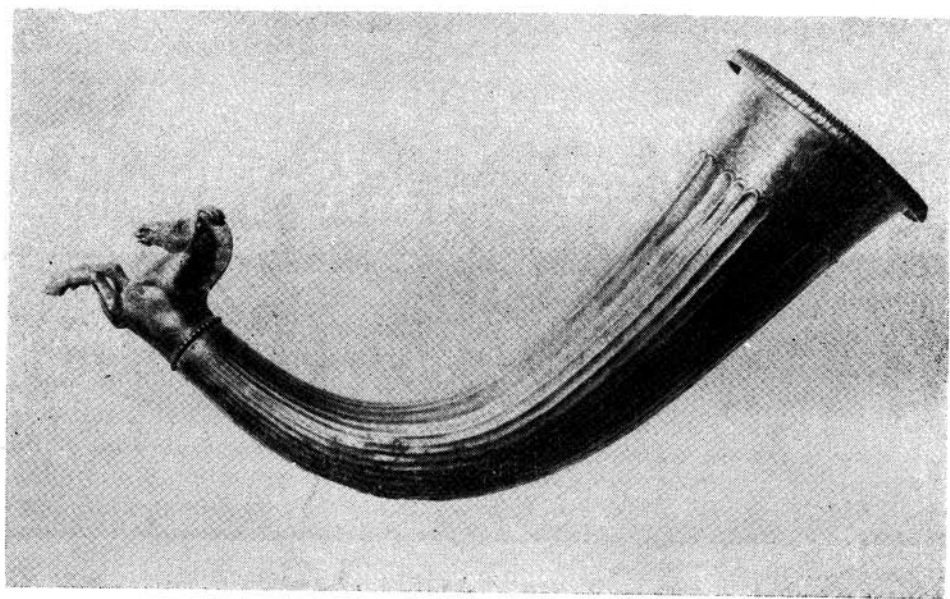
Това тълкуване е направено въз основа на следните съображения

¹ Или „подвижни, бързи, животворни“.

² Филов 1934: 63, 65, 67 и 132, обр. 80, 82—84. Предметите, намерени при разкопките в Дуванли, се пазят в Пловдивския народен музей.

Обр. 3. Сребърно блюдо с две дръжки от Дуванли

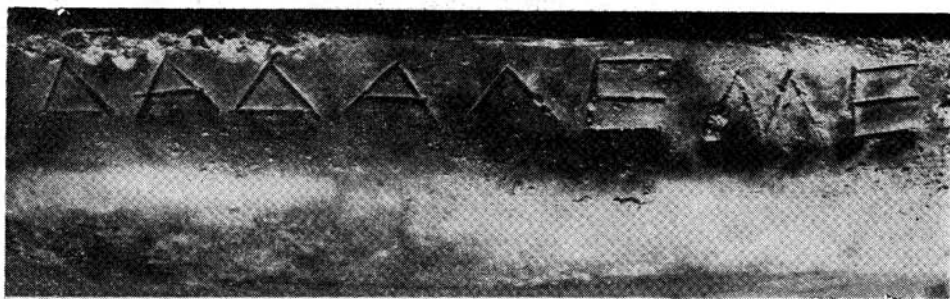
Обр. 4. Сребърен ритон от Дуванли

В сребърното блюдо без дръжки с надписа *ΔΑΔΑΔΕΜΕ* са били намерени пепелта и костите на изгореното тяло на мъртвеца¹ (обр. 10). Следователно както този съд, така и другите три, върху всеки от които

¹ Филов 1934 : 63—4.

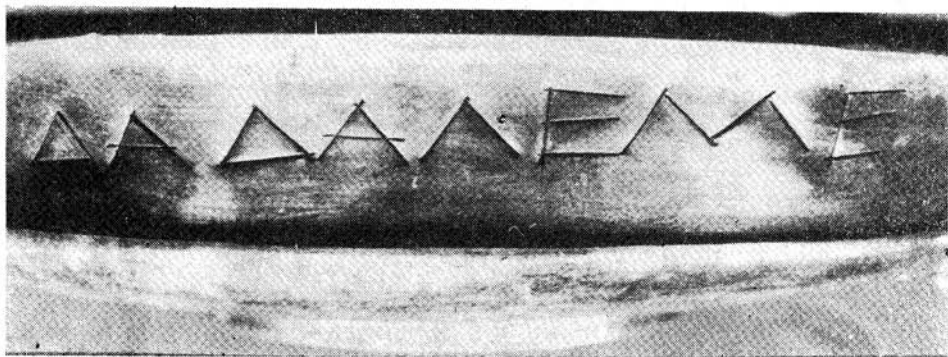

Обр. 5. Сребърна чаша от Дуванли

Обр. 6. Надписът *ΛΑΛΑΛΕΜΕ* от Дуванли

се чете споменатият текст, стоят в най-тесна връзка с погребението на мъртвеца. Вероятно надписът е бил поставен във връзка със самото погребение. В такъв случай думите „Земьо, (за)пази (дръж) ме“ се отнасят до пепелта и костите на мъртвеца, както и до всички други предмети, поставени в гробницата.

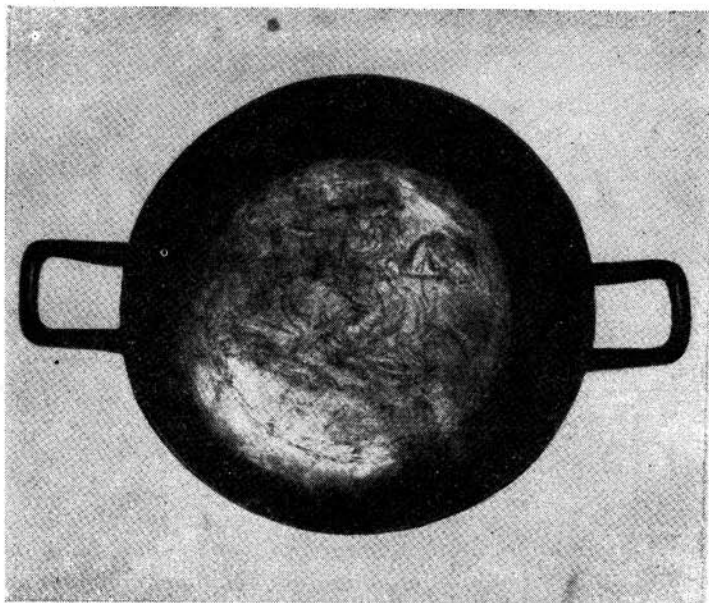

Обр. 7. Надписът ΛΑΛΑΛΕΜΕ от Дуванли

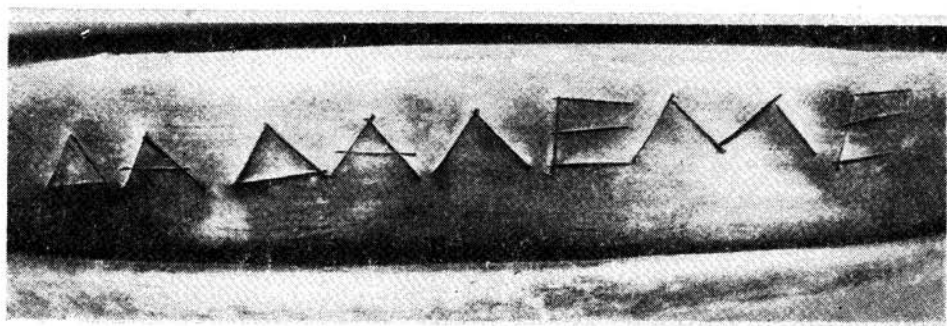

Обр. 8. Надписът ΛΑΛΑΛΕΜΕ от Дуванли

Първата дума да означава „земя“ или пък е името на богинята „Земя (-майка)“. Това е същата дума, която съставя първия член на предгръцкото име на богинята ат. Δημήτηρ, дор. Δῆ-μῆιτηρ „Земя-майка, Деметра“. Предгръцкото и тракийско да „земя“ съответствува на алб. *dhe* „земя“,

а

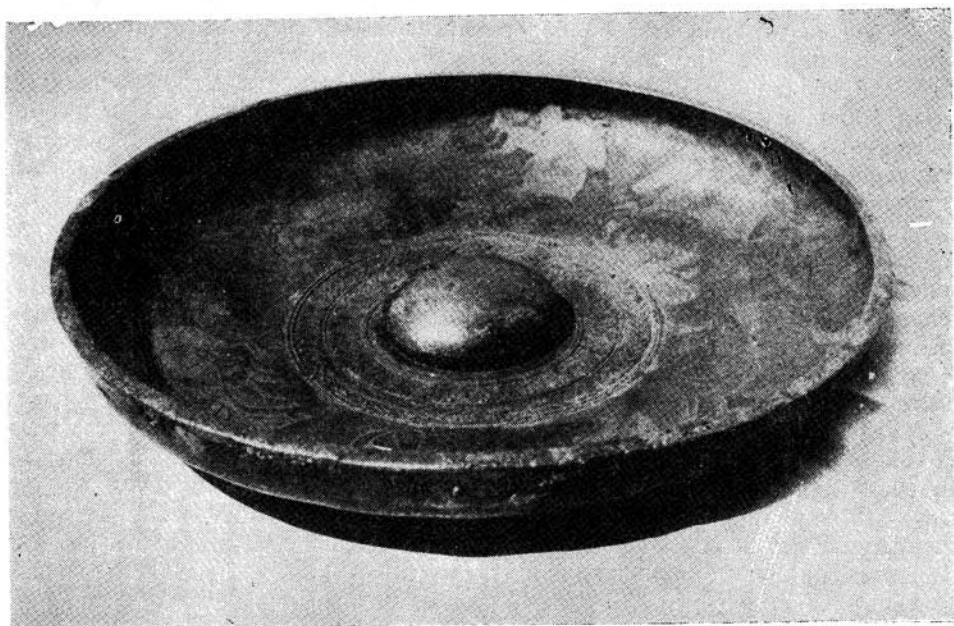
б

Обр. 9 а, б. Надпиоът ЛАЛАЛЕМЕ от Дуванли

фриг. Γδιν Μα = „Χθών Μᾶ“ (Земя-майка), гр. χθών „земя“ и др.¹ Думата δᾶ „земя“ е запазена в гръцки език в няколко петрифицирани изрази: ἄλευ δᾶ (Aesch. Prom. 568 и schol.), буквално „пази (защити, закриляй), земя“², ср. нашите петрифицирани изрази *пази боже, боже упаци, боже помози*; οἶοι δᾶ φεῦ (Aesch. Eum. 874) или φεῦ δᾶ (Eur. Ph. 1296, Arist. Lys. 198), οἶοι δᾶ (Aesch. Eum. 841 и schol. 874) „олеле

¹ Ср. Ροκογνυ 414—5. В разглеждания тракийски надпис δα е в звателен падеж: -а в δα е вероятно ᾶ, окончанието за звателен падеж на ᾶ-основи. Ср. и трак. Δη-λοπη(ς), вж. гл. VI, стр. 60.

² Гр. ἄλευ е повелително наклонение от ἀλέω „отблъсквам, отстранявам; покровителствувам, закрилям, пазя, защитавам“. Aesch. Prom. 568 v. 1.: ἄλευ' ᾶ δᾶ.

Обр. 10. Сребърно блюдо без дръжка от Дуванли

земьо“, ср. нашите изрази *олеле боже, ох боже*; *ὅποτοτοῖ τοτοῖ δᾶ* (Aesch. Agam. 1072, 1076); *οὐ δᾶν* (Theocr. IX 17, v. 1. *γᾶν*) „po by earth“ (Liddell-Scott-Jones).¹ Думата *δᾶ* е обяснена правилно у Et. M. 60.8.244, Eust. 436, 41, schol. към Theocr. и Aesch. Agam. 1072 като = дор. *γᾶ*, ат. *γῆ* „земя“, обаче тя не е дорийска, а тракийска или пеласгийска, тъй като произлиза от ие. **(g^h)d^ha*: ако беше гръцка, тя трябваше да гласи **χθᾶ*, както *χθών* „земя“ от ие. **g^hd^hō(m)*.

Втората дума *дале* „пази, закриляй, защити“ е повелително наклонение от тракийския глагол, който съответствува на хет. *dala-* „оставям (на спокойствие)“, кимр. *dala* „държа“, алб. *dalë* „чакай, спри, стой“.

Третата дума *ме* „ме“ е лично местоимение за 1 л. ед. ч. във винителен падеж = алб. *тë*, гр. (ἐ)μέ, стбълг. *ма* и пр.

Тракийският израз *да, далε ме* „земьо, пази (дръж, защити, закриляй) ме“ представя вероятно култова формула, както нашите *пази божε, помози бог*. Касае се по всяка вероятност за заклинание срещу грабител.

IV. НАДПИСЪТ ОТ КЪОЛМЕН (ВЪРБИШКО ГРАДИЩЕ)

1. Увод

Надписът от с. Кьолмен (Върбишко градище), Преславско, представя най-старият писмен паметник от нашите земи през I-то хилядолетие пр. н. е. Освен това той заедно с надписа от Езерово дава съществена

¹ Вж. гл. XIII.

представа за отдавна изчезналия тракийски език. Но докато езеровският надпис е уникален, понеже, писан върху пръстен, той няма подходящи паралели и затова е много труден за тълкуване, то къолменският надпис е надгробен и има доста съответствия из древна Тракия, Мизия и другаде, което значително улеснява неговото тълкуване. Поради това този старинен надпис, който датира вероятно от VI в. пр. н. е., представя истинска научна сензация.

Първ проучи тоя надпис на самото място В. Бешевлиев. Той установи, че се касае за надгробна плоча и че покойникът е мъж. Той правилно изтъкна, че трите реда са съвсем независими един от друг. Изследвайки паметника от епиграфска гледна точка, В. Бешевлиев установи четенето на повечето букви. Освен това той обърна внимание на факта, че думата *dakatr* може да се сравни с глагола (*ad*)*daketor* на фригийските надписи и че *blaba* би могло да съответствува на гр. *βλάβη* „вреда“.

Надписът е върху една голяма надгробна плоча, състояща се от две неравни части (обр. 11). Повърхността на плочата не е навсякъде добре изгладена, а освен това плочата вероятно се е състояла от две части (е била пречупена) още преди нанасянето на надписа и това е определило по всяка вероятност разните посоки на отделните редове. Първите три букви са писани в долния край на малката част на плочата от дясно на ляво (обр. 12). След това е писано от ляво на дясно (бустрофедон) спрямо първите три букви: 7 букви (и една точка) са писани успоредно на левия ръб на плочата във възходяща посока, следва съчетание от 7 букви в диагонал; при което първите две букви са по-малки от следващите, и по-нататък 5 букви (и една точка), писани успоредно на горния ръб на плочата. Следващият ред е написан от дясно на ляво (и от долу на горе) в горната страна на голямата част на плочата (втората плоча?) съвсем независимо от другите. Последният ред е писан също от дясно на ляво в друга посока в средата на голямата част на плочата съвсем независимо от предходните. От това личи, че се касае за три пасажа или изречения съвсем независими едно от друго.

И така крайт на редовете, а вероятно също и крайт на написаните в разни посоки съчетания от букви съвпадат със завършека на думите. Двете по-малки букви на първия ред вероятно означават съчетание отделно от другите. Това са важни опорни точки за разделяне на думите.

В началото след четвъртата буква, в края на същия ред пред последната буква, както и в самия край на надписа пред и след последната буква се виждат точки. Точки се употребяват в редица антични надписи обикновено за разграничаване на думи. При това известно е, че тоя разграничителен знак може да не се употребява последователно, т. е. едни думи са разграничени една от друга, а други остават неразделени (*scriptio continua*).

Както за определяне фонетичната стойност на някои букви, така и особено за тълкуване на надписи прилагам един особен комплексен комбинаторно-етимологичен метод, който използвам и при тълкуване на други подобни надписи, особено на критско-микенските и етруските. Той е основан на теорията на вероятностите и на математическата логика, и то главно на принципа на фрек-

Обр. 11. Надписът от с. Кьолмен, Преславско

вентността и на изключената алтернатива. Ако вероятно-
стите, добити по комбинаторен път, съвпадат с етимологическите данни,
тогава вече може да се говори за сигурност.

2. Буквите

Преди да се пристъпи към тълкуването на текста, трябва да се
изясни въпросът за фонетичната стойност на някои букви.

Преди всичко трябва да се изтъкне, че надписът е много добре за-
пазен: буквите се виждат добре и четенето на текста е съвсем сигурно.
Почти всички букви имат формите на гръцката азбука от края на архаич-
ната епоха:

Α нормално)¹ се среща 9 пъти, от които 1 път в легнало положение
с връх, обърнат надясно.

Β се явява 3 пъти със заострени форми (архаизъм).

Γ се явява 2 пъти, писано като дъгичка (скоба): това е архаичната
форма на *Γ*.

Δ (нормално, но писано по-малко от другите букви) — 3 пъти.

Ε (нормално) — 9 пъти.

Ζ се среща 1 път и представя нормалната форма на гръцката буква *Ζ*.
Тази буква не може да бъде *ι*, понеже *ι* е означено като *Ι*.

Η (нормално) — 2 пъти; за архаичната фонетична стойност на *Η* =
he вж. по-нататък.

Ι (нормално) — 2 пъти.

Κ (нормално или архаично) — 2 пъти.

Λ се среща 2 пъти, писано легнало като ъгълче с връх, обърнат
вляво; това положение на *Λ* не представя трудност, понеже и *Λ* се
явява 1 път легнало с връх, обърнат надясно. Фонетичната стойност на *Λ*
се определя от думата *ΒΛΑΒΑΗ*, чието значение е очевидно, вж. по-
нататък.

Σ (нормално) — 3 пъти.

Буквата във формата на *Σ*, но с 6 чертици, която се среща 2 пъти,
може да се определи като съответствуваща на финикийското *šade* (= *š*)
в противоположност на *šin* (= *s*, т. е. сигма). В този надпис следователно
се различават три сибиланта: *s*, *š* и *z*. Подобно разграничение на три
(дори четири) сибиланта намираме в етруската азбука. То се потвърждава
и от етимологията; вж. по-нататък.

Τ (нормално) — 3 пъти.

Ρ — 2 пъти, писано като латинско *D* (архаизъм), но то не може да
означава *d*, понеже се явява в края на дума след *t* (*dakatr*); вж. по-
нататък.

Υ се явява 2 пъти, писано легнало като ъгълче с връх, обърнат
вдясно. Това положение на буквата съответствува на начина на писането
на *Δ* и *Α* (1 път).

За определяне фонетическата стойност на буквата *Π* трябва да се
има пред вид следното. Надписът е намерен в областта на с. Кьолмен
(Преславско), което е разположено на границата между Мизия и Тракия.

¹ С „нормални“ означавам форми на буквите от края на архаичната и началото на
класическата епоха.

Югоизточна Мизия е била обитавана от дако-мизийци, т. е. от мизи и гети, или от траки, или пък от население, което е говорило един преходен диалект между тракийски и дако-мизийски. Вероятността да са живели тук иранци или гърци през VI в. пр. н. е. е малка. От друга страна, очевидно е, че надписът не е гръцки; той не е и ирански, понеже тук много често се среща *e*, а също така има и *l*, които фонемите отсъствуват в ирански. Вероятността да са живеели тук келти през VI в. пр. н. е. е почти изключена, а и нашият надпис няма характер на келтски език, който ние познаваме от доста много надписи. Най-сетне и вероятността в споменатата област да са живеели по това време неиндоевропейски племена или народи е изключена: за такова предположение няма никакви сведения, нито езиковедски данни.

Един от най-честите знакове в нашия надпис са двете отвесни чертици (= римско II). Този знак не може да се определи като разделител между думи, тъй като той стои в началото на втория ред, писан свършено независим от първия, а в началото на (независими) редове не се поставят разделителни знаци. Освен това разделителният знак е обикновено точката или само една отвесна чертица, а тук имаме две отвесни черти. Както видяхме по-горе, в този надпис разделителният знак е засвидетелствуван като точка. Предположението, че в един надпис може да има два различни разделителни знака, не е правдоподобно.

Следователно II трябва да е буква.

Надписът от Кьолмен съдържа всичко 56 букви. Тук са употребени 16 различни букви с различна фреквентност. Най-често се срещат трите букви А (9 пъти), Е (9 пъти) и въпросният знак II (9 пъти), останалите 13 букви са употребени от 1 до 3 пъти. Тая фреквентност е нормална. В един индоевропейски език, в който ие. кратко *o* е преминало в *a*, както в тракийски и дако-мизийски, а същото се отнася и за индоирански, балтославянски, германски, хето-лувийски и др., гласната *a* трябва да бъде най-честата фонема.¹ Фонемата *e* е също така една от най-честите в структурата на индоевропейската дума.

Каква фонема се крие зад буквата II?

1. Тая буква не може да бъде *A*, *B*, *Γ*, *Δ*, *E*, *Z*, *H*, *I*, *K*, *Λ*, *P*, *Σ*, *T*, *Υ*, понеже тия букви се явяват в нашия надпис със своите фонетични стойности.

2. Остават буквите *Θ*, *M*, *N*, (*Ξ*), *O*, *Π*, както и добавъчните *Φ*, *X*, *Ψ*, *Ω*. Добавъчните букви не се срещат в този архаичен надпис, което е естествено. Буквата II не може да бъде *Θ*, (*Ξ*), *O* понеже очертанията на тия букви са различни. Тя също не може да бъде *Π*, понеже *p* няма такава голяма фреквентност и не е вероятно да се среща в изглас в думи на архаичен индоевропейски език. От това следва, че буквата представлява *M* или *N*.

3. Буквата II се среща 2 пъти в края на реда, т. е. в изгласно положение на думата (*zesašn, nblabahegn*), а по-нататъшното разчленение на думите в този надпис показва, че тя се среща най-често в изглас.

В архаични индоевропейски езици, каквито са тракийски и дако-мизийски в VI в. пр. н. е., а същото се отнася и за гръцки, ирански, келтски,

¹ Липсата на буквата *O* в нашия надпис се обяснява с факта, че ие. *o* е преминало тук в *a*, а ие. *o*, което е запазено, е доста рядка фонема в индоевропейски.

Обр. 12. Надписът от с. Кюлмен, Преславско

латински и пр., най-честите фонеме в края на думата са гласната *a*, както и съгласните *s* и *n/m*. Другите гласни или съгласни (главно *r*, *t*, *d*, *l*) са редки в изглас. Буквата *Π* не може да означава *a* или *s*, понеже $A=a$ и $\Sigma=s$ се срещат в надписа. Тя означава следователно *n* или *m*, и то по-вероятно *n*.

4. Подобен знак се среща в някои късни надписи за означение на *n*. В същност и по своята форма *Π* стои най-близко до *N*.

И така въз основа на фреквентностния принцип, на дистрибуцията (положението) на тая буква в думата, както и на нейните очертания буквата *Π* трябва да означава *N*. Тоя извод, добит по комбинаторен път, се потвърждава напълно от етимологичните данни (вж. по-нататък).

В такъв случай трите отвесни чертици в третия ред означават *IN* или *NI*.

Някои букви показват архаични форми: легнало *A* (1 път) покрай нормалното *A* (8 пъти), *B* (писано ъгловато), *Γ* като дъгичка, *Δ* (означено като малък триъгълник), *D=r*, Σ с 6 чертици = \dot{s} .

Употребата на *V (= Y)* вместо (?) дигамата (вж. по-нататък) е архаична черта.

Не се срещат по-късно добавените букви Φ , X , Ψ , Ω , (Ξ), което свидетелствува за старинния характер на надписа; Θ също липсва.

Въз основа на очертанията на някои букви, на типа на писане от дясно на ляво и от ляво на дясно (бустрофедон),¹ както и на отсъствието на добавъчните букви, личи, че надписът е старинен, вероятно от VI век.

От друга страна, буквите *A*, *E*, *Z*, *H*, *I*, Σ , *T* имат нормалната форма за края на архаичната или началото на класическата епоха.

От това би могло да се заключи, че надписът, намерен в периферията на античната култура, представя една закъсняла архаичност и принадлежи на VI век пр. н. е. Неговата азбука стои вероятно във връзка с азбуки, употребявани в Северозападна Мала Азия.

Въз основа на всички тия съображения надписът се чете така:

ΕΒΑΡ. ΖΕΣΑΣΝ ΗΝ ΕΤΕΣΑ ΙΓΕΚ. Α

ebar. zesaśn HN etesa igek. a

ΝΒΛΑΒΑΗΓΝ

nblabahegn

ΝΥΑΣΝΔΕΤΕΛΝΥΕΛΝΕΙΝΑΚΑΤΡ. Σ̇

nuasnlēdēdneindakatr. \dot{s}

3. Комбинаторни съображения за тълкуване на надписа

Обикновената форма на античните надгробни надписи е следната: най-напред се съобщава името на покойника, след това се добавят някои допълнителни сведения (подробности).

Ако покойникът е мъж, какъвто е нашият случай, името се състои от лично име в именителен падеж и бащино име в роди-

¹ В Атина от средата на VI в. вече се пише от ляво на дясно. Обаче в Гортин (Крит) в V в. още се среща бустрофедон.

телен падеж. Ето няколко примера от антични надгробни надписи от Одесос—Варна:¹

№ 103 (IV в. пр. н. е.) *Χαρίδημος Παντάνδρου.*

№ 111 *Ξένων Ἐστιαίου εὐποσιάρχης.*

№ 129 [E]ϋήθης Δίωνος ἀλελεύθερε χαῖρε.

№ 131 *Εὐφάνης Ζωπυρίωνος ὁ καὶ εὐποσιάρχης καὶ πανηγυριάρχης χαῖρε.*

№ 160 *Ἀρτεμίδωρος Νουμηνίου κοῦρος ἥρωος ὑμνωδὸς χαῖρε.*

№ 188 *Νουμήριος Ἀγαθίνορος γυμνασιάρχης ---*

Следователно *Ebar* трябва да е личното име на покойника в именителен падеж (вж. по-нататък), а в *zesaśn* трябва да се търси бащиното име в родителен падеж. Това намира потвърждение във факта, че *Ζειζ[ας], Ζειζεις, Ζεиς, Sezus, Sese, Sisus, Σισος, Sises* е добре засвидетелствувано дако-мизийско (или тракийско) име.² В такъв случай *Zesa* е родителен падеж от **Zesas*.³

Родителен падеж единствено число на *-α* (или *-ας*) при имена от мъжки род (*α*-основи) се явява често в античните надписи от нашите земи,⁴ ср. *Λιζα, Σαλ[λ]α* родителен падеж единствено число от *Λιζας, Σαλ[λ]ας*.⁵

В *Zesaśn* се крие тракийското име *Zesa* и то в родителен падеж. В такъв случай *Zesaśn* трябва да се раздели в *Zes(a) aśn*,⁶ при което *aśn* е идентично с *asn* в тракийския надпис от Езерово: *Rolistene, asn...* „Ролистене, аз...“ Това тълкуване намира опорна точка във факта, че личното местоимение за първо лице единствено число се среща често в надгробни надписи, ср. началото на следните надписи:

№ 1022 (Пловдивско) --- *Καινίς δ' ἐγὼ ---* „Кайнис пък (съм) аз...“

№ 345 (Месемврия—Несебър) *Ἐνθάδε ἐγὼ κεῖμαι Ἐκάτη ---* „Тук аз лежа Хеката...“

Kaibel, Epigr. Gr., № 178 *Σώζων ἐνθάδε ἐγὼ κεῖμαι* „Созон тук аз лежа...“

В античните (а също и в днешните) надгробни надписи след името често се съобщават годините на покойния, ср. например следните надписи от Одесос—Варна:

№ 112 *Ἀδὺς Ἡρακλέωνος Ἡρακλεώτης ἐτῶν νε'. χαίρετε ---*

№ 135 *Σεβήρος Νικομήδους ζήσας κοσμίως ἔτη ἐβδομήκοντα. Χερε παροδεῖτα.*

№ 139 *Διονύσιος Δημοσθένου Ἡρακλεώτης ζήσας ἔτη ο' ---*

№ 210 *Διονύσιος Θεοτ[ίδ]ου ἥρωος ζήσας ἔτη λβ' χαῖρε.*

№ 211 *Διονύσιος Ἐστιαίου Παπας ζῆ ἔτη θ' χαῖρε.*

№ 229 *Ἐνθάδε γαῖα κατέχει Δομνεῖνον υἱὸν Ἡρακλείδου Τυρανὸν ἀπὸ προγόνων εὐγενῆ, ζήσαντα ἔτη εἴκοσι ---*

¹ Надписите са дадени по книгата на G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae, I—IV*. Тук нарочно са приведени антични надгробни надписи предимно от Одесос—Варна, т. е. от една съседна област, които по място и време се доближават до разглеждания надпис.

² Вж. Detschew 1957: 178, 434 и 449.

³ Окончанието *-ας* е обикновено за тракийските лични имена в именителен падеж единствено число, ср. *Βειδας, Λαδας, Λιζας, Διζαλας, Σαλας* и пр.

⁴ Ср. Mihailov 1943: 93, 97, 103 и 105.

⁵ Вж. Detschew 1957: 133 и 412.

⁶ При неразделно писане (*scriptio continua*) често се пише само една буква, когато в края на предходната и в началото на следващата дума има една и съща буква.

Сборник на МНП за народни умотворения, наука и книжнина, 18, 1901, стр. 778, № 87 (Serdica—София)¹ ἐπὶ ἐτέων δεκάδας ζήσας Σάλας, Δέκσπερ Σάλου ζήσας ἔτη ιβ'.

Означението на годините с букви по гръцки образец се среща дори в латински надписи, ср. Керамитчиев 1965: 109 (с. Петршина, Проби, щипско) *Mucacanthus Dizae f(ilius) ex vico Lalohon(ae?) vixit annos ζ' Fecit uxor Iris D(izae) f(ilia)*.

Такива надписи ни дават основание да открием в *etesa* от ие. **we-tes-a* (или -а) точното съответствие на гр. ἔτη, хом. ἔτεα, множествено число им.-винителен падеж от ἔτος „година“. Тогава буквите, писани по-малки, *HN* пред *etesa* „години“ означават цифрата 58, както често се означават годините на покойника в антични гръцки надписи. Редът на цифрите не е нещо необикновено: в тракийски или дако-мизийски се е казвало така, както на гръцки ὀκτώ καὶ πενήκοντα „58“, на латински *octo et quinquaginta* „58“², нем. *achtundfünfzig* „58“.

От друга страна, в такива надписи често се среща глаголът ζάω „живея“, и то в минало време. В *igek(a)* се крие тракийският или дако-мизийският глагол, който съответствува на гр. ἐν-ζάω (ср. и ἐμ-βίωω) „живея в“: *igek(a)* произлиза от ие. **en-gʷye-k-(a)* и съответствува на гр. ἔ-ζηκα < ие. *(e-)gʷye-k-a перфект (или претеритум, аорист) от ие. глагол *gʷye-, ср. гр. ζῆν инфинитив, ἔ-ζη имперфект от *(e-)gʷyēt и пр.

Крайното *a*, отделено с разделителна точка от предходната дума (както *š* в края на текста), представя наречие със значение „тук“. То съответствува точно на гръцкото наречие ἦ < дор. ᾗ. В гръцки ἦ < ᾗ от ие. **ya*у (локатив) означава „(къ)дето“, понеже произлиза от ḡs < ие. **yo-s*, което в гръцки е релативно местоимение. Обаче в други индоевропейски езици (литовски, славянски) **yo-* е показателно местоимение. Затова в гръцки ἦ < ᾗ значи „(къ)дето“, докато трак. или дако-миз. *a* означава „тук“.

Наречието „тук“ се среща в антични надгробни надписи (вж. по-горе, № 345).

*

В края на третия ред пред *š*, отделено с точка, може да се отдели думата *dakatr*, която е почти идентична с глагола (*ad*)*daketor* „(ad-)ficitur“, който се среща във фригийски надписи. Фригийски е индоевропейски език, сроден с тракийски, а освен това фриги са владеели известно време част от Южна Тракия, тъй че фригийски и тракийски са си оказали взаимно влияние. Следователно близостта на трак. *dakatr* с фриг. (*ad*)*daketor* дава право да идентифицираме тракийската дума с фригийската. Фригийската дума (*ad*)*daketor* се среща в надгробни надписи, и то в заклинателни формули против грабител и осквернител на гроб. Тези формули се свеждат до следния общ тип: „Който

¹ Надписът е цитиран по Detschew 1957: 412.

² Ср. старолат. *quatuorquadráginta* „44“.

направи (причини) зло (вреда = повреди, оскверни) този гроб, да бъде проклет!¹

Веднага изпъква една дума във втория ред *blabahegn*, която може да се отъждестви с гр. βλάβη „вреда“ или βλάβω „вредя, повреждам, причинявам вреда“, а предходното *n* трябва да е отрицанието *ne*, свойствено на почти всички индоевропейски езици. Шом пред *blabahegn* стои отрицание, то по всяка вероятност тая дума е глагол в императив или конюнктив, ср. гр. [τιμ]αε императив [τιμ]άης конюнктив. В такъв случай *gn* в края трябва да е енклитично местоимение, вж. по-нататък.²

Следователно вторият ред *n blabahe gn* означава „*ne mulces istum (scil. mortuum sive istud sepulcrum)*“ = „не повреждай този (покойник или гроб)“.

Синкопата и слятото писане показват, че отрицанието *n(e)* е било проклитична дума, а местоимението *gn* енклитично: *nblabahegn* представлява следователно една синтагма. Това добре съответствува на днешния български диалект (тракийски субстрат) от тая област, ср. *Дъ-н-пани* = *да не падне*, *Шъ-г-зѣмъ* = *ще го взѣма* (вж. по-нататък). Синкопа или апокопа при енклитични или проклитични местоимения е нещо обикновено, ср. нем. 's вместо *es* „то“ (*'s ist gut*).

Еднобуквената дума *ś* в края на третия ред трябва да е местоимение в именителен падеж мъжки или среден род „hic, hoc, is, id“ = фриг. *si* „този, това“, подходящо за глагола *dakatr*, който се определя като страдателен залог, както фриг. *(ad)daketor*, лат. *(ad)ficitur* и под.

В такъв случай във втората половина на третия ред ясно се разграничават думите *ne in dakatr ś*, което добре се превежда с „*ne sibi (=tibi) faciat* hoc“ = „за да не ти се направи това“:

ne = лат. *ne* „за да не“,

in = гр. *ἐν* „ei“, ср. и фриг. *wen* „se“.

dakatr е конюнктив 3 л. ед. ч. страдат. залог от не. **d^hek-a-tor*.

В първата половина на третия ред виждаме една до друга трите съгласни *snl*. Такова съчетание от съгласни в една дума не е вероятно. Следователно тук трябва да минава границата между две думи, и то най-вероятно между *n* и *l*.

По своя строеж началото на третия ред **nuasn* е подобно на предходното *nblabahegn*. Ако *ś* в края на надписа е показателно местоимение в именителен падеж мъжки и среден род „hic, hoc, is, id“, то *sn* е същото местоимение във винителен падеж със значение, сродно с фриг. *si, sa, san, sai, sem(ou)n* „този“ (в различни падежи), арм. -s „-т (този)“ (член), *s(a)* „този“, стбългар. съ, лит. *šis* „този“ и пр. Следователно *nuasn* трябва да се раздели на *n ua(s?) sn* „*ne laedas hunc*“ = „да не оскверниш този“ и да се тълкува като синоним на предходното *n blabahe gn*. В такъв случай *ua(s)* императив или конюнктив 2 л. ед. ч. се съпоставя с гр. ἀάω „причинявам несъществуване“, което произлиза от **āfāw* с протетично *a-*.

¹ Вж. Friedrich 1932: 128—9:

№ 1 (гръцки) ... τίς δὲ ταύτῃ θάλασσι καὶ ὅν ποταμῶν, καταρριμένους ἦτο ... = № 2 (фриг.) *ios ta marjai kakoun addaket u, eut[ε]vrikenous eiton.*

№ 40 *ios ni osmon kuvuame kakou addaketor deos zemeleos ke utteukimenos eiton.*

№ 21 *ios sa osoron kake adaket...*

№ 26 *ios ni osmon kuvuame kakou daket...*

² Или CN грешка вместо ΣΝ = sn, вж. по-нататък.

letedn може да се изтълкува като „mortuum“ = „смъртник“, производно от една тракийска дума, съответстваща на лат. *letum* „смърт“ (вж. по-нататък).

ued (с *d* пред следващото *n*) може да се съпостави с *ουετ-, βετ-, αὐτός, ipse* в епитета на мизийския Херос *Ουετ-εσπιος, Βετ-εσπιος*, което се тълкува като = гр. *Αὐτ-ιπλος*¹; ср. алб. *vet* „свой“, *vetë* „сам“ и пр.

Въз основа на всичко гореизложено вече може да се даде пълен превод на тоя старинен тракийски надпис.

Текст

1 *Ebar Zes(a) aśn HN' etesa igek a.*

2 *N blabahe gn!*

3 *N ua(s?) sn letedn ued(n), ne in dakatr ś!*

Превод на латински

1 „Ebar Zesae ego LVIII annos vixi hīc.

2 Ne mulces istum (?)!

3 Ne laedas hunc (*sive* eum) mortuum ipsum, ne sibi (= tibi) faciatur hoc (*sive* id)!“

Превод на български

„Ебар (син) на Зесас аз 58 години живях тук.

Не повреждай този (? гроб или покойник)!²

Не осквернявай самия този покойник, за да не ти се направи това!“³

4. Етимологични данни

Личното име от мъжки род *Ebar* е вероятно сродно с тракийските (и дако-мизийски) лични имена *Ebrenus* (Калакьой), *Εβρ[ε]νος* родителен падеж (Пизос), *Hebrenus* (Патавиум) и под.⁴ В такъв случай *-ar* произлиза от ие. *-ro-s* с изчезване на окончанието и епентетична гласна *a*, както в латински *ager* „поле, нива“, *aper* „глиган“, *liber* „книга“ или бълг. *Пѣтър*, диал. *Пѣмар* от стбълг. *Петръ* < гр. *Πέτρος*, бълг. *вѣтър*, диал. *вѣмар* от стбълг. *вѣтрь* и под. Подобен случай на изчезване (апokoпиране) на окончанието срещахме при някои тракийски и дако-мизийски имена като: *Μισαπορ* = *Μουσιπορις*, *Μουκαβουρ* = *Μουκαβορις*, *Eptacens* = *Epta-centus*, *Eptecens* = *Eptecentus*.

Ebar следователно би могло да бъде идентично с глосата *ἔβρος* „козел“, предадено с погърчено окончание. Названия на животни, употребени като тотемни означения за лица, са свойствени на всички древни (и съвременни)

¹ Вж. гл. VI.

² Или: „Не го (?) повреждай!“

³ Или: „--- hunc mortuum, ipsum ne---“ = „... този покойник, за да не ти се направи самото това (= същото)!“ Или: „Не го осквернявай покойника...“

⁴ Вж. Detschew 1957: 2—3, дето са смесени две различни имена: *Αβρο-* и *Εβρον-*. Вж. Vlahov 1965: 39—40.

племена и народи. Разбира се, това тълкуване на името не може да се смята за сигурно.

Личното име *Zesa* (род. пад.) е вероятно идентично с дако-миз. или трак. *Zeiz[as]* (Калатис и Копиловци, Кюстендилско), *Zeizeis* (Кунино, Врачанско), *Zeiois* (Черна гора, Чирпанско), *Zeio[σ]ios* (Кунино, Врачанско), *Zizo* (285 г. от н. е.), *Sezo* (200 г. от н. е.), *Sises* (Бресте, Белослатинско), *Σισος* (Пантикапей) = *Sisus*; *Sese* (? *Germania sup.*)¹

Географското разпространение на името — Пантикапей, *Germania sup.*, Калатис, Преславско, Врачанско, Белослатинско, Кюстендилско, Чирпанско — определя това име като дако-мизийско. В подкрепа на това говори и надписът CIL 6.2696, в който *Iulia Sisi* е съпруга на *Aur. Domitianus mil. chor. VIII prt... Dacus*, т. е. на един дакиец. От друга страна, в надписа CIL 13.7049 (*Germania sup.*)... *Sese(?) Lenulae f. D[ansala] mil. ex coh. [III?]* *Thracum* се говори за тракиец.

Понеже разглежданият надпис произхожда от с. Кьолмен до Върбишкия проход, т. е. една област в Мизия на границата с Тракия, то както там, така и в Тракия са били разпространени дако-мизийски имена, както и обратно в Мизия (и Дакия) се срещат тракийски имена. Езиковото взаимодействие в източната част на Балканския полуостров между дако-мизийски, тракийски, (фригийски) и гръцки е било приблизително такова, както днес между румънски, български, (турски) и гръцки.

Това дако-мизийско (тракийско) име е вероятно сродно с албанското прилагателно (*i*) *zi* „черен“, (*e*) *zezë* „черна“, което служи и за образуване на лични имена, ср. *Giergi Zeza* (1417 год.), *Spiridon Zeze*, както и на географски названия, ср. алб. *Zeza*, *Më-zezi*, река *Vito e zezë* (приток на Дрина); ср. нбълг. *Черню* лично име, *Черни Искър* и под.

Албанската дума и разгледаните имена произлизат може би от ие. **g^hwey(d)so-s* и са сродни с гр. *φαῖος* „кафяв, тъмен“ от **g^hwe / ou(d)so-s* с *ai* вместо *ei* или *oi* по *φαιδρός* „светъл“ и *φαικός* „бляскав“.

aśn = *asn* (Езерово) „аз“ с промяна на крайното *m* в *n* съответствува на староринд. *ahām*, авест. *azəm* „аз“, бълг. *аз* и пр., които произлизат от **eg^hc(e)ṃ²* ср. също гр. *ἐγών*, лат. *egom-et* „аз (именно)“.

Тълкувайки надписа от Езерово, някога смятах, че на тракийски „аз“ е *as*. Обаче надписът от Кьолмен показва, че личното местоимение за 1 л. ед. ч. на тракийски (и дако-мизийски) гласи *aśn* = *asn*. По своята гласна трак. *aśn* = *asn* съответствува точно на старобълг. *азъ*, *назъ*, което произлиза от ие. **eg^hcṃ³*.

etesa = гр. *ἔτα* > ат. *ἐτη* мн. ч. им.-вин. пад. от (*F*) *ἔτος* „година“: началното *ṭ* пред гласна е изчезнало (в тоя дако-мизийски или тракийски диалект). Липсата на апокопа (или елизия) на крайното *a* показва, че то е дълго (както в балтославянски и другаде), ср. *ne* (= *nē*) *in*, обаче *n* (= *nē*) *uas*, вж. по-нататък.

igek от ие. **en-g^wye-k(a)*, ср. гр. *ἔ-τηκα* перф. 1 л. ед. ч., *ἔ-τη* имперф. 1 л. ед. ч. от ие. **g^wye-* „живея“; обаче *i-* в *i-gek* може да бъде и (редупликация или) аугмент или префикс. Промяната *en(g)* > *in(g)* е засви-

¹ Вж. Detschew 1957: 178, 434, 449.

² Вж. Георгиев 1964: 37—8.

³ Вж. Георгиев 1964: 37—8.

детелствувана в дако-мизийски (и тракийски).¹ Тук *-g-* означава гутурален назал = гр. *γγ*; наличието на *g* вместо *k* не говори за дако-мизийски, тъй като и в тракийски *nk* преминава в *(n)g*. Крайната кратка гласна (вероятно *ie*, ср. гр. *οἶδα*) е била апокопирана (или елидирана) в неударено положение (пред гласна), което се констатира също и при *aśn*, *gn*, *śn*, *ś*, *letedn*, *dakatr*. Това са особености на местния диалект, които намират точни паралели в днешния местен български диалект (вж. по-нататък), дето те могат да се обяснят с влияние на субстрата.

a „тук“ от *ie*. **uā(y)* локатив(-датив) или инструментал = гр. *ἦ*, дор. *ἦ* „(къ)дето“.

n произлиза от *ie*. **nē* и съответствува на отрицанието стбълг. *не*, лит. *ne*, лат. *ne*, гот. ствнем. *nī* и пр., докато *ne* от *ie*. **nē* съответствува на съюза лат. *nē* „(за) да не“, стинд. *nā*, стирл. *nī*, гот. *nē*. Следователно краткото *ē* в **nē* е апокопирано, обаче дългото *e* в **nē* е запазено. Това отпадане на гласната в отрицанието напълно съответствува на подобно явление в българския диалект от същата област, ср. *Н-гу штѣ* = *Не го ща*. *Н-дѹмѣй ба!* = *Не дѹмай бе!* *Дѹн-гу прискѹндиш* = *Да не го обѹрнеш*. *Дѹн-пѹниш* = *Да не паднеш*. *Дѹн-дѹйди някуй!* = *Да не дойде някой!* Касае се вероятно за тракийски (или дако-мизийски) субстрат.

blabahe или *blabae(s)* съответствува на гръцки *(τι)αε* императив 2 л. ед. ч. или *(τι)αης* конюнктив сег. вр. 2 л. ед. ч. от *(τι)άω* „боя се“ или на латински форми като *mulces* конюнктив 2 л. ед. ч. с *-es* от *-āues*. *H = he* е по-вероятно от *H = e*, тъй като *igek*, *letedn*, *ne* са с *e*, а не са писани с *H*.² Гръцкото съществително *βλάβη* с асимилация от по-старо **blālā* произлиза от *ie*. **mlk^wa* и съответствува на лат. *mulcō* „бия, малтретирам“ от *ie*. **mlk^wauo*, ср. стинд. *mrcāyati* „вреди, поврежда“. Ако надписът е на тракийски език, то *blabahe* не би могло да бъде наследено от индоевропейски. Тая дума представя вероятно заемка от гръцки или македонски. Обаче *blabahe* от *ie*. **mlk^wa* би могло да бъде дако-мизийска дума, тъй като в дако-мизийски *k^w* пред *a* се изменя в *p*.³ *gn* вероятно с асимилация от по-старо **kn*, ср. албански *ku* „този“, или от (?) **t(a)n* < *ie*. **to-m* „istum“ с промяна *tn* > *kn*, както в оско-умбрийски, ср. *akno-* = лат. *annus* „година“ от *ie*. **atno-s*. В такъв случай *sn* (ср. и *ś*) и *gn* съответствуват на арм. *s(a)* „hic, is“ от *ie*. **k'i* „този“ и *d(a)* „iste“ от *ie*. **to-* „този“.

ua(s) императив или конюнктив 2 л. ед. ч. от **u(w)ā-* или **wā-* сродно с хет. *uwaī* с. „скръб; страдание, беда, трудности“, гр. *ἄω* „вредя, повреждам, осквернявам“ от **ā-Fāw* с протетично *α-*, стинд. *uvē*, нперс. *vai* „горко (ми)“, арм. *vaу* „скръб, нещастие, беда“ и пр.

sn „този“ вин. пад. ед. ч. м. род и *ś* „това“ им.-вин. пад. с. род съответствуват на стбълг. съ „този“, се „това“, лит. *šis* „този“ и пр. Тук е изчезнала една кратка гласна, както и при *n* „не“, вероятно поради енклитичния характер на тези думи, ср. също *dakatr* от *-tor*. Изчезването

¹ Вж. гл. IX.

² *H* означава в по-старо време *h*, респ. *he*, ср. надпис от Наксос *ΗΚΗΒΟΔΟΙ - ἐκη-βόλοι*. В нашия надпис *H* означава вероятно *he*, при което *-h-* произлиза от *-y-* (*-ahe* от *-āue*), а дължината на гласната не е означена, както в старинните гръцки надписи.

³ Ср. дако-мизийско местно име *Tapaе* от *ie*. **tok^woy*, вж. стр. 35.

или редукцията на неударени гласни в днешния български диалект от тая област е характерно явление, което може да се припише на тракийския субстрат, ср. например: *Шъ-ъ-зѣмъ* = *ще го взема*. *Рантъ* = *pá-boma* и под. Ср. също фриг. *semoun, semin* > *semn* „томува“, дат. пад. ед. ч. от *si*.

let-ed-n „mortuum, покойник“ вин. пад. ед. ч. (с асимилация *tn* > *dn*) би могло да бъде производно, сродно с лат. *letum* „смърт“, ср. *mortuus* „мъртъв“ от *morior* „умирам“: то би представляло първоначално причастие от глагола ие. **leteyō*. Обаче по-вероятно *-dn* в *lete-dn* е енклитично показателно местоимение > задпоставна членна форма (във винителен падеж), както *-d* в арменски или *-m* в български. В такъв случай съществителното е *lete-* покойник“ (вероятно с *-ē*, както в аркадо-кипърски *-ης*, вин. пад. *-ῆν* = ат. *-εὗς, -έᾱ*). В такъв случай преводът гласи: „Не го осквернявай покойника...“ с конюнктно местоимение (двоен винителен) както в български език — едно явление, което се приписва на балканския (=тракийския) субстрат.

ued „(ipse), ipsum“ вин. пад. ед. ч. с *d* от *ued(n)* или пред *ne* (*ued ne*: сандхи) съответствува на дако-миз. (трак.) *Ouet-εοπιος, Vet-εοπιος*, вж. по-горе. Трак. *ued(n)* може да бъде вин. пад. ед. число към *letedn* или пък да се отнася като среден род към следното изречение. Алб. *vet* „свой; сам“ се извежда от ие. **swē-ti-*. Следователно в тракийски *sw-* е асимилирано във *w-*, както например във *Βαρδονάριος, Οὐαρδάριος, Βαρδάριος* от **swordo-worī* или **sworda *worī* „черна вода“¹ и както в някои гръцки диалекти. И така начално ие. *w-* пред гласна е изчезнало (ср. *etesa*), обаче *sw-* е преминало във *w-* = *u-*, т. е. приблизително както в гръцки. След синкопиране на гласната (*tan* >) *tn* е преминало в *dn*, вж. по-горе.

ne = лат. *nē* „(за) да не“ (съюз), срв. *n* = лат. *nē* „не“ (частица), вж. по-горе.

in „sibi (= tibi)“ дат. пад. ед. ч. ср. *Fw* (Гортин), *iv* (Hesych.), коринт. *ēiv* „ei“, фриг. *wen, ewe* „se“ (?). Трак. *in* произлиза от ие. **swi-m* с асимилация *sw-* > *w-*, както при *ued*, вж. там. Тук началното *w-* е изчезнало между гласни (-e i-) в сандхи. Индоевропейското рефлексивно местоимение се е употребявало без разлика за лице (и число), както е и в балтославянски, отчасти в албански и авестийски.² Това положение е запазено и в тракийски (дако-мизийски).

dakatr „faciatur“ конюнктив 3 л. ед. ч. страд. зал. съответствува на фриг. (ад) *daketor* индикатив 3 л. ед. ч. страд. зал., лат. *facitur, faciatur* и под. Трак. *dakatr* произлиза от ие. **dʰək-a-tor*, ср. лат. *faci-a-tur, leg-a-tur* конюнктив 3 л. ед. ч. страд. зал. Крайната кратка гласна в неударена сричка (след сричката с ударението) е синкопирана, както и в *aśn, n, gn, sn, ś*. Изчезването на неударени кратки гласни е характерно за тракийски (или поне за тоя тракийски диалект), срв. *Ἰζμαγτος* > *Ιομαγτος, Σπαράδοκος* > *Spartacus* (трак.), *Σκαβαλαῖοι* > *Σκαβλαῖοι, Μισαριῖς* > *Μισαρις* и под.³ Това явление съвпада с подобно явление в днешните из-

¹ Вж. гл. III.

² Ср. Brugmann 1902: 409; Schwyzler 1934-9: 192. Вж. гл. IX.

³ Вж. гл. IX.

точни български говори, което се дължи вероятно на тракийския субстрат; крайното *r* е вероятно (сонантно) *r*.

ś „hos, id“ от ие. **k'e* или **k'i(d)* с апокопа на кратката гласна (вероятно като енклитично местоимение) съответствува на фриг. *si* „това“, стбълг. съ „този“, се „това“, хет. *kī* „това“, арм. -*s* (член), *sa* „този“ и пр.; *ś* „hos, id“ е среден род им.-вин. пад. ед. число, а *sn* „hunc“ мъжки род вин. пад. единствено число.

В тоя надпис застъпниците на ие. *k'* и *g'* са означени със *ś*, а ие. *s* е означено със *s*.¹ Сибилантите или африкатите, произлезли от ие. *k'* и *g'*, са се произнасяли тук следователно различно от ие. *s*, ср. арм. *es* от **es* и -*s* (член), лит. *eš, aš* „аз“ и *šis* „този“, авест. *azəm* „аз“ и др.

5. Езикова характеристика

А) Историческа фонетика

Ие. *ə > a*: *dakatr* „faciatur“ от ие. **dʰək-a-tor*.

Ие. *a* (не е още променено в *ē = η*): *etes-a* (*a?*) „anni, -os“, *uas* „laedas“, *dakatr* „faciatur“.

Ие. *a(y)*: *a* „hīc“ от ие. **ya(y)*.

Ие. *e*: *etes-a* „anni, -os“ от ие. **wetes-a, ued(n)* „ipsum“.

Ие. *en(g) > [en(k)?] > in(g)*: *i-gek* „vixi“ от **en-gʷyē-k-a*.

Ие. *ē*: *igek* „vixi“, *letedn* „mortuum“ от ие. **lēt-, ne* = лат. *nē*.

Ие. *u* (или *w*): *ua(s)* „laedas“ от ие. *(*u*)*wa(-s)*.

Синкопа и апокопа на кратки (неударени) гласни: *aśn* „ego“, *igek* „vixi“, *sn* „eum, hunc“, *ś* „id, hoc“, *letedn* „mortuum“, (*uedn?*), *dakatr* „faciatur“.

Начално *y* е изчезнало: *a* „hīc“ от ие. **ya(y)*; обаче интервокално *y* изглежда, че е преминало в *h*: *blabahe* от *-aye* (?).

Ие. начално *w-* (пред *e*) е изчезнало: *etesa* „anni, -os“ от ие. **wetes-a*.

Обаче ие. *sw- > w-* запазено освен (в сандхи) между гласни (пред *i*): *ued(n)* „ipsum“ > **sweto-*, но (*ne*) *in* „(nē) sibi“ от ие. **swi-m* (или **swe-m*).

Ие. изгласно *-m > -n*: *aśn* „ego“, *sn* „eum, hunc“, *letedn* „mortuum“, (*uedn?*), *in* „sibi“.

Ие. *t (> tʰ?)*: *etesa* „anni, -os“, *letedn* „mortuum“ от ие. **lēt-, dakatr* „faciatur“; *tn > dn*: *letedn, ued(n)* „ipsum“.

Ие. *k (> kʰ)*: *igek* „vixi“, *dakatr* „faciatur“.

Ие. *k' > ś*: *ś* „hos, id“ от ие. **k'i(d)* или **k'e*; *sn* „hunc, eum“ от *-s + *śn* (сандхи) (?).

Ие. *g' > ś*: *aśn* „ego“.

Ие. (*n*)*gʷ(y) > g (= g')*: *igek* „vixi“: *ngʷ > [nk?] > (n)g-*.

Ие. *dʰ > d*: *dakatr* „faciatur“ от ие. **dʰək-a-tor*.

Интервокално *-s* е запазено: *etesa* „anni, -os“ от **wetes-a*.

Б) Историческа морфология

Sing. nom. m. *Ebar* лично име.

Sing. gen. m. *-a* от ие. *-ad* (abl.): *Zesa* лично име.

Sing. acc. m. *-n*: *leted-n* „mortuum“, *sn* „hunc, eum“, *gn* „istum“.

¹ При *sn* *s* може да се дължи на асимилация в сандхи с предходното *s*: *uasn* от *uas + *śn*.

Sing. nom.-acc. n.: *ś* „hoc, id“.

Plur. nom.-acc. n. -*a*: *etesa* „anni, -os“.

Praeter. (perf., aor.?) ind. act. 1. pers. sing. -*k*: *igek* „vixi“.

Imper. или conī. praes. act. 2. pers. sing.: *blabahe* „mulca, -es“, *ua(s)* „laedas“.

Conī. praes. pass. 3. pers. sing. -*atr*: *dakatr* „faciatur“ от ие. -*a-tor*.

Pronomina: *aśn* „ego“, *sn* „hunc, eum“, *ś* „hoc, id“, *in* „sibi“.

Ако глаголът *blabahe* „mulca, -es“ не е заемка от гръцки (ср. гр. βλάβη „вреда“, βλάβω и βλάπτω „вредя, повреждам“), тогава надписът може да се определи като дако-мизийски (т. е. мизийски или гетски). Тоя глагол произлиза с асимилация от ие. **młkwa-*, а промяна *k^w* > *p* има в дако-мизийски, но не и в тракийски.

*

Гръцкото влияние върху тракийски (и дако-мизийски) започва още от микенската епоха. То се усилва съществено от VIII—VII в. пр. н. е., когато започва дейна гръцка колонизация по бреговете на Егейско, Мраморно и Черно море.

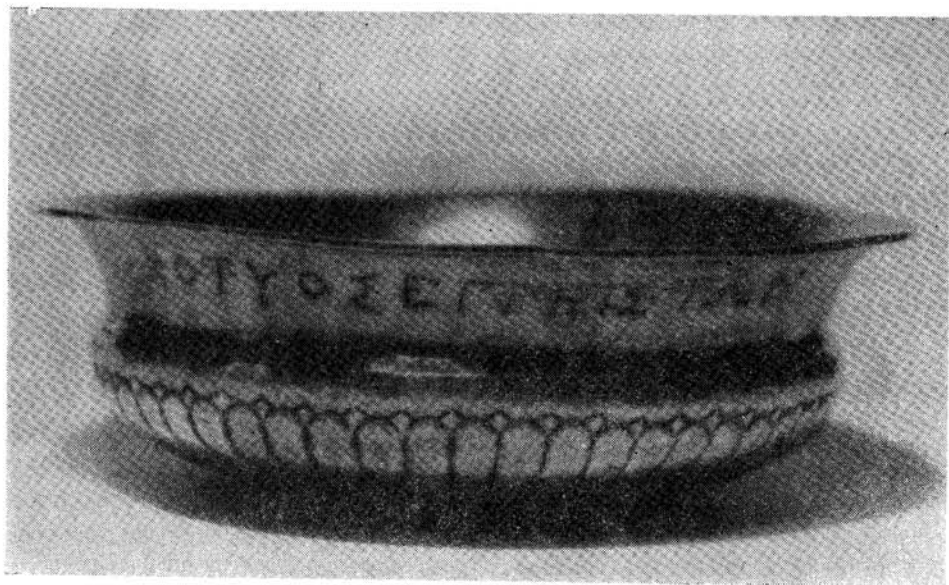
Историята на тракийски и мизийски (гетски) представя едно постепенно ускоряващо се гърцизиране. Несъзнателно тракиецът, мизиецът и гетът започват да употребяват все повече и повече гръцки думи, гръцки морфологични и синтактични елементи, докато най-сетне техните езици съвсем се претопяват в гръцкия език; от тях остават само отделни думи като субстрат. Този процес се е извършвал постепенно в продължение на много дълго време. За това е съдействувал и билингвизмът. При това тоя процес е бил различен за разните области на източната част на Балканския полуостров. От друга страна, от началото на нашата ера в Мизия и Дакия започва романизацията.

Тоя процес на погърчване се улеснява и от факта, че гръцки е сроден с тракийски и дакомизийски, че в тия езици преди 2000—3000 години е имало доста много идентични или съвсем близки елементи.

Тая близост е толкова голяма, че в известни случаи е мъчно да се установи дали даден кратък надпис е на гръцки или на тракийски. Такива надписи досега се третираха за гръцки, в същност те биха могли да бъдат тракийски или, да се изразим по-точно, това е бил езикът, на който са говорили самите траки — език тракийски, но в процес на ускоряващо се погърчване.

Село Кьолмен, дето е намерена плочата с надписа, е разположено в Югоизточна Мизия срещу Върбишкия проход на Стара планина, който свързва Мизия с Тракия. Следователно разгледаният надпис произлиза от една област, разположена в Мизия на границата с Тракия. Както видяхме по-горе, известни елементи в тоя надпис имат (дако-)мизийски характер: (разпространението на) името *Zesa*, глаголът *blabahe* (ако не е гръцка заемка), местоимението *ued(n?)*. Все пак тук няма сигурни данни, за да се определи дали надписът е на дако-мизийски или на тракийски език. Понеже през VI в. пр. н. е. тракийски и дако-мизийски са били два близко сродни езика, а освен това те са си оказали взаимно влияние, то тук се касае вероятно за един преходен диалект (мизийски, респ. гетски) между дако-мизийски и тракийски.

През 1900 г. в сбирките на Народния музей в София постъпили няколко предмета, намерени в една могила в землището на с. Александрово, Ловчанско. Тези предмети са: три сребърни тасчета, една бронзова кана, една бронзова кофа и един бронзов тас.

Обр. 13. Сребърното тасче от Александрово

За самата могила и нейното разкопаване липсват каквито и да било сведения.¹ Върху едно от споменатите сребърни тасчета (обр. 13), което се датира от V в. пр. н. е., се чете следният текст (обр. 14):

ΚΟΤΥΟΣ ΕΓΓΗΙΣΤΩΝ

Б. Филлов тълкува този текст *Kótyos 'Eγγήιστων*, като предполага, че се касае за име на някакво тракийско племе.² Обаче такова тракийско име е неизвестно, а и смисълът остава неясен.

В същност надписът трябва да се чете по следния начин:

Kótyos ēy γῆι (ἐ)στων.

„На Котис. Нека бъдат (лежат) в земята“.

Смисълът е: Тия предмети са на Котис: нека останат (лежат) в земята.³ Това е заклинание срещу грабители. В сребърното тасче с надписа

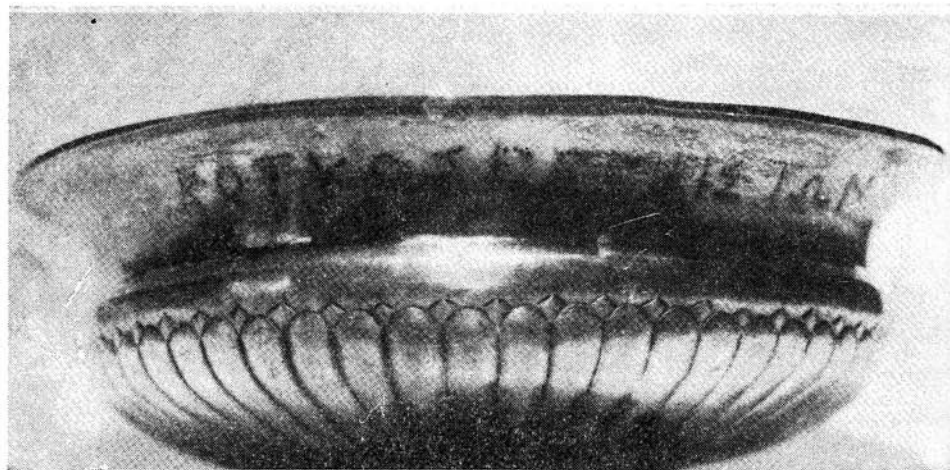
¹ Филлов 1934: 180—81.

² Ср. Филлов 1934: 65, 180 и 81, 240 и обр. 202 и 208.

³ Възможно е и следното тълкуване: *Kótyos ēy γῆι (ἐ)στων* „на Котис в земята (гробницата) нека бъдат (останат)“.

Думата *γῆ* се среща често в гръцките надгробни епиграми от източната част на Балканския полуостров, ср. Михайлов 1944: № 101 (Димотика) 5 [*κρίμ]ε δ'έν γῆι Θρακ(ῶν), № 45 (Варна) 4 οὐ κείται κατὰ γῆς οἰμα μαραινόμενον, № 115 (Петричко) 'Ελάνω γῆς κοινὸν ἔχοντα βίον καὶ ἐποκάτω γῆς κοινὸν ἔχοντα τάρων.*

вероятно са били поставени на съхранение пепелта и костите (останките) от изгореното тяло на мъртвеца (Котис), също както в сребърното блюдо с надписа от Дуванли. Блюдото от Дуванли има размери диаметър 20.5 см. и височина 3 см., а тасчето от с. Александрово — диаметър 13.5 см. и височина 4.2 см.¹ Следователно по обем тасчето от Александрово не е много по-малко от блюдото от Дуванли. В такъв случай смисълът на

Обр. 14. Надписът върху сребърното тасче от Александрово

текста е: „Пепелта и костите (останките) са на Котис: нека останат (лежат) в земята“. От всичко това личи, че надписът върху сребърното тасче от Александрово има същото предназначение и приблизително същия смисъл, както разгледания по-горе надпис върху сребърното блюдо от Дуванли: *Αα, δαλε με „земьо, (за)пази (съхрани) ме“.*

Отсъствието на началното *Ε* при *ἔστων* може да се обясни по няколко начина: а) елизия (или кразис) след крайната гласна на предходната дума: *ἐγ γῆι ἔστων*; б) погрешно изпускане на *Ε*, понеже следващото *Σ* е сходно по очертания с *Ε*: *ΕΓΓΗΙΣΤΩΝ* вместо *ΕΓΓΗΙΕΣΤΩΝ* в) *ΕΓΓΗΙΣΤΩΝ* = *ἐγ γῆι* (ἔ)στων с (диалектно) *ι* вместо *ε* под влияние на 2. л. ед. ч. *ἔσθι*, ср. обратно *ἔσθι* (Хекат.) под влияние на *ἔστω(ν)*.² Липсата на члена пред *γῆι* е напълно съобразена с употребата на тая дума, ср. *κατὰ γῆς* (Хеп. An. 6, 5, Aeschyl. Ch. 377, Soph. O. C. 1775), *κατὰ γῆς* (Soph. O. R. 968), *κατὰ γῆν* (Thuc. I 18), *ἐπὶ γῆς* (Soph. O. R. 416) и под.

Може ли да се смята, че текстът *Κοτῖος ἐγ γῆι στων* е на тракийски език? Предлогът *ἐγ* (= *εν*) може да бъде тракийски. Както видяхме, *στων* може да се обясни като гръцка форма, но все пак тя няма точно съответствие в никой от познатите гръцки диалекти, тъй като в гръцки тия форми се образуват от пълната степен на корена. В индоирански обаче 2 и 3 л. мн. и двойствено число заповедно наклонение от глагола

¹ Ср. Филов 1934: 63 и 181.

² Вж. Schwyzer 1934-9: 677—8.

as-mi „съм“ се образуват от нулевата степен на корена: стинд. *s-ta* = гр. *ἔσ-τε* „бъдете“, стинд. *s-antu* = гр. *ἔσ-των* „нека бъдат“, стинд. *s-tam* = гр. *ἔσ-των* „бъдете вие двамата“, стинд. *s-tām* = гр. *ἔσ-των* „нека бъдат те двамата“, а авест. дори и при 2. л. ед. число *z-dī* (ие. **s-dʰi*) = гр. *ἔσ-θι* „бъди“. И така малко странната от гледна точка на гръцкия език форма *στων* е по-вероятно тракийска отколкото гръцка: тогава *στων* съответствува точно на стинд. *stam* (от ие. **s-tom*) 3. л. двойствено число заповедно наклонение „нека бъдат те двамата“. В такъв случай надписът трябва да се преведе „на Котис: нека бъдат (лежат) в земята двамата“.¹ Следователно в надгробната могила от Александрово са били погребани Котис и неговата съпруга. Както видяхме по-горе, у някои тракийски племена е било обичай заедно с покойния съпруг да се убива и погребва и неговата съпруга. Обаче трак. *στων* може да съответствува и на гр. *ἔστων* „нека бъдат“ 3. л. мн. число, тъй че и изтъкнатият по-горе превод е също възможен.

Известна мъчнотия за определяне тракийския характер на тоя текст създават окончанието за род. падеж *-ος* в *Κοτῖος* и думата *γη*. Разбира се наличието на две думи за „земя“ не е трудност, понеже и в гръцки (а също и в други езици) има няколко думи, означаващи „земя“, ср. *χθών*, *γῆ*, *αἶα*, хом. *ἔρα(ξ)* и разгледаното по-горе *δᾶ*. Затруднението се явява поради обстоятелството, че думата *γῆ* няма сигурно установена етимология. По мое мнение гръцката дума ат. *γῆ*, йон. *γέη*, дор. *γᾶ*, хом. *γαῖα* „земя“ е от предгръцки (пеласгийски) произход: тя произлиза от ие. **gʰaʷ(j)a*, **gʰəʷjə* или **gʰəʷ(j)a* и съответствува на гот. *gawi* „страна, област“, нем. *Gau*, арм. *gawar* „област“ и др. от корена **gʰa-* (или **gʰə-*).² Следователно *γη* може да бъде тракийска дума, която произлиза от ие. **gʰaʷa* (или **gʰəʷa*) с изчезване на *ʷ* между еднакви гласни³ и преход на *a* в *e* (широко отворено *e* = гр. *η*), едно явление, което е засвидетелствувано в тракийския език (или поне в някои негови диалекти)⁴. Обаче *Κοτῖος* е гръцка форма за род. падеж.

Затова този надпис е по-вероятно на гръцки език.

VI. НАДПИСЪТ ОТ БРАНИЧЕВО

При разкопаването на една тракийска могила в с. Браничево, Коларовградско, бяха намерени редица предмети от погребение на мъж и жена. Тая находка е публикувана в Сборника в чест на акад. Д. Дечев от археоложката Цв. Дремсизова. Надписът върху сребърния съд, намерен в тая гробна могила, гласи:

ΠΑΛΡΥ
ΤΗΡΗΣ ΑΜΑΤΟΚΟΥ
ΙΗ

Според Цв. Дремсизова погребението датира от IV/III в. пр. н. е. *Τηρης* и *Αματοκος* са известни тракийски имена.

¹ Или: „На Котис в земята (гробницата) нека бъдат (лежат) двамата“.

² Вж. Georgiev 1966:112.

³ Вж. по-горе при думата *η*.

⁴ Вж. по-горе при думата *μεσηναι*.

Аматоков е род. пад. ед. ч.: окончанието -о или -и = -ов би могло да бъде тракийско от ие. -ōd (вж. по-горе, стр. 133). Преходът $\delta > u$ се е извършвал постепенно (по различни времена в разните диалекти) след V/IV в. пр. н. е., тъй че покрай -о (ср. *Scorilo*) се среща и и (=ов).

Πατρν (Γ = Π) е засвидетелствувано тук за пръв път. В тракийски (както и в разни други езици) беззвучните експлозивни пред *r* могат да преминават в звучни.¹ Следователно Πατρν произлиза от по-старо *Πατρ- и е сродно с гр. Πατρ-ώ, Πάτρ-ων, πάτρ-ως и под., производни от πατήρ „баща“, ср. и *Patrus*, епитет на Sargasteus (CIL 5, 4206 от Brixia: *dis paternis Sargasteo Magno Patro Q. M. Tryphon v. s. l. m.*). Има три възможности за тълкуването на Πατρν:

1. Πατρν може да бъде лично име от женски род = гр. Πατρῶ, ср. тракийските женски имена *Sulu*, *Dentu-suci*, *Τηρον* и под. с -и (ов) = гр. -ω². В такъв случай Πατρν = гр. Πατρῶ е името на съпругата на покойния, която е била погребана заедно с него, кактото е бил обичаят у траките.³

2. Πατρν може да бъде прозвище (фамилно име) на покойния, ср. лат. *Marcus Tullius Cicero*. В такъв случай Πατρν е = гр. Πάτρων, лично име от мъжки род (или = гр. *Πατρν-ς, ср. *Τῆλνς*, *Θράσνς* и под.). Изчезването на изгласния назал е характерно за редица (късни) гръцки диалекти: същото може да се предположи и за тракийски. Допустимо е и обяснението, че именителен падеж на -ον-основи в тракийски е завършвал на гласна, както в латински, староиндийски и др.

3. Въз основа на следващото ιη „помози, закрилай“ най-вероятното предположение е, че Πατρν само по форма е = гр. Πάτρων или *Πατρνς, а по смисъл е = лат. *patrōnus* „покровител“, гр. Πατῶρς, епитет на разни богове (Зевс, Бакх, Аполон, Хермес). В такъв случай Πατρν (= гр. Πάτρων или *Πατρν) е в звателен падеж и значи приблизително „отче-покровителю“. Следователно Πατρν е равно по значение на гр. πατήρ „баща, отец“ като епитет на върховното божество (Зевс) и съответствува доста точно на πατῆρς, засвидетелствувано в Хезихиевата глоса Δει-πάτῆρς = гр. Ζεὺς πατήρ: Πατρν е същото божество (*Magno*) *Patro* (дат. пад.), което се явява в посочения по-горе тракийски надпис.

ιη „помози, помагай, пази, закрилай“ е същата дума, която се явява и върху златния пръстен от Дуванли, вж. по-горе. Тоя факт е особено важен. Досега са известни само няколко съвсем кратки тракийски надписа и на два от тях се явява думата ΙΗ. Предположението, че ΙΗ означавало цифра, е изключено, понеже такова тълкуване не подхожда за надписа върху златния пръстен от Дуванли. Тая форма съответствува точно на култовия възглас (от култа на Дионис) ιή, който произлиза от ие. **yewē*, императив от ие. **yewō* = лат. *iuvo* „помагам“, вж. гл. XIII

И така надписът от Браничево може да се тълкува по следния начин: Трак. текст: *Τῆρνς Αματοκων. Πατρν. ιη.*

Гръцки превод: *Τῆρνς Αματοκων. Πάτρων* (или **Πατρν*), βοηθεῖ.

Бълг. превод: Терес Аматоков. Отче-покровителю, помози (закрилай).

(Или: *Τῆρнς Αματοκων, Πατῶ. βοηθεῖ*. Или пѣк: *Τῆρнς Αματοκων Πάτρων. βοηθεῖ*).

¹ Вж. гл. IX.

² Вж. гл. IX.

³ Вж. по-горе.

За няколко кратки надписа, съставени само от лични имена и счигани за гръцки, би могло да се предположи, че са на тракийски език. Ето два примера:

Mihailov 560: *Διζας Αδνo*

Мраморна плоча с изображение на тракийския конник, намерена в светилището на Асклепий при Глава Панега. Надписът е под образа на конника.

Διζας е тракийско лично име в именителен падеж ед. ч. Това име се среща често в гръцките и латинските надписи от Тракия; родителен падеж ед. ч. гласи *Διζα*, *Διζιδος* или *Διζανος*. То представя хипокористично съкращение на двусловни тракийски имена като *Διζα-ξενος*, *Διζα-ξελμης*, *Διζα-πης*, *Διζα-πορις*, *Διζ-ασιης*, *Disza-[t]ra[l(is)]*, *Διζα-λας*, ср. гр. *Διάς* (-*ādos*) или *Δίας* хипокористично съкратено от *Διο-γένης*, *Διο-δωρος*, *Διο-κλῆς* и под., вж. Georgiev 1974: 13—4. За произхода на името *Διζας* вж. гл. V и VI.

Αδνo е името на бащата в родителен падеж, ср. гръцките надписи от Тракия *Χαρίδημος Παιτάνδρου* (Mihailov 103), *Διονυσιογένης Ερμαφίλου* (Mihailov 105) и под. Михайлов (l. c.) допълва *Αδνο[s]* и получава гръцкото окончание за родителен падеж ед. ч. -*ος* на една *и*-основа. В такъв случай надписът е на гръцки език, понеже на тракийски *и*е. *o* е застъпено с *a* и на гръцкото окончание за родителен падеж -*ος* съответствува трак. -*ας*, ср. трак. *Διασ-κενθος* и гр. *Διόσ-κοντος*, вж. гл. IX. Обаче засвидетелствуваната форма *Αδνo* може да бъде на тракийски език *ablatus originis* = родителен падеж. В такъв случай трак. -*o* е = -*o*: в късните гръцки надписи от Тракия често се явява *o* вместо *ω*; то произлиза от *и*е. -*ōd* (аблатив) и е пренесен от *o*-основи при *и*-основи, както и в латински език.¹ Следователно тук имаме същия случай, както в дакийския надпис *Decebalus per Scorilo* „D. puer Scorili“, дето *Scorilo* (с -*o* = *o*) е *ablatus originis* = родителен падеж ед. ч., т. е. първоначалният аблатив е поел функцията на родителен падеж, както в славянски и балтийски.

Ср. също началото на тракийския надпис от Кьолмен *Ebar Zesa* „Е. (син) на Зеса“, дето *Zesa* е с -*a* = *a* от *и*е. -*ad*: *ablatus originis* = родителен падеж ед. ч., вж. стр. 130.

Mihailov 711: *Ζιγς Μουκατ[α]*.

Мраморна плоча с изображение на богинята Диана, намерена в светилището на Диана в местността Орманбаир при с. Обединение, Горнооряховско. Надписът е под образа на Диана.

Ζιγς е тракийско двусловно лично име в именителен падеж ед. ч. вж. гл. VII при *Zi-* и -*πος*.

Μουκατ[α] с -*a* = *a* от -*ad* е *ablatus originis* = родителен падеж ед. ч., т. е. също както при разгледаното по-горе *Αδνo*, но тук се касае за *a*-основа. *Μουκατ[α]* = *Mucatra* е често тракийско лично име, хипокористично съкратено от двусловното тракийско лично име *Μουκα-τραλις* = *Muca-tralis*, което се среща много често.

Тук давам само два примера за надписи, считани за гръцки, които биха могли да бъдат на тракийски език. Има още други подобни над-

¹ Вж. Leumann и Hofmann 1928: 274—5.

писи. Обаче трябва изрично да се подчертае, че тракийската принадлежност на тия надписи не може да се смята за сигурна. Все пак такива текстове показват пътя, по който е вървяло постепенното погръчване на тракийския език.

VIII. САМОТРАКИЙСКИТЕ НАДПИСИ

1. Надписите

При разкопки след втората световна война американският археолог К. Леман (K. Lehmann) открил на о. Самотраки надписи, които той определя като тракийски. Споменатите надписи са обнародвани в американското списание *Hesperia* (Journal of the American School of Classical Studies at Athens), т. XXIV, 1955, стр. 93—100 под заглавие: Documents of the Samothracian Language. Статията на Леман е съпроводена от друга статия на италианския езиковед Дж. Бонфанте (G. Bonfante) под заглавие A Note on the Samothracian Language (стр. 101—109), дето е направен опит да се обяснят някои от тия надписи. Тая интерпретация е неубедителна.

Публикувани са 40 надписа, повечето от които представят съвсем кратки фрагменти. Според Леман по-голямата част от тях се отнасят към VI или началото на V в. пр. н. е., а някои са от IV в.; крайната граница (*terminus ante quem*) е около 290 г. пр. н. е. От тези надписи 38 са върху (фрагменти от) вази (киликси, амфори, кантароси, чаши) и други съдове, един (№ 33) е върху керемиди и един (№ 40) върху стела.

Ето самотракийските надписи и най-необходимите бележки за четенето им:

№ 1. Киликс:]ΕΓΟΤΕΨΒΝΕΥΣΑΝΤΟΚΑΕ[Пред началното Ε Леман предполага следи от буквата Ψ.

№ 2. Киликс: ΔΙΝΤΟΔΕ[

№ 3. Киликс: ΔΕΝΤ[Ο]ΔΕ

№ 4. Амфора: ΔΕΝΤ[Ο]ΔΕ

№ 5. Голям съд (нач. V в. пр. н. е.): ΔΙΝΤ[Ο]ΔΕ?

№ 6. Киликс: ΔΕΝΑ

№ 7. Фрагмент от голям съд: ΔΙΝ

№ 8. Фрагмент:]ΔΙΝ[?

№ 9. Фрагмент:]ΔΙΝ[?

№ 10. Фрагмент от кантарос (IV в. пр. н. е.): ΔΙΝ

№ 11. Голяма амфора: ΔΙ/ΙΑ

№ 12. Малък съд (bowl, V/V в.): ΔΙ

№ 13. Фрагмент от малък съд (bowl), ретроградно:]ΔΙ[

№ 14. Фрагмент от киликс, ретроградно: ΔΕ[.] Или ΔΕ[.].

№ 15. Киликс: ΔΙ[

№ 16. Фрагмент, ретроградно: ΔΙ[

№ 17. Малък фрагмент:]ΔΕ

№ 18. Киликс:]ΔΕ

№ 19. Плосък съд (bowl, basin): ΔΕΔ

№ 20. Архаична ваза:]ΔΔΕΔ[Или Δ вместо Δ

№ 21. Фрагмент: ΔΕ[

№ 22. Киликс: ΔΕ[

- № 23. Фрагмент от ваза:]AE[Или Γ, Π вместо E
 № 24. Фрагмент от ваза:]ΑΑΠΑ[Или ΑΑ вместо ΑΑ
 № 25. Малък съд (bowl): ΑΓ
 № 26. Киликс, ретроградно:]ΠΙΤΟΛΕΣΙ[
 № 27. Малък съд (bowl; V/IV в.):]ΣΙ
 № 28. Киликс:]ΙΤΙΡ[Или ретроградно]ΑΙΤΙ[
 № 29. Плосък съд (bowl):]ΕΤΙ
 № 30. Малка ваза:]ΑΡΚΑΙΕ[Или Ρ вместо Α
 № 31. Голяма ваза:]ΕΚΑΙΕ[
 № 32. Фрагмент от ваза (ранна елинистична епоха): ΤΑΕΕ[
 № 33. Фрагмент от керемиди: ΘΙΟΒΗΙ[Или Γ, Π вместо Ι
 № 34. Малка ваза:]ΥΟΛΙΣΤ[Или Κ вместо Υ
 № 35. Ваза, в два реда: ΤΩΜ/ΜΥ
 № 36. Фрагмент от ваза, ретроградно:]ΡΙ
 № 37. Малка ваза:]ΑΧΙ
 № 38. Фрагмент от голям съд, ретроградно:]ΑΝ
 № 39. Киликс:]ΑΟΚ[
 № 40. Голям фрагмент от стела; началото, крайт и вероятно половината (или повече) от текста са унищожени; между деветия и десетия ред има голям интервал (V/IV в. пр. н. е.):

. E
 ΑΕ
 ΑΑΟΗΤΟ
 ΥΕΛΑ
 5 . ΕΒΛΟΣΕΗΟ
 . ΡΑΙΑΝΕ
 . . ΟΝ·ΒΕΚΑ
 . . ΟΛΕΙΤΡΑ
 . . ΝΤΟΛΑ
 10 ΕΨΕΝΤ..
 . . ΟΝΟΣ

2. Данни за тълкуване на самотракийските надписи

Ние разполагаме със следните данни (опорни точки) за тълкуване на самотракийските надписи:

1. Според Херодот (II 51) преди гърците о. Самотраки е бил обитаван от пеласги, които са основали тук оргиастичния култ на Кабирите (τὰ Καβείρων ὄργια) и в този култ се употребявал някакъв особен език: οὔτις δὲ τὰ Καβείρων ὄργια μεμύηται, τὰ Σαμοθηρῆκες ἐπιτελέουσι παραλαβόντες παρὰ Πελασγῶν, οὗτος δὲ ὠνὴρ οἶδε τὸ λέγων. τὴν γὰρ Σαμοθηρικὴν οἶκον πρότερον Πελαγοὶ ... καὶ παρὰ τούτων Σαμοθηρῆκες τὰ ὄργια παραλαμβάνουσι ὁρθὰ ὥν ἔχειν τὰ αἰδοῖα τὰ γάλματα τοῦ Ἑρμέω Ἀθηναῖοι πρῶτοι Ἑλλήνων μαθόντες παρὰ Πελασγῶν ἐποίησαντο, οἱ δὲ Πελαγοὶ ἱερὸν τινα λόγον περὶ αὐτοῦ ἔλεξαν, τὰ ἐν τοῖσι ἐν Σαμοθηρικῇ μυστηρίοισι δεδοῦνται. (Посветеният в кабирските мистерии, които извършват самотракийците, като са ги заели от пеласгите, разбира какво казвам. Самотраки по-рано е бил населен от пеласги, които са живеели и при атиняните, и от тях самотракийците са заели мисте-

риите; атиняните първи от гърците са изобразявали фалоса на Хермес изправен, като са научили това от пеласгите. А пеласгите разказвали за него някаква свещена легенда, чийто смисъл разкриват мистерите в Самотраки). Според Диодор (Diod. Sic. V 47 = Fr. Gr. Hist. III B, № 518) най-старите жители на острова са говорили някакъв особен стар език, който и до негово време е бил отчасти запазен в техните свещени обряди като „свещен език“: „Някои казват, че остров Самотраки се наричал в старо време Самос, а след като сегашният Самос бил заселен, бил наречен Самотраки по името на съседната на стария Самос Тракия, за да се избегне еднаквостта в названията. Той бил населен с хора кореняци... Някои пък разказват, че наричаният в старо време Саонесос бил наименуван Самотраки поради преселниците от Самос и Тракия. Кореняците имали свой стар език, от който и до сега се е запазило много нещо в жертвоприношенията.“

Според Леман (стр. 95) „свещеният език“ е бил до известна степен жив в архаичната епоха, постепенно е отмирал през V в. и е изчезнал през IV в.

2. Островът е бил заселен още твърде рано от тракийското племе Σάιοι, които са населявали срещуположния бряг; затова островът бил наречен Σαόννησος или Σαωνίς, а най-големият връх Σάος, Σάον или Σαώνη.

3. Гърците са наричали острова Σάμος Θερσίη или Θερσία (II. XIII 12, Strab. VIII 338, X 457 и др.), ат. Σαμοθράκη, у Херодот Σαμοθρῆνη, Σάμος Θράκης (schol. D. Per. 514). Според D. Sic. III 55, Strab. VII 331, fr. 50, Exc. Strab. VII 84, Strab. X 457, Hes. той се наричал първоначално Самос, а сетне бил наречен „Тракийски Самос“ за разлика от другия остров Самос. Наречен е бил „тракийски“ или поради географска близост с Тракия, или поради това, че е бил обитаван от траки (D. Sic. V 48, schol. Ap. Rh. I 917). Той се нарича у древните още ἱερὰ νῆσος (D. Sic. III 55), ἱερὴ χθὼν (Orph. h. 38); по-рано той бил наричан Σαόννησος (D. Sic. V 47) или Σαωνίς (Hes. s. v.) и планината на острова Саос (Plin. IV 12, 23, schol. II. XIII 12), или Λαοδανία (Paus. VII 4, 3, St. Byz., Plin. IV 12, 23) или νῆσος Τρωϊκή (Scymn. 679), или Λευκωσία (Arist. у schol. Ap. Rh. I 917), или Λευκανία (Heracl. Pont. c. 21), или Μελίτη (Strab. X 472), или Ἡλεκτικός schol. D. Per. 524), или Αἰθιοπία (Hes. s. v.), или ἄστυ Κορυβάντων (Eust. D. Per. 508, 524, 803). Жителите му са се наричали Σαμοθράκες или Σαμοθράκιοι, йон. Σαμοθρήκες: това са по-късно засвидетелствувани названия.

Σάμος е било название не само на известния остров от югоизточната част на Егейско море (Aesch., h. Apoll. и пр.) и на „Тракийския“ Самос (II. и пр.), но също и на редица други острови и селища: Σάμος се е наричал още остров Кефаления (II. и пр.), един град в Трифилия (Strab. VIII 346, 347, schol. II. XIII 13), едно селище в Месения (Exc. Strab. VIII 14), един град в Кария, вероятно пристанището на Фискос (An. st. m. m. 267, 268). Името Σάμος е сродно със следните названия: Σάμη = Кефаления (Od. и пр.) и град в Елида (Strab. и др.), Σαμία = о. Самос (Theocr. и др.) и град Σάμος в Трифилия (Paus. V 6, 1), Σαμικὸν крепостта на Саме в Елида и градът (Strab. и др.; Σαμικὸν πεδίον), Σάμινθος местност в Арголида срещу Микена (Thuc. V 58), Σαμνλία град в Кария (St. Byz.)¹.

¹ Местните имена Σαμόνιον нос на о. Крит (Strab.) също Σαμνώνιον Plin., Ptol. сега Салмон) и равнина при Троада (Strab. X 472), които се наричат още Σαμνώνη, Σαμνώνη.

Името *Σάμος* е обяснено у Strab. VIII 346, XIV 647, Exc. Strab. X 17 и Eust. D. Per. 533 със съществителното *σάμος* = *ὑψος* „височина, възвишение“. Това название напълно подхожда за означение на този остров, който е най-високият от всички острови на Егейско море, ср. Friedrich, RE, s. v. Samothrake (1920), кол. 2224. Думата *σάμος* произлиза от ие. **twa-mo-s* и съответствува на лат. *tama* „оток“ от ие. **twa-mā* (= *Σάμη*), лат. *tumulus* „хълм, възвишение“ от ие. **tu-m(o)-lo-s* и др. от ие. корен **teu(ə)-*: **tau(ə)-*: **twa-*: **tū*¹. Изброените имена могат да бъдат от гръцки или предгръцки (пеласгийски) произход. Като се има предвид географското разпространение и името *Σάμνθος*, образувано с пеласгийския суфикс *-wθ* (деминутивум), по-вероятен е пеласгийски произход.

4. В древността островът е бил прочут със своите мистерии на Кабирите — *Κάβειροι*, наречен още *Λιόβουροι* (Phil. Bybl. fr. 2, 11) или *Σαμόθρακες* (Call. ep. 48 и др.).

5. Гърците са колонизирали острова ок. 800 г. пр. н. е., ср. Friedrich, RE, s. v. (1920), кол. 2225.

6. Заедно с тия надписи са били намерени и гръцки надписи от втората половина на V в. пр. н. е., ср. Lehmann 1955: 95. Освен това сам Lehmann (1955: 94) отбелязва, че някои от изброените 40 самотракийски надписа може да са на гръцки език.

7. Повечето от половината от тия надписи са намерени в т. нар. „зала на оброчните (вотивните) дарове“ (hall of votive gifts). Леман пише: „... most if not all of them have a dedicatory meaning“ (1955: 95).

Въз основа на тия данни могат да се направят следните заключения за тълкуване на надписите:

1. Надписите могат да бъдат на някакъв негръцки език, най-вероятно на тракийски (или пеласгийски). Обаче част от тях могат да са и гръцки.

2. Повечето от 38-те вази (или фрагменти) с надписи представят оброчни дарове, поставени в светилището на главното божество на о. Самотраки. Следователно тия надписи имат съдържание, подобно на гръцките оброчни надписи.

3. Самотракийски надписи

ΔΙΝ. Върху един голям съд (№ 7), фрагмент от голям съд (№ 8) друг фрагмент (№ 9), един кантарос (№ 10) и фрагмент от малък съд (№ 13) се чете думата *ΔΙΝ*, отчасти допълнена. Известно е, че името Зевс (както и имена на разни други божества) се явява често в различни форми върху гръцки вази, и то както в именителен, така и в звателегн падеж². *Διν* означава „Зевс“ и е идентично със стбълг. *дънь* „ден“, пелас. (предгр.) *Ἰν-δαρίδαи* „Λιόβ-ουροι“, етр. *Ἰν* „Зевс“ от ие. **din*³. *Διν* „Зевс“

ἵον, и *Σάμορνα* = Ефес (наречен още *Σάμορνος*, *Σαμορνία* и *Σαμονία*) вероятно не са сродни със *Σάμος*.

¹ Ср. Walde и Pokorny 708, лето обаче под влияние на погрешната Кречмерова теория за неиндоевропейския характер на предгръцките местни названия за тая етимология е изказано неоправдано съмнение.

² Ср. Kretschmer 1894: 82, 87, 93, 102, 199, 230.

³ Стбълг. *дънь* е било първоначално консонантна основа, която вторично се е превърнала в *i*-основа поради съвпадението на вин. пад. *дънь* от ие. **din-n̥* с *i*-основи (ие. *n̥* > балтослав. *tm̥*).

е от същия корен, от който е и *ие*. **dyēus* „светлина, ден, небе, Зевс“, ср. стинд. *dyāih* „небе“, гр. *Zeús*, ст.-лат. *Dies-piter*, лат. *Iupiter, Iuppiter, dies* „ден“.

Същото име намираме като съставна част на македонския (тракийски) град *Δν-δρούμη* (St. Byz.), което отдавна правилно е изтълкувано като „дъбрава на Зевс (Zeus-hain)“, съставено от *Δν* „Зевс“ и *-δρούμη* „дъбрава“¹, ср. гр. *δρυμός, δρυμά* „гора, дъбрава“, стинд. *druma-h* „дърво“, бълг. *дръм* „горичка“, нбълг. местно име *Вълчедръм*. Това име се смята за тракийско (то може да бъде и македонско). *Δν* може да бъде в именителен или звателен падеж. Тракийският епитет на Зевс и на Херос *Zwδδρουμενος* *Zewδδρουμενος* (с преход *δι* > *ζι*) представя производно от същото име.²

Следователно името на върховното божество в светилището на Кабириите е било *Δν* „Зевс“. Това е засвидетелствувано в схолиите към Apoll. Rhod. I, 917: οἱ δὲ δύο εἶναι τοὺς Καβείρους παρὰ πρῶτερον, πρὸςβύτερον μὲν Δία, νεώτερον δὲ Διόνυσον. Името *Δία*, вин. падеж от *Zeús*, представя гръцкото съответствие (превод) на трак. *Δν* „Зевс“.

К. Леман (1950: 18) с право изтъква, че името на божеството *Δν* стои във връзка с широко разпространеното лично име *Δίνων*, което се смята за тракийско.³ В същност както *Δίνων*, така и многобройни други тракийски имена, които съдържат елемента *din*, представят производни от името *Δν* „Зевс“ и имат точни съответствия в гръцките лични имена, образувани от *Zeús*, род. пад. *Δίος*. Така тракийските лични имена *Dina, Δινας, Dinias, Dines* (= *Dinens*), *Δινεϊλας, Δινι-κενθος, Dini-centus, Dini-tralis, Δν-ζητης, Δνς, Dinis, Dinnia, Dinnius, Δνρος, Δνρος, -dinus*⁴, *Δνρος, Δίνων*⁴ съответствуват точно на гръцките лични имена *Δία, Δίας, Δίων, Διφι-(μηνής), Δι-(στέφης), Δι-(φίλος)*, ср. *Dini-centus* = гр. *Διό-γεντος, Διο-γενίτων, ΔιFίων* = *Δίων*. Разликата се състои в това, че в тракийски основата е *din-*, а в гръцки *δι(F)-*.

ΔΙ. Върху една голяма амфора (№ 11) и една малка чаша или купа (bowl, № 12) се чете *ΔΙ*. Според Леман (стр. 96) *Δι* е вероятно съкращение от *Δν*. По мое мнение *Δι* представя смесение (контаминация) на тракийското *Δν* и гръцката диалектна форма *Δί* (Pind., Сиракуза, Елида, ат. само в *Δι-πολίεια*)⁵ = ат. *Δί*, дат. падеж от *Zeús*; то може да бъде дори диалектната гръцка форма *Δί* „на Зевс“.⁶ През VI—IV в. тракийският „култов“ език на о. Самотраки с бил в процес на отмиране и са се употребявали смесени (контаминирани) тракийски и гръцки думи и форми.

Леман изтъква, че често се среща и само буквата *Δ*. Въз основа на факта, че в гръцки посветителни надписи от о. Самотраки от V в. и по-късно се срещат съкращенията *ΘΕ* и *Θ* покрай *ΘΕΟΙΣ*, той правилно заключава, че *Δ* (и *ΔΙ*) е съкращение на *ΔΙΝ*. Освен това Леман сочи, че буквите *ΔΚ*, които се срещат един път, представят съкращение на *ΔΙΝ*

¹ Ср. Brandenstein 1936: 411, 412.

² Вж. гл. VI.

³ *Δίνων* е и името на един магистрат от Самотраки, ср. IG. XII 8 № 188.

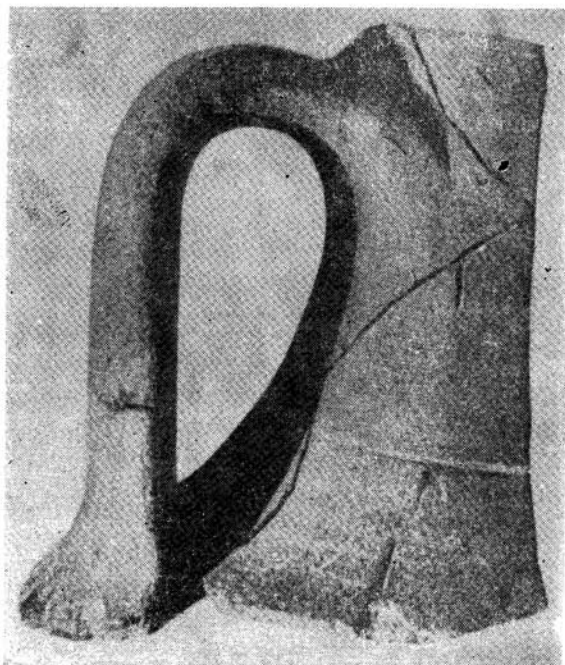
⁴ Вж. Detschew 1957: 137—8.

⁵ Вж. Schwyzler 1934-9: 576.

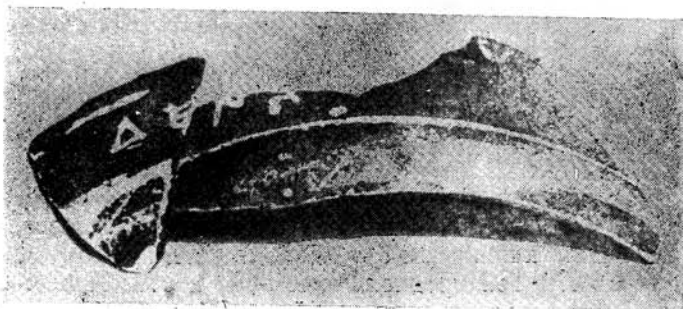
⁶ Ср. *ΔΙ* = *Δι* и *ΔΙΙ* = *Δι* върху два съда, намерени в Олбия и датиращи от V в. пр. н. е., ср. Толстой 1953: 21 и 26.

ΚΑΒΕΙΡΟΣ или ΔΙΝ ΚΑΔΜΙΛΟΣ.¹ Обаче Леман не обяснява какво значи Δν.

ΔΙ/ΙΑ. Върху една голяма амфора се чете ΔΙ/ΙΑ или ΙΑ/ΔΙ (№ 11). Леман смята, че ΙΑ може да означава цифра: ΙΑ = 11. Може да се пред-

Обр. 15. Надписът върху амфора от Самотраки

Обр. 16. Надписът ΔΕΝΑ от Самотраки

полага Δι(ν), ια „Iuppiter iuvet“, ако ια би могло да се изведе от не. *уи-â-t (или -â-s) конюнктив 3 л. или 2 л. ед. ч. сег. вр. от не. *уиш „iuvo“. По-

¹ По мое мнение Διν Κάβειρος и Διν Καδμήλος или *Δενι (или Δι) Καβείροφ и *Δени (или Δι) Καδμήλω.

добно тълкуване е възможно и за надписа върху една ваза (№ 24) $\Delta\Delta\Delta\Delta$ = $\Delta\alpha$, $\alpha\alpha$ [ζ ? „Demeter, iuves“. В такъв случай формата $\alpha\alpha$ вместо $*\alpha\alpha$ би била сродна с разгледаната по-горе форма η от ие. $*\alpha\eta\eta\eta$ „iuva“. Тия предположения обаче не биха могли да се смятат за сигурни.

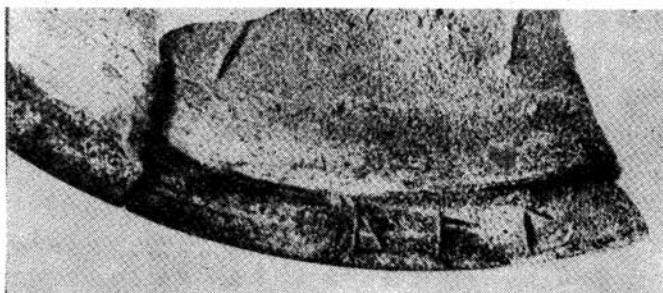

Обр. 17. Надписът ΔEN от Самотраки

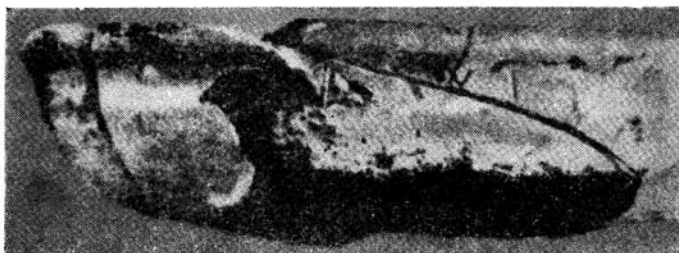
ΔEN , ΔENA . Леман (стр. 96) правилно отбелязва, че думите ΔENA върху един киликс (№ 6), ΔEN (в $\Delta ENT[O]\Delta E = \Delta INTO\Delta E$), ΔE са сродни с ΔIN . Той предполага, че един и същ звук е бил означен ту с I , ту с E . По-вероятно е, че $\Delta EN = \Delta IN$ и ΔENA представят смешение (контаминация) на тракийските форми Δn им. зват. падеж и $\Delta na(n)$ вин. или дат. падеж¹ с гръцките диалектни форми ат. $Z\acute{e}\upsilon\varsigma$, беот., лат., род., коринт. $\Delta\epsilon\upsilon\varsigma$, лесб. $\Sigma\delta\epsilon\upsilon\varsigma$, крит. $*\Delta\eta n$ = хом. $Z\eta n$ им. падеж, крит. $\Delta\eta na$ = хом. $Z\eta na$ вин. падеж (δ -от по-старо ζ = zd или dz < ие. dy). Неразбираемото чуждо име е било до известна степен нагледно към своето, вж. по-нататък.

¹ Ср. хетското окончание за дат. падеж. $-a$.

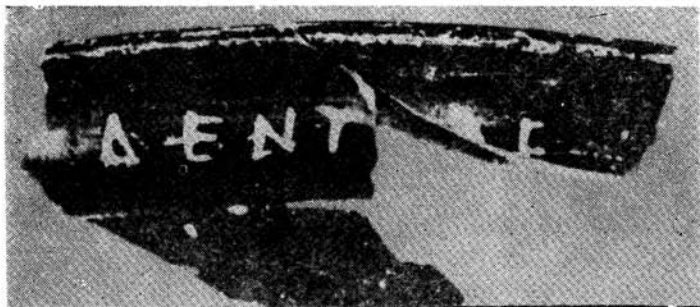
$\Delta E[$ (№ 21, № 22) и $\Delta E[$ (№ 23) могат да бъдат = ΔEN или ΔENA .
 ΔEA (№ 19, плоска купа, обр. 18) = $\delta\epsilon\lambda$ би могло да бъде идентично с разгледаното по-горе $\Delta EAE = \delta\epsilon\lambda\epsilon$ върху златния пръстен от Дуванли, което означава „защити, закриляй, пази“. Тогава и надписът върху една арха-

Обр. 18. Надписът ΔEA от Самотраки

Обр. 19. Надписът $\Delta INTOAE$ от Самотраки

Обр. 20. Надписът $\Delta ENT[O]AE$ от Самотраки

ична ваза (№ 20) ΔAEA може да се тълкува = $\Delta]a, \delta\epsilon\lambda[\epsilon$ „ $\acute{\alpha}\lambda\epsilon\nu \delta\acute{\alpha}$ “, „закриляй, земя“.¹ Обаче началото и край на текста са отчупени и затова тълкуването не може да се смята за сигурно.

¹ Вж. по-горе, стр. 113 и 117.

Върху два киликса (№ 2, № 3) и една амфора (№ 4) се четe $\Delta I N T O \Lambda E$, $\Delta E N T [O] \Lambda E$ и $\Delta E N T [O] \Lambda E$ (обр. 19 и 20). Същото четене може да се допълни и при фрагментите ΛE (№ 17, № 18). Ясно е, че $\Delta E N T [O] \Lambda E = \Delta I N T O \Lambda E$, $\Delta I N T O \Lambda E = \Delta \omega$, $\tau \omicron \lambda \epsilon$ „Iuppiter, tolle“, ср. лат. *tolle* „дигам, вземам,

Обр. 21. Надписът $\Lambda I T O \Lambda E \Sigma I$ от Самотраки

отдалечавам, махам“ от ие. $*t\bar{h}no$ или $*tolwo$, стлат. *tulo* „нося“, стирл. *tellaim* „вземам, отнемам“ от $*t\bar{h}-n\bar{a}-mi$, арм. *tolum* „оставям, търпя, понасям, издържам“, венет. *tolar* „поднасям“. Значението е „вземи (тоя дар)“. Подобен императив четем върху една гръцка ваза: $\Delta E X O = \delta \acute{\epsilon} \chi \omicron \nu$ „приеми“¹.

Подобно значение може да има и надписът върху един киликс (№ 26, обр. 21) $\Lambda I T O \Lambda E \Sigma I$, дето може да се отдели същото $T O \Lambda E = tolle$. Началното $\Lambda I I$ може да бъде представката *pi* или *e/pi* = гр. $\acute{\epsilon} \pi \iota$ (ср. $\acute{\epsilon} \pi \iota - \phi \acute{\epsilon} \rho \omega$ и под.), стинд. *apí-*, *pi-* „при, към“ и пр. Обаче ... $\pi \iota \tau \omicron \lambda \epsilon \sigma \iota$... може да бъде = $\pi \acute{o} \lambda \epsilon \sigma \iota$, ат. $\pi \acute{o} \lambda \epsilon \sigma \iota$, дат. пад. мн. ч. от $\pi (\tau) \acute{o} \lambda \iota \varsigma$ „град“ с анаптик-тично ι . Изобщо поради фрагментарното състояние на текста тук не може да се твърди нищо сигурно; дори не може да се определи дали текстът е гръцки или негръцки.

4. Гръцки надписи

Следните надписи са на гръцки език:

$T O M M Y$ върху една ваза (№ 35) е съкращение на $\tau \acute{o} \nu \mu \upsilon \sigma \tau \acute{\epsilon} \rho \iota \omicron \nu$ (или $\mu \upsilon \sigma \tau \eta \rho \acute{\iota} \omicron \nu$) род. пад. мн. ч. от $\mu \acute{\upsilon} \sigma \tau \eta \varsigma$ „посветен в мистериите“ (или $\mu \upsilon \sigma \tau \eta \rho \acute{\iota} \omicron \nu$ „тайнство, религиозен обряд, религиозна церемония, мистерия“): асимилацията $- \nu \mu > - \mu \mu$ е обикновено явление по гръцките надписи. Сми-сълът е „(съд) на мистериите обряди“, т. е. касае се за съд (ваза), който се е употребявал при религиозните обряди. Сам Леман (1950: 17) посочва, че в Самотраки са намерени два надписа, единият върху чаша (bowl) $\Lambda Y \Sigma T H = \mu \acute{\upsilon} \sigma \tau \eta [\varsigma$ и един върху кантарос $\Lambda I M Y = \tau \acute{o} \nu \mu \upsilon [\sigma \tau \eta$? Един над-

¹ Вж. Kretschmer 1894: 86.

пис от Томи (ср. Kern, RE s. v. Kabeiros, 1919, кол. 1414) гласи: τῶν μυστῶν θεῶν τῶν ἐν [Σαμοθράκη]. Ср. надписи върху вази като Ἀπολλωνός εἰμι, Ἐλεφαντίδος εἰμι ἱερός.¹

ΘΙΟΕΗΙ[или ΘΙΟΒΗΙ].² В тоя текст (№ 33), написан върху една керемида, може да се отдели с голяма вероятност ΘΙΟ = διῶ: διός се явява в тесалийски, беотийски, лаконски и критски = ат. θεός „бог“. ΘΙΟ стои вероятно вместо ΘΙΟΙ.

]ΑΡΚΑΙΕ[върху една ваза (№ 30) е вероятно ἀρχαῖε, зват. пад. от ἀρχαῖος „древен, античен; почетен“ (особено за богове, Pind. Clem. 702, Aeschyl. Eum. 728) като обращение към божеството. К вместо χ може да се обясни като архаично писане.

Същото означава вероятно и надписът върху ваза № 31]ΕΚΑΙΕ[, ако Ε стои вместо Ρ.

ΑΓ върху една чаша (№ 25) би могло да бъде някакво съкращение като ἀγ(αθῶν δαίμων), ἄγων (или някаква друга форма от ἄγος), ἀγ(αθῇ τύχῃ) и под., ср. подобни съкращения върху вази ΑΡ = Ἀρ(τέμιδι), ΑΘΗ = Ἀθη(ναί), ΑΠ = Ἀπ(όλλωνι), ΔΗ = Δή(μῃτι), ΕΡ = Ἐρ(μεῖ), ΝΙ = Νι(κίας) и т. н.³

Върху един киликс се чете следният текст (обр. 22):

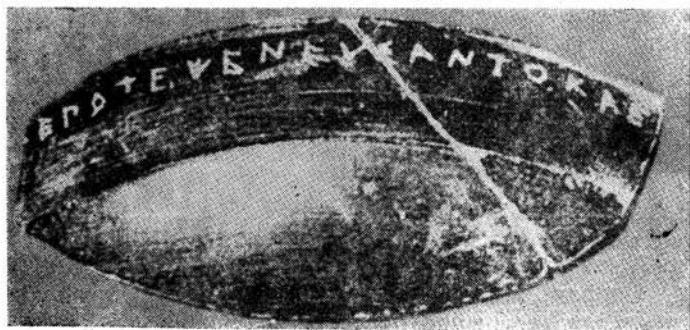
]ΕΠΟΤΕΨΕΝΕΥΣΑΝΤΟΚΑΕ[

Леман чете седмата буква Β = β, която намира още само веднаж в надпис № 33. Обаче последният знак няма голямо подобие с нашата буква: той по-скоро прилича на цифрата 6. Леман открива съответствия на посочената буква от разглеждания надпис само в надписи от Тера (= β). По мое мнение Β е само вариант на Ε, ср. първото, петото и деветото Ε в разглеждания надпис, които са писани по различен начин.

Дж. Бонфанте (1955: 106) отделя ΕΠΟΤΕΨ = ἐποτεχ and сравнява лат. pōtus „изпит; пиян“, гр. ποτήριον „чаша“. Предположението е невероятно. Смисълът на текста е ясен:

μ]ἐπ(οίησε) ὁ τεχευεὺς Ἀντοκ[λ]έ[ης.

Глаголът ἐποίησε(ν), ἐποίη и под. (тук съкратено ἐπ.), придружен от името на тоя, който е направил предмета, се среща често по вази и

Обр. 22. Надписът върху киликса от Самотраки

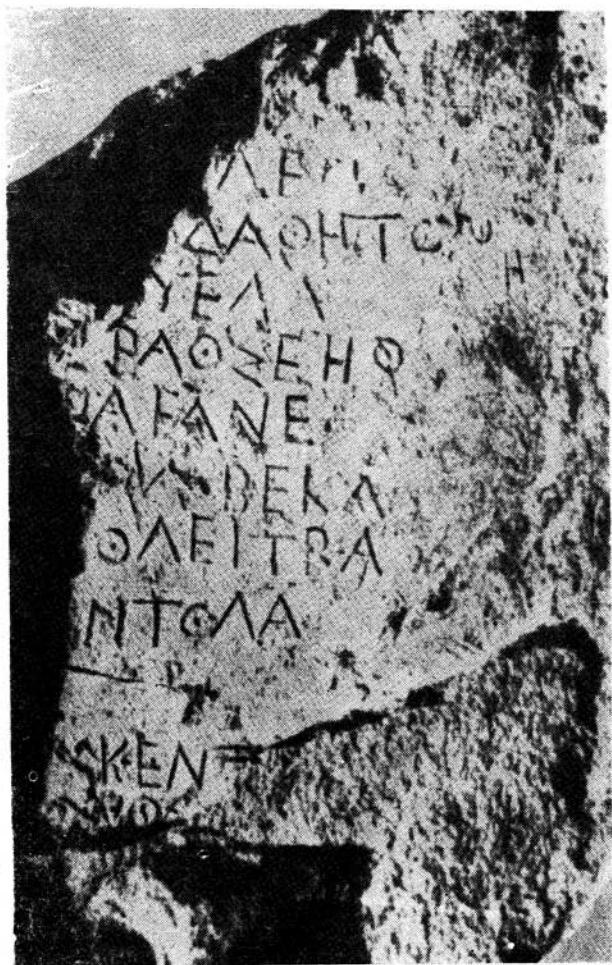
¹ Вж. Kretschmer 1894: 4, бел. 5.

² Последната буква може да бъде още Γ или Π. За Ε или Β вж. по-долу.

³ Вж. Толстой 1953.

други предмети.¹ Може да се предполага дитография *ΕΠΟΤΕ...* вместо *ΕΠΟΙΕΙΟΤΕ...*: *μ' ἐποίησεν ὁ τεχνεὺς...*

τεχνεὺς „занаятчия, майстор“ = *τεχνεύς* е производно от *τέχνη* „занаят, изкуство“ с анаптиктична гласна, както се среща често по надписи,

Обр. 23. Надписът върху стелата от Самотраки

ср. *τεχνίτης* = *τεχνίτης*, *πράγματος* = *πράγματος*, *ἀρχοντος* = *ἀρχοντος*, *Ἐρμῆς* = *Ἐρμῆς*.² Според Леман трябва да се чете *τεχνεὺς*: ако това четене е вярно, то представя погрешно писане, и то точно така, както *ΔΕΥΣ* = *ΔΕΥΣ* „*Zeús*“ върху една гръцка ваза.³ За съдържанието на надписа ср.

¹ Ср. Kretschmer 1894: 12, 124, 130, 227. Ср. например надписа върху една ваза: *μ' ἐποίησεν Ἀμασις*, вж. Klein 1887: 45.

² Вж. Schwyzer 1934-9: 278.

³ Ср. Kretschmer 1894: 102.

Dittenberger, Sylloge, II, 2 изд., 773: *Μ. Κανίλιος Σωτᾶς ὁ χαλκεὺς ἀπὸ τῆς τέχνης θεοῖς μεγάλους τοῖς ἐν Σαμοθράκῃ.*

Ἀντοκ[λ]έης е = *Ἀντι-κλῆς, -κλέης*, ср. *Ἀντό-δωρος* = *Ἀντί-δωρος* (или пък *Ἀνθο-κλῆς, -κλέης*, ср. *Κλε-άνθος, Φίλ-ανθος* и под.). Понеже буквите *Α* и *Λ* са доста сходни, може да се предположи, че *Α* е грешка вместо *Λ*. Или (?) *Ἀντοκαε* [= *Ἀντι(ο)χα(ι)εῦς*, ср. *Ἀντιόχεια*; за *Κ* в м. *χ* ср. *ΑΡΚΑΙΕ* = *ἀρχαῖε*, вж. по-горе, стр. 149.

Най-дългият надпис (№ 40) е върху една стела (обр. 23), която датира от края на V и началото на IV в. пр. н. е. Дж. Бонфанте открива тук индоевропейските глаголни окончания *-το* (... *ΛΑΟΗΤΟ*), *-νι* (*ΕΥΕΝΤΙ*) ие. суфикс *-trā* (*ΙΟΛΕΤΡΑ*). В *ΒΕΚΑ* той вижда съответствие на фригийската (и кипърска) дума *βέκος* „хляб“ (1955: 105).

Обаче текстът е тъй силно повреден, че предположението на Бонфанте не може да се смята за достоверно. По мое мнение тоя надпис е на гръцки език, но поради фрагментарното му състояние и поради това, че се касае за *scriptio continua*, той се подава трудно на тълкуване.

Заклучение

Една част от самотракийските надписи е на гръцки език. Друга част е в такова фрагментарно състояние, че не може изобщо да се тълкува. Някои от тия надписи са вероятно на тракийски или друг някакъв индоевропейски език:

Διν „Ζεύς“ = стбълг. *Дънь*; *Διν, τολε „Iuppiter, tolle“*. Тия думи не са присъщи на гръцкия език; ср. македонското местно име *Διν-δρύμη*, което значи буквално „дъбрава на *Διν* = Зевс“.

Следователно в светилището на Кабирите на о. Самотраки се е употребявал като „свещен език“ вероятно тракийски или пеласгийски, т. е. езикът на предгръцкото население на острова. Този език се е употребявал като „култов език“ и след като гърците са колонизирали острова към 800 г. пр. н. е. Постепенно обаче тоя език, излязъл вече от жива употреба, е започнал да отмира. През VI—IV в. вероятно са се употребявали само отделни имена на божества като *Διν „Ζεύς“* и някои петрифицирани изрази като *Διν, τολε „Iuppiter, tolle“*, а може би и смесица от тракийски или пеласгийски и гръцки думи и форми, ср. *ΔΕΝ* = *Διν* + *Ζεύς*, *ΔΙ* = *Διν* + *Δί*, вж. по-горе (стр. 145). През IV в. пр. н. е. този език ще да е окончателно отмирал.

6. Приложение: самотракийските глоси и собствени имена

Известни са от древните писатели следните самотракийски глоси: 1. *πανακίς τὴν πέμπτην* („петък“) *Σαμοθράκης καλοῦσιν* (Hes.). Думата до сега остава неизтълкувана. По мое мнение в *πανακίς* *υ* стои погрешно вместо *ν*: известно е, че *ν* и *υ* се смесват твърде често (или погрешно четене на лигатура *N + T* като *Y + P*, и то под влияние на гръцкото наречие *πανακί(ς)* „рядко“ и късното *παρὰσκειν* „петък“). Предполаганата дума **πανακίς* (?) е съвсем близка до стб. *ПАТЪКЪ* „петък“ от ие. **penk^w-t-u-ko-s*. Тя произлиза от **penk^w-to-kos* > трак. **pentakis*(?) с асимилация *e — a* > *a — ā*.

2. $\acute{\alpha}\delta\alpha\mu[\nu\alpha] = \phi\acute{\iota}\lambda\omicron\nu$. Ср. St. Hippolytus, Refut. omn. haer. 5, 7, p. 99, 17 (Wendland): $\sigma\acute{\epsilon}$ (отнася се за $\gamma\alpha\pi\acute{\iota}\varsigma$) $\kappa\alpha\lambda\omicron\upsilon\sigma\iota$... $\Sigma\alpha\mu\omicron\theta\rho\acute{\alpha}\kappa\epsilon\varsigma$ $\gamma\alpha\delta\alpha\mu[\nu\alpha]$ (coni. Bergk) $\sigma\epsilon\beta\acute{\alpha}\omicron\sigma\iota\omicron\nu$. Ср. фриг. $\acute{\alpha}\delta\alpha\mu\nu\epsilon\acute{\iota}\nu$ $\tau\omicron$ $\phi\iota\lambda\epsilon\acute{\iota}\nu$ и $\Phi\rho\acute{\upsilon}\gamma\epsilon\varsigma$ $\tau\omicron\nu$ $\phi\acute{\iota}\lambda\omicron\nu$ $\acute{\alpha}\delta\acute{\alpha}\mu\nu\alpha$ $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\omicron\upsilon\sigma\alpha\nu$. Думата е сродна с лат. amo , $ad-amo$ „обичам“: префиксът (и предлогът) $ad-$ = лат. $ad-$ се среща често и във фригийски, ср. фриг. $ad-$ $\delta\alpha\kappa\epsilon\tau\omicron\varsigma$ = лат. $af-ficitur$, фриг. $ad-\epsilon\iota\tau\omicron\nu$ = лат. $ad-ito$.

3. $\kappa\acute{\omicron}\eta\varsigma$, $\kappa\acute{\omicron}\iota\eta\varsigma$ ¹ „ $\epsilon\acute{\iota}\rho\epsilon\upsilon\varsigma$ $\kappa\alpha\beta\epsilon\acute{\iota}\rho\omega\nu$ “ ($\kappa\acute{\omicron}\iota\eta\varsigma$ $\epsilon\acute{\iota}\rho\epsilon\upsilon\varsigma$ $\kappa\alpha\beta\epsilon\acute{\iota}\rho\omega\nu$ δ $\kappa\alpha\theta\alpha\acute{\iota}\rho\omega\nu$ $\phi\omicron\nu\epsilon\acute{\alpha}$ $\omicron\acute{\iota}$ $\delta\epsilon$ $\kappa\acute{\omicron}\eta\varsigma$. Hes.). Дж. Бонфанте (1955:108) определя тая дума като самофракийска, понеже е свързана с култа на Кабирите. Той я сравнява с думата $\kappa\omicron\alpha\varsigma$ „жрица“², която по наше мнение е гръцка. Думите $\kappa\acute{\omicron}\eta\varsigma$ „жрец“ и $\kappa\omicron\alpha\varsigma$ „жрица“ са несъмнено сродни с $\kappa\acute{\alpha}\upsilon\eta\varsigma$ „жрец“ (Hippoxax, fr. 5 Diehl), лид. $\kappa\alpha\nu\epsilon\varsigma$, $\kappa\acute{\alpha}\upsilon\epsilon\iota\nu$ вин. пад. ж. „жрица“ (гр. надп. от Сарди, II в. от н. е.), стинд. $\kappa\alpha\nu\acute{\iota}-\eta$ „мъдър; м. ясновидец, мъдрец, поет, vates“, гр. $\theta\nu\omicron-\sigma\acute{\kappa}\omicron\omicron\varsigma$ „жрец, който надзирава жертвоприношенията“, $\kappa\acute{\omicron}\acute{\epsilon}\omega$ „забелязвам, разбирам“, нем. *Schauer* „зрител“. Въз основа на запазеното ие. δ $\kappa\acute{\omicron}\eta\varsigma$ от ие. $*(s)\kappa\omicron\tau\omega\epsilon\varsigma$ може да се определи като гръцка или фригийска (македонска) дума, а $\kappa\acute{\alpha}\upsilon\eta\varsigma$ е от тракийски, лидийски или ликийски произход (ие. $\delta > a$). От същия корен са и думите $\kappa\omicron\iota\acute{\omicron}\sigma\alpha\tau\omicron$ $\acute{\alpha}\phi\epsilon\rho\acute{\alpha}\sigma\alpha\iota\omicron$, $\kappa\alpha\theta\epsilon\rho\acute{\omega}\sigma\alpha\tau\omicron$ (Hes.), $\kappa\omicron\iota\acute{\omicron}\lambda\eta\varsigma$ δ $\epsilon\acute{\iota}\rho\epsilon\upsilon\varsigma$ (Hes.), $\kappa\omicron\iota\acute{\alpha}\tau\alpha\iota$ $\epsilon\acute{\iota}\rho\acute{\alpha}\tau\alpha\iota$ (Hes.), $\kappa\acute{\alpha}\tau\alpha\rho\chi\omicron\varsigma$ $\tau\acute{\omega}\nu$ $\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omega\nu$ $\theta\epsilon\acute{\omega}\nu$ $\kappa\alpha\beta\epsilon\acute{\iota}\rho\omega\nu$ (SIG, II, 2880—86) от $\kappa\omicron\eta\tau$.

4. $\kappa\alpha\beta\epsilon\acute{\iota}\rho\omicron\iota$ (демони, $\delta\nu\alpha\kappa\tau\epsilon\varsigma$) = $\Delta\acute{\iota}\omicron\sigma\kappa\omicron\nu\rho\epsilon\iota$ (Paus. X 387, schol. Eur. Or. 1632) или служители на божеството. Според други (D. Hal. I 23, Eus. pr. ev. 1, 65, Strab. X 472, Paus. IV 1, 7, IX 25, 8) те са били старинни (пеласгийски) богове, на които са били правени жертвоприношения и са били изграждани храмове. Те са били почитани особено в Самофраки, но също и в Самос, Лемнос, Имброс, Троя и другаде. Кабирите били двама (Зевс и Дионис), или двама сина на Хефест или на Зевс, или трима сина на $\kappa\alpha\mu\acute{\iota}\lambda\omicron\varsigma$ (или $\kappa\acute{\alpha}\mu\iota\lambda\omicron\varsigma$) или на Хефест, или четири деца ($\acute{\alpha}\xi\acute{\iota}\epsilon\rho\omicron\varsigma$, $\acute{\alpha}\xi\acute{\iota}\omicron\kappa\epsilon\rho\omicron\varsigma$ и $\kappa\acute{\alpha}\sigma\mu\iota\lambda\omicron\varsigma$).

Според schol. Apoll. Rhod. I 917 и Et. M. кабирите били четири деца: $\acute{\alpha}\xi\acute{\iota}\epsilon\rho\omicron\varsigma$ = $\Delta\eta\mu\acute{\eta}\tau\eta\rho$, $\acute{\alpha}\xi\acute{\iota}\omicron\kappa\epsilon\rho\omicron\varsigma$ = $\Pi\epsilon\rho\sigma\epsilon\phi\acute{\omicron}\nu\eta$, $\acute{\alpha}\xi\acute{\iota}\omicron\kappa\epsilon\rho\omicron\varsigma$ = $\acute{\alpha}\iota\delta\eta\varsigma$ и $\kappa\acute{\alpha}\sigma\mu\iota\lambda\omicron\varsigma$ = $\epsilon\rho\mu\acute{\iota}\varsigma$. За тия имена вж. гл. VI.

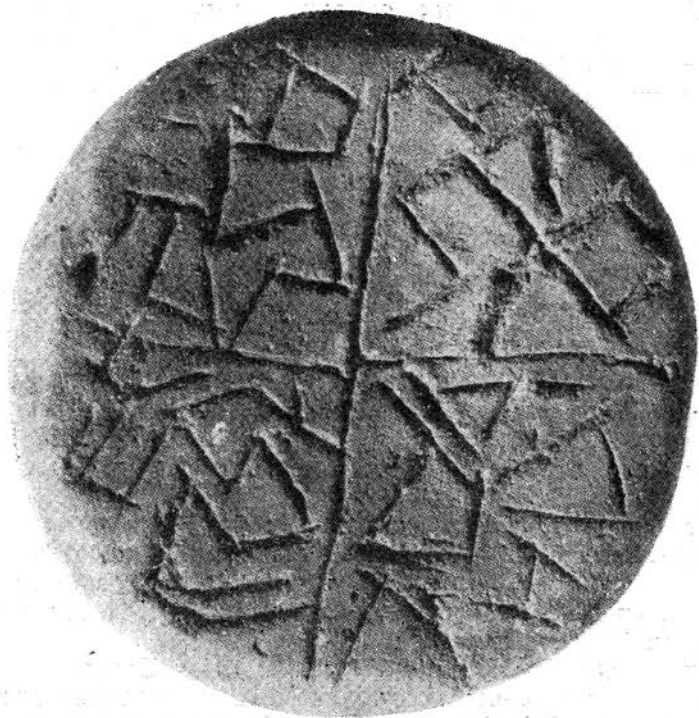
IX. ПИСМЕНИТЕ ЗНАЦИ ВЪРХУ ПЕЧАТА ОТ КАРАНОВО

Надписът върху кръглия печат от с. Караново, Новозагорско, който датира според нашите археолози В. Миков и Г. Георгиев от края на IV-то или началото на III-то хилядолетие пр. н. е. (между 3600 и 2700 г.), представя уникален паметник на човешката култура от оная отдалечена епоха. Вярно е, че при разкопките във Винча, Старчево (Югославия) и другаде са намерени печати с геометрични знаци, но последните още нямат характер на организирана писменост, а са също такива единични знаци или „монограми“ („марки“), каквито срещаме и по съдове от същата епоха. Само трите плочки, намерени в Търтърия (Румъния), могат до известна степен да се сравняват с нашата находка, но те са несъмнено по-късни.

¹ Формата $\kappa\acute{\omicron}\iota\eta\varsigma$ може да бъде = $\kappa\acute{\omicron}F\eta\varsigma$ (I в.м. F) или $\kappa\acute{\omicron}(F)\acute{\iota}\eta\varsigma$.

² Вж. и Ure 1951:1967.

Повърхността на печата е разделена по два отвесни един на друг диаметра на четири почти равни части: горна дясна, долна дясна, горна лява и долна лява. Върху първата четвъртина се виждат 4 или 5 знака, върху втората — 4, върху третата — също 4, върху последната — 5. Всичко знаците са 17 (или 18), от които два знака се повтарят.

Обр. 24. Глинен печат от с. Караново, Новозагорско

На горната дясна четвъртина се виждат следните знаци: глава на животно (куче? сърна? кон?) в профил с ухо или око; зигзагообразна линия; стилизиран образ на животно или птица с крак, опашка, две уши (рога или пера?) и око (?); две отвесни черти (вероятно цифрата 2). Обаче границата между последните два или три знака не е ясна. Би могло да се предположи, че зигзагообразната линия представя горната част от тялото на птицата (?), а знакът пред човката (?) на птицата може да бъде камшиче (?).

Върху долната дясна четвъртина личи един знак, подобен на буквата М; до него — знак, който вероятно представя някакъв съд с дръжка (?); следва едно ъгълче (?); накрая — един квадрат с удължени линии в двата края (стилизирано око? обтегнат лък?). Впрочем първият и третият знак могат да се тълкуват и другояче.

На долната лява четвъртина най-отдолу се явява същият знак, който виждаме в предходната четвъртина, само че в обратно положение. Това

Траките и техният език

ПОПРАВКА

Образ 24 на стр. 153 е отпечатан наопаки.

(~ Но то е съвсемно : Лейошо и „наопаки“!)
(како ще погледне
и иктуриите във
Пикассо, Дали или
Раул Клее :
„Nichten trübsinnig
fascinant.“)

Обр. 24. Глинен печат от с. Караново, Новозагорско

показва, че като е изписал двете десни четвъртини, пишещият е завъртял окръжността на печата на 180° и е започнал да пише от дясно на ляво. Вторият знак е същата зигзагообразна линия, която се вижда върху първата четвъртина. Третият знак прилича на буквата Z (крак?), но той може да бъде и част от последния знак.

Последната четвъртина е писана вероятно също, както и третата, от дясно на ляво. В началото се вижда едно чаталче; следва знак, подобен на буквата A. Над него се вижда един особен знак, под който личи стилизиран образ на животно с два крака (?), опашка (?), дългашия (?) и глава (?). Последният знак представя вероятно колиба (?).

Писмеността върху печата от Караново може да се сравни с така наречената минойска „йероглифна“ (по-точно пиктографична) писменост от о. Крит, а отчасти и с лувийското „йероглифно“ (пиктографично) писмо. Писмеността се появява на о. Крит към средата на III-то хилядолетие пр. н. е.¹ И тук писмеността се явява най-рано върху печати. Към последните векове на същото хилядолетие рисунките на предметите отчасти постепенно се превръщат в силно стилизирани знаци, в които мъчно се открива първообразът. Някои от знаците върху нашия печат имат точни или приблизителни съответствия в критската писменост, например:²

Знакът „глава на животно“ може да се сравни със следните знаци у Еванс: 62—65, 68, 70, 72, 73, 76, 83, които представят глави на разни животни или птици.

Знакът „зигзагообразна линия“ съответствува точно на знак 84 у Еванс.

Знакът „животно“ или „птица“ наподобява следните знаци у Еванс: 61, 66, 69, 71, 75, 78—82, които представят разни животни или птици.

Знакът, подобен на буквата M, съответствува на знак 114 у Еванс. Знакът „ъгълче“ е подобен на знак от така наречения диск от Фестос, вж. знак 18 у Schachermeyr 1964:246.

Знакът, подобен на Z, наподобява знак 134 у Еванс.

Знакът „чаталче“ съответствува на един знак върху диска от Фестос (вж. знак 19 у Schachermeyr 1964:246), както и на знак *da* от линейното писмо A (2000—1500-г. пр. н. е.)³.

Знакът, подобен на буквата A, прилича на знак от линейното писмо A. Въпреки тези отделни сходни черти обаче писмеността върху печата от Караново е самостоятелна и самобитна: тя не може да бъде заета от о. Крит, дето впрочем появата на писмото датира от по-късно време.

Разбира се, тая писменост още не може да се дешифрира, както не е дешифрирано и критското „йероглифно“ писмо. За да могат да се правят комбинаторни опити за дешифрирането ѝ, необходимо е да има поне още няколко подобни „текста“. Да се надяваме, че при по-нататъшния разкопки на многобройните праисторически могили у нас ще се намерят други подобни надписи.

Писмеността започва преди 6 хилядолетия с пиктография и идеография: рисуват се по-точно или схематично образите на предметите,

¹ Cp Hutchinson 1963:64—5; вж. и Schachermeyr 1964:241—2.

² Сравненията са направени по минойските знаци, дадени у Evans 1909; вж. особено таблиците на стр. 232—233; вж. и таблиците у Schachermeyr 1964:239—40.

³ Вж. знак 30 в таблица 1 у Brice 1961.

например животно или глава на животно, човек, крак, дърво, цвете и пр. които означават съответните понятия. В своя по-нататъшен развой тая писменост се превръща в сричково писмо: образите, които постепенно добиват геометрични форми, започват да означават началната сричка на съответната дума.

Надписът върху глинения печат от Караново представя първите фази на писмеността изобщо. При датировката, която дават нашите археолози, печатът от Караново е най-старата писменост в Европа. Във всеки случай той не може да бъде по-късен от най-старата критска писменост, която датира от средата и втората половина на III-то хилядолетие пр. н. е. Кръглият печат с надпис от Караново е една истинска научна сензация.

Х. ПИСМЕНОСТТА ВЪРХУ ГЛИНЕНАТА ПЛОЧКА ОТ ГРАДЕШНИЦА

Доскоро се смяташе, че най-старата писменост в Европа се е появила на о. Крит, дето най-старинните печати с т. нар. йероглифно писмо А датират от средата на III-то хилядолетие пр. н. е. Обаче откритието на глинения печат от Караново, част от знаците на който са сходни с тия по печатите на о. Крит и който съперничи с тях по древност, показва, че наченки на най-древна писменост е имало и в други места на Балканския полуостров. Писмото върху печата от с. Караново не е единичен случай на най-древна писменост от Балканския полуостров. Преди десетина години при разкопки на праисторическо селище в Румъния са

Обр. 25. Обратната страна на глинена плочка с изображение на човешка фигура от с. Градешница

Обр. 26. Лицевата страна на глинената плочка с писмени знаци от с. Градешница, Врачански окръг

били открити плочки с писменост — това са трите плочки от с. Тър-
търня, които датират също от III-то хилядолетие пр. н. е., но са по-късни
от карановския печат.

Към споменатите две находки на най-стари писмени документи от
Балканския полуостров се прибавя още една.

През 1969 г. при разкопки на праисторическо селище в местността
Градището при с. Градешница, Врачански окръг, археологът Богдан Нико-
лов е имал щастието да намери между редица предмети на праисто-
рическата култура и една глинена плочка (обр. 25 и 26) с писмени знаци.

Споменатата глинена плочка има формата на плитко съдче (паничка)
с правоъгълна основа: дълж. 12,5 см, шир. 10,5 см, най-голяма вис. 2 см.

Лицевата плоскост (обр. 26) е разделена от четири хоризонтални
черти на четири части или „реда“, от които горните два са по-широки,
а най-долният е най-тесен. Такива „редове“, разделени с хоризонтални
черти, са характерни за критската, хетската и др. древни писмености. От
друга страна, разпределянето на писмената повърхност на четири части е
характерно както за печата от Караново, така и за плочката от Търтърня.

Върху първата част или първия „ред“ се виждат четири или пет знака.

Върху втората — пет или шест.

Върху третата — пет.

Върху най-долната — осем, повечето от които представляват отвесни черти.

Отвесните черти могат да означават цифри I=1, II=2, III=3, а някои от единичните отвесни черти могат да бъдат разделителни знаци между отделните думи, както например в критската писменост.

Знакът „ъгълче“ от началото на „втория ред“ намира съответствия както в печата от Караново, така и в писмеността върху диска от Фестос на о. Крит (ср. знак 18 у Schachermeyr 1964: 246).

Знакът подобен на буквата М от „третия ред“ има съответствия в печата от Караново и в критската писменост (ср. знак 114 у Evans 1909: 233).

Знакът, подобен на триъгълник или на гръцката буква Δ от „последния ред“, е подобен на знак от критската писменост (ср. знак 130 у Evans 1909: 233).

Върху обратната страна на плочката (обр. 25) е изрисувана с връзани линии човешка фигура в „адорантна поза“. Отляво (от дясната страна на човешката фигура) тук се виждат шест знака, наредени един под друг (от горе на долу):

„Триъгълник“ подобен на знака „триъгълник“ от лицевата страна.

„Ъгълче“, както и на лицевата страна.

„Бастунче“ (?), което наподобява знак от критското йероглифно писмо (ср. знак 32 у Evans 1909: 232).

„Брадвичка“ подобна на знак в критското йероглифно писмо (ср. знак 12 у Evans 1909: 232).

„Триъгълник“ (?), който се среща три пъти.

„Ръка (лакът)“ (??), който наподобява знак от критското йероглифно писмо (ср. знак 8 у Evans 1909: 232).

Както правилно предполага археологът Б. Николов, тази плочка ще да е имала култово предназначение.

Плочката с писмени знаци е намерена в халколитен културен пласт, който според Б. Николов и Г. Георгиев принадлежи на средата и втората половина на IV хилядолетие пр. н. е.: според същите археолози този културен пласт съответствува хронологически на Караново V. В такъв случай писмеността от с. Градешница е по-стара от писмото върху печата от Караново, както и от най-старата писменост на о. Крит, която датира от средата на III хилядолетие пр. н. е.

Писмеността върху плочката от с. Градешница, както и тази върху печата от Караново и върху трите плочки от Търтърия принадлежат към първата фаза на развитието на писмеността. Тук се касае за пиктография или идеография: рисуват се по-точно или схематично образи на предмети, които означават съответните понятия. Такава писменост не може да се „чете“, тя се тълкува. Разбира се, днес ние не сме в състояние да изтълкуваме тая писменост. Но това не е най-важното. Има много други древни писмени документи с много по-дълги текстове, които не са разчетени досега.

Писмеността от Градешница, Караново и Търтърия има голямо значение за праисторията на населението, живяло през IV и III хилядолетие пр. н. е. на Балканския полуостров. Наличието на писменост показва, че в ония отдалечени епохи тук са живели племена с високо развита култура, която по началния стадий на развитието на писмеността не отстъпва на цивилизациите от Мала Азия, Близкия изток и Египет. Балканският полуостров следователно е бил едно от средищата на най-високо развитите древни цивилизации.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ТРАКИЙСКИЯ ЕЗИК

I. УВОД

Д. Дечев обнародва в 1952 г. една книга, озаглавена „Характеристика на тракийския език“, в която се опита да интерпретира в нова светлина данните за сравнително-историческата фонетика на тракийския език. Тезата на Д. Дечев се състои в следното. Сравнително-историческата фонетика на тракийския език е идентична с фонетиката на пеласгийския (предгръцкия индоевропейски език); главните особености в областта на фонетиката както на пеласгийския, така и на тракийския език са: преход $\delta > a$, сонантните ликови и назали са преминали в *ur, ul, un, ut*, изместване на съгласните (*Lautverschiebung*), т. нар. палатили са застъпени с *s, z* (или *h, d*), лабиовеларите са били делабиализирани. Освен това авторът смята, че тракийският език възникнал в резултат на смесение на автохтонен етруски или етрускоиден език с ирански: „... индоевропейците, чрез чието кръстосване с етруските, респ. етрускоидите, се е създала тракийската народност, са принадлежали на някое иранско племе...“ (стр. 56).

Несъмнено това схващане съдържа редица погрешни положения, както бе изтъкнато в почти всички рецензии на този труд, особено в подробната и добре промислена рецензия на съветския иранист А. И. Абаев.¹ Основната грешка се състои в това, че тракийски не се разглежда като особен (самостоятелен) индоевропейски език, както се приема от всички езиковеди без изключение, а като иранизиран неиндоевропейски или индоевропейски език.

Преди всичко мнението, че тракийски се е превърнал в индоевропейски език чрез иранизиране, е несъстоятелно, тъй като между тези два езика има съществени разлики в сравнително-историческата фонетика: ие. *e, ē* са запазени в тракийски, докато в ирански те са преминали в *a, ā*; ие. *o* е запазено в тракийски, докато в ирански то е преминало в *ā*; ие. *h, f, n, m* са застъпени в тракийски с *ur, ul, un, ut*, докато те се явяват в ирански като *ar, a, an, am*; ие. *l* се е запазило в тракийски, докато в ирански то е преминало в *r*; и пр. Най-странното е, че Д. Дечев сам дава тая характеристика на сравнително-историческата фонетика на тракийския език и не забелязва противоречието, в което изпада, като изтъква тезата си за иранизация.

Освен това няма никакви сериозни основания да се предполага, че в северната част на Балканския полуостров, а още по-малко на север от

¹ Абаев 1954: 86—90.

Дунав в дълбока древност е имало някакво етруско или етрускоидно население. Това мнение на Д. Дечев представя едно от следствията на безкритично възприетата несъстоятелна хипотеза на П. Кречмер за „индогермано-рето-тиренска“ езикова общност. В своето желание да запази теорията за северогерманската прародина на индоевропейците, след като бяха открити редица индоевропейски езици в Мала Азия и Югоизточна Европа и бяха установени несъмнени индоевропейски елементи в етруския език, П. Кречмер набелязва споменатата по-горе езикова общност, която се била разпаднала по-късно на индоевропейски и рето-тиренски; прародината на индоевропейците била Северна и Средна Германия, а рето-тиренците (включително и пеласгите) живеели на югоизток от тях.¹ Тая хипотеза е свършено несъстоятелна.

Въпреки изложените слаби страни обаче основните резултати в работата на Д. Дечев са правилни. В тракийската топонимия се откриват явни следи на индоевропейски език, който се характеризира с изместване на съгласните (*Lautverschiebung*). Това добре личи от старинните названия на повечето по-големи реки от източната част на Балканския полуостров, а както е известно, тъкмо речни имена се запазват най-дълго време:

**Ἄθρις* (Hdt. IV 49), *Ieterus* (Plin. III 149), *Iatrus* (Iord. Get. 18), днес *Янтра* (в най-горното си течение *Емър*), приток на Дунав в Северна България, произлиза от ие. **etru-s* (или *-o-s*) „бръз, буен“, ср. ствнем. *atar* „асер, sagax, celer“ от **ētro-*, латв. *ātrs* „бръз“, северно-лит. *atrus* „буен“ от ие. **etru-s*. Вж. гл. XVI.

**Ἀράννης* (Hdt. IV 49), южен приток на Дунав, вероятно недалеч от Янтра, ср. стинд. *ardati* „тече“, гр. *ἄρδω* „оросявам, поливам“, *ἄρδανιον* „съд за вода“; ср. *Ἀράννης*, река във Витиния, днес Кабакоз (Scyl. 92 и др.), *Ἀράννη* = *κρήνη ὑπὸ Ἀρμενίων* (Hesych.).

**Ἀρτισκός* (Hdt. IV 92), *Ἀράννης*, *Ἀρτακος* (Theophan. contin. 387, 19 ed. Bonn), приток на *Ἐβρος* (Марица), вероятно друго название на р. *Τόνζος* (Тунджа): името е сродно с *Ἀράννης*. Ср. *Ἀρτακίη*, извор в страната на лестригоните (Od. X 108) и при Кизик (Ap. Rh. I 957, Orph. Arg. 496).

**Ἀχελῷος*, *Ἀχελῶν*, *Ἀχελον* (Leo Gramm., Georg. Amartol., Georg. Mon.: 917 год.), рекичка при Анхиало (днес Поморие). Някои хронисти смесват това име с името на известната река *Ἀχελῷος* в Гърция. В същост това е тракийското име на рекичката или още по-вероятно на бележитото езеро край Поморие (днес Поморийско езеро). Името на градчето *Ἀρχαίλη* (Strab. VII 319), *Ἀρχαίολος* (Arr. per. 24,4), етникон *Ἀρχαίεος* (надп.) представя погърчена (по народна етимология) форма на тракийското название по гр. *ἀρχαίος* „приморски“. Средновековните форми *Achillo*, *Laquilo* (с аглутинация на члена) и под., както и диалектната новобългарска форма *Въхело*² до известна степен предават по-добре старото тракийско название. Първоначалната форма на тракийското название е била по всяка вероятност **Ἀχελ-ῶ* (или *-ῶν*), колективно съществително от **Ἀχελ-* < ие. **akwel-* „вода“, ср. гр. *ἄμπελ-ῶν* „лозе“ от *ἄμπελος* „лоза“, *κοπερ-ῶν* „топище, яма“ от *κοπερος* „тор“ и под.³ Тракийското речно име *Ἀχελῶν*, *Ἀχε-*

¹ Kretschmer 1943: 213—18.

² За формите на това име вж. Гълъбов 1957: 497—8.

³ Вж. Schwyzler 1934—9: 488.

λίως е следователно сродно с пел. Ἀχελῷος, название на пет реки в Гърция, Ἀχέλης, Ἀκίλης река в Лидия, Aquilo река в Апулия, Ἀχελὺς река във Венеция, Akēlē литовска река, фриг. αχάλα „вода“ и др. от ие. *akwel- ср. лат. aqua „вода“.

Timachus (Plin. III 149), днес Тимок, приток на Дунав между България и Югославия, от ие. *tm-akwā „черна вода“, ср. стбълг. тъма „тъмнина“, нбълг. тъмен от ие. *tm- „тъмен, черен“ и лат. aqua „вода“; ср. Timachi (Plin. III 149), Timacenses (ND ог. 9, 40) име на племе, което е обитавало по река Timachus; Τιμαχον (Ptol. III 9, 4), Timacum (TP 8, 4/5) селище при споменатата река.

Τραῦος река, която се влива в езерото Βιστονίς (Hdt. VII 109); името съответствува на Λράβος (Strab. VII 314), Λράος (Menand. Prot. fr. 25, Suid.), лат. Dravus, Draus, днес Драва, приток на Дунав в Югославия, от ие. *drowo-s „течение, река“. Обаче в някои кодекси името на реката се явява под формата Στραῦος; ако това е първоначалната форма, името произлиза от ие. *srowo-s „течение, река“.

Utus (Plin. III 149), приток на Дунав в Северна България, днес Бум; Οὔτως (Proc. aed. IV 6, 35), Uto (IA 221, 1, ND ог. 42) произлиза от ие. *udō(r) „вода“. Тракийската форма е била вероятно *uto, по-късно *uti (o > u); относно липсата на -r ср. макед. ἄδῃ = гр. αἰθήρ, стинд. pitā = гр. πατήρ и под. Вж. гл. XVI.

Такива примери срещаме както при личните имена, така и при местните названия, например:

Μη-ταχος = Μη-δοκος,

Σπαρ-τακος = Σπαρ-δοκος.

Етимологията на споменатите имена е ясна: вторият член съответствува на гр. -δοκος в лични имена като Δαμό-δοκος, Θεό-δοκος; трак. спара- съответствува на лат. sparus, sparum „късо копие“; Mā е името на тракийската „богиня-майка“.

Σεύθης произхожда от ие. *g^hew-tē(r) или -tā-(s), стинд. hótā = авест. zaotar- „жрец“ от ие. *g^hew-tē(r).

Πέρωνδος (Hdt. и др.), Πείρωνδος (Mimn.), град на Пропонтида, = стинд. párw-ta- „планина“ от ие. *perwō-to-, ср. хет. peruna- „скала“.

Anthium (Plin.), Ἀνθεῖα (St. Byz.), днес нбълг. Атия, скалист полуостров западно от Созопол, от трак. *atthi(y)ā < ие. *aktiyā, ср. гр. ἀκτὴ „стръмен бряг; полуостров, нос“, местни имена Ἀκτὴ, Ἀκτιον, полуостров в Акарнания, пел. Ἀνθίς и др.; -n- в Ἀνθεῖα, Anthium е под влияние (народна етимология) на ἄνθειον, ἄνθος „цвете“. Вж. гл. VII s. v.

Изместването на експлозивните съгласни се потвърждава и от етимологията на тракийски думи:

βόλινθος „див бик“ от трак. *bul(l)-inth- < ие. *b^hln-ent-, ср. нем. Bulle „бик“ от ие. *b^hln-en-. Тая глоса е особено важна: тя показва, че преходът $\text{t} > \text{ul}(\text{ol})$ се явява съвместно с прехода $\text{t} > \text{th}$.

βουνχός „жидάρα“ = пол. brzek „звън, звънтеж“, укр. бряк „звън, звук“ от ие. *b^hrmko-s, ср. и гр. φόρυγς „жидάρα“ от ие. *b^hrm-i-. Тая глоса е също така твърде важна, тъй като тук преходът $\text{b}^{\text{h}} > \text{b}$ и $\text{k} > \text{kh}$ се явява съвместно с прехода $\text{m} > \text{un}$.

κελ(λ)α „извор“ от ие. *g^welnā = нем. Quelle „извор“.

-κενθος, -centhus, -κινθ-, -cintus „чедо“ от ие. *(s)ken-to-.

Умалителният суфикс *ie. -ent/-nt-* се явява в тракийски като *-inth-* (*-enth-*), както и в пеласгийски.¹ Вж. по-нататък, стр. 176.

Приведените примери ясно показват, че в източната част на Балканския полуостров е живеело население, което е говорело на един индоевропейски език, чиято характерна черта е била изместване на съгласните. Тоя език е бил близко родствен с пеласгийския и много подобен на арменския. Това е напълно естествено, тъй като тракийският език е бил говорен в съседство с пеласгийския, а от друга страна древните прадеди на арменците някога са обитавали Балканския полуостров.

Обаче други местни названия от същата област пазят индоевропейските звучни и беззвучни експлозивни съгласни без промяна. Такива са следните речни названия:

Ἐργίον, *Ἐργίνον* 1. Река в Тракия, приток на *Ἐβρος* (Strab. VII 49), днес *Еркене* (Hdt. IV 80 *Ἀργάνης*; Ap. Rh. I 217 *Ἐργίνες*; Pomp. Mela II 24 *Erginos*; визант. *Ῥυνία*). 2. Западен приток на *Ἀξιός* в Македония, днес *Црна (река)* (Strab. VII 327 и др., Agg. An. I 5, 5 и др.). Както може да се заключи от днешното название *Црна (река)*, то произлиза от *ie. *erēgʷ-* „тъмен“, ср. гр. *ἔρεβος* „мрак“, арм. *erek* „вечер“. Ср. Mayer 1952: 69—70.

Λύγνος (Agg. An. I 2), река, която може да се смята приток на *Ἰστρος* в областта на Янтра (или на трибалите). *Λύγνος* означава „блатист“ и е генетично идентично с литовското речно име *Lūginas*, ср. лит. *liūgas* „мочурище, блато“, *lūgai* „блато“, *Lūgas* название на литовско езеро от *ie. *lewǵ-*, **lug-*.

Σάλμ-υδης(ος) (Soph. Ant. 969, Hdt. IV 93, Xen. An. VII 5, 12 и др.), название на крайбрежна местност (малък залив), река и град, днес Мидия на Черно море в Югоизточна Тракия. Названието произлиза от *ie. *salm-udes-yo-* или **salm-udes-* „солена вода“, ср. гр. *ἄλμη* „солена вода, морска вода“ и *ὑδός* с. „вода“.

Ὀλγανός (St. Byz.) приток на *Ἀλιάκμων* = латв. *valgans* „влажен“ от *ie. *wolǵano-*.

Подобни примери дават и редица други собствени имена, както и някои глоси, ср. *Ὀδησσός* (Scymn., Strab., Plin. и др.), *Ὀδισ(ο)ός* (надп.), днес Варна, от **udes-yo-* „воден“, ср. гр. *ὑδός* с. „вода“, *Ἐδεσ(σ)α*, град в Македония, днес *Воден*, от *ie. *wed-es-yǵ*; *Ἀνά-δρακμος* = *Ἐρνέα ὀδοί*, град в Македония, от *ana-* „9“ < **enwǵ* и *-δρακμος* „път“ от *ie. *d̥r̥m-yo-s*; *Ἀμαδοκός*, *Μαδοκός* = гр. *-δοκός* от *ie. *dek-*; и др.

Въз основа на горезисложеното трябва да се заключи, че в източната част на Балканския полуостров са се наслоили един върху друг два индоевропейски езика, единият от които, по-старинният, се отличава с изместване на експлозивните съгласни, докато в другия звучните и беззвучни експлозивни съгласни остават запазени без изменение.

По-старинен тук е тракийският език, който е основният език в източната част на Балканския полуостров, докато другият представя следите на един народ (или на племена), който е преминал и отчасти населил някои области на тази част от Балканския полуостров. Както ще видим по-нататък, касае се главно за мизийски и дардански преселения.

¹ Ср. *ἐλμινθες* от *ἐλμης* „червей“, *Σάμινθος* от *σάμος* „ἕψος, възвишение, хълм“ и под.

Поради оскъдните данни може да се даде само най-обща характеристика на тракийския език в сравнение с другите индоевропейски езици, и то почти изключително относно неговата сравнително-историческа фонетика¹ и словообразуването.

Данни за тракийския език има от края на второто хилядолетие пр. н. е. — касае се за няколко тракийски лични, местни и племенни имена, споменати в Илиадата и Одисеята, чиито най-стари части възхождат към края на микенската култура (XII/XI в. пр. н. е.) — до към (края на) VI век от н. е. През тоя дълъг период от време, който трае хилядолетие и половина, в историята на тракийския език са се извършили несъмнено редица промени, които трябва да се вземат пред вид при определяне особеностите на езика. Историята на тракийския език може да се раздели на два главни периода: ранен или старотракийски и късен тракийски. Границата между тия два периода е началото на елинистичната епоха, приблизително от III/II в. пр. н. е., когато започва силно елинизиране на траките. Освен това може да се предположи, че е имало няколко тракийски диалекта, както това е обикновено за всички езици.

Тракийски е особен индоевропейски език, който се характеризира в сравнение с другите индоевропейски езици със следните черти.

II. СРАВНИТЕЛНО-ИСТОРИЧЕСКА ФОНЕТИКА НА ТРАКИЙСКИЯ ЕЗИК

1. Кратки гласни

Ие. *a* (и *ə*) = трак. *a*:

Αρζος речно и местно име от **arz-* (**ard-*), ср. гр. *ἀργός* „бял“, хет. *harkī-s* „бял, светъл“ от пие. **herg-*.

ἄσα „подбел (растение с островърхи листа)“ от **ak'-yā*, ср. англосакс. *eggja*, ствнем. *ekka* „врѣх, острие“ от ие. **ak'-yā*, лат. *aciēs* „острие“.

Ἀχελῶν (-ον, -ῶος) река и езеро от ие. **akw-el-*, ср. фриг. *αχλα* „вода“, *Ἀχέλης*, *Ἀκέλης* река в Западна Мала Азия, лат. *aqua* „вода“, лит. *Akėlė* речно име.

Σάλτις = *σαλ-τις* „извор“, ср. лит. *sál-ti* „тека“, лат. *salio* „(под-)скачам“.

Ἄτλας речно име от **adul(y)ā* „течение“ = латв. *Adula*, нем. *Attel* речни имена.

Епентетично *a*: *Asamus*, днес *Осѣм* речно име букв. „Каменица“ от **ašmō(n)* или **ašmyo-* < ие. **ak'm-* „камък“ или **ak'myo-* „каменист“.

Ие. *e* = трак. *e*:

Γεομή местно име от *γεομ-* „горещ“ = гр. *θερμός*, арм. *ǰerm* „горещ“ от ие. **g^{wh}ermo-s*.

Βέβρουες племенно название от *βεβρον-* = лит. *bēbru-s* „бобър“ < ие. **b^heb^hru-s*.

Κελ(λ)η-, *Κελη-* от ие. **g^welnā* = нем. *Quelle* „извор“.

¹ Вж. и Duridanov 1972.

Πείρωδος, Πείρωδος местно име = стинд. *parvata-h* м. „планина, скала, камък“ от ие. **perwōto-s*.

Σέρμη речно име, днес *Стряма* от ие. **sermā*, ср. стинд. *sárma-h* „течение“ от ие. **sermo-s*.

Ие. *i* = трак. *i*:

Ίστρος тракийското название на р. Дунав = стинд. *iširā-h* „силен, буен, стремителен“ от ие. **(h)ishró-s*.

Βιο-ζ[ε]ν[ι]ς, *Βιοη-ζεν[ι]ς* (*η = i*) лично име, ср. гр. *οἰκο-γενής* „роден в дома (семейството)“: *Βιο-* (*B = v*) = стинд. *vis-i* местен пад. ед. ч. от *vis-* ж. „поселение на едно семейство, племе, род“, авест. *vis-* ж. „господарски дом, двор, селище“, стперс. *vīr* ж. „дом, царска фамилия“.

Ие. *o* > трак. *a*:

Σαβάδιος, Σαβάζιος „Liber“ (= лат. *liber* „свободен“) = стбълг. *свободъ* „свободен“ от ие. **swobʰodʰio-s*.

οκάλμη „нож, меч“ от ие. **skolmā* = стисл. *skqlm* ж. мн. „ножици“.

Διο-ζεν[ι]ς = гр. *Διο-γένης*.

Λιθο-κενθος, ср. гр. *Λιθο-κο(ν)θος*.

Σαλδο-, *Salt(a)e-* „златен“ (в местни имена като *Σαλδο-κελη-*, *Sald/t(a)e-caput-*) от ие. **gʰólto-*, ср. бълг. *злат(ен)*, рус. *золотой* „златен“ от ие. **gʰólto-*.

Pan(n)ysis, Pannisis, Πάνυσ(ο)ς речно име от ие. **poni-*, ср. гот. *fani* с. „тиня“, стпрус. *pannean* „тресавище“, латв. *pane* „локва“.

Ие. *u* = трак. *u*, което се предава на гръцки с *ou* или *v*;

Utus, Οὔτος, днес р. *Вит*, от ие. **udō(r)* = гр. *ὕδωρ* „вода“.

-ουχ[ι]ς (*-ουκ[ι]ς*, в лични имена като *Επτη-ουχ[ι]ς*) „момиче, дъщеря“ от **suki-*

Εβρου ζεν[ι]ς = гр. *Εβρου-γένης*.

У гръцки автори трак. *u* (и *u*) често (особено в по-стари извори) се предава с буквата *o*, тъй като гр. *v* твърде рано се е изменило в *u*:

Όσκιος „Искър“ от ие. **ud(e)s-kio-* „(пълно)воден“, ср. стирл. *u(i)sce* „вода“.

Τόνζος „Тунджа“ от ие. **(s)tundyo-*, ср. арм. *tʰndium* „шум, удар“.

ῥομφαία = *rumpia* „хвъргatelно копие; меч“.

τορελλή „траурна песен“ от ие. **dūr-el-yā*, ср. гр. *διύρομαι* „оплаквам“.

2. Дълги гласни

Ие. *ā* > трак. *ē* (както в йонийско-атически), обаче диалектно и *ā* (както в дорийски):

κῆμος „вид шушулков плод (растение)“, ср. лат. *squāta* „люспа“ от ие. **(s)kʷāmā*.

οκάλμη „нож, меч“ от ие. **skolmā*, ср. стисл. *skqlm* ж. мн. „ножици“.

τορελλή „траурна песен“ от **dūr-el-yā*, ср. гр. *διύρομαι* „оплаквам“.

-ηρος наставка, която се среща доста често, диал. *-āvos* от *-ā-no-s*.

μη-, диал. *μα-* (в двусловни лични имена) = стинд. *mā*, дор. *mā* „майка“.

Понеже в късния гръцки език *η* и *αι* преминават в *ε* (а *η* в *ι*), то тракийската фонема може да се предава с гръцката буква *ε* и дори с *αι* („обратно писане“):

Επιτεκνθος = *Επτεκνθος* = *Επτατεκνθος*.

Με-σίρος „Μητρο-φίλος“, *Μαι-σίρα* „Μητρο-φίλη“, ср. *μη* „майка“ и арм. *sirem* „обичам“.

Γέρμεννε местно име от **Germānyā* = *Γερμανία*.

Ие. *ē* = трак. *ē*:

Ῥῆσος име на тракийски цар = лат. *rēx* (род. *rēgis*) „цар“.

ζήλας „вино“ от ие. **g^hēlo-s*, ср. стинд. *hālā* „ракия“, гр. *χάλις* „(чисто) вино“.

Понеже в развоя на гръцкия език *η* преминава в *ε*, то тракийското *ē* може да се предава и с гръцката буква *ε*:

ζελας = *ζήλας* „вино“.

В късния тракийски *ē* преминава в *ι* (както в късногръцки), което може да се предава и с гр. *ει* = късногр. *ι*:

ζίαι, *ζειλά* = *ζήλας* „вино“.

Pulpi-deva (*e* = *ē*) > стбълг. (XII в.) Плъпъ-днѣз > б. *Плов-див*.

Ие. *ī* = трак. *i* (= *i*?):

Τιτίς име на женско божество = стинд. *dīti* ж. „сияние, блясък“.

Ие. *ō* = трак. *ō*:

Οὔτως, *Υτο* „Вит“ от ие. **udō(r)* = гр. *ὕδωρ* „вода“.

Καρ-ωσσος, *-ωσης* „мило-ок“ от ие. **ōk^w-yo-*, ср. гр. *ὄψ* „око, лице“ от ие. **ōk^w-*.

В къснотракийски ие. *ō* (без ударение?) е преминало в *υ*:

din-upula (*sinipyula*) „дива тиква“ от ие. **k^un-ābōlo/ā-* „кучешка ябълка“.

Ζ-γούλαμνω (дат.) епитет на Аполон „утешаващ, радващ“, ср. стнорд. *gōla* „задоволявам, утешавам“, б. *галя* от ие. **g^hōl-*.

Ие. *u* = трак. *u*, което по-късно преминава в *ū* > *i* (както в албански и гръцки):

-σουλη, (*Σκαπτη*)-*σύλη* = гр. *ὄλη* (*ō*) „гора“.

βροῦτος = *βρῦτος* „(ечемичено) пиво“ от ие. **b^hruto-*.

Δούνακα (вин. пад.) „Рила“ = англосакс. *dūn* м. ж. „височина, планина“ от ие. **d^hu^{no}/ā-*.

Βουζης, *Βυζος* лични имена = авест. *būza-* м. „козел“.

Syra-cella местно име, ср. лит. *sūras* „солен“, рус. *сырой* „влажен, суров, кисел“.

τορελλή „траурна песен“ от **dūr-el-yā*, ср. гр. *διήρομαι* „оплаквам“ с гр. *ο* за означение на трак. *ū*.

Σουρα, *Sure*, *Συρο*, *-συρας*, *Syr*, *-σορας* в двусосновни лични имена, *Σ(ο)υρα(ς)* = стинд. *śūra*, авест. *sūra-* „силен, мощен, могъщ; герой“.

3. Редуция и синкопа на гласни

В късния тракийски гласни без ударение често се редуцират или синкопират, както в източнобългарските диалекти (тракийски субстрат?), ср. бълг. *зилѣн* = *зелѣн*, *пулѣ* = *полѣ*, *нашита* = *нашата*, *нашите* = *нашите*, *рѣпта* = *рѣбота* и под.):

Λιντι-πορις, *Λινδι-πορις*, ср. *Λεντου-πορις* ($e > i$ пред *nt*?).

βόλινθος „див бик“ от ие. **b^hln-ent-* (или *-nt-*), ср. нем. *Bulle* „бик“.

Diascinthus = *Διασκενθος*.

Ebis-thitia епитет на божество от ие. **auwes-diti-ā-s* „вечно сияещ“, ср. гр. *αἰ εἰ* „вечно“ и стинд. *diti-* „сияние, блясък“; обаче в тоя случай може да се касае и за асимилация $e - i > i - i$.

Σβερ-θουρδος „гърмо-държец“, ср. лит. *žiberỹs* „светлина, факел“ и *turėti* „имам; държа“.

Ἀτλας речно име = латв. *Adula*, нем. *Attel* речни имена от ие. **adu-l(y)o/ā-*.

Πυρμηρουλας = *Πυρ(ο)υμηρουλας*.

Ζυμδρηνος = *Zimidrenus*.

Σκαβλαῖοι = *Σκαβαλαῖοι*:

Εστρακενρος епитет на Аполон от **e-ster-*.

Ρυλρι- от гр. *Φίλιππος*.

4. Заменно удължение

eln > ell, диал. *eil* (по-късно *il*), както в гръцките диалекти:

Κεῖλα(ι)- ($> Κιλε-$) = *Κελ(λ)η-* в местни и етнични имена от ие. **g^welnā* = нем. *Quelle*.

els > el(l), диал. *eil > il*:

-κελος, *-κεῖλας* $> -κίλας$ от **g^welso-*, вж. VII s. v.

erw > ερ и *εω* както в гръцките диалекти:

Πείρινθος = *Πέρινθος* от ие. **perw^hto-* = стинд. *párvata-h* „планина, камък, скала“.

5. Дифтонги

Ие. *ay* = трак. *ai*:

Αἰζική местно име = гр. *αἰγική* ж. от *αἰγ-ικός* „кози“ производно от *αἶξ* (род. *αἰγός*) „коза“.

Γαυδρεως (род. пад.) лично име, ср. гр. *Φαῖδρος* = *φαιδρός* „светъл, ясен, радостен“.

В късния тракийски (както в късногръцки и къснолатински) *ai* е монофтонгизирано в *e*:

Ebis-thitia епитет на божество от ие. **auwes-diti-ā-s* „вечно сияещ“ ср. гр. *αἰές* „вечно“ и стинд. *diti-* „блясък, сияние“.

Ие. *ey* $>$ трак. *ei*, къснотрак. *i*:

Πλείστ-ωρ лично име, *Πλείστ-ωρος* име на божество, ср. гр. *πλεῖστος* „най-голям“.

Ие. *oy* $>$ трак. *ai*, къснотрак. *e*:

Σουητ[ουληνος], Σουπουληνος (редукция) епитет на божество = бълг. Светлан от ие. *k'woyt-ul-ānos, ср. стбълг. свѣтълъ, бълг. светъл от ие. *k'woyt-ulo-s.

Ие. aw (и āw) = трак. au:

Aṽras речно име = стнорд. aurr „влага, вода“, Aura река в Галия. Auζa- (в личното име Ауζа-κενθος) от ие. *āwsa/o-, ср. лат. aurōra, гр. ἔως „зора, зорница“ от ие. *āwsōs.

Sauzu(-para местно име) от ие. *sawsu-s = стбълг. соухъ, бълг. сух.

Ие. ew = трак. eu, къснотрак. eḗ (= ev, ef както в късногръцки):

Σεύθης лично име от ие. *g^hew-tē(r) или -tā-s „жрец“, ср. авест. zaotar = стинд. hōtar- „жрец“.

Εβρου-ζενις = гр. Εὔρου-γένης.

Εὔρος > *Εβρος „Марица“ = гр. εὐρύς „широк“.

Ие. ow > трак. au: няма примери.

6. Сонантни ликвиди и назали

Ие. l > трак. ul (ol):

βόλινθος „див бик“ от ие. *b^hl̥n-ent- (или -nt-), ср. нем. Bulle „бик“ от ие. *b^hl̥n-en.

σολδ- в местни (и етнични) имена = нем. Gold „злато“ от ие. *g^hl̥t-.

Ие. r > трак. ur (or):

Corsulae местно име от пие. *k^(w)r̥hs-ulo- „възчерен, черничък“, ср. лит. kėr as „с черни (и бели) петна“, бълг. чер.

Durze, Dorses, Δορζας (-σ-, -ης) лични имена, ср. гр. Θάρρης, Θάρους, Θρασύς, Θρασέας от ие. *d^hr̥s-.

Ие. m > трак. um:

ζυμ(λ)ν- „змея“ в епитета на Асклепий Ζυμ(λ)ν-(ζ)δορηος „воден змей“ от ие. *g^hm̥nu-, ср. стбълг. змнн „змея“ от *g^hmiu-, бълг. диал. зѐмя от ие. *g^hm̥yā.

βρονχός „китара“ (μχ > νχ) = пол. brzęk „звън, звънтеж“ от ие. *b^hr̥mko-s.

Ие. n > трак. un/in, както в балтославянски:

Πέρινθος местно име = стинд. pārvata-h „планина, скала, камък“ от ие. *perw̥nto-s.

Μα-μουζηνη име на божество букв. „mater montana“ от -m̥ti-ānā; „пред ζ изчезва; Ма- с ѣ покаяй ма̃.

7. Полугласни

Ие. y = трак. i (= y).

Iura-s речно име, ср. лат. jū'ra „езеро, блато“.

Протетично i = y (пред a), както в български, ср. ягода = диал. агода, ябълка = диал. абълка, диал. ягне = агне.

Iatrus, *Янтра* = **Adrys*, вж. гл. XVI.

I-αμβαδουλη име на божество, вж. гл. VI.

ly > *ll*:

τορελλή „траурна песен“ от **dūr-el-yā*.

ny > *nn* (диал.?):

Γέρμεννε местно име от **Germānyā* = *Γερμανία*.

-(n)ty > *ζ* (= трак. *č*?):

Μα-μονζήνη „*μήτηρ θεῶν*“ букв. „mater montana“ от. ие. **mṛti-ānā*.

ky > *σ(σ)*:

ἀσά „подбел“ от **ak'-yā*.

Ие. *w* = трак. *ov*, *β* (= *v*):

-ουισ(σ)η-, -βυσ(σ)η- (късногр. *β* = *v*) в местни (и етнични) имена *Σαλδο-ουισ(σ)η-, Σάλτο-βυσ(σ)η-*, ср. вед. *viṣ-* „тека“, стинд. *viṣa-m* „отрова; вода“ (първоначално „течност“), авест. *viš-* с. „отрова, отровен сок“.

Βισι-ζε[ν]ς, Βιση-ζεν[ι]ς (*β* = *v*) лично име букв. „*οἶκο-γενής*“ от ие. **wik'-i* = стинд. *viś-i* местен падеж от *viś-* „поселение на едно семейство, племе, род“, авест. *viś-* ж. „господарски дом, двор, селище“, стперс. *viṣ-* ж. „дом, царска фамилия“.

Ebis-tithias (*b* = *v*) епитет на божество от ие. **aywes-dīti-ā-s* „вечно сияещ“, ср. гр. *αἰές* „вечно“ и стинд. *dīti-* „сияние, блясък“.

Понякога *w* липсва в интервокално и начално антевокално положение. Това може да се обясни с изчезване на *w* в някои тракийски диалекти (както в гръцките диалекти, някои от които пазят *w*, но в други то е изчезнало твърде рано). Обаче то може да се припише и на особеностите на гръцката графика да се занемарява несвойственото на гърците *w* в думи от чужди езици. Примери:

Δια-ζενις = гр. *Διο-γένης* от ие. **diwo-*.

Ἴο-μάρος (Od., Hdt., Strab. и др.), *Ἴο-μάρα* (Strab.), *Is-mārus, Is-mara* (Verg.) местно име от ие. **wik's *mārā* „голямо село“, ср. алб. *vis* „място, селище“, стинд. *viś-* ж. „жилище, къща“.

8. Комбинаторни промени

wr > *βρ* (*ḃ*?):

βοία „град“ = тох. A *ri*, B *riye* „град“ от **wriyā*.

βρίζα „лимец, ръж“ от ие. **wrīgʰ-*, ср. стинд. *vrīhi-* „ориз“.

bʰw, dʰw > *b, d*:

Βιδυ- в двусловни лични имена = гр. *φῖτυς* „създател“, ср. и *φῖτυ* „издънка, потомък“.

δεσα-, δια-, diza- в лични имена от ие. **dʰwesō-s* = гр. *θεός* „бог“, ср. лит. *dvāsas* „дух“.

tw > *p/s*:

Ταρον-θιν(ν)ας, -ωνας лично име, ср. гр. *αἰνομαι* „грабя, опустошавам, повреждам“ от ие. **twin-*.

kʰw > *sw*, писано *σου* или *sb*, *ζβ*:

εζβ- (в личното име *Εζβεω* род. пад.) = лат. *equus* „кон“ от ие. **ekʰwō-s*.

Σουητι[ουληνος], Σουιουληνος, ср. стбълг. *сѣтълъз* от ие. **kʰwoyt-ulo-s*.

gʰw > *ζ*:

ζηρ(νθ)- = стбълг. *зѣръ* от ие. **gʰwēr-*.

Ие. *l, r, m, n* са запазени:

ζαλμός „кожа“ от ие. **k'olmo-s*, ср. стинд. *šarman-* „покрив, покров, закрила, защита“.

ζήλας „вино“, ср. стинд. *hālā* „ракия“ от ие. **g^helā*.

Σάλτις = σαλ-τι-ς „извор“, ср. лит. *sāl-ti* „тека“, лат. *salio* „(под)скачам“.

τορῆλλῃ „траурна песен“ от **dur-el-yā*, ср. гр. *δάρομαι* „оплаквам“.
βρά „град“ = тох. А *ri*, В *riye* от ие. **wriyā*.

κῆμος „шушулков плод (растение)“, ср. лат. *squāma* „люспа“ от ие.

*(s)*k^wāmā*.

Νέστος „Места“ от ие. **ned-to-s*, ср. стирл. *nes* „река“ от ие. **ned-tā*, стинд. *nađī-* ж. „река, порой“.

Асимилации:

ly > l(l):

τορῆλλῃ „траурна песен“ от **dur-el-yā*.

eln > el(l) и диал. *eil > il* (както в гръцки):

Κέλ(λ)η- = нем. *Quelle* „извор“ от ие. **g^welnā*.

βόλινθος „див бик“ от **b^hln-ent-*, ср. нем. *Bulle* „бик“.

Κελη- > Κιλη-, *Cilae* = Κέλ(λ)η-.

tu > трак. *ml* и *m* (както в български):

ζυμλν- = ζυμν- от ие. **g^hmyu-* „змей“, ср. стбълг. змнн „змей“ от **g^hmyu-*.

Σεμέλη богиня на земята = стбълг. зѣмля, бълг. земя.

Ие. *rn > r* (? както в албански):

-βουρ, *Bura* = алб. *burrë* „мъж“ от **b^hrno-* (?).

Ие. *ny > nn*:

Γέροννε местно име с -enne от -ānyā.

Ие. *ndy > ζ*:

Μεζ-ραι (зват.) = месап. *Menzana* от **mendi-ānā*, алб. *mez* = рум. (дак.) *mînz* „жеребец“.

Геминати (в хипокористични имена):

Κερσονλλος епитет на Зевс.

10. Експлозивни (преградни) съгласни

В тракийски при експлозивните съгласни се е извършило изместване на съгласните (*Lautverschiebung*), тъй че ие. *p, t, k* са преминали в *ph, th, kh, b, d, g* в *p, t, k*, а *b^h, d^h, g^h* в *b, d, g* приблизително както в арменски и прагермански.

След *s, t, e* в съчетанията *sp, st, sk*, няма изместване на съгласните, както и в прагермански, например *okālmj* „нож, меч“.

Когато в една дума трябва да има две аспировани съгласни, само едната е аспирована, също както в гръцки език (дисимилация на аспирацията), например: -κενθος „чедо“ от ие. *(s)*ken-to-*, Πέρυνθος = стинд. *parvata-h* „планина, скала, камък“.

Тракийските аспировани съгласни *ph, th, kh* са били слабо аспировани: те не са съответствували точно на гръцките *φ, θ, χ* и затова често са били предавани от гръцки автори с *p, t, k*.

11. Лабиали (устнени)

Ие. *p* > трак. *ph*:

ρομφαία (*romphaea*, *romphea*, *romfea*, *rumpia*) „хвъргательно копие; меч“, ср. лат. *rumpo* „чупя, троша“.

pt > *ft* или *t* (диалектни различия в къснотракийски):

Eftacentus и *Ετεκενθος*, ср. *Επτεκενθος*, *Eptiporis*; *Ετα-ζετα*, ср. *Επτα-κενθος*.

Ие. *b* > трак. *p*:

dinupula (*sinupyla*) „дива тиква“ от ие. **k'unabolo/a-* букв. „кучешка ябълка“, ср. лит. *šun-* „куче“ и *obuolŭs* „ябълка“.

Ие. *b^h* > трак. *b*:

Bēbrunēs название на племе от ие. **b^heb^hru-* = лит. *bēbrus* „бобър“. *Βεργούλη* местно име от ие. **b^herg^h-ulā*, ср. стбълг. *бръгъ*, нем. *Berg* „планина“.

βόλινθος „див бик“ от ие. **b^hlⁿ-ent-* (или *-nt-*), ср. нем. *Bulle* „бик“ от ие. *b^hlⁿ-en*.

βρ(ο)ῦτος „(ечемично) пиво“ от ие. **b^hruto-*.

Асимилация *b* — *n* > *m* — *n*:

Béndis > *Μενδῖς* име на божество.

12. Дентали (зъбни съгласни)

Ие. *t* > трак. *th*:

βόλινθος „див бик“ от ие. **b^hlⁿ-ent-* или *-nt-*, ср. нем. *Bulle* „бик“ от ие. *b^hlⁿ-en*.

Ζβεο-θουροδος име на божество, букв. „гърмо-държец“ или „гърмо-вержец“, ср. лит. *žiburŭs* „светлина, факел“ и лит. *turiù* (*turėti*) „имам, диал.) държа“ или нем. *stürzen* „сгромолясвам“.

Πέρωνθος местно име = стинд. *párvata-h* „планина, скала, камък“ от ие. **perw^hto-s*.

Σεύθης лично име от ие. **g^hew-tā-s*, ср. авест. *zaotar* = стинд. *hotar* „жрец“ от. **g^hew-ter-*.

κενθ- „чедо“ в лични имена от ие. **(s)kento-*.

Диалектни (късни) промени:

nt(h) > *nd*:

Brentice > *Brendice* местно име.

lt(h) > *ld*:

σαλδ- = *salt-* от. ие. **g^holto-* „златен“.

rt(h) > *rd*:

Ζβεο-θουροδος от **tur-to-* или **(s)tr^h-to-*.

tr > *dr*:

-δρομμη от ие. **drumo/a*.

tw > *p* или *s*:

-θιν(ν)ας, *-σινας* в лични имена от **twin-*.

nty > *ç* (-*é*?):

Μα-μουζηνη име на божество от *-myti-ānā*.

Ие. *d* > трак. *t*:

-*τακος* = гр. -*δοκος* (в лични имена).

ταρου- (в лични имена) = гр. *δору* „копие“.

Τιδα лично име, *Τιτῖς* име на божество = стинд. *dīti-* ж. „сияние, блясък“

Utus, Uto „Вит“ = гр. *ὑδωρ* „вода“.

τορελλῇ „траурна песен“ от ие. **dūr-el-yā*, ср. гр. *δίρομαι* „оплаквам“.

dt > *st*, диал. *ss*:

Νέστος = *Νέσσος* „Места“ от ие. **ned-to-s*.

dr > *tr* > *dr*:

-*υ(ζ)δρ-ητος* „воден“ = ср. гр. *ἄν-υδρος* „безводен“.

Δράβος местно име от ие. **drowo-s* „течение“.

dy > *ty* > *tt*:

-*σαττα* от ие. **-k'ad-yā*.

ndy > *(n)z*:

Μεζ-ηται (зват.), ср. месап. *Menzana* от **mendy-*.

nti > *ndi* > *(n)zi* (късна диалектна промяна):

Brentice, Brendice > *Brenzici, Brindice* > *Brizice* местно име.

Ие. *d^h* > трак. *d*:

Βένδης от ие. **b^hend^h-*.

Δεσσαῖοι племенно название от ие. **d^hers-*.

Durze, Δορζας лични имена от ие. **d^hrs-*.

διζα (в местни имена) = стперс. *dida* „крепост“ от ие. **d^hig^h-a*.

d^{hi} > *di* > *zi* (късна или диалектна промяна):

Βενδῖς > *Βενζεῖς*.

Σαβάδιος > *Σαβάζιος*.

d^hw- > *d-*:

δεσα-, δια-, διζα- (в лични имена) = гр. *θεός* „бог“ от **d^hweso-s*.

13. Велари (гърлени съгласни)

Ие. *k* > трак. *kh*:

βουρυός „китара“ = пол. *brzęk* „звън, звънтене“ от **b^hrmko-s*.

Обаче след *s* няма изместване на съгласните:

οκάλμη „нож, меч“ = стисл. *skqlm* ж. мн. „ножици“.

Късни (вторични) промени:

ng > *nk* > *ng*:

Ἀργισός местно име от ие. *an-* „на“ и ср. нем. *Kies* „чакъл“ от **giso-*.

ky > *s(s)*:

ἀσᾶ „подбел (растение с островърхи листа)“ от ие. **ak'-yā*.

Ие. *g* > трак. *k*:

Βληκυρός име на божество = гр. *φλεγυρός* „горящ, блестящ, сияен“.

Ἀν-γισός местно име е с *nk* > *ng*, вж. по-горе.

Ие. *g^h* > трак. *g*:

Βεργ-ούλη местно име, ср. стбълг. *връгъ*, бълг. *бряг* от ие. **b^herg^ho-s*.

Ζ-γουλαμηνος, епитет на Аполон „утешаващ, радващ“, ср. стнорд.

gōla „задоволявам, радвам“, бълг. *галя*.

14. Палатализирани веларни съгласни (т. н. палатали)

Ие. $k' >$ трак. s, β (както в албански):

Вис- в лични имена = стинд. *vis-i* местен падеж ед. ч. от *vis-* „жилице, къща“, стбълг. в съ „село“ от ие. **wik'-*.

Σουρα- в лични имена = стинд. *śura-*, авест. *sura-* „силен, храбър, мощен; герой“.

-σιρ(α) в лични имена, ср. арм. *sirem* „любя“.

В начално антевокално и в интервокално положение трак. $s, \beta > z, \delta$ (както трак. $s > z$):

dinipula ($d = \delta$) = *sinipyula* „дива тиква“ от ие. **k'un-abolo/a* букв. „кучешка ябълка“.

ζαλμός „кожа“ от ие. **k'olmo-* „покрив(ка)“.

-ζελμς = *-σελμς* в лични имена от ие. **k'elmt-* „защитник, закрилник, покровител“.

$k'w > sw > zw$:

εζβ- = лат. *equus* „кон“ от **ek'wo-s*.

συνη[ουλ-], συνικουλ- = стбълг. *свѣтълъ*, бълг. *светъл* от **k'woyt-ul-o-*

Ие. $g' >$ трак. z, δ :

Αἰζική име на местност = гр. *αἰγκή* ж. от *αἰγκός* „кози“ производно от *αἶξ* (род. *αἰγός*) „коза“.

Αῖζος име на река и селище = гр. *αἰζός* „бял“.

-δενθης (в лични имена) = лат. *gens* (род. *gentis*) „род“.

Ρῆσος име на цар = лат. *rēx* (род. *rēgis*) „цар“.

Β(ο)υζας = авест. *būza-* „козел“.

-ζηνς, -ις = гр. *-γενς* в лични имена.

Ие. $g^h >$ трак. z, δ :

Βοῖζα „лимец, ръж“, ср. стинд. *vrthi-* „ориз“.

-διζα (в местни имена) = стперс. *dida* „крепост“ от ие. **d^hig^h-a*.

ζερά „вид горна дреха“, ср. гр. *χείρ* „ръка“ от ие. **g^hē(s)r-*.

ζήλας „вино“, ср. стинд. *hala* „ракия“ от ие. **g^hēlā*.

ζυμ(λ)υ- от ие. **g^hmu-*, ср. стбълг. *зми* „змей“.

Σεμέλη „богиня на земята“ = стбълг. *земля* „земя“: засвидетелствено от Илиадата насам и писано със *Σ-* в гръцки, понеже в по-старо време гр. *ζ* означава *dz*.

σαλδ-, salt- от ие. **g^holto-*, ср. бълг. *злато, злат(ен)*.

15. Лабиовелари

Ие. $k^w >$ трак. kh :

Ἀχελῷος, Ἀχελῶν река при Поморие от ие. **ak^w-el-* „вода“, ср. фриг. *акала* „вода“, лит. *Akėlė* название на река.

κῆμος „вид шушулков плод (растение)“ от ие. **(s)k^wamo/a*, ср. лат. *squāta* „люспа“: *k* е запазено, понеже по-старата тракийска форма е гласяла **skēm-*, а след *s* няма изместване на съгласните.

Ие. $g^w >$ трак. k :

-κελ(λ)η = нем. *Quelle* „извор“ от ие. **g^welnā*.

Ие. $g^{wh} >$ трак. g :
Γαῖδρος от $*g^{wh}aydr-$, ср. гр. *φαῖδρος*.
γέντον „месо“ от ие. $*g^{wh}en-to-$ „(къс) отрязано (месо)“ от ие. $*g^{wh}en-$
 „удрям, убивам, режа“.
γερμ „горещ“ = гр. *θερμός* „горещ“ от ие. $*g^{wh}ermo-s$.
Rincaleus име на божество = гр. *ῥιμφαλέος* „бръз“ от ие. $*wreng^{wh}-$.
 писането *nc* вместо *ng* се дължи вероятно на факта, че в късния гръцки
γ е преминало в *γγ* (= *ηg*).

16. Ие. s

Ие. s е запазено в тракийски:
Σέριμη „Стряма“ речно име, ср. стинд. *sarma-* „течение“ от $*sermo-$.
σαλ-τι-ς „извор“, ср. лит. *sál-ti* „тека“.
-συλη, *-σουλη* = гр. *ῥλη* „гора“.
-ουισ(σ)η- „вода“ (в етникона *Σαλδ/τουισ(σ)ηνος*) = вед. *viṣa-* с. „теч-
 ност“.
 В начално антевокално и интервокално положение s често преминава
 в z , както в немски език:
sauzu- (в местното име *Sauzu-para*) = стбълг. *сѡхъ* от ие. $*sawso-s$.
διζα- = *disa-*, *δεσα-* = гр. *θεός* „бог“ от ие. $*d^h(w)eso-s$.
 Ие. $sn >$ трак. nn :
**Iṇna* (пеон.?) извор, ср. стинд. *iṣṇāti* „раздвижва, изхвърля“.
 Ие. $sw >$ трак. s :
Σαβάδιος, *Σαβάζιος* „Liber“ = стбълг. *свѣбодѣ* „свободен“.
 Ие. $sr >$ трак. str :
Στρυμών от ие. $*srumō(n)$ „течение“, *Στρώμη* местно име от ие. $*srumā$
 „течение, поток“.
 Ие. $rs >$ трак. rs и rz (както в немски):
Δορσας = *Δορζας* лично име, ср. гр. *Θρασέας*, *Θράσους* от ие. $*d^h_{rs}$.
 В таблицата на стр. 174 са показани най-характерните черти на
 сравнително-историческата фонетика на тракийския език.

III. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

Сведенията за тракийската морфология са съвсем оскъдни. Няколко
 падежни и глаголни окончания могат да се изведат от първите членове
 на някои двусловни имена.

Родителен падеж ед. число *-as* от ие. *-os*:

Διασ- (ср. *Διασ-κενθος*, *Dias-centhus*) = гр. *Διός*, ср. гр. *Διός-κουρος*.

Дателен падеж ед. число *-e(i)*, *-i* (несигурно) и *-ō > -u*:

Zie (в *Ziepyr*) = гр. *ΔιFei-*, ср. кипър. *ΔιFei-φίλος*.

Ze (в *Ze-bizēns*) = гр. $*ΔιFei-$ или $*Δι(Fi)-Fω(F)i-ās$ „Зевсу равен“.

Δεο- (в *Δεο-βίζος*), ср. гр. *ισό-θεος* „богу-равен“, гр. *ἴσος*, арк., кипър.,
 беот. *Ἰσῖος* „равен“: *Δεο-* от $*deuwo(y)$ дат. пад. ед. ч.; за *Δ-* вместо *T-*;
 вж. гл. VI.

Индоевропейски	Тракийски
<i>a</i> (ə)	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>e</i>
<i>i</i>	<i>i</i>
<i>o</i>	<i>a</i>
<i>u</i>	<i>u</i>
<i>ā</i>	<i>ē</i> (диал. <i>ā</i>)
<i>ē</i>	<i>ē</i> > къснотрак. <i>i</i>
<i>ī</i>	<i>i</i>
<i>ō</i>	<i>ō</i> > къснотрак. <i>u</i>
<i>ū</i>	<i>ū</i> > <i>ü</i> > къснотрак. <i>i</i>
<i>ay, oy</i>	<i>ai</i> > къснотрак. <i>e</i>
<i>ey</i>	<i>ei</i> > къснотрак. <i>i</i>
<i>aw (ow)</i>	<i>au</i>
<i>ew</i>	<i>eu</i> > <i>eb</i> (= <i>ew</i>)
<i>l</i>	<i>ul</i> (<i>ol</i>)
<i>ɾ</i>	<i>ur</i> (<i>or</i>)
<i>m</i>	<i>um</i>
<i>n</i>	<i>un/in</i>
<i>y</i>	<i>i</i> (= <i>y</i>)
<i>w</i>	<i>w</i> (= <i>ov, β</i>); <i>o</i>
<i>l, r, m, n</i>	<i>l, r, m, n</i>
<i>p, t, k</i> (T)	<i>ph, th, kh</i> (TA)
<i>b, d, g</i> (M)	<i>p, t, k</i> (T)
<i>b^h, d^h, g^h</i> (MA)	<i>b, d, g</i> (M)
<i>k'</i>	<i>s/ʃ</i> (<i>z-/d-</i>)
<i>g', g^h</i>	<i>z/d</i>
<i>kw, gw, gh</i>	<i>kh, k, g</i>
<i>s</i>	<i>s</i> (<i>z-, -z-</i>)
<i>tt</i> (<i>dt, d^ht</i>)	<i>st</i> , диал. <i>ss</i>

Διου- (в *Διου-κείλας* „богу-желан“) от ие. **deywō(y)*, вж. *Δεο-*.

Местен падеж ед. число *-i*:

Βιοι- (в лично име *Βιοι-ζε[νης]*) = стинд. *viš-i* местен пад. ед. ч. от стинд. *viš-* „жилище, къща“.

Завършекът на тракийската дума *midne* „vicus“ в късния латински надпис (от 266 год. от н. е.) *cives prov. Tracie reg. Serdicens midne Pote(?)lense* не може да се смята за тракийска морфема, понеже изречението е на латински език и в такъв случай граматичните форми са латински.

Окончание на медиалното причастие дат. пад. ед. число *-αμνω* от ие. *-o-mēnō(y)* в епитета на Аполон *Ζ-γούλαμνω* (дат.) „утешаваш, радваш“, ср. гр. *-ομενος* и стинд. *-amāna-ḥ*.¹ Понеже в късните тракийски надписи *η* може да стои вместо *ε*, то *-αμνω* може да е вместо **-αμενω* (и то вероятно под влияние на често срещаните етнически имена на *-ηνος*) и да съответствува на гр. *-ομενος*. Обаче трак. *-αμνω* може да съответствува на стинд. *-amāna-* от *-o-mēnō-s*.

Същото медиално окончание се крие вероятно и в *Tiu-tiamenus* (*vicus*) село в областта на Филипопол-Пловдив, което може да се изтълкува като

¹ За стариндийското окончание вж. Thumb и Hauschild 1959: 358—9.

**diw(o)-diomeno-s* „бого-боязлив“, ср. гр. *δίομαι* „боя се“, *διόμενος* „прогоняващ“.

Превъзходна степен за сравнение със суфикс *-ist(h)a-* = стинд. *-iṣṭha-h*:

Resist(h)os, *Ρεδεστός* (с асимилация $e-i > e-e$) = *Ῥαιδεστός* ($ai = e$; днес Родосто в Турска Тракия) = стинд. *raj-iṣṭha-h* „*βασιλεύματος*, най-царски“.

Βαιοτας = гр. *Φαῖστος* превъзходна степен от *φάος* „светлина, блясък“.

Една императивна форма се крие в личното име на жена *Αιδε-ζυρις* (надпис от с. Гърмен, Гоцеделчевско), дето *αιδε-* съответствува на гр. *αἰθε* „гори, пламти“ 2 л. ед. ч. заповедно наклонение от гр. *αἶθω* „горя, пламтя“ и *-ζυρις* ($v = i$) съответствува на арм. *sēr* „любов“, *sirem* „любя“.

IV. СЛОВОБРАЗУВАНЕ

Понеже тракийските собствени имена и глоси са предадени в гръцки и латински надписи или текстове, то завършекът им е нагоден по гръцките и латински склонения. Същото се отнася често и до съединителната гласна в тракийските двусловни имена. Това трябва да се има пред вид при разглеждането на образуването на тракийските думи.

Съществителни

Окончания

-α: *ἀσᾶ*, *βοῖα*, *βοῖζα*, **δεβα*, *dinipula*, *χειρά*; *Germetitha*, *Λαγοντουρμα*, *Μασιρα* ж.; и пр.

-ας: *ζήλας* (*ζελᾶς*); *Βαστοκεilas*, *Ταρονλας*, *Τίπας* и под.

-η: *πιτύη*, *σκάληη*, *σκάκηη*, *τορελλῆ*.

-ης: *Αυλονδενθης*, *Αυλουζενης*, *Αουζητης*, *Ζειβιζης*, *Ζιπαβης* и др.

Понеже в къснотракийски *η* и *ει* преминават в *i*, то покрай *-ης* се явява при някои имена *-ις*, *-εις*, напр.: *Αυλουζενις* = *Αυλουζενεις* = *Αουλουζενης*.

-ις: *Αυλοντραλις*, *Δαληζαλις*, *Δαληπορις*, *Δαλαζεμις*, *Δεορις*, *Επιτηονις*, *Τατίς*, *Τοτίς*.

-ω(v), *-ιω(v)*: *Dizo* (род. *Dizones*), *Περικων-ει* (дат. пад.); *Diszio*.

-и = гр. *-ω*: *Dentusuci* женско лично име.

-υς: *Ασαβιδυς*, *Βειθυς*, *Σάλτυς*.

Наставки

-θης от ие. *-tā-s* или *-tē(r)*: *Σεύθης*.

-ουλη(ς?) за образуване на деятелни имена: *Ασδουλη(ς?)*.

-ασ(ο)-: *βόν(υ)ασ(ο)ς* „див бик“ от *-ăkyo-s* или *-okyо-s*.

Умалителни наставки

В славянски, хето-лувийски и пеласгийски има една умалителна наставка, която произлиза от ие. *-ent/nt-*. В славянски тя се употребява особено за образуване на производни от названия на одушевени същества (млади същества, умалителни или ласкателни лични имена, малки

на животни), ср. стбълг. *отроча* „дете“, тѣла, бълг. *теле*, *козѣла*, бълг. *козле*, *вълче* от ие. **wlkw-ent-* или *-ŋt-*. В български и сърбохърватски тая наставка често се употребява за образуване на хипокористични (умалителни, ласкателни) лични имена, например: бълг. диал. *Петре* от *Петър*, род.-вин. пад. *Петре́те*, *Стойне*, *Стойне́те*, срхр. *Миле*, род.-вин. *Милета* с *-e*, *-em-* от ие. *-ent-* или *-ŋt-*. Подобни са следните хетски производни *supralanz* „добиче“ м. от *suppal(a)-* „добитък“, *siwappanz* м. от *siwapp(a)-* „бог“, *welkuwan* с. „тревичка“ от *welku-* „трева“, лични имена *Nuwanz* от *Nuwa-*, *Zidanz* от *Zida-* с наставка *-anz* м., *-an* с. от ие. *-ŋt-s* и *-ŋt* (вж. Georgiev 1965).

Този начин на образуване на лични имена има точни съответствия в тракийския език. В именителен падеж такива тракийски имена са завършвали на *-e(n)* от *-ent* или на *-e(n)s* от *-ent-s*, а в родителен падеж на *-inth-és* от *-ŋt-és* или на *-enth-es* по завършека на именителен падеж. В гръцки и латински те са предавани или със завършека на именителния падеж *-e* респ. *-e(n)s* или с основата на косвените падежи *-ivθ-ης*, *-evθ-ης*, например:

Durze, *Δορζ-ivθης*, *Δορζ-evθης* от *Δορζας*, *Δορζας*, *Dorson* от ие. **dʰrs-*, ср. гр. *Θρασέας*, *Θρασών*, *Θρασ-ύλος*, *Θρασ-ύλλος*, *Θρασ-ύννης* от *θρασίς* „дързък, смел, храбър“, стбълг. *Дръзъ* дързък“.

Bvz-ης, *Bovz-ης*, *Bis-ens* от ие. **bʰugʰ-ent-* „козле“, производно от *Bvzas*, *Bvzos*, ср. авест. *buzā-* „козел“, нперс. *buz* „коза, козел“, арм. *buz* „агне“ от ие. **bʰugʰ-*.

Koç-ivθης от ие. *(*s*)*kōgʰ-ŋt-*, производно от *Koças*, ср. алб. *kedh*, *kec* „козле“ от ие. *(*s*)*kogʰ-*, стбълг. *коза* от ие. *(*s*)*kagʰ-a*.

Dinens, *Dines* от *Dinus*, *Δινος*, ср. с умалителната наставка *-illa* женското име *Din-ent-illa*.

Dolens, *Dules*, *Δουλής* от *Dulas*, *Δουλας*, *Dulus*, съкратено от двучленните *Dula-zenus* и под.

Seuthens от *Σεύθης*.

Това обяснение за имената на *-ens* не е обаче сигурно, понеже може да се касае за „обратно писане“, тъй като по това време *n* пред *s* започва да изчезва.

bólivθος „див бик“ от ие. **bʰl̥n-ent-* или *-ŋt-*, ср. нем. *Bulle* „бик“ от ие. **bʰl̥n-en*; за образуването ср. бълг. *биче* < ие. **bʰuk-ent-* умалително от бик < ие. **bʰuko-s*.

ζηρ-ivθ- = бълг. диал. *зверé* от ие. **gʰw̥er-ent-* или *-ŋt-* умалително от *ζηρ-* = стбълг. *звѣрь*.

Умалителна наставка *-il-*, *-ul(l)-*:¹

Παιβ-ίλας мъжко лично име, ср. *Παιβις*, *Παιβης*.

Cetr-ίλας мъжко лично име, ср. *Κετρο-πορις*.

Δερζ-είλας мъжко лично име, ср. *Derzus*, *Derzi-zenus*.

Dinent-illa женско лично име, ср. *Dinens*.

Βεσ-ούλα женско лично име, ср. *Βέσσος*.

Κερσ-ούλας, *Cerz-ula* мъжко лично име, *Κερσουλλος* епитет на Зевс, ср.

Κερσος, *Cerzus*, *Κερσης*.

¹ Вж. Vlahov 1968: 246—61, обаче някои от приведените имена не са хипокористични, вж. по-нататък.

Σερμ-υλη местно име, ср. *Σέρμη*.
Βεργ-ούλη, *Berg-ule* местно име, ср. *Βέργη*, *Βέργα*.
Τζουρ-ουλός, *Τζόρ-υλλος*, *Τζωρ-υλλος* местно име.

Други наставки

Наставка *-ωθ-*, *-υνθ-*, *-ενθ-* от ие. *-went-*, *-wyt-*:
"Αψ-ωθος, вж. гл. IV.

Наставка *-i(k)-*:

Βενδ-ικ-ος мъжко лично име, ср. *Βένδης* име на божество.

Brend-ice местно име, ср. месап. *βρένδος* „елен“.

Αϊζ-ική местно име.

Σερδ-ική, *Serd-ica* „София“, производно от племенното име *Σερδοί*.

Αστ-ική, *Ast-ice* областта на племето *Ἀσται*, *Astae*.

Наставка *-is(s)-* от ие. *-īs(y)o-* или *-īkyo-*:

Zilm-issus название на хълм.

Κουρπ-ισος местно име.

Βέργ-ισον или *Βέρτ-ισον* местно име.

Τιβ-ιους речно име, ср. гр. *τίφος* с. „мочурище, блато“ от ие. **tīb^h*.

Сложни думи

Двуосновни имена

Характерно за тракийския език е наличието на многобройни двуосновни лични и местни имена, например:

Лични имена: *Αυζα-κενθος*, *Αυλου-ζενις*, *Βειθι-πης*, *Δαλα-ζελμις*, *Δενδου-πορις*, *Disa-centus* = *Δεσα-κενθης*, *Δια-ζενις*, *Αυλα-ζενις*, *Δουλη-ζελμις*, *Ανι-ζητης*, *Επτα-κενθος*, *Ζερα-ζενις*, *Δα-ζενος*, *Μα-κεντης*, *Μεστου-ζελμις*, *Μουκα-παιβης*, *Νεστο-πυρις*, *Ρωμη-ταλκας*, *Σουρα-τραλις* и др., вж. гл. VI.

Имена (и епитети) на божества: *Βαργι-денθ(ς?)*, *Βασки-διθια(ς?)*, *Βη-μαρκος*, *Γενι-акос*, *Germe-titha*, *Ebis-tithia(ς?)*, *Zβερ-θουρδος*, *Ζει-βιζи*, *Ιαμβα-δουλη(ς?)*, *Kapa-βасиос*, *Μανι-μαζος*, *Μηδυ-ζиς*, *Ουτ-асиос*, *Ραισκον-τουρμη*, *Σει-νον-λαζи(ς?)*, *Scop-titia*, *Σουρε-γедης*, *Σуро-тег(ς?)*, *Toto-bisia(ς?)*.

Местни имена: *Βενди-пара*, *Σκαρι-пара*, *Μεσημ-βοία*, *Σκελα-βριη*, *Κιοτι-διζος*, *Oru-diza*, *Syra-cella*, *Σалдо-келн-* (в етника на *Σалдокеλινος*) и др.

Ретроградни (хипостазирани) двуосновни имена (тип гр. *ίππο-πόταμος* от *ίππος ποτάμιος*): *Ζυμ(λ)υ(ζ)δρητος* от **ζυμ(λ)υ-ν(ζ)δρη(α)-*, *"Ισ-μαρος* и др., вж. по-нататък, стр. 179.

Сложни думи с представки

αν- „на“, ср. гр. *ανά*, *αν*, гот. *ana* „на“:

An-asatus, *An-satus* (синкопа) кастел при устието на река *Asatus* „Осьм“.

Ἀν-γισός местно име, ср. нем. *Kies* „чакъл“ от ие. **giso-*.

A-sermos (*ns > s*) местно име, ср. *Σέρμη*, *Syrmus* „Стряма“.

ξ- = стбълг. нз-, чеш. пол. *z(e)-*, арм. *z*, лат. *ex* „из“:

Z-γούλαμνος епитет на Аполон букв. „утешаващ, радващ“, ср. стнорд. *gōla* „утешавам, радвам“, бълг. *гaлa*.
οὐτ- = гр. диал. *ὄ-* „на“, гот. *ut-* „из“ от ие. **ud-*:
Οὐτ-ασπιος букв. „на кон“.
πι- = стинд. *pi-*, латв. *pie* „при, до, към“:
Πι-άσαι племе съседно на *Ἀσαι*.
πι-τή „съкровище“ от *(*e*)*pi-diwa*, ср. гр. *ἐπι-δύω* „залязвам (= скривам се)“.

Прилагателни

Досега всички тракийски лични имена, завършващи на *-ηνος* (*-ανος*), *-ανος*, *-εινος*, *-αμνος* (с погърчен завършек *-ος*), се определяха като етнически имена. Това е погрешно: в завършека *-ηνος* се крият няколко различни образувания (за *-αμνος* вж. по-горе).

1) *-ηνος* от ие. *-no-s*, *-āno-s* за образуване на (притежателни) прилагателни (ср. лат. *montānus* „планински“, *Silvānus* букв. „горски“):
-υ(ζ)δρηνος „воден“ от ие. **udrā-no-s*.

-δεουνος „девин, момински“ от ие. **dʰewā-no-s*.

Μεζηναι (зват. пад.) субстантивирано от **mendi-āno-* „конски“, ср. месап. *Menzana*.

2) *-ηνος* за образуване на етнически имена от ие. *-no-s*, *-āno-s*, идентичен с предходния (ср. лат. *Romā-nūs*):

Κέλληνος етникон от *Κέλλη* местно име.

Σαλδοκεληνος етникон от *Σαλδοκελη*.

Sald/t(a)ecaputenus етникон от *Sald/t(a)ecaput*.

Σαλδοβυσ(σ)ηνος, *Σαλδοουισσηνος*, *Σαλιοβυσ(σ)ηνος* етникон от *Σαλδ/ιουονισ(σ)η-*.

Αθυλαρηνος епитет на Сабазий, етникон от местното име *Αθυλαρη*.

Αλααβρηνοι епитет на Зевс и Хера, етникон от местното име *Αλααβρη*.

Βερακεληνοι епитет на Аполон и Асклепий, етникон от местното име *Βερακελη* < ие. **bʰelo-gʷelnā* „бял извор“.

Βουρδαπηναι епитет на нимфи, етникон от местното име *Burdapa*.

Βυαπαρηνη епитет на Хера, етникон от местното име *Βυαπαρη*.

Ζωδρουμηνος епитет на Зевс, етникон от *Ζωδρουμη* = *Διν-δρύμη* местно име.

Καριοτορηνοι епитет на Зевс и Хера, етникон от местното име *Caristorum*.

Σταρασκηνος епитет на Аполон, етникон от *Σταρ-ασκη*, ср. стбълг. *старъ* и ствнем. *ask*, нем. *Esche* „ясен (дърво)“.

3) *-ηνος* за образуване на субстантивирани прилагателни и деятелни имена от глаголи; съответствува на (славянската и) българската наставка *-ан* от ие. *-āno-s* в нарицателни и собствени (лични) имена като *велик-ан*, *Светл-ан*, *Злат-ан*, *Цвет-ан*, *Стоян* и под.; рус. *молчан*, *грубиян*, *смутьян*.

Σουητ[ουληνος], *Σουιτουληνος* епитет на тракийския Херос = бълг. *Светл-ан* от стбълг. *свѣтълъ* < ие. **kʷoyt-ulo-s*.

Σαλδηνος епитет на Асклепий = бълг. *Злат-ан* от *злат*, рус. *золотой* от ие. **g^hólto-* „злато“; подобно и *Σολδηνος* от **g^hlt(ó)-* (нулева степен):.

Σπινδηνος епитет на Аполон от ие. **spinde(y)-āno-s* букв. „блестящ, сияен“, ср. лит. *spindū, spindē-ti* „блестя, сияя, светя“.

Ζυδηνος епитет на тракийския Херос от ие. **g^hud^he(y)-āno-s* букв. „грижеш се“, ср. латв. *zudītis* „грижа се“.

Στορη[ος] епитет на Зевс и Хера от ие. **stur-āno-* „велик-ан“, ср. осет. *stur*, стшвед. *stur* „голям“, ствнем. *stari* „силен“, вж. трак. *Στουρουλεος*.

Εστραθενος епитет на Аполон от *(*e*)-*st(e)r-ok^w*- „звездо-ок“, ср. гр. *ἀ-στερ-όμματος* „звездо-ок“ или ср. гр. *ἀ-στερ-οπή* „светкавица“ от **ster-ok^w*.

Σωληνος име или епитет на божество от ие. **sōl-āno-s* „утешаващ, утешител“, ср. лат. *solor* „утешавам, успокоявам“, *sōlāmen* „средство за утешение“.

Κουλονο(σ)ηνος епитет на Асклепий, вероятно от **kul-ku(l)k-y-āno-s* „клокочеш“ като епитет на олицетворения (целебен) извор, звукоподражателна дума, ср. бълг. *клокоча* от **klok(l)ok-yǫ*. Етимологията не е съвсем сигурна.

4) *-ē(y)-īno-* = стбългар. *-ѣннъ*:

Τηραθενος епитет на Аполон от *(*s*)*těro-deyīno-s* „чудо-деен“, ср. гр. *τέρας* „чудо“ и стбългар. *-Дѣннъ*, бълг. *деен*.

5) *-aivos* = *-aihos* (ср. гр. *λάϊνος* от *lās* „камък“, *γήϊνος* от *γῆ* „земя“):

Ζελαηνος, епитет на Аполон, производно от трак. *ζελας* „вино“.

*

Наставка *-al-* за образуване на притежателни прилагателни = патронимични имена. По своето значение тя съответствува на българската *-ов*. Тази наставка е идентична с лидийската *-alis* (*-elis, -ilis, -ulis*), етруската *-al* (рядко *-il*) и хетската *-alla/i-* в имена като лид. *Atalis* „Ат-ов“ (ср. *Αττας*), етр. *Larθ-al* „Ларт-ов“ (ср. *Larθ*), хет. *attalla-* „бащ-ин“ (от *atta-* „баща“)¹.

Ειδης Ειδιалу: окончанието *-ου* род. пад. е погърчена форма.

Μουχαθενς Επιταλ[ου?], ср. *Επιτα-πορις*, *Επιτα-κενθος* и под. лични имена.

Αλιονπαϊδες Ζειπαλαι (= *-ae* лат. род. пад.), ср. *Ζειπας* лично име.

Βοιωκοζ[ις] Τηραλο[υ], ср. *Τήρης* лично име.

V. СИНТАКСИС

Прилагателното следва (обикновено) след съществителното (както в албански и румънски):

Ζυμ(λ)υ(ζ)δηνος епитет на Асклепий, хипостаза (ретроградно образуване)² въз основа на ие. **g^hmyu-* **udrāno-* букв. „змей воден“.

¹ Вж. Georgiev 1971: 161—6; 1974: 18.

² Ср. гр. *ἱπποπόταμος* от *ἵππος* (δ) *ποτάμιος*.

Κελαιδεουηνος епитет на Асклепий, хипостаза (ретроградно образуване) въз основа на ие. *g^wel^{nā} *d^hewānā букв. „извор девин“.

Ἰομαρος, Ἰομάρα местно име от ие. *wik'-s *mārā букв. „село голямо“, ср. алб. *vis* „място, селище“, стбълг. въсь „село“, авест. *vis-* „къща, село, клан“ и рум. (дак.) *mare* „голям“ от ие. *mār- или *mēr-, гал. -*maros*, ср. рум. *Satu mare* „село голямо“.

Μαμουζηνη „μήτηρ θεῶν“, хипостаза (ретроградно образуване) от *μαμουζηνη *mā m^{ti}-ānā „mater montana“.

Gygeteros название на планина, ср. рум. (дак.) *ghiu j* „стар“, алб. *gjush* „дядо“ и *mēro- „голям, велик“ в ствнем. -*mār* = стбълг. -мъръ, рум. (дак.) *mare* „голям“, вж. гл. VII s. v.

ТРАКИЙСКИ И ДАКИЙСКИ

І. УВОД

Днес Балканският полуостров се населява от редица големи народи, между които са пръснати различни малцинства: цигани, арменци, евреи, татари и др.¹ От друга страна, предимно в центъра на полуострова, има арумъни ($\pm 300\,000$), които говорят един румънски диалект, доста отдалечен от дако-румънски, меглено-румънски, чийто диалект наподобява арумънски, и на запад, в Истрия, истро-румънски.

Следователно в сравнение с другите големи полуострови на Южна Европа населението на Балканския полуостров е много диференцирано от демографска гледна точка. Главната причина за това е вероятно характерната геоморфология на тази област: дълбоки долини, обкръжени от високи планини или от река Дунав.

В древността и през по-отдалечените епохи, когато населението е било малобройно и отношенията между различните народи и племена са били слабо развити или почти не са съществували, числото на различните народи и племена на полуострова е било без съмнение по-голямо отколкото днес.

Ако например днешна Югославия се населява от редица народи и малцинства², никак не е вероятно през І-то хилядолетие пр. н. е. в тази област да е имало само илирийци.

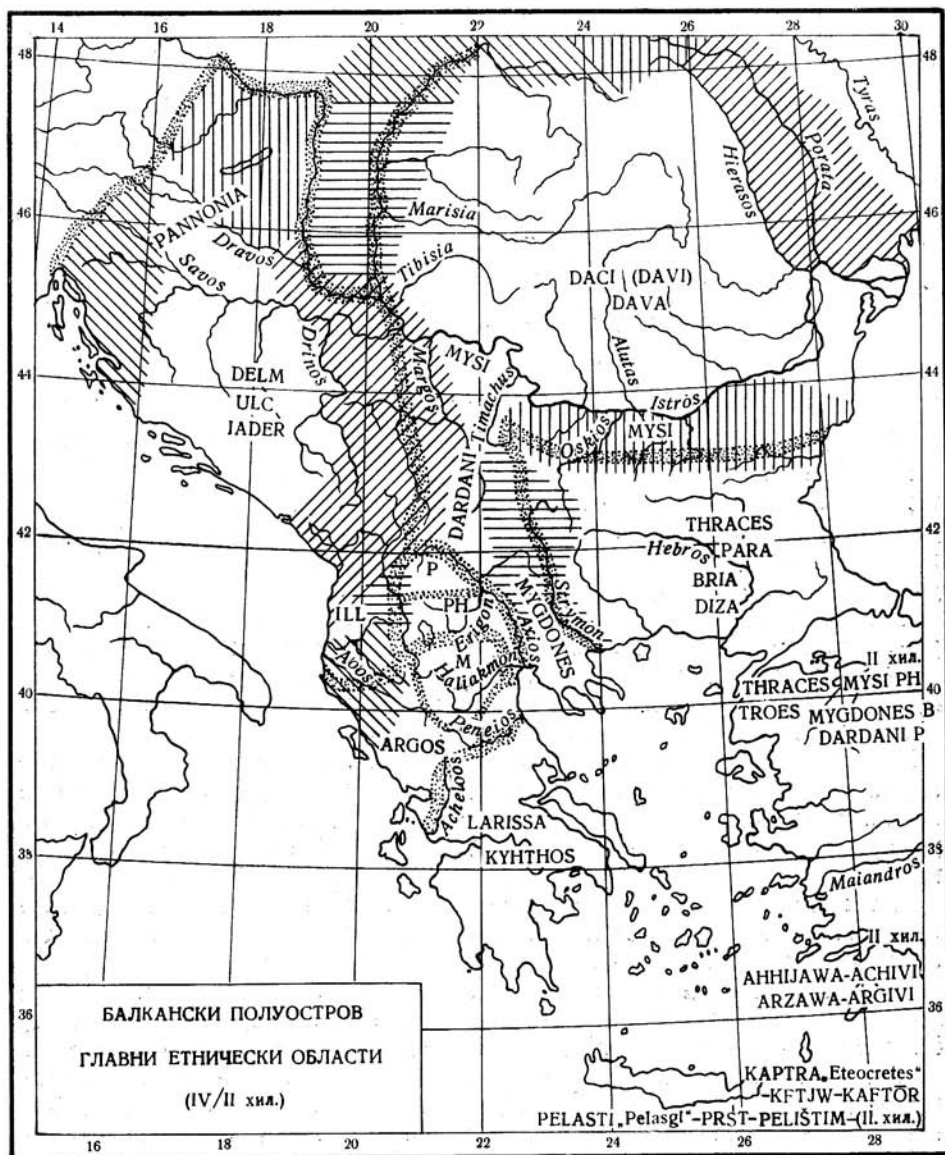
Примерът на древна Италия, т. е. Италийския полуостров, който е много по-малък от Балканския полуостров (ок. $250\,000\text{ км}^2$ срещу $505\,578\text{ км}^2$ без Дакия) е много поучителен. През последните векове пр. н. е. ние намираме там многобройни народи и племена — на север: лигури, келтски племена, рети, евангелци, венети; в центъра: етруски, умбри, пикенци, латини, сабелски племена, оски; на юг: брути, япиги, месапийци, гърци; освен това голям брой по-маловажни племена.

Следователно, по отношение на древността трябва да приемем още по-голямо демографско различие на Балканския полуостров, много по-голямо отколкото в днешно време.

Въз основа на разпределението на древната топонимия Балканският полуостров може да се раздели на седем или осем главни етнически

¹ В България например, според статистиката от 1965 г. има 656 000 турци, 197 800 цигани, 22 000 арменци, 10 500 руси, 7 500 гърци, 6 000 евреи, 6 000 татари, 4 000 румъни, 2 000 каракачани и пр.

² Вж. официалната югославска статистика от 1953 г.

области: дако-мизийска (Дакия и Мизия = Мезия), тракийска (Тракия), предгръцка (пеласгийска; Южна и Централна Гърция заедно с по-голямата част от Егейските острови), прагръцка (Епир, Западна и Северна Тесалия), македонска (Южна Македония: басейнът на р. Халиакмон), прафригийска (Северозападна Македония: басейнът на р. Еригон), илирийска (Илирия и някои съседни области), а вероятно и далматинска (Далмация), вж. географската карта.

До преди 50-тина години мнозина смятаха, че на Балканския полуостров на север от Гърция се е говорил един език или диалекти на един и същ език и ние често употребявахме термина „трако-илирийски“. По-късно обаче окончателно бе установено, че, макар и сродни, тракийски и илирийски са два индоевропейски езика, доста различни един от друг приблизително така различни, както например ирански и латински, вж. гл. XIV.

От друга страна, допреди двадесетина години за всички нас „тракийски“ означаваше езика на древното население, което е обитавало огромното пространство приблизително от Северните Карпати между реките Тиса и Днестър (или Днепър), източната част на Балканския полуостров от реките Морава и Вардар на изток, както и някои области от Северна и Централна Мала Азия, т. е. днес Западна Украйна, Молдавия, цяла Румъния, Източна Унгария, Източна Югославия, цяла България, Североизточна Гърция, Турска Тракия и големи области от Северна и Централна Турция.

Всички приемахме това положение въз основа на сведенията на географа Страбон и на други антични автори, които съобщаваха, че мизите, гетите и фригите били тракийски племена, че говорили тракийски език. Несъмнено в цялата спомената област още от дълбока древност са се говорили езици от индоевропейски произход. Обаче понятието за езиково родство е едно откритие на XIX век. Античните автори нямат никаква представа за тоя факт на сравнително-историческото езикознание. Те правят тук същата грешка, както когато твърдят, че латински бил еолийски диалект на гръцкия език (Tyrranion от Amisos, Филоксен, Варон). В същност тракийски, фригийски и дакийски са били три различни индоевропейски езика.

Преди всичко в една такава обширна област, силно насечена от многобройни големи планини и реки, далеко в първобитно-общинния строй, когато икономическите връзки между отделните племена са били съвсем незначителни, когато не е имало една обща държава, не е вероятно да е имало един общ език. От друга страна известни са над 150 фригийски надписа, които датират от VII век пр. н. е. докъм IV век от н. е. Обаче езикът на тия надписи е съвсем различен от това, което можем да заключим за тракийския език. Разликата между тракийски и фригийски е приблизително такава, както между албански и гръцки, вж. гл. XII.

Всеки език (или група сродни езици) има някои свои особени географски названия, типични само за него. Те могат да бъдат или някои особени думи, които се срещат само в даден език като географски термини, или пък някои особени фонетични промени, характерни само за един език или една езикова група. Така например селищни имена като *Градец*, *Градище*, рум. *Gradețul*, *Gradești* могат да бъдат само от български произход, тъй като съчетанието от промените *ie. or > бълг. pa*, прасл. *-ъць > бълг. -ец* или *ie. -skyo- > бълг. -ще* са характерни за нашия

език. Също така местни названия като *Μεγαλόπολις*, *Τρίπολις*, *Τετράπολις* и пр. или *Θέρμη*, *Θέρμα*, *Θερμαί*, *Θερμοπύλαι*, *Θέρμινδρα* могат да бъдат само гръцки, понеже думата *πόλις* и началното *θ* от не. *g^{wh}* в *θερμός* „горещ“ са характерни само за гръцкия език. От друга страна, дори и да не знаехме нищо друго за германските и славянските езици освен топонимията, ние бихме могли да разграничим на запад и на изток две различни етнически единства (германска и славянска) въз основа на разпределението на топоними с голяма фреквентност като нем. *Stadt* „град“ (*Altstadt*, *Neustadt*, *Heiligenstadt* и т. н.), „село“ *Dorf* (*Neudorf* и пр.), от една страна, и прасл. **gardz* „град“ и **vъсь* „село“, от друга.

Такива особени географски названия намираме в източната половина на Балканския полуостров.¹

II. ДАКО-МИЗИЙСКАТА ОБЛАСТ

Въз основа на разпространението на най-характерните местни имена може да се разграничи на север една дако-мизийска област. Тя включва Дакия (днес приблизително Румъния и Източна Унгария на изток от р. Тиса), (Северна) Мизия (*Μυαία*), наречена по-късно поради фонетичната промяна *μ > ι*¹ > лат. *oe > e* *Мезия* (Moesia) (днес Североизточна Югославия и Северна България) и Мала Скития (днес Добруджа).

Най-характерните местни имена в очертаната по-горе територия са сложни думи, втората съставна част на които съдържа думата *dava* (или *deva*, *dova*) „град“. Поради големия си брой и своето хомогенно географско разпределение, те дават ясна представа за прародината на дако-мизийците. Съществуват 46 (или 51) топонима от този тип: 28 (или 29), т. е. повече от половината, се намират в Дакия²:

Acidava град на р. Алутас-Олт.

Αγυδαων в надпис (от 48 г. пр. н. е.) от Балчик.

Arcidava (**Agyidava*, *Arcidaba*), днес Verșeț.

Burridava град по долното течение на р. Алутас-Олт (при Слатина) „градът на племето *Βούροι*“.

Δονίδα град в Северозападна Дакия.

Zagyidava град в Дакия, днес Роман.

Zigidava град в Западна Дакия с *gi > zi*, ср. **Giridava* в надпис от Долна Мизия, вж. по-нататък.

Zovoidava град в Югоизточна Дакия.

Karoidava град в Източна Дакия.

Κληίδα селище по средното течение на р. Тугас — Днепър.

Κομίδα, *Cumidava*, днес Rîșnov.

Μαρκίδα град в Дакия, ср. келтското местно име *Marco-durum* „конска крепост (или град)“.

Νετίδava (*Nevîdava*) град в Югоизточна Дакия.

Οβτίδava град по горното течение на р. Алутас-Олт.

Πατρίδava град в Дакия.

Pelendova = *Πολόνδα(va)*, днес Крайова.

¹ Данните са заети от Detschew 1957. Тук изказвам своята голяма благодарност на проф. Б. Геров, ст. н. с. Ив. Венедиков и проф. Р. Вулпе, които ми оказаха помощ при локализирането на някои от разглежданите географски названия.

² Вж. подробно Георгиев 1958: 89—94.

**Perburidava* (в етника на *Perburidavenses*) град при долното течение на р. Жиул при Крайова.

Petrobada град в Източна Дакия.

Piroboridava, *Piroboridava* (надпис), днес Poiana.

**Proda* (в етника на *Prodanenses*).

**Racidava* град по горното течение на р. Алутас-Олт.

Rusidava град на десния бряг на р. Алутас-Олт.

Sacidaba (*Su*-?) град южно от Arulum.

Savridava град по горното течение на р. Алутас-Олт.

Seidava селище в Северна Дакия.

Sivridava град западно от Arulum.

Sucidava (*Συκίδαβα*, *Συκιδεβα*, *Συκίσιδα*), днес Celei.

Tamaoidava град на р. Hierasos-Серет.

Девет (или десет) топонима от този тип се явяват в Долна Мизия (Северна България) и в Мала Скития (Добруджа):

**Aedaba* кастел на р. Дунав между Augustae и Oescus.

**Buteridava* (в етника на *Buteridavensis*).

Gildoba (= *Giridava*?).

**Giridava* (в етника на *Giridavensis*): в надпис от Плевенско.

Laoubada град в Източна Мизия.

Kalidaba (*Capidava*, *Calidava*), днес Calachioi.

Movridaba кастел в Scythia minor — Добруджа.

Sagadava селище близо до Durostorum — Силистра.

Sacidava (*Sucidava*) град в Долна Мизия на границата със Scythia (minor).

Scadava (*Σκεδεβά*) селище в Източна Мизия между Iatrus и Trimantium.

Sucidava (*Σουκίδαβα*, *Sancidapa*)? град в Източна Мизия на р. Дунав при Рахово).

Други осем се срещат в Източна Горна Мизия (Дардания, Dacia Mediterranea „Средиземна Дакия“):

Aladaba кастел в областта на Румисиана, днес Бела Паланка.

Boeuredaba кастел в областта на Serdica.

Davedaba кастел в Dacia mediterranea или ripensis.

Desudaba селище между *Astibus* — Щип и *Pautalia* — Кюстендил.

Zionodaba (къде?).

Θερμιδάβα (вероятно погръчено вместо **Zermidava*) между Шкодра и Сипарантум, т. е. на границата на Югозападна Дардания и Североизточна Илирия.

**Itadeba* кастел в Dacia mediterranea.

Kovicedaba (*Κουμινδεβα*) кастел в областта на Пирот.

*

В Тракия намираме един единствен топоним от този тип: касае се за един старинен тракийски град днес *Пловдив*, преустроен по време на завоюването на Западна Тракия от Филип II Македонски (359—336 пр. н. е.), който му дал собственото си име: на гръцки *Φιλίππο-πολις*, а на

„тракийски“ *Pulpu-deva* „град на Филип“, вж. гл. XVI. Това означава, че единственият пример на споменатия топонимичен тип, който се среща в Тракия, е бил внесен там (изкуствено) от централната част на полуострова (от македонците), където е имало и други топоними от същия тип. Следователно, топонимите на *dava* (*deva*) са характерни за Дакия, те се срещат по-рядко в (Северна) Мизия и липсват в Тракия.

Дако-мизийската дума *deva*, която означава „град“, произлиза от **dʰēwā* „място“, ср. бълг. *дявам*, рус. *девать* „слагам, поставям“ от **dʰēwā*- хом. *θιάσσω* „разположен съм“, *θάβων* *θάκων* ἢ *θρόνος* (Hes.) от **dʰēw-ako-*. Разликата между формите *deva*, *dava*, *dova* е хронологична (и диалектна); тя се дължи на характерната за дако-мизийска фонетична промяна *e* > *ā* > *a* (IV—I в.) > *o* (II—VI в.), както в албански (вж. гл. XI).

Разпределението на разгледаните топоними дава възможност да се направят следните изводи: Прародината на дако-мизийските племена е Дакия. Много рано, вероятно през III-то хилядолетие, някои дако-мизийски племена започнали да се преселват на юг от Дунав в (Северна) Мизия = Мезия, Дардания, Източна Македония, отчасти в Далмация, Илирия, както и в Северна Тесалия.

Някои учени смятат дарданците за илирийци (H. Krahe, A. Mayer), докато други са на мнение, че те са по-вероятно траки (Д. Дечев). Според мен дарданците са от (дако-)мизийски произход с късен илирийски суперстрат (ср. имената на царете *Longarus*, *Momunios*)¹: в Източна Дардания има и тракийски субстрат или тракийски преселници (ср. *Λαοδάπια*). Дако-мизийският произход на дарданците се потвърждава от разпределението на топонимите на *dava* (*deva*) „град“ (ср. *Λαοδάβα*, *Κομινιδέβα* в Северна Дардания и *Θερμίδωβα* в Югозападна Дардания), а също така и от името на река *Ἀξίος*, чието горно течение се намира в Дардания. Това име съответствува точно на дако-мизийското название на притока на Дунав *Ἀξίος* в Мала Скития, днес Добруджа.

От Дардания (вероятно през III-то хилядолетие) мизийски племена са проникнали на юг по течението на р. *Ἀξίος*. Там те се наричат *Μύδωνες*. Първоначално те са населявали областта между *Ἀξίος* — Вардар и *Στρυμόν* — Струма, а по-късно (през класическата епоха) на изток от долното течение и устието на *Ἀξίος*, както и северната част на Халкидическия п-в (*Μυυδονία*). Мизийският произход на мигдонците се потвърждава от античната традиция, според която те са мизи (или фриги)², а също така от етимологията на тяхното име: *Μύδωνες* (*Μυυδόνες*) е етнимон от *Μύδων* (*Μυυδών*), запазено в Илиада като лично име: в същност *Μύυδων* произлиза вероятно от **mūs-gʰdʰōm* (или чрез хаплогения от **Masōm* **gʰdʰōm*) „земя(та) на мизийците“, т. е. *Μυσία*³. Това се потвърждава и от следния пасаж у Стефан Византийски: ...*Μυυδονία*, ἐλέγετο καὶ *Μυυδονία*, при което *Μυ-υδονία* е гръцкият превод на *Μυ-υδονία*: миз.-*υδων* = гр. *χθών* „земя, страна, област“. Следователно мигдонците са

¹ Така трибалите (според H. Krahe и A. Mayer от илирийски произход, според Д. Дечев от тракийски произход) са били (дако-)мизийци, които през IV в. пр. н. е. са попаднали под властта на илирийското племе *Αἰτιαῖται*.

² Ср. Paus. 10, 27, 1, schol. Ap. Rh. 2, 786.

³ Ср. гр. *Περραιβὼν χθών* (Aesch. Suppl. 256) = *Περραιβία* или *Υάμπολις* от *Υαν(ον)πολις* „град(ът) (на племето) *Υάντες*“, *χθών* *Πελοπόννησος* (Aesch. Suppl. 890), *χθών* *Θρηάκια* (Eur. Hec. 36) и под.

били мизи, асимилирани по-късно от фригите.¹ От същия произход е вероятно името *Μυόννησος* (малък остров край брега на Тесалия, нос в Йония с малък град на запад от Лесбос и малък остров близо до Ефес)², което може да се тълкува като **Μυ[σ]ῶν νῆσος* „островът на мизите“ с изчезване (между X и V в. или по-рано) на интервокалното *s*.

III. ТРАКИЙСКАТА ОБЛАСТ

Въз основа на разпространението на най-характерните местни имена в източната част на Балканския полуостров може да се разграничи друга една етническа област, а именно тракийската или същинска Тракия.

Тракийската област или Тракия включва източната част на Балканския полуостров между Черно, Мраморно и Егейско море (включително островите Тасос и Самотраки), приблизително южно от Дунав и Мала Скития (Добруджа), както и на изток приблизително от долините на реките Стрюмон-Струма и Тимахус-Тимок.

Най-характерните местни имена за Тракия са сложни думи, образувани с втора съставна част *-para* „река“ (?), *bria* „град“ и *-diza* „крепост“. Тези имена не се срещат на север от Дунав.

Местните имена, образувани с *para*, са 42 (или 51); *-para* „река“ (?) произлиза вероятно от **bora* и съответствува на гр. *βόρβορος* „кал, блато“, стинд. *barburā-m* „вода“, *Barbara*, *Barbari* имена на реки, брет. *béra* „тека“, бълг. *бара* „рекичка“ застояла вода“.³

Agatapara, днес *Агатово* близо до град Севлиево.

Αθναρη- (в етникона *Αθναρηρος*) вероятно с дисимиляция от **Αθρον-para*. *Αἰθινάρον* кастел в Хемимонт.

Βαζοpara в надпис от Pizos (Чирпанско).

Βενδιpara в надпис от Пловдив.

Βέpara кастел в областта на Хеброс.

Bessapara, днес Бешикара на южния бряг по горното течение на Марица.

Bessapara друго селище със същото име.

Βηλαδίpara кастел по горното течение на Хеброс.

Βηρίpara (*Βερίpara*), днес *Бериево*, *Берово* близо до град Севлиево.

Βηρίpara кастел по горното течение на Хеброс.

Βόοpara кастел близо до *Bessapara*.

Βουοιpara в надпис от Pizos (Чирпанско).

Breierophara днес Ирджан на р. Ярдамлъдере в Гръцка Тракия.

Βρενιοpara в надпис от Хисар, Карловско.

Βοίpara кастел в областта на Румисиана, днес Бела Паланка.

Βοίpara кастел в областта на Сердика.

Βυαιparaρη- в етникона *Βυαιparaρηη* в надпис от Горочевци, Трънско.

¹ Мигдонците са засвидетелствувани в Мизия, Фригия и Йония, срв. Ael. Var. hist. 8, 5

² Ср. *Σαβιννησος* от **Σα(ι)ων νῆσος* „островът на племето *Σαῖοι*, *Πελοπόννησος* от **Πελοπον νῆσος* „островът на пелопите“.

³ Обаче родството на тракийската дума с бълг., срхр. *порой*, рум. *prîu* „ручей“ (дак.), алб. *përriua* „ручей, порой“ не е изключено, вж. Georgiev 1965: 288—9. За местните имена, образувани с *-para*, вж. Георгиев 1968: 94—7. Според Fick (1873—423) *-para* е = гр. *-πορος* „брод“, според Tomaschek (1893: 16) = гр. *ἐμπόριον* „тържище“.

Γελουπαρα в надпис от Pizos (Чирпанско).

Δαρδάπαρα кастел в областта на Бела Паланка.

Δαρδάπαρα кастел в Дардания: *δαρда-* е тракийска, а също дако-мизийска дума, ср. тракийския антропоним *Dardisa* от Анхиало.

Δροσίδα (Ptol. 3, 11, 7), днес Месини при Каръштъран на р. Ергене.

Δωδοπαρο(ς) в надпис от Тополовградско.

**Ethrurara* (?) > *Jatropol* (1642), днес *Емрополе* (??).

Ζάπαρα, днес Сандански.

**Capara* > днес Цапарево, Кюстендилско.

Inivara

Ίουίπερα кастел близо до Bessarara, ср. *Δροσίδα-пара* = *Δριζи-περα*.

**Karapara* (??), днес *Каваполици* (??).

Κειρίπαρα > *Циропол*, днес с. Господинци, Гоцеделчевско.

Κηρίάρων кастел в Хемимонт.

Κρασάλοπαρα в надпис от Pizos (Чирпанско).

Longinopara = ? *Λύ(γ)ινος ποταμός*, днес *Лъжене*: това име дава възможност да се определи значението на *para* като „*ποταμός*, река“.

Μουτζίπαρα кастел в *Dacia ripensis*.

Περιούπερα кастел в Дардания, ср. *Δροσίδα-пара* = *Δριζи-περα*.

**Sapara* (?) > днес *Сапар-ево* близо до град Станке Димитров.

Sauzipara селище между Arso и Burdipta в областта на Хеброс.

Σκαλποπαρη- в етника *Σκαλποπαρηνός* в надпис от Ботевградско.

Σκαρίпαρα кастел западно от Видин.

Σκασκοπαρη- в етника *Σκασκοπαρηνός* в надпис от Първомайско.

Σπινοпαρα в надпис от Коньово, Кюстендилско.

Στρατοпαρα в надпис от Pizos (Чирпанско).

Ταμονβαρί (?): -νп- > νβ-; -βαρι умалително от -пара (?).

Τάρπωρον < **Ταρπω-παρον* (?).

Τόπαρον кастел в Родопите.

Tranipara град в Пеония между Stobi и Astibus.

Υμανάρον-βρι кастел в областта на средното течение на Хеброс: -βρι умалително (?) от *βρία*.

Χερδοπαρα кастел в областта на Ниш; касае се вероятно за тракийски преселници.

Местните имена, образувани с *bria* „град“, са 14 (или 17)¹; *βρία* „град“ произлиза от **wri(y)a*, ср. тох. В *rije*, А *ri* „град“, авест. *var* „кастел, крепост, кула“.

Αλαιβρη- в епитета (етника) *Αλαιβρινης*.

Βολβαρη- в етника *Βολβαρινης* в надпис от Шатрово, Станкедимитровско.

Βρε (= -βρι?).

Βρέα (-ια > -εα) град по егейското крайбрежие.

Καλοβρίη.

Κώμβρεια, Κωβρία (от Херодот насам, V в. пр. н. е.) град на брега на Егейско море.

Μασιοβρί[α] в надпис от Разградско.

Μεσαμβρίη, Μεσημβρίη, Μεττιβρία- (от Херодот насам), днес Несебър.

¹ Вж: подробно Георгиев 1958: 97—8.

Μεσαμβρία, Μεσημβρία, Μεσαμβρια (от Херодот насам) град на Егейско море.

Πολυνμβρία град на Егейско море = *Αἶνος*.

**Σαλαμβρία*, изведено от името на р. *Σαλαμβρίας* в Северна Тесалия. *Σηλυμβρία, Σηλυ(μ)βρία, Σαλυ(μ)βρία* (от Херодот насам) град на Пропонтида в Тракия, днес Селиврия.

**Σηλυ(μ)βρία* > *Селиврия* близо до град Станке Димитров.

Σκελαβριη в надпис от Pizos (Чирпанско).

Σομβρια (надпис от V в. пр. н. е.) град на Пропонтида.

Υμανάρονβρι (-βρι умалително (?) от *βρία*), вж. по-горе.

Топонимите, образувани с *diza* (-os) „крепост“ са 11;¹ *diza* „крепост“ произлиза от **d^h(e)ig^h(y)o-* (или -ā), ср. стперс. *dida*, нперс. *diz*, *dēz* „крепост“, арм. *dizanim* „струпвам“:

Bedizos mutatio между *Resisto* и *Apri(s)* в Турска Тракия.

(*Beodizos* вероятно идентично с първото).

Burtudizos mansio на р. *Erginias*, днес Бабаески.

Δείζας кастел в Хемимонт.

Δραδιζα- в етника на *Δραδιζανος* в надпис от Никополис във Битиния на Пропонтида.

Κισιδιζος кастел в Долна Мизия.

Orudiza, -*disza* mansio на брега на *Tonzos* — Тунджа.

Ostudizo, днес Hafsа в Турска Тракия.

Tarpodizos северно от Къркклизе в Турска Тракия, вероятно при Перинт.

Τυρόδιζα (от Херодот насам) на Пропонтида.

Τυρόδιζα кастел на Егейско море, днес Макри.

IV. ИЗВОДИ

Главните народи² в източната част на Балканския полуостров са били траките, мизите и даките. Тези народи са били разделени на множество племена. Така главните тракийски племена са беси, битини, кикони, одриз и др.; главните мизийски племена са дарданци, трибали и мигдонци; даките се делели на даки и гети.

Тракия в тесен смисъл на думата включва югоизточната част на Балканския полуостров, разположена между Черно, Мраморно и Егейско море, приблизително на юг от Хемус и на изток от р. Струма. Най-характерните местни имена в Тракия са сложни думи, образувани с помощта на думите *para* „река (?)“ (*Bendipara*, *Bessapara*, *Keiripara* и пр.), *bria* „град“ (*Ko(m)br(e)ia*, *Mesembria*, *Sombria* и пр.) и *diza* „крепост“ (*Beodizos*, *Orudiza*, *Tyrodiza* и пр.).

Относно тази област няма никакви сигурни данни за съществуването на по-стара ономастика от тракийската. Това означава, че пратраките са населявали тази територия поне от ранния неолит. Следователно най-древните културни пластове на селищните могили като Караново, Азмашка могила, Казанлък и пр. са били пратракийски.

¹ Вж. подробно Георгиев 1958: 99—100.

² Преди нашествието на ирански племена и на келти.

Без съмнение, през дългия период от неолита насам в Тракия са нахлували различни племена и народи. Така в Северозападна Мала Азия са живеели мизи и дарданци още от II-то хилядолетие пр. н. е. За да отидат в Мала Азия, мизите и дарданците е трябвало да минат през Тракия. Следователно в Тракия е имало мизийски и дардански нашествия. През втората половина на II-то хилядолетие фриги са нахлули в Мала Азия, минавайки през Южна Тракия. Трерите, които някога са живеели в съседство с трибалите (Hdt. IV 49; Thuc. II 56), са нахлули в Троада, т. е. в Северозападна Мала Азия (Strab. XIII 586): те също са минали през Тракия. Според Херодот (VII 75) битините, които са обитавали в Северозападна Мала Азия, са дошли там от областта на р. Струма, дето са били съседи на майдите; Страбон (VII 295) ги нарича майдобитини.

В Тракия има местни имена от дако-мизийски (напр. *Salmydessos*), фригийски, гръцки (напр. *Neapolis*, *Nikopolis*), македонски, келтски, латински (напр. *Aquae Calidae*, *Traiana Augusta*) и друг произход. Обаче най-старият ономастичен пласт тук е тракийски: ние не знаем друг ономастичен пласт или дори отделни местни имена, които да са по-стари от тракийската топонимия.

По времето, когато господствуваше прединдоевропейската теория, местни имена като *Perinthos* и *Salmydessos* се определяха за прединдоевропейски. Това схващане се основаваше на твърдението, че суфиксите *nth* и *s(s)* били от прединдоевропейски произход. По този начин се допускаше груба грешка. Онова, което важи за гръцката топонимия, не може да се отнася и за тракийската, защото тези два езика имат различни фонетични закони: изчезването на интервокалното *s* е гръцко фонетично явление, но не и тракийско; фонетичната промяна *t > th* е тракийско фонетично явление, но не и гръцко.

И така от гледище на фонетичните закони (*n > in*, *t > th* и запазено интервокално *s*) тези два топонима имат ясни етимологии:

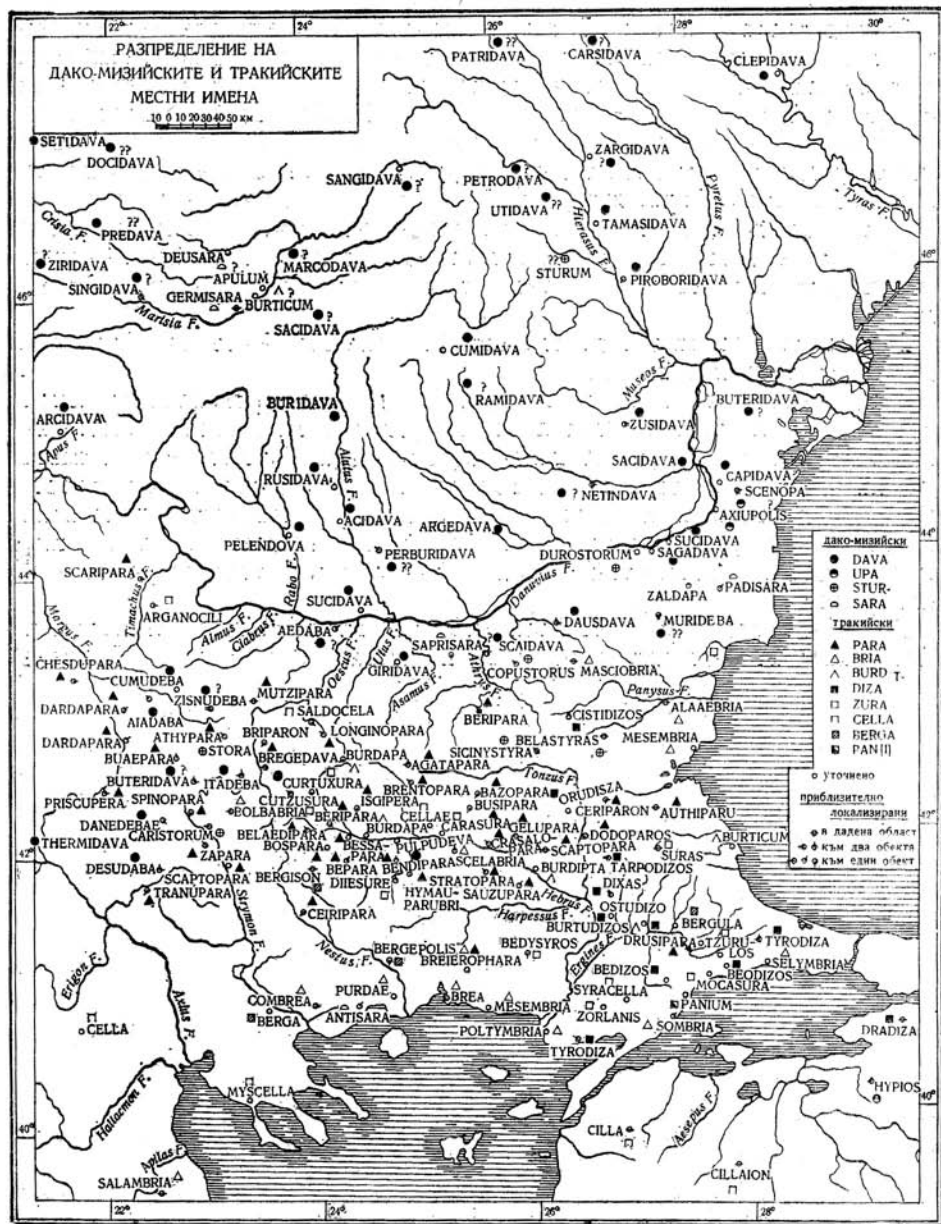
Περίνθος, *Πέργινθος*, град разположен на един хълм по брега на Про-понтита, произлиза от ие. **perwnto-s* и съответствува точно на стинд. *pārva-ta-h* „планина“ от ие. **perwnto-s*. Това име е от тракийски произход, вж. гл. VII.

Σαλμυνησσός, залив, река и местност в Тракия при Черно море, произлиза от ие. **salm-udes-yō-* „солена вода“, ср. гр. *ἅλμη* „морска вода, солена вода“ от **salmā* и *ūdōs*-с. „вода“. Запазеното *d* показва, че това име е от мизийски произход.

Въз основа на такива съображения може да се заключи, че траките са населявали територията, означена с тяхното име, от най-дълбока древност, поне от времето, когато племената в тази област са започнали да водят заседнал живот, т. е. поне от ранния неолит. Преди тази епоха населението е било извънредно рядко и е водело номадски живот. Дори от гледище на недоказуемото предположение, че през времето на палеолита тук е имало предтракийско население, такова население не е оставило никакви езикови следи.

Следователно, макар тракийският език да е бил повлиян по различен начин от езиките на разни завоеватели, той е бил запазен от автохтонното население до края на античната епоха.¹

¹ В това отношение може да се сравни например древният Египет, дето от най-древни времена се е говорил древният египетски език, който е бил постепенно изместен от арабски към началото на II хил. от н. е.

Мизия (Мезия от лат. *Moesia* е по-късна форма) е днешна Северна България и Североизточна Югославия. Дарданците са били мизийски племе с късен илриийски суперстрат. Мизи и дарданци твърде рано (вероятно през III/II хилядолетие) са проникнали в Северозападна Мала Азия.

Според топонимията в Дакия и Мизия са живеели племена или народи, които са говорили на близко сродни диалекти. Дако-мизийската област включва Дакия (приблизително днешна Румъния и Унгария на изток от р. Тиса), Мизия = Мезия и Мала Скития (днешна Добруджа). Най-характерните местни имена от тази област са сложни думи, чиято втора съставна част съдържа думата *dava* (или *deva*, *dova*) „град“, ср. *Acidava*, *Capidava*, *Sagadava* и пр. Главните племена или народи в тази област са били даките, гетите, мизите, дарданците, трибалите и др., които са били носители на различните неолитни, халколитни и метални култури от тая област, като напр. културите от Старчево, Винча, Сълкуца, Гумелница и др.

Даките са населявали територията на днешна Румъния. Гетите са били близко сродни с даките.

Траки, мизи и даки са говорили езици от индоевропейски произход. Даки и мизи са говорили вероятно два диалекта на един и същ език, който може да бъде наречен дако-мизийски език. Топонимията показва, че тракийският език, поне през I хил. пр. н. е., се е различавал твърде много от дако-мизийски. Тракийски, дакийски, мизийски, фригийски, македонски и илирийски вероятно са образували един езиков съюз (както днес балканският езиков съюз), който е стоял под силното влияние на гръцкия език.

Дако-мизийски племена са проникнали и твърде рано са се наслоили в (Североизточна) Илирия, в Източна Далмация и в Източна Панония.

ТРАКИЙСКИ, ДАКО-МИЗИЙСКИ И АЛБАНСКИ

I. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕТО НА ДАКИЙСКИТЕ (ДАКО-МИЗИЙСКИТЕ) И ТРАКИЙСКИТЕ МЕСТНИ ИМЕНА

Преди да пристъпим към подробното разглеждане на дакийския езиков материал, трябва да подчертаем един факт от съществено значение, който се отнася до разпределението на местните имена. Най-характерните топоними в Дакия, Мизия (= Мезия) и Тракия представят четири типа сложни имена, чиито втори членове съдържат думите *dava* (или *deva*) „град“, *para* „река“ (?), *bria* „град“ и *diza* „крепост“, напр.: *Acidava*, *Burridava*, *Sacidaba*; *Bessapara*, *Κεσιπαρα*, *Tranipara*; *Μεσημβρία*, *Πολτιμβρία*, *Σουβρία*; *Bedizos*, *Orudiza*, *Τυρόδιζα* (вж. гл. X).

Съществуват 46 (или 51) топонима с *dava* (или *deva*). Тяхното разпределение е следното: 28 (или 29), т. е. повече от половината, се срещат в Дакия, 9 (или 10) в Долна Мизия и Мала Скития и 7 (или 8) в „Средиземна“ Дакия, т. е. в централната и североизточната част на Балканския полуостров. Един единствен топоним от този тип се явява в Тракия: *Pulpudeva*. Но този град е бил преустроен от македонския цар Филип II, който му дал собственото си име: на гръцки *Φιλίππο-πολις* и на „тракийски“ *Pulpu-deva* „град на Филип“. Това означава, че единственият пример в Тракия на споменатия топонимичен тип е бил внесен от централната част на полуострова. Следователно топонимите с *dava* (*deva*) са характерни за Дакия, рядко се срещат в (Северна) Мизия и не се срещат в Тракия (вж. географската карта, стр. 191).

Топонимите с *para* са 42 (или 51). Този тип топоними се явява само в Тракия (и в някои съседни области), той липсва напълно на север от Дунав, в Дакия.

Топонимите с *bria* са 14 (или 17). Този тип се среща само в Тракия и липсва напълно на север от Дунав, в Дакия.

Топонимите с *diza* са 11. Такива местни имена има само в Тракия.

Големият брой на тези топоними и тяхното особено разпределение позволява да се направи следното заключение: Тракия и Дакия са били населени от етнически единства, които са говорили на два различни (индоевропейски) езика. Това заключение се потвърждава от анализа на дакийския (дако-мизийския) и тракийския езиков материал.

Древните автори не са имали ясна представа за езиковото положение в страните, разположени на север от Гърция. Те често си служат с названието „тракийски“, за да означат всичко онова, което се е намирало на север от Егейската област до Карпатите. Обаче има „локализиращи“ глоси: ако се отбелязва, че една глоса е „дакийска“, то трябва да се разбира, че тя е дакийска, а не тракийска. От друга страна, ако една глоса е посочена като бесийска или майдска — бесите и майдите са населявали Западна Тракия — тя трябва да се счита за тракийска.

Освен това, географското разпределение на собствените имена (топоними и антропоними) също позволява да различим дакийски от тракийски.

II. ДАКИЙСКАТА ЛЕКСИКА

Дакийски е известен с около шестдесетина глоси (имена на растения, предадени от Диоскорид и Псевдоапудей), няколко стотин собствени имена и един кратък надпис¹.

Ето дакийската лексика, установена въз основа на глосите и най-сигурно изтълкуваните собствени имена.

1. Глоси със сигурна или твърде вероятна етимология:

adila „φουίκεον, ἐρυθμυρόν (Natterwurz)“ (Псевдоап.) може да бъде обяснено въз основа на синонимните му гръцки названия, посочени у Диоскорид, от **ayd^h-ilo-* „горещ, пламтеш > червен“, ср. гр. *αἶθω* „горя“, *αἰθίης* „огнено-червен“: *ay* > дак. *a* както в албански.

amalusta (v. l. *amolusta*, *amulusta*) „лайка“ (Псевдоап.): поради ароматичната миризма на лайката дакийското название правилно е поставено във връзка с алб. *ambël, ëmbël* (ж. р. с член *e* *ambla*) „вкусен, сладък, приятен“.

βουδάβλα „βοῦ-γλωσσον“: Пизани (1957: 76—8) доказва, че дакийското име на растение *βου-δάβλα* (или *budama* вместо **budadla*: М вместо ΔΔ или ΔΔ), което на гръцки се нарича *βοῦ-γλωσσον*, на латински *lingua bubula*, на френски *langue de boeuf*, е производно от **g^wōw-dy^gh^h(w-e)lā*, буквално „волски език“: *-δαβλα*, **-dadla* съответствува на стлат. *dingua*, гот. *tuggo*, нем. *Zunge* „език“. Следователно не. лабиовелар *g^w* пред *o* се е лабиализирал в дакийски през I, II или III в. от н. е. (вж. по-нататък); *g* > *a*.

δάκινα „вид анемона“ се нарича у Диоск. [4, 16, RV. (W. 2, 183)] между другото и *λύκον καρδιά* „сърце на вълк“. Следователно *δάκινα* е производно от **d^hāwkino-*, прилагателно от **d^hāw-ko-s* „вълк“, ср. фриг. *δάος* „вълк“, стбълг. *давентн*, бълг. *давя* (за вълк) от **d^hāw-*.

-dela, *-δηλα*, *-διλ(λ)α*, *-zila*, *-tilia* „билка“ от **d^hiel-*, **z^hiel-* < не. **g^he-l(i)yo-m* (или *-ā*). Дакийската дума *-dela* се явява като втори член на разни названия на билки: *dio-dela*, *zio-dela*, *δονώ-δηλα*, *τεύ-διλα*, *πριά-διλ(λ)α*,

¹ За цитираните тук собствени имена и думи вж. Detschew 1957 s. vv. За дакийските глоси вж. Georgiev 1964: 5—19.

usa-zila, usa-tilia (Диоск., Псевдоап.). Въз основа на това дакийската дума се обяснява като „билка“ и се поставя във връзка със стбълг. *зеанне* „бурен, зеле, зеленчук“, рус. *зелье* „билка“ от **g^heliyo-m*, фриг. *ζέλιμα* „зеле, трева“.

diesapter, вж. гл. III, стр. 27.

διέσεμα, вж. гл. III, стр. 27.

διέλλεινα (Диоск.), *dielina* (Псевдоап.) „блян (растение)“. Поради безезникавия цвят на листата си на много езици това растение се нарича „безезникаво, бледо, бяло“, ср. бълг. *блян* „блян“ от **b^hel-no-s* и *буника* „блян“ от **b^hl-n-īkā*, които са сродни с бълг. *бял* „бял“ < стбълг. *бълъ* от **b^helo-s*, нем. *Bilsenkraut*, гал. *βελενοῦντια* „блян“ от келт. **belo-* „блестящ, бял“ < ие. **b^helo-*. Въз основа на това Дечев (1957: 546) правилно обяснява дак. *διέλλεινα, dielina* „блян“ от **d^hel(e)ino-* (или *-ā*) = арм. *defin* „саво-бял, бледен“.

δύν „коприва“: отдавна е установено, че *δύν* е първоначално причастие среден род **du-nt* „парещо (растение)“, съответстващо на стинд. *dupoti* „той páри“. Копривата се назовава „пареща“ на много езици, на пример на немски *Brennessel* „коприва“ от *brennen* „горя, паря“, лат. *urtica* „коприва“ от *urō* „горя, паря“.

ζήνα „бучиниш“ (Диоск.) отровно растение (на гръцки *ἀπολόνοσα, dolia, παράλνοισ, οὐλόμενον* или *δηϊούσα*) произлиза от **g^huēnā* и съответствува точно на стинд. *jūnau-* ж., авест. *zyānu-*, *zyānā-* ж. (перс. *ziyan*) „вреда“¹.

κινούβοιλα „бяла ряпа (weisse Zaunrübe)“. Въз основа на гръцкото си съответствие *μήλ-ωδρον* производно от *μήλον* „ябълка“ и литовското название *šūn-obiolas* букв. „кучешка ябълка“ от **k^hun-ābolo-s*, дакийската дума бе обяснена от В. Томашек и Н. Йокл² от **kun-ābolo* (или *ā*). Дакийското *o* (от ие. *ā*) в неударена сричка преминава в *u* както в румънски език.³ Ие. *ō* > дак. *oi* или *ō* (= *oi*) е предшествуващият етап на алб. *e* от *ō*. Като се вземе пред вид, че синонимните списъци на Диоскорид могат да бъдат от II или III век, може да се заключи, че междинният стадий *oi*, респективно *ō*, вече е бил частично достигнат през III в. от н. е.

κοαδάμα „потамо-γείτων“ (вид тръстика) произлиза, както сочи гръцкото название *ποταμο-γείτων* букв. „съсед на река“, от по-старо **kodama* < ие. **ak^wā-domⁿ* (или **domo-*, респ. **d^hətn^r*), букв. „чийто дом е водата“. Първият член на тая сложна дума е сроден с лат. *aqua* „вода“: за изчезването на началното (неударено) *a* вж. по-нататък. Вторият член съответствува на гр. *δῶμος* или *δῶμα* „дом“ (или на стинд. *dhāman-* „пре-

¹ Вж. Detschew 1957: 186.

² Вж. Detschew 1957: 362 и 373.

³ Ср. рум. *o > u*, напр. лат. *arbore(m)* > рум. *arbure*.

биваване“, гр. *θαιμός οἰκία, σπόρος, φυτεία* (Hes.) от **d^hm-yo-s*). За промяната *o* (от *ā*) > *oa* поради *a* (или *e*) в следващата сричка ср. рум. *roată* „колело“ от лат. *rota(m)* (дакийски субстрат). Но може да се предполага, че *ko* е = *k^w* запазен лабиовелар пред *ā* през I в. от н. е., вж. по-нататък.

κοτίατα (v. l. *κοτύατα*) „троскот“ (Диоск.), както бе установено от Дечев (1957: 552), съответствува на чеш. *koťata* „котенца“, мн. ч. от *koťe*, с което се означават цилиндричните цветове на върбата, на брезата, както и на т. н. житни растения, към които спада и троскотът. Чеш. *koťe*, мн. ч. *koťata* „котенца върху дървета“ от слав. *koťe*, род. пад. *koťete* е умалително от *koť* „котка“ = лат. *cattus, catta* „дива котка“. Дак. *κοτίατα* произлиза вероятно от по-старо **kāte(n)t-ā* (*att* > дак. *āt*?): *e* > *ia* пред *a* в следната сричка, ср. лат. *petra(m)* > рум. *piatră* (дак. субстрат).

κ(ο)υριοννηκούμ „φονίκεον, ἐρυθρόν“ (*Natterwurz*)“ (Диоск.) може да се обясни въз основа на гръцките названия, посочени от Диоскорид, ср. също така неговото описание у Диоскорид (2, 167): *καλὸν σπιθαμαῖον, ὑποπόρφυρον, ὑπεροειδή*. Дак. *κ(ο)υριοννηκούμ* „червеникаво (растение)“ произлиза от **k₁ɾwen-īko-* и съответствува на бълг. *червеникав* от **k₁ɾwen-īko-*, производно от *червен* „червен“ от **k₁ɾw-eno-*.

μαντία (v. l. *μαντοία* Диоск.), *mantua* (Псевдоап.) „къпина“, ср. алб. *man*, диал. *mand, mën* „черница“, ср. Detschew 1957: 554.

μίζηλα „машерика“. Диоск. отбелязва във връзка с това растение: *ἔστι δὲ καὶ οὐρητικόν* („мочегонно, диуретично“). Въз основа на това В. Томашек тълкува названието от **meigth*- „уринарам“. Дак. *μίζηλα* произлиза следователно от **m(e)ig^{he}-[g^{he}]l(i)yo-m* (с хаплогения) или от **m(e)igth-llo-*, ср. арм. *mizem*, сърбохърв. *mižam* „уринарам“, авест. *maēzaiti*, стинд. *mēhati* „уринара“, гр. *δ-μείζω* инф. „уринарам“.

ῥαδιβίδα „Schamkraut“ (Диоск. 4, 119 RV [W. 2, 268]). Тъй като Диоскорид в цитирания пасаж определя въпросната билка като *ῥαβδίον ξυλῶδες*, дакийската дума може да се обясни като сложна дума: ие. **ra^{ti}-wid^h(w)ā* (или **reti-* с *e* > *a*) „Rutenbaum(-holz)“, ср. ствнем. *ruota*, нем. *Rute* и стисл. *vidr*, англосакс. *widu, wudu* м. „гора, дърво“, ствнем. *wito* „гора“ от **wid^hu-*. Дакийският африкат *č* (= *ts*) е бил следователно субституиран с *θ* (интердентален спирант).

σέβα „бъз“ (Диоск. 4, 173, RV [W. 2, 322]). В. Томашек подчертава: „клоните са пълни със сърцевина, а накрая са празни“; от тук англ. *hollow-tree*, ствнем. *holun-tar*, лит. *kiđaur-medis*... и *šeivā-medis* от *šeivā* „цев“. Следователно дак. *σέβα* „бъз“ = лит. *šeivā* „цев(ичка)“ произлиза от **k¹ēywa*.

sipoax, v. l. *sipotax* (също *simpeax, scimpeax*) „живовляк (Wegerich)“ може да се обясни въз основа на неговите гръцки и латински названия, посочени у Псевдоапудей. На гръцки език живовлякът се нарича *ἐπάπλευρον* „имащ седем ребра“, а на латински *septe-nervia* „имащ

седем нерви или жилки“, защото характерният белег на живовляка са широките му и плоски листа, по които се виждат седем жилки. От вариантите *sipoax* и *sipotax* може да се възстанови дакийската форма като **siptoáx*: тя представлява производно от **siptá¹* < ие. **septm* „7“ с помощта на суфикса *-āk(o)s*. Същият суфикс се явява често в славянски, ср. бълг. *седм-ák* „седемгодишно животно; седеммесечно дете“, рус. *сем-ák* „седмица“. Първоначалният хербарий на Псевдоапулей е от края на III в. от н. е., но прибавените списъци със синоними са взети вероятно от един ботанически речник от IV в.²

Дак. *σκιάρη* „магарешки трън“ = **skiarā* (с погърчено окончание *-η*) от **skerā* е сродно с алб. *shqer* „разкъсвам“, ствнем. *sceran* „стрижа, бръсна“. Етимологията е сигурна: магарешкият трън с неговите остри бодли се употребява от дълбоката древност³ за кардиране на вълна; *e > ia* пред *a* или *e* на следващата сричка, както в румънски (дакийски субстрат).

2. Дакийски думи, изведени от ономастиката:

aiç- > *az-* „коза (топоним *Aiçwís*, *Azizis*) = арм. *aic*, гр. *αἰξ* „коза“. *αξ(ε)ι-* „тъмен, черен“ (хидроними *Ἀξ(ε)ιος*, *Ἀξί-οια*) от **q-ksey-*: авест. *a-xšaena-* „тъмен, черен“ от **q-ksey-no-s*, вж. стр. 32.

-αλα „вода, река“ (топоним *Ζάλδ-αλα*), ср. стпрус. *ape* „река“. *bersa-* „бреза“ (топоним *Bersovia*), ср. стбълг. *бръза*, бълг. *бреза* от **bʰergʷā*.

-βιστας „πιστός“ (лични имена: *Βυρε-βιστας*, *Βοιρε-βιστας*, *Ανύ-βιστας*) = гр. *πιστός* от *bʰidʰ-to-s* (и тракийско).

βυρ-, βοιρ-, bur- „мъж“ (лично име: *Βυρε-βιστας*, *Βοιρε-βιστας*, *Bur-vista*, ср. гр. *Πιστ-ανδρος*), ср. алб. *burrë* „мъж“ (и тракийско).

δau(a)- „вълк“ (собствени имена: *Δάοι*, *Δάοι*, *Δαος*, *Davus*, *Daus*, *Δαούσ-δaua*) = фриг. *δάος* „вълк“.

druveta „дърво“ (топоним *Δρομβητίς*, *Drobetae*) = рум. (дак.) *druete* „дърво“, алб. *drute* мн. ч. „дървета“, вж. Георгиев 1961/2: 85—6.

εσπ- „кон“ (име на мизийско божество *Βετ-εσπιος*, *Ουετ-εσπιος*), ср. трак. *εσβ-* от **ekʷo-*.

germi- > *ζεριμ-* „горещ“ от ие. **gʷʰerm(i)-* (местно име *Germisera*, *Γερμίζερα*, *Ζερμίζερα*, вж. стр. 32).

καρπα „скала“ (име на планина *Καρπάτης*) = алб. *karpë* „скала“.

κρισ(α)-, *gris-* „черен“ (име на река *Κρίσος*, *Grisia*, днес рум. *Criș-ul*, унг. *Körös*, рум. *Crișul Negru*, унг. *Fekete-körös* „Черен Криш“), ср. бълг. *чер* „черен“ от **kʷʰhso-s*.

mal- „бряг, склон, височина, планина“ (топоним *Dacia Maluensis* = *Dacia Ripensis*), ср. алб. *mal* „планина“ от **mol-no-s*, рум. (дак.) *mal* „бряг“, латв. *mala* „бряг, предял“.

per „син“ от **pʷero-* = лат. *puer* „момче“.

sara „течение, поток, река“ (топоними *Δευ-σαρα*, *Deu-sara*, *Sapri-sara*) от **sora* (**soro-s*) и *-ζερα* „течение, поток, река“ (топоним *Γερμύ-ζερα* от **serā*, **sero-*), ср. стинд. *sarā-* „течност“.

¹ Ср. алб. *shtá-të* „7“ от ие. **septm-ti-*, гр. *ἑπτά* = стинд. *saptá* „7“; *e > i* редукция в неударена сричка.

² Ср. Detschew 1957: 541—2.

³ Ср. Detschew 1957: 560.

σαλμ- (хидроними и топоними: *Salmorude*, Σαλμυδησσός) = гр. ἄλμη „солена вода“, *salmor-* = ἄλμυρός „солен“ (и тракийско).

ude „вода“ от ие. **udō(r)* (топоним *Salmor-ude*), вж. стр. 202.

ипа „река“ (топоним Ἀξι-οπα, Ἀξι-ούπολις „Черна вода“) = лит. *ūpe* „река, течение“, умалително *upėlis* „рекичка“.

ζαλδ(а)- „жълт, златен“ (местно име Ζάλδ-απα), вж. по-горе, стр. 31.

III. ИСТОРИЧЕСКА ФОНЕТИКА НА ДАКИЙСКИЯ (ДАКО-МИЗИЙСКИЯ) ЕЗИК

Най-характерните черти на историческата фонетика на дакийски (дако-мизийски) език, определени с помощта на най-сигурните етимологии на глосите и на дакийски собствени имена, са следните:

Индоевропейски	Дако-мизийски
а	а; начално без ударение отпада
е (под ударение)	<i>ie</i>
\bar{o}	<i>a</i>
\bar{a}	$\bar{a} > o$
\bar{e}	$\bar{e} > \bar{a} > \bar{a} > o$
\bar{o}	$\bar{o} > oi > \bar{o} > e$
\bar{u}	$u > ui > \bar{u} > i$
<i>ay</i>	<i>a</i>
<i>ey</i>	<i>e (=ē)</i>
<i>aw</i>	<i>a</i>
<i>ew</i>	<i>e</i>
<i>η</i> (под ударение)	<i>a</i>
<i>ι</i> „-“	<i>ri, ir</i>
T(enus)	T
M(ediae)	M
MA(spiratae)	M
<i>k'</i>	<i>s (p)</i>
<i>g', g'h</i>	<i>z, (d), d</i>
<i>k^w; g^w, g^{wh}</i> пред <i>e, i</i>	<i>č/dž</i>
<i>k^w; g^w, g^{wh}</i> пред <i>a, ō</i>	<i>k; g; диал. p, b</i>
<i>tt (dt, d^{ht})</i>	<i>s</i>
<i>s-, -s-</i>	<i>s</i>
<i>sw-</i>	<i>w</i>

*

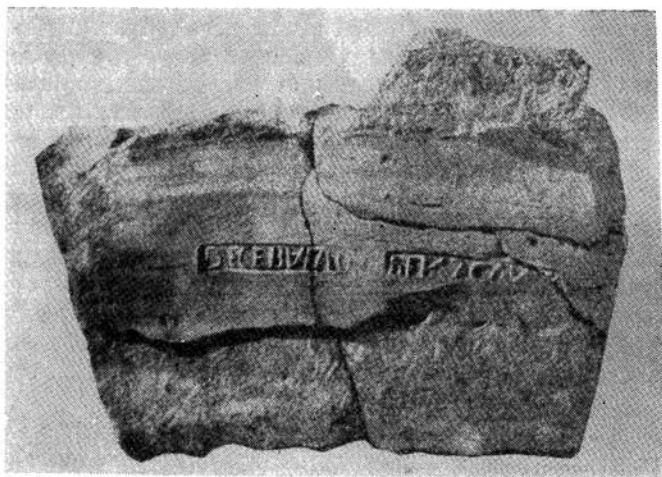
Анализът на румънската, а отчасти и на българската, сръбската и гръцката лексика дава възможност да се възстановят някои думи от дакийския субстрат. От следния пример става ясно, че в румънски са запазени дакийски думи. По времето на Марк Аврелий една част от римската провинция Дакия се е наричала *Dacia Malvensis* или *Dacia ripensis: ripensis* „крайбрежен“ произлиза от *ripa* „бряг“ и е латинският превод на дакийската дума *mal-* „бряг“, съдържаща се в латинизираното название *Malvensis*, запазено в румънската дума *mal* „бряг“ и в албанската дума *mal* „планина“, съответстващи на латвийската дума

mala „бряг, граница“.¹ В румънския език има около стотина думи, които имат съответствия в албански и могат да се смятат като дакийско наследство, напр. рум. *bucura* „радвам, забавлявам, доставям удоволствие“, *să bucura* „радвам се, забавлявам се, наслаждавам се“ и алб. *bukur* „хубав, прекрасен, приятен“. От друга страна в румънски има стотина думи, които не могат да се обяснят нито като латинско наследство, нито като заемки от други съседни езици: те са от дакийски произход.

Изобщо румънски е език от романски произход както италиански, френски и пр., но той е запазил като субстрат много елементи на един отмрял индоевропейски език, на дакийски (или дако-мизийски), който има известно значение за индоевропеистиката.¹

IV. НАДПИСЪТ ОТ ДАКИЯ

При Дялул Гръдищей в планината Оръщией е бил намерен глинен съд с два печата (обр. 27), които имат следния текст:³ *Decebalus per Scorilo*.

Обр. 27. Надписът от Дакия

Освен това върху каменни блокове от стената на гръцкото дакийско светилище в градището Мунчелулуй се четат отделни букви или съчетания от по две или три букви: *ZPP*, *IB*, *IO*, *BΨ*, *N*, *X*, *Δ*.⁴ Тия съкращения не могат да се тълкуват. Надписът върху глинения съд от Дялул Гръдищей обаче е ясен. Името *Scorilo* е споменато у Фронтин: *Scorylo Dacorum dux*. Следователно *Decebalus per Scorilo* значи „Декебал, син на (или от) Скорил“.

¹ Вж. Jokl 1929: 285; Fraenkel 1947: 275; Detschew 1957: 283.

² Вж. Georgiev 1960: 1965; 1968; Vraciu 1966; 1967; 1970; 1971; Poghiric 1968; (Istoria limbii române, II) 1969; 1971; Russu 1970.

³ Вж. Daicoviciu 1955: 57, 59, 200—202, обр. 7—9.

⁴ Вж. Daicoviciu 1951: 119—122, обр. 18—19.

Първото име, изглежда, е с латинизирано окончание или пък окончанието *-u-s* е пренесено от *u*-основи, както в праславянски, дето окончанието *-ǫ* на *o*-основи произлиза от *-u-s*, пренесено от *u*-основи.¹

per „дете, момче, син“ произлиза от ие. **pwero-* или **p(o)wéro-*, **p(u)wéro-*, ср. лат. *puer* „дете, момче, син“ от ие. **powero-* или **powaro-*, *-por* „син“ в имена на роби като *Marci-por*, *Nae-por*, *Oli-por*, етр. *nei-pur*; ср. също тракийското или дакийско лично име *Zi-per* „син на Zi-Зевс“, вж. гл. V и VII.

Scorilo е в *ablativus originis* или в родителен падеж: *-o* произлиза от ие. *-od/t*, окончание за аблатив, което обаче в праславянски (*-a* от ие. *-od/t*) е поело функцията на родителен падеж. Същото може да се предположи и за дакийския език.

V. МИЗИЙСКИ

В древността с името *Mysia* са означавали две области: едната (по-късно *Mysia* > лат. *Moesia* с късногръцко *oi = ū*) се е намирала приблизително в днешните предели на Северна България (без Добруджа) и на Североизточна Югославия, другата е била една област в Северозападна Мала Азия между Фригия и Лидия. Според античните сведения малоазийските мизи са дошли от Балканския полуостров; в Мала Азия техният език е бил силно повлиян от лидийски и фригийски и се превърнал в един смесен лидийско-фригийски диалект³. За езика на северните мизи не се знае нищо. За малоазийския мизийски език разполагаме с няколко глоси и един повреден надпис. Ето мизийските глоси:

μενδροῦτά „λεμόνιον, кукуряк“ (Diosc. IV, 16) (в кодексите има колебание между *Mysioi* и *Márhoi μενδροῦτά*) от **mēmsr-ūtō-* (или *-ā*), ср. сърбохърв. *mězdra* „кожица, ципа“, лат. *membrāna* „ципа“ (листата на растението имат тънки ципички).

μυσός „ὀξύη, бук“: мизийски или лидийски (Strab. XII, 572); от **b^hug'o-s*, ср. стбълг. *възъ*, бълг. *бъз*, кюрд. *bāz* „вид бряст“. Преходът *b > t* е засвидетелствуван и в тракийски.

συκαλόβον (вин. пад.) „пастирска гега“ (Hes.: *καράμβας ῥάβδον ποιμενικόν, ἣν Μυσοὶ συκαλόβον*) от **sū-glb^ho-* „Sau-Kolben“ сложна дума от **sū-s* „свиня“ и **glb^ho-* > стнорд. *klubba* „тояга (Keule)“, нем. *Kolben*, ср. Haas 1960: 42, 62; *g > k*, *l > al* (фриг.?).

Φανάκης „Бакхус“ (Auson. XIX, 48: *Ogygiae me Bacchum vocant, Osirim Aegyptii putant, Mysi Phanacen vocant, Dionyson Indi existimant, Romana sacra Liberum...*; 49: *Αἰγυπτίων μὲν Ὀσίους ἐγώ, Μυσῶν δὲ Φανάκης, Βάκχος ἐπὶ ζωοῦσιν...*); вероятно = *Fanax*-, *ἄναξ* или = гр. *παν-ακίης* „Allheiler“, вж. Haas 1960: 38, 63.

Тези глоси не дават сигурни данни за езиковото положение на мизийски, но въз основа на *μυσός* може да се допусне, че *g'* е преминало в сибилант.

¹ Вж. Георгиев 1969: 53.

² Вж. Walde и Hofmann 1938—56 s. v. *puer*; вж. гл. V и VII.

³ Ср. Hdt. I, 171, VII, 74, 75, Strab. XII, 550, 572, XIII, 628: *μιζολύδιος καὶ μιζοφρύγιος*; вж. Friedrich, RE, s. v. *Phrygia* (1941).

Има един кратък надпис, намерен в Ууусік, погранична област между древна Мизия и Фригия, който правилно се определя като *мизийски* от издателите му Сох и Самегон.¹ Надписът се състои от седем реда и може да се датира с известна вероятност към IV/III в. пр. н. е. Той е силно повреден и почти не може да се чете; въпреки това има две думи, които дават възможност да се определи положението на мизийски. Това са думите, следващи една след друга, *brateraiš patrizi*, в които ясно личат ие. думи **b^hratē(r)* „брат“² и **pate(r)* „баща“ или техните производни. Първата *brateraiš* може да бъде дат.-инстр. мн. ч. от ие. -о-основа; мизийското *bratera-* съответствува на стбълг. **bratrъ* „брат“ от **b^hratro-* (о-основа).³ Втората дума *patrizi* съответствува на гр. *πατρίαι* дат. мн. ч. и на стинд. *pitṛṣi* лок. мн. ч. от гр. *πατήρ*, стинд. *pitā* „баща“ и показва *ri* от *ṛ*, което е характерно за дакийски и албански. Преходът на интервокално *s* в *z* се среща също в дакийски и тракийски. Все пак това тълкуване не може да се смята за напълно сигурно, тъй като *brateraiš patrizi* може да бъде = гр. **φράτραις πατρίαι* дат. пад. мн. ч. от **φράτρα* = йон. *φρίττην*, ат. *φρατρία* „братство“ и *πατρίς, -ιδος* „отечествен; отечество“.

VII. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДАКИЙСКИ В СРАВНЕНИЕ С ТРАКИЙСКИ

Дакийската глоса *diēsema* „лопен“ произлиза от ие. **di(y)ēš-ewsmę* (вж. гл. III). От тази глоса може да се установи, че в дакийски ие. *d* се е запазило, че *ew* е преминало в *e*, а *ę* в *a*: тези промени са характерни за сравнително-историческата фонетика на албанския език. От друга страна в народностното название *Λάκοι*, което произлиза от **d^h-aw-ko-* „вълк“, се наблюдава преходът *aw* > *a*, който също е характерен за албански.

Както вече отбелязахме, името **Aḡi-опа*, което означава „черна вода“, възлиза към **ḡ-ks(e)y-u-ра*. Вторият член на сложната дума **Aḡi-опа* или **Aḡi-ούπολις* (погърчена по *πόλις* „град“) съответствува на литовската дума *upė* „река“, *upėlis* „рекичка“, докато **Aḡi(ε)u-* „черен“ се среща в древното название на Черно море **Aḡeiнос πόντος* (изменено по-късно поради евфемизъм в *Eḡḡeiнос*), дакийско или иранско название, сродно с авестийски *axšaena-* „тъмен, черен“ от **ḡ-ksey-no-s*. От тази етимология може да се заключи, че в дакийски (както в гръцки) ие. назален сонант *ḡ* се е изменил в *a*.

Отдавна е установено, че името на планината *Καρπάτης* произлиза от **korpata* „скалиста“ и съответствува на алб. *karpë* „скала“ от **korpa*.

Въз основа на съвременните названия рум. *Crișul Negru* и унг. *Fekete-körös* „Черен Криш“ името на дакийската река *Krísos* се извежда от **k^(w)ṛ(h)so-s* „черен“, ср. стинд. *kṛṣṇa-ḥ* „черен“ от **k^(w)ṛ(h)s-no-s*, лит. *kėršas* „с черни петна“, бълг. *чер*.

Дакийската глоса *βουδάβλα* „*βούγλωσσον*, *lingua bubula*“, засвидетелствувана у Диоскорид, т. е. I, II или III в. от н. е., се обяснява добре

¹ Сох и Cameron 1932: 34—49; ср. Friedrich 1932: 140—41; Kretschmer 1934: 201—3.

² Ср. фриг. *βατρειος* дат. ед. ч.

³ Относно окончанието ср. лит. *vilkats* от *vĩlkaš* „вълк“.

въз основа на гръцкото и латинско означение от ие. **g^wow-dygh^h(w-e)lā*, производно от **g^wōw-s* „бик, вол, крава“ и **dygh^hu/ωā* „език“.¹

Местното име *Germisara* (TP 8, 1), *Γερμίζερα*, *Ζερμίζερα* (Ptol., II в. от н. е.) се тълкува добре като „горещ поток (или вода)“ от ие. **g^werm(i)-* „горещ“.²

Тези примери са достатъчни, за да определят основните черти на сравнително-историческата фонетика на дакийски:

Ие. *o* преминава в *a*: *Καρπάτης*.

Ие. *ew* преминава в *e*: *διέσεμα*.

Ие. *η* преминава в *a*: *Ἀξί-οπα*, *βου-δάθλα*, *διέσεμα*.

Ие. *ι* преминава в *ri*: *Κρίσος*.

Ие. звучни (*mediae*) и беззвучни (*tenuis*) експлозивни съгласни са запазени: *διέσεμα*, *δύν*, *Καρπάτης*, *Κρίσος*.

Ие. лабиовелари (*k^w* и пр.) са били делабиализирани пред *ě*, *ĩ* и след *l* в. от н. е. са били променени в африкати или сибиланти, обаче пред *ǫ*, *ǣ* те са били запазени и към II в. от н. е. са били лабиализирани (поне в някои диалекти).

Интервокалният и начален антевокален ие. сибилант *s* се е запазил: *διέσεμα*, *Κρίσος*, *Μαρίσια* от **morisyo-*, *Salmor-ude*.

*

Нека сега сравним дакийската сравнително-историческа фонетика с тракийската.

Майдската глоса, следователно тракийска *stricto sensu*, *βόλινθος* „див бик“ съответствува на немската дума *Bulle* „бик“ от **b^hl̥n̥en*. Следователно тракийската дума произлиза от **b^hl̥n-ent-* с изместване на съгласните и с *ol* от *l*.

Същите фонетични особености се срещат в тракийската глоса *βουν-χός* „китара“, която произлиза от **b^hr̥mko-s* и съответствува на пол. *brzęk* „звън, звук“ от **b^hr̥mko-*, гр. (еол.) *φόρμυξ* „лира“ от **b^hrm-*.

Разликата между тракийски и дакийски добре проличава от следния пример. Растението, което на гръцки се нарича *βουονία λευκή* или *μήλω-θρον* (производно от *μήλον* „ябълка“), на дакийски се нарича *κινούβοιλα*. Литовското название на това растение е *šūn-ubuolas*, което буквално означава „кучешка ябълка“ и произлиза от **k^hun-abōlo-s*. В. Томашек и Н. Йокл доказаха, че дакийската дума *κιν-ούβοιλα* произлиза от **kun-abōlo-* (с *a > ō > ov*, *ō > oi* или *ō = oi*) и съответствува доста точно на литовската дума. Същото растение се нарича на бесийски, т. е. на тракийски *stricto sensu*, *din-upula*, което произлиза от **k^hun-abola* (с *k^h > b > d*, *o > u*, *b > p*) и съответствува точно на дакийската дума. Разликата между *b* и *p* показва, че дакийски е запазил звучните експлозивни съгласни, докато в тракийски е настъпило изместване на съгласните (*M > T*).

Същата разлика се забелязва и в името на тракийската река *Utus*, което произлиза от **udo(r)* „вода“ и в името на дакийското езеро *Salmor-ude* „солена вода“, чиято втора съставка произлиза също от **udo(r)*: ие. звучна експлозивна съгласна е запазена в дакийски, докато в тракийски тя е изменена в *t* (изместване на съгласните).

¹ Вж. по-горе, стр. 194.

² Вж. по-нататък.

Ето съответните основни черти на сравнително-историческата фонетика на тракийския език:

Кратката ие. гласна *o* е изменена в *a*: *Panisos*, *Pan(n)isis* от **ponisyo-*.

Ие. дифтонг *ew* е запазен: *Σεύθης*.

Ие. назални сонанти *u*, *ŋ* са променени в *un*: *βουνχός*.

Ие. ликвидни сонанти *l*, *r* са изменени в *ol* (*ul*), *or*, *ur*: *βόλινθος*.

Ие. звучни (*mediae*) експлозивни съгласни са изменени в беззвучни (*tenuēs*): *dinupula*, *Utus*.

Ие. беззвучни (*tenuēs*) експлозивни съгласни са изменени в беззвучни придихателни (*tenuēs aspiratae*): *βόλινθος*, *βουνχός*.

Ие. антевокален и интервокален сибилант *s* е запазен: *Panisos*, *Pan(n)isis*.

Ие. съчетание *sr* е преминало в *str*: *Στρουμών* от **srum-on*.

Съществената разлика между тракийски и дако-мизийски се състои в следното: в тракийски има изместване на експлозивните съгласни (*T > TA*, *M > T*), докато в дако-мизийски звучните и беззвучни съгласни са запазени; ие. сонанти *ɾ*, *l*, *u*, *ŋ* са преминали в тракийски в *ur*, *ul*, *un*, *um*, докато в дако-мизийски те са дали *ri* (*ir*) и *a*.

Топонимите и хидронимите, в които се наблюдава изместване на съгласните, са засвидетелствувани в източната част на Балканския полуостров, приблизително в областта между Дунав, Черно, Мраморно и Егейско море, Струма и Тимок, т. е. в територията на днешна България и в Турска и Гръцка Тракия. Топоними с изместване на звучните и беззвучните експлозивни съгласни не са засвидетелствувани в Дакия.

Следният факт е ярко доказателство за това явление. Недалеч от р. Вит и р. Янтра, десни притоци на Дунав, в Дунав се влива от ляво р. *Vedeā* (в Румъния). Имената *Vum* и *Янтра* произлизат от трак. *Utus* и **Adovs*, и двете с изместване на експлозивните съгласни. Те произлизат от **udō(r)* „вода“ и **ētru-s* „бръз“. Името на р. *Vedeā* произлиза от **wed-* „вода“, то пази ие. *d* непроменено, ср. арм. *get* „река“ от **wed-*.

Племенното име *Θραῖκες* (Ил., Од. и пр.) произлиза от по-старо **TraFh-ikes*. То е заето в гръцки още преди преминаването на интервокално *s* в *h*. **TraFh-ik-es* е производно от името на тракийското племе *Tpavsoi*, което е населявало югозападната част на Родопите (Херодот). Имената *Θραῖκες*, *Θρακία* са свързани с областта на юг от Дунав и особено на юг от Хемус, докато имената *Δάκιοι*, *Δακία* са тясно свързани с територията на Дакия = днешна Румъния, а *Μυσοί*, *Μυσία* с територията на днешна Северна (Северозападна) България и със Североизточна Югославия.

Следователно, терминът тракийски език следва да се свърже с особеностите на най-старите топоними на юг от Дунав. Д. Дечев правилно изтъкна, че изместването на съгласните и преминаването на ликвидните и назални сричкови сонанти в *ur*, *ul*, *un*, *um* са характерни особености на сравнително-историческата фонетика на тракийския език. В такъв случай дако-мизийски представлява език различен от тракийския: особености на дако-мизийски са запазването на звучните и беззвучни експлозивни съгласни и преходът на ликвидните и назални сричкови сонанти в *ri*, *ir*, *a*.

На основание анализа на различни имена от Северна България, като например **Adovs* — *Янтра*, *Utus* — *Vum*, **Atlas* и др., за които се устано-

вява изместване на съгласните, трябва да се заключи, че Северна България (или част от нея) е била населена някога от тракийски племена, но че впоследствие тази област е била заета от (дако-)мизийски племена.

И така историята на траките и на дако-мизите се представя в общи черти по следния начин. Траките са най-старото население в източната част на Балканския полуостров на юг от Дунав. През III-то или II-то хилядолетие дако-мизийски племена, които са населявали земите на Дакия и на днешна Североизточна Югославия, почнали постепенно да се придвижват на юго-изток, преминавайки приблизително по същия път, както по-късно славяните, и се смесили с тракийски племена, и то главно в Долна Мизия. Следователно дако-мизийският език е оказал известно влияние върху тракийски. Така се обясняват дако-мизийските заемки в тракийски като *deva* „град“, собствените имена *Ὀδησσός*, *Σαλμυδηνός* и др.

VIII. ДАКО-МИЗИЙСКИ, ИЛИРИЙСКИ, АЛБАНСКИ И РУМЪНСКИ

Отдавна се спори по въпроса дали албански е наследник на илирийски или на тракийски. F. Miklosich, H. Meyer, P. Kretschmer, N. Jokl и др. са на мнение, че албански произхожда от илирийски¹. Обаче H. Hirt, G. Weigand, D. Detschew и H. Barić се опитаха да докажат, че албански е наследник на тракийски².

Сега обаче, когато е ясно, че дако-мизийски и тракийски представят два различни индоевропейски езика, проблемата за произхода на албански език се представя в съвършено нова светлина.

Дако-мизийски е малко известен, но въз основа на главните черти на неговата фонетична система, а също и на оскъдната лексика може да се докаже, че албанската фонетична система произхожда от дако-мизийската, и че редица особености на историческата фонетика на румънски език и на неговата лексика принадлежат на дакийския субстрат. От друга страна албанският език е съвременният наследник на дако-мизийски, а последният представя най-старата степен от развитието на албански от индоевропейски.

1. Сравнително-историческата фонетика на дако-мизийски и албански

а) Кратки гласни

Ие. *a* (ə) = дак., алб. *a*:

Salsovia (надпис; IA 226, 3, ND от 39, 26; TP 8, 4) град между Айгисос и езерото *Ἀλμυρίς*, днес Махмудия в Северна Добруджа. Както показва гръцкото название *Ἀλμυρίς* (от *ἄλμυρός* „солен“), *Salsovia* съответствува на латинското прилагателно *salsus* „солен“ от **sald-to-*. Ср. Detschew 1957: 415; Russu 1959: 76.

¹ Miklosich 4—5; G. Meyer 1888; 1804; 1904—1906: 1038; Kretschmer 1896: 262—3; Jokl 1924, s. v. *Albaner*.

² Hirt 1898: 179—80; 1905: 141—2; Weigand 1927: 277—8; Detschew 1960: 46; Barić 1954: 7—48.

Salmorude (IA 226, 4), *Palus Salameir* (Chron. Rons. 2, 252 Cod. V) е името на едно солено езеро, днес Разелм, южно от делтата на Истрос, което на гръцки е преведено като *Ἀλμυρίς* (Proc., Hierocl.; Plin.). *Salmor-* (и *Salameir*) произлиза от **salmuro-* и съответствува точно на гр. *ἄλμυρός* „солен“ от **salmuro-s*.

Дак. *dies-apter* „лопен“: гр. *ἄπτεα* „фитил“ (вж. стр. 27).

Отпадане на начално безударно (предударно) *a* (от ие. *a*, *ə*, *o*), както в албански и в румънски (дакийски субстрат), ср. алб. *tëtë* „8“ от **okto-ti-*, рум. *miel*, мегл. *mniel* „агне“ от лат. *agnellum*, рум. *noaten* „едногодишно агне“ от лат. *annōtinum*:

κοαδάμα „ποταμοεῖται“ от **ak^{wa}-domy* (вж. стр. 195).

Zisis (GR 204, 2) от *Azizis* (TP 7, 3)?

Ие. *e* > дак. *ie*, алб. *je*. Ие. (ударено) *e* преминава в албански в *je* алб. *pjek* „пека“ = стбълг. *пекж*, бълг. *пека*, алб. *vjet* „година“ = гр. *ἔτος*, ат. *ἔτος* „година“. Лат. *e* преминава в румънски в *ie* (дакийски субстрат): лат. *pectus* > рум. *piept* „гръд“. Примери:

Дак. *Béssoui* (Sol. 3, 5, 8) име на дакийско племе, но трак. *Béssoui* (Strab. и др.), *Bessi* (Caes. и др.), *Βησσοί* (Hdt.), *Βήσσοι* (Eust.) име на тракийско племе.

Diegis (Cass. Dio) име на дакийски цар покрай *Degis* (Марциал) дакийско собствено име. Това име по всяка вероятност произлиза от **d^heg^{wh}-i-s* приблизително „горещ, гореща глава“, производно (помен *agentis*, помен *actionis*) от **d^heg^{wh} „горя“*, ср. алб. *djek* „горя, запалвам“, лит. *degū, dėgti* „горя“, латв. *Deg'is, Dedzis* лично име.

Ἰέρασος (Ptol.), *Gerasus* (Amm. Marc.; *ge* = *ye*), днешната река Серет в Дакия, от **eroso-s*, ср. стинд. *rása-h* „влага, течност“ от **roso-s* „влага“, *Rasa* име на река = авест. *Raṇhā* (т. е. *Raha*) от **rosa*, гр. (пеласгийски) *Ἰερασίνος* име на четири реки в Гърция (в Арголида, Аркадия, Еретрия и Атика), гр. *ἄλ-εράω* „изливам течност, плюя“ от **erās-*, бълг. *Рос-ица*, *Роси-ца* име на река.

dielina „блян (растение)“ = арм. *detin* „белезникав бледен“ (вж. стр. 195).

Tsierna (*Tsiernensis* в надпис от 157 г. от н. е.), *Tierna* (TP), *Zerna(e)* (ND ог.; Ulp. Dig.), *Ζέρνης* (Procop.), *Dierna* (надпис), *Δίετρα* (Ptol.) местност при северния бряг на Дунав в Югозападна Дакия, днес Оршова (българско) име *Черна* = *черна* „черна“ от **k^(w)ṛhsna*, местното дакийско име произлиза от **k^(w)er(h)sna* с фонетично изменение *k^(w)e- > k^(w)ie > t⁽ⁱ⁾e > é(i)e*.

Но след (първоначален) палатал *ie* (от *e*) преминава в *e* (вторично развитие), както в албански и в румънски (дакийски субстрат), ср. алб. *pesë* „5“ от **pe(n)čye* < ие. **penk^we*, рум. *cer* „небе“ от **cier* < лат. *caelum*. Примери:

Tsierna > *Zerna(e)*, *Ζέρνης* (късни форми).

Ие. *e* > дак. *ia* пред *a* (или *e*) в следващата сричка; след (първоначален) палатал в случая се явява *a*. Същото изменение се явява и в румънски като дакийски субстрат, ср. лат. *petra(m)* > рум. *piatră* „камък“, лат. *terra(m)* > рум. *țară* „земя“. Нещо подобно намираме и в албански: алб. *dhjamë* „тлъстина, сланина, лой“ от **demā*, ср. гр. *δημός* „тлъстина“; тоск. *gjarpër*, рег. *gjarpën* „змия“, ср. лат. *serpens*, стинд *sarpāḥ* „змия“;

алб. *shatë* „мотика“ от **sek-ta* (-*ti*?) от **sek*- „режа“; *çanj* „цепя“ от **sked-nuð*, ср. гр. *σκέδαννυμι, σκίδνῃμι* „разпръсквам“, стинд. *skhādāte* „цепи“. Примери:

σκιάρη „*dipsacus fullonum* (магарешки бодил)“ = **skiara* от **skera*, ср. алб. *shqer* „разкъсам“ (вж. стр. 197).

κοτίατα „троскот“ от **kat-ent-a* (вж. стр. 197).

Промяната *en* > *in* (в затворена сричка) се явява в дакийски, албански (и румънски, ср. рум. *vin* „вятър“ от лат. *ventum*):

Pincus, днес *Пек*, приток на Дунав в Горна Мизия, от **penko-s* = стинд. *paṅkaḥ* „тиня, кал, блато“.

Tzinta, Tsinta, Tzinto дакийско собствено име от *Kartos, -centus*

Ие. *i* = дак., алб. *i*:

διέσσεια „лопен“ от **dies-ewsmi* (вж. гл. III, стр. 27).

Ие. *o* > дак., алб. *a*:

Καρπάτης (Ptol.) от **korpa-ta* (или -*o*-) „скалиста“, ср. алб. *karpë* „скала, голям камък“ от **korpa*.

Μάρις (Hdt.), *Μάριος* (Strab.), *Marisia* (Iord.), днес рум. *Mureş-ul*, унг. *Maros* ляв приток на Тиса, от **morisyo-*, ср. стирл. *muir* (род. пад. *mora*) м., кимр. корн. брет. *mor* „море“, гал. *Mori-ni, Are-mori-ci* „живеещи край море“, *mori-marusa* „mare mortuum“ и пр., вж. Pokorny 748 (лат. *mare* „море“ е заемка).

Ие. *u* = дак., алб. *u*:

Ἀΐ-ολα, Ἀΐ-ούπολις „черна вода“, ср. лит. *upė* „река“, умалително *upėlis*.

б) Дълги гласни

Ие. *a* > дак. *a* (> *ā*) > по-късно *o* = алб. *o*.

Ие. гласна *a* преминава в албански в *o*. Началото на тази промяна се явява в дакийски към II в. от н. е. Името на град *Λοκίδαβα* в Северо-западна Дакия, споменато у Птолемей (3, 8, 4; средата на II в. от н. е.), бе обявено от V. Râgvan като грешка вместо **Daci-dava* „градът на даките“. В същност *Λοκί-δava* представя едно от първите свидетелства за промяната *a* > *o*, срв. *Λάκοι*, лат. *Dāci*.

Същата промяна се явява в следните случаи, дето *o* е преминало в *oa* както в румънски, ср. рум. *roata* „колело“ от лат. *rota(m)* (*o* > *oa* поради влиянието на гласната *a* или *e* в следващата сричка; дакийски субстрат):

κοαδάμια „ποταμο-υείτωρ“ (Diosc.) от **kodami* < ие. **ekʷadomʷ* „имаш водата за дом“.¹ Диоскорид е живял към средата на I в. от н. е., обаче синонимните списъци са били прибавени към оригиналните текстове на Диоскорид едва към края на III в. от н. е., така че поне отделни дакийски имена на растения у Диоскорид може да са от II или III в.²

sipoax, v. l. *sipotax* = **siptoáx* от **sept-āk(o)-*, вж. стр. 196.

¹ Или *κοα-* = *k ā* (?).

² Вж. Detschew 1957: 541.

Ие. $\bar{e} >$ дак. $\bar{a} > \bar{a} >$ по-късно \bar{a} , $o =$ алб. o .

Характерната промяна ие. $\bar{e} >$ алб. o е засвидетелствувана в дакийски в своя по-стар стадий. Това е важно свидетелство за най-тесното родство между дакийски и албански. Както беше вече изтъкнато, съществуват 46 (или 51) местни имена, съдържащи дакийската дума *dava* (*deva*) „град“: *Acidava*, *Rusidava*, *Sacidava*, *Sucidava* и пр. От тях 29 са засвидетелствувани в Дакия (днешна Румъния): тук *dava* винаги се явява с *a*. Други 9 (или 10) са от Долна Мизия или Мала Скития (днес Добруджа), тук обикновено се явява *dava*, но два пъти и *deva*. Други 7 (или 8) са от Средиземна Дакия и Дакия рипензис (източната част на Горна Мизия), от тях 4 са с *dava* и 3 с *deva*. Само *Pulpudeva* е от Тракия, но това име е дадено от македонския цар Филип II (359—366 пр. н. е.), когато завзел и преустроил града (вж. гл. XVI). Стбълг. Плъпъ-Днеъ (XII в.) $>$ днес *Пловдив* произлиза от *Pulpu-dēva* ($\bar{e} = \bar{e}$): въз основа на това може да се заключи, че тази дума е гласяла $*dēva$. Между IV и I в. пр. н. е. в дакийски се е извършила промяната $\bar{e} > \bar{a} > a$: най-старите датирани примери с *a* са от средата на I в. от н. е. (*Agredavor* и *Desudaba*). Тази промяна не се среща в Тракия.

Покрай обикновените местни имена с *dava* има две късни имена с *dova*: *Pelen-dova* (TP 7, 4; след III/IV в. от н. е.) и *Gil-doba* (Acta SS Nov. 2, 155 III kal. ian.). Досега формата *dova* се смяташе за грешка вместо *dava*¹. В същност тук се касае за късната промяна $a > o$.

Името на град *Pelen-dova* (по долното течение на Жиул в Юго-западна Дакия), засвидетелствувано след III/IV в. от н. е., също показва междинния етап на албанското изменение ие. $\bar{e} >$ алб. o . Това име се идентифицира² с *Πολόνδα* вместо $*Πολονδava$, засвидетелствувано у Птолемей (3, 8, 4; средата на II в. от н. е.). Така се установява следните степени на фонетично развитие: *Πολόνδα(να)* (II в. от н. е.) = $*Polon-dava > *Pöln-dava > Pelen-dova$ (III/IV в. от н. е.) с $o > e$ и $(\bar{e} >) > a > o$ също както в албански. *Pelendova* произлиза от *Πολόνδα(να)* $<$ ие. $*polom-d^hēva$ „Stutt-gart“, ср. алб. *pelë* „кобила“ (ж. от ие. $*polo-s$), ср. гр. *πῶλος* „жеребец“, арм. *ul* „козле“ от $*polo-s$.

Същото се отнася и за името на град *Gildoba*, което е вероятно по-късната форма на името на град *Giridava*.

Също такъв случай е дакийското местно име *Patavis* (TP 8, 2), *Patabissa* (GR 188, 9), *Παταούισα* (Ptol. 3, 8, 4) вместо *Παταουίσα*, етникон *Patavis(s)e(n)sis* (надпис), покрай *Potaissa* (надпис), сега Турда южно от Клуж. Името произлиза вероятно от $*(s)peto-wik'-m$ (вин. пад. $>$ им. пад.) „голямо село“, ср. стинд. *sphata-* „едър, силен“ от $sp^{(h)}eto-$, арм. $p^c art'am$ „изобилен“ от $*(s)pətr-$ (без *s-*; вж. Pokorny 1948—56 : 983) и алб. *vis*, „място“, стинд. *viš-* ж. „жилище, къща“, авест. *vis-am* вин. пад. „къща, село, род“, стбълг. *вьсь* „село“ от $*wik'-$. Въпросното име би могло да бъде и от ирански (сарматски, язигски) произход, но фонетичната промяна $a > o$ е дакийска. Относно названието ср. нем. *Grossdorf*, рум. *Satu mare*, бълг. *Голямо село*.

Ие. $o >$ дак. $o' > \bar{o} >$ по-късно $e =$ алб. e . По-старият етап на характерната за албански фонетична промяна $\bar{o} > e$ е засвидетелствуван

¹ Вж. Георгиев 1958 : 90—93.

² Вж. Detschew 1957 : 106.

в дакийски. Това е друго важно доказателство за тясното родство между албански и дакийски. Примери:

$\kappa\omega\text{-}\sigma\acute{\iota}\beta\omicron\iota\lambda\alpha$ „μήλωθρον“ = лит. *šün-obuolas* букв. „кучешка ябълка“ от **k'un-abolo-s* (вж. стр. 195): *o* дак. > *oi* (= *ö*)¹.

$\Pi\omicron\lambda\acute{o}\nu\delta\alpha(v\alpha)$ (средата на II в. от н. е.) > *Pelen-dova* (III/IV в. от н. е.) от **polom *d^hewa* „Stuttgart“ (вж. по-горе). Последната фаза на фонетичната промяна *o* > *oi* > *ö* > *e* е била следователно вече достигната през IV в. от н. е.

Salmor-ude (IA 226, 4; III/IV в. от н. е.) „солена вода“ с *-ude* от **udo(r)* „вода“ (вж. стр. 202): промяната *o* (> *ö*) > *e* е била следователно осъществена през III или през III/IV в. от н. е.

Ие. *u* > дако-миз. *uⁱ* > *ü* = алб. *y* (= *ü*) и *i*.

Дако-мизийската фонетична промяна *u* > *ü* > *i* личи в името на мизийците. В древността мизийците са се наричали *Mῦσοί* с дълго *u* (II. XIII, 5, Hdt. I, 160 и пр.) = лат. *Mysi* (Liv. 37, 40, 8 и пр.). По-късно обаче тяхното име се явява като *Μοισοί* (Strab. и др.) = лат. *Moesi* (Plin., надпис), както и *Moeses* (Iord. Get. 176)². Тъй като в късния гръцки *oi* се е изменило в *ü*, а в латински *oi* е преминало последователно в *oe* > (*ö* >) > *e*, дако-мизийският дифтонг *uⁱ* (= *uy*) който е бил несвойствен на гръцки и латински, е бил предаван посредством гр. *oi* = лат. *oe*. Когато обаче дако-миз. *uⁱ* преминава в *ü*, той напълно съответствува на късногр. *v* = *ü*. В латински не е съществувала такава фонема, поради което тя е била предавана в късния латински чрез *oe*, *e*, *y* или *i*.

в) Дифтонги

Ие. *au* (*əy*) = дак. *ai*, *a*? Застъпването на ие. *au* в албански не е ясно. Според някои албанофизици ие. *au* се променя в албански в *e*, според Pisani (1959: 99—100) ие. *au* дава албански *a*. За съжаление доказателствата не са сигурни. Данните на дако-мизийски подкрепят втората теза³.

Името на дакийската колония *Αἰζῖσις* (Ptol. 3, 8, 4; средата на II в. от н. е.) вероятно на р. Поганиш, приток на Тимаш (в днешен Банат в Югозападна Румъния), *Aizis* (Priscianus VI 13: *Traianus in I Dacicorum: inde Berzobim, deinde Aizi processimus*; следователно от I/II в. от н. е.) се явява по-късно под формата *Azizis* (TP 7, 3; II/III или III/IV в. от н. е.) и *Zizis* (GR 204, 2). Това местно име се обяснява от **ayg'-īsyo-* „кози“, ср. арм. *aic* = гр. *αἴξ* „коза“. Трябва следователно да се заключи, че ие. *au* се е запазило в дакийски до края на II в. от н. е., но постепенно (в безударна сричка) е преминало в *a*.

adila „φρονίμων, ἐνθιμόν“ от ие. **ayd^h-ilo-*.

Ие. *eu* (*ey*) > дак. *e* (*ē*) > алб. *i*: *σέβα* „бъз“ = лит. *šeivà* „цевичка“ от **k^hēywa*.

Ие. *aw* (*aw*) > дак. *a* (*a*), алб. *a*:

Дак. *dáwka* „вид анемона“ от **d^haw-k-ino-*.

¹ Относно начина на писане ср. *cinoglossa* (Pseudoap.) = $\kappa\upsilon\nu\omicron\gamma\lambda\omega\sigma\sigma\omicron\nu$ (Diosc.).

² Вж. Detschew 1957: 306—8.

³ Вероятно *au* > *a* в безударна сричка, *au* > *e* под ударение.

Λίχοι, Λαχοί, Λάχοι произлиза от *d^haw-ko-s „вълк“.

Ие. *etw* > дак., алб. *e*:

Дак. *diŕesmi* „лопен“ от *di(y)šs-etwsmi.

г) Сонантни ликвиди и назали

Ие. *r* > дак., алб. *ri* (под ударение):

Kriŕos, днес рум. *Criș(ul)*, име на река, от *k^(w)rhso-s „черен“ (вж. стр. 197).

Ие. *ŕ* > дак., алб. *a* (под ударение):

**Aŕios*, **Aŕeŕos*, **Aŕi-ŕona* и **Aŕi-ŕopolis*, дако-мизийски имена на река и на местност, от **ŕ-ks(e)i-* „тъмен, черен“ (вж. стр. 32).

Дак. *boudáðla* (Diosc.), *budama* вместо **budadla* (М вместо ΛΔ; Pseudoap.) *βούλωσσον*, *lingua bubula*, волски език. Както показват гръцкото, латинското и българското названия *boudáðla* = **budadla* произлиза от **g^wow-dŕg^h(w-e)-la* или (-*lo-*), сложна дума от **g^wow-* „вол“ и **dŕg^hwa*, ср. стлат. *dingua*, гот. *tuggo*, нем. *Zunge* „език“: **g^wow-* > дак. *bov-*. Относно замяната на *ie. g', g^h* > дак. *đ* с *ð* (= *þ*), *đ* вж. по-нататък.

G. Meyer и N. Jokl¹ изказаха предположението, че *ie.* сонант *ŕ* е преминал в албански в *e* или *en*, *in*. Приведените от тях примери за фонетичното изменение *ie. ŕ (ŕi) > алб. e* показват обаче, че се касае за вторично *e*, което произлиза от по-старо *a* (преглас), ср. *ie. *alb^{hi} > алб. elp (elb-i)* „ечемик“ = гр. *ἄλφι* „ечемик“. М. Vasmer и Н. Barić² обаче доказаха, че *ie. ŕ, ŕi* са преминали в албански (под ударение) в *a*. Примери: *ie. *wik^hŕi-ti- > дак. *wisati- > сталб. *(v)zāti- > алб. (nĕ)zet „20“; алб. é-sell „на гладно сърце“ от *ŕ + sill(ē) „без обед“; ŕ > a > ā (преглас) > e*. Промяната *ie. ŕi > алб. a* личи в *ie. *septŕi-t- > алб. shĕtā-tē „7“, при което a произлиза от ie. ŕi под ударение*. Особено очевидно са следните примери: алб. *gĕtĕ* „дълг“ произлиза от **dŕg^h-to-*, а не от **dlong^h-to-*, тъй като в такъв случай би трябвало да се очаква гег. **gĕandĕ*, тоск. **gĕendĕ*; алб. *mat* „бряг“ е сродно с авест. *mati-* „планинско възвишение“ от **mŕt-*. Понеже *ie. etw* преминава в албански в *e*, то алб. *nĕntĕ „9“ произлиза правилно от *newn-ti-*, ср. стинд. *nāva*, гр. *ἐννέα „9“*. Вторият пример, приведен от Jokl, *mend, mund* „мога, побеждавам“ е несигурен, тъй като не може да се определи фонетичната форма (*ē, o, o?*) на корена **mend^h-* (вж. Pokorny 1948—56: 730). Според E. Çabej (1964: 45) алб. *mund* произлиза от *(s)mog-no.

Следователно назалните сонанти в дакийски и албански са застъпени по един и същ начин.

д) Съгласни

Застъпването на *ie.* съгласни *l, r, n, m, p, t, k, b, d, g, b^h, d^h, g^h* е еднакво в дакийски и в албански: тук няма нищо особено. Може да се спомене само фонетичната промяна *di (dy) > zi (z)*, особеност, която е присъща и на албански:

¹ Meyer 1884: 332; 1885: 42; Jokl 1923: 286; 1924: 91.

² Vasmer 1923: 39—40; Barić 1954: 16—17.

Zia ж. дакийско собствено име (от *Dia) в два надписа: d. m. Ziai Tiati fil. Dacae uxori Piepori regis Coisstobocensis (CIL b, 1801) и Zia f(ilia) Carcenī Cardentis (надпис от Свишовско [при Дунав в Долна Мезия])¹.

Zi-per „син на Зевс“ име на мизиец; дакийски per „син“ от *pvero-s.

Дак. diodela > ziodela название на растение.

Същият случай срещаме в дак. *ῥαδιβιδα* с *ῥι* (= *bi*) от *ti* (вж. стр. 196).

Характерна за дако-мизийски и албански е и фонетичната промяна ие. *tt* (*dt*, *dʰt*) > *s*, ср. алб. *pasë* „имал“ от **pot-to-* (вж. Jokl 1924: 90):

Salsovia, град в днешна Северна Добруджа, от **saldt-*, ср. лат. *salsus* „солен“.

Застъпването на т. нар. палатали и на лабиовеларите е еднакво и в двата езика:

Ие. *k'* > дак. *s* (*ḡ*), алб. *s*, *th*:

Дак. *σέβα* „бъз“ = лит. *šeivā* „цев(ичка)“ от **k'ēiwa*, ср. лит. *šeivā-medis* „бъз“.

Ие. *g'*, *gʰ* > дак. *z* (*ḏ*), *d*, алб. *z*, *dh*, *d*:

Alziōis, дакийско местно име, от **aug'-īs(yo)-* „козино“ (вж. стр. 197).

Дак. *ζῆνα* „бучиниш“ (Diosc.), отровно растение, от **g'yēna* = стинд. *juṇaṇu-*, авест. *zyāna-* „ущърб, вреда“.

Дак. *μίζηλα* „машерика“ от **m(e)igʰh-* (вж. стр. 196).

Дак. *βου-δάθλα* (Диоск.), *budama* вместо **budadla* (Pseudoar.; М вместо

ΔΔ) *βου-γλωσσον*, волски език“ от **gʷow-dyḡʰ(w-e)la*: *ḡ* = *ḡ* вместо *ḏ*.

Дак. *-dela*, *-δηλα*, *-διλ(λ)α*, *-zila*, *-tilia* „билка“ от **gʰel(i)yo-m* = рус. *зелье* „билка“.

Ие. *kʷ*, *gʷ*, *gʷʰ* > дак. *k*, *g* (пред *e*, *i*, но *kʷ*, *gʷ* и след I/II в. от н. е. диал. *p*, *b* пред *a*, *o*), алб. *k*, *g*:

Дак. *κοαδάμα* „ποταμο-γείτων“ от ие. **akʷa-domʷ* „имащ водата за дом“ (вж. стр. 195), вероятно запазен лабиовелар през I в. от н. е. (?).

Τάπαι (Cass. Dio; II/III в. от н. е.) название на местността, която днес се нарича *Железни врата*, на Дунав източно от Белград и се характеризира с *бързо течение* на реката: от ие. **tokʷoy* (мн. ч. от **tokʷo-s*) „течение“ > дак. **takʷay* > *Τάπαι*, сродно с авест. *taka-* м. „бяг, течение“, стбълг. *токъ* „течение“.

Дак. *βου-δάθλα* (Diosc.) с *β* от ие. *gʷ* пред *ō* (I, II или III в.).

*Gabranus*² река в Истрия (Северна Добруджа), вероятно от **gʷabʰr-* (**gʷmʰbʰr-* или **gʷobʰr-*), ср. стинд. *ga(m)bʰhīrā-*, авест. *jafra-* „дълбок“.

В дакийски *gʷ* не е преминало в *b* поради дисимиляция със следното *b*.

Ие. *kʷ*, *gʷ*, *gʷʰ* (и вторичните *k*, *g*, *gʰ*) пред *e*, *i* (*y*) > дак. *k'*, *g'* > *t'*, *d'* > *č* (= *čʰ*?), (*d*)*z* > алб. *s*, *z*. Ие. *kʷ*, *gʷ*, *gʷʰ* пред *e*, *i* (*y*) се застъпват в албански като *s*, *z*. Предшествуващите степени на тази фонетична промяна са засвидетелствувани в дакийски.³ В дакийски ие. *kʷ*, *gʷ*,

¹ Вж. Detschew 1957: 186.

² Тракийско според Д. Дечев, I. Russu; келтско според S. Lambrino, Б. Геров, ср. келтското местно име *Gabranus*.

³ Праалб. *č'* > алб. *s* едва след 1000 от н. е., ср. Ölberg 1968: 110.

Относно застъпването на ие. лабиовелари има следователно диалектна разлика между севернодако-мизийски и южнодако-мизийски = праалбански.

g^{wh} са се делябиализирали отначало в k, g . През I в. пр. н. е. k, g са се палатализирани пред $e, i, (y)$ в k', g' , преминавайки вероятно в I—II в. от н. е. в t', d' , а сетне в \acute{c} ($= \check{c}$) и dz и накрай в s, z :

Tierna (TP 8, 3—4), *Dierna* (надпис), *Διερνα* (Ptol. 1, 8, 4), *Tsierna* (надпис от 157 г. от н. е.), *Zerna* (ND Or. 42, 37; Ulp. Dig. 50, 15, 1), *Ζέρνης* (Proc. aed. IV, 6, 5) от $*k^{(w)}erhs-$ „черна“: $k^{(w)}e > k'e > t'ie > \acute{c}ie > \acute{c}e > se$.

Tzinta (надпис от Клуж), *Tzinto* (надписи от Клуж и Мутина), *Tsinta* (надписи от Напока в Дакия) м., *Tzintina* ж. (надписи) дакийски собствени имена. Както правилно показва Д. Дечев, тези дакийски собствени имена съответствуват на тракийското *Kintos*, *Cintis*, *Κεντος*, *Κενθος* и под. Относно фонетичното изменение $en > in$ вж. стр. 206.

Дакийското име на град *Germisera* (TP 8, 1), *Germigera* (GR 189, 3), *Germisara* (надпис) се явява в различни ръкописи на Птолемей (3, 8, 4) като *Γερμίζερα*, *Γερμίζουρα*, *Γερμίζερα* и *Ζερμίζουρα*. Поради горещите извори, които се намират там, това местно име се тълкува като *γερμ(i)-* „горещ“ и *-sara, -zera* „извор, река“. Както може да се заключи от „обратния“ начин на писане *Germigera* вместо *Germisera* (или *-z-*), латинската буква g е означавала g пред a, o, u , но $(d)z$ или $(d)ž$ пред e, i . Колебанието между *Γερμ-* и *Ζερμ-* от $*g^{wh}erm(i)-$ означава, че през II в. от н. е. старото g пред e, i се е превърнало в g', d' и дори отчасти в $(d)z$ или $(d)ž$. Тук следователно откриваме началото на палатализационния процес, поради който тези фонеме накрай са преминали в s, z .

He. $s =$ дак. s, \acute{p} , алб. s, sh, th (gj, h):

Дак. *διέσσημα* „лопен“ от $*di(y)\acute{e}sewsmy$ (вж. стр. 27).

Κοῖσος, *Grisia*, *Gresia*, дакийска река, от $*k^{(w)}rhis-$ „черен“.

Marisia, днес рум. *Mureș-ul*, унг. *Maros*, приток на Тиса, от $*morisyo-$.

Salsovia, местно име, от $*sald-t-$ „солена“.

Thalamonio = дак. $*\acute{p}al(a)m-un(n)i$ от $*Salm(ur)-udn-i$ (вж. стр. 205).

He. $sm >$ дак., алб. m :

Дак. *διέσ-εμι* „лопен“ от $*di(y)es-ewsm\acute{y}$.

*

Застъпването на индоевропейските фонеме в дако-мизийски и в албански става ясно от следната таблица, която показва, че фонематичната система на албански представя по-нататъшно развитие на дако-мизийската система. Следователно дако-мизийски се намира по отношение на албански в същото положение, както латински по отношение на романските езици: дако-мизийски е праезикът на албански.

Индоевропейски	Дако-мизийски	Албански
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>a-</i> , <i>o-</i> (неуд.)	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>e</i>	<i>ie</i> (<i>e</i>), <i>ia</i> (<i>a</i>)	<i>je</i> (<i>e</i>), <i>ja</i> (<i>a</i>)
<i>en</i>	<i>in</i>	<i>in</i>
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>o</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
\bar{a}	$a(=\bar{a}) > o$	<i>o</i>
\bar{e}	$(\bar{a} >) a(=\bar{a}) > o$	<i>o</i>
(\bar{i})	<i>i</i>	<i>i</i>
\bar{o}	$oi(>\bar{o}) > e$	<i>e</i>
\bar{u}	$ui > \bar{u}$	$y(=\bar{u})$, <i>i</i>
<i>ay</i>	$ai > a$	<i>a</i>
<i>ey</i>	$e(=e)$	<i>i</i>
<i>oy</i>	<i>ai</i>	<i>e</i>
<i>aw</i> ($\bar{a}w$)	$a(\bar{a})$	<i>a</i>
<i>ew</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>ow</i>	$au > a$	<i>a</i>
<i>r</i> (под ударение)	<i>ri</i>	<i>ri</i>
<i>n</i> (под ударение)	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>T</i> (enues)	<i>T</i>	<i>T</i>
<i>M</i> (ediae)	<i>M</i>	<i>M</i>
<i>MA</i> (aspiratae)	<i>M</i>	<i>M</i>
<i>d</i> , <i>dh</i> (пред <i>i</i> , <i>y</i>)	$d > z$	<i>z</i>
<i>tt</i> (<i>dt</i> , <i>d^{ht}</i>)	<i>s</i>	<i>s</i>
<i>k'</i>	$s(\dot{p})$	<i>s</i> , <i>th</i> (= \dot{p})
<i>g'</i> , <i>g^h</i>	<i>z</i> , \dot{d} (<i>d</i>)	<i>z</i> , <i>dh</i> , <i>d</i>
<i>k^w</i>	<i>k</i>	<i>k</i>
<i>g^w</i> , <i>g^{wh}</i>	<i>g</i>	<i>g</i>
<i>k^w</i> пред (<i>e</i>) <i>i</i>	$k' > t > \dot{c}$	<i>s</i>
<i>g^w</i> , <i>g^{wh}</i> пред <i>e</i> (<i>y</i>)	$g > d' > (d\dot{z})$	<i>z</i>
<i>s</i>	<i>s</i>	<i>s</i> , <i>sh</i> (<i>gj</i> , <i>h</i>)
<i>sm</i>	<i>m</i>	<i>m</i>
<i>sr</i>	<i>str</i>	<i>shtr</i>

2. Произход на албанския език и етногенезисът на албанците

Н. Hirt, N. Jokl, G. Weigand, P. Skok, Д. Дечев, Н. Barić, I. Šiadbei, В. И. Георгиев, И. Поповић и други защитават тезата¹, че прародината на албанците е била централно-северната област на Балканския полуостров, т. е. източната част на Горна Мизия и западната част на Долна

¹ Hirt 1898: 179—84; 1905: 141; Jokl 1924: 84—6; Weigand 1927: 277—86; Skok 1929: 205; Barić 1954: 7—9; 1956: 1—9; 1959; Detschew 1952: 107—9 (обаче неговата теза, че траките са дошли в Илирия преди илирийците е необоснована); Šiadbei 1957: 63—9; Георгиев 1957: 70—73; 1958: 89—93; 1960: 76—9; Popović 1958: 301—4; 1959: 243—7; 1959: 169—72; 1960: 714—7; Părvan 61—9 изказва мнението, че албанците са се преселили постепенно между III и IV в. от Дакия в днешните си земи. Доказателствата му обаче са недостатъчни, а срокът твърде късен. Подобно становище имат също Caridan 1922: 487—9; Philippide 1928: 800—803. Относно становището, че албанците са автохтонното население в Илирия вж. напоследък Çabej 1958: 54—9; 1959: 552—8; Cimochoowski 1958: 37—43; 1960: 133—9; вж. също Historia e Shqipërise, I (Tiranë), 1959: 28—32; Jakić—Cestorić 1976.

Мизия, приблизително Дардания, „Средиземна“ Дакия и Дакия рипензис. Тук се прибавят нови факти, най-важен от които е, че фонематичната система на албанския език е пряк наследник на дако-мизийската. Главните данни и съображения за определяне произхода и прародината на албанците са следните:

1) Албанците не са автохтонни в територията на днешна Албания.

а) Древните (илирийски) местни имена на днешна Албания (или поне на Северозападна, Западна и Южна Албания), наследени от древността, като *Shkodër* от *Scodra* (Ливий), *Tomor* от *Tomarus* (Страбон, Плиний и др.) не са преминали в албански направо: тезата, че тези местни имена са били постоянно употребявани в албански от предримската епоха до днес е несъвместима с данните на албанската историческа фонетика,

б) Местните латински имена в Албания разкриват неалбански, а латинско-стародаматински фонематични особености: стародаматински (западен балкански латински), който се е развил върху илирийска езикова основа, се различава съществено от румънски (източен балкански латински).

в) Адриатическият бряг не е спадал в древността към зоната на албанската колонизация: това личи от факта, че албанската терминология за корабоплаване и риболов представя смесица от заемки. Този аргумент обаче не е съвсем сигурен.

г) Друг отрицателен признак е сравнително малкият брой старогръцки заемки, който заедно с други обстоятелства ни кара да приемем, че оная албанска територия, която днес стои в тясна връзка с Гърция, е по-късно заета.

д) Албанците не се споменават в територията на днешна Албания преди IX век, докато местни и собствени имена от цялата албанска територия се споменават в редица документи от IV век насам.

2) Прародината на албанците се е намирала близо до прародината на румънския народ, а от друга страна не е много отдалечена от гръцкото влияние.

а) По-горе беше изтъкнато, че редица характерни фонематични промени се явяват в албански, румънски и дакийски. Най-важни са следните:

$e > ie$, но след палатал e ;

$e > ia$ под влияние на гласните a или e в следващата сричка, но след палатал a ;

отпадане на начално безударно a ;

$en > in$ в затворена сричка;

$(t), d$ пред $i > (t' > \acute{c}) > s, (d)z$;

k', g' пред $e, i > t' > c (= \acute{c}?)$, $(d)z (= d\acute{z})$;

$-n- > -r-$ в албански и румънски диалекти.

б) Най-старите латински елементи в албански са заети от прарумънски, т. е. от източния балкански латински, а не от далматински, т. е. от западния балкански латински, напр.: лат. *caballum* „кон“ > рум. *cal*, алб. *kal*; лат. *cubitum* „лакът, ръка“ > рум. *cot*, алб. *kut*; лат. *resina* „смола“ > рум. *rășină*, алб. *rshine*; лат. *lucta* „борба“ > рум. *luptă*, арум. *luftă*, алб. *luftë* и др. Следователно албански не се е развил върху илирийска основа.

в) Съответствията в застъпването на латинските думи в албански и в румънски показват, че през IV—V в. албански се е развивал в същата

област, в която е възникнал и румънски: тази територия е приблизително древна Дардания (приблизително територията Ниш — София — Скопие).

г) В румънски има около 70 думи, които имат точни съответствия в албански.¹ Но фонетичната форма на тези румънски думи е толкова специфична, че те не могат да бъдат обяснени като албански заемки. Касае се за думи, принадлежащи на дакийския субстрат в румънски, докато техните албански съответствия представят думи, наследени от дако-мизийски.

Общите елементи в румънски, дето се касае за дакийски субстрат, и в албански са още едно сериозно доказателство за това, че албански е наследник на дако-мизийски.

3) Има конкретни данни, които показват, че албанците някога са населявали приблизително територията на древна Дардания:

а) Племенното име *Δαγδαροι* и областта *Δαγδαρία* могат да се обяснят като производни от една запазила се в албански дума, а именно *dardhë* „круша“.

б) днешната форма на името на древния Nais(s)os, главен град в Дардания, днес *Ниш*, показва с отпадането на предударната си гласна езиковото посредничество на албански, ср. алб. *pyll* „гора“ от **pëyll* < късен лат. *pa(d)ule*.

в) Гореспоменатата централно-северна зона на Балканския полуостров е именно областта, в която староалбански и старорумънски са могли да се развият в най-тясна близост.

4) Има съществени данни, които ясно показват, че албански е прякият наследник на дако-мизийски:

а) Албанската фонематична система представя по-нататъшно развитие на дако-мизийската. Този факт има голямо значение: той показва, че дако-мизийски е езикът-основа (праезикът) на албански.

б) Въпреки оскъдността на дако-мизийския езиков материал съществуват няколко извънредно важни съответствия с албански и това е ново доказателство за тясното родство между албански и дако-мизийски. Ето някои примери:

Дак. *amalusta* „лайка“: алб. *ambël* „вкусен, сладък“, вж. стр. 194.

Дак.миз. *Βετ-εσπιος*, *Ουετ-εσπιος* (надписи от Източна Мизия), епитет на Херос, буквално **Αῦτ-ιπλος*“, ср. алб. *vetë* „сам“ и ие. **ek'wo-s* „кон“.

Дак. *Δρομβητής* (Ptol.), *Drubetis*, *Drobeta(e)* местно име = алб. *dru*, мн. ч. *drutë*, рум. *druete* „дърво“.

Ζερμί-ζερα, *Ζερμί-ζιουρα* (и *Γερμί-ζερα*; *Germi-sara*) град в Дакия, ср. алб. *zjerm*, *zjarm* „огън, горещина“.

Дак. *Καρπάτης* (δρος): алб. *karpë* „скала“.

Дак. *Бескиди*, разклонение на западните Карпати, ср. алб. *bjeshkë* „високопланинска местност; планинско пасище“.

Дак. *mal-* „бряг“ (*Dacia Maluensis* = *Dacia Ripensis*) = алб. *mal* „планина, бряг“, рум. *mal* „възвишение“ (дакийски субстрат).

Дак. *μανία*, *mantua* „черница (къпина)“: алб. *man*, диал. *mand* „черница“.

Patavissa (TP 8, 2), *Patabissa* (GR 188, 9), *Παταύισσα* вместо **Παταουίσα* (Ptol. 3, 8, 4), *Patavis(s)e(n)sis* (надпис), по-късно *Potaissa* (надпис), дакийско местно име, от **(s)peto-wik'-n*, ср. алб. *vis* „място“, вж. стр. 207.

¹ Вж. по този въпрос Rosetti 1958: 135—6; Russu 1959: 119—22.

Πολόνδι(να) (Ptol.), по-късно *Pelendova* (TP), дакийско местно име, от **polom d'hēwa* „Stutt-gart“, ср. алб. *pelë* „кобила“ ж. от **pol-*, вж. стр. 207.

Дак. σκιάρη „магарешки бодил“: алб. *shqer* „разкъсвам“, вж. стр. 197.

Дакo-миз. *Oūvndenis* (Ptol. 3, 9, 5), *Vindenis* (TP, Rav.) селище в Горна Мизия: алб. *vënd* „местност, област, земя“.

в) Географското разпределение на типичните дако-мизийски местни имена с втора съставна част *dava*¹ показва картината на проникването на дако-мизийците, т. е. на праалбанците в Балканския полуостров, приблизително в областта на по-къснатата източна част на Горна Мизия, т. е. Дардания, „Средиземна“ Дакия и Дакия рипензис.²

г) Албанският речник има количествено най-много допирни точки с балто-славянски.³ Този факт е ясен, ако албански е наследник на дако-мизийски, тъй като последният е бил в непосредствена близост с балто-славянски.

Албанският език е следователно наследник, приемник на дако-мизийски. Неговото отношение към дако-мизийски е същото както отношението на един романски език към латински. В албански има и една илирийска компонента, но неговата основа е дако-мизийска.

Дакo-мизийски племена са населявали централно-северната зона на Балканския полуостров, приблизително Дардания, още в една твърде отдалечена епоха. От тук те се преселили постепенно в територията на днешна Албания.

¹ Най-далече на югозапад разположеното селище от този тип е *Θερμίδανα* (Ptol. 2, 16, 7: погръчено вместо **Zermidava*), което се споменава между πόλις μεσσηνίων между *Scodra* и *Siparuntum*, следователно приблизително на границата на Югозападна Дардания и Северозточна Илирия.

² Културата на Дардания, поне през последните векове пр. н. е., стои в тесен досег с дако-гетската цивилизация през същата епоха, ср. Garašanin 1958: 121—34.

³ Вж. Jokl: 1963; Pisani 1959: 115—9.

ТРАКИЙСКИ, ФРИГИЙСКИ И АРМЕНСКИ

Дълго време фригийски се смяташе за идентичен с тракийски или поне за тракийски диалект. Днес обаче, когато тракийски и фригийски са много добре проучени, личи, че между тях има съществени разлики, че те са различни индоевропейски езици.

I. ФРИГИЙСКАТА ЛЕКСИКА

Фригийски е по-добре познат от тракийски и дакийски, тъй като разполагаме не само с двадесетина глоси и стотина собствени имена, но и около 150 кратки надписа. Някои от фригийските надписи датират от VII—IV в. пр. н. е. (старофригийски), докато по-голямата част се отнася към началото на нашата ера (I—IV в. от н. е., къснофригийски).

Ето фригийските глоси и изобщо данните получени от надписите и собствените имена, на които интерпретацията е правдоподобна.¹

1. Глоси, чието тълкуване е сигурно или твърде вероятно:

ἀζήν, вин. пад. ἀζένα „πρόγων, брада“ (Et. M.; Hes.), ср. стинд. *hānu-*, авест. *zanu-*, гр. γένυς „брада“ от **g'en-*.

βαλλ(λ)ήν, -ήνος „цар“ (Aesch., Soph., Hes.) = ? **Falην* от **wal-en(t-s ?)*, ср. тох. В *w(a)lo*, А *wäl*, *wla-*, АВ *lant* вин. пад. „цар“, лат. *valens*, -*ntis* „силен, могъщ“.

βάμβαλον „ἱμάτιον, дреха“; αἰδοῖον (Hes.; l. v. βάβαλον), ср. гр. φал-
λός „пенис“ от **b^hino-s*.

βέδν „вода“ (Clem. Alex. *Strom.* 5, p. 673) може би вместо **vetu(r)* от **wedo(r)*.

βέκος „хляб“ (Херодот II, 2, Hipponax fr. 80 Bergk, fr. 75 Diehl), ср. гр. φάγω „пека“, нем. *backen* „пека“.

βερεκύνδα „ξόμβος, пумпал“ (Hes.), ср. чеш. *brk* „пумпал“, ср. също βει ἱσματα δρχηης Φουγιακή.

γέλαρος или **γέλαFos* „зълва“ (Hes.); ср. също γάλλαρος Φρυγικὸν ὄνομα (Hes.), ср. ат. γάλως „зълва“.

γλουρός „χλωρός“, γλούρει „χρύσει“ (Hes.), ср. гр. χλωρός „зелен, жълт“.

δάος „вълк“ (Hes.), ср. стбълг. Давнтн, бълг. *давя*.

δοуμος „(религиозна) община (σύνοδος, σύγκλητος, συμβίσις)“, ср. гр. θωμός „куп(чина)“, гот. *doms* „мнение, преценка“.

¹ Вж. Jökl 1929 s. v. Phryger; Haas 1939: 121—134; 1939: 225—35; 1957: 451—; 67; 1960: 9—18; 1960: 25—35; 1961: 29—39; 1966; 1970: 31—41; Friedrich 1941 Gusmani 1959.

ἐξίς (ξ вместо ζ?) „таралеж“, ср. лит. *ežys*, латв. *ezis* „таралеж“.
ζέλκια „зеленчук“ (*λάχανα*) (Hes.), ср. бълг. *зелка* „зелка“, рус. *зелень* „зеленчук“.

ζέτνα „πύλη, врата“ (Phot.), ср. англосакс. *geat* „врата“.
ζευμαίν την πηγὴν. Φόγες (Hes.), ср. гр. *χεῦμα* „изливане“.
καν- (= **kān-*) „куче“ (Plat. Crat. 410 A), ср. гр. *κύων*, лат. *canis* „куче“, меонийски (лид., фриг.) *Καν-δαύλας* (Hipp.).

κίκλη „кола (съзвездие)“ (Hes.), ср. гр. *κύκλος* „колело“.
κίμερος „νοῦς“ (Hes.), ср. стинд. *caṃatī* „наблюдава, грижи се“¹.
κικέριον „βοῦτυρον“ (Erotian. 110, 15 и сл.) вместо **κικέριον* (?), ср. гр. *πίερα* „тлъста“ от **κικέριον*².

πύρ (= **psur*) „огън“ (Plat. Crat. 410 A), ср. гр. *πῦρ* „огън“.
**υτυρ* „ὑδωρ, вода“ (Plat. Crat. 410 A), ср. гр. *ὑδωρ* „вода“.

2. Думи от надписите, чието тълкуване е сигурно или твърде вероятно:

αββερετ „(той) принася, причинява (er fügt zu)“, αββερεται, αββερετορ, αββερετορ, ср. лат. *ad-fert, ad-fertur*.

αδ- „до, при“, ср. лат. *ad* „до, към“.
αδ-δακετ „(той) причинява (προσποιεῖ, er fügt zu)“, αδδακεται, αδδακετορ, ср. лат. *ad-ficit, ad-ficitur*, вж. *δακετ*.

αδειτον „той (трябва) да иде в (er soll hingehen)“ или „той (трябва) да бъде при“, ср. лат. *ad-ito* (или *ad-esto*), вж. *ειτον*.

αι (νι κος) „ако (някой)“, ср. гр. *εἰ*, диал. *αι*.
ακίλα, ακιλαος „вода“, ср. Ἀχέλης име на река близо до гр. Смирна = лит. *Akėlė* име на река, лат. *aqua* „вода“,

ακκε = лат. *atque*.
αργόν „causa, merito“ от **algwō-*.

αυτος, αFτοζ, αυται, ср. гр. *αὐτός*.

βεκος „хляб“, вж. стр. 26.

βεοσιοι „φεύγοι“, σ от -*gy-*.

βρατερε дат. пад. ед. ч., ср. лат. *frater*.

γεραριμενος „дамгосан“, ср. гр. *χαράττω*.

δαδιτι дат. пал. „coniugi“ = гр. *τηθίδι* дат. пад. от *τηθίς* „дойка“.

δακαρ (εν) „fecere“ от **dʰēker*, ср. лат. *fecere* перф. 3 л. мн. ч.

δαкеτ, вж. *ад-δαкеτ*.

δεος, δεως, διως (дат. пад. мн. ч.), ср. гр. *θεός* или *ΛιFός*.

δουμος „σύνδοος“, вж. стр. 216.

εδαес „fecit“, ср. гр. *τίθημι* „поставям“.

ειροι, ιροι „деца“ от **er-yo-*, ср. тес. *ἐρέας* „τέκνα“.

ειτον повелително накл. „нека иде“ (или „нека бъде“), вж. *ад-ειτον*.

εσταес „(той) постави“, ср. гр. *ἵσθημι* „поставям“.

ετ, ети „освен това, още, и“, ср. гр. *ἐτι*.

Γανακτηι дат. пад. ед. ч. = гр. *ἄναξ* „цар“.

Γεν αFτιν дат. пад. ед. ч. „на себе си (ihm selbst)“.

ιος „ὅς, който“, ιων „quam“, ιοσκε = гр. *ὅστε*, стинд. *yaśca*.

κακο(υ)ν, κακιν, κακν „κακόν, зло“.

κε = гр. *τε* „и“.

κνουμαν дат. пад. ед. ч. *κνουμανει* = гр. *κένωμι*.

¹ Или ср. белорус. *с-кумачь* „разбирам“, чеш. *koumati* „забелязвам“ от ие. *(s)koum-: *κίμερος* от **kum-ero-*?

² Ср. Naas 1957: 465.

κος „някой“ = стинд. *kaḥ* „кой“.
μαρκαι дат. пад. ед. ч. „на гроба (dem Grabe)“.
ματαρ „майка“, *ματεραν* вин. пад. ед. ч., *ματερεῖ* дат. пад. ед. ч.
με = гр. *μή*.
νι-ου-μενος „καταράμενος, проклет“.
ονομαν им. пад. ед. ч. = гр. *ὄνομα* „име“.
ορον „на високо, горе“.
οτε „ὅδε, така“ (?).
ονεγγω „ιδίω“ дат. пад. < **swe-gno*.
ονεκρω дат. пад. от **swekro*- „свекър“.
Φεβρι дат. пад. „сестра“ (?) > **swestr-i*.
ουιτετο „нека види“ от **wide-tod*.
ουτα „проклятие“, ср. сърбохърв. *uditi* „вредя“.
πατερης „родители“.
σα = та „τῇ“, *σα ορον* (ο > υ) „τῇ οροῦ“, *σαι μαρκαι* = та *μινκαι* дат. пад. ед. ч. „на гроба“.
σι „този“; *σεμιον(ν)*, *σεμιον*, *σεμ(ι)ν* „на този“ дат. пад. ед. ч.
τα, τι, ταν, ВЖ. *σα*.
(τ)ετικμενος от **stetig-meno-s*: гр. *σίζω* „бода; жигосвам с огън, дамгосвам“.
τιος = гр. *Δίος* от *Ζεύς*; *τιμον* (**diwi-eyo-m*) „divinum“ вин. пад.
τι (*τι, τυ*) = гр. *τι*.
τισκ(ε) = лат. *quisque*.
τοτοσος, τευτους „civitatis“ от **tewto*-.

II. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ФРИГИЙСКИЯ ЕЗИК

Въз основа на най-правдоподобните тълкувания може да се даде в общи черти следната характеристика на сравнително-историческата фонетика на фригийския език:

Фригийската дума *βέκος* „хляб“ е засвидетелствувана у Херодот, Хипонакт, Хезихий и във фригийските надписи. Това е -es-основа, която произлиза от **b^hegos* (род. пад. -es-es) и съответствува на стнорд. *baka*, англосакс. *basan*, ствнем. *bahhan* „пека“ от **b^hogo*, ствнем. *bacchan*, нем. *backen* от **b^hogno*, гр. *φάγω* „пека“ от **b^hogo*.

Фригийските думи *βαλλίον* и *βάμβalon* „*phallós*“ са сродни с гр. *φυλλός* от **b^hlno-s*.

Въпросителното (неопределително) местоимение *κος* и относителното местоимение *ιος*, които се срещат в надписите, произлизат от **kwo-s* и **yo-s*.

Съществителното *τευτους* „civitatis“ род. пад., което се среща в надписи като съответствие на гр. *δῆμος* „народ“, е сродно с гот. *biuda*, ствис-нем. *diot(a)*, латв. *tāuta* „народ“, оск. *touto* „civitas“ от ие. **tewt(a)*.

Съществителното *ονομαν*, което се среща в надписи, съответствува на гръцката дума *ὄνομα* „име“ от **onopti*.

Фригийската глаголна форма *ουιτετο* съответствува на латинската глаголна форма *videto* „нека види“.

Род. пад. ед. ч. *τιος* „на бога“ произлиза, както бе доказано от О. Хаас, от **diw-os* и съответствува на гр. *Δι(F)ός*.

Стфриг. дат. пад. ед. ч. *Fεβρι* „на сестрата (sogor)“, както бе доказано от същия автор, произлиза от ие. **swe-sr(e)i*.

Къснофригийската дума *ουεκρω* дат. пад. „на свекъра“, както доказва същият автор, произлиза от **swekro-s*.

Приведените фригийски думи са достатъчни, за да се установят най-характерните черти на сравнително-историческата фонетика на фригийски. Ето главните изводи:

Ие. *o* е запазено: *βεκος, ιος, κος, ονομα, ιος*.

Ие. *o* е променено в *u*: *δουμος*.

Ие. дифтонг *ew* е запазен: *βεοιοι* „φεύγοι“, *τενους*.

Ие. сонанти *l, n* са променени в *al, an*: *βίμβιλον, βαλλίον, ζευμαιν, ονομαν*.

Ие. начално *y* е запазено: *ιος, ιαν*.

Ие. звучни експлозивни съгласни (mediae) са променени в беззвучни (tenues), *M > T*: *βεκος*.

Ие. беззвучни експлозивни съгласни са преминали в беззвучни аспирати (*T > TA*, както в арменски): аспирацията е била слаба и затова често не е отбелязана¹: *βοατερε, τενους*.

Изгласното *m* е преминало в *-n*, както в гръцки.

Ие. съчетание *sw* е преминало в (*h*)*w* -: *Fεβρι, ουεκρω*.

Съчетанието *sr* е изменено в *br*, както в латински: *Fεβρι*.

Най-характерните черти на фригийската историческа фонетика са следните:

Индоевропейски	Фригийски
<i>e</i>	<i>e</i>
<i>o</i>	<i>o</i>
<i>ē</i>	<i>e, i (a?)</i>
<i>ō</i>	<i>o, u</i>
<i>ew</i>	<i>eu</i>
<i>n (m)</i>	<i>an</i>
<i>l, r</i>	<i>al, ar</i>
<i>M(ediae)</i>	<i>T(enues)</i>
<i>MA(spiratae)</i>	<i>M</i>
<i>kt</i>	<i>tt(h)</i>
<i>s-</i>	<i>s- > (h- >) 0</i>
<i>sw-</i>	<i>(hw- >) w-</i>
<i>-sr-</i>	<i>-br-</i>

III. ТРАКИЙСКИ, ДАКИЙСКИ (ДАКО-МИЗИЙСКИ) И ФРИГИЙСКИ

Всяка ие. езикова група (например латински, славянски, германски) представлява особено „отклонение“ от нормата на индоевропейския праязик, един нов аспект, различен от всички останали. Такова „отклонение“ е например латински, от който произлизат т. н. романски езици: френски, италиански, румънски и пр. „Да се каже, че някои езици принадлежат към същата група — пише А. Мейе в своята книга *Linguistique historique et linguistique générale* (Paris, 1948, с. 78) — това означава, че те

¹ Ср. Haas 1957: 454.

са се диференцирали от един по-стар език: родствените езици в същност представят един и същ език, изменен по различен начин в течение на вековете“.

Нека сравним сега най-характерните черти на историческата фонетика на дакийски (дако-мизийски), на тракийски и на фригийски:

Ие.	Дакийски	Тракийски	Фригийски
<i>e</i>	<i>ie</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>o</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>o</i>
\bar{e}	$e > \bar{a} > \bar{a} > o$	$e > i$	$e > i$
\bar{o}	$\bar{o} > e$	$\bar{o} > u$	$o > u$
<i>ew</i>	<i>e</i>	<i>eu</i>	
<i>aw</i>	<i>a</i>	<i>au</i>	
<i>ɾ, ʎ</i>	<i>ri (ir)</i>	<i>ur (or), ul (ol)</i>	<i>al</i>
<i>ɲ, ɲʰ</i>	<i>a</i>	<i>un</i>	<i>an</i>
T(enues)	T	TA(spiratae)	TA
M(ediae)	M	T	T
tt (<i>dt, d^{ht}</i>)	s	st	
s-	s-	s-	O (?)
sw-	w	s(w)	w-
sr		str	br

До преди двадесетина години се говореше за един единствен „трако-дако-фригийски“ език, наречен накратко тракийски език; фригийски понякога бе смятан за тракийски диалект, а дакийски винаги е бил отъждествяван с тракийски. Имаме ли право да смятаме тракийски, дакийски и фригийски за диалекти на един общ език, който представя особено „отклонение“ на индоевропейския праезик? В светлината на данните, които изложихме, става невъзможно да се даде положителен отговор на този въпрос.

Наистина приликите между дакийски, тракийски и фригийски са много, но това се дължи на обстоятелството, че се касае за три сродни индоевропейски езика. От друга страна, ако се вземат пред вид техните отлики, например застъпването на сонантите, на експлозивните съгласни в тракийски и в дакийски, на ие. кратка гласна *o* в тракийски и във фригийски, на ие. сибилант *s* и на съчетанията на съгласни *sw*, *sr*, трябва да се заключи, че тези езици не могат да произлизат от една обща „трако-дако-фригийска“ норма. Тяхната обща норма е индоевропейският праезик. Индоевропейски е следователно общият език за тракийски, дакийски и фригийски, а не някакъв общ междинен език между индоевропейски и споменатите езици. Тракийски, дакийски и фригийски не могат да бъдат производни от един „трако-дако-фригийски“ език, както например славянските езици са произлезли от праславянски или романските езици от латински. Техният общ език е индоевропейски.

Следователно, тракийски, дакийски (дако-мизийски) и фригийски, макар да са сродни, представят три различни и обособени индоевропейски езика, които не могат да се сведат до един общ език.¹

¹ Огнoсно дако-мизийски, тракийски и фригийски като три различни ие. езика вж. Georgiev 1957: 70—80; 1958: 89—93; 1960: 108—112; 1960: 39—45; 1960: 5—23; 1966: 153—63; Дуриданов 1976: 110—122; Poghirc 1976.

Както видяхме по-горе, особеното разпределение на географските названия с голяма фреквентност дава възможност да разграничим дакийски от тракийски. Особеното географско разпределение на личните имена във връзка с някои характерни черти на тяхната сравнително-историческа фонетика също така позволява да се разграничат тракийски, фригийски и дакийски лични имена. Ето няколко примера:

1. Тракийски лични имена

Δορζενθης

Личното име *Δορζενθης* е засвидетелствувано в 4 надписа: от Пизос (Чирпанско), Пловдив и Стара Загора (в два надписа), а формата *Δορζενθης* в други 3 надписа: от Мерицлери (Чирпанско), от Бизие (днес Vízze в турска Тракия, западно от гр. Мидия) и от Серес-Сяр. Това име е ограничено географски: то се среща само в същинска Тракия (на юг от Хемус и на изток от р. Струма); то липсва в Дакия или в Западна Мала Азия. Следователно то трябва да се определи като същинско тракийско. То представя производно от името *Δορζας* (надпис от Nicopolis ad Istrum, днес Никюп), *Δορσας* (надпис от Миндя, Еленско). Това име също може да се смята за тракийско, тъй като то се среща в надписи от Търновско, което е в съседство със Старозагорско. Освен това в 3 други латински надписа се среща *Dorses* (единият е наречен *eques singularis*; другият е от Картаген: касае се за тракийски войници в разни лагери) и *Durze*, вероятно от по-старо **Durse(nth)s*.

Като тракийски имената *Δορζας*, *Δορσας*, *Dorses*, *Durze* се извеждат от ие. **dʰrs-* с *r >* трак. *ur* и *rs > rz* — фонетични промени, характерни за тракийски, но не и за фригийски или дакийски.

Αυλουπορις

Личното име *Αυλουπορις* (*Aulupor*, *Αλλουπορις*) се явява в около 20 надписа главно от Тракия. То не се среща в Дакия. Името е тракийско: *-πορις*, *-por* „син“ произлиза от **pwer(i)-* (*we > (w)o*, както в латински) или от ие. **pur(i)-*, респ. от ие. им. пад. **pwer*, род. пад. **pur-os*.

Σευθης

Σευθης (*Σευθας*, *Σευθις*, *Σευθενς*, *Σευθος*, *Seutha*, *Seuthas*, *Seuthes*, *Seuthens*, *Seuthus*, *Seutus*) е едно от най-честите тракийски лични имена; то се явява повече от 150 пъти, и то най-често в Тракия, сетне в Западна Мала Азия (Битиния, Троя, Йония и др.), северните егейски острови (Тасос, Лемнос и др.), отчасти в Македония и Гърция. От Дакия има само един единствен случай (от Клуж, военна диплома). Има също така по един пример от Олбия и Танаис. От това разпределение личи, че името трябва да се определи като същинско тракийско. За етимологията вж. гл. VII, стр. 93.

2. Фригийски лични имена

Kótyς

Личното име *Kótyς* се явява около 80 пъти в различни надписи или текстове, и то главно в Тракия, сетне в северноегейските острови (Самотраки, Имброс, Тенос), Северозападна Мала Азия и (Северна) Гърция. То липсва в Дакия, но се явява в надписи от Пантикапей, Фаногорея, Танаис като име на боспорански царе, несъмнено преселници от Тракия. Името е идентично с названието на едонското женско божество *Kótyς* (*Κοτύω, Coto, Κοτυ(ι)τώ, Cotytto*), за което изрично е отбелязано у Страбон (X 3, 16), че се касае за едонски и фригийски култ.

По своето географско разпространение името може да бъде тракийско или фригийско. Името се извежда най-добре от ие. **kot-u-* „отмъстител“ и се съпоставя с гр. (хом.) *κοτήεις* „разгневен, отмъстителен“, *κοτέω* „гневя се, сърдя се“, *κότος* „гняв, злоба“. Запазеното *ō* показва, че името е от фригийски произход.

Torgos

Личното име *Torgos* или *Torgous* и неговите производни *Torgion*, *Torgouλας*, *Torgou-παῖς* се срещат в около 20 надписа, и то изключително от Солунско (Солун, Амфиол, Демирхисар, областта на Аксиос-Вардар, Серес-Сяр и о. Тасос). Името може добре да се изведе от ие. **(s)torg-u-(o-)*, ср. нем. *stark* „силен“ от ие. **storg-*. Въз основа на запазеното ие. *ō* и на факта, че античните сведения определят като първоначална родина на фригийците областта на изток от Аксиос-Вардар, името се определя като фригийско.

3. Дакийски лични имена

Decebalus

Личното име *Decebalus* (*Δεκέβαλος, Decibalus, Δεκεβαλος*) се среща в няколко текста като име на дакийски цар, а освен това и в няколко надписа от Долна Мизия (Силистра, Лъжен при Никопол на Дунав, Обединение, Търновско), Панония, Галия и Британия. То не се среща в същинска Тракия. Името е дакийско: първата съставна част се свързва етимологично с лат. *decus* „украшение“, *decet* „прилича, подобава“, а втората със старобълг. *волн* „по-голям“, староинд. *bala-m* „сила, мощ“ от ие. **bolo-m*. Преходът *ō > a* е присъщ на дако-мизийски. Обаче вместо *k* би трябвало да се очаква сибилант. Може да се предполага, че името е заето от друг език.

Scorilo

Scorylo се споменава у Front. 1, 10, 4 като име на дакийски вожд: *Scorylo dux Dacorum* (оттук Iord. Get. 53: *Coryllos rex Gothorum*). Освен това в надписа от Дялул Гръдишей (Дакия) *Decebalus per Scorilo* „Декебал, син на Скорил“ дакиецът *Decebalus* е посочен като син на *Scorilo*. Това име е производно от *Scoris, Scorus, Σκορις*. Географското раз-

пространение на тия имена изтъква също техния дакийски произход: *Sco[rilo]* в надпис от Костолац (Горна Мизия), *Scoris* в надпис от Адам-киси (Северна Добруджа), *Σκωρις* (род. *Σκωριτος*) в два надписа от Кюстенджа и Варна, *Ζει-σκωρις* в надпис от Петрич-калеси (Провадийско), *Scorus* в надпис от Британия (дакийски наемник) и *Σκωρια[ρος]* само един случай в надпис от Пазарджик. Първоначалната форма ще да е била *Scor(i)-*; суфиксът *-ilo-*, *-ul(l)o-* се явява често при лични имена и в други ие. езици, ср. честия гръцки суфикс *-ιλ(λ)ος*, *-υλ(λ)ος* при лични имена. Името е вероятно сродно със старобълг. *скоръ* „бръз“ от ие. **skoro-s*.

IV. ФРИГИЙСКИ И АРМЕНСКИ

На гърците е било известно, че фригите са живеели известно време на Балканския полуостров в съседство с траките и македонците (Hdt. VIII, 73; Strab. VII, 295). Изтъква се, че фригите са били родствени с траките. Според Илиадата (II, 862, III, 184 сл., XXIV, 545) фригите са били източните съседи на троянците и са били в тесни родствени връзки с последните.¹

Някога фригите са заемали централно място на Балканския полуостров между гърци и македонци, мизи и траки, траки и пеласги. Това личи от вариантите, с които се предава тяхното име: 1) *Φρύγες*, 2) *Βρύγες*, *Βρύγοι*, *Βρύγαι*, 3) *Βρίγες*, *Βρίγοι*, 4) *Βρύκες*, *Βρύκαι*, (*Βρύκαι*), *Βρυκείς*. Първоначалната форма е била **B^hrug^hes*. Това име твърде рано е преминало у гърците, които са го променили в *Φρύξ* мн. ч. *Φρύγες*. *Βρύγες* (*Βρύγοι* *Βρύγαι*), *Βρίγες* е фригийската, дако-мизийската и македонската форма. *Βρύκες*, *Βρύκαι* (*Βρύκαι*), *Βρυκείς* с дисимиляция на аспирацията и с изместване на съгласните е пеласгийската (и тракийска) форма. Въз основа на данните от древността и на гореизложените съображения може да се предположи, че фригите са населявали първоначално днешна Северна и Североизточна Македония.

Според Херодот арменците са били фригийски преселници (Hdt. VII, 73: *Φρυγῶν ἄποικοι*; ср. и Eudoxos у St. Byz.). Обаче въпросът дали арменски и фригийски представят два диалекта на един и същ език или пък са два различни ие. езика не е още окончателно разрешен. Между фригийските глоси срещаме безспорни примери, в които първоначалните велари (т. н. палатали) се явяват като сибиланти (или африкати):

ἀζήν, вин. пад. *ἀζένα* „пώγων, брада“, ср. авест. *zani-*, гр. *γένυς* „брада“.

ἔξις (ξ вместо ζ?) „таралеж“, ср. лит. *ežys* „таралеж“.

ζέλγια „зеленчук“, ср. бълг. *зелка*, рус. *зелень* „зеленина, зеленчук“.

ζέννα „πύλη, врата“ от **g^hed-*, ср. англосакс. *geat* „врата“.

ζεῦμάν „πηγή, извор“, ср. гр. *χεῦμα* „изливане“.

Основавайки се на подобни глоси, П. Кречмер и Н. Йокл определят фригийски като „*satəm*-език“². R. Meister, E. Hermann и H. Pedersen, които причисляват фригийски към „групата *centum*“, обясняват тези сибиланти като резултат от палатализация пред *e*, *i³*. Обаче това предположение е неправдоподобно, тъй като в такъв случай не би могло да се

¹ Вж. Friedrich 1941: 883—4.

² Вж. Kretschmer 1896: 229; Jokl 1929: 143.

³ Meister 1911: 21; Hermann 1922: 302; Pedersen 1945: 5; Detschew: 1960: 46.

обясни запазването на велара в примерите като *ζέλμα* и под. О. Наас е склонен да смята, че приведените по-горе думи са заемки от тракийски¹.

Фригийски е една от компонентите на арменския език. В арменски обаче съществува и мизийска (а вероятно и тракийска) компонента. Още през II хилядолетие пр. н. е. някои племена, които дотогава населявали централната част на Балканския полуостров — фриги, пеонци, дарданци и мизи — започнали да се преселват в Тракия, поради което техният език се е наслоил върху тракийски субстрат; една част от тези племена са преминали по-късно в Северозападна Мала Азия.

От края на второто хилядолетие пр. н. е. в документи от Предна Азия се споменава един народ, който в разни времена е заемал някои области в Северна Мала Азия между Пропонтида и Мелитене и е бил сроден с фригите. Това са т. н. *muški*: асир. *muški*, гр. *Μόσχοι*, *Μέσχοι*, лат. *Moschi*, евр. *mešeh* и др.,² които се настаняват в областта Комагене на запад от Армения.³ В името *muški* в същност се крие името *Μῦσοι*⁴ „мизи“ + арменското окончание за мн. ч. *-k^c*.

От друга страна грузинците наричат арменците *somex-i*. Както правилно показва Г. Капанцян⁵, името *so-mex-i* съдържа кавказкия префикс *sa-* (> груз. *so-*) със значение на „страна, местност“ и *-tex-* от по-старо **mesx-* = *Μέσχοι*, *Μόσχοι*. Следователно в грузинското название за арменците *so-mex-i* се е запазило древното народностно име *Μοισοί* < *Μῦσοι* „мизи“.

Освен това с името *Μῦσοι* се свързва обикновено името на племето или народа, означено в египетски документи от XIV в. пр. н. е. като *m's'(w)*.⁶ В един документ името *m's'(w)* (= *Μῦσοι*) се споменава непосредствено след името *drdnj* (= *Δαρδάνιοι*) заедно със следните имена:

ht' (= хети),
nhrjn (= *Naharina*),
'ir'tw (= *Arzawa*),
pd's' (= *Πηδασσος*),
[k']rs's,
krkmš' (= Каркемиш),
kaj,
kāš (= *Kadeš*),
'ik'rt (= Ugarit),
mws'nt (= Сирия?).

В друг документ то се среща съвместно с имената:

ht' (= хети),
nhrjn (= *Naharina*),
'ir'tw (= *Arzawa*),
kšks (= *Gašga*, *Kaška*, запазено в името на днешните кашкайци,

живеещи в отделни области на Ирак и Иран; старите кашкайци са били иранци, вероятно кюрди, ср. Капанцян 1956: 142).

¹ Вж. Haas 1939: 225—235; 1957: 454; 1961: 29.

² Срв. Goetze 1957: 179; Schmoekel 1957: 133, 199 и 267.

³ Вж. Garelli 1969: 220.

⁴ Капанцян 1956: 147.

⁵ Изменението *h* > *u'* или *oi* > *ō* > *e* характерно за мизийски; ср. *Μῦσοι* (Ил.) > по-късно *Μοισοί*, *Moesi* > *Mesi*.

⁶ За следното ср. Bilabel 1927: 231—3.

k'jr'k'mš' (= Каркемиш),
rwk' (= Λίριοι),
k'd'w'dn'(?) = *k'd'w'dn* (= Kizzuwatna),
kdš (= Кадеш),
'ik'rij[t] (= Ugarit),
[n]w'g's' (= Nuhašše),
[mw]š'ntj (= Сирия?).

В последния документ *m's'(w)* се среща непосредствено пред *kškš*, за които се предполага, че са живеели в Северна Мала Азия. По-горе видяхме, че *m's'(w)* са споменати непосредствено до *drdnj* = Λαοδάριοι, които са обитавали в Троада, т. е. в Северозападна Мала Азия. Следователно би могло да се заключи, че *m's'(w)* през XIV—XIII в. пр. н. е. са населявали някаква област в Северна Мала Азия между *drdnj* = Λαοδάριοι (Троада) и *kškš* = *Gašga* (кашкайци). Това подхожда добре за малоазийската Мизия: то потвърждава идентифицирането на *m's'(w)* = Μυσοί.

Племето *мушки* (Μέσχοι, Μόσχοι, *mešeh* и пр.) се явява в тясна връзка с фригите. Освен това в асирийски документи от VII в. пр. н. е. се споменава името на един цар на мушките, а именно *Muma*, което точно съответствува на името на фригийския цар от края на VIII в. пр. н. е. *Μίδας*.

В името груз. *со-мехи* „арменец“ е запазено старото название *mušku*, *Moschi*. В такъв случай името се разчленява на *mus-* + *-k'*, арменския, суфикс за множествено число. Това означава, че името *mušku*, *Moschi* е генетически идентично с името *Μυσοί*, егип. *m's'(w)*.

Като се има пред вид, че Херодот и Страбон определят малоазийския мизийски език като *μυσοφρύγιος* (вж. по-горе, стр. 200), то генетичната връзка между мизи, фриги и арменци става напълно ясна.

Към мизийската компонента на арменски принадлежат по всяка вероятност онези думи, в които ие. гласна *o* (и дифтонгът *ou* са променени в *a* (и *au*), докато във фригийската компонента на арменски ие. гласна *o* се е запазила непроменена. Примери:

aitnum „подувам се“ от **oyd-nu-mi*, *aitumn* „подутина“: гр. οἰδάω „подувам се“, οἶδμα „подуване, подутина“, ср. Pokorny 1948—56: 774.

akn „око“, мн. ч. *ač-k'* от **okw-*.

atk'at „беден, жалък“ от **oliko-*, ср. Pokorny 1948—56: 667.

anun „име“ от **ononno-*: гр. ὄνομα „име“, ср. Meillet 1936: 48.

arawr = гр. ἄροτρον „рало“.

atamn „зъб“: гр. ὀδούς, ὄντος „зъб“.

asr, род. пад. *asu* „руно, овча вълна“ от **pok'u-* + *r*, *asvet* „вълнен“ от **pok'-*, ср. Pokorny 1948—56: 797.

ateam „мразя“, *ateli* „ненавистен, враг“: лат. *odium* „ненавист, омраза“, *odor* „миризма“ от **ced-*, докато арм. *hot* „миризма“ принадлежи към фригийската компонента, ср. Pokorny 1948—56: 773.

audi „овца“ от пие. **cew-i-*, докато *hoviw* „пастир“ от **ceowip-* принадлежи към фригийската компонента.

haci „ясен (дърво)“ от **cesk-*, ср. старосл. *askr* „ясен“, вж. Pokorny 1948—56: 782.

Други компоненти на арменски се откриват в названието на арменците *hay-k'*, което стои във връзка със страната *Hayasa*, както и в *Ἀρμένιοι*.

ТРАКИЙСКИ И ФРИГИЙСКИ ДУМИ И ИЗРАЗИ, ЗАЕТИ В ГРЪЦКИ ЕЗИК

Както личи от имена на божества като *Bévdēs* (Hirponax, VI в. пр. н. е., и др.), *Σαβάριος* (Aristoph., Orph. h. и др.), *Σεμέλη* (II. и др.) в гръцки език има тракийски и фригийски заемки още от доста ранна епоха.

Тук ще бъдат разгледани няколко думи и изрази от тракийски и фригийски произход, запазени в гръцки език: не се касае за глоси, а за тракийски и фригийски заемки в гръцки език, главно от култов характер. В тая връзка е разгледан и един трибалски (дакийски) израз, запазен у Аристофан.

I. δᾱ

Както бе изтъкнато по-горе (гл. VIII, стр. 117), тракийската или пеласгийската дума *δα* „земя“ е запазена в гръцки в няколко петрифицирани изрази, които се срещат у гръцките трагичи и у Теокрит: *φεῦ δᾱ*, *δᾱ φεῦ*, *οἶοι δᾱ φεῦ*, *ἄλεν (ᾱ) δᾱ*, *διτοτοτοῖ τοτοῖ δᾱ*, *οὐ δᾱν*.² Заета от чуждия култ, неразбираемата дума *δᾱ* в тия изрази се е обезличила в гръцки до обикновен възглас или междуметие за изразяване на скръб, страх или ужас. По същия начин са се обезличили до голяма степен нашите култови изрази *боже*, *пази божже*, *боже упаци*, *боже помози*, *ох божже*, *олеле божже*, *господи*, които също са добили смисъл на възклицания за изразяване на неудоволствие, скръб и ужас. Обаче тая дума в гръцки език е по-вероятно от пеласгийски произход.

II. ἰή

По-горе (гл. VIII, стр. 113) бе посочено, че култовият възглас *ιή* е от тракийски произход и значи буквално „помози“: *ιή* представя заемка на трак. *η*, засвидетелствувано в надписа върху златния пръстен от Дуванли и в надписа от Браничево; *ιή* произлиза от ие. **уеѡе* „помози“, императив от глагола **уеѡѡ* „помагам“, ср. лат. *iuvo* „помагам“. Запазването на началното *у* показва, че думата *ιή* не е гръцка. Тоя култов възглас (в чест на Аполон), зает в гръцки, постепенно се е обезличил във възклицание: той може да се сравни с нашия архаизиран култов възглас *помози*.

Обяснението на култовия възглас *ιή* = трак. *ιη* от ие. **jetwe* „помози“ дава възможност да се разбере и възгласът от култа на Дионис-Сабазий-Бакх *εὐοῖ σαβοῖ*.

Култовият възглас *εὐοῖ σαβοῖ*, както и друг един възглас *ὕης ἄττης* „*ἄττης ὕης*“ са засвидетелствувани у Демостен в речта му *περὶ τοῦ στεφάνου*, дето той говори срещу Есхин (313, 25 = XVIII 260); ... *ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις τοῦς καλοὺς θιάσους ἄγων διὰ τῶν ὀδῶν, τοὺς ἐστεφανωμένους τῷ μαράθῳ καὶ τῇ λεύκῃ, τοὺς ὀφείας τοὺς παρείας θλίβων καὶ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς αἰωρῶν, καὶ βοῶν 'εὐοῖ σαβοῖ', καὶ ἐπορχούμενος 'ὕης ἄττης ἄττης ὕης', ἕξαρχος καὶ προηγμένων καὶ κίτοφόρος καὶ λυκοφόρος καὶ τοιαῦθ' ὑπὸ τῶν γραδίων προσαγορευόμενος...* Страбон изрично отбелязва, че тия изрази са тракийски или фригийски (471, 18): *Ἀθηναῖοι δ' ὅσπερ περὶ τὰ ἄλλα φιλοξενοῦντες διατελοῦσιν, οὕτω καὶ περὶ τοὺς θεοὺς. πολλὰ γὰρ τῶν ξενικῶν ἱερῶν παραδέξαντο ὥστε καὶ ἐκωμωδήθησαν καὶ δὴ καὶ τὰ Θράκια καὶ τὰ Φρυγία. τῶν μὲν γὰρ Βενδιδείων Πλάτων μέμνηται, τῶν δὲ Φρυγίων Δεμοσθένης διαβάλλων τὴν Αἰσχίνου μητέρα καὶ αὐτὸν ὡς τελούσῃ τῇ μητρὶ συνόντα καὶ συνθιασεύοντα καὶ ἐπιφθεγγόμενον „εὐοῖ σαβοῖ“ πολλὰκις καὶ „ὕης ἄττης [ἄττης] ὕης.“ ταῦτα γὰρ ἐστὶ σαβάζια καὶ μητροφί. (Атиняните обичат чуждото. Както в други отношения, тъй и в религията те са приели толкова много чужди свещенодействия, че са станали за присмех дори и в комедията; между другото те са приели и тракийските и фригийските свещенодействия. За бендидиите споменава Платон, за фригийските свещенодействия — Демостен, укорявайки майката на Есхин и самия него, че присъствувал при нейните тайни свещенодействия и участвувал в процесиите и викал многократно: „εὐοῖ σαβοῖ“ и „ὕης ἄττης [ἄττης] ὕης“.* Това се отнася за празниците на Сабазий и великата Майка).

Освен *εὐοῖ σαβοῖ* се среща и само *εὐοῖ* (Soph. Tr. 219, Aristoph. Lys. 1294 и др.).

Първата дума в израза *εὐοῖ σαβοῖ* именно *εὐοῖ* вместо **εὐοῖς* поради погрешно отделяне пред *σ*- на следващото *саβοῖ*, представя 2 л. ед. ч. оптатив от ие. **уеω* „помагам, закрилям, пазя“¹, а *εὐοῖ* е 3 л. ед. ч. оптатив от ие. **уеωυτ* и значи буквално „помози (бог)“.

Втората дума *сабоῖ* вместо *Σαβοῖ* е звателен падеж² от фриг. **Σαβω(ς)* или **Σαβα* = *Σάβος* (Orph. h. 49,2, Phot. 495,2)³, гальовно (хипокористично) съкращение на *Σαβάζιος*, както бълг. *божже*, *божко* от *божсе*. Следователно *εὐοῖ(ς)*, *Σαβοῖ* значи „*iuves, Sabe (= Sabazi)*“, гр. *βοηθοῖς, Σάβε (= Σαβάzie)*“. Това тълкуване се подкрепя от изричната бележка у Страбон, че тоя възглас е „Сабазиев“ (*ταῦτα γὰρ ἐστὶ Σαβάζια...*), вж. по-долу. То се потвърждава и от латинския култов възглас *euhoe Bacche* (Plaut.,

¹ Липсата на началното *у*- при *εὐοῖ(ς)* от **уеωυς*, докато в *ιή* от трак. **уē* < ие. **уеуе* то се явява в гръцки като *ι*, се обяснява с колебанието при предаване на един чужд звук, несвойствен на гръцкия език. В тракийски, както и във фригийски началното *у*- е било запазено (докато в гръцки то е преминало в *ζ*, *h* или е изчезнало), ср. фриг. *ιος* = гр. *ὄς* „който“ от ие. **уо-с*, трак. *ιη* = гр. *ῆ* „който“ от ие. **уā*. Впрочем при *ιή* и *εὐοῖ* може да се касае за думи, заети по различни времена или от разни тракийски или фригийски диалекти; при това чужди думи и изрази се възприемат обикновено само приблизително, а не езиковедски точно.

² За окончанието ср. трак. *μεζηται*, вж. гл. VIII, стр. 112.

³ Ср. *Σαβον*, Iovem, *τὸν Λιδύναον* в един фригийски надпис, вж. Haas 1939 : 228, 230, 232.

Мен. 835 и др.), дето добре личи звателният падеж на едно друго име на Дионис-Сабазий, а именно *Bákxos*. Лат. *euhoie Bacche* е заето от гръцки, а предполагаемата гръцка форма представя заемка на (трак. или) фриг. **yewoys Bákxe*, един култов възглас, както нашият *боже помози*. За прегледност ще съпоставим този израз с неговите преводи на гръцки и латински:

Дем., Strab.: *εὐοῖ σαβοῖ*.

Фриг. **yewois, *Saboî*.

Гр. превод: „*βοηθοῖς, Σάβε (= Σαβάζιε)*“.

Лат. превод: „*iuves, Sabazi*“.

Бълг. превод: „помози, Сабазий“.

В историята на гръцки език *εὐοῖ* постепенно се е обезличило до обикновено възклицание или междуметие.

IV. *εὐαῖ σαβαῖ, εὐάν*

Индоевропейското *ō* е преминало в тракийски в *a*, обаче във фригийски то е запазено. Затова при тия думи се явяват форми с *a*, които са тракийски, и форми с *o*, които са фригийски. Ето такива двойки форми:

εὐαῖ σαβαῖ (Eur. 84) е = *εὐοῖ* (v. l. *εὐοῖ*) *σαβοῖ*.

εὐαῖ (Aristoph. Lys. 1294 и др.) = *εὐοῖ*.

От тоя вече обезличен възглас в гръцки са образувани редица производни както *δοτούζω* от *δοτοῖ*:

εὔα ἐπιφημισμός ληναϊκός καὶ μυστικός (Hes.).

εὐάν възглас в чест на Бакх (Eur. Tr. 396, Lyc. Trag. 38).

εὔας = лат. *ovatio* (Plut. Marc. 22).

εὐάς, -άδος ж. „(бакханка), която вика *εὐαῖ* (Orph. h. 49, 1); същ. (Philostr. Im. I 19); прил. бакхически (Nonn. D. 19, 110)“.

Εὔας име на Бакх (Hes.).

εὐάζω „викам *εὐαῖ* в чест на Бакх“ (Soph. Ant. 1137 и др.); производните: *εὐαστής* „(бакхант), който вика *εὐαῖ*“ (Orph. h. 54, 5 и др.) = *εὐαστήρ* (Orph. h. 30, 1 и др.); *ὁ εὐαστής θεός = Βάκχος* (Ath. Mitt., 27, стр. 94) и *εὐαστήρ = Βάκχος* (AP IX 246).

οὐο, οὐаре „ликувам“ и *ovatio* произлизат от същата дума: **evaυο > лат. ουο*.¹

От цитирания по-горе пасаж у Страбон личи, че изразът *ὧς ἼΑττης, ἼΑττης ὧς* е фригийски. От същия пасаж може да се заключи, че и *εὐοῖ σαβοῖ* е на фригийски. За това говори и фактът, че ие. *o* остава непроменено във фригийски. Следователно въз основа на прехода *o > a* и на запазването на ие. *ō* би могло да се заключи, че възгласите *εὐοῖ σαβοῖ* и *εὐοῖ* са на фригийски, а *εὐαῖ σαβαῖ* и *εὐаῖ* са техните тракийски съответствия.

V. *ὧς ἼΑττης, ἼΑττης ὧς*

Също такъв култов възглас е и цитираният по-горе, запазен у Демостен и Страбон израз *ὧς ἼΑττης, ἼΑττης ὧς* (v. l. *ὧς ἄ...*). В Dictionnaire grec-français на A. Bailly L., Séchan, P. Chantraine (Paris 1959, стр. 305)

¹ Cp. Walde u Hofmann, s. v.

Тези първоначално култови възгласи, които, заети в гръцки, са отчасти избледнели във възклицания или междуметия, могат добре да се изтълкуват въз основа на фригийския език.

Aesch.: *ὅτιτοτοῖ τοτοῖ δᾶ.*

Фригийски: *ut to(n) tutoi, tutoi da.*

Гръцки превод: „ὥς αὐτὸν τύπτοι, τύπτοι (= βάλοι) δᾶ.“

Лат. превод: „ut illum tundat terra“.

Бълг. превод: „да го порази, порази земята“.¹

Коментар: Неразбираемият чужд израз е предаден у Есхил само приблизително, но все пак доста точно. Краткото фригийско *ῖ* е предадено у Есхил правилно с *o*, а не с гръцкото *v* = *ῖ* или с *ov* = *u*; известни са многобройни подобни примери.² Началното *ὅτι-* (или *ὀτο-*) предава трак. (фриг.) *ut to(n)*: фриг. *ut* е = лат. *ut* „да дано“, а фриг. **to(n)?* представя винителен падеж ед. ч. (или мн. число) от показателното местоимение **to-* „този“, което може да бъде и лично местоимение за 3 л. ед. и мн. ч. Глаголът **tutoi* (тук повторен, което е характерно за култови и заклинателни формули) е опатив 3 л. ед. ч., също както *εἶοῖ* = фриг. **yevoi(t)*. Етимологично той съответствува на лат. *tunde* (перф. *tutudī*) „блъскам, удрям; смаквам, смазвам“, стинд. *tudāti, tundāte* „блъска, боде“ и пр.: *-t-* вместо *-d-* може да се дължи на преход *d > t* (изместване на експлозивните съгласни) или пък на неточно предаване на чуждия звук в неразбираемата чужда дума под влияние на началното *t*. Обаче фриг. *τοτοῖ* = **tutoi* с асимилация *pt > (t)t* може да съответствува етимологично и на гр. *τύπτω* „бия, удрям“. За *da* „земя“ вж. по-горе.

Другите подобни изрази имат следния смисъл:

Eug.: *ὀτιτοτοτοτοτοῖ.*

Фригийски: *ut toto(n), toto(n) tutoi.*

Гръцки: „ὥς αὐτόν, αὐτόν τύπτοι.“

Латински: „ut illum, illum tundat“.

Български: „да го него порази“.

Фриг. *toto(n)* вин. пад. „illum“ е = рус. *том*, ср. ат. надп. *toto* = *τοῦτο*. Повторението е характерно за такива афектирани изрази.

Aesch.: *ὀτιτοτοτοῖ.*

Фригийски: *ut to(n) tutoi.*

Гръцки: „ὥς αὐτόν τύπτοι“.

Латински: „ut illum tundat“.

Български: „да го порази“.

Формата *ὀτιτοτοῖ* е засвидетелствувана като *varia lectio*.

Aesch., Eug.: *ὀτιτοτοῖ.*

Фригийски: *ut tutoi.*

Гръцки: „ὥς τύπτοι“.

Латински: „ut tundat“.

Български: „да порази“.

Глаголът *ὀτινύζω* „оплаквам се, вайкам се“ представлява производно от *ὀτοτοῖ*, образувано по подобие на *ὀλολύζω* „викам, ликувам, крещя (при

¹ Ср. подобни изрази: гр. *ὥς ὁ ἰάδῃ πορὸν δλοῖτο* (Soph. El. 126), *αἶθ' οὕτως αὐτόν τε βάλοι κλυτότοξος Ἀπόλλων* (Od. XVII 494), *εἴθε οἱ αὐτῷ Ζεὺς ἀγαθὸν τελέσειεν* (Od. II 33); лат. *ut illum di perdant*; бълг. *да го порази господ, бог да го убие*.

² Вж. гл. IX.

радост или скръб), ср. бълг. *ах-кам, ох-кам, вай-кам* се от междуметията *ах, ох, вай*; ср. и Аристофановото *δοτούξιοι* „плачеши“ (Arist. Av. 1043), образувано като игра на думи въз основа на *δοτούξω* и *δλοφύξιος*.

Soph.: *τοτοτοῖ*.

Фригийски: *to(n) tutoi*.

Гръцки: „*αὐτὸν τύπτοι*“.

Латински: „*illum tundat*“.

Български: „да го поразѝ“.

Последните изрази са се обезличили напълно и са били чувствувани като обикновени междуметия. Това се отнася особено до най-краткия вариант:

Aesch.: *τοτοῖ*.

Фригийски: *tutoi*.

Гръцки: „*τύπτοι*“.

Латински: „*tundat*“.

Български: „да поразѝ“.

VII. *παπαῖ*

По подобен начин се обяснява и възклицанието (междуметиято) *παπαῖ* или *παπαί* (Aeschyl. и пр.), изразяващо радост, радостна изненада, учудване и скръб. Могат да се разграничат два вида междуметия: първични като *о, ах, ох, ей* и пр. и вторични, които са произлезли чрез обезличаване на нарицателни, собствени имена или цели изрази като например лат. *mehercle, edepol*, бълг. *боже, бошке* и под. Междуметиято *παπαῖ* е от втория вид. То представя звателен падеж не *-αῖ* от *ᾱ*-основа **παρᾱ* „баща, татко“, което съответствува на гр. *πάπας, πάππας* (зват. *πάππα*) „татко“. Вокативът на *-αι*, който е характерен за тракийски (ср. *μεῖστραι*, вж. по-горе), показва, че *παπαῖ* е от тракийски или фригийски произход.

В култа на повечето народи върховното божество се означава с думата „баща“.¹ Така например Зевс се нарича не само *Ζεὺς πατήρ* (= лат. *Iuppiter*), но и само *πατήρ* (II. и пр.), затова Зевс носи и епитета *Πατρώος* (Soph. и др.). Както изтъква Херодот (IV 59), у скитите Зевс се е наричал *Παπαῖος*: това име съответствува по значение точно на гр. *Πατρώος*; от него може да се заключи, че у скитите Зевс се е наричал *παρᾱ* = *πάπ(π)ας* „татко“.

Същото име *Πάπας* като епитет за Зевс и Атис е съществувало у траките² и фригите. За фригийски то е засвидетелствувано в надписа Ramsay, Zeitschrift für vergl. Sprachforschung, XXVIII, стр. 394: *Λαδα Καρκασον Νουνναδος Ουεμεροκωμῆπισσα Διὶ Παπᾱ εὐχήν*. Ср. FHG III 592, 30: *οἱ Βιθυνοὶ ἐκάλουν Παπᾱν τὸν Δία*.

И така тракийската или фригийската дума **παρᾱ*, която първоначално е означавала „баща, татко“, се е специализирала в означение на върховния бог, „небесния отец“. Тук откриваме почти същата семантична промяна, както в нашата дума *отец*, която в старобългарски означава „баща“,

¹ Християнската религия не прави изключение, ср. изрече *небесният отец* или началото на молитвата: *татко наш, който си на небето*...

² Вж. гл. VI, стр. 59.

но по-късно се е специализирала в означение на „небесния отец“ (= господ) и „духовния отец“ (= свещеник). Гръцкото възклицание *παπαί* (или *παπαί*) представя в същност обезличения вокатив от името на върховното божество, наричано на тракийски и фригийски **papā* буквално „татко“: то се е обезличило във възклицание също както нашите *боже, божке, господи* и под. Изрази като *παπαί φεῦ* (Soph. Ph. 785), *φεῦ παπαί*, *παπαί* (Soph. Ph. 792) съответствуват на нашите *ох божже, ох божке, божже* и под.

Особено ясно изпъква това сходство в изрази като *παπαί, οἶον λέγεις* (Hdt. VIII 26, Plat. Leg. 704 c), което може точно да се преведе на български „боже (или господи), какво говориш“. Повторенията при такива афектирани изрази са нещо обикновено.

В *παπαιάς* (Eur. Cys. 153, Aristoph. Lys. 924, Aristoph. Vesp. 235), което се определя като усиление на *παπαί* и изразява изненада, учудване, се крие може би трак. (фриг.) **papai *adz(e)* (или **az, *ač*): втората дума е тракийското или фригийското съответствие на лат. *age*, гр. *ἄγε*, ср. арм. *acet* „вода, нося“, стинд. *ájati* „кара“, авест. *azaiti* „кара, отнася“; *παπαιάς* съответствува приблизително на нашето *дай божже*, лат. *dí (te-iora) ferant*.

VIII. (ὃ) πόποι (дриопски)

Возклицанието *παπαί* (*παπαί*) е сродно с възклицанието *πόποι* (v. l. *ποποι*), което изразява учудване, гняв, скръб. Произходът на *ποποι* е ясен: у Plut. M. 22 c, E. M. 823, 30 е изрично отбелязано, че *πόποι* означава „богове“ (*δαίμονες*) у дриопите (*Δρύοπες*), у Lys. 943 *πόποι* е изтъкнато като именителен падеж мн. ч. = *θεοί*, а у Eurh. 136 (fr. 91) то е употребено в дателен падеж множествено число *πόποις*. Това възклицание се среща от Илиадата насам: в Илиадата винаги с *ὃ* (*ὃ πόποι*). За обяснението на *πόποι* трябва да се приеме, че в езика на дриопите ие. *ā* е преминало в *ō*, също както в славянски: следователно *πόποι* произлиза от първоначалното **papā* в значение на „бог, господ“ и представя именителен и звателен падеж множествено число (или звателен падеж единствено число): *ὃ πόποι* значи буквално „о богове“, ср. лат. *dí, dī boni*, бълг. *о божже, о господи*. Това значение личи в израза като *ὃ πόποι, οἶον ἔειπε...* (Od. XVII 248) „о божже, какво каза...“; *ὃ πόποι, οἶον δὴ νῦ...* (Od. I 32) „о божже, какво пък сега...“: *ὃ πόποι, ὥς...* (Od. X 38) „о божже как...“.¹

IX. βαβαί

Видяхме че възклицанието (междуметието) *παπαί* (*παπαί*) съответствува по значение на нашите възкличания *боже* или *господи* и представя обезличения звателен падеж на тракийската или фригийската дума **papā*, която първоначално е означавала „баща, татко“, но сетне се е специализирала в означение на „небесния отец“, т. е. върховното божество — бог, господ.

Думи като *papa, baba, tata* и под. са присъщи на детския говор, това са т. н. бълболни думи (Lallwörter). Такива думи често губят своя „детински“ характер и се превръщат в обикновени думи, ср. *papa* „баща“ (в разни езици), итал. *babbo* „баща, татко“, бълг. *тато, тате, татко* и пр.

¹ Вж. по-горе, под *παπαί*.

В гръцки *βαβαί* (или *βαβαῖ*) е възклицание (междуметие) за изразяване на изненада, възхищение (Еуг. и др.). Същото възклицание е заето и в латински: *babae* означава учудване и одобрение (Plaut., Petron.).

Въз основа на старинното окончание *-ai* на *ā*-основи и въз основа на албанската дума *baba, babë*¹ „баща, татко“, възклицанието *βαβαί* (или *βαβαῖ*) се определя като обезличен звателен падеж на някакъв балкански индоевропейски език (дако-мизийски?).

И така възклицанието *βαβαί* (*βαβαῖ*), което в същност представя звателен падеж от **babā* „баща, татко“, се употребява в гръцки, а също и *babae* в латински, за изразяване на учудване, одобрение, възхищение. Тук откриваме същата семантична промяна, както в нашите *майко, майке, мале, майчице* и под., които също така се употребяват като възкличания за изразяване на учудване, възхищение и под., а в действителност представят звателен падеж от думата *майка*.

Х. *βαβαί σατρεῦ* (трибалски)

Следният факт показва, че в дакийски е съществувала думата **babā* = алб. *baba, babë* „баща, татко“. Едно от действащите лица в Аристофановата комедия „Птици“ е представено като трибал, който произнася няколко фрази на своя език (стихове 1615, 1668 и сл., 1678 и сл.). Несъмнено целта на Аристофан е била да предизвика смях. Несъмнено е също, че някои такива думи у Аристофан представят само изкълчени гръцки думи, обаче все пак отделни думи тук са действително трибалски. Аристофан е имал възможност да използва дако-мизийски думи: между многобройните роби или метеки в Атина е имало както траки и фриги, така и трибали.

Изразът, с който трибалът отговаря на Пистетер, гласи (1615): *βαβαί σατρεῦ* (v. l. *βαβοί σατρεῦ, βαβα σατρεῦ, μαβαισατρεῦ, ναβασατρεῦ, νὰ βαισατρεῦ*).

Сцената представя следното: При Пистетер, който е нещо като върховен началник (вожд)² в царството на птиците, се е явила делегация на боговете, състояща се от Посейдон, Херакъл и един бог-трибал. Пистетер ги убеждава, че е добре да има царство на птиците. Посейдон, убеден от доводите на Пистетер, казва: *Νῆ τὸν Ποσειδῶ ταῦτά γε τοῖ κάλῳς λέγεις*. Херакъл добавя: *Κἄμοῖ δοκεῖ*. Пистетер тогава запитва трибала: *Τί δαὶ οὐ φῆς*; трибалът отговаря: *Βαβαί σατρεῦ*. При тия думи Херакъл забелязва: *Ὅραῖς, ἐλαυνεῖ χοῦτος*.

Думата *σατρεῦ* може да се съпостави със стинд. *kṣatriya-h* „господин, господар, княз, благородник“, *kṣatra-m* „сила, власт“, авест. *xšapruo* „господар, повелител, владетел“. Трибалската дума *σατρεῦ* стои най-близко до дадената у Фотий дума *σάτρας*, обяснена като = *σατράλης* „сатрап“, която представя производно от същата основа. Тя представя производно със същия суфикс за образуване на *nomina agentis*, който е обикновен за гръцки език, именно *-εύς*. Следователно *σατρεῦ* е звателен падеж и значи

¹ Албанската дума се смята за заемка от турски език. Обаче на турски тя гласи *babā*. Освен това такива (детски) думи възникват независимо в разни езици, ср. итал. *babbo* „баща, татко“.

² В стих 1123 Пистетер е наречен *ἄρχων* (поὺ Πυθέταίρος ἐστὶν ἄρχων); накрай той се оженва за *Βασίλεια* „царската власт“.

буквално „господине, господарю, царю“, което е подходящо обращение към върховния началник (вожд) на птиците.

Щом като *σατρεῦ* е в звателен падеж, то същото се отнася и за *βαβαί*. По-горе бе вече изложено, че *-αι* е старинно окончание за звателен падеж при *ā*-основи, че **babā* е = алб. *baba*, *babë* „баща, татко“ и че възклицанието *βαβαί* (или *βαβαῖ*) е вероятно от дако-мизийски произход и значи буквално „татко“.

Следователно изразът *βαβαί* (или *βαβαῖ*) *σατρεῦ*, който у Аристофан е предаден като обращение към едно високопоставено лице, значи буквално „татко¹ господарю“. Такова обращение към високопоставени лица е съвсем обикновено, ср. рус. *батюшка* *государь*, *батюшка* *царь*, при което *батюшка* значи „баща, татко; отец, свещеник“.

¹ С думата *πάτερ* „татко“ поетът се обръща към Пистетер: *Σὺ δὲ πάτερ ...* (926). Или *γὰ (βα)βαῖ σατρεῦ* = Да (*γα* = *γῆ* или *γαί*), татко господарю“ или *μα (βα)βαῖ σατρεῦ*. Ср. v. 1.: *γαβαισατρεῦ*, *γὰ βαισατρεῦ* и *μα βαισατρεῦ*.

ТРАКИЙСКИ И ИЛИРИЙСКИ

Възгледът, че тракийски и илирийски са близко сродни бе някога твърде разпространен: говореше се дори за трако-илирийски. Този термин се среща у Ст. Младенов (1918:80; 1928:180—94; 1936:58) и у Н. Йокл (1924:92; 1926:45; 1928:278).¹ В. Бранденщайн (1936:413) пише: „Тракийски показва големи връзки с илирийски“. И. Русу (1961:80) изтъква: „Ясно и очевидно е родството между илирийски и тракийски.“ Самият аз, ученик на Младенов и Йокл, си служех преди четиридесетина години с термина „трако-илирийски“. Днес обаче това схващане може вече да се смята за напълно преодолано.

Има голяма разлика между древната *Illyria*, приблизително областта на днешна Албания и някои съседни области, и *Illyricum*, един термин на римската администрация, с който се е означавала цялата западна част на Балканския полуостров, приблизително днешна Албания и Югославия. Основната грешка на Крае (и Майер) беше, че той определяше за илирийски всички имена, които се срещаха в *Illyricum*, а дори и в други съседни области.

І. ДАННИТЕ ЗА ИЛИРИЙСКИЯ ЕЗИК

Ние знаем твърде малко за илирийския език, само три или четири глоси:

Δευάδαι οἱ Σάτ<υρ?>οι (v. l. σοι) παρὰ Ἰλλυρίων (Hes.).
ῥνός „мрак“: οἱ δὲ λέγουσιν Ἰλλυρίους ῥνὸν λέγειν τὴν ἀχλὺν (Eust.), ср. алб. *re*, рег. *rê* ж. „облак“.

sabaia (Amm. Marc., IV в. от н. е.), *sabaium* (Hieronym.) „пиво“, ср. стинд. *sabar* „мляко, сок, нектар“.

sybina „копие“ (Paulus Fest.), но тая дума може да е македонска.

Тези глоси не дават възможност да се определи положението на илирийски между другите ие. езици.

*

При проучването на древната топонимия на Илирия в тесен смисъл на думата, т. е. приблизително територията на днешна Албания и някои съседни области, изпъкват два типа собствени имена.

І. Имена, които запазват индоевропейската гласна *o*, например:

¹ Н. Йокл (1926:45): „близко родствено отношение между илири и траки“.

а) Топоними: *Alkomenai, Bolouros, Cordio(ne), Dibolia, Diocl(e)a* или *Docl(e)a, Domavia, Loranum, Oidantion, Olbia* (гр.?), *Oneum (Onaion), Orgomenai, Orgessos, Scodra, Tomaros*.

б) Антропоними: *Kopeina, Longarus, Monunios, Morkos*.

в) Етноними: *Eordaioi, Onastini*.

2. Имена, в които индоевропейската гласна *o* е променена в *a*, на пример:

а) Топоними: *Barbanna, Clausal(a), Dimallum (Dimale), Maluntum, Marusio, Naron, Naron, Panyasos, Scardon*.

б) Антропоними: *Bardylis, Bardeias*.

в) Етноними: *Narensii, Parthini, Taulantii (Daulantion ethnos)*.

Въз основа на този факт изглежда, че в Илирия трябва да се разграничават два етнически пласта.¹

Илирийската теория на Н. Крахе, която господствуваше около две десетилетия (1930—1950 г.), рухна. Според Н. Крахе, илирийците са населявали цялата западна част на полуострова и са заемали голяма част от Централна Европа, Италия, Гърция и дори Мала Азия. Това схващане се основаваше на предположението, че венетите били илирийци и че редица местни имена в Централна Европа били от илирийски произход. Но след като бе доказано, че езикът на венетските надписи е тясно сроден с латински и че следователно венетите не са били илирийци, тази теория отпадна. От друга страна, сега е ясно, че мнимите илирийски местни имена в Централна Европа не могат да се приписват на този език.²

Относно етническото положение в тази част на полуострова, схващането на Р. Катичич е твърде вероятно.³ Според него тук се разграничават 3 или 4 етнически области: Илирия, Далмация, (Южна) Панония и Либурния (с Истрия). Главните племена или народи в тази територия са били илирийците, далматинците и панонците, като последните две са били близко родствени. Либурнийците и истрийците са заемали само малка територия в най-западната част на полуострова. Техният език е бил близко сроден с венетски, който е известен от около 300 надписа от V—I век пр. н. е.

Главните народи в западната част на Балканския полуостров са били следователно следните:⁴

1. Илирийците, които първоначално са населявали приблизително днешна Албания и някои северни гранични области.

2. Далматинците в Далмация и панонците, за които знаем твърде малко.

3. Либурнийците и истрийците, които са били близко родствени с венетите.

Езиците на всички тези народи са били от индоевропейски произход. Илирийски и далмато-панонски са били вероятно близко сродни. Обаче илирийски, дако-мизийски и тракийски са били различни индоевропейски езици.

¹ Върху това вж. подробно Георгиев 1972.

² Вж. Kropasser 1962; Georgiev 1968.

³ Katičić 1964a; 1964b; 1968.

⁴ Преди келтското нашествие.

II. СЪЩЕСТВЕНИ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ТРАКИЙСКАТА И ИЛИРИЙСКАТА ОНОМАСТИКА

Изследванията през последните двадесетина години относно древните езици на Балканския полуостров и особено уточняването на езиковия облик на тракийския език позволиха да се реши въпросът за родството между двата разглеждани езика. Макар и сродни индоевропейски езици, тракийски и илирийски са съвършено различна: тези два езика се различават много повече помежду си, отколкото например романските езици или славянски и балтийски.

Доказателства, които се основават изключително на етимологически съображения, биха могли да бъдат оспорени поради субективния си характер. В полза на схващането за съществена разлика на тракийски и илирийски има обаче данни, които стоят извън обсега на етимологията. Такива данни са географското разпределение на собствените имена и тяхното образуване. Имайки обективен характер, те дават сигурно доказателство, че между тракийски и илирийски съществува съществена разлика.

1. Древната топонимия от източната част на Балканския полуостров (Тракия) се различава съществено от тази на западната част (Илирия). Най-често срещаните и най-типични местни имена в тракийската област са двуосновни, образувани с думите *para* (ок. 50), *bria* (ок. 15), *diza* (11), *kella* (6). Такива местни имена липсват в илирийската област. Най-типичните местни имена в западната част на Балканския полуостров в древността са едноосновни, образувани посредством думите *delm-* (4), *scard-* (4), *ulc-* (3). Такива топоними липсват в източната част на полуострова.

Съществуват петдесетина местни имена от типа *Bessapara*, *Drusipara*, *Sauzupara*, *Scaptopara* и под. Тези имена се срещат в Тракия. Западната граница на тяхното разпределение върви приблизително по линията, образувана от реките Тимок—Струма, като най-западните селища са *Scaripara*, *Chesdupara*, *Dardapara*, *Priscupera*, *Tranupara*.

Съществуват петнадесетина местни имена от типа *Mesembria*, *Sce-labria*, *Sombria* и под. И тези имена се срещат само в Тракия. Най-западните селища са *Bolbabria*, *Combrea*, *Salambria*.

Има единадесет местни имена от типа *Orudisza*, *Tarpodizos*, *Tyro-diza*. Тези имена се срещат в Източна Тракия.

Има 6 местни имена от типа *Cellae*, *Saldocela*, *Syracella*, от които 3 (*Arganocili*?, *Cella*, *Myscella*) се срещат недалеч от границата Тимок—Струма.

Следователно линията, образувана от реките Тимок—Струма, представя приблизително западната граница на разпространението на тракийските местни имена.

2. Хидронимията е съвършено различна на изток и на запад. Най-често срещаните имена на реки на запад *Drinus*, *Iader* не се срещат в Тракия. Тук липсват съответствия за почти всички други хидроними, като *Alor*, *Aous*, *Arion*, *Ardaxanos*, *Bevus*, *Clausal*, *Dizeros*, *Drilon*, *Epilicus*, *Genusus*, *Iasae*, *Narō*, *Oineus*, *Rizon*, *Salangon*, *Savus*, *Tilurus*, *Titus*.

От друга страна тракийски хидроними като *Arisbos*, *Artanēs*, *Artakos*, *Artiskos*, *Athrys*, *Atlas*, *Auras*, *Biblos*, *Iuras*, *Kebros*, *Kontadesdos*, *Komp-satos*, *Lis(s)os*, *Orosines*, *Oskios-Oiskos*, *Panax*, *Panisos*, *Salmydes(s)os*, *Strymon*, *Tearus*, *Tonzus*, *Utus*, *Zurta*, *Zyrae* са неизвестни на запад.

Разбира се, има някои собствени имена, които се срещат, както на изток, така и на запад, например:

Тракия	Западната част на Балканския полуостров
<i>Almus</i> (река, град)	<i>Almus mons</i> (планина)
<i>Arzos</i> , <i>Arsus</i> (река, град)	<i>Arsia</i> (река), <i>Arsa</i> (град)
<i>Asamus</i> (река)	<i>Asamum</i> (местно име)
<i>Drabos</i> (<i>b = v</i> ; местно име)	<i>Dravus</i> (река)
<i>Hebros</i> (река)	<i>Hebros</i> (река)
<i>Nestos</i> (река)	<i>Nestos</i> (река)
<i>Sermē</i> , <i>Syrmus</i> (река)	<i>Sirmium</i> , <i>Sermium</i> (град)

Това е съвсем естествено, тъй като тракийски и илирийски са индоевропейски езици. Но тези сродни имена са толкова малко, че техният ограничен брой може да служи като допълнително доказателство за разлика между въпросните езици.

3. Тракийските и илирийските антропоними са съвършено различни. Най-често срещаните и най-характерни тракийски антропоними не се срещат в източната част на полуострова, например: *Aulos* (*Aulouzelmis*, *Aulouzenes*, *Auloukenthos*, *Aloumenes*, *Alouporis*; много често), *Byzos*, *Dorzas* (*Dorzenthos*), *Geigon*, *Gilpyros*, *Karzas* (*Cersus*), *Kenthos* (*Mestikenthos*, *Reboukenthos*), *Ketrezeris*, *Ketriporis*, *Kozeilas* (*Kozeikenthos*, *Kozinthos*), *Mestas*, *Paibes*, *Poris* (*Daleporis*, *Diliporis*), *Rheskos* (*Reskottorme*, *Rheskouporis*, *Rhaskyporis*; често), *Seuthes* (много често), *Spartacus*, *Teres* и пр.

От друга страна най-често срещаните и най-характерни илирийски антропоними не се срещат в Тракия, например: *Acris* (*Acrabanus*), *Aetor*, *Andes*, *Aplo* (*-a*, *-is*; много често), *Audarus*, *B(a)edarus*, *Baezus*, *Bardus* (*Bardylis*, *Bardibalus*), *Bato* (много често), *Beuzas*, *Blaedarus*, *Blaesius*, *Blodius*, *Cennus*, *Das(s)ius* (*Dazius*, *Dasa(s)*, *-z*; най-често), *Epicadus*, *Gentius* (много често), *Grabos*, *Lavo*, *Lykkeius*, *Masus*, *Oplus*, *Pladomenus* (често), *Plares*, *Pleuratus*, *Plator* (често), *Scerdis* (*Scerdilaidos*), *Teuta* (*Teuticus*, *Teutomus*), *Ulcirus*, *Verzo* (*Varzo*) и пр.

4. Начинът на образуване на илирийските антропоними се различава съществено от този на тракийските. В тракийската антропонимия имат превес двuosновните имена (например *Aulozenes*, *Mestikenthos*, *Reskurturme*, *Roimetalkas* и пр.), докато илирийските антропоними са почти изключително едноосновни (например *Aetor*, *Aplo*, *Ceunus*, *Plator* и пр.). Този факт е особено важен, защото се касае за архаична особеност на индоевропейските езици.

Относно начина на образуване на антропонимите в индоевропейските езици беше меродавна дълго време теорията на А. Fick и F. Bechtel. Според тази теория първоначалната форма на антропонимите в индоевропейския праезик е била двuosновна (напр. *Ἀγιο-σθένης*). Този тип бил добре запазен в индоирански, гръцки и германски, докато латински и литовски го били загубили. Тази теория е погрешна. Тя се основава на

недобро познаване еволюцията на човешкото общество. Двуосновни антропоними, подобни на тези в гореспоменатите езици, отсъствуват и в хетски език

Двуосновните антропоними са се развили през един сравнително късен етап от еволюцията на първобитните общества на гърците, индоиранците, германците и др. независимо, и то въз основа на двуосновните нарицателни (съществителни и прилагателни), например: *δορυφόρος* „носещ копие“ > *Δορυφόρος* (антропоним), *μεγα-σθενής* „с голяма сила“ > *Μεγα-σθένης* (антропоним), *πολύ-κλειτος* „твърде славен“ > *Πολύκλειτος* (антропоним) и пр.

По-голямата част от едноосновните антропоними произхожда от много по-древни времена. Това са преди всичко названия на животни, растения и различни предмети, употребени като имена на хора.

Една от най-старите форми на религията е тотемизмът, вярването в тотеми: животни, растения или някакви други предмети, считани за прародители на племето и почитани в това си качество. Използването на тотемни имена като антропоними е много по-древно отколкото използването на двуосновни антропоними. Гръцки и латински ни дават много примери от този тип: гр. *Ἄρκτος* „мечка“, *Δελφῖνος* „делфин“, *Ἰελας* „папуняк“, *Ἰέραξ* „ястреб“, *Κόραξ* „гарван“, *Κρός* „овен“, *Λέων* „лъв“, *Λύκος* „вълк“, *Νέβρος* „млад елен“, *Πέδιξ* „яребица“, *Πῶλος* „жеребец“, *Ταῦρος* „бик“ и пр.; лат. *Lūcius* = *lūcius* „шука“, *Gaius* = *gaius* „сойка“, *Titus* = *titus* „гълъб“¹, *Ursus* = *ursus* „мечка“ и пр.

Следователно латински, хетски, илирийски, литовски не са загубили най-старинните лични имена на индоевропейския праезик, а напротив те са запазили първоначалното състояние².

Илирийски ни дава много примери за този старинен тип антропоними, например:

Artus = гр. *Ἄρκτος*, *ἄρκτος* „мечка“.

Dasa(s), *Das(s)ius*, *Dazius* = алб. *dash* „овен“, собствено име *Dash*, ср. гр. *Κρός* „овен“, *Κάπρος* „глиган“, *Ἀγνός* „агне“ и пр., вж. Rosetti 1962: 59.

Menda „кобила“, вж. Pokorny 729.

Nebri(s), ср. гр. *νεβρός* „млад елен“.

Taur-, ср. лат. *taurus* „бик“.

Ulcudius, ср. алб. *ulq* „вълк“.

Verzo, ср. лат. *Verres* = *verres* „шопар“ от ие. **wers-*.

Следователно, относно образуването на антропонимите илирийският език, както и латински, е запазил една архаична черта, докато в тракийски са възникнали двуосновните антропоними, както в гръцки и индоирански.

Разгледаните факти имат обективен характер, защото са изведени от географското разпределение на езиковия материал и от словообразуването, а не от етимологията, която понякога може да бъде субективна. Това е сигурно доказателство, че тракийски и илирийски не са близко родствени: разликата между тези два индоевропейски езика е приблизително същата, както между ирански и латински.

¹ Cp. Devoto 1929: 259—60.

² Cp. Pulgram 1947: 189—93; 1960: 198—9; Georgiev 1957: 59—60; 1961: 274; Bolelli и Campanile 1961: 22—3.

ТРАКИЙСКИ И МАКЕДОНСКИ

Македонският език е засвидетелствуван твърде оскъдно. Известни са стотина глоси, т. е. думи, означени у древни гръцки автори като македонски. Някои от тези думи са обаче заемки от гръцки език, тъй като гръцкото влияние върху македонски е започнало твърде рано. По-важните и по-характерните македонски глоси са:¹

I. ГЛОСИ

ἀβροῦτες ἀφροῦς („вежди“). *Μακεδόνες* (Hes.).
ἀδῆ· οὐρανός („небе“). *Μακεδόνες* (Hes.), ср. гр. *αἰθήρ* „(чист) въздух, (ясно) небе“.

ἀδραία αἰθρία („ясно небе, хубаво време“). *Μακεδόνες* (Hes.).
ἄκρον· οἱ ἄκροι ἐπὶ Μακεδόνων (Hes.), ср. гр. *ἄκρων* мн. „крайници (на човек, животно)“.

ἄλιζα ἢ λεύκη τῶν δένδρων („*Populus alba*, *Silberpappel*“). *Μακεδόνες* (Hes.) от ие. **alisa*, ср. рус. *ольха*, бълг. *елха*, ствнем. *elira*, нем. *Erle* „елха“ от ие. **alisa*, лат. *alnus* „бряст“ от ие. **alis-no*.

ἀλίη· κάπρος. *Μακεδόνας* (Hes.), ср. лат. *salio* „(подскачам)“.
ἀργελλα· οἶκημα Μακεδονικόν, ὅπερ θεομαίνοντες λούονται (Suid.), ср. гр. *ἄργιλλα*, *ἄργιλα* ж. „подземно жилище, землянка“, рум. *argea* „землянка“ (*ll* > 0, ср. рум. *stea* < лат. *stellam*), алб. *ragál* „колиба“, гр. *ἄργιλλος* „бяла глина“.

ἀργίπους· αἰετός („орел“). *Μακεδόνες* (Hes.), ср. стинд. *gjiṛyá-*, епитет на сокола, хом. *ἀργίπους*.

ἀρκόν· σχολήν. *Μακεδόνες* (Hes.).
βαβρὴν· ἐπότασις ἐλαίου· κατὰ Μακεδόνας (Hes.) от **g^wabh^r-*, ср. гр. *βαφή* „потопяване, боядисване, тинктура“, *βάπτω* „потопявам, боядисвам“.

γόδα· ἔντερα („вътрешности“), *Μακεδόνες* (Hes.), ср. стинд. *gudá-* „вътрешности“.

γοιάν· ἴν („свиня“), *Μακεδόνες* (Hes.). Етимологията на тая дума е несигурна.

γῶπας· κολοιούς. *Μακεδόνες* (Hes.). Неясно.
δάνον... Μακεδόνες τὸν θάνατον καλοῦσι (Plut.), ср. гр. *θάνατος* „смърт“.
δάρυλλος· ἢ δοῦς· ἐπὶ Μακεδόνων (Hes.), ср. гр. *δοῦς* „дъб“.

¹ Македонските глоси са събрани напоследък у Kallérís 1964.

δράμις „вид хляб“ (Athen.) от **d^hrb^h-m-* или **d^hrg^{wh}-m-*, ср. гр. τρέφω „храна“.

δρῆες στρουθοί („врабци“). Μακεδόνες (Hes.), ср. δρῆξ στρουθός (Hes.).
δάραξ: σπλήν ὑπὸ Μακεδόνων (Hes.), ср. гр. θάραξ „гърди; ризница“.
ἰνδέα μεσημβρία. Μακεδόνες (Hes.) = ἑνδία μεσημβρία (Hes.).

κεβαλή = гр. κεφαλή „глава“.

κομμάραι ἢ κομάραι καρίδες. Μακεδόνες (Hes.) = гр. κάμματοι, нем. Hummer „морски рак“.

κνωулес ἀρκτοι. Μακεδόνες (Hes.), ср. гр. κνωπεύς „мечка“.

параός аетός („орел“). Μακεδόνες (Hes.).

πέλλα, ср. . . . πέλλας, τοὺς λίθους („камъни“) κατὰ τὴν Μακεδониκὴν φωνήν (Schol. ad Demosth. XIX, 155), от **pels-*, ср. нем. Fels „скала“.

ῥάματα βοτρυδία, σταφυλῖς. Μακεδόνες (Hes.) от **srag-myt-*, ср. гр. ῥᾶξ, -γός „грозде“, лат. frāgum „ягода“.

σκοῖδος ἀρχή τις παρὰ Μακεδόσι... (Hes.). Неясно.

ταγόναρα Μακεδониκή τις ἀρχή (Hes.), ср. гр. таγός „вожд, началник“ и ἄγω „вода“.

τελειάς Μακεδониκή... ὄρχησις (Athen.), ср. стинд. carati „движа се“ от **k^wel-*; първоначалната форма е по-вероятно **k^wel-es-ia(s)* отколкото -et-, ср. гр. τέλος с. „цел, граница, край“ от **k^wel-es-*, стбълг. коло с. „колело“, род. колесе, срхр. коло „хоро“.

II. СОБСТВЕНИ ИМЕНА

Характерни са следните македонски имена на лица и божества:
Βάλακρος = φαλακρός „плешив“.

Βερενίκη, ср. гр. Φερένικος.

Βίλλπος = гр. Φίλλπος.

Κόραγος от **Kori-agos*.

Δᾶγος от **DaFo-agos*.

Ἀρραβαῖος от **rsu-b^h(o)-*.

Ἀρρων Μακεδониκὸς δαίμων, ᾧ ἐπὲρ νοσούντων εὐχονται (Hes.) „македонско божество, на което се молят за болни (хора)“ = гр. Θάρρων лично име от ие. **d^hrs-ō(n)*.

Τραῖλος (надп.) = Τράγλος.

Прародината на македонците ще да е била приблизително областта, към която са принадлежали *Emathia*, *Altopia*, *Eordaea*, *Elimeia*, *Orestis* и *Lyncestis*, т. е. басейна на р. Халиакмон и съседните по-северни области. Характерни местни имена от тая област са:

Αἰγανή(s), по-късно Αἰανή от αἶγ- „коза“, ср. бълг. название *Кожани*, производно от коза.

Βαρνούς, -οῦντος планина от **Farn-ó-Fen(t)s*, ср. гр. ἀρὴν (род. ἀρὸς), горт. *Farn* „агънце, агне“.

Βορά (mons) = стбълг. гора „планина“ от ие. **g^wora*.

Ἔδεσσα от **wedes-ya* „водна“, днес *Воден*, вж. гл. III.

Cambunii montes планина, ср. гр. σκαμβός „крив“.

Ὀλιγανός ляв приток на Халиакмон от **Foly-*, ср. латв. *valgs* „влажен“ от **wolgo-s*, стбълг. влага.

Πέλλα = πέλλα „камък“ от **pelsa*.

От тая своя прародина македонците постепенно са проникнали в съседни области на север, изток и запад, като са се наслоили върху пелонци, фриги, мизи (мигдонци и дарданци), траки и илирийци. Субстратът е оказал несъмнено влияние върху македонския език. От V век пр. н. е. започва процес на силна елинизация.

III. ХАРАКТЕРИСТИКА НА МАКЕДОНСКИЯ ЕЗИК

Въз основа на македонския езиков материал може да се установят следните характерни черти на македонската сравнително-историческа фонетика:

Ие. *a, e, i, o, u* кратки и дълги са запазени: *ἄλις, Βάλακρος, Βερενίκη, ἀργίπους, Κόρραγος, "Ολγανος; ῥάματα, δόραξ.*

Ие. *o* преминава (след V век) в *u*: *ἄκρουνοί, κυνοῦπες.*

Ие. *en* > мак. *in* (късна промяна): *ἰνδέα.*

Ие. *am* > мак. *om* (късна промяна): *κομμάρα.*

Ие. предударно *au* > мак. *a*: *ἄδῃ* = гр. *αἰθήρ, ἄδραία*, ср. гр. *αἰθρία*. Тази промяна е много характерна: тя съществено отличава македонски от гръцки, дето *ai* се пази, а в късногръцки преминава в *e*.

Ие. интервокално *-w-* изчезва: *ἰνδέα* от **en-di(w)iya*.

Ие. сонантно *u* > мак. *a* (*an*): *ῥάματα* от **srag-mūt-a*, *Ἀγραβαῖος* от **rsn-b^h(o)-*.

Ие. сонантно *r* > мак. *ar* (*ra*): *Δάσρων* от **d^hrs-ō(n)*.

Ие. *p, t, k* са запазени: *Πέλλα, ἀργίπους.*

Ие. *b, d, g* са запазени: *Cambunii* (montes), *δάρυλλος, ἄργελλα, ἀργίπους.*

Ие. *b^h, d^h, g^h* > мак. *b, d, g*: *Βερενίκη, ἄδῃ* = гр. *αἰθήρ, δάνος*. Тази промяна съществено отличава македонски от гръцки, дето *ie. b^h, d^h, g^h* са се изменили в *φ, θ, χ* още преди микенската епоха, т. е. преди средата на II хилядолетие пр. н. е.

Ие. *k, g, g^h* > мак. *k, g*: *Κόρραγος, "Ολγανος, ἀργίπους „αἰτός“.*

Ие. *k^w, g^w, g^{wh}* = мак. *p, b* пред *a, o*, но *t, d* пред *e*: *βαβρὴν* от **g^wabh^r-*, *Bora* (mons) от **g^wora*; *τελεσίας* „вид танец“ от **k^wel-es-*.

Интервокалното *g* изчезва (късна промяна): *Τραῖλος* от *Τράγιλος, δοῖες, Αἰανή.*

Ие. *d^hw-* > мак. *d*: *δάνος „θάνατος“* от **d^hwi-*.

Ие. *-gm- (-g^hm-), -b^hm-* > мак. *-m-*: *ῥάματα* от **drāg-m-, δόραμς.*

Ие. *ls, ly (li)* > мак. *ll; rs, ry (ri)* > мак. *rr*: *Πέλλα* от **pelsā, Δάσρων* от **d^hrs-ōn, Κόρραγος* от **Κορι-αγος.*

Ие. *ny (sn)* > мак. *nn*: *Κύννα* от **k^unja.*

Ие. начално антевокално *s-* изчезва, но интервокално *s* се пази (като *z*?), а *-sy-* преминава в *-ss-*: *ἄλιν „κάπρος“* от **sal-, ἄλις* от **alisa, τελεσίας* от **k^weles-ia(s), "Εδεσσα* от **wed-es-ya*. Запазването на интервокалното *s* коренно отличава македонски от гръцки, дето интервокалното *s* е преминало в *h* (и сетне е изчезнало) още преди микенската епоха, т. е. преди средата на II хилядолетие пр. н. е.

Ие. *sr-* > мак. *r-*: *ῥάματα* от **srag-m-*.

Въз основа на тия данни могат да се изведат следните най-характерни особености на сравнително-историческата фонетика на македонски в сравнение с тракийски:

Индоевропейски	Македонски	Тракийски
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>a</i>
<i>ay</i>	<i>a</i> (начално, безударно)	<i>ai</i>
<i>ṇ</i>	<i>a</i> (<i>an</i>)	<i>un</i> (<i>on</i>)/ <i>in</i>
<i>ṛ</i>	<i>ar</i> (<i>ra</i>)	<i>ur</i> (<i>ru</i> , <i>or</i>)
<i>T</i> (enus)	<i>T</i>	<i>TA</i> (spiratae)
<i>M</i> (ediae)	<i>M</i>	<i>T</i>
<i>MA</i>	<i>M</i>	<i>M</i>
<i>k, g, g^h</i>	<i>k, g</i>	<i>kh, k, g; s, z (ḥ, ḍ)</i>
<i>k^w, g^w, g^{wh}</i>	<i>k, g; p, b</i>	<i>kh, k, g</i>
<i>s-; -s-</i>	<i>0; -s/z-</i>	<i>s/z</i>
<i>sr-</i>	<i>r-</i>	<i>str-</i>

От това съпоставяне на сравнително-историческата фонетика на тракийски и македонски личи, че тези два индоевропейски езика са различни един от друг.

От друга страна застъпването на дифтонга *ay* (мак. *a*, гръцки *ai*), на индоевропейските звучни аспировани (мак. *b, d, g*, гръцки *φ, θ, χ*) и на интервокалното *s* (мак. *s/z*, гр. *0*) показва ясно, че македонският език съществено се е отличавал от гръцки. Но запазеното *o*, промяната на индоевропейските сонантни назали и ликвиди в *a/an, ar/ra*, застъпването на индоевропейските лабиовелари, както и сходството в лексиката показват, че македонски има общи черти с гръцки. От това може да се заключи, че в една доста отдалечена епоха, вероятно в III-то или IV-то хилядолетие пр. н. е., гръцки, македонски и фригийски (вж. гл. XII) са образували една обща група, която постепенно се е разпаднала още твърде рано на три различни езика. От средата на I-то хилядолетие пр. н. е. започва погърчване на македонския език, което завършва с пълното му изчезване.

ТРАКИЙСКИЯТ (И ДАКО-МИЗИЙСКИЯТ) СУБСТРАТ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Когато славяните нахлули в източната и централна част на Балканския полуостров, тракийският и дако-мизийският езици са били в процес на силно погърчване и латинизиране, но все пак на места те още са се употребявали¹. Освен това в езика (диалектите) на местното погърчено или латинизирано население са се пазели доста елементи на тракийския и дако-мизийския субстрат. Славянизирайки постепенно завареното население, български е възприел в наследство отчасти непосредствено от запазеното население, отчасти чрез погърчените или романизувани траки и дако-мизи известни елементи от предславянската балканска лексика.

Тракийският и дако-мизийският субстрат в българския език — това е досега най-слабо проучената област на изследване в българската етимология. Главната причина за това се крие в трудностите на такова проучване, понеже тракийският и дако-мизийският езици са съвсем слабо познати.

Преди всичко запазени са имената на някои реки, и то главно на по-големите, названията на някои планини, както и някои местни имена, разбира се съответно изменени по фонематичните закони на български език. В лексиката на български език се крият несъмнено и някои тракийски думи, но това е трудно да се установи с положителност, тъй като лексиката на тракийския език е съвсем недостатъчно позната.

Тук ще бъдат разгледани някои от тия названия главно с оглед на установяване на фонематичните промени, които те са претърпели в историята на българския език, и то особено такива, чиято етимология може да се смята сигурна или твърде вероятна. Освен това накрай ще бъдат разгледани някои фонетически особености на нашия език, които биха могли да се определят като въздействие на тракийския (или дако-мизийския) субстрат.

I. РЕЧНИ ИМЕНА

Арда

Както изтъкна В. Велков (вж. гл. VII при *Ardi*-), името на р. Арда е запазено в древността в названието *campus Ardiensis* (IV в. от н. е.) и по-късно в *flum d'Arte* (XIII в.). Освен това той определя като названия

¹ За наличието на тракийско население през V—VI в. от н. е. вж. Бешевлиев 1965: 62—66; 1970: 69—136.

на същата река *Ἀρδηνος* (VII в. пр. н. е.) и *Ἀρτηνός* (V в. пр. н. е.), а според Д. Дечев (вж. гл. VII при *Ardi-*) *Ἀρζος* е също название на р. Арда. Етимологията на речното име *Арда* е дадена в гл. VII s. v. *Арда* от трак. **ard-/arz-* означава „бяла (река)“. Липсата на метатеза показва, че това название е преминало у българите след средата на IX век, вероятно чрез гръцко посредничество. Етимологията на Ст. Младенов, която бях възприел по-рано и аз (вж. Георгиев 1960:33), а именно родство със стинд. *árdati, řdati* „тече, изтича“, гр. *ἄρδω* „поливам“ от ие. **ard-* или **řd-* е по-малко вероятна.

Вит

Името е засвидетелствувано най-рано от I в. от н. е. под формата *Utus* (Plin. NH III 149). Освен това то е засвидетелствувано и като едноименно селище на устието на р. Вит при Дунав: *Οὔτως* (Proc. aed. IV 6, 35), *Uto* (IA 221, 1; ND or. 42, 21; TP 8, 1; Iord. Get. 226). В. Томашек (Thraaker II, 2, стр. 94) правилно изтъква, че названието на обитателите на една част от Долна Мизия *Οιτήριοι* (Ptol. III 10, 4) представя в същност етнимон от *Οἰτ- = Utus*.¹ Ст. Младенов правилно свързва *Utus* с гр. *ὑδωρ, ὕδωρ* с. „вода“, староинд. *ud-án-* „вода“ и пр.² За названието ср. сарматското речно име *Οὔδων* (Ptol. V 8, 6) от ие. **udōn* „вода“. Името *Utus, Οὔτως, Uto* произлиза от **udo(r)* или **udo(n)* „вода“. По-старото тракийско название е гласяло **uto*, от което по-късно се е получило **ūtu* (*o > u*). Липсата на *-r* или *-n* при такива думи е характерна също за македонски, балтославянски и индоирански, ср. макед. *ἀδῆ* = гр. *αἰθήρ*, староинд. *pītā* = гр. *παῖς* и под. Днешното българско название произлиза от по-старо **ymtǝ*. Удължаването на началната гласна (*u > ū* = слав. *ѣ > у*) под акутова интонация и появата на протетично *v* пред *y-* е характерно явление за праславянски (вж. Георгиев 1964:20—21), ср. лит. *ūdra* = стбълг. *кыдра*, бълг. *видра* от ие. **ud-ra*, ср. гр. *ὑδρα, ὕδρη* „водна змия“.

Изместването на съгласната (*d > t*) е характерно за тракийския език. И така названието *Vit* е от тракийски произход: неговата етимология е сигурна.

Дунав

Разните форми на това име, както и другите названия на реката, са разгледани подробно в три мои работи (Георгиев 1960: 25—6, 1963а и б: 7—8; вж. и Georgiev 1966:358). Тук те ще бъдат разгледани накратко. Името на реката произлиза от индоевропейската дума **danu-* < пие. **dehnu-* „река“, ср. авест. *danu-š* ж. „река, течение“, осет. *don* „вода, река“, стинд. *danu* с. „течност, капка, роса“. Названието на горното и отчасти средното течение на реката е келтско, а на долното и отчасти средното течение — дако-мизийско.

Латинското название *Danuvius* (Caes. и пр.) и гръцкото *Δανούϊος* (Strab.), *Δανούβιος, Δάνουβις* (St. Byz., Eust.) са заети от келтски: келтското наз-

¹ Вж. Detschew 1957: 349.

² Младенов 1915: 41; 1926: 60; 1927: 139.

вание произлиза от ие. **danuwo-* или **danuwi-*, ср. кимрийското речно име *Donwu* от **danuwia*.

Старобългарското название *Доунавъ* (Супр.) = стер. *Доунавъ*, бълг. *Дунав*, сръб. *Дунав*, както и средногръцкото *Δούναβις* произлизат от дако-мизийското название **Donávi* < **Danewu-*. За да се обясни промяната *a* > *o*, някога се предполагаше, че тя се е явила в готски и че споменатите по-горе форми с *u* са заети чрез готски от предполагаемата готска форма **Donawi-*. Сега, когато е известно, че ие. *a* се е изменило в дако-мизийски в *o*, това малко вероятно посредничество отпада. Славянската форма *Доунавъ* е заета направо от дако-мизийската **Donávi* (или **Dunávi-*); за ударението ср. рус. укр. *Дунáй*, за *u* вместо *o* в по-старите славянски заемки ср. стбългар. нкоуна от гр. *ἐκόν*, стбългар. воукн от гот. *boka*. Средногръцкото *Δούναβις* е вероятно заето чрез старобългарски.

Украинската и руска форма *Дунáй*, хърватската *Dùnaj*, чеш. *Dunaj* са заети от по-късната дако-мизийска форма **Donáj-* (или **Dunái-*) с изчезване на интервокалното *v*.

Румънската форма *Dunăre* произлиза от дако-мизийското название **Dōna(v)arī* < **Dāna[wi]-warī*, ср. укр. *Дунáй-река*, стинд. *varī* „река“, *Goda-varī* речно име: промяната *ō* > *i* пред *n* е характерна за румънски език, ср. лаг. *bonum* > рум. *bin*, наставка лат. *-ōnem* > рум. *-une*.

Δάνουσις (St. Byz.) е иранско или дако-мизийско название, ср. авест. *danu-š* „река, течение“.

Μαῖνας, приведено у St. Byz. като старо название на Дунав, е в същност иранското название на (най-долното течение на) Дунав. То произлиза от иран. **matvas* < ие. **māt(h)u-wont-s* „мътен“, производно от авест. *mant-* „мътя“ < ие. **menth-*, ср. стинд. *mānthati*, *mathnati*, стбългар. мѣтънъ „мътен“, мѣтъ „мътя“: в долното си течение Дунав е много мътен (кален) поради наносите, които влочи. Това название е възникнало вероятно в съчетанието **danu- *mātwont-* „мътна, кална река“.

Тракийското название на Дунав е *Ἰστρος*, засвидетелствувано от времето на Хезиод (VII в. пр. н. е.) насам, ср. Iord. Get. 75: *qui (= Danubius) lingua Bessorum Hister vocatur*. То произлиза от древното название на Дунав ие. **danu- *isāro-* < пие. **déhnu- *(h)ishró-* „голяма (мошна) река“, ср. стинд. *iširā-* „освежаващ, пресен, цветущ, силен, мощен“ = дор. *iaṛós*, ат. *ieṛós* „силен, бодър, пъргав“, келт. *Isara* речно име.

Ибър — Марица

В своите предишни работи (Георгиев 1960: 26) бях склонен да изведа името на р. *Ἰβρος* от **eyb^hro-s* „пръскач“, което обаче не е съвсем убедително като название на голяма река. В същност след Дунав Марица е най-голямата река в източната половина на Балканския полуостров. Освен това най-старата форма на името на реката е *Ἰβρος*, засвидетелствувано у Алкман, който е живял през VII в. пр. н. е., а по-късната форма *Ἰεβρος*, надп. *Ἰεβρος* може добре да се обясни от *Ἰβρος*, понеже в тракийски *wr* преминава в *be* = бълг. *бр*, ср. *Μεσημβρία* = стбългар. *Несѣ-връ* от ие. **wriya*. Така *Ἰβρος* може да се тълкува като = гр. *εὐρός* „широк“: „широка река“ е подходящо название за Марица, вж. гл. VII.

От друга страна тълкуването на името *Марица* като сродно с келто-лат. *mariscus* „мочур, блато“ и др. също не може да се смята за сигурно. Наставката *-ица* се среща често в българските речни имена, ср. *Белица*, *Брегалница*, *Височица*, *Елешница*, *Златарица*, *Струмица*, *Тополница* и др. Основата *mar-* съответствува на трак. **Io-mara* (вж. гл. VII), което може да се тълкува като „голямо село“, ср. рум. *mare* „голям“. В такъв случай тълкуването на Марица, названието на най-голямата река в източната част на Балканския полуостров, като „голяма река“ е доста вероятно. Тогава названието на горното течение (или приток) на Марица *Ибър* може да се смята за славянизирание на тракийското име, ср. *Ибар* в Югославия и *Ибр* в Украйна, *По-ибр-ене*, село в Пазарджишко.

Искър

Засвидетелствувани са следните форми на името: *Σκίος* (Hdt.; V в. пр. н. е.), **Oσκιος* (Thuc.), *Oescus* (Plin.) = *Oλοκος* (Ptol.), *Uscus*, *Hiscus* (Iord), **Ισκός* (Proc.), *Yscos* (Cod. Theod.)¹ Днешното название съдържа вторично *p*: то се дължи, от една страна, на въздействие по народна етимология на нашата дума *изкърт*, а от друга страна на влияние на имената на реките **Εβρος* — *Ибър* (горното течение на Искър е в съседство с *Ибър*), **Κέβρος* — *Цибър*, *latrus* — *Ямтра*, вероятно и **Ιστρος* — **Истръ*. Вж. гл. VII s. v.

Има две предположения за произхода на името. Според едни то е сродно със староирл. *u(i)sce* „вода“, старокимр. *uisc*, ирл. *esc* „вода, мочур, блато“² от ие. **ud(e)s-kyo-*, **udes-kyo-*, производно от ие. **udes-* „вода“, алб. *ujë* „вода“ от по-старо **ujhë* или **uhjēot* **uška* < **uskyā* < ие. *u(d)-skyā*, ср. гр. *ῥόδος* с. „вода“, староинд. *utsa-h* „извор, кладенец“ от ие. **ud(e)s-o-* и др. Другото предположение е, че името произлиза от ие. **wis-ko-s* и е сродно с имената на езерата *Weeske*, *Weyska*, *Weiske* (Полша), реките *Viešà*, *Viešà*, *Viešintà* (Литва), *Wisa*, *Wyś*, *Wisla* (Полша), *Wisa-ara*, *Wisura* > *Weser*, *Wiesaz* < **Vis-antia* (Германия), *Vistula* > *Висла* (Полша), староинд. *viša-m* „вода“ и др.

Първото предположение е по-вероятно от фонетична гледна точка: (δ) *Σκίος* (V в. пр. н. е.) = **Oσκιος* (V в. пр. н. е.) = трак. **usk(i)ya-* или (α) с *o* вместо *u*, тъй като по това време в йонийско-атически *υ* е гласяло вече *ū*, а *ov* е означавало (дифтонг или поне) *u*. По-късно (от IV в. пр. н. е.) трак. **usk(i)va-* (или *-a*) поради преглас (или поради метатеза) преминава в **ušk(y)a-* (или *-a*), което е правилно предадено чрез гр. *Oλοκος* (II в. пр. н. е.) = лат. *Oescus* (I в. пр. н. е.), тъй като дифтонгът *ui* е несъответен както на гръцки, така и на латински. По-късните форми *Uscus*, *Yscos*, **Ισκός* = *Hiscus* отразяват по-късните промени *u' > ū > i*, подобни на промените при гръцкия дифтонг *oi > ū > i*. Същата тракийска дума се пази и в името на града *Uscu-dama*, по-късно Хадрианополс, днес Одрин. Тоя град е разположен при вливането на Тунджа и Арда в Марица и следователно тълкуването на *Uscu-* от **u(d)sko-* „вода“ е много вероятно. Тук обаче *u* се пази, тъй като думата не е образувана със суфикс *-(i)yo-*. Втората съставна част *-dama* произлиза от ие. **dhamā*

¹ За формите вж. Detschew 1957: 345—6. *Σκίος* у Херодот вместо δ **Oσκιος* с де-гласиниция на члена δ.

² Ср. Младенов 1918: 98—100.

ср. гр. *θαμὸς οἶκία, οἶκος, φυτεία* (Hes.) от **d^hm-yo-*, старинд. *dhaman-* „жилище“, вж. Detschew 1957: 115.

Името е от тракийски или дако-мизийски произход. Етимологията може да се смята за доста вероятна.

Лом

Река Лом се влива в Дунав при гр. Лом. В древността е засвидетелствувано само името на града: *Almus* (Iord. Get. 226; IA 219, 4; TP 7, 5; LD ог. 42, 10, 19; Pros. aed. IV 6, 26). За метатазата *Almus* > бълг. *Лом* вж. Георгиев 1963.

Младенов (1918: 86—91) извежда името от ие. корен **al-* „скитам се, блуждая“. Х. Крае извежда названието от ие. **al-mo-* или **al-mā*, като сравнява речните названия *Yealm* (< **Alma*, Англия), *Alma* (Етрурия в Италия) и др.¹

Места

Името се явява в следните форми: 1) *Nésoos* (Hesiod. Theog. 341 като речен бог, VII в. пр. н. е.; също у Aristot. De anim. hist. 579 b, 606 b, Iamblich. Vita Pythag. 28), *Nessus* (Liv. 49, 29, 5), *Nésoos* (Theoph. hist. plantarum III 15; IV—III в. пр. н. е.), *Néso(σ)os* (Ptol.); 2) *Néatos* (Hdt. VII 109, 126; V в. пр. н. е.; сетне у Thuc. II 96, 4, Scylax 67, Aristot. Meteor. 1, 13; Diod. Sic. 31, 8, 7; Scymnus 673; Strab. 7, 7, 4 и frg. 33, 35, 4; Paus. 1, 10, 2; St. Byz. 171, 6), *Nestos* (Mela 2, 17); *Náτος* (St Byz.: *Náτος πόλις Θοάκης, γράφεται καὶ Νέτος. Ἀπολλόδωρος δευτέρα περὶ γῆς*) като име на град, разположен на реката; 3) *Mestus* (Plin. NH IV 40, 42, VIII 45, I в. от н. е.; сетне у Martianus Capella VI 656; V в. от н. е.), *Méatos* (върху римски монети от времето на Каракала и Гета, т. е. II/III в. от н. е.; сетне у Anna Comp. и у Zonaras, XII в., Acta Patriarchatus Constant., 1315—1402 за 1399 г.). За формите на името вж. Дечев 1954: 281—2; 1957: 330—31.

Като се вземе пред вид, че на Балканския полуостров има още други две реки с името *Néatos*, едната в Далмация (Ps.-Scyl. 23, Apoll. Rhod. IV 337; St. Byz. и др.) и другата на о. Парос (IG 12, 5, 243),² то основната форма трябва да е била *Néatos*, а късното *Méatos* трябва да се смята като вторична форма. Това личи добре и от името *Нестеница*, горен приток на р. Места, дето е запазена и до днес старата форма на името: *Нестеница* е производно от **Неста* приблизително както *Струмица* или *Струмешница* от *Струма*. *Méatos* ще да е преобразувано по народна етимология под влияние на гръцкото прилагателно *μεστός* „пълнен“, ср. особено *μεστός ὕδατος* „пълнен с вода“. Другите две форми *Néatos* и *Nésoos* (> *Nésoos*) трябва да се определят като диалектални различия при третирането на първоначалното съчетание *tt* или *dt*. Както е известно, индоевропейското съчетание *tt* (и *dt*) се явява в едни езици като *st* (гръцки, балтославянски, ирански), а в други като *ss* (италийски, келтски, германски). В такъв случай по-старата форма на това речно име трябва да

¹ Krahe 1954: 54.

² Вж. Detschew 1957: 330—31; Mayer 1957: 242.

е била **Nettos*, от което в тракийски и гръцки правилно се е получило *Néttos*, а в дако-мизийски *Néttos* (вж. гл. IX). Етимологията на това име е отдавна установена: *Néttos*, *Néttos* произлиза от ие. **nedto-s* и принадлежи към староинд. *nádati* „бучи, шуми (tönt, brüllt, rauscht)“, *nada-h* „който бучи, бик, река“, *nadī-*, ж. „река“, гръцки речни имена *Néda* (Аркадия), *Nédaw* (Месения) и др., ср. Роконпу 759. Името е тракийско; етимологията му е твърде вероятна. Вж. гл. VII s.v.

Осъм

Името е засвидетелствувано под следните форми: *Asamus* (Plin. NH 3, 149; Iв. от н. е.), визант. *Ὠσμος* от стбълг. *Ѡсмъ* (XIV в.) с преход *a > o*, характерен за най-старите заемки в нашия език. Кастилът на устието на *Asamus* е означен като *Ἀσμηός* или *Ἀσμηά* (Theoph. Simoc.), *Ἀσμοῦς* (Priscus), *Ansamo* (ND or. 40, 19), *Ansamon* (GR 189, 14), *Anasamo* (TP 8, 1).¹

Съвременното българско название показва, че изходната форма е била *Asamus* или **Asm-* с преход на *a* в *o*. *Ἀσμηά*, *Ἀσμοῦς* имат η по народна етимология във връзка с гръцката дума *ἄσμος*. Коритото на р. Осъм в горното си течение е каменисто; под Ловеч до с. Алексанрово реката влачи камъни и по-нататък пясък; освен това десният ѝ стръмен бряг на много места е скалист. В едно описание на р. Осъм се говори за каменистите брегове на реката (ср. в. Работническо дело от 20. IV. 1959 г.). Край река Осъм е разположено с. *Каменец* (Плевенско). В съседство с река Осъм (под с. Угърчин) тече р. *Каменица*. Такова название е присъщо на реки с каменисто корито или влачещи камъни. Названието на тракийската река *Asamus* е идентично с името на селището *Asatum* (Tab. Peut.) в Далмация, на което днес съответствува името хърв. *Lapad* от по-старо **Lapyd* < *Lapida* (1272), в което се крие латинската дума *lapis*, *-idis* „камък“. Следователно трак. *Asamus* и (илир. ? или) дако-миз. *Asatum* произлизат от по-старо **as(a)mi* < ие. *ak'mo(n)* „камък“ или от ие. **ak'myo-* или **ak'mnyo-* (*mn > n*, както в албански) „каменен, каменист“, ср. иранските реки в южната европейска част на Съветския съюз *Осмон*, *Асмон*, *Каменная Асмонка*, чиито названия произлизат от иран. (авест.) *asman-* = староинд. *ásmā* „камък“. И така името *Осъм* е от тракийски или дако-мизийски произход; етимологията му е сигурна.

От същия произход са може би имената на реките *Осман*, която се влива в крайдунавското езеро Балта при Свищов, както и *Осман-ица*, десен приток на Куручай, която се влива в р. Драматика (при гр. Драма в Гръцка Тракия).

Струма

Под формата *Στρυμόν*, *-όνος* името е засвидетелствувано най-рано у Хезиод (VII в. пр. н. е.). С вметнато *t* между *s* и *r* името произлиза от ие. **srutmo(n)* (тъй като *u* у Хезиод може да бъде поетическа волност) и

¹ Вж. Detschew 1957: 30. За ударението на българската форма ср. *Осмá* Калугерово, *Осмá* градище селища, разположени на р. *Осъм*.

е сродно с пол. *strumień* „поток“, старовисоконем. *stroum*, нем. *Strom* „течение, река“ от ие. **srow-mo-s*, лет. *straume* „течение“, староирл. *sruaim* с. „река“ = гр. *ῥεῖμα* „течение“, бълг. *строя* и др., ср. Pokorný 1003. Името е тракийско; етимологията е сигурна.

Стряма

Река Стряма е ляв приток на Марица. Името е засвидетелствувано в древността под следните форми: *Syrmus* (Plin. NH IV 50; Iв. от н. е.), *Σέρμις* (Passio S. Alexandri, Известия на Българския археологически институт, VIII, 1934, стр. 153), *Sermius* (Acta SS, Maii, 3, 198, 13). Тракийското название съответствува на литовското речно име *Sérmas*, полското местно име *Srem* (> нем. *Schrimm*), староинд. *sárma* „течение“ и др. Същото название се явява в тракийски и като местно име, ср. *Σέρμις*, гелище с минерални извори югоизточно от Тесалонике (днес Солун), *Σερμ-ύλη*, град на Халкидическия полуостров.¹ Днешното название *Стряма* произлиза от **serma* или **sermos* с правилна метатеза в старобългарски и епентетично *m* между *s* и *p*: **Serma* > **Srēma* > *Стряма*. Името е от тракийски произход; етимологията му е сигурна. Турското название на реката *Гьоксу*, *Гьонса*, *Гьонсу* (*gök* „ясносин“, *su* „вода“) представя изменение по народна етимология на старото име на областта *Κόψυς* (XIII и XIV в., у византийски автори), *Choipsie* (XVI в. в един рагузански документ), както правилно установи още К. Иречек.²

Тимок

Името на река Тимок е засвидетелствувано в древността най-рано у Плиний (Iв. от н. е.) под формата *Timachus*. Освен това там се споменава и името на племето, което е обитавало Тимошката долина, а у други антични писатели (Птолемей, IIв. от н. е., и др.) се среща названието на селище, разположено на р. Тимок, под името *Τίμαχον*, *Timacum* и др. Най-големият (ляв) приток на Тимок се нарича бълг. *Черни Тимок*, срхр. *Црна река*. Следователно *Tim-achus* произлиза от ие. **tṃ-əkʷa* „тъмна (черна) река“, ср. стбълг. *тъма* „тъма“, *тъмънь* „тъмен“ от ие. **tṃ-* „тъмен, черен“, българските речни имен *Темоска* (1689) от **tṃ-ьska*, днес *Темщица* от **tṃm-ьsk-ika*, *Темна река*, *Темното дере*, сръбското речно име *Tâmnava* (ср. *taman* „тъмен“) и лат. *aqua* „вода“, гот. *ahwa* ж. „река“ и пр. Преходът *a* > *o* е характерен за старинните заемки в български от балканския субстрат. Етимологията е сигурна; името е от тракийски или дако-мизийски произход.

Тунджа—Гъжа

Името на реката е засвидетелствувано в древността под следните форми:³

III в. пр. н. е. (Анаксимен, фрагм. запазен у Нарпрос., IV в. от н. е.): *Τάζος* (погрешна форма);

¹ Вж. Detschew 1957: 432.

² Вж. Делирадев 1953: 175—6.

³ Вж. Дечев 1954: 279—280.

II в. от н. е. (върху монети от времето на Марк Аврелий, 161—180 г.; Ptol. III 11, 4 с едноименен град): *Tonzus*, *Tόνζος*;

IV—V в. (Zosim. II 22, 4): *Tώνος* (погрешна форма вм. *Tόνζος*); Tab. Peut. *Tontus* вместо *Tonzus*.

VIII (Theoph. Chronogr. 674 Вонп.) и XIV в. (Cantacuz. I, 509 Вонп.): *Toῦντζа*.

Стбълг. *Тѣжа > нбълг. *Тѣжа* означава най-горното течение на реката.

Нбълг. *Тунджа*.

Опитът на Ст. Младенов да обясни произхода на това название във връзка с иран. *dānu-* „река“¹ е неубедителен във фонетично и особено в словообразователно отношение. Същото се отнася и за етимологията на Д. Дечев, който свързва името с гр. *τέγωω* „овлажнявам, намокрям“, като го извежда от ие. **tongya-* или **tngy-*². И при това тълкуване фонетичната страна не е добре изяснена.

Чанков (1939: 461—2) дава следното описание: „Тѣжа ... събира водите си от южните склонове на Калоферския балкан, тече бързо по стръмно (р. м.) и каменито корито...“ Това описание, както и фонетични съображения водят до предположението, че името на реката произлиза от ие. *(s)*tundyo-* и е сродно с армен. *t'ndium* „шум, движение, блъскане, удар“, алб. *shtyj*, *shtynj* „блъскам“ от ие. **studnyo*, лат. *tundo* „блъскам, удря“, стинд. *tundate* „блъска“ и др. Ие. *(s)*tundyo-* преминава правилно в трак. **thundya* (със запазено *d* след *n* или *nt* > *nd*, както в арменеки), по-късно **thundzja* > **thunzja*. Късногръцкото *Tόνζος* (> лат. *Tonzus*) предава доста добре трак. форма **thundzja-* или **thunzja-* с *τ* за трак. *th* (слабо аспировано), а не *θ*, което по това време вече е означавало интердентален спираント, с *ο* за трак. *й*, тъй като гр. *υ* е означавало *й* или дори вече *i*, и *ζ* за трак. *z* или *dz* (или *ž*).

Стбълг. *Тѣжа > нбълг. *Тѣжа* произлиза правилно от къснотрак. **t(h)unzja* или **t(h)unža-*. Запазеното *ун* в нбълг. *Тунджа* показва, че се касае за късна заемка от гръцки, ср. визант. *Toῦντζа*, или арумънски през турски (Дж): -*д-* в *Тунджа* (или *т* в *Toῦντζа*) може да бъде епентетичен звук между *нж* (или *νζ* = *нз*), или пък в тая форма е запазено по-старото *dz*, респ. *dž* (като диалектна особеност).

И така името на р. Тунджа е от тракийски произход и етимологията му е твърде вероятна.

Янтра—Етър (Йетър)

Името е засвидетелствувано под следните форми: **Ἄδρος* (Hdt. IV 49; V в. пр. н. е.), *Ieterus* (Plin. III 149), *Iatrus* (Iord. Get. 18), **Ἰατροῦν* (Proc. aed. IV 7, 6), *Latris* (вместо *Iatris* ND or. 40,8), *Latron* (вместо *Iatron* GR 187, 6), **Ἰατρός* (Theoph. Simoc. 7, 12, 16), *Ietro* (в един католишки документ от 1685 г.), днес *Янтра* и в най-горното течение (*Й*)*Етър(ът)*. Наличието на колебание *a*, *ia* (= *ja*), *ie* (= *je*), *e* не само в древността, но и

¹ Младенов 1915: 67. По-старите етимологии на името са добре разкритикувани от Младенов.

² Вж. Дечев 1954: 280.

в съвременния български език, показва, че се касае за първоначално *ē*. В дако-мизийски, както и в старобългарски, ие. *ē* е преминало в широко отворено *ē = ā = ja*, а по-късно в *a*. Разликата в нашите днешни названия *Янтра* и (в най-горното течение) *Емър(ът)* може да се дължи на якане и екане: макар и *Янтра* да лежи в яковска област (Източна България), то тъкмо в областта на най-горното ѝ течение, в Габрово, дето е застъпено якането, са засвидетелствувани необясними случаи на екане като *нѐмам* вместо *нѝмам*, *прек* вместо *пряк*, *редко* вместо *рядко* и пр.¹ Обаче промяната *ē > ā > a* е само дако-мизийска; в тракийски *ē* се пази. Следователно може да се предполага, че **Adrys — Янтра* е дако-мизийска особеност (долното течение на *Янтра* е в Мизия), а *Емър* отразява тракийското произношение, ср. Gerov 1959:188: „Le territoire à l'Est du cours supérieur et du cours moyen de l'atrus était une région rurale de caractère thrace, qui semble avoir été plutôt sous l'influence grecque que sous l'influence romaine.“ В горното си течение *Янтра* представя планинска бързотечеща река. Това обстоятелство, както и споменатите фонетични особености, дават основание името да се изведе от ие. **etro-* или **etru-* „бръз, буен“, ср. старовисоконем. *atar* „acer, sagax, celer (буен, бръз)“ от ие. **etro-*, латв. *atrs* „бръз“, севернолит. *atrus* „буен“ от ие. **atrus*. Името е от тракийски произход; неговата етимология е твърде вероятна.

II. ИМЕНА НА СЕЛИЩА

Пловдив

Йордан (Rom. 283) съобщава: *Philippus (Arabs) - - - urbemque nominis sui in Thracia, que dicebatur Pulpudeva, Philippopolim reconstruens nominavit*. Ср. също Rom. 221: *Pulpudeva, quae nunc Philippopolis*. Касае се за Филип II Македонски (359—336 пр. н. е.). *Pulpudeva* е тракийското (или македонското) название на града, дадено от Филип II, а *Philippopolis* е гръцкият му превод. Думата *deva* „град“ е заето от дако-мизийски, както *варош* „град“ е заето чрез сърбохърватски от унгарски или *касаба* „градец“ от турски: същинската тракийска дума за „град“ е *bria*, вж. гл. II.

Днешното название *Пловдив* < старобълг. (XII век) *Плѣвъднѣвъ* произлиза правилно от *Pulpudeva*, понеже *ē* в къснотракийски преминава в *i*, а предславянското *и* се застъпва в старите заемки с *ѣ*; *лѣ* от *ил* е обикновена метатеза в старобългарски.

Циропол

Циропол е по-старото название на днешното с. Господинци (при Гоце Делчев), разположено на река при една висока стръмна скала. Б. Геров (1960: 545—9) правилно идентифицира *Циропол* с древното селище *Киропата* (надпис от с. Гърмен, Гоцеделчевско), *Киропата* (надпис от Nicropolis ad Nestum), *Κιροπόλις* (Hierocl. Synecd. 634,5; 635,2). В названието *Циропол* се пази тракийското име: *Киропата* > *Циропол* с *и* =

¹ Ср. Mladenov 1929: 96.

i, палатализация *ki > ci*, дисимиляция *p — p > p — л*, асимилация *и — o > o — o* (под влияние на имена като *Ахтопол* и под.) и промяна трак. *a > слав. o* (в неударено положение), както *Asamus > Осъм* и под.

III. НАРИЦАТЕЛНИ

Поради оскъдните сведения, които има за тракийската лексика, най-трудно е да се установят сигурни или твърде вероятни нарицателни от тракийския субстрат в нашия език. Такива предположения се правят въз основа на фонематични особености, обаче това може да води до субективни заключения.¹ Тук ще приведа само няколко примера, за да посоча как трябва да се обясняват такива думи.

Грив

Българското прилагателно *грив* „сив, пъстър (за гълъб, сокол, очи)“ няма съответствия в другите славянски езици. Бълг. *грив-ест* и срхр. *грив-аст* са производни от *грива*, ср. *пер-ест*, *пор-ест* и под., и следователно са от друг произход. Бълг. *грив* съответствува на новогр. *γοιβος* „сивобял“, *γοίβας* „сив кон“, които не се срещат в старогръцки език, и на рум. *griv* „пъстър, с бели и черни петна“, *grivă* „куче с бели и черни петна“. Географското разпределение — България, Гърция и Румъния, както и липсата на съответствия в другите славянски езици, а също и в старогръцки, латински, албански и турски, показват, че тая дума вероятно принадлежи на тракийския субстрат. Понеже в къснотракийски ие. *ē* преминава в *i*, ср. *Pulprudeva > стбълг. Плъпъднѣъ* (XII в.) *> бълг. Пловдив* то *грив* може да се изведе от ие. **g^(w)h^hrewo-s* и да се съпостави със стнорд. *grār*, ствнем. *grāo*, *grāwer*, нем. *grau* „сив“ от ие. **g^{wh}rewo-s*, лат. *rāvus* „сив, сивожълт“ от **hrāvo-s < ие. *g^(w)h^hrewo-s*.² Тази етимология е твърде вероятна, понеже се основава на географското разпределение и на промяната *ē > i*.

Катеря се, катерица

Катѣря се, -иш *се* несв. 'качвам се по нещо с помощта на ръце и крака' (академическият Речник), 'качвам се, лазейки с ръце и крака' (Ст. Младенов), 'издигам се, лазя нагоре, като си помагам с ръцете' (Речникът на седемте автора), *катѣрица* ж., *катѣрач* м., *катѣрлив*. Тия думи са само български: те нямат съответствия в други славянски езици. В старобългарски и в другите славянски езици катерицата се означава с друга дума: стбълг. *въверница*, нбъл. диал. *вѣверица*, рус. *веверица*, срхр. *вѣверица* и пр. Последната дума е балтославянското означение за катерицата. Следователно *катѣря се* (*катѣрица*) трябва да произлиза от балканския (тракийския) субстрат в българския език. В такъв случай *катѣря се* е

¹ Моите предположения, хипотетично изказани в някои предишни работи, за тракийски произход на думите *ватаф*, *газя*, *гъна/гудя*, *заек* (с *к* срещу *заец*), *кацна/кац-вам*, *рид*, *рипам*, са несигурни или дори неправдоподобни.

² Вж. Георгиев 1963: 13—4; Георгиев, Гълъбов, Заимов и Илчез 1971: 280—81.

производно от тракийската дума **kater-* 'катерица', което произлиза от ие. *(s)kok-ter- [или *skat-(t)er-], помен agentis, образуван със суфикса -ter-, буквално 'скокльо, катерач', производно от ие. *(s)kok- 'скачам, скокна' или *(s)kat- 'скачам, подскачам'.¹

Заета в старобългарски, тракийската дума **kāter-* 'катерица' би дала **катеръ*², понеже консонантните основи тук преминават обикновено в *i*-основи. В български (или в тракийски) от думата **kām̃r* 'катерица' е бил произведен глаголт *катѣря се*, чието буквално (първоначално) значение е било 'скачам (по дърветата) като катерица': Тоя глагол е бил произведен по същия начин, както *ѣжа се* буквално 'правя като еж', *вмагарѣвам се* от *магаре*, *маймунѣ се* от *маймунѣ*, *о-пуйча се* от *пуйка*, *о-вълча се* от *вълк*, рус. *ежиться* от *еж*, *ершиться* 'настрѣхвам, наежвам се; противя се, упорствувам' от *ерш* 'вид риба', (*река*) *змеится* 'вие се като змия' от *змея*, *обезьяничатъ* от *обезьяна* 'маймунѣ', *о-криситься* 'наежвам се, озъбвам се' от *крыса* 'плѣх', *петушиться* 'перча се, горещ се, налитам на бой' от *петух* 'петел', *о-советъ* 'ставам като сова (бухал)', *собачиться* от *собака* 'куче' и др. Новото название *катѣрица* е изместило общославянското и старобългарското *въвѣрнца*, запазено в някои наши диалекти, и е получило наставката на последното или е било вторично преобразувано по глагола *катѣря се*.

Могат ли думите **kām̃r* и *катѣря се* да бъдат от славянски произход? От фонетична гледна точка това би било възможно: ие. *(s)kok-ter- > праслав. **katerъ*, ср. *скáчам* от ие. **skok-*, *качá (се)* от ие. *(s)kok-(i)ud или **kak-(i)ud*. Обаче предположението, че тия думи са от славянски произход, би било неправдоподобно, понеже те се явяват само в новобългарски, докато общославянското и старобългарското название за катерица е *въвѣрнца*, а от друга страна и на общоиндоевропейския суфикс за образуване на *pomina agentis -ter* в славянски съответствува -*tel-*, -*tyl-*, ср. праслав. **pě-tyl-* 'петел', буквално 'певец', от прасл. **pěti* 'пея', праслав. **dylb-tyl-* > нбълг. диал. *děmel*, рус. *дѣтел* 'кълвач', буквално 'дълбач', от праслав. **delb-ti* 'дълбая' и под. Следователно **kām̃r* и *катѣря се* са вероятно от тракийски произход.

Нашият глагол *катѣря се* има точно съответствие в рум. *a se că-țără* 'катеря се', *cățărătoare* ж. 'кълвач; виешо се растение', *cățărătór* прил. 'катерещ се; виеш се (за растение)'. Румънският глагол се извежда от предполагаемото къснолатинско **ac-captio* 'прихващам'.³ Това обяснение е несъстоятелно, тъй като не е взет пред вид българският глагол, дето -*te-* не може да се обясни от по-старо -*tia-*, а от друга страна това предположение не е задоволително в словообразователно и семантично отношение. Рум. (*a se*) *cățără* произлиза правилно от по-старо **kater-*, тъй като *a* в предударна сричка преминава в *ă*, *te* преминава в *ț(i)e*, което по-нататък поради преглас под влияние на *a* в следващата

¹ Ср. лит. *skastu*, *skatau*, *skasti* 'скачам, подскачам', лат. *scato*, *scateo* 'извирам' и др. — J. Zubatý, Archiv für slavische Philologie, XVI, 1912, стр. 419 и сл. К. Būga, Kalba ir senovė, I, 1922, стр. 297 извеждат слав. *въвѣрица* и лит. диал. *vėveris*, *vaivėrė* 'катерица' от ие. **we(r)-wer-i-s*, **wai-wer-i-s* 'скокльо', ср. алб. *vjer* 'о-качвам, о-кача' гр. *αἰωρέω* 'качвам, о-качвам' от **wai-wōr-ēud* и пр.

² Със запазено *a* под ударение (или по-късна заемка).

³ Вж. Dicționarul limbii române, I, II, 1940, стр. 201; I, I, 1913, стр. 12.

сричка се изменя в ѱ. Рум. (*a se*) *căţără* не може да бъде заемка от нашето *катеря* (*ce*), тъй като промяната *te > ţă* е от предславянско време. От друга страна и нашият глагол не може да бъде зает от румънски. Българската и румънската думи са следователно заемки от тракийския или дако-мизийския субстрат.

Бълг. *катеря се* и рум. *a se căţără* са сродни по-нататък с алб. *kërcëj*, *këcëj* 'скачам, подскачам', *kercim* 'скок; танц (хоро)'. В албански са се смесили двата близки глагола *këc(e)j* от по-старо **katj-* и **kërcëj* от по-старо **katerj-*, които съответствуват на бълг. *кацам* и *катеря се*, а в рум. *căţed* 'вид танц' и *a se căţără*. Формата *kërcëj* може да се обясни като метатеза на по-старото **këcerj-*, а *këcëj* може да се обясни от по-старо **këcerj-* с преход *rj > j*.

И така нашият глагол няма съответствия в други славянски езици, а само в румънски и албански. Българските, румънски и албански съответствия не могат да бъдат заети едно от друго. Следователно бълг. *катеря се*, рум. *a se căţără* и алб. *kërcëj* произлизат вероятно от тракийския или дако-мизийския субстрат.

Рофёя, руфя

Рофёя, руфя ж. диал. 'мълния' стои в етимологическа връзка с алб. *rrufë* ж. (-*ja*) 'гръм, мълния'. Тая дума е засвидетелствувана като тракийска; *ρομφαία* (Plut. Aem. Paul. 18, Eustath. към II. VII 166), *rumpia* (Liv. 31, 39, 11, Ascon. ad Mil. 28, Gell. 10, 25, 2, 10, 25, 4) 'метателно копие', *romphaea* (Isid. Etym. 18, 6, 3), *romphaea*, *romfea* (GGL 7, 212) 'меч', новогр. *ρομφαία* 'голям, широк меч'. В. Томашек свързва тия думи със стинд. *rábhate* 'хваща, улавя', *rambhá-* 'пръчка, опора', *rambhin* 'копие', обаче в такъв случай думите не биха могли да бъдат от тракийски произход, а от гръцки, понеже ие. *bⁿ* преминава в тракийски в *b*, а в гръцки във *φ*. Понеже античните думи са засвидетелствувани изрично като тракийски, то вероятно трак. **rumph-* трябва да се съпостави с лат. *rumpro-* 'чупя, разкъсвам', *rāpēs* 'скала', стинд. *lumpāti* 'разчупва', *ropa-m* 'дупка', англосакс. *geofan*, стнорд. *rjafa* 'чупя, разкъсвам' и пр. от ие. корен **ru(m)p-*. В такъв случай в трак. **rumph-* има правилно изместване на експлозивната съгласна: ие. *p >* трак. *ph*. Диалектната дума *рофёя, руфя* може да е наследена от тракийския субстрат, обаче тя също така — и това обяснение е по-вероятно — може да е заета от албански или гръцки. За сега няма сигурни данни за окончателно разрешаване на тоя въпрос. Вж. гл. II.

IV. ФОНЕТИЧНИ ОСОБЕНОСТИ

1. Редукция и изчезване на неударени гласни

Характерно фонетично явление на източнобългарските говори, на румънския език и отчасти на северногръцките говори е редукцията на гласните без ударение, при което гласната без ударение може напълно да изчезне, например:

¹Ср. Detschew 1957 : 403—4.

Български: *зилѣн* = *зелѣн*, *пулѣ* = *полѣ*, *къквѣ* — *каквѣ*; *рѣпта* = *рѣбота*, *нѣшта* = *нѣшата*, *нѣште* = *нѣшите*.

Румънски: лат. *iuramentum* > рум. *jurămint*, лат. *ligaturam* > рум. *legătura*, лат. *venenosum* > рум. *veninós*, лат. *carbonarium* > рум. *cărbunăr*; лат. *ambulare* > рум. *umblă*, лат. *collocare* > рум. *culcă*, лат. *manducare* > рум. *mîncă*.

Това явление е несвойствено на старобългарски, на народния латински и на гръцки. То обаче е засвидетелствувано в тракийски, например:

Δωτιπορις = *Δεντουπορις* лично име.

Ebis-thitia(s) епитет на божество от **aywes-diti-a(s)*.

dinupula (sinupula) „дива тиква“ с метатеза от **đūnipula* от по-старо **đūnepula* < ие. **k'ūn-abolo*: ие. *a* > трак. *ǵ* > *e* > *i* (редукция), ие. *o* > трак. *o* > *o* > *u* (редукция).

Ζ-γούλαμηνω (дат.) епитет на Аполон „утешаващ, радващ“, ср. стнорд *gola* „задоволявам, утешавам“.

Pulpi- = гр. *Φίλιππος*.

Πυρρηρουλας = *Πυρ(ο)υμηρουλας*.

Ζυμίδρηνος = *Zimidrenus*.

Σβερ-θουρδος „мълниодържец“, ср. лит. *žiberỹs* „светлина, факел“

”*Atlas* = латв. *Adula*, нем. *Attel* речни имена от **adu-l(y)o/a-*.

Въз основа на такива примери би могло да се предположи, че редукцията на гласни без ударение в източнобългарски, румънски и североизточногръцки е възникнала под въздействие на субстрата, т. е. на привычното произношение на побългарените, румънизирани и погръчнените траки и дако-мизи. За съжаление поради оскъдния материал за тракийския език този въпрос не може да се смята за окончателно разрешен. Необходимо е също така едно по-подробно изследване на проблемата за редукцията на гласните в споменатите езици.

2. Предславянският произход на ятовата граница (?)

Друго фонетично явление, характерно за нашия език още от старобългарско време, е промяната на праславянското дълго *ǵ* = *ě* в *ѣ* = (*ea* или) *ja*, например: *вяра* от прасл. **věra*, *място* от прасл. **města* и под. Касае се за така нареченото *якане*.

Географското разпределение на дако-мизийските местни имена със съставна част *dava (deva)* „град“ дава възможност да се хвърли светлина върху тоя факт на историята на нашия език.

Колебанието между *a (ia = ja)* от една страна и *e* от друга в някои антични географски названия от нашите земи се дължи на диалектални различия в дако-мизийския език при произношението на първоначалното *e*. Такива случаи са например:

Κιάβρος (Ptol. 3, 9, 1; 3, 10, 1), *Ciambron* (GR 190, 3: *mb* = *μβ* е типичното гръцко предаване на звука *b*, тъй като в гръцки по това време *β* вече се е произнасяло като *v*), и *Κέβρος* (Proc. aed. IV 6, 28), *Κέδρος* (вместо *Κέβρος* Dio 51, 24, 1), *Cebro* (IA 220, 1) показват колебание *ia (= ja)* — *e* в названието на днешната река (и град) *Цибър*. Наличието на по-старото *ǵ* се постулира не само от колебанието *ia* — *e*, но преди всичко от факта, че *-u-* в днешното название *Цибър*, в което несъмнено се пази по-старото име *Κέβρος*, *Κιάβρος*, може да произлиза само от *ǵ*

(чрез романско посредничество в нашия език, ср. арум. $e > i$), тъй като ако по-старата форма съдържаше \ddot{e} , то трябваше да се запази като e и до днес.¹

¹*Adrys* (Hdt. 4, 48), *Iatrus* (Iord. Get. 18, GR 192, 7), *Ἰατρῶν* (Proc. aed. IV 7, 6), *Latris* (вместо *Iatris* ND or. 40,8), *Latron* (вместо *Iatron* GR 187, 6), *Ἰατρὸς* (Theoph. Simoc. 7, 2, 16) срещу *Ieterus* (Plin. NH 3, 149) — название на реката (и града при устието ѝ), която днес се нарича *Янтра*, обаче в най-горното си течение се нарича *Етър(џт)*, а освен това формата *Ietro* е засвидетелствувана в един католишки документ от 1685 г. Тук колебанието между *a*, *ia* (= *ja*) от една страна и *ie*, *e* от друга е засвидетелствувано не само в античността, но и в съвременния български език. Наличието на първоначално \ddot{e} в това име се определя както от колебанието (*i*)*a* — *e*, така и от етимологията: името произлиза от ие. **etro-* или **etru-* 'бръз', ср. старовисоконемски *atar* 'бръз'. При това трябва изрично да се отбележи, че разликата в нашите днешни названия *Янтра* и в най-горното течение *Етър(џт)* се дължи на якане и екане: макар и Янтра да лежи в якавска област (Източна България), то тъкмо в най-горното ѝ течение — в Габрово, дето е застъпено якането, са засвидетелствувани необясними случаи на екане като *нѐмам* вместо *нямам*. *прек* вместо *пряк*, *рѐдко* вместо *рядко* и др.²

Следователно ние откриваме в дако-мизийски същото явление, което представя една от най-характерните черти на нашия език, а именно делението на два основни диалекта според произношението на праславянското \ddot{e} (от ие. \ddot{e} или *ou*, *au*, *eu*). В същност има сериозни данни, които показват, че ятовата граница в общи черти е наследена от дако-мизийския субстрат.

Дако-мизийската дума *dava*, *deva* се извежда от **deva*, както може да се заключи от *Pulpu-deva* > стбълг. Плъпъ-днѣзъ, нбълг. *Плов-див*, по-неже само \ddot{e} (а не \ddot{e}) може да даде бълг. *и*. Дако-миз. *deva* произлиза от ие. **dʰewa*, буквално 'стан', от което по-късно се е развило значението 'град', производно от ие. **dʰe-* '(по)ставям', ср. бълг. *дя-на*, *дя-вам*, гр. *τίθημι* 'поставям', стинд. *dadhati* 'поставя' и пр. Ие. **dʰewa* е произведено от корен **dʰe-* '(по)ставям' по същия начин, както бълг. *ста-н* от *(по)ста-вам*.

Дако-мизийската дума за 'град', която, както вече видяхме, съдържа първоначално \ddot{e} , се явява под две форми *dava* и *deva* (вероятно вместо **dāva* и **dēva*), т. е. като „якава“ и „екава“ форма.

Както е известно, предрумънското славянско население на Румъния е говорело на „якав“ български диалект, както личи от местни названия в Румъния като *Predeal* = *предѣял* или заемки в румънски като *veac* = стбълг. *въкъ*. Фактът, че всичките 28 или 29 местни названия от Дакия — а техният брой не е малък, за да се мисли за случайност — образувани с посочената по-горе дако-мизийска дума за 'град', се явяват под формата *dava* от ие. **dʰewa*, показва съвсем ясно, че и дако-мизийското население е произнасяло първоначалното \ddot{e} като \ddot{a} (т. е. \ddot{a} или $\ddot{e}a$).

Единствено само в името на един град (днес *Celei*), разположен на левия бряг на Дунав между реките Вит и Искър, се явява колебание

¹ Ср. и *Pulpu-dēva* > *Пловдив*, вж. стр. 252.

² Ср. Mladenov 1929: 96.

между *a* и *e*: *Συκίδαβα* (Proc. aed. IV 7, 10; ND от. 42, 39), обаче и *Ζυκίδαβα* (Proc. aed. IV 11). На пръв поглед би могло да се помисли, че се касае за грешка у Прокопий, понеже същият автор на друго място дава правилната форма с *a*, а на трето място пише съвсем погрешно *Συκίβδα* (Proc. aed. IV 6, 34) вместо *Συκίδαβα*. Обаче фактът, че това колебание се явява в името на един град, лежащ тъкмо на днешната граница, която дели източната и западната диалектна област на нашия език, т. е. якавите говори от екавите, показва, че не се касае за грешка, а за действително колебание в произношението. Това привидно изключение следователно е в същност много важно доказателство за идентичността и връзката на нашето якане със същото предславянско фонетично явление.

Днес границата, която дели якави и екави диалекти, върви приблизително по р. Вит. Редица данни из историята на българския език обаче показват, че някога тая граница е минавала доста по на запад. „Мизийските говори — пише Ст. Стойков 1968: 69 — в миналото са заемали цялата Дунавска равнина от Черно море докъм р. Искър. Днес обаче границите им са много стеснени и те обхващат пространството от гр. Варна до р. Янтра...“ Изглежда, че в древността тая граница е минавала някъде към река Цибър или между Искър и Цибър, както може да се заключи от колебанието в предаването на античното название на река *Цибър*, а именно *Κέβρος* — *Κίαβρος*, както и от името на града на Дунав между Искър и Огоста *Ἀεδάβη*. Известно е, че р. Цибър е била границата, която е деляла в древността (към края на I в.) двете римски провинции *Moesia superior* и *Moesia inferior*.¹

Същата картина ни дават и географските имена с *dava* от Северна Долна Мизия и *Scythia Minor*, т. е. от Северна България и Добруджа. От 9-те названия тук само едно, а именно предаденото само на едно място у Прокопий (средата на VI в. от н. е.) *Μουρικεβά* се явява с *e*. Това е име на селище в (Южна) Добруджа. Като се вземе пред вид фактът, че в древността компактна маса от племето на бесите, живяло в пределите на днешна Югозападна България, т. е. екава област, се е преселило в Добруджа, може да се предполага, че *Μουρικεβά* е име пренесено от югозапад, от екавска област. Интересен е и фактът, че само това име е предадено с ударение върху последната сричка (*Μουρικεβά*), докато всички други от тая област имат ударение върху втората или третата сричка от края, ср. *Ἀεδάβη*, *Λαοῦδαβα*, *Καλίδαβα*, *Σουκίδαβα*. В това също така може да се търси диалектна особеност, която отличава това име от другите обикновени форми. Както ще видим по-нататък, форми с такова ударение се явяват на запад, ср. *Ἰταδεβά*.

При друго едно име от Северна България (от областта между р. Янтра и р. Русенски Лом) се явява колебание между *a* и *e*, а именно *Scaidava* и *Σκεδεβά*. При втората форма и тук се явява ударение върху крайната сричка, характерно, както бе посочено по-горе, за западните области. Тук може да се мисли за асимилация $\epsilon - \alpha > \epsilon - \epsilon$ или за същото колебание, както при названието *Ἰατρὺς*, *Iatrus* — *Ieterus*, *Янтра* — *Етър*.

И така от якавата област (Румъния и Североизточна България) са засвидетелствувани 37 или 38 имена от разглеждания тип, от които в 35

¹ Ср. История на България 1961: 33.

се явява *dava* (*Acidava*, *Aguidava*, *Loxidava* и пр.), в две има колебание между *dava* и *deva* (*Συκίδαβα* — *Zukideβα* и *Scaidava* — *Σκεδεβά*) и само едно е с *deva* (*Μουριδεβά*).

Коренно различна картина показват имената от Западна България и Източна Югославия (*Moesia superior*, *Dacia mediterranea*). От 9-те имена в тая област 3 имат *e* (*Λαγεδεβά*, *Ζισουδεβα*, *Ἰταδεβά*), при едно се явява колебание между *e* и *a* (*Κουμουδεβα* — *Κουμιδεβα*), при останалите 5 се явява *a*, обаче 3-те от тях са от области, разположени на границата (или недалеч от нея) между екавите и якавите говори (*Βρεγεδαβα*, **Buteridava*, *Desudaba*), а за четвъртото (*Αιαδαβα*) може да се даде друго обяснение. От тия данни личи, че разликата във формите с *a* и *e* не се дължи на случайност, а на диалектни различия, както между нашите якави и екави говори.

Нека разгледаме сега по-подробно случаите от западните области.

1) *Λαγεδεβά* и *Ἰταδεβά* са локализирани в *Dacia mediterranea*, т. е. в областта на Нишко, Софийско, Кюстендилско и отчасти Благоевградско. Тая област лежи на запад от границата, която дели нашите източни и западни говори, следователно в тия две имена правилно се явява *e*.

2) а) *Βρεγεδαβα*¹ се локализира като кастел близо до *Bugaraca*, която е била разположена на изток от София. Следователно *Βρεγεδαβα* се е намирала недалеч от ятовата линия, която впрочем в по-старо време е минавала по на запад, отколкото днес. б) Същото се отнася и за *Desudaba*, за която се съобщава, че е била разположена в областта на медите, живеещи по средна Струма. в) Същото се отнася и за **Buteridava*: както личи от надписа, в който се споменава, селището е било в областта на бесите, които са живеели в Югозападна България по двете страни на ятовата граница.

3) *Ζισουδεβα* се споменава като кастел в областта на Хемус (Стара планина) без по-определена локализация. Въз основа на *e* трябва да се определи, че тоя кастел е бил разположен някъде по Стара планина на запад от ятовата граница.

4) При предаването на името *Κουμουδεβα* и *Κουμιδεβα* (кастел в Пиротско), засвидетелствувано само на две места у Прокопий, се явява колебание. Може да се предположи, че правилната форма е била *Κουμουδεβα*, а *Κουμιδεβα* е грешка на Прокопий под влияние на многобройните имена с *dava*, както и под влияние на сходното дакийско име *Κομιδαва*, *Cumidava*.

5) *Αιαδαβα* (от областта на Бела Паланка) е спомената само на едно място у Прокопий. Наличието на *a* в *Αιαδαβα* може да се обясни като асимилация по другите три *a* в това име, както и под влияние на многобройните имена с *dava* от източната област.

Към тия 8 имена от западните области трябва да се прибави и името *Pulprideva*, днес *Пловдив*. Както бе посочено по-горе, това име е пренесено в Тракия от запад (от Македония): затова то се явява правилно в екава форма. От друга страна името на селището в Югозападна Дардания (или в Далмация) *Θεοκιδάβα*, както бе вече изтъкнато, е прене-

¹ Моето предположение за славянски произход на това име (Георгиев 1958: 93), изказано хипотетично, не е убедително.

сено на запад от дакийски преселници из областта на Дакия (Румъния): затова то правилно има *a*.

И така дако-миз. *dava*, *deva* 'град', което произлиза от ие. **d^hewa*, се води по нормите на якането в български език. Това значи, че разграничението на нашите две говорни области якава и екава е възникнало върху преславянский дако-мизийски субстрат, но ятовата граница някога е минавала по на запад, отколкото днес.

Индоевропейското *e* е преминало в праславянски в *ě*, относно чието фонетично естество няма единство между славистите: някои приемат, че то е било дифтонг, други предполагат, че е било = *ā* (широко отворено *e*), трети смятат, че в (късния) праславянски не е имало единно произношение на тая фонема, че тя е варираща между отворено *e* (= *ā*) и затворено *ě* (*ē*).¹

В отделните славянски езици праслав. *ě* е застъпено по следния начин: Стб. *ъ* = широко отворено *ā* (с тенденция към *^ea*, *ⁱa*);

Сръбскохърватски *je*, *iје*;

Словенски *e*;

Руски *e*;

Украински *i*;

Белоруски *e*;

Чешки *ě* (*i*);

Полски *ie*, *ia* (както *ē* > *ie*, *io*).

Следователно в сравнение с другите славянски езици широкото отворено *ъ* = *ā* е специфично само за български, защото в полски *ia* (и *ie*) се е развило при съвсем други условия. Преди да преминат Дунав, славяните са се настанили през III/IV—V/VI в. в пределите на днешна Румъния и Източна Унгария, т. е. *Dacia* и откъдудунавската част на *Moesia superior*. Те са се наслоили там върху дако-мизийски субстрат, чиято характерна черта, както вече видяхме, е била произношението на ие. *ě* като широко отворено *ā* (*^ea*, *ⁱa*). Следователно може да се предположи, че характерното само за старобългарския език *ъ* = *ā* (= *^ea*, *ⁱa*), т. е. старото общобългарско произношение, е възникнало под влияние на дако-мизийския субстрат, т. е. на привичното произношение на дако-мизите.

Преминали по-късно в централната и източната част на Балканския полуостров, дето дако-мизийските говори са се делили на якави (източни) и екави (западни), българските славяни в продължение на няколко века (между VII и IX в.) са асимилирали до голяма степен местното население, което с двоякото произношение на първоначалното *ě* като *ā* и *e* е оставило своя отпечатък върху историята на нашия език.

За съжаление поради оскъдня езиков материал и този въпрос не може да се смята за окончателно разрешен.

¹ Cp. Horalek, Úvod do studia slovanských jazyků, 1955: 122; Hamm, Praslov. *ě* i njegov izgovor, Beogradski međunarodni slavistički sastanak, Beograd, 1957: 549—555.

ЕТНОГЕНЕЗИСЪТ НА ТРАКИТЕ

I

Тракологията е комплексна интердисциплинарна наука. Данните са доста оскъдни и имат разнороден характер. Затова тук историческият процес може да се възстанови в общи черти въз основа на конфронтация на исторически сведения, археологически факти и езиковедски данни, към които се добавят и някои сведения на антропологията, етнографията и изкуствознанието.

Тракологията обхваща не само периода, за който има някакви писмени сведения от древността. Тя се занимава с цялата праистория на тракийските земи от най-древни времена до заселването на славяните, т. е. до VI и VII в. на н. е.

В този кратък преглед ще изтъкна някои, по мое мнение, по-важни проблеми, които се поставят при днешното състояние на траколожките проучвания, и то главно такива, които днес предизвикват оживени дискусии. Прегледът ще следва пътя на хронологията.

*

През последния четвърт век българската археология е във възход: разкопките се увеличиха значително благодарение на съдействието и помощта на нашето правителство, което обръща сериозно внимание на археологическите проучвания. От друга страна, през последните десетилетия се усъвършенствуваха методите на разкопаване и изследване, като се проведеха някои цялостни стратиграфски проучвания. Освен това, днес има съществен напредък и относно изследванията на древните езици на Балканския полуостров. Новите данни и материали, увеличени съществено количествено и качествено, дадоха възможност за преоценка на по-стари схващания и за нов поглед върху проблемите.

II

В пределите на днешна България са открити материали от ранния и средния палеолит, обаче тия епохи все още не са достатъчно изследвани. По-добре е познат късният палеолит. През това време територията на днешна България е по-гъсто населена и веществената култура има еднороден характер. Тя показва сродни черти с тая от праисторическа Гърция и Северозападна Мала Азия. Постепенно се появяват микролити, които предшествуват началото на мезолита.¹

¹ Вж. G. Georgiev 1971 : 22 ; Джамбазов 1971 : 1.

Мезолитът у нас е съвсем слабо проучен. Находките от тая епоха имат повече случаен характер. Все пак личи, че мезолитът е естествено продължение на културата от късния палеолит. Има дори основания да се оспорва наличието на мезолит у нас.

От неолита нататък обаче, особено през последните десетилетия, бяха открити и проучени многобройни материали, което дава възможност да се очертае доста добре праисторията на Тракия.

Извънредно плодородна земя, Тракия от началото на неолита започва да се оформя като един от центровете на „неолитната революция“. Населението преминава към уседнал живот и неговият брой се увеличава значително. Тук се развива една земеделско-скотовъдна култура, която може да се сравнява с най-високо развитите по онова време земеделско-скотовъдни култури от Мала Азия и Предна Азия. Култивира се дивият вид на еднозърнестата пшеница (*triticum monocossum*). Жъне се със сърп от еленов рог с вставени кремъчни зъбци. Неотдавна откритите зърна от грозде показваха, че лозата вече е била позната. Многобройните кости от овци, кози, говеда и др. показват, че процесът на доместикацията е вече завършен в живота на неолитния обитател на Тракия. Остава спорен въпросът, дали у нас е имало предкерамичен неолит.

Тая висока култура най-добре изпква в Караново, двореца на тракийската праистория, както и от най-новите разкопки: Азмашката могила, Казанлък, Стара Загора, Капитандимитриево, Чавдар, Кремиковци и др.

Неолитните пластове на Караново I—IV от втората половина на VI хилядолетие (± 5300) до началото на IV хилядолетие (± 4000), както и халколитът през IV и III хилядолетие вече имат доста добра абсолютна хронология, установена със стратиграфски данни и с C_{14} .

През неолита и халколита се откриват следи на укрепени селища. От друга страна, някои селища са разположени в естествено укрепени местности.¹ Укрепените селищни могили са особено характерни за бронзовата епоха.²

Още от ранния неолит у нас се появява идолна пластика — статуетки от глина и мрамор, а през халколита също и от кост или злато, в които схематично са предадени човешки фигури, и то предимно на жени. Това са символите на религиозните представи на човека като отражение на матриархата: това е богинята на плодородието, „земята-майка“, от която води своето начало гръцката богиня *Деметра*.

Нашите историци и археолози са склонни да отнесат прехода от матриархален към патриархален строй през време на бронзовата епоха.³ По мое мнение това е станало много по-рано, вероятно през епохата на неолита или най-късно през тая на халколита. Понеже религията е твърде консервативна, то преживелици от матриархата се пазят в религиозните представи и много по-късно. Указания за наличие на патриархат през време на неолита могат да се видят в строежа на жилищата, които са пригодени за двоичното семейство, а не за групов брак. По този въпрос ще трябва още да се дискутира.

¹ Вж. Миков 1971: 52.

² Вж. История на България 1961: 15.

³ Вж. История на България 1961: 16.

В културни пластове от халколита бе открита най-старата пиктографска писменост в Европа — печатът от Караново VI и плочките от Градешница — която показва известно сходство с писмеността върху плочките от Търтърия в Румъния, както и върху най-старите печати с пиктографска писменост от о. Крит, които се датират от средата на III хилядолетие.

Изобщо тракийската култура през епохата на неолита и халколита показва много общи елементи с тая от Западна Мала Азия, както и с тая от Северна Гърция.

Приемствеността на културните пластове Караново I—IV, т. е. на неолитната култура в Тракия, може днес да се смята установена. Обаче относно началото на тракийския неолит днес се противопоставят две основни концепции:

1. Миграционната теория, според която Караново I или изобщо неолитната култура в Тракия е пренесена чрез миграция на население, което иде от Западна Мала Азия. Защитниците на тая теза виждат хиатус между късния палеолит или мезолита и ранния неолит в Тракия. Обяснението за тоя хиатус те търсят в демографска миграция.

2. Теорията за културно-историческото развитие на населението. Неолитните обитатели на Балканския полуостров и Западна Мала Азия представят близко сродни племена, които живеят при приблизително еднакви географски условия. При това положение откриването на нови оръдия на труда, на нова техника, на нови средства за препитание, на нов начин на живот става почти едновременно или някъде малко по-рано, другаде малко по-късно, но независимо при отделните колективи. Тези открития именно дават тласък за развоя на човешкото общество.

Палеолитният човек живее почти изключително в пещерите и скалните навеси, той е ловец и събирач на храна. Когато в началото на неолита той започва сам да произвежда своята храна, т. е. преминава към първобитно земеделие, той е принуден да излезе от пещерите и да се засели в долините и равнините. Това променя съществено неговия начин на живот: необходими са нови оръдия на труда, нови средства за приготвяне на храната, нови съоръжения за живеене. Ето причините за „неолитната революция“, за коренния прелом в живота на човека в началото на неолита.

При това контактни културни въздействия на съседни племена, на влияния, а не на масови демографски преселения, не са изключени.

Изобщо в тия отдалечени епохи културното въздействие върви обикновено от юг на север. А когато населението стигне до по-голяма гъстота, когато се заемат огромни пространства, по-рано ненаселени или съвсем рядко населени, започва миграция, която през неолита, халколита и бронзовата епоха върви обикновено от север на юг, от по-бедните към богатите райони.

Разбира се, за тия отдалечени епохи, каквато е неолитната, няма съвсем сигурни данни, за да може да се реши окончателно тая проблема: тук се работи главно с предположения или съображения; трябва още да се дискутира, да се търсят нови аргументи. И все пак за тезата на приемствеността (континуитета) има един важен аргумент — топонимията, за която ще говорим по-нататък.

Същите въпроси възникват и относно началото на халколита (Караново V—VI). Според миграционната теза медта и нейната обработка са пренесени от ново население, което идва от Мала Азия. Обаче медни находища има на много места из Тракия и изобщо в Източната част на Балканския полуостров. Английският археолог К. Ренфрю¹ се опитва да докаже, че тъкмо тази област е един от центровете на началното използване на медта и нейната обработка.²

III

Археолозите изтъкват, че в края на късния халколит (Караново VI) почти всички селища в пределите на днешна България са напуснати и че в началото на бронзовата епоха (Караново VII) започва нова култура.³ Началото на бронзовата епоха се определя към средата на III хил. (В. Миков към 2500 год., В. Думитреску към 2700 год.).⁴ Причината за това хиатус се приписва обикновено на идването на индоевропейците от север, северозапад или североизток, а първите индоевропейци в днешна България, Гръцка и Турска Тракия са траките.

В. Миков дели бронзовата епоха на три периода: 1) 2500—1900, 2) 1900—1600 и 3) 1600—1100. Въпреки че според него „ces trois périodes possèdent des traits caractéristiques et des éléments qui les distinguent foncièrement l'une de l'autre“ (с. 55), все пак той не вижда тук етнически промени: „Les tribus thraces — пише той — restent une masse homogène malgré les différences dans la situation des sites, la mode de construction des habitations, les changements intervenus dans le régime social et l'économie, l'évolution des moyens de production et la céramique, les fréquentes incursions de nouvelles tribus, le mode d'ensevelissement.“

Авторът не забелязва следното противоречие: той приема промяна на културата също в началото на втория и третия период на бронзовата епоха, той приема още по-голяма промяна относно културата в началото на желязната епоха, която датира към края и началото на първото хилядолетие пр. н. е., но той не вижда тук етнически промени: траките са дошли в началото на бронзовата епоха и остават в Тракия до идването на славяните.

От това противоречие добре личи, че археолозите нямат в това отношение сериозни аргументи, тъй като понятията „траки“ и „индоевропейци“ са преди всичко от езиковедско естество.

От друга страна, и антропологията не може да ни даде убедителни доказателства за етническо различие на Балканския полуостров през пос-

¹ Renfrew 1969: 12—38; cp. с. 38: „... the Late Neolithic and Chalcolithic cultures of south-east Europe developed, essentially independently of oriental or Aegean influence on the sound economic basis (farming and tell settlement) of the Neolithic.“

² През халколита в Тракия е имало местна металургия (медодобиване) в нейната най-примитивна форма. За това свидетелствуват глинениите съдчета, които са служили за стопяване на медна руда, добивана по повърхността на земята, открити в с. Караново, Карнобат, с. Завет (Айтоско), с. Габарево (Казанлъшко) и др., както и глинениите лъжички, които са служели за отливане на разтопената мед. Ср. История на България 1961: 11. Напоследък в Тракия бе открит един рудник, от който са добивали мед през времето на халколита.

³ Вж. Mikov 1971: 51—3.

⁴ Вж. Dumitrescu 1971: 313.

ледните 7—8 хилядолетия, тъй като този период е твърде кратък в сравнение с етногенезиса на човека, който съществува отпреди много стоици хиляди години. През последните 7—8 хилядолетия населението е било расово смесено. А какво е било положението преди 20—30 хилядолетия, за това няма никакви сигурни данни.

Единствените по-сигурни данни за етническата принадлежност на дадено население от по-стари епохи, за които няма други сведения, могат да се изведат от топонимията, особено от хидронимията, която обикновено е много устойчива. Тракийската топонимия се характеризира с речни имена, като *Hebros, Nestos, Strymon, Sermē, Tonzus* и пр., планински названия, като *Haimos, Rhodopē* и пр., местни имена, като *Ainos, Arzos, Brendice, Germane, Ismaros, Pergamos, Perinthos, Sestos, Mesembria, Poltymbria, Selymbria; Bendipara, Bessapara, Drizipara; Beodizos, Burtudizum, Tarpodizos* и пр. Това е тракийският топонимичен пласт и никой досега не е могъл да докаже, че преди този пласт в Тракия има някакъв друг по-стар от прединдоевропейски или изобщо предтракийски произход.

Повечето от тези имена са засвидетелствувани от преди 2500—3000 години и са се запазили до днес, въпреки че в Тракия през този дълъг период от време са се извършили редица демографски промени. Следователно има всички основания да се предполага, че тези хидроними и топоними са възникнали в много отдалечени епохи.

Тези местни имена в основната си част, особено речните названия, датират от времето, когато населението става по-гъсто и започва да води уседнал живот през време на възникването на земеделско-скотовъдната култура, т. е. от началото на неолита в Тракия. Следователно най-правдоподобното предположение при сегашното състояние на данните за Тракия е, че пратраките живеят в Тракия от времето на неолита. Какво е било по-старото население — тракийско или предтракийско, на този въпрос днес не може да се отговори.

От друга страна, данните за големи смущения в културно-историческия развой на Балканския полуостров през време на праисторическия период, т. нар. хиатуси, са напълно понятни в светлината на движението на племената от ония времена.

Илиадата и Одисеята, които предават събития от края на микенската епоха, т. е. от XIII—XII в. пр. н. е., представят народа на древната Троя, която е имала хегемонията над северозападната част на Егейската област през III и II хил. пр. н. е., като племенен съюз, съставен от (същински) троянци и дарданци (*Τρῳες καὶ Δάρδανοι*). При това личи, че дарданците са били в Мала Азия още от твърде древни времена: гр. Дардания в Мала Азия бил основан още преди Илион—Троя; дарданци и мизи се споменават заедно с ахейци и данайци в египетски документи от XIV—XIII в. пр. н. е. Освен това на изток от Троя в Северозападна Мала Азия още от времето на хомерическия епос има една област, наречена Мизия. Тези дарданци и мизи са обитавали първоначално Мизия (Горна и Долна) и Дардания, т. е. днешна Северна България и Североизточна Югославия. За да дойдат в Северозападна Мала Азия, те са преминали през Тракия. Освен това от същите произведения знаем, че в Северозападна Мала Азия са обитавали фриги. Прародината на фригите е Северна и Източна Македония. За да дойдат в Северозападна Мала Азия, тези фриги са преминали също през Тракия. Тези демографски движения,

естествено, не са ставали в кратки интервали от време. *Terminus ante quem* на тия преселения е последният период на бронзовата епоха.

Нека се опитаме да съчетаем тези исторически сведения с данните на археологията и ономастиката.

В една от своите последни статии, озаглавена „Материали от последния период на бронзовата епоха в Северозападна България“¹, В. Миков въз основа на археологически материали се опитва да установи пътя, по който са вървели дарданци и мизи, за да стигнат в Северозападна Мала Азия.² Това преселение авторът отнася към XV в. (с. 61) или „малко по-рано“ (с. 59).

По мое мнение това движение на дарданци и мизи се е извършило в много голям интервал от време, и то на няколко етапа. В същност археологическите данни, които привежда В. Миков и които се отнасят за началото на късния период от бронзовата епоха, представят последния етап на това преселение. То започва в началото на бронзовата епоха (± 2500) и предизвиква голямата промяна в материалната култура от онова време. Една част от дарданците и мизите постепенно са преминали в Мала Азия, но друга част са останали в Тракия вероятно като завоеватели, които постепенно са били асимилирани от траките. Това личи от топоними като *Odessos* в Източна Мизия и *Salm-ydessos* в Източна Тракия, дето запазеното *d* (от ие. **udes-yo-s* „воден“) показва, че се касае за мизийско име.

От друга страна, фригите преминават на няколко етапа от Македония в Западна Мала Азия; това преселение ще да е започнало към средата на II хил. пр. н. е.

Най-сетне В. Миков в споменатата статия (с. 61 сл.) изтъква и едно движение през XIV—XII в. откъм южноруските области в нашите земи на скотовъдни племена, „следите на които са разкрити в някои могилни некрополи с погребения с оцветени с червена охра скелети из Шуменско, Белослатинско и Старозагорско“. В степите по северната черноморска област в древността са живеели ирански племена, главно скити, а в древността днешна Добруджа се е наричала Мала Скития (*Scythia Minor*). Археологическите материали, които привежда Миков, се отнасят вероятно за нахлувания на ирански (скитски) племена в Добруджа и изобщо в североизточната част на Балканския полуостров. Придвижването на ирански племена на запад е добре познато от древната история на Дакия.

IV

Към края на II и началото на I хилядолетие в Тракия започва желязната епоха. Тук възникват преди всичко следните въпроси: 1) Кои са племената от края на бронзовата епоха в сравнение с тия от желязната? 2) Какво е социално-икономическото положение на траките през тия епохи?

Във втората песен на Илиадата са изброени съюзниците на троянците. Тук са споменати само две тракийски племена — *траки* и *кикони*,

¹ Миков 1970: 48—56.

² В неговата карта на с. 60 липсват данни за Турска Тракия, понеже за тая област не са правени такива проучвания.

които следват след пеласгите и стоят непосредствено пред пеонците и пафлагонците. Понеже името на киконите стои наравно с името на траките, някои изказват съмнение дали киконите са тракийско племе.¹ Обаче цялата античност изтъква киконите като тракийско племе. Освен това местните имена от областта на киконите, която е обхващала Егейското крайбрежие между р. Хеброс и Бистонското езеро, са от тракийски произход:

Mesambria, ср. *Mesembria* в Източна Тракия, съставено с тракийската дума *bria* „град“.

Stryme съответствува на речното име *Strymon* от Западна Тракия.

Serr(h)ium, *Serra* е идентично с местното име от Западна Тракия *Serr(h)ae* (*Sirae*, *Sirra*).

Breiero-phara принадлежи към многобройните тракийски имена на *-para* „поток, река (?)“. Първият член на това двусловно име съответствува вероятно на гр. *φρέαρ*, *-ἄρος* „извор, кладенец“, хом. *φρέατα* = *φρήατα*, мн. ч. от ие. **b^hrēwǵ*.

Brendice (по-късно *Brizice* с *d > z* и асимилация) произлиза от ие. **b^hren-to-* „елен“.

Ismaros, *Ismara* означава „голямо село“ и съответствува на алб. *vis* „място, село“, стбълг. въсь „село“ и рум. (дак.) *mare* „голям“, ср. рум. *Satu mare* „голямо село“. Сродно с втория член на това име е *Maronia*.

Pergamos произлиза от ие. **b^herg^h-* „планина“.

От тракийски произход са също имената *Dymae*, *Porsulae*, *Sale*, *Tempyra*, *Zirinae*. Самото племенно название *Κίκων* (мн. ч. *Κίκωνες*) произлиза като тракийско с делябиализация и изместване на съгласните от ие. **g^wīg-* и е сродно с нем. *keck* „смел, дързък“, англосакс. *cwicu*, англ. *quick* „бърз, пъргав“ от ие. **g^wīgu-*, към които принадлежи и гръцката дума от пеласгийски произход *κίχης*, *-voς* ж. „сила“. Относно тракийския произход на киконите не може да има съмнение.

Изреждането наравно едно след друго на имената траки и кикони във втората песен на Илиадата показва само, че в края на микенската епоха названието траки, което първоначално е означавало само едно тракийско племе, все още не се е утвърдило като общо означение за тракийските племена. Тук имаме същия случай, както в същата песен на Илиадата името *Hellenes* е споменато между имената на другите гръцки племена, като беотийци, фокейци, локрийци, абанти, кефаленци, еолийци, критяни, мирмидонци, ахейци и пр., понеже по това време названието *Hellenes* е означавало едно отделно гръцко племе. Едва от VII в. пр. н. е. нататък то постепенно е започнало да се употребява като означение за целия гръцки народ.

На мнозина прави впечатление, че във втората песен на Илиадата съюзниците на троянците са изброени по един ред — пеласги, траки, кикони, пеонци, пафлагонци, хализони, мизи, фриги, меонци, карийци, ликийци, а в десетата по друг ред — карийци, пеонци, делеги, кавкони, пеласги, ликийци, мизи, фриги, меонци, траки. Въз основа на това някои се опитват да оспорят автентичността на тая песен или поне на тези пацажи, да ги обявяват за интерполация или за по-късна добавка.

¹ Вж. Velkov 1971: 282—3.

В същност не трябва да се забравя, че Илиадата и Одисеята не са прозаическа история на Егейския свят, а поетически произведения — народен епос. От друга страна, изброяването на съюзниците на троянците в II и X песен става при съвсем различни условия. Във втора песен са изброени съюзниците на троянците според географското разпределение на страните им: първо Южна Тракия от изток на запад (траки, кикони, пеонци)¹, сетне Северна Мала Азия (пафлагонци и хализони) и накрая — Западна Мала Азия от север на юг (мизи, фриги, меонци, карийци, ликийци). В десета песен обаче се посочва по какъв начин са разположени лагерите (*πῶς... ἐβδού'...*, X, 424 сл.) на съюзниците при морето (*πρὸς μὲν ἁλός*, X, 428: карийци, пеонци, лелеги, кавкони и пеласги), при местността Тимбра (*πρὸς Θύμβρης*, X, 430: ликийци, мизи, фриги и меонци), които места са разпределени по жребий (*ἐλαχον*, X, 430). Траките, понеже са дошли най-късно (*νεήλυδες*, X, 434), са били разположени най-накрая (*... ἀπ' αὐτῶνδε ... ἔσχατοι ἄλλων*, X, 434). Освен това, ако тук не се среща племето *Κίκονες*, а вероятно вместо него е споменато *Καίκωνες*, това се дължи очевидно на метрически съображения, тъй като *Κίκονες* има 3 кратки срички и не подхожда за стиха, докато *Καίκωνες* има две дълги срички и една кратка, което добре подхожда за хекзаметъра.

Втората проблема е: Какво е социално-икономическото положение на траките в края на бронзовата епоха в сравнение с това от началото на желязната епоха? От описанието на траките в Илиадата личи, че тяхната култура е еднаква с тая на гърците от микенската епоха. Обаче микенската култура представя (архаично) робовладелско общество. Може ли да се приеме, че и в Тракия по това време има робовладелско, т. е. класово общество? Не противоречи ли това на факта, че културата в Тракия от IX—VII в., а дори и по-късно е на по-ниско стъпало на развитие,² че тя по това време не може да бъде култура на робовладелско общество?

Впрочем същото положение намираме и в древна Гърция. Микенската цивилизация, особено последният ѝ период от XIV до XI в., представя (архаично) робовладелско общество, докато през следващия период от XI до VIII в. Южна Гърция стои по-ниско в културно отношение, тя представя период на военна демокрация, т. е. крайния етап на разложение на първобитно-общинния строй, и едва от VII—VI в. нататък започва класическото антично робовладелско общество.

Този въпрос бе предмет на оживена дискусия между съветските историци, която намери следното разрешение.³ Микенската цивилизация — цивилизацията на ахейците, аргейците и данайците — особено през своя последен период от XIV до XI в., представя архаично робовладелско общество. Обаче през XI в. дорийците, които живеят в планинската Северозападна Гърция и са още в период на разлагане на първобитно-общинния строй, нахлуват в Южна Гърция, унищожават микенската кул-

¹ На първо място стои името на пеласгите, но тъй като древните автори споменават твърде много места из цялата Егейска област, дето са живеели пеласги, то не може точно да се определи къде са живеели в края на микенската епоха тия пеласги, които се споменават тук като съюзници на троянците. Вероятно се касае за пеласги, които са живеели по островите Самотраки, Лемнос, Имброс и Скирос, в Троада, при Хелеспонт и при Кизик.

² Вж. Данов 1968: 181; Velkov 1971: 283.

³ Вж. Сергеев 1948: 88; Георгиев 1950: 59—64; Древняя Греция, 1956: 60.

тура и завладяват цялата област. Тук наново постепенно започва да се извършва процес на развитие от първобитно-общинен строй към робовладелско общество.

И така, в Гърция се извършва коренна промяна на културата в периода между микенската цивилизация и класическата епоха. Тук обаче няма съществена етническа или демографска промяна: едни гръцки племена — дорийците, сменят други гръцки племена — ахейците. Това често забравят ония, които виждат в големи културни промени и коренни етнически различия смяна на неиндоевропейски с индоевропейски племена.

Подобно е било положението и в Тракия. Тракийските племена от края на бронзовата епоха, които са обитавали южното крайбрежие на Тракия и които са били в по-тесен досег с троянската култура и изобщо с микенската цивилизация, са стояли в културно отношение по-високо, отколкото ония тракийски племена, които са обитавали по-на север, особено в планинските области. Тъкмо това са траките на Резос, траките от областта на Айнос и киконите,¹ които се споменават в хомерическия епос.

По-късно други тракийски племена, главно одриз и беси, с по-ниска култура, излизат на историческата сцена и сменят Хомеровите траки, и то по същия начин, както в Гърция дорийците сменят ахейците. От друга страна, нахлуването на фриги от Македония през Южна Тракия в Мала Азия, което е ставало на няколко етапа от средата на II хилядолетие до началото на I хилядолетие пр. н. е., е допринесло за смяната на културата по южното крайбрежие на Тракия. Обстоятелството, че одриз и беси не се споменават в Хомеровия епос, се обяснява с това, че гръцките рапсоди не са имали никакви сведения за населението на Тракия по-далеч на север от Егейското крайбрежие.

По-късно нарастването на производителните сили е съдействувало за по-нататъшния развой на социалното неравенство, особено през VII—VI в., и това е довело до възникването на класовото общество и до образуването на държава през V и IV в.²

Разбира се, тези сложни процеси от развой на тракийската култура, за които за съжаление има съвсем оскъдни данни, ще трябва още да се дискутират.

V

От средата на I хилядолетие пр. н. е. оскъдните данни за историята на траките се увеличават, но все пак те съвсем не са достатъчни, за да се изясни добре историческият процес в Тракия. Особено изпъкват тук следните проблеми:

Разпределението и отношенията на тракийските племена, тяхната култура и тяхното изкуство.

Гръцката колонизация; отношенията на траки и гърци; гръцкото влияние.

Походите на персите през Тракия.

¹ Данов 1968: 130—31 с право изтъква, че някога територията на киконите е била значително по-просторна.

² Вж. История на България 1961: 19.

Възникването на Одриската държава и нейното социално-икономическо и политическо развитие.

Отношенията на траки и скити.

Македонската власт в Тракия.

Тракийската диаспора.

Келтското нашествие през III век и дискусияният въпрос за келтското господство в Тракия (278—218 г.).

Отпорът на траките срещу римските завоеватели. Постепенното завладяване на Тракия през време на Римската империя.

Нашествията на костобоки (II в.) и готи (III в.).

Пренасянето на политическия център от Рим във Византион (330 г.) и неговото значение за историята на Тракия през IV и V в.

Тракия и идването на славяните през VI в.

Въпреки че и тук има много неизяснени положения, все пак историята на Тракия от времето на гръцката колонизация до идването на славяните е най-добре проучена.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Допреди 40-тина години мнозина смятаха, че на Балканския полуостров на север от Гърция се е говорил един език или диалекти на един и същ език и ние често употребявахме термина „трако-илирийски“. Потъсно обаче окончателно бе установено, че макар и сродни, тракийски и илирийски са два доста различни един от друг индоевропейски езика, приблизително така различни, както например ирански и латински.

От друга страна, допреди двадесетина години за всички нас „тракийски“ означаваше езика на древното население, което е обитавало огромното пространство приблизително от Северните Карпати между реките Тиса и Днестър (или Днепър), източната част на Балканския полуостров от реките Морава и Вардар на изток, както и някои области от Северна и Централна Мала Азия, т. е. днес Западна Украйна, Молдавия, цяла Румъния, Източна Унгария, Източна Югославия, цяла България, Североизточна Гърция, Турска Тракия и големи области от Северна и Централна Турция.

Всички приемахме това положение въз основа на сведенията на географа Страбон и на други антични автори, които съобщават, че даките и фригите били тракийски племена, че говорили тракийски език. Несъмнено в цялата спомената област още от дълбока древност са се говорили езици от индоевропейски произход. Обаче понятието за езиково родство е едно откритие на XIX в. Античните автори нямат никаква представа за тоя факт на сравнително-историческото езикознание. Те правят тук същата грешка, както когато твърдят, че латински бил еолийски диалект на гръцкия език (Tyraggion от Amisos, Philoxenos, Варон). В същност тракийски, фригийски и дакийски са три различни индоевропейски езика.

1. В една такава огромна област, силно насечена от многобройни големи планини, далеко в първобитно-общинния строй, когато икономическите отношения между отделните племена са били съвсем незначителни, когато не е имало една обща държава, не е вероятно да е имало един общ език.

2. Известни са над 150 фригийски надписа, които датират от VII в. пр. н. е. докъм IV в. на н. е. Обаче езикът на тия надписи е съвсем различен от това, което можем да заключим за тракийския език. Разликата между тракийски и фригийски е приблизително такава, както между албански и гръцки.

3. Топонимията и антропонимията в Тракия и Дакия са съвсем различни. Това личи особено ясно при топонимите с голяма фреквентност. В Тракия има около 50 топонима, образувани с думата *-para*, напр. *Bendipara*, *Bessapara*, *Skaptopara*, около 20 топонима с думата *bria*, напр. *Mesembria*, *Poltymbria*, *Skelabrie*, десетина топонима с думата *diza* или

dizos, напр. *Beodizos*, *Orudiza*, *Tarpodizos*, но такива местни имена няма на север от Дунав, в Дакия. В Дакия и Северна Мизия има около 50 местни имена, образувани с думата *dava*, напр. *Buridava*, *Netindava*, *Rusidava*, обаче такива топоними няма в Тракия. Този факт показва ясно, че се касае за етнически и езикови различия.

4. Съществената разлика между тракийски и дакийски личи както в сравнително-историческата фонетика, така и в лексиката. Така напр. на тракийски думата „град“ е *bria*, докато на дакийски тя е *dava*. Растението, което на гръцки се нарича *βουβία λευκή* или *ῥαῖος σταφυλή*, на тракийски (бесийски) се нарича *dinupula*, а на дакийски — *κινούβοιλα*. В тракийски има изместване на експлозивните съгласни (*Lautverschiebung*), а в дакийски няма такова фонематично явление и др.

Изобщо тракийски и дакийски са два различни индоевропейски езика, приблизително така различни, както например арменски и ирански.

И така тракийски, дакийски и фригийски са различни индоевропейски езици, обаче между тях е имало силни конвергентни взаимодействия, които се дължат на контактни влияния между съседни езици, както и на редица кръстосвания, предизвикани от преселенията на мизи, дарданци и фриги през Тракия в Мала Азия, за които вече говорих. От друга страна, гръцки, а отчасти и македонски са оказали влияние върху тия езици. Може да се предполага, че тук още през I хилядолетие пр. н. е. се е създал един балкански езиков съюз, който е характерно явление за днешните балкански езици.

АНТИЧНИ АВТОРИ

Acta SS = Acta Sanctissimorum
 Ael. = Aelianus (II/III^p)
 Aesch. = Aeschylus (VI/Va)
 Aeschin. = Aeschines (IV^a)
 Aëtius (VI^p)
 Amm. = Ammianus Epigrammaticus
 Amm. Marc. = Ammianus Marcellinus (IV^p)
 An. St. mar. magn. = Anonymi Stadiasmus maris magni
 Anon. peripl. Ponti Euxini = Anonymi periplus Ponti Euxini
 Ap. Rh(od). = Apollonius Rhodius (III^a)
 Apd. = Apollodorus Mythographus (I^p ?)
 Apoll. = Apollonius Paradoxographus (II^a ?)
 Apoll. Perg. = Apollonius Pergaeus (III/II^a)
 Ar(istoph). = Aristophanes (V/IV^a)
 Archil. = Archilochus (VII^a)
 Aristot. = Aristoteles (IV^a)
 Arr(ian). = Arrianus (II^p)
 Athen. = Athenaeus Grammaticus (II/III^p)
 Att. = Attalus Grammaticus (II^a)
 Auson. = Ausonius (IV^p)
 Call(im). = Callimachus (III^a)
 Cass., вж. Dio Cass.
 Choerob. = Choeroboscus (IV/V^p)
 Chron. Ronc. = Chronica Roncalensis
 Clem. Al(ex). = Clemens Alexandrinus (II/III^p)
 Cod. = Codex Iustinianus (IV/VI^p)
 Const. Porphy(og). = Constantinus Prophyrogenetes
 Dem. = Demosthenes (IV^a)
 Democr. = Democritus Ephesius
 Dio Cass. = Dio Cassius (II/III^p)
 Dion. Hal. = Dionysius Halicarnassensis (I^a)
 Diosc. = Dioscorides Medicus (I^p)
 D. Per. = Dionysius Periegeta
 D. Sic. = Diodorus Siculus (I^a)
 Erotian. = Erotianus Grammaticus (I^p)
 Et(ym). M(ag). = Etymologicum Magnum
 Eudoxus in St. Byz. = Eudoxus in Stephanum Byzantinum (III^a)
 Euph. = Euphorio Epicus (III^a)
 Eur. = Euripides (V^a)
 Eust. = Eustathius (XII^p)
 Eust. Dion. Per. = Dionysius Periegeta cum commentariis Eustathi
 Fort. = Fortunatianus (IV^p ?)
 Georg. Amartol. = Georgius Amartolus
 Georg. Mon. = Georgius Monachus
 GR = Ravennatis Anonymi Cosmographia

Harpocr. = Harpocratio Grammaticus (I или II^p)
 Hdt. = Herodotus (V^a)
 Hecat. = Hecataeus Milesius (VI/Va)
 Hellanic. = Hellanicus (V^a)
 Hermipp. Com. = Hermippus Comicus (V^a)
 Herodian. = Herodianus Grammaticus (II^p)
 Hes(iod). = Hesiodus (VII^a)
 Hes(ych). = Hesychius (V^p ?)
 Hierocl. = Hieroclis Synecdemus (VI^p ?)
 Hipp. = Hipponax (VI^a)
 Hippocr. = Hippocrates (V^a)
 Hom. = Homerus
 Hrdn. = Herodianus Grammaticus (II^p)
 IA = Itinerarium Antonini Augusti
 IH = Itinerarium Hierosolymitanum
 Iord. = Iordanes (VI^p)
 Is. = Isaeus (IV^a)
 Leo Gram. = Leo Grammaticus
 Liv. = Titus Livius (I^a — I^p)
 Lycophr. = Lycophron (III^a)
 Lys. = Lysias (V^a)
 Marc. Ant. = Marcus Antoninus (II^p)
 Mela, вж. Pomp. Mela
 Mimm. = Mimmermus (II^p)
 ND = Notitia dignitatum
 Nic. = Nicander (II^a)
 Nonn. = Nonnus (IV/V^p ?)
 Not. ep. = Notitia episcopatum
 Orig. = Origenes (III^p)
 Orph. = Orphica
 Ovid. = Ovidius Naso (I^a — I^p)
 Paus. = Pausanias Periegeta (I^p)
 PFay = Fayûm towns and their papyri
 Pösl. = Papyri Osloenses
 Phot. = Photius (IX^p)
 Phryn. = Phrynichus (II^p)
 Pind. = Pindarus (V^a)
 Plat. = Plato (V/IV^a)
 Plin. = C. Plinius Secundus (I^p)
 Plut. = Plutarchus (I/II^p)
 Pollux (II^p)
 Polyb. = Polybius (II^a)
 Pomp. Mela = Pomponius Mela (I^p)
 Porph. = Porphyrius Tyrius (III^p)
 Prisc. = Priscianus (V/VI^p)
 Proc(op). = Procopius Caesariensis (VI^p)
 Pseudo-Ap. = Pseudo-Apuleius
 Ptol. = Ptolemaeus (II^p)
 Scyl. = Scylax (IV^a ?)
 Scymn. = Scymnus (II^a)
 Servius (IV^p)

Simoc. = Theophylactus Simocatta (VIIp)
 Sol. = Solon (IV^a)
 Soph. = Sophocles (V^a)
 St. Byz. = Stephanus Byzantius (Vp?)
 Strabo (I^a -- Ip)
 Suid. = Suidas (Xp)
 Tac. = C. Cornelius Tacitus (I/IIp)
 Theocr. = Theocritus (III^a)
 Theog. = Theognis (VI^a)
 Theoph(an). = Theophanes Byzantius (VIp)

Theophr. = Theophrastus (IV/III^a)
 Theophyl. Sim. = Theophylactus Simocatta (VIIp)
 Thuc. = Thucydides (V^a)
 TP = Tabula Peutingeriana
 Ulp. = Ulpianus (IIIp)
 Val. Flacc. = C. Valerius Flaccus
 Verg(il). = P. Vergilius Maro (I^a)
 Xen. = Xenophon (V/IV^a)

СЪКРАЩЕНИЯ

abl. = аблатив	inf. = инфинитив
ав(ест). = авестийски	instr. = инструментал
акад. = акадски	ир. = ирландски
аст. = действителен залог	иран. = ирански
алб. = албански	итал. = италиански
англо-сакс. = англо-саксонски	йер. = йероглифичен
аог. = аорист	йон. = йонийски
ар. = арабски	кавк. = кавказки
арг. = аргивски (от Аргос)	кап. = кападокийски
аргол. = арголидски	кар. = карийски
арк. = аркадски	келт. = келтски
арм. = арменски	кимер. = кимерийски
арум. = арумънски	кипър. = кипърски
асир. = асирийски	KN = Кносос
ат. = атически	крит. = критски
беот. = беотийски	л. = лице
белорус. = белоруски	лак. = лаконски
брет. = бретонски	латв. = латвийски
бълг. = български	л(ат.) = латински
вавил. = вавилонски	l. v. = lectio varia
вед. = ведически	лепонт. = лепонтийски
визант. = византийски	лесб. = лесбоски
вен(ет). = венетски	лид. = лидийски
v. l. = varia lectio	лик. = ликийски
vos. = звателен падеж	лит. = литовски
гал. = галски	лув. = лувийски
гер. = герски	луж. = лужишки
ген. = родителен падеж	м. = мъжки род
горт(ин). = гортински	m(asc.) = мъжки род
гот. = готски	MA = mediae aspiratae
гр. = гръцки	мак. = македонски
дак. = дакийски	med. = medium
далмат. = далматски	меон. = меонийски
dat. = дателен падеж	мес(ap.) = месапски
диал. = диалектно	миз. = мизийски
дор. = дорийски	мик. = микенски
евб. = евбейски	мил. = милийски
евр. = еврейски	MY = Микена
египет. = египетски	п. = среден род
ел. = елидски	пот. = именителен падеж
елим. = елимски	норв. = норвежки
еол. = еолийски	оск. = оскийски
ер. = епически	пал. = палайски
епир. = епирски	памф(ил.) = памфилски
етеокр. = етеокритски	part., ptc., p(ar)tc. = причастие
етол. = етолийски	pass. = страдателен залог
етр. = етруски	пел(асг.) = пеласгийски
ж. = женски род	pers. = лице
ие. = индоевропейски	пеон. = пеонски
imper(at.) = повелително наклонение	перс. = персийски
ind(ic.) = изиявително наклонение	пис. = праиндоевропейски

pl(ug.) = мн. ч. = множествено число
пол. = полски
пракр. = пракритски
praes. = сегашно време
praet. = претеритум
PY = Пилос
рет. = ретийски
рето-ром. = рето-романски
ром. = романски
рум. = румънски
рус. = руски
с. = среден род
саб. = сабински
сем. = семитски
sign. = сигматичен
s(in)g. = ед. ч. = единствено число
скит. = скитски
слав. = славянски
слов. = словенски
срб. = сръбски

стб(ълг.) = старобългарски
стинд. = староиндийски
стпрус. = старопруски
schol. = scholia
scil. = scilicet
сърбохърв. = сърбохърватски
терм. = термилски
тес. = тесалийски
тох. = тохарски
трак. = тракийски
укр. = украински
Умбр. = умбрийски
f. = ж. = женски род
фал. = фалискийски
фин. = финландски
фр. = френски
фриг. = фригийски
хет. = хетски
хом. = хомерически

БИБЛИОГРАФИЯ

- Абаев, А. И.
1954 Рец. на Дечев 1952: *Вестник древней истории*, 1954, 2, 86—90 (Москва).
- Барин, Х.
1924 „*Argilus*“, *Архив за арбанаску старину, језик и етнологију*, II, 379—89 (Београд).
- Бешевлиев, В.
1927 „По вѣпроса за надписа върху прѣстена от с. Езерово“, *Годишник на Пловдивската библиотека*, 171—182.
1949 „Един загадѣчен надпис от VI век“, *Разкопки и проучвания*, IV, 123—130.
1952 „Една особеност в образуването на сложните местни названия от латински произход в Мизия и Тракия“, *Известия на Института за български език*, I, 229—45.
1954 „Античната топонимия у нас като исторически извор“, *Известия на Института за български език*, III, 341—55.
1965 Проучвания върху личните имена у траките (София).
1971 „Тракийски или латински местни имена“, *Известия на Института за български език*, 19, 919—26.
1974 „Към вѣпроса за името Одесос“, *Известия на народния музей — Варна*, X, 3—7.
- Большая советская энциклопедия.
- Велков, В.
1958 „Към вѣпроса за езика и бита на траките през IV век от н. е.“, *Studia in honorem D. Dečev*, 730—741 (София).
1964 „Апографски данни за историята на Тракия от IV век от н. е.“, *Известия на Института за български език*, XIV/XV, 381—9.
- Велчев, В., И. Пенков, Л. Динев и Т. Йорданов
1955 *България, нашата родина* (София).
- Венедиков, И.
1942 „Фонетика на латинските надписи от българските земи“, *Известия на семинарите при Историко-филологическия факултет*, I, 227—245.
1960 „Произходът на траките“, *Сборник в чест на С. Романски*, 525—43 (София).
1972 „Надписите върху тракийските фиали“, *Археология*, 1972/2, 1—7.
- Влахов, К.
1966a „Тракийското съответствие на славянското МѢРЪ в сложни имена“, *Език и литература*, 1966, 77—80.
1966b „За езиковия произход на *Ὀδρῶς* — Варна“, *Език и литература*, XXI/4, 47—50.
1967 „Морфологично-синтактични данни за езика на траките, предславянския субстрат в нашите земи“, *Език и литература*, 22, 47—52.
1968 „Името на древните жители на нашата земя — траките“, *Език и литература*, 23/2, 31—44.
1969 „Трако-славянски успоредици“, *ГСУФЗФ*, 63/1, 171—233.
1970/1 „Към вѣпроса за трако-дако-балтийските езикови отношения“, *ГСУФЗФ*, 64/1, 57—109.
1971a „Принос към морфологията на тракийския език“, *Език и литература*, 1971/1, 45—8.
1971b „Следи от трако-славянски езикови връзки преди новата ера“, *Етногенезис и културно наследство на българския народ*, 21—5.

- 1971в „Славянско име в тракийската антропонимия“, *Език и литература*, 1971/5, 60—62.
- 1973 „Отново за името Vellico“, *Археология*, 1973/3, 64—6.
- 1975 „Тракийски фонетични явления в български говори“, *Език и литература*, 1975/2, 15—24.
- Врачу, А.
1963 „Актуални въпроси изучения субстратних елементов румънского языка“, *Балканско езикознание*, VI, 119—32.
- 1966/7 „Современное состояние вопроса о субстратных элементах румънского языка“, *Балканско езикознание*, XI/1, 71—107, XI/2, 21—56.
- Георгиев, В. И.
1939 „Надписът върху златния пръстен от Езерово“, *Прометей* III, 7—15.
- 1950 „История Эгейского мира во II тысячелетии до н. э., *Вестник древней истории*, 1950/4, 59—65.
- 1955а „За произхода на древното население от североизточната част на Балканския полуостров“, *Serta Kazaroviana*, II (=Известия на Археологически институт, XIX), 305—25.
- 1955б „Значението на географските имена за въпросите на етногенезиса“, *Български език*, V, 5—9.
- 1957 *Тракийският език* (София).
- 1958а *Въпроси на българската етимология* (София)
- 1958б *Исследования по сравнительно-историческому языкознанию* (Москва).
- 1959 „Гюрля, Ерма, Резовска река, Царацар, Ширине“, *Български език*, IX, 353—6.
- 1960а *Българска етимология и ономастика* (София).
- 1960б „Днешното състояние на проучванията върху тракийския език у нас“, *Археология*, II/1, 13—27 (София).
- 1960в „Идентификация и етимология на няколко тракийски речни имена“, *Български език*, X, 511—15.
- 1960г „Към тракийската лексика“, *Езиковедско-етнографски изследвания в памет на акад. Ст. Романски* 497—504 (София).
- 1962 „Тракийската дума *raga* и походът на Александър Македонски към Истрос“, *Известия на Института за български език*, IX, 3—27.
- 1963а „Дунай—Дунав—Dunăre“, *Studia linguistica in honorem Th. Lehr-Splawinski*, 87—90 (Warszawa).
- 1963б „Праславянский и индоевропейский языки“, *Славянска филология*, III, 5—34 (София).
- 1963г „Праславянската фонемна система и ликвидната метатеза“, *Славистичен сборник*, 19—31 (София).
- 1964а „Произходът на имената Родопи и Арда“, *Български език*, XIV, 524—6
- 1964б „Бележки върху някои особености на праславянския език“, *Известия на Института за български език*, XI, 37—41.
- 1965 „Тълкуването на старинния тракийски надпис от с. Кьолмен, Преславско“, *Археология*, VII/4, 1—9.
- 1966 „Мним прединдоевропейски субстрат в балканските езици“, *Български език*, XVI, 294—8.
- 1967 „Значението на съвременната топонимия за обяснението на древните географски названия“, *Известия на Института за български език*, 14, 5—22.
- 1969 *Основни проблеми на славянската диахронна морфология* (София).
- 1971 „Генезисът на балканските народи“, *Етногенезис и културно наследство на българския народ*, 9—19 (София).
- 1972а „Днешното състояние на тракологията“, *Археология*, 1972/4, 1—8.
- 1972 „Ономастика и историческа география“, *Български език*, 1972, 173—81.
- 1973 „Тракийският език“, *Български език*, 1973, 361—70.
- 1976 „Тракийският език“, *Тракия* (Пловдив), 137—155.
- Георгиев, В. И., И. Гълъбов, Й. Заимов и С. Илчев
1971/4 *Български етимологичен речник*, I—II (София).
- Георгиев, Г. И.
1974 „Стратиграфия и периодизация на неолита и халколита в днешните български земи“, *Археология*, 1974/4, 1—13.

- Гергов, Б.
1959/60 *Проучвания върху западнотракийските земи през римско време* ГСУФФ IV/3, 155—407 (София, 1961).
- 1960 „Към географията на древна Тракия“, *Езиковедско-етнографски изследвания в памет на акад. Ст. Романски*, 545—52 (София).
- 1967/9 *Проучвания върху западноевропейските земи през римско време I—IV* (ГСУФФ 61—3; София).
- 1971 „Въпросът за романизацията на тракийското население в българските земи“, *Етногенезис и културно наследство на българския народ*, 33—7 (София).
- Гиндин, Л. А.
1967 *Язык древнейшего населения Юга Балканского полуострова* (Москва).
- Гълъбов, И.
1957 *Известия на Института за български език*, V, 497—8.
- 1964 „Тракийските имена на -прос, -авос и техните проблеми“, *Известия на Института за български език*, X, 1—64.
- Данов, Х.
1970 *Древна Тракия* (София)
- Делирадев, П.
1953 *Принос към историческата география на Тракия*, I—II (София.)
- Дечев, Д.
1925а „Асклепий като трако-гръцко божество“, *Известия на Българския археологически институт*, III, 131—64.
- 1925б *Хемус и Родопи. Принос към старата география на България*, (ГСУИФФ, XXI/10; София).
- 1925в „Принос към античната география на България“, *Известия на Българското историческо дружество*, IV, 23—36,
- 1926 *ВЕЛУ като трако-фригийско божество*, ГСУИФФ, XIX (София).
- 1952 *Характеристика на тракийския език* (София).
- 1954а „Античното име на Несебър“, *Известия на Института за българска история*, V, 367—375.
- 1954б „Тракийски названия на наши реки“, *Известия на Института за български език*, III, 267—83.
- Джамбов, Н.
1971 „Начало на късния палеолит в България“, *Археология*, 1971/4, 1—8.
- Древняя Греция (Москва) 1956.
- Дринов, М.
1882 „По въпроса за названията в Пловдив“, *Наука*, II, 355, №8.
- Дуриданов, И.
1952 *Местните имена от Ломско* (София).
- 1958 *Топонимията в Първомайско* (ГСУФИФ, 52).
- 1974 „Из старопланинската топонимия“, *Известия на Българското географско дружество*, XIII (XXIII), 51—52.
- 1976 *Езикът на траките* (София).
- Дуриданов, И. и Стоянка Андреева
1972 *Библиография на българската ономастика 1960—70* (София).
Етногенезис и културно наследство на българския народ. Сборник (София, 1971).
- Занмов, Й.
1959 *Местните имена в Пирдопско* (София).
- 1961а „Български водни имена“, *Български език*, XI, 119—21; 124—7.
- 1961б „За една стара славянска заемка в гръцки“, *Български език*, XI, 252—3.
- Златковска, Т. Д.
1961 „К вопросу о этногенезе фракийских племен“, *Советская этнография* 1961/6, 82—4.
- 1964 „Етнические процессы во Фракии во втором-первом тысячелетии до н. э.“, *Советская этнография*, 1964/5, 79—87.
- Иванов, Т.
1965 *Абритус* (София).
- Извори за българската история, II (София) 1958.
- Илчев, С.
1942 *Времена и думи* (София).

История на България, I, 2 изд. (София 1961).

Иширков, А.

1929

„Река Осъм“, *Сборник Ловеч и Ловчанско*, I, 19—22.

Капанян, Г.

1956

„Историко-лингвистические работы. К начальной истории армян“, *Древняя Малая Азия* (Ереван).

Капаров, Г. И.

1924

„Тракийските беси“, *Известия на Историческото дружество*, VI, 31—47.

1929

„Принос към древната история на Ловчанско“, I, 76—85.

1931

„Антични известия за р. Марица“, *Сборник в чест на митр. Максим*, 81—6 (София).

1946

„Предисторически находки от Пирдопско и името на Пирдоп“, *Известия на Археологическия институт*, XV, 167—9.

Керамитчиев, А.

Миков, В.

1943

Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места (София).

1970

„Материали от последния период на бронзовата епоха в Северозападна България“, *Археология*, 1970/3, 48—56.

Михайлов, Г.

1944

Гръцките епиграми от българските земи (ГСУИФФ., XXXIX, София).

1973

Траките (София).

Младенов, С.

1915

Имената на десет български реки“, *Списание на БАН*, X, 41—70.

1921

„Имената на още десет български реки“, *Списание на БАН*, XVI, 65—104.

1922

„Две антични имена на реки в българските земи“, *Годишник на Пловдивската библиотека за 1922*, 41—54.

1925

„Арда, Марица и Тунджа“, *Сборник Б. Дякович*, 295—309 (София).

1927

„Имената на седем български столици“, *Българска мисъл*, II, 485—93.

1933

„По въпроса за етимологичното обяснение на някои местни имена в Родопската област“, *Сборник в чест на Анастас Иширков*, 257—63 (София).

1936

Сравнително индоевропейско езикознание (София).

1941

Етимологичен и правописен речник на българския книжовен език (София).

Надель, Б. И.

1955

„К вопросу о фракийском языке“, *Ученые записки Мн. гос. пед. института имени А. И. Герцена*, 111, 142—3.

1956

„Фонетические явления фракийского и иллирийского языков“, *Вопросы языкознания*, V/4, 72—81.

Нерознак, В. П.

1970

„Фракийские реликты балканских языков“, *Ученые записки Ленинградского университета № 343, вып. 73. Балканская филология*, 80—88.

Сарафов, Т.

1973

Тракийските сатри, ГСУ, LXVII/1, 119—91.

Сергеев, В. С.

1948

История древней Греции, 2 изд. (Москва).

Симеонов, Б.

1960

„Две тракийски речни имена Нестеница и Паниска“, *Български език*, X, 452—6.

1961

„Пирдоп — Burgdapa“, *Български език*, XI, 146—50.

1963

„Паниска или Палиска“, *Български език*, XIII, 538—40.

1972

Велико или Белико“, *Български език*, 1972, 355—7.

1973

За траките и техния език“, *Родна реч*, 1973/2, 72—4.

Стойков, С.

1968

Българска диалектология, 2 изд. (София).

Тачева-Христова, М.

1972

„Българската тракология в периода 1966—70“, *Известия на българското историческо дружество*, XXVIII, 423—56.

- Толстой, И. И.
1953 *Греческие граффиты древних городов Северного Причерноморья*, (Москва—Ленинград).
- Тончева, Горанка
1973 „Състояние на проучванията върху произхода на траките“, *Исторически преглед*, 1973/5, 99—106.
- Тодоров, Я.
1940 „За речното име Места“, *Известия на Историческото дружество*, XVI/XVIII, 493—7.
- Филов, Б.
1912/3 „Златен пръстен с тракийски надпис“, *Известия на Българското археологическо дружество*, III, 202—23 (София).
1934 *Надгробните могили от Дуванлий, Пловдивско* (София).
- Фол, А.
1970 *Демографска и социална структура на древна Тракия. I хилядолетие пр. н. е.* (София).
1975 *Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха* (София).
- Христов, Г.
1964 *Местните имена в Маданско* (София).
- Цончев, Д.
1938 *Имената на река Марица*, *Прометей*, III, 18—20
- Чанков, Ж.
1958 *Географски речник на България* (София).
- *
- Ἀνδριώτης*, Ν. Π.
1953 „Ἡ γλῶσσα τῆς Θράκης“, *Ἐπιστολὰ Θρακικῶν μελέτων*, XX (Атина).
- Barić, H.
1954 „Poreklo arbanasa u svetlu jezika“, *Linguističke studije*, I (Sarajevo).
1956 „Albanisch, Romanisch und Rumänisch“, *Godišnjak*, I, 1—15 (Sarajevo).
1959 *Istoriја arbanaskog jezika* (Sarajevo).
- Barrs, J. Th.
1926 „The Ancient Names — local, personal and divine of Dacia and Moesia“, *Classical Philology*, XLVII, 211—4.
- Berciu, D.
1960 „Sint geții traci nord-Dunăreni?“ *Studii și cercetări de istorie veche*, II, 261—83.
- Beševliev, V.
1959 „Nachträge zu den thrakischen Sprachresten“, *Linguistique Balkanique*, I, 65—68 (София).
1961a „Amlaidina und Sippe“, *Linguistique Balkanique*, II/2, 67—76.
1961b „Die Thraker im ausgehenden Altertum“, *Studii Clasice*, III, 251—63.
1962a „Le nom antique de Sveti Vrač (Bulgarie) siège épiscopal au VIe siècle“, *Byzantinoslavica*, XXIII, 1—5.
1962b „Thracische Personennamen mit lateinischen Suffixen“, *Živa Antika*, XII, 93—4.
1963 „Griechische theophore Personennamen und lateinische Spitznamen der Thraker“, *Linguistique Balkanique*, VI, 61—70.
1964 „Über manche ältere Theorien von der Romanisierung der Thraker“, *Études Balkaniques*, I, 147—58.
1965 „Inscription in unbekannter Sprache aus Nordbulgarien“, *Glotta*, XLIII, 317—322.
1966 „Inscription in unbekannter Sprache aus Bulgarien“, *Linguistique Balkanique*, XI/1, 5—7.
1968 „Ein verkannter thrakischer Ortsname“, *Известия на Института за български език*, 16, 75—7.
1970 *Untersuchungen über die Personennamen bei den Thrakern* (Amsterdam).
- Bilabel, F.
1927 *Geschichte Vorderasiens und Aegyptens von 16—II. Jhdt. v. Chr.* (München).

- Boisacq, E.
1926 „L'Étymologie de gr. RHEZOS“, *Revue des études grecques*, XXXIX, 332—4.
1923 *Dictionnaire étymologique de la langue grecque* (Heidelberg).
- Bolelli, P. и E. Campanile.
1961 „Stratificazione dell'onomastica celtica antica“, *Riassunte delle comunicazioni, VII Congresso internazionale di scienze onomastiche* (Firenze), 22—3.
- Bonfante, G.
1937 Il carattere satəm del tracio e la trascrizione greca dell' Z S sonora), *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, 64, 127—9.
1939 „Ancora il carattere satəm del tracio“, *Revue des études indo-européennes*, II, 61—3.
1955 „A Note on the Samothracian Language“, *Hesperia*, XXIV, 101—9.
- Brice, W. C.
1961 *Inscriptions in the Minoan Linear Script of Class A* (London).
- Brandenstein, W.
1936 *Realencyclopädie der Altertumswissenschaft*, s. v. *Thrake*, 913.
- Brîncuș, Gr.
1963 „Über die einheimischen lexikalischen Elemente im Rumänischen“, *Revue des études sud-est européennes* (București).
- Brugmann, K.
1902 *Kurze vergleichende Grammatik der idg. Sprachen* (Berlin / Leipzig).
- Buck, C. D.
1955 *The Greek Dialects*, 2d ed. (Chicago)
- Budimir, M.
1930 „Zu den Doraunamen“, *Comptes rendus du IIIe Congrès des géographes et ethnographes slaves en Yougoslavie*, 353—55.
1958 „Iz tračkog rečnika“, *Studia in honorem D. Dečev*, 85—91 (София).
- Çabej, E.
1958 *Bulletin i Universitetit shtetëror të Tiranës*, ser. shk. shoq., XII/2, 54—68.
1969 *Studii și cercetări lingvistice*, X, 552—63.
1964 *Studime filologjike*, 3 (Tiranë).
1972 „Über einige Lautregeln des Albanischen“, *Die Sprache*, 18, 132—54.
- Capidan, Th.
1922 „Alb. — rumän. Beziehungen“, *Dacoromania*, II, 487—94.
1943 „Coup d'oeil sur les occlusives gutturales de la langue thrace“, *Langue et littérature*, II, 87—115 (București).
- Chantraine, P.
1968—75 *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, I—III (Paris).
- CIG = *Corpus inscriptionum Graecarum*.
CIL = *Corpus inscriptionum Latinarum*.
- Cimochowski, W.
1958 *Bulletin i Universitetit shtetëror të Tiranës*, ser. shk. shoq., X, 37—49.
1960 *Lingua Posnaniensis*, VIII, 133—44.
- Cox, C. W. M. и A. Cameron
1932 „A native inscription from the Myso-Phrygien Borderland“, *Klio* XXV, 34—49.
- Crossland, R. A.
1971 „The Position in the Indo-European Language-Family of Thracian and Phrygian and their Possible Close Cognates: Some General Observations“, *Studia Balcanica*, 5, 225—36.
- Daicovicu, G.
1951 *Studii și cercetări de istorie veche*, II, 119—22.
1955 *Studii și cercetări de istorie veche*, VI, 57, 59, 260—202.
- Dečev = Detschew, D.
1928a „BEAY als makedonischer Gott“, *Glotta*, XVI, 280—85.
1928b „Die dakischen Pflanzennamen“ (ГСУИФФ, XXIV; София).
1930/1 „Eine neue Deutung der thrakischen Ringinschrift“ (ГСУИФФ, XXVII, 9; София).
1931a „Axios“, *Zeitschrift für Ortsnamenforschung* VII, 193—9.

- 1931b Der angebliche thrakische Genetiv (Eine Berichtigung)*, *Indogermanische Forschungen*, XLIX, 111.
- 1936 „Die Ethnika auf -ης, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, LXIII, 227—40.
- 1955a „Die antike Herkunft des bulgarischen Flussnamens Iskar“, *Studia Salac*, 118—131 (Praha).
- 1955b „Ein zusammengesetzter Beiname der Göttin Hera“, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts*, XXXIX, Beibl., 15—22.
- 1956 „Thrakisches“, *Gedenkschrift P. Kretschmer*, I, 89—92 (Wien).
- 1957 *Die thrakischen Sprachreste* (Wien).
- 1960 „Charakteristik der thrakischen Sprache“, 2 попр. изд., *Linguistique Balkanique*, II, 145—213.
- Devoto, G.
1929 *Studi Etruschi*, III, 258—61.
- 1938 „Intorno al concetto di tracio“, *Revue des études indo-européennes* I, 475—80 (București).
- Dicționarul limbii române moderne*, 1958 (București).
- Dumitrescu, V.
1971 *L'ethnogenèse des peuples balkaniques* (*Studia Balcanica*, 5, Sofia) 301—315.
- Duridanov, I.
1960 „Der thrakische Einfluss auf die bulgarische Anthroponymie“, *Linguistique Balkanique*, 2, 69—96.
- 1966 „Baltisch-thrakische Parallelen“, *Festschrift Knut-Olaf*, Lund, Studien 8, 55—9.
- 1968a „Die thrakischen Stammesnamen und Ethnika auf -atai (-atae, -ati)*“, *Živa Antika*, 18, 33—48.
- 1968b „Etymologisches aus dem Bereiche des Thrakischen und Dakischen“, *Известия на Института за български език*, XVI, 65—74.
- 1968c „Der Bergname Osogovo“, *Linguistique Balkanique*, II/2, 57—60.
- 1968d „Thrak. (?) τραχιάς“, *Beiträge zur Namenforschung*, 3, 36—7.
- 1969 Thrakisch-dakische Studien, I. Teil. Die thrakischen- und dakisch-bulgarischen Sprachbeziehungen (Sofia).
- 1970 „Die Stellung des Pänischen“, *Actes du Xe Congrès international des linguistes* (Bucarest 1967), 759—64.
- 1971a „Die Vorgeschichte Mygdoniens im Lichte der Sprache“, *Studia Balcanica* 5, 199—205.
- 1971b „Zur Etymologie des Wortes (H)urda“, *Linguistique balkanique*, XVII/1, 51—62.
- 1972 „Die Stellung des Thrakischen im Kreise der indoeuropäischen Sprachen“, *Thracia*, I, 231—44 (Sofia).
- 1975 *Die Hydronymie des Vardarsystems als Geschichtsquelle* (Köln—Wien).
- Evans, A. J.
1909 *Scripta Minoa*, I (London).
- Fick, A.
1873 *Die ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas* (Göttingen)
- 1909 *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, 42, 85—6.
- Fol, A.
1964 „Les Thraces dans l'Empire romain d'occident (I^e—IIIe s.)“, *ГСУФИФ*, LVIII, n. 2, 299—310.
- 1971 „Observations préliminaires sur la diaspora thrace en Asie Mineure et dans le Proche Orient pendant l'Antiquité“, *Etudes balkaniques*, 1971/2.
- Friedrich, J.
1932 *Kleinasiatische Sprachdenkmäler* (Berlin).
- 1941 „Phrygia (Sprache)“, *Realencyclopädie der Altertumswissenschaft*, s. v.
- Gălăbov, I.
1963 „Die thrakischen ηρος-Bildungen“, *Linguistique Balkanique*, VI, 75—9.
- 1970 „Un cas de contact des aires balkanique et anatolienne“, *Actes du Xe Congrès international des linguistes* (Bucarest, 1967).
- Gandeva, R.
1968 „Über die Sprache der Geten nach Ovids „Tristia“ und Epistolae, ex Ponto“, *Известия на Института за български език*, 16 87—95.

- Garašanin, M. V.
1958 „Contribution à la connaissance de la civilisation des Dardaniens à l'époque de la Tène“, *Živa Antika*, VIII, 121—34.
- Garelli, P.
1969 *Le Proche-Orient asiatique* (Paris).
- Georgiev, G.
1971 „Die Entwicklung des älteren prähistorischen Kulturen in Südbulgarien“, *L'ethnogenèse des peuples balkaniques* (Studia balcanica, Sofia).
- Georgiev, V. I.
1938 „Die Inschrift von Ezerovo“, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, 65, 184—92.
1941/5 *Vorgriechische Sprachwissenschaft* (Sofia).
1948 Contribution à l'étude de la toponymie grecque: noms de lieux prétendus préhelléniques (Sofia).
1958 „Problemele substratului balcanic în lexiconul limbii bulgare“, *Omagiu lui I. Iordan*, 325—31 (București).
1959 „Die Herkunft der Namen der grössten Flüsse der Balkanhalbinsel und ihre Bedeutung zur Ethnogenese der Balkanvölker“, *Linguistique Balkanique*, II, 5—27, 119—120.
1960a „Albanisch, Dakisch-Mysisch und Rumänisch“, *Linguistique Balkanique*, II, 1—19.
1960b „Dakisches Substrat in der rumänischen Lautlehre“, *Studii și cercetări lingvistice*, XI, 481—4.
1960c „Raporturile dintre limbile dace, traca și frigiana“, *Studii Clasice*, II, 39—58.
1961a *La toponymie ancienne de la péninsule Balkanique et la thèse méditerranéenne* (Linguistique Balkanique, III/1).
1961b „Sur l'ethnogenèse des peuples balkaniques — le dace, l'albanais et le roumain“, *Studii clasice*, III, 23—7.
1961c „Hellasponos und Bosphoros“, *Linguistique Balkanique*, III/2, 25—7.
1961d „Theiss, Temes, Maros und Szamos. Herkunft und Bildung“, *Beiträge zur Namenforschung*, 87—95.
1961e „Die indoeuropäische Herkunft der ältesten Flussnamen der Balkanhalbinsel“, *Studia Onomastica Monacensia* (VI. Internationaler Kongress für Namenforschung, 24—28. August, 1958), 308—310.
1961/2 „Dak. *Drubetis*, *Dru|obeta(e)* = rum. *druete* „Holz“, *Зборник за филологију и лингвистику*, IV/V, 85—6 (Нови Сад).
1962 „Zur dakischen Hydronymie“, *Acta Antiqua*, X, 115—21.
1963 „Thrace et illyrien“, *Linguistique Balkanique*, VI, 71—4.
1964 „Die dakischen Glossen und ihre Bedeutung zum Studium der dakischen Sprache“, *Linguistique Balkanique*, VIII, 5—14.
1965a „Das hethitisch-luwische Deminutivsuffix -ant-“, *Archiv Orientalný*, 33, 175—182 (Praha).
1965b „Zum Dakischen“, *Zeitschrift für Balkanologie*, 3, 101—3.
1965c „Le dace comme substrat de la langue roumaine“, *Revue roumaine de linguistique*, X, 75—9.
1966a *Introduzione alla storia delle lingue indeuropee* (Roma).
1966b „Die Deutung der alttürkischen thrakischen Inschrift aus Kjolmen“, *Linguistique Balkanique*, XI/1, 9—23.
1966c „The Genesis of the Balkan Peoples“, *The Slavonic and East European Review*, XLIV, 285—97.
1966d „Zum Thrakischen“, *Istituto Orientale di Napoli, Annali*, sez. lingu., 7, 83—7.
1968a *La linguistique balkanique et la langue roumaine* (Bucarest).
1968b „Illyrier, Veneter und Urslawen“, *Linguistique Balkanique*, XIII, 5—18.
1971a „Das thrakische Suffix *al* und seine hethitisch-luwischen Entsprechungen“, *Donum indogermanicum, Festgabe für A. Scherer*, 161—6 (Heidelberg).
1971b „L'ethnogenèse de la péninsule Balkanique d'après des données linguistiques“, *Studia balcanica*, 5, 155—77.
1972a „Orpheus und Thamyris“, *Thracia*, I, 245—7 (Sofia).
1972b „La thracologie: état actuel“, *Études balkaniques*, 1972/3, 5—15.

- 1972c „Thrakische Etymologien“, *Linguistique balkanique*, XVI/1, 5–8.
- 1973 „Die ethnischen Verhältnisse im alten Nordwestkleinasien“, *Linguistique, Balkanique* XVI/2, 5–12.
- 1974 „Prinzipien der Deutung der thrakischen zweistämmigen Personennamen“, *Linguistique balkanique*, XVII/3, 5–21.
- 1975a „Die thrakischen Götternamen. Ein Beitrag zur Religion der alten Thraker“, *Linguistique balkanique*, XVIII/1, 5–56.
- 1975b „Die Eigentümlichkeiten der hethitischen Nominalflexion“, *Flexion und Wortbildung* (Wiesbaden).
- Gerasimova-Tomova, V.
1974 „Weihschriften mit thrakischen Namen aus dem Heiligtum des Asklepios — Keilaidenos“, *Linguistique balkanique*, XVII/2, 43–54.
- Gerov, B.
1959 „L'aspect ethnique et linguistique dans la région entre le Danube et les Balkans à l'époque romaine (Ier-IIIe s.)“, *Studi Urbinati*, n. s. B., 1/2, 173–191.
- 1960 „Der thrakische Stamm der Mäden“, *Omăgiu lui C. Daicoviciu*, 241–9 (București).
- Gindin, L. A.
1971 „Le 'pélasgique' et le thrace“, *L'ethnogenèse des peuples balkaniques*, 237–42. (*Studia balcanica*, 5; Sofia).
- Giuglea, G. и G. Ivanescu
1959 „Un cuvînt românesc de origine traco-daca“, dr. *minzâre, mînzâra*, mr. *muldzâce*“, *Studii clasice și cercetări lingvistice*, X, 105–12.
- Goetze, A.
1957 *Kleinasien*, 2. Aufl. (München).
- Graur, A.
1927 „Le suffixe roumain *-escu* et le suffixe thrace *-isc-*“, *Romania*, LIII, 539–52 (Paris).
- 1938 „Sur le thrace *-iskos*“, *Bulletin linguistique*, VI, 244 (București).
- 1961 „Recherches sur le substrat du roumain“, *Studii clasice*, III, 19–22.
- Grégoire, H.
1949 „Influence thraco-thessaliennes et orientales sur les cultes de la Grèce, de l'Italie et de l'Occident germanique“, *Acad. Royale de Belgique, Bull. de la classe de Lettres*, XXXV, 234–52.
- Grégoire, H. и G. Bonfante
1944 *Annuaire de l'Université libre de Bruxelles*, VII, 41–6.
- Grimm, J.
1868 *Geschichte der deutschen Sprache*, I, 3 (Leipzig).
- Gusmani, R.
1959 *Studi frigi* (855–38; 44–9).
- 1964 *Lydisches Wörterbuch* (Heidelberg).
- Haas, O.
1939a „Zur Erklärung der neuphyrgischen Inschriften“, *Wiener Zeitschrift der Kunde des Morgenlandes*, XLV, 121–34.
- 1939b „Über die phrygischen Sprachdenkmäler und ihr Verhältnis zum Armenischen“, *Handes Amsorya*, Heft 7–12, 225–35.
- 1957 „Die sprachliche Stellung des Phrygischen“, *Езикovedски изследвания в чест на Ст. Младенов*, 451–67 (Sofia).
- 1960a „Die phrygische Sprache im Lichte der Glossen und Namen“, *Linguistique Balkanique*, II, 25–36.
- 1960b „Neue spätphrygische Texte“, *Die Sprache*, VI, 9–17.
- 1961 „Armenier und Phryger“, *Linguistique Balkanique*, III/2, 29–38.
- 1964 „Das Phrygische und die Sprache der Balkanländer“, *Südosteuropaschriften*, 6, 76–89.
- 1966 *Die phrygischen Sprachdenkmäler* (Sofia).
- 1976 „Die Sprache der spätphrygischen Inschriften“, *Linguistique Balkanique* XIX/3, 49–82, XIX/4, 53–71.
- Hamp, E.
1971 „Deux fantômes de l'ethnogenèse balkanique“, *Studia Balcanica*, 5, 243–6 (Sofia).
- Hașdeu, B.
1901 „Cine sunt Albanesii?“ *Acad. Rom. Analele*, ser. II, XXIII, sect. lit. 6–11.

- Hermann, E.
1922 *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, L, 301—9.
- Hirt, H.
1892 „Gehören die Phryger und Thraker zu dem satem- oder centum-Stämmen?“ *Indogermanische Forschungen*, II, 143—9.
1898 „Beiträge zur älteren Geschichte und Geographie“, *Festschrift für H. Kiepert* (Berlin).
- Historja e Shqiperise*, I, 1959 (Tirane).
- Hoffmann, H.
1906 *Die Makedonier. Ihre Sprache und ihr Volkstum* (Göttingen).
1905 *Die Indogermanen. Ihre Verbreitung, ihre Heimat und ihre Kultur*, I (Strassburg).
- Hutchinson, R. W.
1963 *Prehistoric Crete* (London).
- Istoria limbii române*, 1969, II (București).
- Ivănescu, G.
1964a „Cuvinte românești de origine traco-daca“, *Analele Universității din Timișoara*, II, 258—63.
1964b „Teoria lui Vladimir Georgiev despre limba traco-daca“, *Analele Universității din Timișoara*, II, 255—8.
- Jacobsohn, H.
1927 „Miscellen. Zum Thrakisch-Phrygischen“, *Festschrift Kretschmer*, I, 72—5.
- Jireček, C.
1894 „Zum Namen Plovdiv oder Plovdiv“, *Archiv für slavische Philologie*, XVI, 596—600.
- Jokl, N.
1923 *Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen* (Berlin, Leipzig).
1924a „Albaner“, *Reallexikon der Vorgeschichte*, I, 84—94.
1924b „Illyrer“, *Reallexikon der Vorgeschichte*, I, 92—99.
1925 „Thrakisches“, *Streitberg-Festgabe*, 173—81 (Leipzig).
1927 „Phryger“, *Reallexikon der Vorgeschichte*, X, 141—53.
1929 „Thraker“, *Reallexikon der Vorgeschichte*, XIII, 278—98 (Berlin).
1963 „Die Verwandtschaftsverhältnisse des Albanischen zu den übrigen idg. Sprachen“, *Die Sprache*, IX, 5—156.
- Kalléris, J. H.
1964 *Les anciens Macédoniens*, I (Athènes).
- Katičić, R.
1964a „Namengebung im römischen Dalmatien“, *Die Sprache*, X, 23—37.
1964b „Illyrii proprie dicti“, *Živa Antika*, XIII/XIV, 87—98.
1968 „Liburner, Pannonier und Illyrier“, *Studien zur Sprachwissenschaft und Kulturkunde*, 363—75 (Innsbruck).
- Kazarov, G.
1901 „Über die Namen der Stadt Philippopolis“, *Philologische Wochenschrift*, n. 50.
1905 „Zur Geographie des alten Thrakiens“, *Wochenschrift für Klassische Philologie*, 33/34, 930—933.
1906 „Thrakisches“, *Archiv für Religionswissenschaft*, IX, 287—9 (Leipzig).
1928a „Thrakisches“, *Indogermanische Forschungen*, XLVI, 229.
1928b „Zur Geographie des alten Thrakiens“, *Klio*, XXII, 84—5.
1937 „Thrakische Religion“, *PWRE*, VI, A, 472—551.
- Klein, W.
1887 *Die griechischen Vasen* (Wien).
- Krahe, H.
1925a *Die alten balkanillyrischen geographischen Namen auf Grund von Autoren und Inschriften* (Heidelberg).
1925b „Zu einzelnen illyrischen Eigennamen“, *Beiträge zur Namenforschung*, VI, 237—43.
1954a *Sprache und Vorzeit* (Heidelberg).
1954b „Völkernamen und Flussnamen“, *Festschrift Fr. Zucker*, 227—44 (Berlin).
1955 „Die Sprache der Illyrer“, I (Wiesbaden).

- 1957 „Die Behandlung des idg. *o* im Illyrischen“, *Studia linguistica in honorem acad. S. Mladenov*, 469–76.
- Kretschmer, P.
1894 *Die griechischen Vaseninschriften* (Gütersloh).
1896 *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache* (Göttingen).
1934 *Glotta*, XXII, 201–3.
1934/5 „Sprachliche Vorgeschichte des Balkans“, *Revue internationale d'études balkaniques*, I, 379–386.
1935 „Zum Balkan-Skythischen“, *Glotta*, XXIV, 1–56.
1943 „Die vorgriechischen Sprach- und Volksschichten“, *Glotta*, 30, 184–218.
- Kronasser, H.
1961 „Zum Stand der Illyristik“, *Linguistique Balkanique*, IV, 5–24.
- Lagarde, P. de
1866 *Gesammelte Abhandlungen* (Leipzig).
- Lehmann, K.
1950 *Hesperia*, XIX, 16–25.
1955 „Documents of the Samothracian Language“, *Hesperia*, XXIV, 93–100.
- Lenk, B.
1936 „Die thrakischen Stämme“, *PWRE*, VI, A, 404–7.
- Leo, K.
1854 „Einige Bemerkungen über die Sprache der Geten“, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, III, 176–94.
- L'ethnogenèse des peuples balkaniques (Symposium international sur l'ethnogenèse des peuples balkaniques, Plovdiv, 23–28 avril, 1969; *Studia balcanica*, 5; Sofia).
- Leumann, M., J. B. Hofmann
1928 *Lateinische Grammatik* (München).
- Mateescu, G. G.
1925 „Granița de apus a Tracilor. Contribuțiuni toponomastice și epigrafice“, *Annuarul Institutului de istorie națională*, III, 377–492.
- Mayer, A.
1939 „Illyrisches“, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, 66, 75–127.
1952 „Über das Verhältnis des Makedonischen zum Illyrischen“, *Glotta*, XXXII, 45–89.
1957/9 *Die Sprache der alten Illyrer. I. Einleitung. Wörterbuch der illyrischen Sprachreste. II. Etymologisches Wörterbuch des Illyrischen. Grammatik der Illyrischen Sprache* (Wien).
- Meillet, A.
1936 *Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique*. 2e éd. (Vienne).
- Meister, R.
1911 *Berichte der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften*, phil.-hist. Kl., 21–9.
1963 „Der Name der Donau“, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, 78, 53–5.
- Meyer, G.
1884/5 *Albanische Studien*, II–III.
1894 „Zu den thrakischen Glossen“, *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprache*, XX, 116–124.
1904/6 *Grundriss der romanischen Philologie*.
- Mihailov, G.
1968 „Rapports onomastiques entre les régions de l'est des Balkans et l'Asie Mineure“, *Actes du 1er Congrès international des études balkaniques*, VI, 549–55.
1969 „Les Thraces en Egypte“, *Linguistique Balkanique*, 13/1, 31–44.
1970/66 *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, I (2 изд.) — IV (Serdicae).
- Miklosich, F.
1872 *Denkschriften der Wiener Akademie der Wissenschaften*, phil.-hist. Kl., XII.
- Mikov, V.
1971 „La Bulgarie à l'âge du Bronze“, *L'ethnogenèse des peuples balkaniques* (*Studia Balcanica*, 5; Sofia), 50–58.

- Mladenov, S.
1926
1927/8
1928
1929
1929/30
Nandriş, G.
1962
Nopcea, F. Freich, v.
1913
Oberhammer, E.
1936
Ölberg, H.
1968
Papazoglu, F.
1964
1969
Părlângeli, O.
1960
Pärvan, V.
1926
Pedersen, H.
1945
Philippide, A.
1923/8
Pisani, V.
1948
1957a
1957b
1959
Poghirc, C.
1960
1961
1963
1967
1968a
1968b
1969
1970
1971
1973
1974
1976
Pokorny, J.
1948—59
- Zeitschrift für Ortsnamenforschung*, II.
„Die Ortsnamenforschung bei den Bulgaren“, 1914—1925, *Zeitschrift für Ortsnamenforschung*, III, 138—44.
Balkan-Archiv, IV, 180—194.
Geschichte der bulgarischen Sprache (Berlin/Leipzig).
„Albanisch und Thrako-Ilyrisch“, *Balkan-Archiv*, IV, 181—94.
„Rumänisch-Slavisch-Thrako-Dakisch“, *Zeitschrift für slavische Philologie*, XXX, 140—61.
„Thrakisch-albanische Parallelen“, *Anthropos*, VIII, 138—50.
Thrake, Thraker, Landes- und Volksbegriff, *PWRE*, VI, A, 393—404.
„Idg. k' vor und im Albanischen“, *Studien zur Sprachwissenschaft und Kulturkunde* (Innsbruck).
„Dardanska onomastica“, 8/1, 49—75 (Beograd).
Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba (Tribali, Autariati, Dardani, Scordisci et Moesi) (Sarajevo).
„Concordanze toponomastiche traco-messapiche“, *Quaderni dell'Istituto di glottologia* (Bologna), V, 21—9.
Beiheft 26 zur Zeitschrift für romanische Philologie, 61—72.
Lykisch und Hittitisch.
Originea românilor, I—II (Iaşi).
„Tracio βοῦδαλια“, *Acme*, I, 292.
„Thrakisches“, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, LXXV, 76—9.
Zwei thrakische Beiträge: 1. Μυός und μανδάκης. 2. Thrak. Ζευήρη, osk. Herentas“, *Rheinisches Museum*, 100, 389—392.
Saggi di linguistica storica (Torino).
„Vocalele rom. *ă*, alb. *ë*, bulg. *ə* și oscilația *a/e* în grafia cuvîntelor trace“, *Studii clasice*, XI, 657—60.
„La valeur phonétique de l'oscillation graphique thrace *a/e* à la lumière des données des langues balkaniques modernes“, *Studii clasice*, III, 33—7.
„L'alternance *m/mb/b* en thrace et en albanais“, *Linguistique Balkanique*, VI, 97—100.
„Considérations sur les éléments autochtones de la langue roumaine“, *Revue roumaine de linguistique*, 12, 19—36.
„O noua teorie asupra substratului limbii române“. „Problèmes actuels de l'étymologie roumaine“, *Revue roumaine de linguistique*, XIII, 208—23.
„Influența autohtonă“, *Istoria limbii române*, II, 313—25 (București).
„Les rapports entre le thraco-dace et le balto-slave“, *Actes du Xe congrès international des linguistes* (Bucarest, 1967), 10, 765—71.
„Réflexions sur les problèmes du daco-moesien“, *L'ethnogenèse des peuples balkaniques (Studia Balcanica)*; Sofia, 171—79.
„La contribution de B. P. Hașdeu à la théorie du substrat de la langue roumaine“, *Linguistique balkanique*, XVI/2, 85—98.
„L'hydronymie roumaine“, *Linguistique balkanique*, XVII/3, 35—63.
„Thrace et daco-mésien: langues ou dialectes“, *Thraco-dacica* (București), 335—347.
Indogermanisches etymologisches Wörterbuch (Bern).

- Popović, I.
1958 „Slaven und Albaner in Albanien und Montenegro“, *Zeitschrift für slavische Philologie*, 26, 301–316.
1959a *Beiträge zur Namenforschung*, 10, 243–9.
1959b *Annali*, sez. ling., 1, 169–74 (Napoli).
1960 *Zeitschrift für Slawistik*, IV, 714–22.
- Pulgram, E.
1947 „Indo-European Personal Names“, *Language*, 23, 189–96.
1960 „New Evidence on Indo-European Names“, *Language*, 36, 198–205.
- Rakeva, Z.
1972 „Une inscription d'origine inconnue de Thrace“, *Linguistique balkanique*, XVI/1, 49–53.
- RE = *Realencyclopädie der Altertumswissenschaft*.
- Reichenkron, G.
1966 *Das Dakische (rekonstruiert aus dem Rumänischen)* (Heidelberg).
- Renfrew, C.
1969 „The Autonomy of the South-East European Copper Age“, *Proceedings of the Prehistoric Society for 1969*, XXXV, 12–38.
- Ribezzo, F.
1924 *Rivista indo-greco-italica*, VIII, 202.
1932 „Di alcuni sopravvivenze traco-illiriche nell'albanese“, *Rivista indo-greco-italica*, XVI, 25–6.
- Robert, L.
1965 „Population thrace“, *Hellenica*, 13, 92–3.
1974 „Des Carpathes à la Propontide“, *Studii Clasice*, XVI, 53–88.
- Roesler, R.
1873 „Über das Thrakische“, *Zeitschrift für österreichisches Gymnasium*, 105–116.
- Rosetti, A.
1958 *Revue de linguistique*, III, 135–9.
1962 *Istoria limbii române*, II (București).
- Russu, I. I.
1936a „Intorno al nome di Bisanzio“, *Atti del V Congresso internazionale degli Studi Bizantini, Roma; Studi Bizantini e Neoeellenici*, V, 554–7.
1936b „Thracica. Note onomastiche“. I., *Omaggio fraților Lapedatu*, 763–72 (București).
1938/40 „Thracica. Note onomastiche“, *Anuarul Institutului de studii clasice*, III, 153–9; 354–7.
1938 „Macedonica“, *Ephemeris dacoromana*, VIII, 105–232.
1940 „Heros Manimazos“, *Zeitschrift für Namenforschung*, 16, 157–8.
1941/3 „Granița etnică între Traci și Illiri“, *Cercetări epigrafice și onomastice*, *Anuarul Institutului de studii clasice*, 73–147.
1944/8 „Religia geto-dacilor. Zei, credințe, practici religioase“, *Anuarul Institutului de studii clasice*, V, 61–139.
1948 „Thracica. Notes d'épigraphie et d'onomastique thrace“, III, *Годишник на Пловдивската библиотека и музей*, I, 57–9; IV, II, 1950, 57–9.
1954 „Oiskos (Iskar). Contribution à la toponymie thrace“, *Годишник на музеите в Пловдивски окръг*, I, 195–8.
1957a „Etimologii thrace. Nume de persoane și de locuri“, *Studii și cercetări lingvistice*, VIII, 161–72.
1957b „Studii illirice“, *Studii și cercetări lingvistice*, VIII, 27–42.
1957c „Dispariția limbii și a populațiilor traco-dace“, *Studii și cercetări de istorie veche*, VIII, 253–65.
1958a „Etudes illyriennes“, *Studia in honorem D. Dečev*, 105–113 (Sofia).
1958b „Studii illirice“, *Cercetări de linguistica*, III, 89–107.
1958c „Thracica. Notes d'épigraphie et d'onomastique thrace. V“, *Dacia*, n. S. II, 463–6.
1959 *Limba traco-dacilor* (București).
1961 *Revue de linguistique*, VI, 80–89.
1962 „Raporturile limbii române cu albaneze și cu substratul carpato-balcanic“, *Cercetări de linguistica*, 7, 107–30.
1963 „Die Ortsnamen der Balkanhalbinsel in „De aedificiis“, *Revue de linguistique*, VIII, 129 (București).

- 1965 „Le substrat thraco-dace et illyrien dans le processus de l'ethnogenèse des Roumains“, *Revue roumaine d'histoire*, 4, 887—900.
- 1967 *Limba traco-dacilor*, 2 изд. (București).
- 1969a „Die Sprache der Thrako-Daker“ (Bukarest).
- 1969b „Le substrat illyrien et thraco-dace dans la romanité balkanique et carpato-danubienne“, *Actes du 1er Congrès international d'études balkaniques*, II, 125—6.
- 1970 *Elemente autochtone în limba româna. Substratul comun româno-albanez* (București).
- Sarafov, T.
1972 „Une nouvelle étymologie du nom de la tribu thrace Σάρραι“, *Etudes balkaniques*, 1972/2, 115—20.
- Schachermeyr, F.
1964 *Die minoische Kultur des alten Kreta* (Stuttgart).
- Scherer, A.
1965 „Fremdensprachige Personennamen im alten Griechenland“, *Symbolae linguisticae in hon. J. Kuryłowicz*, 256—64 (Wrocław—Warszawa).
- Schmitt-Brand, R.
1967 „Die thrakischen Inschriften“, *Glotta*, 45, 40—60.
- Schmöckel, H.
1957 *Geschichte des alten Vorderasien* (Leiden).
- Schrader, O. A. Nehring
1929 *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*, 2 изд. I—II (Berlin, Leipzig).
- Seure, G.
1950 „Quelques réflexions générales sur les noms propres thraces“, *Serta Kazaroviana* (Известия на Археологическия институт, XVI), I, 165—76.
- Şiadbei, I.
1957 *Mélanges linguistiques*, 63—9 (Bucarest).
- Simeonov, B.
1963 „Noms de lieux thraces récemment découverts“, *Linguistique balkanique*, VI, 87—92.
- 1971 „Die Herkunft des Wortes *ypda*“, *Linguistique balkanique*, 15/2, 33—5.
- Skok, P.
1929 *Zeitschrift für Ortsnamenforschung*, IV, 205.
- 1931 „Beiträge zur thrakisch-illyrischen Ortsnamenkunde. I. Scupi, Bederiana, Tauresion und Pulpudeva“, *Zeitschrift für Ortsnamenforschung*, VII, 34—55.
- Solmsen, F.
1897 „Thrakisch-Phrygisches“, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* XXXIV, 68—80.
- Taşliklioglu, Z.
1961 „Recherches épigraphiques en Thrace et en Chersonèse“, *Université Istanbul, Fac. des Lettres*, n. 886.
- Tomaschek, W.
1893/4 *Die alten Thraker, I. Eine ethnologische Untersuchung*. Sitzungsberichte d. Kaiserl. Akad. d. Wissenschaften zu Wien, 128). II. *Die Sprachreste*, I. Hälfte: *Glossen, Ort- und Götternamen* (ib. 130); 2. Hälfte: *Personen- und Ortsnamen* (ib. 131).
- Togeb, K.
1952 „Neutru in traca“, *Cahiers Sextil Puşcariti* I, 256—8.
- Ure, I.
1951 *Journal of Hellenic Studies*, LXXI, 195—8.
- Vaillant, A.
1955/7 „Dionysos-Bacchus, Eleutheros, Liber, Sabadios ou Sabazios, le lieu de la liberté et de l'immortalité“, *Clio*, VII—IX, 485—6.
- Vasmer, M.
1925 *Studien zur albanischen Wortforschung* (Acta et commentationes Universitatis Dorpatensis, I).
- Velkov, V.
1968 „Über die antiken Namen des Flusses *Arda*“, *Известия на Института за български език* XVI, 79—85.

- 1971a „*Gestistyrum* — ein angeblich thrakisches Wort“, *Linguistique balkanique*, XV/2, 37—9.
- 1971b „Thraker und Phryger nach den Epen Homers“, *L'ethnogenèse des peuples balkaniques* (*Studia balcanica*, 5; Sofia), 279—285.
- Velkova, Ž.
1967 „Die thrakische Sprache“ (Bibliographischer Anzeiger 1852—1965), *Linguistique balkanique*, XII, 155—84.
- 1971 „Zur antiken Ortsnamenkunde Thrakiens“, *Linguistique Balkanique*, XV/2, 41—5.
- 1972 „Die thrakische Sprache (Bibliographischer Anzeiger 1966—70), *Linguistique balkanique*, XVI/1, 55—63.
- 1974 „Nachträge zu den thrakischen Sprachresten“ (1957—72), *Linguistique balkanique*, XVII/2, 55—77.
- Vlahov, K.
1963 „Die geographische Verbreitung der thrakischen Personennamen mit Vorderglied AYLY.“, *ГЦУФФ*, LVII, n. 2, 375—88.
- 1964a „Nachträge und Berichtigungen zu den thrakischen Sprachresten und Rückwörterbuch (ГЦУФФ, LVII, 2; Sofia).“
- 1964b „Zur Frage des Personennamenssystems der thrakischen Sprache (Personennamen, die von Flussnamen abgeleitet sind), *ГЦУФФ*, LVIII, n. 2, 533—65.
- 1965a „Der Lautwechsel E: A im Wortteil -zenis: -zanus der thrakischen Namen“, *Akten der VIII Internationalen Konferenz „Eirene“* (Budapest).
- 1965b „Zur Frage der Gräzisierung thrakischer Personennamen“, *Živa Antika*, XV, 39—44.
- 1966a „Das thrakische Wort 'para' und seine Deutung“, *Živa Antika*, XV, 295—304.
- 1966b „Die Vertretung der i. e. ā und ē im Thrakischen“, *ГЦУФФ*, LX, 43—134.
- 1966c „Sind die Wortteile -OKO, -TOKO u. a., die in zweistämmigen Personennamen auftreten, thrakisch?“ *Živa Antika*, XV, 305—19.
- 1968a „Die l- und k-Suffixe in der thrakischen Personennamenbildung“, *ГЦУФФ*, 62, 241—82.
- 1968b „Über die Vokalquantitäten im Thrakischen“, *Actes du Ier Congrès international d'études balkaniques*, 6, 485—95.
- 1971 „Areale und ethnographische Distribution der thrakischen Personennamen“, *Studia balcanica*, 5, 193—7.
- 1974 „Das thrakische Wort *ΔΙΖΑ* und seine Deutung“, *Linguistique balkanique*, XVII/2, 33—41.
- Vraciu, A.
1970 „Precisări în legătura cu elementul autohton din limba română“, *Limba română*, 19, 101—16.
- 1971 „Sur le caractère autochtone des populations anciennes de la Dacie: les données linguistiques“, *L'ethnogenèse des peuples balkaniques*, (*Studia Balcanica*, 5; Sofia), 179—192.
- 1976 „Sur la méthodologie des recherches dans le domaine des rapports linguistiques du thraco-dace et des autres langues indo-européennes“, *Thraco-dacica* (București), 355—326.
- Weigand, G.
1927 „Sind die Albaner Nachkommen der Illyrer oder der Thraker?“, *Balkan-archiv* III, 277—89.
- Walde, A., J. B. Hofmann
1938/56 *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, I—III (Heidelberg).
- Werner, R.
1961 „Die thrakische Sprache“, *Abriss der Geschichte antiker Randkulturen*, 105—7 (München).
- Wiesner, J.
1963 *Die Thraker* (Stuttgart).
- Zaimov, J.
1963 „Quelques particularités des noms thraces en Bulgarie“, *Linguistique Balkanique*, VI, 81—6.

ПОКАЗАЛЕЦ НА ЦИТИРАНИТЕ АВТОРИ

- Абаев, А. И. 159
 Андриотис, Н. П. 9
- Берчу, Д. 9
 Бешевлиев, В. 8, 9, 120
 Бонфанте, Дж. (G. Bonfante) 9, 140, 151, 152
 Бранденщайн, В. (W. Brandenstein) 8, 235
 Брънкуш, Г. (G. Brîncuș) 9
 Будимир, М. 9
 Бьотихер, П. (P. Bötticher) 7
- Велев, В. 31
 Венедиков, Ив. 64, 184
 Велков, В. 9, 20, 65
 Велкова, Ж. 9
 Влахов, К. 9, 25, 26, 176
 Врачу, А. (A. Vraciu) 9
 Вулпе, Р. (R. Vulpe) 8, 184
- Георгиев, В. И. 9, 13, 16, 35, 64, 66, 68, 77, 78, 85, 91, 92, 130, 184, 187, 188, 189, 197, 199, 207, 212, 236, 259, 268
 Георгиев, Г. 152, 157
 Геров, Б. 9, 184, 210
 Гиндин, Л. А. 9
 Грим, Я. (J. Grimm) 7
 Гълъбов, Ив. 9, 13, 35, 64
- Дайковичу, К. (C. Daicoviciu) 9
 Данов, Хр. 268, 269
 Дечев, Д. 8, 9, 10, 13, 15, 17, 18, 19, 34, 65, 109, 137, 159, 160, 186, 210, 211, 212
 Джамбазов, Н. 261
 Динев, Л. 31
 Дотен, Ж. (G. Dottin) 8
 Дремсизова, Цв. 137
 Думитреску, В. 264
 Дуриданов, Ив. 9, 28, 34, 75, 78, 81, 82, 86, 88, 93, 94, 95, 96
- Еванс, А. (A. Evans) 154
- Займсв, Й. 13, 35, 36
 Золмсен, Ф. (F. Solmsen) 8
- Иванов, Т. 36
 Илчев, Ст. 13, 35
- Йокл, Н. (N. Jokl) 8, 14, 24, 31, 195, 235
 Йорданов, Т. 31
- Капанцян, Г. 224
 Капидан, Т. (Th. Capidan) 8
- Кацаров, Г. 8, 13, 48
 Кречмер, П. (P. Kretschmer) 7, 8, 9, 24, 25, 143, 149, 150
- Лагард, П. льо (P. de Lagarde) 7
 Леман, К. (K. Lehmann) 140, 142, 143, 144, 146, 149, 150
 Лео, К. (K. Leo) 7
- Майер, А. (A. Mayer) 15
 Майер, Г. (G. Meyer) 7, 235
 Матееску, Дж. (G. Mateescu) 8
 Мейе, А. (A. Meillet) 219
 Миков, В. 152, 264, 266
 Михайлов, Г. 9, 48, 135, 139
 Младенов, Ст. 8, 235
- Надел, Б. И. 9
 Неринг, А. (A. Nehring) 8
 Нерознак, В. П. 9
 Николов, Б. 156, 157
- Папазоглу, Ф. 9
 Пенков, Ив. 31
 Пизани, В. (V. Pisani) 9
 Погирк, Ч. (C. Poghiric) 9
 Поповић, И. 212
 Първан, В. (V. Părvan) 8
- Русу, И. И. (I. I. Russu) 9, 27, 28, 31, 74, 235
 Рьозлер, Р. (R. Roesler) 7, 45
- Сарафов, Т. 7, 9
 Сергеев, В. С. 268
 Симеонов, Б. 9
 Сьор, Ж. (G. Seure) 8
- Ташликлиоглу, З. 9
 Толстой И. И. 144, 149
 Томашек, В. (W. Tomaschek) 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 187, 195
- Фик, А. (A. Fick) 7, 9, 13, 16
 Филиппиде, А. (A. Philippide) 8
 Филов, Б. 105, 106, 111, 113, 114, 135, 136
- Хаас О. 218
 Хирт, Х. (H. Hirt) 8
 Хюбшманн, Х. (H. Hübschmann) 7
- Шрадер, О. (O. Schrader) 8

- *
 Barić, 204, 209, 212
 Bechtel, F. 238
 Beševliev, V. 67,
 Bilabel, F. 224
 Bolleli, T. 239
 Boefante, G. 140
 Brandenstein, W. 144,
 Brice, W. C. 154
 Brugmann, K. 132
 Buck ... 110
 Čabei, E. 209, 212
 Cameron, K. 200
 Campanile, E. 239
 Capidan, Th. 212
 Cimochoowski, W. 212
 Cox, K. 200
 Daicoviciu, G. 199
 Detschw (Dečev), D. 8, 11, 12, 35, 36, 106,
 112, 126, 127, 129, 130, 144, 184, 194,
 195, 106, 197, 199, 204, 205, 207, 208,
 210, 213, 223
 Devoto, G. 239
 Dumitrescu, V. 264
 Duridanov, I. 13, 15, 81, 82, 86, 88, 93, 94,
 95, 163
 Evans, A. 154, 157
 Fick, A. 238
 Fraenkel, E. 41, 199
 Friedrich, J. 128, 200, 216, 223
 Garašanin, M. V. 215
 Garelli, 223
 Georgiev, V. I. 14, 38, 42, 43, 47, 55, 58,
 65, 66, 68, 69, 70, 72, 74, 75, 76, 80, 81,
 82, 86, 88, 90, 92, 93, 96, 97, 98, 108,
 112, 137, 179, 194, 198, 220, 236, 239, 261
 Gerasimova-Tomova, V. 83
 Grégoire, H.
 Geodze, ... 224
 Gusmani, R. 216
 Haas, O. 200, 216, 219, 224, 227
 Hamm, J. 260
 Hauschild, R. 174
 Hermann, E. 223
 Hirt, H. 204, 212
 Hofmann, J. B. 109, 113, 139, 229
 Hoffmann, O. 65, 199
 Horalek 260
 Hutchinson, R. W. 154
 Jokl, N. 27, 104, 199, 204, 212, 215, 216
 Kaibel, 109
 Katičić, R. 236
 Kazarow, D.
 Krahe, H. 186, 236
 Kretsehmer 200, 204, 223
 Kronasser, H. 236
 Lambrino S. 110
 Lahmann, K. 65, 139
 Leumann, M. 113, 139
 Locher Hüttenbuch 20
 Mayer, A. 186
 Meister, R. 223
 Meyer, G. 209
 Mihailov, G. 36, 65, 126, 139.
 Mikloschich, F. 204
 Mikon 262, 264
 Mladenov, St. 109, 157
 Öberg 210
 Pedeusen, H. 223
 Philippi, A. 212
 Pisani 215
 Poghirc, C. 198
 Pokorny, J. 143, 65, 74, 92, 112, 118, 209,
 225, 239
 Popović, I. 212
 Pärvan, V. 212
 Pulgram, E. 239
 Revfrew, C. 264
 Rosetti, S. 214
 Russu, I. I. 9, 24, 25, 198, 204, 210, 214
 Schachermeyr, F. 154
 Schmoekel, ... 224
 Schwyzer, E. 136, 144, 150, 229
 Šiadbei, I. 212
 Skok, P. 212
 Solmsen, F. 41
 Thumb, A. 174
 Vasmer, M. 309
 Velkov 268
 Vrđciu, A. 198
 Walde, A. 143, 199, 229
 Weigand, G. 204, 212

ПОКАЗАЛЕЦ НА ДУМИ

АВЕСТИЙСКИ

adu- 66
akō 59, 72, 99, 100
aspa- 61
avaiti 59
axšaēna- 32, 197
azəm 108
būza- 45, 46, 99
dāman- 88
dānuš 82
jantar- 83
janti- 61, 95
maēθanəm 86
paurwata- 8 9
Ranhā 205
sūra- 94, 102, 165
vis 69, 82, 168
xšaya- 92
xšayeiti 92
zaopar- 45, 102, 167, 170

АЛБАНСКИ

ambel 194, 214
baba, babë 233
besë 68, 99
bjeshkë 214
breth 70
brī 70, 71, 99
bukur 199
burrë 42, 99, 169, 197
dale 119
dardhë 214
dash 239
ditë 81, 97
djek 205
dhatë 72, 100
dhjamë 205
drë 45, 100
drute 197, 214
ebp, elb-i 209
esell 209
gjarper 205
gjarpën 205
gjatë 209
giysh 72, 100
kal 213
karpë 38, 197, 201, 214
kut 213
luftë 213
mal 197, 214
man 196, 214
mand 214
mend, mund 209

madh 58
mat 209
mes, mez-i 101
mund 209
nëntë 209
njeri 109
njëzet 209
pelë 207, 215, 285
pesë 205
përrua 187
pjek 205
pyll 214
ragal 240
re 235
rshinë 213
shatë 206
Shkodër 213
shqer 197, 206, 215
shtatë 197, 209
tetë 205
Tomor 213
ujë 88
ulq 239
vet(e) 61, 102, 214
vend 215
vjet 205
vis 69, 168, 207, 214
Zeza 130
Zeze 130
zezë 130
zi 130

АНГЛИЙСКИ (И АНГЛОСАКСОНСКИ)

down 37
dūn (англосакс.) 37, 76, 100, 165
geat 217
hollow-tree 196
quick, англосакс. cwicu 267
þwīnan (англосакс.) 94
widu, wudu (англосакс.) 196

АРМЕНСКИ

aic 98, 197
aitnum 225
akn 59, 98
alkatc 225
anun 225
arawr 225
asr 225
atamn 225
ateam 225
audi 225

buz 46
 del' n 195
 dikc 42
 erek 78
 haci 225
 haykc 225
 hot 225
 hoviw 225
 jein 15
 j'i 71
 jur 81, 96
 karkac 19
 mizem 196
 p'artcam 207
 ser 64
 sirem 64, 86, 175
 t'olum 148
 ul 207

БЪЛГАРСКИ

аз 108
 Арда 244
 Атия 64
 балан 35
 бара 186
 Беброво 46
 Бела 65
 Бела река 35
 Беласица 33
 Бело 65
 Белячо 65
 Бельо 65
 Бистра 45, 69
 Бистро 69
 Бистрьо 45, 69
 блян 145
 Богдан 41
 Борислав 41
 брица 13
 брод 70
 бръз 45, 71
 буника 195
 бърз 200
 Бърза 45, 69, 71
 Бързо 45, 69, 71
 Бързьо 45, 69, 71
 бял, бел 33
 Бяла 45
 Бяла река 65
 Вит 88, 164, 203
 Воден 24, 33
 Вълко 45
 гая 16, 59, 78, 100, 171, 178
 глава 30, 31
 Глава Панега 30
 Градец 183
 Градище 183
 грив 253
 Гьоксу, Гьопсу 250

Гьопса 250
 давя 194
 геен 59, 100
 дръм 81
 дръма, дръмка 81
 Дунав 245
 дърма 100
 езда 65
 Елен 45, 76
 елха 240
 Еркене 162
 Етрополе 188
 Етър 63
 зелка 217
 земя 60
 злат 179
 Златан 45, 60, 81, 179
 златен 101, 164
 Злати 45, 81
 Златна Панега 30, 31
 зъмя 60, 81, 167
 Ибър 246
 Искър 88, 247
 Караполци 188
 катеря се 253
 катерица 253
 Кожани 241
 Кърпец 85
 Лом 248
 лош 61, 101
 Лъжеене 188
 Марица 246
 Места 87, 248
 Нестеница 87
 Ниш 214
 Одрин 88
 Осъм 32, 33, 39, 249
 Панега 31
 Пирин 38
 Пловдив 252
 порой 187
 Рила 37, 92
 Родосто 91
 Росита 205
 Росица 205
 рофея 255
 руфя 255
 самодива 61
 Сапарево 188
 Светлан 61, 167, 178
 Светослав 40
 свещилка 27
 седмак 197
 Селиврия 189
 скръж, скреж 19
 Струма 249
 Стряма 39, 66, 250
 Темна река 34
 Темното дере 34
 Темщица 34
 Тимок 151, 250

гласкам 96, 102
 Тунджа 250, 251
 Тъжа 250, 251
 Цапарево 188
 Циропол 252
 Црна река 32
 чело 43, 83, 101
 чер 58, 59, 84, 85, 167
 червен 196
 червеникав 196
 Черна вода 32
 Черни Тимок 34
 Черно море 32
 Черню 45
 яздя 61, 65, 99
 Янтра 63, 167, 203, 251

ГОТСКИ

abrs 63
 agis 59
 ana 39, 64, 99
 briggan 71
 dōms 216
 fanī 89, 101, 164
 gulþ 31
 -kunds 73
 riqiz 78
 stains 73
 swarts 32
 ut- 102, 178

ГРЪЦКИ

*Αβδηρα 36
 ἀγλαόδωρος 57
 ἀγλαομιδής 57
 ἄγνός 57
 ἄγουρις (гр. ?) 19
 *Αδήριτος 96
 *Αδωνις 56
 ἀθάνατος 57
 *Αθήνη 56
 αἰγικός 64
 αἰθήρ 240
 αἰθήρια 240
 αἶθω 64
 αἶς 64, 197
 ἀκτή, *Ακτή 36, 37, 63, 64 99
 ἄκτιον, *Ακτιον 63, 64
 ἄκων 37
 *Αλέξανδρος 54
 ἄλμη 38
 *Αλμυδισός; (миз.) 38
 *Αλμυρις 205
 ἄλμυρός 205
 ἄλογον 11
 ἀνά 39, 64, 66
 *Αναυρος 66
 *Ανδροσθένης 54, 71
 ἄνθη 64

ἄνθος 64
 ἀνίκητος 57
 *Αξεινος (дако-миз., иран.) 32
 ἀπεράω 205
 ἄπιος 90
 *Απολλόδοτος 53
 *Απολλόδωρος 53
 *Απολλοφάνης 53
 *Απόλλων, *Απλουν 59, 61
 ἀπιτρα 27
 ἀπτω 27
 ἀργιλ(λ)α 11
 ἀργιλλος 11
 αἶγός 11, 45, 65, 77, 99
 ἄρδω 65
 ἄρκτος 239
 *Αρκτος 239
 ἄρσην, ἄρσην, ἄρσης 98
 *Αριμιδωρος 53
 *Ασκληπιός 61
 ἀσπερόματος 59, 179
 ἀστικός 67
 *Αστοβουλος 67
 ἀστός 67
 *Αστος 67
 ἀστρον 59
 ἀφή 27
 *Αγελῶς (пел.) 66, 161
 ἀΨώς (дор.) 66
 βαβαῖ, βαβαῖ 232, 233
 βέλλουμ (белот.) 83
 βέλλουμαι (тес.) 83, 101
 Βενδιδώρα 53
 [B]ενδιδώρος 53
 Βενδιφάνης 53
 βλάβη 128, 131
 βλάβω 128
 βορῶρος 187
 βούλη 83
 βοῦλομαι 83
 Βρυκαῖ 223
 Βρυκεῖς 223
 Βρύκες 223
 γάλως 216
 γενικός 62
 γένυς 216
 Γεράνωρ 44, 79
 γέρας 43, 71, 103
 Γεράστρατος 44
 Γέρης 41, 44, 79
 Γέρυλλος 41, 79
 δᾶ (дор.) 226
 δεσπότης 57
 δέλωμαι (локр., делф.) 83
 Δειος 76
 δήλωμαι (дор.) 83
 Δημήτηρ, Λαμᾶτηρ 60
 Δημογένης 79
 δημός 205
 Δηριμένης 44, 96
 δῆρις 44, 59, 96, 102
 Δήρις 44, 96
 Λιάνδρος 70

Δίας, Διᾶς 41, 44, 74
 Διογένης 41, 53, 54, 75, 79, 164
 Διόδωρος 53
 δίομαι 97
 διόμενος 97
 Δίος 76
 Διονυσιογένης 53
 Διονυσόδωρος 53
 Διόπαις 42, 54, 74, 75, 90, 91, 97
 Διόσκουρος 41, 54, 75, 84, 164
 Διόσκουρος 75
 Δίος 76
 Δίων 44
 -δοκος 96, 171
 δόρυ 96, 171
 Δορύλλας 41, 86, 96
 δραμεῖν 43, 102
 Δρῆρος 102
 Δρόμιος 61
 δρόμος 98
 δρυμός 81
 δύρομαι 19, 104, 165, 169, 171
 δυονίκατος 57
 δώτειρα 57
 δωτήρ 57
 Δωτίς 61, 102
 Δωτώ 59
 ἔβρος (τρ. ?) 37, 129
 ἐγών 130
 ἐλευθερεὺς 57
 Ἐλευθέριος 57
 ἐλε-θερος 57
 Ἐλεύθερος 57
 Ἐλευθήρ 57
 Ἐλευσινία 56
 Ἑλλήνες 267
 ἔλμυς (πελ.) 162
 ἐνδία 241
 ἐπηκόος 57
 ἐπίπιος = ἐφίπιος 62
 ἐπιφανής 57
 ἐπιδάπλευρον 196
 Ἑρασίνο (πελ.) 205
 ἐρέας (τεс.) 110
 ἐρεβεννός (εол.) 77
 ἔρεβος 77, 162
 ἐρέσφι 110
 Ἑρμογένης 53
 Ἑρμιδωρος 53
 Ἑρμοκράτης 53
 Ἑρμόφιλος 53
 Ἑστία 55
 ἔως 130
 εὐαῖ σαβαῖ (τρ. ?) 228
 εὐάν (τρ. ?) 228
 εὐκαρπος 57
 εὐλόγητος 57
 Εὐμένης 54
 Εὐΐεινος 32
 εὐοῖ σαβοῖ (φρ.) 227
 Εὐρυγένης 37, 41, 77, 79, 164
 εὐρύς 37, 77, 100
 εὐς (χομ.) 113

εὐχάριστος 57
 εὖω 27
 ἔως 66
 ζᾶω 127, 130
 Ζεὺς 55, 56, 61
 ζυγία, Ζυγία 57
 Ἡράκλειτος 53
 Ἡρογένης 54
 Ἡρόδοτος 53
 Ἡρόδωρος 53
 Ἡρόξενος 53
 Ἡρότιμος 53
 Ἡρόφιλος 53
 Ἡρόφοντος 41
 ἦρος 62
 ἦϋς (χομ.) 113
 ἦώς, ἦώς (χομ.) 56
 θαάσσω 186
 θάβακον 186
 θαμὸς 196
 Θάλεια 60
 θαλία, Θαλία 60
 Θαλλώ 60, 100
 θαυμ[ατοουργός] 57
 Θεαγένης 42, 74
 θεῖνω 59, 72
 Θευσία 75
 Θεόβουλος 83
 Θεογένης 41, 42, 43, 54
 Θεογῆς 42
 Θεόγνητος 41, 42, 74, 84
 Θεοδᾶς 42
 Θεόδοτος 42
 Θεόδωρος, 42, 43
 Θεοδώτης 42
 Θείωνος 42
 Θεΐλας 74
 Θεόλλος 74
 Θεομένης 42, 43
 Θεόξενος 42
 θεός 42, 100, 171
 Θεοσθένης 42
 Θεότεκνος 41, 42, 54, 74
 Θεότιμος 42
 Θεότοκος 41, 74
 Θεοκράτης 42
 Θεόφιλος 42
 Θεοφυλάκιος 74
 Θεοφύλακτος 42
 Θέρμα, Θερμαί 32
 Θερμός 100, 163, 173
 Θεραίλος 73
 θέρος 100
 Θέυλλος 74
 θέων 41, 74
 θνήσκω 109
 θούρος 100
 Θρακίας 20
 Θρασύβουλος 54
 θυσιακός 152
 Θυραγένης 41, 79
 θωμός 216
 θώραξ 241

αρός (дор.) 82
 αρός 57
 δη (пел.) 100
 Ιέραξ 239
 ερός 246
 ιή (φρ. ? тр. ?) 226
 ιητήρ 57
 ιλεως 57
 *Ιππεύς 44, 77
 *Ιππίας 44, 77
 *Ιππυς 77
 *Ιπποθόος 44
 *Ιπποκλής 44
 *Ιπποκράτης 44
 Ισος, *FisFos* 60, 68, 99
 ισχυρός 57
 Κάβειροι (самотр. ?) 152
 κάμμαρος 241
 Κανδαύλης (μεон.) 14
 καταχθόνιος 57
 Καύκωνες 268
 κέκασμαι 81
 κεκαδμένος. κεκασμένος 81
 κελαινεφής 85
 κεραύνιος, Κεραύνιος 56, 57, 58
 κεφαλή 241
 κίκυς (пел.) 267
 κνωπεύς 241
 κοέω 152
 κόης. κοίης 152
 κόρυζα 21
 Κύνθος (пел.) 92
 Κυνός[ουρος] 52
 κυρία 57
 κύριος 57
 Λαγένης 41, 79, 86
 λαός 43, 101
 λευκώλενος 56
 λυχνίτις 27
 λύχνος 27
 λόγχη 11
 μα (дор.) 43, 86
 μάκαρ 57
 μακάριος 57
 μέγας 57, 58
 μέσος 64
 Μέσχοι (миз. ?) 224
 μῆλον 195
 μήλωθρον 195
 μήτηρ 57
 Μολίς (сѣм.) 47
 Μόσχοι (миз. ?) 224
 Μυόννησος 187
 μῆς 46
 Μυχθονία 186
 Νεστοκράτης 53
 νύσα 101
 οίκογένης 69, 164
 *Ολύμπιος 56
 ομείχειν 196
 *Ορνυ[ος, -ίων] 52
 οσιος 57
 οσσε (χομ.) 83

οτοτύω 230
 οτοτοτοί (φρ. ?) 229, 230
 ούρανιος 57
 Ούρανιος 56
 όφρύς 240
 παῖς 43, 101
 Παλλάς (самотр.) 56
 παντο[ποι]ός 57
 παλαῖ (трак. ?) 231
 πας (кипърски) 97
 πατήρ 57
 πάτριος 57
 πατρῷος 57
 παῖς (ат.) 43
 πέλεκυς 17
 Πέλωρος 52
 πέργαμον, -ος (пел.) 89
 Πέργαμον, -ος (пел.) 89, 101
 περικαλλής 57
 πιστός 67, 99, 197
 πλείστος 60, 101
 πολιάς 57, 63
 πόποι (дрноп.) 232
 Πρίαπος 49
 προόσιος 57
 προπυλαῖος 57
 πῦρ 60
 πυρρός 34, 85, 101
 πῶλος 207
 ῥάξ 241
 *Ργινία 77
 ῥίγος 77
 ριμφαλέος 60, 101, 173
 ῥῦμα 60
 Σάμινθος (пел.) 143
 σάμος 143
 Σάμος 142, 143
 Σαμοθράκη 142, 143
 Σάμος Θρηκική 142
 Σαόννησος 94
 σέβω 62
 Σιληνός 49
 σίνουμαι 94, 102
 σίντης 94
 σκα(φ)ός 94, 102
 σκαμβός 241
 σκαπτός 94, 102
 Στρομογένης 84
 Στρονμόδορος 53
 σώζων 57
 σωτήρ 57
 ταγός 241
 τάρπη 18
 τεῖχος 75
 τέλος 241
 τεροπικέρανος 56
 τῆλε 101
 Τηλεφόντης 83
 τιθήνη 61, 98
 τίτη 61
 τῖφος 97, 102
 τοτοί (φρ. ?) 229, 230
 *Υάμπολις 186

Υάντες 186
 ὕδος 88
 *Υδροῦς(α), *Υδρουσσα 103
 ὕδωρ 81, 164, 171
 ὕης (τρ. ?, φρ. ?) 228, 229
 ὕριστος 57
 φαιδρός 45, 71, 100
 Φαίδρος 45, 71
 Φαῖτος 45, 65, 99, 175
 φαλακρός 241
 φαλός 34
 φαλλός 12
 φάντα 59, 70
 φάσκω 61
 φάσμα 61, 99
 Φιλιππόπολις 185
 φῖν 59, 99
 φῖν 59, 99
 φλεγυρός 59, 99, 171
 φλόμος=φλογμός 27
 φόρμιγξ 13
 φρακρία 201
 φρήτη (μον.) 201
 Φρύγες 223
 φύλη 69
 φύλον 69
 φύσις 59
 φάγω 27, 216
 φασφόρος 57
 χάλις 15, 165
 χείρ 79, 103
 χεῦμα 217
 χθόνιος 57
 χθών 186
 χλωρός 216
 χύτρα 103
 ὦπα (вин. пад.) 83

ДАКО-МИЗИЙСКИ

adila 194, 208
 *Αεδάβη 185
 Αιαδάβα 185, 259
 αἰζ- 197
 Αἰζιός 208, 210
 Acidava 184
 amalusta, amolusta, amulusta 194, 214
 ἀλοῦτις (лард.) 20
 απα 197
 Apuli 25
 Apulum 25
 Aptasa 25
 Αργεδαυον 184
 Arcidava, *Αργίδαβα, Arcidaba 184, 207
 Asamum 33
 αἰ(ε)κ- 32, 197, 201
 *Αἰ(ε)κος, *Αἰετός 186, 187, 209
 *Αἰόπα 198, 201, 202, 209
 *Αἰος 186, 209
 *Αἰοῦπολις 198, 201, 209
 Ballanstra 34
 Βαρδονάριος (τρ. ?) 32

Βαρδάριος, Οὐαρδαριος (τρ. ?) 32
 bersa 197
 Бескиди 214
 Βετσεπιος, Ουετσεπιος 214
 Βίλσοοι 205
 -βιστας, -b'istas 197
 Bistes, Βιστης 67
 Βοιρεβίστας 67
 βουδάθλια 194, 201, 202, 209, 210
 Βουρδωπες 70
 Βουρδοπηγος 70
 Βοῦροι 184
 Βρεγεδάβα 186, 259
 Burridava 184
 Buteridavensis 185
 Burvista 70
 βυρ-, βοιρ- 197
 Βυραβειστας 70
 Βυρεβίστας 67
 Burvista 67
 braterais (миз.) 200
 Brinus (лак. ?) 70
 Calidava 185
 Capidava 185
 δάκινα 194
 Δάκες, Δάκαι 46, 209
 Δάκοι, Δακοί 46, 203, 209
 Δανεδέβαι 185, 259
 Δάνονοις 246
 Danuvius, Danavis 245
 Δάοι, Δάοι 197
 Δάος, Daus 45
 Δαούσδανα 185
 dava 186, 197, 257, 260
 Davus, Δαῦος 197
 Δαρδανία 214
 Δάρδανοι 214
 Decebalus 199
 -dela, -δηλα, -δελ(ι)α 194, 210
 Δερζεϊλας (миз. ?) 60
 Desudaba 185, 207
 Deusara, Δευσαρα 197
 deva 186
 Diegis, Degis 205
 diesapter 27, 195, 205
 dielina, διέλλεϊνα 195, 205
 διέσεμα 27, 201, 202, 209, 211
 diessathel, diessachel 27
 diodela 210
 Διτύβιστας (илир.) 67
 Δοκίδαβα 184
 δονώδηλα 210
 dona 186
 Drobetae, Δροβητίς 197, 210
 δύν 195
 εσπ- (миз. ?) 197
 Gabranus (келт. ?) 210
 Gerasus 205
 Gerbes 25
 germi- 197
 Germizera, Γερμιζερα 202, 211
 Gildoba 185, 207
 Giridavenses 185, 207

Grisia 211
 Ἰέρασος 205
 Ἰαδεβά 185
 Καπίδανα 185
 καρπα- 197
 Καρπάτης 38, 201, 202, 206, 214
 Καρσίδανα 184
 κινούβουλα 195, 208
 Κληπίδανα 184
 Κομίδανα 184
 κοσάδα 195, 205, 206, 210
 Cosenis 25
 Cosingas 25
 κοτίατα 196
 κοτύατα 196
 κρισ(α)-, gris- 197
 Κρίσος 202, 209, 211
 Κουμίδαβα 185
 Cumidava 184, 259
 Κουμούδεβα 185
 κ(ο)υριοννηκούμ 196
 Λύγιος 38
 mal- 197, 199, 214
 Maluensis 197
 Μαρκόδανα 184
 μανία 196, 214
 mantua, μαντοία 214
 Μάρις 206
 Marisia, Μάριος 202, 206, 211
 Μαϊόας (ιραν. ?) 246
 Μέδεχα 28
 μενδροντα (миз.) 200
 μίζηλα 196, 210
 Μουριδεβά 185
 Μύγδονες, Μυγδόνες 186
 Μυγδονία 186
 Μυγδών, Μυγδων 186
 Μυσία 186, 203
 Μυσοί 203, 208
 μυσός (миз.) 200
 Nais(s)os 214
 Νεντίδανα, Νετίνδανα 184
 Ὀδησός, Ὀδιο(σ)ός 162
 Patavis(s)e(n)sis 207
 Patavissa, Patabissa 207, 214
 Πατρίδανα 184
 patrizi (миз.) 200
 Πατρούισσα 207
 Pelendova 184, 207, 215
 Πολόνδα(να) 184
 per 197, 199
 Perburidavenses 185
 Πετρούδανα 185
 Φανάκης 200
 Piroboridava, Πιροβορίδανα 185
 Pincus 206
 Potaissa 207
 Προδανήγιοι 185
 προιάδι(λ)α 194
 Ραμίδανα 185
 ραθιβίδα 196, 210

riborasta 25
 Rusidava 185, 207
 Ῥώλης 108
 Sacidaba, Sucidava 185, 207
 Sagadava 185
 Salameir (Palus) 205
 Salda(e) 31
 Σαλδῆγοι 31
 σάλμ- 198
 salmor- 198
 Salmorude 198, 202, 205, 208
 Σάλμοξις, Ζάλμοξις 15
 Σαλμυδησός 190, 198
 Salsovia 204, 210, 211
 Sancidapa 185
 Σαγγίδανα 185
 Σειδάννα 196
 sara 197
 Sapisara 197
 σατρεβ (трибал.) 233
 σέα 196
 Σινγίδανα 185
 siprax, sipotax 196, 197, 206
 simpeax, scimpeax 196
 Sca'dava, Σκεδεβά 185
 Scenopensis
 σκιάση 197, 206, 215
 Sco ilo, Scorylo 199
 Soia 25
 Soianus 25
 Sucidava, Σουκίδανα 185, 207
 συκαλόβον (миз.) 200
 Ταμασίδανα 185
 Tapae, Τάπαι 35, 210
 τετίδλα 194
 Thalamonio 211
 Θερμίδανα 185
 Tibisia, Τιβίσκος 97
 Tierna, Dierna, Διερνα 211
 -tilia 194, 210
 Tsierna, Zerna(e), Ζέρνης 205
 Tsinta, Tzinta 206, 211
 ude 198
 upa 198
 Ουαρδάγιος 32
 Ουτίδανα 184
 Vindenis, Ουένδενις 215
 ζαλδ(α)- 198
 Ζάλδαπα 197
 Ζάλμοξις 15
 Ζαργίδανα 184
 ζήνα 195, 210
 ζερμ- 197
 Ζερμίζεργα 197, 214
 Ζια 210
 Ζικίδεβα, Συκίβιδα 185
 -zila 194
 ziodela 194, 210
 Ζιρίδανα 184
 Ζισονδεβά 185, 259
 Ζουσίδανα 184

Acrabanus 238
 Acris 238
 Aetor 238
 Alkomenai 236
 Almus 238
 Alor 237
 Andes 238
 Aous 237
 Aplo, -a, -is 238
 Apsus 34
 Arion 237
 Ardaxanos 237
 Arsia 238
 Artus 239
 Asamum (дак.-миз. ?) 33
 Audarus 238
 B(a)edarus 238
 Baezus 238
 Barbanna 236
 Bardeias 236
 Bardibalus 238
 Bardus 238
 Bardylis 236, 238
 Bato 238
 Beuzas 238
 Bevus 237
 Blaedarus 238
 Blaesius 238
 Blodius 238
 Bolouros 236
 Ceunus 238
 Clausal(a) 236, 237
 Codrio(ne) 236
 Dasa(s) 239
 Das(s)ius 238, 239
 Daza(s) 238
 Dazius 238, 239
 delm- 237
 Δεσάδα 235
 Dibolia 236
 Dumallum (Dimalē) 236
 Diocl(e)a 236
 Dizeros 237
 Docl(e)a 236
 Domavia 236
 Dravus 238
 Drilon 237
 Drinus 237
 Eordaioi 236
 Epicadus 238
 Epilicus 237
 Gentius 238
 Genusus 237
 Grabos 238
 Hebrus 238
 Iader 237
 Iasae 237
 Kopeina 236
 Lavo 238
 Longarus 186, 236

Loranum 236
 Lykkeius 238
 Marusio 236
 Masus 238
 Menda 239
 Monunios 186, 236
 Morkos 236
 Narensii 236
 Naro, Naron(a) 236, 237
 Nebris 239
 Nestos 238
 Oidantion 236
 Oineus 237
 Olbia 236
 Onastini (rp. ?) 236
 Oneum (Onalon) 236
 Oplus 238
 Orgēssos 236
 Orgomenai 236
 Panyassos 236
 Parthini 236
 Pladomenus 238
 Plator 238
 Plares 238
 Pleuratos 238
 ρινός 235
 Rizon 237
 sabaia 235
 Salangōn 237
 Savus 237
 scard- 237
 Scardon 236
 Sermium, Sirmium 238
 Scerdilaidos 238
 Scerdis 238
 Scodra 2 6
 sybina 235
 Taulantii (Daulantion) 236
 Taur- 239
 Teuta 238
 Teuticus 238
 Teutomus 238
 Tilurus 237
 Titus 237
 Tomarus 236
 ulc- 237
 Ulcirus 238
 Ulcudius 239
 Varzo 238
 Verzo 238, 239

КЕЛТСКИ (И СТАРОИРЛАНДСКИ)

Aura (гал.) 66
 βελουόντια (гал.) 195
 Biturix 68
 Dagobitus 68
 cinto- 84
 dala (кимр.) 119
 uisc (сткимр.) 247
 u(i)scē (стирл.) 247

ЛАТВИЙСКИ

Adula 66, 99, 163, 166
apse 34
bālziēns 67
dinga 75
Dingas 75
ezis 217
gaišs 69
ju'ra 63, 82, 100
mala 197
mītne 86
nuotalcīt 96
pie 178
straume 95
strūobs 95
Strūobs 95
tāuta 218
upe 32

ЛАТИНСКИ

Abrit(t)us 36
Αβριττος (лак.-миз. ?) 36
alo 110
aqua 66, 195
audax 66
audeo 66
aurora 66, 99, 167
Bacchus 56
Bellicus 26
caput 31,
carus 83
dies 56
equus 168
fragum 241
gens 41, 43, 59, 100
invictus 57
iuvo 113
liber 57, 60, 164
Liber 57, 60
membrana 200
mons 58
montanus 58
mus 46
natus 73
pirus 90
praestantissimus 57
propitius 57
puer 43, 84, 89
quercus 61
rector 57
regina 57, 77
rex 44, 92, 165
Romanus 58
salio 18, 163, 169
satus 43
scaevus 94
sparus 95
squama 16, 164, 169, 172
tulo 148
urina 63, 82

uro 27
ursus 84
urtica 195
Vellicus=Bellicus 26
venus 56
Venus 56
victoria 57

ЛИТОВСКИ

Akele 66, 161
ātrus 99
aušrā 66, 99
bālas 34,
balžienas 67
bēbrus 46, 67, 99, 163, 170
birdiā 70, 99
brīsti, bredū 70
Bružas 45, 71
gaišas. gaisā 69
ginti, genū 59
gincia 95
gysla 71
ežys 277
jūrē 63, 82
kēršas 34, 58, 59, 84, 167
kēršis 84
kūpsas 86
Kupseliai 86
kupsēlis 101
Kurpikai 85
kurpti, kurpiū 85
medėkas 28
obuolys 14
perkunas 61
rūdas 92
Rudupė 92
salti 18, 101, 104, 163, 169, 173
Sėrmas 93
skretė 94
Skrėtiškė 94
spindūs 59, 95, 102, 179
sukinis 24
sūras 95, 102, 165
šeivā 196
šeivāmedis 196
šiļtas 93
šūnobeļė 103
šūnobuolas 195
tylūs 110
tureti 58, 102
uostas 88
ūpė 32
upėlis 32
želmuo 81

Žilmà 81
 žiburys 58, 78, 102, 166, 170
 žibute 16, 103

МАКЕДОНСКИ

ἀβροῦτες 240
 ἀδῆ 240
 ἀδραία 240
 Αἰανή 241
 Αἰγανή(ς) 241
 ἀκρουνοί 240
 ἀλήη 240
 ἄλιζα 240
 Αλμορία 241
 *Ανάδραμιος 24, 25
 *Αππίαρα 64
 ἀργελλα 11, 40
 ἀργίπους 40
 ἀρκόν 40
 *Αρραβαῖος 241
 Astibus 64
 βαβρηήν 40
 Βάλακρος 241
 Βαρνοῦς 241
 Βερενίκη 241
 Βίλιππος 241
 Bora (mons) 241
 γόδα 40
 γοτάν 40
 γῶπας 40
 δάνος 40
 Λάροων 60
 δάρυλλος 40
 Deospor 75
 Δεοσπορις 75
 Δυνδρέμη 80
 δράμης 241
 δρῆς 241
 δώραξ 241
 *Εδεσ(σ)α 33
 Elimea 241
 Emathia 241
 Eordaea 241
 ἐνδέα 241
 κάλιθος 15
 Cambunii (montes) 241
 κεβαλή 241
 κομ(μ)άραι 241
 Κόρραγος 241
 κυνοῦπες 241
 Λαγος 241
 Lyncestis 241
 *Ολγανος 241
 *Ολβηλος 33
 *Ορβηλος, -ον 33
 Orestis 241
 πάπριξ 21
 παρῶς 241
 πέλλα 241
 Πέλλα 241
 ῥάματα 241

σκοῖδος 241
 ταχόναγα 241
 τελεσιás 241
 τίλωνες 22
 Τραιλος 241

НЕМСКИ (И СТАРОВИСОКОНЕМСКИ)

ātar (ствн.) 99
 Attel 66, 99, 163, 166, 167
 backen 27, 218
 Berg 68, 89, 99, 170
 bi- (ствн.) 61
 tibar (ствн.) 46
 Bilsenkraut 195
 Bock 46, 71, 99
 brennen 195
 Brennessel 195
 bringen 71, 99
 Düne 37, 76
 elira (ствн.) 240
 Erle 240
 Espe 34
 Fels 241
 Gold 81, 103, 167
 holuntar (ствн.) 196
 Kies 64, 171, 177
 Kolben 200
 Quelle 83, 95, 101, 163, 166, 167, 169, 172
 rasch 43, 45, 60, 101
 Reihe 110
 reke (ствн.) 110
 ruota (ствн.) 196
 Rute 196
 sauer 95
 schwarz 32
 sceran (ствн.) 197
 Speer 95
 Strom 95, 102
 stürzen 58, 78, 102, 170
 wito (ствн.) 196
 witu (ствн.) 196

ОСЕТИНСКИ

don 82
 muggag 43, 86
 mukkgag 86, 101
 sän 18
 stur 61, 95, 102, 179

ПЕОНСКИ

*Αγριᾶνες 77
 παραβίη 21

РУМЪНСКИ

argea 240
 bălan 35
 bucura 199

cal 213
cărbunar 256
cer 205
Cernavoda 32
Crișul 197
cot 213
culca 256
druete 197
Dunăre 246
ghiuj 72, 100
Gradești 183
Gradeșul 183
jurămint 256
legătură 256
luminare 27
luptă 213
mal 214
mare 72, 82, 101
miel 205
mînca 256
mînz 61, 169
noaten 205
piatră 205
piept 205
pîrîu 187
rășină 213
țară 205
umbla 256
veminos 256

ельс 69, 82, 99
гора 61, 100
ДАЕНТИ 194
ДЕБЪРЬ 73
ДЪНАЕЗ 246
ДЪНЬ 81, 103, 151
ЗЕАНІЕ 195
ЗЕМАНА 60, 81, 93, 101, 169
ЗМНН 60, 81, 103, 167, 169
МЖТЪНЪ 64
МЪШЬ 46
НА 39, 64
ПАЗЪПЪДНЕЗ 252
САМЪ 61
СВОБОДЪ 57, 60, 101, 164, 173
СВЪТЪЛЪ 33, 102, 167, 168, 178
СКЪРЪГЪТАТИ 19
СКЪРЪЖЪТЪ 19
СТЕНА 73
ТЪМА 34, 151
ЧЕТЪІЕ 85
ЧАДО 43, 83, 101
ЧНСТЪ 103

РУСКИ

берегу 59
болотно 67
бред 70, 99
бреду 70
ѣздъ (струс.) 65
зелье 195
золотой 164, 179
ольха 240
семак 197
сырой 95, 165
толочь, толку 96, 102
толочу 96
удалой 66, 99
удаль (укр.) 66

СТАРОБЪЛГАРСКИ

бръгъ 68, 99
бръгъ, бръштн 59
братъ 200
бръза 68, 99, 197
бръзъ 71, 99
бѣлъ 99, 195
бѣстръ 45, 61, 69, 99
бѣзъ 200
Владимѣръ 72

СТАРОИНДИЙСКИ

āgni- 56
Agni- 56
aham 130
akam 72
āp- 64, 99
ardati, rdati 99
arjuna- 65
aśani- 37
aśman- 33
aśva- 100
avi- 59
āyu- 113
bandha i 99
Barbarā 187
Barbarī 187
barbura- 187
bhās 59, 70, 99
dahati 205
dānu 82
dīti- 43, 59, 81, 97, 102, 166, 168, 171
dramati 98
dravati 98, 100
druma- 81
dunoti 195
dhāman- 88, 100, 195
dhīti- 61
dhurā 76
gadh- 71

gadhya- 71, 100
 giri- 77
 guda- 240
 hanti 72, 95, 100
 hantar- 83
 hanu- 216
 hāla 15, 169
 hotā 45, 93, 166, 169
 isira- 100, 164
 jantu- 41, 43, 59
 jyanay- 195
 kavi- 152
 ksaya- 92
 ksayati- 92
 ksinoti 61, 102
 mā 43, 86, 101, 164
 mehati 196
 mrcayati 131
 .
 nada- 87
 nadati 249
 nadi- 169
 nārī 109
 parvata- 89, 101, 166, 169, 190
 payka- 206
 pātā 18
 rdati 88
 .
 rajistha- 44, 91, 175
 rjīpya- 240
 .
 sama- 61, 66, 102
 sara- 197
 sarma- 93, 164
 sphāta- 207
 srava- 98
 sudṭiti- 97
 supta- 110
 śad- 81
 śarman- 14, 43, 93, 102, 103, 169
 śūra- 43, 60, 62, 94, 102, 165
 usās- 66
 usra- 66
 utsa- 88
 varī 26, 32
 viś- 41, 69, 82, 164, 168
 visa- 102, 168
 vṛta- 106
 yuyoti 113

СТАРОИРЛАНДСКИ

bēs(s) 68
 biṭh (ирл.) 68
 c'nim 84
 fid 82
 esc (ирл.) 247
 marc 61
 muir

nes 87, 101, 169
 tellaim 148
 u(i)sce 102

СТАРОИСЛАНДСКИ

skōlm 19, 104, 164
 súrr 95

СТАРОНОРДСКИ

aurr 66, 99, 167
 baka 27
 göla 59, 78, 100, 165, 171, 178
 kind 41, 43, 73
 klubba 200
 kundr 73
 skark 19, 104

СТАРОПРУСКИ

abse 34
 ape 88, 99, 197
 Birdaw 70
 Cabula 82
 Dinge 75
 iūrin 82
 Kerse 84
 Kerso 84
 salus 18
 strambo 95
 wurs 63, 81

СЪРБОХЪРВАТСКИ

mézdra 200
 mižam 196
 Пек 206
 taman 34
 Tāmnaṽa 34

ТОХАРСКИ

ārki A 65
 arkwi B 65
 ri A 13
 riye B 13, 99
 wāl A 216
 w(a)lo B 216

ТРАКИЙСКИ

а (миз. ?) 131
 *Аѡа 47
 Αβελειμς 93
 Αβλου- 55, 59, 61, 66
 Αβλουελειμς 63
 Αβοο(v)- 63

Ἀβροῦελις 63, 93
 Ἀβρουπόλις, Abrupolis 63, 90
 Agatapera 187
 Ἀγησσός 64
 Ἀγοιάνης 77
 ἄδαμ[να] (самотр.) 152
 ath(i)- 99
 athru- 99.
 Ἀθους 38, 63, 160, 257
 Ἀθουπαρηнос 49, 178, 187
 Ἀθύρας, Athyras 37, 63
 Ἀθυο 139
 Ἀθων 36, 37, 64
 Ἀθως 36, 37, 64
 aid- 98
 αιδε- 64
 Ἀιδεστρις 64
 aiz- 98
 Αἰζική 64, 166, 177
 -αινος 64
 ak- 98
 ak(a)- 99
 Αλααβριηνος 48, 50, 178, 188
 Αλιουπαιβε 88, 179
 Αλλος 88
 Αλλουπορις 90
 Almus 238, 248
 ἄλογχον (гр.) 11, 103
 Ἀλοηнос (гр. ?) 49
 Amazenes 79
 Αματοκον (род.) 137, 138
 a(n)-, an- 64, 99, 177
 a(n) 39
 Anasamus, Ansamus 39, 64, 177
 Ἀνγισσός 64, 171, 177
 Ἀνθεια, Anthium 64
 Ανθιηνος 49
 Ἀξίερος 47, 55, 59, 65
 Ἀξιοκέρσα 47, 55, 59, 65
 Ἀξιόκερσο 47, 55, 59, 65
 -apa 64, 99
 a(r) 110
 ἄργιλος (мак.) 11, 103
 Ard(i)- 65
 Ardiensis 65, 244
 Αρζηνος 52, 65
 Αρζος, Arzo, Arso, Arzum 65, 163
 arz(a)-, ard(a)- 99
 Αρηπυρος 54
 Αρης (гр. ?) 54, 55, 59, 65
 Arisbos 238
 Αυζα- 66
 Αυζακενθος 66
 Αρμουληνη 50
 Αρσα 45, 65
 Αρσιληνος 48, 49, 65
 art- 99
 Αρτακηνη 50
 Ἀρτάκης 65, 238
 Ἀρτάνης 65, 160, 238
 Ἀρτισός 65, 160, 238
 ἄσα 11, 22, 163, 168, 171
 Ασαβιδυς 68

Ἀσαι 12
 as(a)mu- 99
 Asamum 33
 Asamus 32, 33, 39, 64, 65, 163, 177
 Ἀσημα, Ἀσημοῦς 32, 64
 Ασσηνος (?) 52
 asdulē 99
 Asdula 65
 Ασδογλης, Asdules 52, 57, 61, 65
 Asermos 39, 64, 66, 177
 askē- 99
 aśn 130, 134
 Ἀσαι, Ἀσαι 66, 67
 -αστης 66, 67
 Ἀστική 177
 Ἀτλας 38, 66, 163, 166, 238, 256
 atla-s 99
 αυζα-, auza- 55, 59, 62, 99
 Αυζακενθος 54, 66, 84, 174, 177
 Αυίλο-, Ὠίλουπολις 66, 90
 Αυλο(v)- 59, 66
 Αὐθιπάρον 187
 Αυλουβειστας 44
 Αυλυνδε 66
 Αυλουδενθης 40, 73
 Αυλουζανος, Auluzanus 78
 Αυλουζανης, -is 78
 Αυλουζεις 44
 Αυλουζελις, -σελις 238
 Αυλυνζηνης, -is, -eis 40, 44
 Αυλουζηνις Auluzenus 44, 54, 177
 Auluzon 44
 Αυλουκενθος, Aulucentus 54, 84, 238
 Aulucentius 84
 Αυλουπορις, Aulupor 221, 238
 Aulusanus 78
 Aulutra, Aurotra 44
 Αυλουτραλις 44
 Αὔρας 38, 66, 238
 aura- 99
 autl- 99
 Autlesbis, -ius 44, 66
 aphu- 99
 Ἀχελών, Ἀχελων 66, 160, 163, 172
 Ἀχελῶο 38, 66, 160, 172
 Ἀπίνθιοι 66
 Αφινθιας 66
 Ἀφινθος 66
 Ἀφινθίς 66
 Ἀφυνθος 34, 66
 Βαζοπαρα 187
 Bazosenus (тр. ?) 79
 Βαστας 45, 67
 ba-stas 99, 175
 Βαλζηνα 67
 balzēna 99
 Βαληος (бигин.) 48, 67
 Βάλις 47, 59
 Ballanstra 35
 Βαρυδενθης 51, 59, 67, 73, 177
 bas 99
 Βασυδιθια(s) 52, 61, 67, 177
 (b)ast(u)- 99

ba(s)zm(o)- 99
 βασσαρι (гр.) 12, 22
 bassaris (гр. ?) 12
 Βαστα-, Βαστο- 67
 Βαστακισω (род.) 67
 Βασταρεος (род.) 67
 Βαστακίλας 67
 Βαστακίλ[α]ς 41, 67, 83
 Βαστας, Βαστος 67
 Βαταλδς, ουηρος 49
 bebru- 99
 Βέβρυκες 46, 67, 163
 Bedizos 75, 189
 Βειθα- 68
 Βειθης 68
 Βειθιπης 54, 68, 90, 177
 Βειθυκελης 44, 68, 83
 Βειθυκενθος 84
 Βειθυτραλς 44, 68
 Β(ε)μθς 40, 44, 67, 68
 Βειθων 44, 69
 Βεισαλητηρος 50
 -β(ε)μισας 67
 Beitus 68
 bela- 99
 bend- 99
 Βενδίητα 54
 Βένδης, Βενδής, Bendis 47, 55, 59, 67, 170, 171
 Βενδω 67
 Βενζεις 171
 Beodizos 75, 189, 272
 Βέπαρα 187
 Βερακεληρος 49, 68, 178
 βεργ-, berg(a)- 99
 Βεργε- 68
 Βεργέπολις 68
 berguīe 99
 Βεργούλη, Bergule 32, 68, 170, 171, 177
 Βερίπαρα 187
 bers(a)- 99
 Bersamae 68
 bess(a)-, bess(a)- 68, 99
 Bessapara 187, 189, 271
 Βέσσοι, Βεσσοί 68
 Βεσσονία 176
 Βεσ(σ)οθενθης 73
 Βετσπιος, Betespius 52, 57, 61, 68
 Βηλαιδεπαρα 187
 Βημαρκος 52, 61, 62, 68, 177
 Βηρίπαρα 187
 Βησσοί, Βήσσοι 68
 bi- 99
 biz(a)- 99
 Bize 68
 Bizzis 68
 -βίζος 68
 Βιζύη 68
 Bithi- 68
 Bithicentus 54
 Βιθυ- 55, 59, 68, 168
 Βιθς, Bithys, Bitus 68, 69
 bithus 99
 Βικίλς 83

Biblos 238
 bis-, vis-, is- 99
 Βισίς ε νης] 41, 69, 164
 Βιοηζεν[ε] 69, 79, 168
 Βισία 44
 bistas 99
 Βιστης 44
 Βιστονες 44
 bistras 99
 Βιστρας 40, 45
 Βιστρά-, Βισούρας 47, 61, 69
 Bitipel 68, 89
 Bititralis, Bytytralis 68
 Bitucensus 68
 blababe (мнз. ? гр. ?) 131, 134
 blekur(a)- 99
 Βληκουργος 51, 59, 69, 171
 Βολβαβρινηος 188
 βόλινθος 12, 22, 103, 161, 166, 167, 170, 176
 βόνασος, bonasus 12
 βόνασος 12, 103
 βόνασος, βώ(ν)νασ(σ)ος 12
 Βορηκηθια(ς) 52
 bos-, bus- 99
 Βοσβας 69
 Βόσπαρα 187
 Β(ο)υζα 69
 Βούζης 40, 45, 69, 165
 bul(a)- 99
 Bula 69
 Bulbita 68, 69
 Βουλολαίσης 69
 -βουρ, -βυρα 69, 169
 bur(a)- 99
 Βουραδς 70
 Βουραειδης, Βουραϊδης 70
 Buraidus 70
 Βορδιζον 70
 Burrena 70
 Βοργεγίλος 70
 Βορδ- 54, 70
 Burdapa 64, 70
 Βορδαπηνος 51, 64, 178
 Burdenis 70
 Βορδεπτω 70
 Burdi- 70
 Βορδιζος 75
 Burdipta 70
 Burd(o)- 70
 Βορδελίλος 70
 [Β]ορθευθης 70
 Βορκεντιος 70, 84
 Burennus 70
 Βορμειδης 70
 Βορτουδγίς 75
 Βορτουδδεζον 75
 Burtudizos 70, 75
 Busilas 69
 Βορσικαπα 69, 187
 baurt/d(a)- 99
 buzas 99
 Βουσας 69
 Βούσβατος 47, 59, 70

- Βουτορμα 98
 Bps 188
 Bpéa 188
 bredas 99
 Bpéas 70
 Bpé- 188
 Breierorphara 187, 267
 bren(a) 99
 Bpéai 70
 Brendice 70, 171, 177, 267
 Brenzici 70, 171
 brent(a)- 99
 Brentice 70, 170, 171
 Bpετοπαρά 71, 187
 βpα 13, 22, 37, 71, 77, 90, 99, 103, 168, 169, 188, 189
 Bpιαίνε 41
 βpά 22, 103, 168
 Brizanus 78
 Bpizenis 71, 79
 Brizice 70
 βpάλλων (τρ. ??) 20
 Brindice 70
 brink- 99
 Brincazus 71
 Bpινκαίεις 71
 Bpινκαίεις 44, 79
 Bpινκαίνος 71
 Bpίπαρo 187
 Bpίπαρον 187
 bruz(a) 99
 βpούτος 13, 103, 170
 Bpυζος 45, 71
 βpυνχός 13, 22, 103, 161, 167, 171
 βpυτην 13
 βpύτος, βpεύτος 13, 22, 165
 Bvαιπαρηγη 50, 178, 187
 byza- 99
 Bvζas 45, 69
 Bvζάντιν 69
 Bύζη 68
 Bύζης 69
 Bvζos 45, 238
 -βyθος 71
 -βyση 168
 bysn(a)- 99
 Bvσναίτοι 46, 71
 gaza 100
 Γάζα 71
 gaidi(a)- 100
 Γαιδερος (род.) 45, 71
 gaizē- 100
 γάνος (φp. ? битн. ?) 20
 -γενθης 71
 Γεικαί[ι]ηρος 72
 Γεικεθιηρος 72
 Γεικεηνος 72
 ge:l(a)- 100
 -γειλος 71
 geistas 100
 -γ(ε)μστας 71
 Γελουπαρά 188
 Γενεμης 72
 -γενθης 72
 genth(a)- 100
 gen(i)-100
 Γενι- 72
 Γενιακος, Geniakos 48, 57, 59, 62, 72, 177
 Γενικελας 72
 γέντον 14, 22, 103, 173
 γεpи- 32
 germ(a)- 100
 Γερμ(a)- 32, 72
 Γερμαή 32
 Γέρμαι 32
 Γερμανία 32
 Γερμαν'ς 32
 Γέρμενε 32, 165, 169
 Germetitha 51, 59, 72, 97, 177
 Γεσηνος (?) 51, 72
 gestistyrum (??) 20
 gikent(i)- 100
 Γικεντιηρος 48, 59, 72
 Γινκατ[ι]ηρος 72
 Γινκισηρος 72
 -γισος (τρ. ?) 64
 gn (миз. ? rer. ?) 131, 133
 gulamēn(a)- 100
 gyge- 100
 Gygemerus 72
 da 74, 117, 118
 dā, dē- 60, 100, 226
 Δαβατοπειος 50 (лак. ?)
 Δαβατэпинос 50 (лак. ?)
 dakatr (миз.) ? rer. ?) 128, 131, 132, 133
 Δακιδίζα 75
 Δακιδίζος, Dacidizus 75
 dala-, dalē- 100
 dals 119
 Δαλα-, Δαλη- 55, 60, 72
 Δαλαζελμис 40, 44, 93, 177
 Δαλεπορις 44, 54, 238
 Δαληπορις 54, 90
 -δαλκης 96
 dama 72, 100
 Daravescos 76
 δαρδх- 188
 Δαρδάπαρα 188
 Δαρζαλς 73
 dargu- 100
 Δαρουβυρα 70
 Δαρουτονημα 98
 Δαρουτονημης (род.) 72
 Δάροιτοι
 dat(a)- 100
 Λάτον (едон.) 72
 Λάτος, Datos (едон.) 72
 dea, deba (b = v) 100, 103
 -δεα 73
 δέβα вместо λέβα 14, 22
 Δεβαβενζис 73
 -δεηνος 73
 -δεζон 75
 Δειγηπ[ι]ς 75
 Δειζας

Αειζεζεις 40, 41, 44, 74, 79
Αειζεζεις 40, 41, 42, 44, 74
Μεζις 74
dein(a)- 100
Αειζας 189
Αεισορας 75
δελ (самотр.) 147
δэле 113, 147
δεικνυός 14, 103
Δέλικος 14
Δέλικων 14
Δεν, Δενα (самотр.) 146
Δενδουπορις 44, 73, 90, 177
Δενθαβαρις 41, 73
denth(i)- 100
-δενθης 73
Dento 73
Δεντου-, dentu- 73
Δεντους 40, 44, 73
Δεντουπης 40, 44, 73, 90
Δεντ(ο)νυκος, Dentusucu 44, 73, 96
D[e]ntustaina 73
Δεοβζος 75
Deopus 75, 90
-δεοуηρος 73
Δεοσπορις, Deospor (мак. ?) 75, 91
Δε[ε]υζεις 41, 73
derz- 100
Derzizenus 54, 73, 79
Δερζαλας (миз.) 73
Δερζελας (миз.) 51, 73, 176
Δερζис (миз.) 51, 54, 55, 60 73
Δεροδ[ε]νθης 73
Δερραυτοι 73
Δερραυτοι 73, 171
desa- 72, 73, 74, 100, 168, 171
Δεοακενθης, -ος 41, 74, 177
Δη- 55, 60, 74
Δηζας 74
Δηλοπτης 74
Di-, Zi- 90, 100, 144
Δια- 74, 80
Diagiza (тр. ?) 75
Διαζεμис 41, 75
Διαζεινς 40, 41, 54, 75, 79, 164, 168, 177
Διαπυρος 41, 54, 75
Διαρζιος (?) 50
Διαο- (род.) 173
Διασκενθος 41, 54, 75, 84, 164, 173
Discentus, [Dia]scinthus 75, 166, 173
Διασκονπορις 91
Diatr[alis] 75
Διβεινυς 68, 71, 75
Διβυθος 41, 71, 75
Διγγιον 75
diza-, 74, 100, 168, 171
-diz(a) 75, 100, 171
Διζα, Diza, Dizza 42, 44, 73, 74, 171, 173, 271
Διζαζειμис 42, 43, 74, 93
Διζαζεινς 42, 43, 54, 74
Διζακενθης 42, 74
Διζαλας 41, 42, 74
Διζαπης 42, 54, 74

Dizapor 74, 91
Διζαπορις, Διζαπολις 42, 54, 74, 91
Διζας, Διζης 40, 44, 74, 139
Διζαστης 42, 67
Dizias 74
Dizo, Dizzo 44
-διζος, -dizos, -on, -διζη 75, 272
Διζαστης 42, 67
Διζουλας 74
Διζουπης 74, 90
Διζυροι 75
Δι ια (самотр ?) 145
Διλιπορις 91, 238
Διμερανος 48
Δεν (самотр.) 51, 55, 58, 76, 146
ding(a)- 100
Δινδιπορις 73
Dinens 176
Dines 176
Dinentilla 176
Δινας
Δινιζητης 54
Δινικενθος, Din(i)centus 54
dinupula 22, 103, 170, 256
Dinus 176
Δινι- 73
Δινιπορις 166, 256
Diobessi 75
Diogyris (?) 75
Dioscutthes, Dioscodus (?) 75
Διου- 174
Diuzenus 75
Διουζης 75
Διουκευλας 42, 75, 83, 174
Διουπορις 75
Διπορις 75
Διπυρος 42, 54, 80
Δις 54, 55
Disa- 42
Disacentus 41, 42, 43, 74, 177
Disala, Diszala 74
-disza, -dison 75
Diszas, Disza 41, 44, 74
Disza(t)ra[lis] 74
Diszio 44, 74
Diso, Dizo, Dizzo 41, 43, 74
Δισορας, Δισορρος 75
Δισοραλ 75
Δισουπης 90
Δισυρος 75, 94
Διτουπαιβις 89
δο 110
Δοκιδιζη 75
Dolens 176
Donuca 37, 76
dorz-, durz- 100
-дорзενθης 76, 176, 238
Δορζινθης 76, 176
Doroturma 76, 98
Δορταζηρος 49
Doruturma 98
Δουδουπης 90
Dula- 100

- Dulazenus, Δουλαζενος 54, 176
 Dulaz, Δουλας 6, 176
 dulē- 100
 Δουλης, Dules 176
 Δουληζέιμις 93, 177
 dun(a)- 100
 Δούναξα 37, 76, 165
 Δουραζεις 44, 76
 Δούναξ 38
 Durazis 44, 76
 Durze 167, 171, 176
 drab(a)-, drav(a)- 100
 Δραβραζός 76
 Δραβραζος 76
 Δράβος, Dravos 76, 171
 Δραδιζανος 76, 189
 Δραμηρακος 76
 Δραβρηζος 76
 dreni- 100
 Δρενις 40, 45, 76
 drin- 100
 Δρυγ(ε)ματος 71, 76
 drumē, drymē 100
 -δρ(ο)υμηρος 77
 Δρουαίπαρα 188
 Δουλαζενος 54, 177
 Dysprus (?) 48
 Δύλυ-πορις 54
 Δυτονπορις 91
 Δυτοντραίλις 91
 Δωδοπαρο(ς) 188
 Ebar (μиз. ? ger. ?) 129, 133
 ebis (b = v-) 100
 Ebistithia(s) 52, 61, 77, 166, 168, 177, 256
 Εβ[ε]θρος (род.) 129
 Ebrenus, Hebreus 129
 έβρος (тр?) 37, 129
 *Εβρος, Εβρος 77, 246
 ebru-, euru- 100
 Εβρυζέιμις 37, 77, 93
 Εβρυζεις 37, 41, 77, 79, 164, 167
 εζβ-, ezv-, esb- 77, 100, 168
 Εζβεις, Ezbenus, Hezbenus 44, 77
 Εζβεω (род.) 44, 77, 168
 Ειδυαλον (род.) 179
 Eidis 179
 Eispos 49
 Euzenis 79
 Euposaros 51
 [E]yariouλη 77
 Ελτα-, Непта-, Елп-, Елте 54, 55, 77
 Ελιακενθος 84
 Ελιακενθος, Ελιακενιος 40, 54, 177
 Eptacens 84
 Eptacentus 84, 170
 Επακρυθιαζός 84
 Eptāper 89
 Επαπορις, Нептаporis 40, 44, 91
 Επεζεις, Eptezenus 42, 34, 79
 Επειζεις 79
 Επεικενθος, Eptecentus 84, 165
 Eptecens 84
 Επειπυρις 91
 Επιειραλις 40, 44
 Επιειρας 40, 44
 Επιηκενθος 165
 Επιηπορις 90
 Επιηπυρις 54
 Επιησυκος 96
 Επιησυρις 96
 Eptiporis 91
 εραζ 110
 ergin(a)- 100
 *Εργίνας 77
 *Εργίνος, Erginos 77
 estr- 100
 Εστρακενθος 49, 59, 78, 166, 179
 Ετιαζετα 170
 Ετικεκενθος 170
 etesa (μиз. ? ger. ?) 130, 133, 134
 Eticentus 84
 Εύρος 167, 246
 Efrizelmus 37
 Efriporis 37, 77, 91
 Eftacanthus 84
 Eftecentus 84
 Eftepir 91
 z- 102
 Ζαικεδέρθης 73
 Zaerazistes 79
 ζαίμος 14, 22, 103, 168, 169
 zama- 102
 Ζαμαζ[ις] 61, 78
 zan(a)- 102
 -ζανης, -ζανις 78
 -ζανος, -zanus, -sanus 78
 Ζάπαρι 188
 zber-, ζβερ- 78, 102
 Ζβειθουρδος, Ζβελθουρδος 78
 Ζβελσουρδος, Svellsurdus 78
 Zbeltiurdus 78
 Ζβερθουρδος 48, 58, 78, 170, 177
 Zberthurdos 57
 Zburulus 78
 Ζυεβδης 51
 Ζυονλαμπος 49, 59, 78, 171, 178, 256
 Ζευβιζι(ς) 42, 52, 60, 78, 173, 177
 Ζευθονις 42, 70, 80
 Ζευ[ας] 130
 Ζειεις, Ζειαις, Sezus (дак.-μиз. ?) 130
 Ζ(ε)υδρουμπος 52
 Ζευοπορις 91
 Ζευπαλαι (род.) 80, 179
 Ζευπας 80
 Ζευπίας, Ζευποίτης (тр. ?) 20
 Ζευπυρις 80
 Ζευπυριον 80
 Ζευρά, ζιρά 15, 22, 103
 Ζευοκωρις 80
 Ζευραλις 80
 Zecaep[o]r 91
 Ζελαπος 49, 59, 78, 179
 ζελās 15, 22, 103, 165, 169
 Zelicinthus, Zelycentius 84
 Zelicinthus 54
 Ζελν-, Ζηλι-, Ζελη- 55, 60

-zelmēs, -is 103
 -ζελμης, -is, -os 79, 93
 Ζελμουτας 93
 -zenēs, -is 103
 -ζηνης, -is, -eis, -os, -zenus 79
 ζερα-, -ζερος, -zaeres 79
 Ζεραζενις 44, 79, 177
 Z[er]edu[li]s 79
 Ζερος 41, 44, 79
 Ζερις 44
 Zerula 41, 79
 Zesa (μνз. ? гет. ?) 126, 130, 133, 134
 zēta-, -ζετα 103
 ζεταία 15, 103
 Ζημ- 60
 Ζημικυνθιος 80
 Ζηλνδηζη (?) 74
 Ζημαρχος 80
 Ζηρδης 51
 zēr- 103
 ζηρνθ-, ζηρνρνθ- 80, 176
 Ζηρουνθор 80
 -ζηта, -ης, -zēta 54, 80
 Ζι- 80, 103
 Ζια- 80
 Ζιαμαρχη 80
 ζιβνθίδες 16, 103
 Ζιγεθης 80
 Ziemi-, Ζιμ- 54, 60, 80
 Ziemice(n)s 84
 Ziepyr(us) 80, 173
 Ζιως 80
 Zilicentius 80
 Zilmissus 81, 177
 Zimarcus 80
 Ζιμαρχος 80
 Ζιμ- 60, 80
 Zimidrenus 256
 Ζιμικενθις 54
 Ζινδροουμνος 48, 80
 Ζινοβαστινος 48
 Zioncellus 83
 Ziopes 90
 Ζιο[π]ορος 80, 91
 Ζιοπυρος 80
 Zipa 80
 Ζιπαιβης, Zipaibes, -is 42, 44, 80, 89
 Zipacentus 84
 Ziparus 80
 Ζιπας 80
 Ζιπρο, Zipr 42, 80, 89
 Ζιπυρος, Zipyrus 54, 80, 91
 Ζιπυρων 80
 Ζιπυς 80, 90, 139
 *Zis 54, 55
 Ζισελμος 80, 93
 -zistes 81
 Ζισυρας 75
 Ζιωπης 90
 zolt(a)- 103
 Ζολτης 45, 81
 Ζουαυρας 91
 zura- 103

ζουρά (гр. ?) 15
 Ζουρα-, Zouro-, Zuro- 94
 Ζουραζεις, -ης, -ιος 94
 Ζουροζιος 94
 Ζουροζις, Zurozis 94
 Zurta 238
 Ζουσυρειδας 50
 zyder(n)a- 103
 Ζυδεηρος 52, 81, 179
 Ζυκονδαισης 74
 Ζυμινζ(δ)ηρος 81, 177
 Ζυμ(ς)δρηρος 81, 166
 zymy-, zymly- 168
 Zym(l)y(z)drēnos 50, 57, 81
 Ζυμν(ζ)δρηρος 61, 81, 179
 Ζυμν[υ]δρηρος 81, 177
 Ζυμν(ζ)δρος 50
 Zyrae 238
 Zypur 91
 -ζυρις 64
 Ηδεωρηη (?) 50
 Ηληνιτης 49
 ηλτα 109
 ηνς 113
 -thalcas 96
 -thalcus 96
 -θειδης 97
 Θυα. Θυθθη 97
 Thithi 97
 Θιδισαττα 81
 -θιν(γ)ας, -τιρος 94, 170
 Θο - - - σηνος (?) 49
 thurd(a)-, surd(a)- 102
 Θοράκας 25
 Θοράκας (гр.) 20
 Θοράκτις (гр.) 20
 Θορήκας 25
 iamba- 100
 Ιαμβαδονιη(ς) 51, 55, 60, 81, 168, 177
 latropol 188
 Iatrus 63, 168
 *Ιατρον *Ιατρον
 Iatris (Latris) 63, 257
 igek(a) (μнз. ? гет. ?) 130, 133, 134
 *Ιδακος 82
 idē 100
 *Ιδη 82
 Ieterus 63, 257
 ιη 109, 138, 226
 Ithiosthla 52
 Ιθουαχι (?) 52
 iltea (?) 109
 in (μнз. ? гет. ?) 128, 132
 inna (гр. ?) 100
 *Inra (гр. ?) 82, 173
 Inipara 188
 iuras 100
 Iuras 38, 63, 82, 167, 238
 *Ιουλίπαρα 188
 *Ιαχός, Hiscus 247
 istr(a)- 100
 *Ιατρος 38, 82, 164
 kabylē 100

Καβύλη, Cabyle, Cabula 82
 καλαμίνδαρ (едон.) 16, 22, 103
 Κανδαίος (τρ. ?) 50
 Κανδάων (τρ. ?) 50
 Κανζουρηνος (?) 52
 καρζώντες (τρ. ?) 21
 kara- 100
 kar(a)- 100
 Καραβασιμος, -ζμος, -οζμος 49, 52, 69, 82, 177
 Καρδενθης 73
 Καρδιβερνος 52
 Καριστορηνος 48, 50, 178
 Κασρηνος 49
 Κασσιμηνη 50
 Κασωσης 83
 Κασωσσος 83, 165
 Kebros 238
 Κέβρος 256
 Κεδρηποιος 85
 Κ(ε)μλαδενης 83
 Κεϊλαδεουνης 83
 Κεϊλαδεω[νος] 83
 Κεϊλαυβειθς 68
 Κεϊλαυδεουνης 50, 83, 180
 Κεϊλαυσηνος 50
 -κεϊλας, -ης, -ος 82, 166
 k(e)ilas 101
 Κεϊσπαπα 188, 189
 -κεϊλας, 83
 -κελη 83
 kele 101
 Κεληγενθης 72, 83
 kelle, kellai, keilai 101
 Κελλα 83
 κελλη- 83, 163, 169
 Κελληρος (?) 52, 178
 ("Ηρως) Κελλων (?) 52
 Κεμπηρος 50
 Κενδρεισεια 51
 Κενδρ(ε)μος 49
 Κενδρησισηνος 49
 kenth(a)- 101
 -κενθης, -ος, -cent(h)us 161, 169
 Centetra 84
 Centozaera, -es 79, 84
 Κεντους 44
 Κεντροσεια 51
 κέρσας (τρ. ?) 21
 κερζα 84
 Cerzula 85
 Cerzus 45, 84, 238
 Κερμιλληνος 49
 Cernenus 48
 kers(a)- 101
 Κερσης, -ος 45, 84
 kersula- 101
 Κερσονυλλος 48, 58, 85, 169
 ketre 101
 Κετρε-, Κετρη-, Κετρι- 85
 Κετροζεις 44
 Κετροζε[ς] 41, 44, 79, 85, 238
 Κετροζης 44
 Cetrilas 176

Κετροποιος 85, 91, 238
 κήμος 16, 22, 103, 164, 169, 172
 Κηριπάρον 188
 Κλαβρος (τρ. ?) 256
 Cicanus 49
 Κίκονες 267, 268
 Κίκων 267
 -κίλας, -κίλος 83
 Κιλεδεωνης 83
 Cillio 83
 Cillis 83
 Κιμιστηνος (τρ. ?) 48
 kist(a)- 101
 Κισιδίζος 76, 85, 177, 189
 Κοζικεινθος 44, 84, 238
 Κοζιβειθς 44, 69
 κολαβρισμός 16
 κόλαβρος 16, 72, 103
 κολέα (φρ. ?) 16
 komps-at(a)- 101
 Κόμπατος, Κόμπατος 38, 85, 238
 Kontadesdos 238
 Κορδινης 52
 korsul(a)- 101
 Corsulae 85, 90, 167
 Κοσων 44
 -κονθης 85
 kut(h)es 101
 K(?)ουιδω (?) 52
 Κουλκονο(σ)ηνος 50, 85, 179
 Κουρπαισος 85, 177
 Κόγανθος 85
 Κρασαλοπαπα 188
 Κρελληνος 49
 κτίσται 16, 103
 -κνθης, -cutus 85
 kynth- 101
 Κνυρακνη(ς) 52
 Κνυρμιλληνος 49
 kupsel(a)- 101
 Κύμπαλα, Cypsala 85, 86
 Κύμπαλα, Chympsa 85
 Κνυρεϊκη 51
 Κύμπελ(λ)α 85
 Λα-, -λας 86
 Λαζενος 79, 86, 177
 Λαζεσης, -ης 44, 79, 86
 las, lē- 101
 lazi- 101
 Λατομηνος (τρ. ?) 49
 λέβα=δέβα 17
 letedn (μινз. ? ger. ?) 129, 132, 133
 Λη- 86
 Ληζελμς 86, 93
 Λιβυτηνος (τρ. ?) 49
 Lipor (τρ. ?) 91
 Λύγινος 162
 Lis(s)os 238
 Longinopara 188
 Λυκανζουρηνος (?) 52
 mā-, mē- 101
 Μα-, Μη- 54, 55, 60, 86
 Μαι-, Με- 86

- μάγας* 17, 103
Μαίσρα 86
Μακενθης 54, 84
Μακεντης 84, 177
Μακεντιος 177
Μαμουζινη 60, 86, 167, 170, 180
μανόκης (τρ. ?) 17
mani- 101
Μανιαζος (μινζ. ?) 52, 61, 86, 177
Maupus 90
mara-, mer(a)- 101
Μαρκεντιος 84
Μαρονες 86
Μαρονται 86
mark(h)- 101
Μάρων 86
Μαρόνια 86
Μασκιωβο[α] 188
με 119
μειαν 110
mez-, maz- 101
Μεζαναία 112
Μεζινη 52, 55, 61, 86, 112, 169, 171, 178
Μελουμβρία 18
Μέλος 18
Μενής 47
Μένδης, Μενδής 47, 67, 170
Μεσαμβρία 189
Μεσημβρία 177, 188, 189
Μεσός 165
Μεσάπλιον (δρος) (πεον. ?) 64
Μεσας 238
Μεσικενθός 40, 42, 44, 54, 238
Μεσις 40, 44
Μεσος, Mestus 54, 55, 60
Μεστουείμις 93, 177
Μεσ(ο)μπαιβης 42, 54, 89
Μηδνής 58, 177
midne 86, 174
Μοσα, Μοс(c)o 87
Μοκαπορος, -ης 91
Μοκ(χ)ας, Μοκ(χ)α- 86, 87
Μοκασκος 44, 96
μόσσην (τρ. ?) 21
muika-, μονκα- 101
Μονκα, Μυσα, Μονκα- 86
Μονκαβσος 86
Μονκαβιθνος 86
Μονκαβριος 70
Μονκαβου, -ης 42, 70, 87
Μονκαζεις 44
Μονκαζενς, Mucazenus 40, 42, 44, 78, 79, 179
Μονκαζινς 87
Μονκαζιοη 87
Μονκακενθός, Mucacensus 44, 84, 87
Μονκαλας, Μuc(c)ala 87
Mucalus 87
Μονκαπαιβης, Muccapaibes 40, 44, 89, 177
Μουαροη, Μονκαπορις 40, 91
Μουαροη 91
Μονκαπουις, -πουις, Mucapuις 87, 90
Mucapus 77
Μονκαπουρις 91
Μονκας 40, 44
Μονκασενς 79
Mucasenes 79
Mucasenus 79
Μονκασης 87
Mucasis 87
Μονκασος, Moccassus 87
Μονκατρα, Mucatra 87
Μονκατραλις, -ης 40, 44, 87
Mucatralus, -is, -traulis 44, 87, 139
Mucatro 87
Mucatrus 87
Muc(c)o 87
Μονκ(χ)ον 87
Μονκος 87
Μούνδελα 64
Μοντζίλαρα 188
Myndry[to] ? 51, 60
Μυραιν(ς) 52
Μυσοί 46
Μυτοργηνος 49
Μωλουνδασης 51
η (μινζ. ? γερ. ?) 131
Natoporus 91
ne (μινζ. ? γερ. ?) 128, 132
νεα (?) 109
νερε (?) 109
Νερεντα (?) 109
Νέσος 54, 87, 171, 248
nest(a)- 101
Νεστοπορις 54
Νέσιος 38, 55, 60, 87, 169, 171, 248
νησκο 109
nusa- 101
Nusatita 87
**Οδρυνα* 37, 88
**Οδρύναι* 88
**Οδρύνης* 88
Οίκος 247
Οι(χ)ολ(ν)ρος 48
Oluper 89
**Ορηλος, *Ορηλιον* 33
Orosines 238
Orudiza, -disza 177, 189
**Οσκιος, Ocsus* 38, 88, 164, 238, 247
**Οσταφος* 88
Ostidizo 76, 88
Ostudizo, Ostodizo 76, 88, 189
ua(s) ? (μινζ. ? γερ. ?) 131
udrusa 102
ued(n) (μινζ. ?), γερ. (?) 129, 132, 134
Vergule(n)sis (?) 49
Ουρεζελ(η)ρος 49
uet-, bet- (b=v) 102
Ουετσοπιος 61, 88
Vibithus 69
Vithop[us], Vitupaus 68, 90
Vithus, Vitus 68
Virgolis 68
uis(ē), vis(ē)- 102
-ουιση-, -βση 31, 168
† Οόλογαλις 69
Ουοδηρος 49

- Ursucenthus 84
 uski-, usk(a)- 102
 Uscudama 37, 72, 88
 Uscus 247
 Usurdae 88
 ut- 102
 Ουτασπιος 52, 62, 88, 177, 178
 Uto 165, 245
 Utsurgae 88
 utu 102
 Ουτος, Utus 83, 161, 164, 171, 238, 245
 Παδον 138
 paibēs, -is 101
 παιβης, -ες, -ις 44, 88, 238
 Παιβίλις 89, 176
 Παιβινη 89
 Παισουλνρος 48
 Παλαδινρηος 52
 Πάναξ 89, 238
 pani- 101
 Πάνιον 89
 Panis(s)a(s) 89
 Panisos 89, 238
 Pannisis 89, 238
 Panniso 89, 238
 Pannysis 89, 164
 Panisas 38
 Panyisis 89, 238
 Πάνυσος 89
 Πανυσός 89
 Πάπας (τρ. ?) 59
 Παππῶς (τρ. ?) 48
 -para 188, 189
 -πάριμη, parma (κεлт.) 17, 103
 -пас, -pas 89, 97, 101
 παυρακίς (самотр) 151
 -паус, -paus 89, 101
 Πείρωνθος 89, 166, 190
 -pel (Biti-pel) 89
 πέκτη, -ης, -ην (гр.) 17, 22, 103
 πεπραδίλαι (τρ. ?) 21
 πεπρίλος (τρ. ?) 21
 per (дак.) 101
 -пер, -per, -pel 89
 pergam(a)- (пел. ?) 101
 Πέργαμον, -ος (пел. ?) 89
 perinth- 101
 Πέρωνθος 89, 161, 164, 167, 170, 190
 Περκος 52, 61, 90
 Περκων(ις ?) 52, 61, 90
 pēs 44, 101
 -пес, -pes 90
 pi- 101
 Πιδόσαι 67, 178
 Πίζος, Πινξος, Pizo 90
 πίνον (τρ. ?) 21
 πιτύη 17, 22, 104, 178
 pleist- 101
 Πλειστορ 90
 Πλειστορος 47, 55, 60
 Plestrensis 51
 Πολινμβρία 18, 90, 189, 271
 πόλντις, πόλντιν 18, 103

- Πόλντις 18
 por 90, 101
 -πορας, -poros 90
 Πορις, Poris 44, 91, 238
 -poris 90
 porsul(a)- 101
 Porsulae, Porsolae 34, 85, 90, 267
 -πους, -π(ο)υς, -ποуис 90
 -puis, -pus 101
 Pulpu- 256
 Pulpudeva 165, 186, 252
 Πουρδ[52
 pur(i)-, pyr(as) 101
 -π(ο)υρις, -εις, -pyr 90
 -π(ο)υρος 90
 Πρισκούπερα 188
 -πυρας 90
 -πυρις, -ος 90
 -pyr(us) 90
 Πυρουλας, Pyrula 91
 Πυρ(ου)μηρονλα(-) 166, 256
 Pyrsoali 34
 Rabocentus, Rabucentus 84, 91
 Raebucentus 84, 91
 razea 110
 'Ραιδεσός 44, 91
 Ραιζδον (рол.) 92
 Raimullus 49
 Ραισκηπορις 91
 Ραισκοнопориς 91
 Ραισκοнопури(ς ?) 51, 177
 Ραισκηληνος 49
 'Ράσκος 45, 91
 rask(u)- 101
 Ρασκ(ο)ν- 69, 91
 'Ρασκούπολις, Rascupolis 91
 Ρασκ(ο)νπορις 40, 54, 91
 Rhascypolis 91
 Ρασπηρηνος 50
 Regina 77
 Ρεδεστος 91, 175
 Ρεσκονπορις 91, 238
 R(h)escuporis 91
 Reciper 89
 Resist(h)os 44, 91, 175
 Ρεσκοβιτος 69
 Ρεσκουβιτος 91
 Rescuturme 91
 Ρηβουκενθος 84, 91
 rēs-, ρησ- 101
 'Ρήσιον 91
 Ρησκον-, Ρασκον- 55, 60
 Ρησκον- 60
 Ρησκοнопориς, -ης 91
 Ρησκοнопури 91, 98
 'Ρησκήνθιον(δρος) 44, 92
 Ρησκινθίς 92
 'Ρήσος 92, 165
 Reti[centis(?) 84
 rincaleu- 101
 Rincaleus 51, 60, 92, 173
 'Ροδόπη 92
 Ρουμη- 55, 92

- Ρομηζενις, -ης, 54, 79
 Ρομηταικας, Roemetalces 40, 96
 Ρολιστενις 108
 Rom(a)etalca 96
 ρομφαία, romfea 18, 22, 104, 164, 170, 255
 romph(a)ea 18, 255
 rumpia 18, 255
 Ρυμη- 54, 55
 Ρυμηονικς 96
 Ρωμη- 54, 55, 60, 92
 Ρωμηταικης, Rumitalce 96, 177
 ῥ (миз. ? rer. ?) 133
 sabadi- (-zi-) 101
 Σαβάδιος, Sabadios 49, 55, 57, 60, 61, 92, 171, 173
 Σαβάζιος 47, 55, 57, 60, 61, 164, 171, 173
 Σαῖοι 92, 142
 Σαλαζων 44
 Σαλαυβρίας 189
 sak(a)-, zak(es)- (иран.) 101
 Saldacaputenus 31, 92, 178
 Σαῖδη 31
 Σαλδοβος 31, 50, 51, 60, 81, 92
 Σαλδοβσοσ(η)νος 31, 50, 178
 Σαλδοξελ(η)νος 50, 92, 177, 178
 Σαλδοουσιος 31, 81
 Σαλδ/ισβοσ(η)νος 93
 Σελδ/ιτοισι(η)νος 93
 Sale 267
 salt/d(a)- 101, 170
 Salt(a)ecaputenus 50, 92
 saltys 101
 σαλνς 18, 22, 104
 Σάλνς 163, 168, 173
 Σαλν(μ)βρία 189
 σανάπη (иран., скит.) 18, 22, 104
 Σάπαι 93
 Σαπαῖοι, Sapaiei 93
 σαπαλαῖοι (иран.) 21
 Σαρδενδ(η)νος 48
 σάρπος (гр.) 18, 104
 Σάτροι 93
 Σατροκένται 84
 sauzu- 101, 173
 Sauzupara 188
 Σγεβδ(η)νος 51
 Σδαλενις (тр. ?) 48
 Σεβαζιος 62
 Σεκιλος 83
 Seiciper 89
 Σεινονλαζι(η)ς 52, 61, 93, 177
 Σειταλκας 96
 Σελλημική 18
 selmēs, -is 101
 -σελμς 93
 -σελμς 93
 semele 101
 Σεμέλη, Semele 47, 55, 57, 60, 80, 93, 101, 169
 Σεμέστορη 47
 -senes 79
 -senus 79
 sermē 102
 Σέρμη 32, 38, 39, 93, 164, 173, 250
 Σερούλη 32, 177
 Serra, Serr(h)ae 267
 Serr(h)ium 267
 Σεουμήτορη 47
 Seutha, -as, -es, -us 176, 221
 Seuthens 45, 176, 221
 Σευθευς, Σευθος 221
 seuthē- 102
 Σεύθης, -ας, -ης 40, 45, 93, 161, 167, 170, 221, 238
 Seutus 45, 221
 Σηλημική 18
 Σηλν(μ)βρία, -ίη 18, 189
 Σήλνς 18
 Σήμνοστρα 47
 Siburrinus 70, 93
 Sithalcus 96
 Σίκελος 88
 Σικιλος 88
 Σικσροιος 49
 σίαν(ν)ις (тр. ?) 21
 Σίλτα 93
 sin(a)- 102
 -σινας 94, 170
 sinu- 102
 sinupyla 14, 22, 103, 170, 256
 sir(a)- 102
 Sirae 267
 Sirra 267
 Sirogellis 95
 Σιτάλκας 96
 Σιταλκης, Sitalces 96
 Σιταλκος 96
 Σκαβαλαῖοι 66
 Σκαβιαῖοι 66, 166
 Σκαιβδαῖοι 94
 Σκαυοί 94
 skaiv(a)- 102
 σκάμνη 19, 22, 104, 164, 171
 Σκαλπ(η)νος 50, 51
 Scaptensula 94
 skapt(e)- 102
 Σκαπτησβίη 94
 Σκαπτησουλῖται 94
 Σκαπτοπαρ(η)νος 94, 188
 Σκαρίπαρα 177, 188
 σκάσκη 19, 22, 104
 Σκαροσην 50
 Σκασκοπαρ(η)νος 188
 Σκελαβρία, -ίη 177, 189, 271
 Σκελεντινη 51
 Σκίλος 247
 Σκοδορ(η)νος 49
 Scoptitia 51, 177
 Scretisca 94
 Σμοροδορ(η)μος 98
 sn (миз. ? rer. ?) 131, 133
 Σολδ(η)νος 31, 81, 179
 Σολδοβοουση(η)νος 31, 81
 Σομβρία 94, 189
 Σονκητηνη 51
 Suavithus 69
 Σουδ(ε)κενθος 84

Sudicentius 84
 Sudicentis 84
 suētul(a)-, suit- 102
 Σουη[ουλ]ρος 33, 52, 61, 167, 168, 178
 Σουιουλρος 33, 52, 61, 94, 168
 -σ(ο)υκος 96
 -sucu 96
 Σουκο(υ)ς 44, 96
 sulē 102
 -σουλη 77, 95, 165
 sura-, syra- 102
 Σουρα- 40, 44, 54, 60, 62, 94
 Σουρα, Sura 94, 165
 Σουραγας 44, 54, 94, 177
 Σουρς-, Sure-
 Σουρςεθ(ς) 52, 61, 94, 177
 Suro, Surus 94
 spar(a)- 102
 Σπαρακος, Spartacus 40, 95, 238
 spindein(a)- 102
 Σπινδερος 49, 59, 95, 179
 spinth(a)- 102
 Σπινθοσπυρος 50, 60, 95
 Σπιντοπα 188
 σπλνς 19, 104
 stara- 102
 Στασιακος 49, 95, 178
 Στορνος 48, 51, 179
 stur(a)- 102
 Στουρουλκος 52, 61, 95
 Στράμβαι 95
 Στραμπος 50
 Στρατοπα 188
 Στρατος 95, 98
 strymē 102, 267
 Στρυμη 95
 strymōn 102, 267
 Στρυμών 38, 95, 173, 238
 sykis, sychis, suk(a)- 102
 -συκς, -συκς, -συκος 96
 Συκος 44, 96
 -σουλη 95
 syra- 102
 Συρα(ς) 94
 Syracella 83, 95, 165
 Syrascel(l)e, Syrasele 95, 177
 Συργάτης (βιτιν.) 48
 Symus 93
 Συρο- 94
 Συρος 94
 Συροισις 44, 48, 49, 94, 96, 97, 177
 sychis 102
 -συκς 96, 164
 Ταδρος 49
 -tak(a)- 102
 -τακος, -tacus 96, 171
 -talca, -talces 96
 -ταλκας, -ταλκς 96
 Ταλουας 96
 Ταλουρα, -ας 96
 Tamitenus 48
 Ταμονβαρ 188
 Ταρολλος 96

taru- 102
 Ταρον- 96, 171
 Ταρονθιν(ν)ας 94, 96, 168
 Ταρονια(ς) 96
 Tarula 40, 41, 86, 96
 Tarul(l)ias 96
 Ταρουλ(λ)ος 96
 Ταρουσας 96
 Ταρουτινος 94, 96
 tarp(a)- 102
 Tarpodizo(s) 76, 189, 272
 [Tar]pudizo 76
 Tarpudison 76
 Τάρπωρον 188
 Ταρσαζις 52
 Τασαγς 52
 Tasibastenus 49
 Tearus 238
 Tempyra 267
 Τειονρίκελλος 93, 96
 Tzorta 96
 Τζόρουλλος 96
 Τζουρουλόη 96
 Τζουρουλ(λ)ός 96
 Tzurta 96
 Τζώρουλλος 96
 tēra- 102
 Τηραδερος 49, 59, 96, 179
 Τηραλο[v] (род.) 97, 179
 Τηρετιδος 44, 97
 Τηρενς 97
 Τηρηπης 44, 97
 Τήρης, -ις 40, 97, 179, 238
 teri-, -ēs 102
 ι(ι) (?) 109
 Ti- 55, 102
 tiamen(a)- 102
 tib- 102
 Τίβρις 97, 177
 Τιδατη[ν] 50, 98
 Τιθα 97, 171,
 Τιθαζις 48, 97
 tithi- 102
 τιλεζνπατμ 109
 titis 60, 102
 Τιττα (?) 109
 Τιμακον, Timacum 34
 Timachus (миз. ?) 34, 98, 161
 Τιοντα 97
 Τιοντη 97
 Tiutiamenus 97
 Τιπας 42, 97
 *Τις 54, 55
 Τιτς 47, 97, 165, 171
 τοις (самогр.) 148
 Τολυταση 51
 Tonzus 238
 Τοπαρον 188
 τορελλή 19, 22, 104, 164, 165, 169, 171
 Τορκονπαβης 89
 -τορμος 98
 Τορω[ν]αιος ? 49
 totis 60, 102

Toti: 47, 97
 Totcbisia 51, 59, 97, 177
 TOTOPI (лат.) 52
 turm(a), torm(a)- 98, 102
 -τορμα, -turma 98
 Τουριη, -turme 50, 60, 98
 Τοντα 97
 Traibithus 69
 Traicentus 84
 Τραλις 44
 -τραλις 98
 Τραῦος 98, 161
 Τραυοοί 25
 trēr(a)- 102
 Τρηῖρος 98
 Τρικεντιος 84
 -τρομος 98
 Τυροδιζα 189
 ydrēn(a)- 102
 -υδρομος 98
 -υζδρομος 98, 171
 -υζρηρος 98
 *Υμανπαρονβοι 188, 189
 *Υροάδιος 98
 *Υρρας 98
 Yscos 247
 Χεσδούπαρα 188
 Ωρδιανος 52

ФРИГИЙСКИ (И БРИГИЙСКИ)

αββερετ, -ορ, -αι 217
 αββιετορ 217
 αδ- 217
 *Αδαμ (φρ. ?) 19
 αδάμνα (φρ. ?) 19
 αδάπτα (φρ. ?) 19
 αδδακετ, -ορ, -αι, 217
 αδειτον 217
 αι 217
 αζήν 216, 223
 ακαλα, ακκαλος 99, 100, 161, 217
 ακκε 217
 αργον 217
 αντος 217
 *Αχέλης, *Ακέλης 66
 βα(λ)ήν 57, 216
 βάμβαιον 216, 218, 219
 βέδν 216
 βέκος 216, 217, 218, 219
 βεσοιοι 217, 219
 βερεκύνδα 216
 βρατερε 217
 Βοίγες, Βοίγοι 223
 βοικλοματα 216
 Βοῦγες, Βοῦγοι, Βοῦγα 223
 γάλλαρος 216
 γέλλαρος 216
 γεγαριτμενος 217
 Γέρμα 32
 γίσσα (кар, ?) 64
 γλούρεα 216
 γλουρός 216

δαδαι 217
 δακαρ(er) 217
 δακετ 217
 δακετορ 217
 δάος 45, 197, 216
 δεος, δεως, διως 217
 δουῖος 216, 217, 219
 εδας 217
 εξис 217, 223
 ειροι, ιροι 217
 ειρον 217
 *Ερίγων, *Εριγών 78
 εοτας 217
 ει 217
 ει 217
 ζέλκια 195, 217, 223
 ζέτνα 217, 223
 ζευμάν 217, 219, 223
 ιος 217, 219
 κακο(v)ν, κακον 217
 καμολης (φр. ?) 21
 кан- 217
 κε 217
 κίκλή 217
 κίμερος 217
 κνουμαν 217
 κος 218, 219
 Κοτς 222
 μαγκαι 218
 ματαρ, ματεραν, ματερεj 218
 με 218
 Μεκαστηρος 48
 νουμνος 217
 ονομαν 218, 219
 ορον 218
 οτε 218
 ουεργφ 218
 ουεκρφ 218, 219
 ουιτετο 218
 οντα 218
 Fαvακτε 217
 Fεβροι 218, 219
 Fεν α Fιν 217
 πατερης 218
 πικέριον 217
 πυρ 217
 σα 218
 οι 218
 τα, ται 218
 (τ)ετικμενος 218
 τ(τ) 218
 τηιον
 τως 218, 219
 υοκ(ε) 218
 τοτοσο, τενιους 218
 -τοκος 96
 Τορκος 222

ХЕТСКИ

dala- 119
 harkis 65
 Hebat 60
 pieru 89

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	5
Глава първа: Исторически преглед	7
Глава втора: Тракийските глоси	11
I. Глосите	11
II. Нетракийски думи	19
III. Заключение	22
Глава трета: Принципи за тълкуване на собствени имена	23
I. Увод	23
II. Принципи за тълкуване на собствени имена	26
Глава четвърта: Тракийските местни имена: образуване и тълкуване	30
I. Превод и нмим превод	30
II. Географска характеристика	35
Глава пета: Тракийските лични и племенни имена: образуване и тълкуване	40
I. Двусловни лични имена	40
II. Съкратени (двусловни) лични имена	43
III. Същински (първоначални) еднословни лични имена и племенни названия	44
Глава шеста: Тракийските имена на божества: образуване и тълкуване	47
I. Изворите	47
1. Сведения на антични автори	47
2. Данни на гръцки и латински надписи от Тракия	48
3. Тракийските лични имена като извор за тракийски имена на божества	53
II. Старинните тракийски имена на божества	55
III. Тълкуването	55
IV. Тракийският пантеон	58
Глава седма: Тракийската лексика	63
I. Тракийски думи, изведени от ономастиката	63
II. Тракийската лексика	93
Глава осма: Тракийските надписи	105
I. Надписът върху златния пръстен от Езерово	105
II. Надписът върху златния пръстен от Дуванли	111
III. Надписът върху четирите сребърни съда от Дуванли	114
IV. Надписът от Кьолмен	119
1. Увод	119
2. Буквите	122
3. Комбинаторни съображения за тълкуване на надписа	125
4. Етимологични данни	129
5. Езикова характеристика	133
V. Надписът върху сребърното тасче от Александрово	135
VI. Надписът от Браничево	137
VII. Тракийски или гръцки?	139
VIII. Самотракийските надписи	140
1. Надписите	140
2. Данни за тълкуване на самотракийските надписи	141
3. Самотракийски надписи	143
4. Гръцки надписи	148
5. Заключение	151
6. Приложение: самотракийските глоси и собствени имена	151
IX. Писмените знаци върху печата от Караново	152
X. Писмеността върху глинена плочка от Градешница	155
Глава девета: Характеристика на тракийския език	159
I. Увод	159
II. Сравнително-историческа фонетика на тракийския език	163
1. Кратки гласни	163

2. Дълги гласни	164
3. Редукция и синкопа на гласни	166
4. Заменно удължение	166
5. Дифтонги	166
6. Сонантни ликвиди и назали	167
7. Полугласни	167
8. Комбинаторни промени	168
9. Ликвиди и назали	169
10. Експлозивни (преградни) съгласни	169
11. Лзбиали (устнени съгласни)	170
12. Дентали (зъбни съгласни)	170
13. Велари (гърлени съгласни)	171
14. Лабиовелари	172
15. Ие. s	173
III. Морфология	173
IV. Словообразуване	175
V. Синтаксис	179
Глава десета: Тракийски и дакийски (дако-мизийски)	181
I. Увод	181
II. Дако-мизийската област	184
III. Тракийската област	187
IV. Изводи	189
Глава единадесета: Тракийски, дако-мизийски и албански	193
I. Разпределението на дакийските (дако-мизийските) и тракийските местни имена	193
II. Дакийската лексика	194
1. Глоси със сигурна или твърде вероятна етимология	
2. Дакийски думи, изведени от собствени имена	
III. Историческа фонетика на дакийския (дако-мизийски) език	198
IV. Надписът от Дакия	199
V. Мизийски	199
VI. Надписът от Мизия в Мала Азия	200
VII. Характеристика на дакийски в сравнение с тракийски	201
VIII. Дако-мизийски, илирийски, албански и румънски	204
1. Сравнително-историческа фонетика на дако мизийски и албански	204
а) Кратки гласни	204
б) Дълги гласни	206
в) Дифтонги	208
г) Сонантни ликвиди и назали	209
д) Съгласни	209
2. Произходът на албанския език и етногенезисът на албанците	212
Глава дванадесета: Тракийски, фригийски и арменски	216
I. Фригийската лексика	216
1. Глоси, чието тълкуване е сигурно или твърде вероятно	216
2. Думи от надписите, чието тълкуване е сигурно или твърде вероятно	217
II. Характеристика на фригийския език	218
III. Тракийски, дако-мизийски и фригийски	219
IV. Фригийски и арменски	223
Глава тринадесета: Тракийски и фригийски думи и изрази в гръцкия език	226
I. δᾱ	226
II. ἰῆ	226
III. ἐνὸς σαβοῦ, ἐνὸς	227
IV. ἐνᾱί σαβαί, ἐνᾱν	228
V. ὅης "Αιης, "Αιης ὅης	228
VI. ὁτοτοτοῖ τοτοῖ δᾱ	229
VII. παλαῖ	231
VIII. (ῶ) πόποι (дриопски)	232
IX. βαβαί	232
X. βαβαί σατρῶν (трибалски)	233
Глава четиринадесета: Тракийски и илирийски	235
I. Данните за илирийския език	235

II. Съществени различия между илирийската и тракийската ономастика	237
Глава петнадесета: Тракийски и македонски	240
I. Глоси	241
II. Собствени имена	242
III. Характеристика на македонския език	244
Глава шестнадесета: Тракийският (и дако-мизийският) субстрат в българския език	244
I. Речни имена	252
II. Имена на селища	253
III. Наридателни	251
IV. Фонетични особености	261
Глава седемнадесета: Етногенезисът на траките	273
Заклучение	275
Les Thraces et leur langue (résumé)	273
I. La langue thrace	275
II. Le thrace, le dace et le phrygien	282
III. L'ethnogenèse des peuples balkaniques: albanais, daco-mysiens et roumains	288
IV. L'ethnogenèse des Traces	301
Антични автори	303
Съкращения	305
Библиография	320
Показалец на цитираните автори	322
Показалец на думи	

ТРАКИТЕ И ТЕХНИЯТ ЕЗИК

В. И. Георгиев

*

Художник М. Макариев
Худ. редактор Д. Донков
Тех. редактор А.Л. Иванов
Коректор А.Т. Д. Атанасов

*

Изд. индекс 6083

Дадена за набор на 22. VI. 1976 г. Подписана за печат на 11. V. 1977 г.

Печатни коли 21,75 Издателски коли 28 19

Формат 700/1000/16 Код 19 95351—78511 Тираж 2000 ЛГПН-8

Цена 5 лв.

*

Печатница на Издателството на БАН
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“
Поръчка № 7